

تَتَذَكَّرُ أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

احسن الذكري

فارسی ترجمہ

تالیف

فقیہ العصر مفتی اعظم
حضرت مفتی رشید الحسن علی شاہ صاحب دہلی

مترجم

مولوی نصر اللہ بیگ

مکتبہ رشیدیہ

بہار، دیوبند

تمام فنون کے کتب ہمارے ویب سائٹ اور پلے سٹور سے فری ڈاؤن لوڈ کریں۔ ہم روزانہ کی بنیاد پر اس میں مزید نئے کتب شامل کر رہے ہیں نئے شامل شدہ کتب لیے روزانہ ہمارے پلے سٹور اور ویب سائٹ کو باقاعدگی سے چیک کیا کریں۔

اپنی کتاب کو ہمارے ویب سائٹ پر شائع کرنے کے لیے رابطہ کریں

منطق	خطبات	تفاسیر
معانی	سیرت	احادیث
تصوف	تاریخ	فقہ
تقابل ادیان	صرف	سوانح حیات
تجوید	نحو	درس نظامی
نعت	فلسفہ	لغت
تراجم	حکمت	فتاویٰ
تبلیغ و دعوت	بلاغت	اصلاحی
تمام فنون	مناظرے	آڈیو درس

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
﴿فَتَنَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْمَلُونَ﴾

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
إِنَّمَا سُفِّئَ النَّبِيُّ السُّؤَالَ الْعَدْبُ

احسن الفتاویٰ

جلد ہشتم

(بعض مکررات و تخریجات فرائض و مسائل غیر مهمہ)

تألیف : فقیہ العصر مفتی اعظم حضرت مفتی رشید احمد صاحب

مترجم : مولانا سید داؤد (ہاشمی)

ناشرین

مولوی محمد ظفر «حقانی» مولوی امیر اللہ «شیرانی»

آدرس : مکتبہ فریدیہ محلہ جنگی، قصہ خوانی، پشاور

جملہ حقوق طبع بحق ناشر محفوظ است

مشخصات کتاب

- نام کتاب : احسن الفتاویٰ (فارسی) (جلد ہشتم)
تألیف : فقیہ العصر مفتی اعظم حضرت مفتی رشید احمد صاحب
مترجم : مولانا سید داؤد (ہاشمی)
سال طبع :
کمپوز : خالد کمپوز سنٹر
کمپوزر : خالد
ناشرین : مولوی محمد ظفر (حقانی) مولوی امیر اللہ (شیرانی)
آدرس : مکتبہ فریدیہ محلہ جنگی قصہ خوانی پشاور
مسؤل مکتبہ : مولوی محمد ظفر (حقانی) صاحب

کتاب الحظر والاباحہ

احکام قرآن مجید، کتب فقہ، حدیث و دیگر اشیاء مقدسہ

تیار کردن ظرف (پاکت) از کاغذیکہ در آن آیات مقدسہ

موجود باشد جواز ندارد

سوال : چه میفرمایند علماء دین در حصہ اخبارات کہ آیات های قرانی بہ لغت انگلیسی در آن ترجمہ شدہ باشد آیا تیار نمودن ظرف و پاکت از آن جواز دارد؟ در حالیکہ بعد از استعمال این ظروف و پاکتہا زیر پا افتیدہ و توهین میشود؟ در آن حالت کہ اسماء باری تعالی اسم مبارک آنحضرت ﷺ و آیات های قرانی از آن قطع شود آیا بعد از آن استعمال کاغذ آن جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در کاغذات و اخباراتی کہ مباحث مسائل شرعی درج باشد نیاز نمودن ظروف از آن جواز ندارد اما اگر مباحث مسائل شرعی در آن نباشد بعد از قطع نمودن اسماء باری تعالی و اسماء آنحضرت ﷺ استعمال آن جواز دارد بشرطیکہ زیر پا نوهین نشود چرا کہ باز ہم توهین کاغذ جواز ندارد :

قال فی الدر ولا يجوز لف شيء في كاغذ فقه ومحمود في كتب الطب يجوز وفي الشاميه (قوله ومحمود) الذي في المدح ومحمود في الهديه ولا يجوز لف شيء في كاغذ فيه مكتوب من الفقه وفي الكلام الاولى ان لا يفعل وفي كتب الطب يجوز ولو كان فيه اسم الله تعالى واسم النبي عليه السلام يجوز محو ليلف فيه شيء ومحمود بعض الكتابة بالبرق وقد ورد النهي عن محو اسم الله تعالى بالبصاق ولم يدين محو كتابة القرآن بالبرق هل هو كالمحو في الكفيرة (شاميه ص ٢٢٤ هـ) جمادى الاولى سنة ١٢٤٢ هـ.

حریق نمودن مصاحف قدیمی و بوسیدہ جواز ندارد

سوال : چه میفرمایند علماء کرام آیا احراق اوراق بوسیدہ قرآن کریم جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم مله الصواب : باید عوض تحریق اوراق بوسیده قرآن کریم این اوراق بوسیده در آب روان انداخته شود یا در مقام محفوظ دفن شود احراق آن جواز ندارد :

قال فی الدر المختار قبل باب المیاء من کتاب الطهارة المصحف اذا صار بحال لا یقرأ فیہ یدفن کالمسلم (وبعد اسطر) تکره اذابة در هم علیه ایة الا اذا کسره .

و فی الشامیه تحم (قوله یدفن) و اما غیره من الکتب فسیاتی فی الخطر والاباحه انه یمحی عنها اسم الله تعالی الخ (ردالمحتار ص ۱۱۹ هـ)

و ایضاً فی الدر: الکتب التي لا یلتفع بها یمحی عنها اسم الله وملاکتهم ورسله ویمحرق الباقی ولا یس بان تلقی فی ماء جار کما فی اوتدفن وهو احسن کما فی الانبیاء علیهم السلام.

و فی الشامیه : یعنی ان الدفن لیس فیہ اخلال بالتعظیم لان الفضل الناس یدفنون و فی الذخیره المصحف اذا صار خلطاً وتعلو القراءة منه لا یحرق بالندار الیه اشار محمد رحمه الله تعالی وبه ناخذ ویکره دفعه وینبی ان یلف بخرقة طاهره ویلحدله لانه لو شق ودفن یحتاج الی اهالة التراب علیه و فی ذلک نوع تحقیر الا اذا جعل فوقه سلف وان شاء غسله بالماء ووضعه فی موضع طاهر لاتصل الیه یدمحدث ولا غبار ولا قلد تحطیک الکلام الله عز وجل (ردالمحتار ص ۲۴۱ هـ)

و فی الهندیه : المصحف اذا صار خلطاً لا یقرأ منه و یحذف ان یضیع یجعل فی حرقة طاهره یدفن ودفنه اولی من وضعه موضعاً یحذف ان یقع علیه النجاسة او یحوط لک و یلحدله لانه لو شق ودفن یحتاج الی اهالة التراب علیه و فی ذلک نوع تحقیر الا اذا جعل فوقه سلف یحذف لا یصل التراب الیه فهو حسن ایضاً کذا فی الغرائب المصحف اذا صار خلطاً وتعلو القراءة منه لا یحرق بالندار اشار الشیخانی الی هذا فی السیر الکبیر وبه ناخذ کذا فی الذخیره (عالمگیری ص ۲۲۲ هـ).

در حصه احراق حضرت عثمان رضی الله عنه در شرح سید کبیر (۲۷۷) چنین وارد شده :
(لا یکاد یصح لا اصل للمالک المحدث).

اما چونکه این روایت در صحیح بخاری وارد شده که آنرا سند گوی بنیاد گفتن مشکل است ازینجا حافظ عینی و عسقلانی و دیگر شراح حدیث از آن چندین جوابات نموده اند.

- ۱- ان یحرق بالخاء المعجمة رواية الا کثرین (الی ان قال) وبالمعجمة الثعب.
 - ۲- وقد هزم عیاض بانهم غسلوها بالماء ثم احرقوها ما لفته فی انحاءها . (عمدة القاری ص ۱۸ هـ ۲۰)
- فتح الباری ص ۱۸ هـ ۱۹

۳۔ وقال الحافظ العینی رحمہ اللہ تعالیٰ: قال الکرمالی فان قلبہ کیف جاز احراق القرآن قلبہ المحروق هو القرآن المنسوخ او المختلط بغیرہ من التفسیر او بلغۃ غیر قریشی او القراءات الشاذة وفائدتہا ان لا یقع الاختلاف علیہ (عمدة القاری ص ۲۰۶)

وقال الحافظ العسقلانی رحمہ اللہ تعالیٰ: وفي رواية سويد بن غفلة عن علي رضي الله تعالى عنه قال لا تقولوا لعثمان في احراق المصاحف الا غيرا (الی قوله) قال ابن عطیہ الروایۃ بالحاء المهملة اصح هذا المحکم هو الذي وقع في ذلك الوقع وما الا ان یفصل اولی لما دعت الحاجة الی ازالۃ (فتح الباری ص ۱۶۹)

علامہ عینی رحمہ اللہ آن مذهب احناف را نیز نقل کردہ کہ در شامی آمدہ است :

قلت وهذا حاصل ما قال ابن عطية وفي البريقة المحبودية شرح الطريقة المحمدية لابي سعيد الجادمي رحمہ اللہ تعالیٰ وفيہ (ای فی النصاب) ایضا الكتب التي يستغنى عنها وفيها اسم الله تعالى تلقى في الماء الكثير الجاري او تدفن في ارض طيبة ولا تحرق بالنار وفي التتارخانية المصحف الذي خلق وتعد الانتفاع به لا يحرق بل يلف بخرقة طاهرة يحفر بلحيد بلا شق اذ يجعل سقفا ويدفن او يوضع على طاهر لا يصل اليه الغبار والاقلاد وفي السراجية يدفن او يحرق انتهى ملخصا وكذا عن منية المفتي وعن المجتبي الدفن الفضل من الالتقاء في الماء الجاري كالانبياء عليهم السلام كذا جميع الكتب وفي التتارخانية الافضل ان يفصلها ويأخذ القراطيس وعن الحلبي لا بأس بالاحراق لاحراق عثمان رضي الله عنه مصاحف فيها آيات منسوخة بلا تكوير وايضا قيل الاحراق اولی من الغسل لوقوع الغسالة على الارض والقاضي حسين حرم الاحراق لتتافيه الاحترام وكرة النووي هذا ، واقول الراجح هو الدفن او الغسل لا الاحراق لقوة قائلهما وحليهما ولترجيح المحظر على الاباحۃ واما ما نقل عن عثمان رضي الله عنه فالظاهر انه ليس بصحيح اذ لو صح ذلك بلا تكوير لحل محل الاجماع الجمهور سواء ظن بهم وطعن في لغاتهم على ان الاحراق لازم للاستحالة وعمل بالتعظيم (بريقة محبودية ص ۱۶۹)

اگر فی نفسہ احراق را ہم تسلیم کنیم اما در عصر ما جهت سبب وقوع فتنہ بین المسلمین جواز ندارد نیز مدار عزت یا توهین و بی عزتی بر عرف است ، و عرف موجود است کہ در عرف احراق توهین کامل پنداشته میشود . والله سبحانه وتعالی اعلم (۲۰ / رجب سنہ ۱۴۲۲ھ)

احراق اوراق بوسیدہ کتب حدیث

سوال : اگر فرصت دفن نمودن کتب بوسیدہ شدہ حدیث بدست نیاید یا مکان مناسب نباشد آیا احراق آن جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر آن اوراق چنین تحریق شود که آسمای باری تعالی واسم مبارک آنحضرت ﷺ و اسمای مقدسه ملائکه از آن دور شود احراق آن جواز دارد اما بهترین است که عوض احراق در آب روان انداخته شود یا در جای محفوظ دفن شود .
قال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى : اكتب الي لا يلتفت بها بمشي عنها اسم الله تعالى وملائكته ورسله ويحرق الباقي ولا بأس بأن تلقى في ماء جار كما هي وتدفن وهو احسن كما في الانبياء عليهم السلام .
 (رد المحتار ص ۲۴۱ هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم .
 ۲۰ / ذى الحجة سنة ۸۸ هـ

خلاف ترتیب تعلیم نمودن قرآن کریم به اطفال

سوال : آیا خلاف ترتیب پاره عم را به اطفال تدریس نمودن مانندیکه در مردم ترویج است جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بله ! جواز دارد .

قال العلامة المحصلي رحمه الله : ويكره الفصل بسورة قصيرقوان يقرأ منكوساً الا اذا اختتم .
وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى : (قوله وان يقرأ منكوساً) بأن يقرأ في الثانية سورة اعلیٰ مما قرا في الاولى لان ترتيب السور في القراءة من واجبات التلاوة وانما جواز للصغار تسهيلاً لضرورة التعليم . (رد المحتار ص ۳۶۷ ج ۱) والله سبحانه وتعالى اعلم .
 ۲۵ / شعبان سنه : ۷۳

ذکر الله تعالی را برای مقصد وجیزی دیگر آله ساختن جائز نیست

سوال : یک مرشد جهت خواستن مرید عوض صدا نمودن وزدن دروازه مریدش را با کلمه لا اله الا الله صدا می کند ، آن شخص میداند که پیر من را صدا کرد و یا مرید شخصی دوم را از پیروی چنین می خواهد ، این طریقه بین آنان ترویج گرفته آیا این طریقه جواز دارد یا خیر؟ بینوا بالدلیل آجرکم الجلیل.

الجواب باسم ملهم الصواب : چنین طریقه درست نیست زیرا که ذکر الله جل جلاله ، آله چیزی گرفتن جواز ندارد ، این چنین جهت مقصد مردم اگر درود شریف بگوید ، چرا این را آله توجبه مردم بسوی خویش گردانید از اینجا حکم متنبه ساختن واعظان به کلمه درود شریف نیز معلوم شد زیرا باید درود تنها بقصد ثواب خوانده شود ، آله گردانیدن آن به چیزی دیگر جواز ندارد .

قال العلامة المحسنى رحمه الله تعالى في اخر كتاب الحظر والاباحه وقد ذكرهوا والله اعلم ونحوه:
لاعلام محتم الدرس حين يقرر.

وفي الشامية تحت قوله ونحوه كان يقول وصلى الله على محمد (قوله لاعلام محتم الدرس) اما اذا لم يكن اعلاما بانها لايكره لانه ذكره وتفويض بخلاف الاول فانه استعماله لايحرم ولاعلام ونحوه اذا قال الداعل يا لله مثلاً ليعلم الجلاس عجيته ليهيوله محلاً ويوقروه واذا قال الحارس لاله الا لله ونحوه ليعلم باستيقاظه فلم يكن المقصود الدكر اما اذا اجتمع القصدان يعتبر الغالب كما اعتبر في نظائره
(رد المحتار ص ٢٤٤ هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم.

١٢ / ذى الحجه سنه ١٢٥٥ هـ

تحرير نمودن آیات قرآنی باخون

سوال : نوشتن و تحریر نمودن آیات قرآنی باخون مرغ و معلق نمودن آن در گردن چه حکم دارد؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : تحریر نمودن آیات های قرآنی باخون یا نجاست کفر است اما اگر علاوه آن علاج دیگری نباشد بعضی ها آنرا جواز داده اند قیاساً علی شرب الخمر للعطشان واکل الميتة فی المخصصة اما بطلان این قیاس کاملاً ظاهر است در هیچ صورت هم استعمال آن جواز ندارد ..

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى تحت قوله لكن نقل المصنف (الخ) ونص ما في الحاوي القدسي اذا سال الدهر من انف انسان ولا يقطع حق ينفى عليه وقد علم انه لو كتب فاتحة الكتاب او الاعلاص بذلك الدهر على جهته يقطع فلا يرخص له فيه وقيل يرخص كما رخص في شرب الخمر للعطشان واكل الميتة في المخصصة وهو الفتوى (رد المحتار ص ١٣٠ هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم
٢ جمادى الاولى سنه ٨٦٦ هـ

دادن آب زمزم به بهنگی «آن عیسائی که جار و کشی میکنند»

سوال : حاجی آب زمزم یا خرما را به جار و کش خانه خویش (عیسائی) داد آیا جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : افضل اینست که این اشیاء متبرکه که به او داده نشود اما

اگر بهنگی عقیدتاً واحتراماً خواست پس جواز دارد . والله سبحانه وتعالی اعلم .

یوم عرفه سنه (۸۶۰ هـ)

بوسه نمودن لوحه ها و کاغذهای که آیات قرآنی بر آن نوشته شده باشد

سوال : در مسجد مایان آیات های قرآنی ، اسماء رسول الله ﷺ برای برکت نویسیده شده ، زید همه روزه آنها بوسه میکند برچشم و جسد خود میمالد آیا این عمل زید جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : جواز دارد اما غلو و مبالغه و التزام در کار نیست اما قبل از تلاوت بوسه نمودن قرآن یا محترم پنداشتن احکامات آنها مدنظر گرفته بوسه نمودن از حضرت عمر رضی الله عنه منقول است که دعا میکرد (عهد رنی و منشور رنی) عزوجل با آن همت عمل نمودن به قرآن حاصل میشود که ذریعه نجات مصائب دنیا و آخرت میگردد اما این قول ضعیف است.

قال العلامة المحقق رحمه الله تعالى : وفي القنية في باب ما يتعلق بالمقابر تقبيل المصحف قيل بدعة لكن روى عن عمر رضي الله عنه انه كان يأخذ المصحف ويقبله ويقول عهد رني ومنشور رني عزوجل وكان عثمان رضي الله عنه يقبل المصحف ومسحه على وجهه (رد المحتار ص ۲۲۸ هـ) والله سبحانه وتعالی اعلم .

۱۳ محرم سنه ۸۷۷ هـ

قرآن کریم را با خود به قبرستان بردن و از آن تلاوت نمودن

سوال : آیا بردن قرآن کریم جهت تلاوت به قبرستان جواز دارد یا خیر؟ در شرح برزخ آمده که نزد قبر قرائت کلام الله جواز دارد و فتوی بر همین است به دلیل قوله ﷺ (توروا قبور موتاكم بالقرآن) آیا این استدلال و فتوی درست است یا خیر؟ بینواتوجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : این روایت در نظرم نیامده اگر این روایت ثابت هم باشد مفهوم آن این نیست که قرآن کریم را به مقبره ببرید بلکه به این مفهوم که قرآن را بخوانید و ثواب آنرا به اموات بفرستید ، دلیل بردن قرآن از قرون مشهود لها بالخیر ثابت نیست . والله سبحانه وتعالی اعلم (۱۰ ذی الحجه سنه ۸۷۷ هـ)

تکیہ نمودن بر کتب فقہ و حدیث

سوال: آیا تکیہ نمودن بر کتب فقہ و احادیث یا بالین گرفتن کتب فقہ و حدیث جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب: تکیہ نمودن بر کتب فقہ و حدیث جرم بزرگ است البتہ در سفر در صورت عذر جهت حفاظت آن زیر سرماندن آن جواز دارد .
قال العلامة المحسني رحمه الله تعالى: ويكره وضع المصنف تحته راسه الا للحفظ وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: (قوله ويكره وضع المصنف الخ) وهل التفسير والكتب الشرعية كذلك يحرر الاول الظاهر نعم كما يفيد المسألة العالية ثم رايته في كراهية العلامي (قوله الا للحفظ) اي حفظه من سارق ونحوه (رد المحتار ص ۱۱۱) والله سبحانه وتعالى اعلم . ۲۲ صفر سنہ ۸۹ هـ

نوشتن (ص) بعد از نام آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم

سوال: عوض صلوة و سلام کامل یعنی عوض (علیہ السلام) بعد از اسم مبارک آنحضرت ﷺ نوشتن (ص) و بعد از اسم صحابی نوشتن (رض) چه حکم دارد؟ بینواتوجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب: تحریر نمودن (ص) عوض ﷺ و تحریر نمودن (رض) عوض ﷺ و تحریر نمودن (تع) عوض تعالی و تحریر نمودن (رج) عوض ﷺ خلاف ادب و علامہ کمبودی محبت است باید برای ادب جملہ کامل تحریر شود آیا چقدر جا را دربر گیرد . والله سبحانه وتعالى اعلم (۲۳، ذی الحجہ سنہ ۹۰ هـ)

بی وضوء برداشتن آن حصہ اخبار کہ در آن آیات قرآنی نیز باشد

سوال: حکم بی وضوء دست بردن بہ آن اخبار کہ در آن آیات قرآنی باشد چیست؟ بینواتوجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب: در جائیکہ آیات درج است علاوہ آن حصہ بہ حصہ های دیگر اخبار بردن دست جواز دارد البتہ اگر آیات های کوچک کہ کم باشد از شش حروف طبق یک قول مسح نمودن آن جواز دارد .

قال العلامة المحسني رحمه الله تعالى: ويحرم به ای ہالا کبر و ہالا صغر من مصحف ای مافہ اية

کدو هم و چنار.

وقال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ تمت (قوله ای ما فیہ ایۃ) لكن لا یحرم فی غیر المصحف الا المکتوب ای موضع الكتابة کذا فی باب الحیض من البحر وقید بالایۃ لانه لو کتب ما دونها لایکره مسه کما فی حیض القهستانی ویلمبی ان یجرى هنا ما جرى فی قراءة ما دون ایۃ من الخلاف والتفصیل ویلمبی ان یجرى هنا ما جرى فی قراءة ما دون ایۃ من الخلاف والتفصیل المارین هنا الصلأولی لان المس یحرم بالحدث ولو اصرغ بخلاف القراءة فکان متحونه تأمل (رد المحتار ص ۱۱۷) والله سبحانه وتعالی اعلم.

۲۷ رجب سنه ۹۲ هـ

بوسه نمودن تمثال نعل شریف

سوال : بر سر نهادن تمثال نعل مبارک آنحضرت علیه السلام و بوسه نمودن و وسیله گرفتن تمثال نعل شریف آنحضرت ﷺ و دعاء خواستن به توس آن چه حکم دارد؟ بینواتو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بطور محبت و تبرک چنین نمودن خلاف شرع نیست اما جهت اندیشه فساد اعتقاد نکردن خلاف محبت نیست . والله سبحانه وتعالی اعلم .

(۲۰، صفر سنه ۹۳ هـ)

نهادن قرآن زیر مسقف زینه

سوال : در یک مسجد جهت گذرگاه مردم زینه است وزیر آن برای قرآن کریم الماری تیار شده آیا نهادن قرآن کریم در این الماری جواز دارد یا خیر؟ بینواتو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : جواز دارد . والله سبحانه وتعالی اعلم

(۳۰، ربیع الاول سنه ۹۵ هـ)

در تاق بلند نهادن قرآن و دراز نمودن پای به آن طرف

سوال : وقتی که در خانه بالائی الماری قرآن کریم نهاده شود و بسوی این الماری پای دراز شود یا بسوی آن پشت گردانیده شود آیا جواز دارد؟ در فتاوی رشیدیہ بر جواز آن فتوی داده اما در کتب فقه این جزیه بنظر م نرسید؟ بینواتو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بله ! جواز دارد .

قال فی الهدیة: مد الرجلین الی جانب المصحف ان لم یکن بمخالفه لایکراهه وکذا لو کان المصحف معلقا فی الودود وهو قد مد الرجل الی فک المصنف لایکراهه کذا فی الغرائب (عالمگیریه ص ۲۲۲هـ) بولته سبحانه وتعالی اعلم.

۶ ربيع الثاني سنه ۹۹هـ

اویزان نمودن آیاتهای قرآن در دکان یا مکان

سوال : در دکان یا مکان بر روی کاغذ تاتخته تحریر نمودن آیات های قرانی یا به دیوار و دروازه و غیره تحریر نمودن بسم الله الرحمن الرحیم یا ماشاء الله یا هذمن فضل ربی چه حکم دارد؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در جائیکه تلویزیون استعمال می شود یا تصویر و عکس باشد در آنجا اویزان کردن آیات های قرانی بی حرمتی قرآن است اما اگر این منحوسات در آنجا نباشد و نیت او هم تعظیم و ادب باشد و از گرد و غبار نیز محفوظ داشته شود در این صورت جواز دارد باز هم نویسدن آیات بر دیوار و دروازه مکروه تنزیهی است .

قال العلامة المحصن رحمه الله تعالى: بساط او غیره کتب علیه الملك لله یکرهه بسطه واستعماله لاتعلیقه للزینة ویلینی ان لایکراهه کلام الناس مطلقا وقیل یکرهه مجرد الحروف والاول اوسع وتمامه فی البحر وکراهیه القدیة قلبا وظاهرا انتفاء الکراهة بمجرد تعظیمه وحفظه علی اولالین واولاوهل مایکتب علی المرواح ووجد المرواح کذا یحرم.

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله مطلقا) ای سواء استعمل او علی (قوله وتمامه فی البحر) حیث قال وقیل یکرهه حتی الحروف المفردة وراى بعض الائمة شبانا یرمون الی هدف کتب فیہ اوجهل لعنه الله فنها هم عنه ثم مر بهم وقد قطعوا الحروف لکن الاول احسن واوسع اه قال سیدی عبدالغنی ولعل وجه فک ان حروف الهجاء قران الازل علی هود علیه السلام كما صرح بذلك الامام القسطلانی فی کتابه الاشارات فی علم القرات اه

(قوله قلبا وظاهرا الخ) کذا یوجد فی بعض النسخ ای ظاهر قوله لاتعلیقه للزینة (قوله یحرم) اقول فی فتح القدیر وتکره کتابة القران واسماء الله تعالی علی الدوام والمعاریب والمجدان وما یرش اه والله سبحانه وتعالی اعلم (رد المحتار ص ۱۲۰هـ).

۲۹ ربيع الاول سنه ۱۳۰۰هـ

تحریر نمودن آیات قرآنی وبسم الله در اخبارات و خطوط حکومتی

سوال : در اخبارات آیات قرآنی، بسم الله الرحمن الرحيم واحاديث مبارکه تحریر میشود که در همین اخبار اشتهاوات سینما، فلم ها و عکس های دوشیزگان فحش وغيره نیز به نشر می رسد که بالآخره این اخبارات در کاغذات ردی به فروش می رسد که دکاندار در آن به مشتریان سودا میدهد که همین کاغذ زیر پای می افتد و توهین آن میشود این چنین در دفاتر سرخط از بسم الله الرحمن الرحيم آغاز می شود که اینچنین در آخر حشرا این کاغذات هم آیا اگر عوض بسم الله الرحمن الرحيم باسمه تعالی یا باسمه سبحانه وتعالی ویا (۷۸۶) تحریر شود برای محرر مانند بسم الله ثواب دلداده میشود یا خیر؟ بینواتو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در اخبارات و اشتهاوات تحریر نمودن بسم الله الرحمن الرحيم و آیات قرآنی جواز ندارد اما در مکاتب و دفاتر سرکاری جائز بلکه مستحسن است جرم بری حرمتی کننده است، اما عوض بسم الله الرحمن الرحيم کلمات دیگر یا (۷۸۶) خلاف عمل متواتر آنحضرت ﷺ و صحابه کرام است در صلح حدیبیه آنحضرت ﷺ حکم نمود بر تحریر بسم الله الرحمن الرحيم مشرکان اعتراضه گفتند (اكتب ما كتب تكتب باسمك اللهم) از اینجا معلوم شد که اسلام طریقه مخصوص را در تحریر بسم الله تعین نموده است دلیل بر تحریر کلمات دیگر اجل بسم الله میسر نمیشود نی سنت اداء میشود . والله سبحانه وتعالی اعلم . (۵ ربیع الاول سنه ۱۴۰۱ هـ)

تحریر آیات قرآنی بر پول سیاه

سوال : در سال (۱۹۷۷م) حکومت پاکستان بر سکه رانجه پول کلمه طیبیه و کلمه (واعتصموا بحبل الله جميعا ولا تفرقوا) را تحریر نموده بود، آیا استعمال این پول در صورتیکه با غیر مسلم هم معامله داری در آن می آید جواز دارد یا خیر؟ بینواتو جروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : تحریر نمودن آیات بر سکه پول سیاه مکروه تنزیهی است لکن معامله داری با آن یا غیر مسلم جواز دارد بلاکراهت .

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله: تمت (قوله يحرر) اقول في فتح القدير وتكره كتابة القرآن واسماء الله تعالى على الدراهم والمعايير والمجاهدين وما يفرش اهل الله تعالى اعلم (رد المحتار ص ۱۲۰ ج ۱)

وقال فی الهندیة : لا بأس بکتابه اسم الله تعالى علی الدرهم لان قصد صاحبه العلامة لا التعاون کما فی جواهر الاعلاطی (عالمگیریه ص ۲۱۲هـ) والله سبحانه وتعالی اعلم .
۸ جمادی الاولی سنه ۱۴۰۱ هـ

کتابت قرآن بلاوضوء

سوال : بلاوضوء تحریر آیات قرانی بالخصوص درحق معلمه ومتعلمه درحالت حیض تحریر نمودن کدام آیات قرانی چه حکم دارد؟ بینواتوجروا .
الجواب باسم ملهم الصواب : بلامس کاغذ تحریر نمودن آیات بر کاغذ جواز دارد باختلاف اما درصورت مس نمودن کاغذ هیچ جواز ندارد .

قال الشيخ الاسلام ابو بکر بن علی الحداد رحمه الله تعالى وهل يجوز للجنب كتابة القرآن قال فی منية المصل لا يجوز وفي الهندية يكره للجنب والمحائض كتابة القرآن اذا كان مباهر اللوح والبياض وان وضعها على الارض وكتبه من غير ان يضع يده على المكتوب لا بأس به (المجوهرة ص ۳۵۵هـ)

قال العلامة الحلبي رحمه الله تعالى : وذكر فی الجامع الصغير المنسوب الى قاضيهان لا بأس للجنب ان يكتب القرآن والصحيفة او اللوح على الارض او الوسادة عند ابی يوسف رحمه الله تعالى خلافا للاحمد رحمه الله تعالى لانه ليس فيه مس القرآن ولذا قيل المكروه مس المكتوب لامواطع البياض ذكره الامام الترمذي رحمه الله تعالى وينبغي ان يفصل فان كان لا لمس الصحيفة بأن وضع عليها ما يحمل بيها وبين يده يؤخذ بقول ابی يوسف رحمه الله تعالى لانه لم يمس المكتوب ولا الكتاب والافيقول محمدرحمه الله تعالى لانه ان لم يمس المكتوب فقد لمس الكتاب (حلي كبيره ص ۵۸)

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى : ولا تكتب المحائض القرآن ولا الكتاب الذي فی بعض سطورة اية من القرآن وان لم تقرأ شمل ما اذا كان الصحيفة على الارض فقال ابو الليث رحمه الله تعالى لا يجوز وقال القدوري رحمه الله تعالى يجوز قال فی الفتح وهو اقلهس لانه ماس بالقلم وهو واسطة منفصلة فكان ككوب منفصل الا ان يمس به يد (رسائل ابن عابدين ص ۱۱۴هـ)

تنبیه : بعض علماء بنا بر اشتباه به بعض روایات جواز با مسح را فتوی داده اند روایات باجوابات قرار ذیل است در عبارت رساله ابن عابدين (الان يمس به يد) دریمس ضمیر مذكر است وصحیفه مؤنث پس مرجع آن به مكتوب است که از سیاق کلام فهمیده میشود (۲) در الجوهرة تصریح آمده بر مكتوب (۳) اگر په ورق چیزی از آیات قرانی تحریر شده باشد علاوه

آن حصہ دست بردن بہ حصہ دیگر ورق بالاتفاق جوازدارد پس در اینجا چرا جواز ندارد؟
جواب : (۱) مرجع ضمیر یمسہ صحیفہ بتاویل بیاض است تاویل مفہوم کلام بلا دلیل
 وبلا ضرورت است نیز اگر مرجع مکتوب (آیات مکتوبہ) قرار دادہ شود پس قید وضع علی
 الارض ہی فائدہ است .

(۲) در عبارت الجوہرہ مکتوب بہ معنای کتاب وصحیفہ است در غیر آن تعارض آید
 بابتدای جملہ بامباشر اللوح والبیاض نیز فائدہ ان وضعہما علی الارض ظاہر نمیشود و قتیکہ
 آیات مکتوبہ مراد شود پس بین وضع علی الارض وحمل فی الید فرقی باقی نمی ماند (۳) وجہ
 الفرق اینست کہ قلم ذریعہ کتابت است پس قیاس نمودن آن بر قیاس تام نیست بنا بر این
 فرق قلم من وجہ واسطہ است ومن وجہ واسطہ نیست و کتابت دو صورت دارد (۱) در صورت
 نہادن دست بر کاغذ (۲) عوض کاغذ دست را بر تخته وغیرہ نہادن متعارف بودن صورت اولی
 توسط قلم در آن غیر معتبر قرار دادہ شدہ است پس فتوی دادہ اند بر عدم جواز و در صورت
 ثانیہ جہت غیر متعارف بودن توسط قلم معتبر قرار دادہ شدہ است پس قول جواز اختیار
 نمودہ شد واللہ سبحانہ وتعالی اعلم (محرم سنہ ۱۴۱۸ھ / ۴ھ)

مسائل متعلق پردہ ((حجاب)) وغیرہ

احکام معانقہ نمودن خانم ها در بین خود

سوال : آیا معانقہ نمودن خانم ہابین ہم مسنون است و یا خیر؟ بینواتوجروا
الجواب باسم ملہم الصواب : معانقہ مروجہ برای مردہا ہم جواز ندارد جہت تفصیل
 در این مورد رسالہ مسمی بنام (مصافحہ و معانقہ) را مطالعہ نمایند . واللہ سبحانہ تعالی اعلم
 (۴ / ذی القعدہ سنہ ۸۶ھ)

سودا آوردن خانم از بازار

سوال : آیا سودا آوردن خانم از بازار جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا
الجواب باسم ملہم الصواب : در صورت مجبوریّت اشد خانم حق بیرون رفتن را دارد

اما در عصر حاضر چکر وسیل خانم ها با ضرورت تعبیر می شود بر شوهران و متعلقین آنان لازم است که آنان را بازدارند از رفتن به بازار در صورت دیگر اینان هم با آنان شریک جرم باشند والله سبحانه وتعالی اعلم .
(۱۲ محرم سنہ ۸۷ھ)

پوشیدن لباس چُست و تنگ جواز ندارد

سوال : آیا پوشیدن لباس تنگ و چست برای مردان و یا زنان جواز دارد یا خیر؟
بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در لباسی کہ حجم و ترکیب بنانی اعضاء بہ نظر می آید پوشیدن چنین لباس جواز ندارد نظر نمودن ہم بہ چنین انسان حرام است بر علاوہ این قباحت مذکور در لباس تنگ و چست مشابہت با کفار ہم است .

قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ تحف (قوله ولا یحظر التصاقه) وعبارۃ شرح المنیۃ اما لو کان غلیظا لا یرى منه لون البشرة الا انہ التصق بالعضو وتشکل بشکلہ فصار شکل العضو مرئیا فیلغی ان لا یمنع جواز الصلوۃ لمصول الستراہ قال ط وانظر هل یحرم النظر الی ذلک المتشکل مطلقا او حیث وجدت الشہوۃ اہ قلت سلتکلم علی ذلک فی کتاب الحظر والاباحۃ والذی یرى من کلامہم ہناک ہو الاول (رد المحتار ص ۲۴۵ھ)

وقال فی الحظر بعد نقل کلام الفقہاء رحمہم اللہ تعالیٰ: وعلى هذا لا یجمل النظر الی عورۃ غیرہ فوق ثوب ملتق بہا یصف جمہا (رد المحتار ص ۲۴۳ھ) وللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم .

۱۲ محرم سنہ ۸۷ھ

همراي یک زن با محرم، سفر خانم دوم جواز ندارد

سوال : آیا در رفاقت یک زن متدین با محرم چندین خانم های دیگر بی محرم هم در سفر حج و غیره می توانند شریک شوند در حالیکہ بعضی علماء کرام ہمراہ بودن خانم ثقه را بین شوهر و خانم معتدہ او جواز دادہ اند بہ این قیاس نمودہ حکم آن چہ چیست آیا این استدلال علماء کرام درست است یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : نہ خیر ! جواز ندارد اگر کہ خانم بی محرم خیلی کمبہرہم باشد بازہم باغیر محرم سفر نمودن برایش حرام است زیرا در حدیث بر آن

وعید آمده و قیاس نمودن بر خانم ثقه هم درست نیست چرا حائل بودن خانم ثقه در خانه و این درسفر است دوم اینکه خانم ثقه از خانواده خویش حیاء کند و مرتکب چنین حرم نشود و اگر آن شخص دست درازی کند خانم غالمغال میکند و در دوران سفر اگر غالمغال هم کند کدام نتیجه مثبتی نمی دهد .

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله ولو عجزوا) ای لا طلاق لنصوص بحر قال الشاعر:

لکل ساقطة فی الحی لاقطة
وکل کاسدة یومها لاسوق

(قوله فی سفر) هو ثلاثة ایام ولیاها فیها حلها الخروج الی مادونه الحاجة بغیر محرر بحر .

وروی عن ابی حنیفة و ابی یوسف رحمهما الله تعالی کراهة خروجها وحدها مسیرة یوم واحد وینهی ان یکون الفتوی علیه لفساد الزمان فرح اللباب ویؤید حدیث الصحیحین لا یحمل لامرأة کومن بأن الله والیوم الاخر ان تسافر مسیرة یوم ولیلة الامع ذی محرر علیها و فی لفظ لمسلم مسیرة لیللة و فی لفظ یوم (رد المحتار ص ۱۳۶ هـ).

قال العلامة المحصی رحمه الله تعالی: (وحسن ان یجعل القاضی بیهما امر ثقة ترزق من بیت المال بحر عن تلخیص الجامع (قادره علی الحیلولة بیهما)

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالی: (قوله امرأة ثقة) لا یتقال المرأة علی اصلکم لاتصلح للحیلولة حتی لم یتمیز والمرأة لسفر مع نساء ثقة وقلتم بأنضمام غیرها تزاد الفتنة لانا نقول تصلح للحیلولة فی البلد لبقاء الاستیعاء من العشرة واما کلن الاستغاثة بخلاف المفاوز وریلی واما دان معنی القدرة علیهما اما کلن الاستغاثة (رد المحتار ص ۱۶۱ هـ) والله سبحانه و تعالی اعلم .

۱۶ صفر سنه ۸۷ هـ

سفر نمودن با محرم نابالغ

سوال : اگر خانم عوض محرم بالغ با محرم نابالغ سفر خویش کند آیا این سفر برایش جواز دارد یا خیر؟ بینوا تو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : طفلی که عمر او کم از دوازده ساله بالاتفاق سفر با او جواز ندارد و اگر طفل دوازده ساله باشد اما هشیار و دانا باشد پس در این صورت با او سفر جواز دارد .

وقال العلامة التمر تاضی رحمه الله تعالی فی الحج: مع امن الطريق و زوج او محرر بالغ عاقل والمرأه

کمالج جوهره (ردالمحتار ص ۱۳۴ ج ۲)

وقال العلامة الراعى رحمه الله تعالى: (قول المصنف والمراهق كمالج) جعل الرحى كصبي لانه يحتاج الى من يدفع عنه ولذا كان للاب معه عن حجة الاسلام يصلح لحمايتها وفي المحيطين والديناح الذى لم يحتمل لا عبرة له لكن ما فى الجوهر قلما فى الخلاصة والى اية اهلسدى (التحرير المحتار ص ۱۵۰ ج ۱)
وقال العلامة المحصكى رحمه الله تعالى: وادخل مدته (اى البلوغ) له اثنتا عشر سنة ولها تسع سنين هو المختار كما فى احكام الصغار فان راهقا بان بلغ هذا السن فقلا يلفدا صدقا كان لم يكله بها الظاهر وما حينئذ كمالج حكما الخ (ردالمحتار ص ۱۰۰ ج ۲) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۲۵ ذى القعدة سنة ۹۸ هـ

پوشیدن چوری از دست اجنبی

سوال : خود چوری پوشیدن دشوار و مشکل است اگر باتجربه چوری فروش یک خانم را چوری ببوشاند آیا جواز دارد؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در گرفتن دست اجنبی یا مس نمودن دست او در هر صورت بدون ضرورت شدید حرام است اینچنین ازدست اجنبی پوشیدن چوری در ضرورت باشد داخل نیست . والله سبحانه وتعالى اعلم . (۶ / جمادى الاولى ۸۹ هـ)

حصه گرفتن زنان در رایه گیری

سوال : آیا شرکت خانم ها در رایه گیری و رایه انداختن و اینچنین رفتن خانمان به پارلمان جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : حصه گرفتن خانم هد در رایه گیری و وظیفه گرفتن آنان گناه است البته در صورتیکه یک کاندید صالح و دوم فاسق باشد و در صورت شرکت نوزیدن خانم ها دین را ضرر میرسد پس شرکت آنها ضرورى است .

قال العلامة المحصكى رحمه الله تعالى: المرأة تقضى في غير حدود و قد و ان اثم المولى لها الخبر بهى غارى لن يطلع قوم ولو امرهم امر الا (ردالمحتار ص ۳۵۶ ج ۲) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۲۰ ذى الحجة سنة ۹۰ هـ

آیا صحبت وهمبستری نمودن با حامله زنا جواز دارد؟

سوال : خانم بکر از زنا با کسی حمل گرفت آیا بکر درحالت حمل با او حق صحبت وهمبستری را دارد یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بله جواز دارد و بچه هم از بکر محسوب میشود و او را ولد الزنا گفته نمیشود

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله: (قوله وله وطؤها بالاستبراء) ای عندها وقال محمد رحمه الله تعالى لا احب له ان يطأها مالم يستبرعها هداية (وبعد سطر) بلی لو ظهر حمل یکون من الزوج لان الفراش له فلا يقال انه یکون ساقیا زرع غیره لکن هذا مالم تلده لاقبل من ستة اشهر من وقت العقد (ردالمحتار ص ۲۸۲) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۲۹ ربیع الاول سنه ۹۱ هـ

مکتب وفاکولته خواندن به زنان جواز ندارد

سوال : در صورتیکه بین ذکور و انات تعلیم پوهنتون، فاکولته و مکتب مخلوط است هیچ نوع اهتمام پرده در آن نیست آیا در این صورت دوشیزه ها میتوانند در مکتب، پوهنتون و فاکولته ها تعلیم عصری را بسر ببرند؟ و اگر کاملاً علحده انتظام پرده برای ایشان باشد پس آیا در آن صورت خانمان و دختران حق تعلیم را دارند یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بلا ضرورت شرعیه بر آمدن خانم از خانه جواز ندارد رفتن خانم هابه پوهنتون، فاکولته و مکتب خالی از فساد نیست حتی اگر ذکور اختلاط هم نباشد باز هم جواز ندارد .

(۱) سبب مانع گردانیدن دیگران به خود میگردند (۲) ماحول را فاسد میکنند (۳) جهت اختلاط باخانم های مختلف مزاج بد اخلاف گردند (۴) شرکت آنان در تقریبات غیر شرعی پوهنتون و فاکولته ها (۵) معصیت امتزاج بلا حجاب با مردان (۶) بلا حجاب ابراز نمودن در صحنه خانم های بی دین درحالیکه شریعت حکم میکند پرده را از دوشیزه گان فاسق

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله: ولا یلحق للمرأة الصالحة ان تنظر الرجال الفاحشة لانها تصفها عند الرجال فلا تضع جلبابها ولا عمارها کما فی السراج اه (ردالمحتار ص ۲۸۳ هـ)

(۸) شوق و اشتیاقی نقل اقدام کفار (۹) حب جاه و حب مال در حصول تعلیم که ذریعه

فساد دنیا و آخرت میگردد (۱۰) غفلت از وظیفه خدمت شوهر، تربیت اولاد پخت و پز و جوارو نمودن و انتظام خانه (۱۱) وظیفه گرفتن در دفاتر که سبب تباهی دین و دنیا میگردد (۱۲) تنگ نمودن ذرائع معاشی بر مردان (۱۳) حاکم گردیدن بر شوهر و در صورت تعلیم مخلوط مفاسد گوناگون پارگیری، تعلق عشقی، بدکاری، اختتام صورت میگیرد پس در عصر حاضر تعلیم مخلوط کاملاً ممنوع است. والله تعالی اعلم. (۱۶ جمادی الاخره سنه ۹۲ هـ)

آموختن تعلیم داکتری و طبابت به زنان

سوال : تعلیم طبابت برای خانم ها که اکثراً در عصر حاضر تعلیم مخلوط با مردان است و در دوران تجربه تمام اجزای مرد تجزیه میشود تا داکتر تدرب شود اگر شعبه نسوان جداهم باشد در آن صورت باز هم استاد عوض زن مذكر میباشد آیا این تعلیم جواز دارد. اگر جواز داشته نباشد پس شعبه های ضروری نسوان مثلاً حالت زچگی و ولادی و غیره در این صورت که علاج آن از توان خانم ها بیرون است نرس ها هم مجبور اند که تعلیم ابتدای را از داکتر ذکور بدست آرند پس چه باید کرد ؟ بینوا توجووا

الجواب باسم ملهم الصواب : در عصر حاضر که استادان هم ذکور اند و تعلیم هم مخلوط فاکولته طب برای اناث جواز ندارد اما اگر استاذان اناث باشند و تعلیم هم غیر مخلوط باشد جواز دارد.

نیز عوض پاره نمودن جسد انسان باید جسد گدام حیوان پاره شود و از آن تمرین گرفته شود این چنین در عصر حاضر که تعداد طبیبان اناث از حد گذشته تیار نمودن فاگولته طب برای اناث از طرف آنان خیلی سهل است. والله سبحانه و تعالی اعلم.

۱۲ صفر ۱۴۰۰ هـ

آموختن خط به خانم ها

سوال : آیا آموختن خط و کتابت به دوشیزه گان و آموختن آنان به دیگر اناث جواز دارد یا خیر ؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : بله ! بقدر ضرورت جواز دارد البته اگر از کدام خانم خوف شر و فتنه آثار و قرائن معلوم میشود جواز ندارد.

اخرج الامام البخاری رحمه الله تعالى عن عائشه بنت طلحة قالت قلت لعائشه رضي الهل تعالی عنها وانا في جمها وكان العاس ياتونها من كل مصر فكان الشيوخ يتعابون لمكالي منها وكان الشهاب يتاعون فيهدون الى ويكتبون الى من الامصار فاقول لعائشه رضي الله عنها يا حالة هذا كتاب فلان او هديته فتقول لي عائشه رضي الله عنها اي هدية فاجيب والهي فان لم يكن عند ثواب اعطيتك فقالت تعطيني (الادب المفرد ص ۴۰ ج ۲)

واخرج الامام ابو داود رحمه الله تعالى عن الشفاء بنت عبد الله رضي الله تعالی عنها قالت دخل على النبي صلى الله عليه وسلم وانا عند حفصة رضي الله عنها فقال لي الا تعلمين هذه رقبة العيلة كما علمتها الكتابة.

قال البلاء على البخاري رحمه الله تعالى في شرح هذا الحديث: قال الخطاب فيه دليل على ان تعلم النساء الكتابة غير مكروه قلت يحتمل ان يكون جائزا للسلف دون الخلف لفساد النسوان في هذا الزمان ثم رايت قال بعضهم خصت به حفصة رضي الله عنها لان نساءه صلى الله عليه وسلم حصصن بأشياء قال تعالى ينساء النبي لستن كأحد من النساء وغير لاتعلمن الكتابة يحمل على عامة النساء خوفا لافتنان عليهن (المرقاة ص ۳۱۴ ج ۸)

وقال العلامة السهارنفوري رحمه الله تعالى: فيه دليل على جواز تعلم النساء الكتابة واما حديث لاتعلمون الكتابة لمحول على من يفتي في تعليمها الفساد (بذل المجهود ص ۶) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۲۵ جمادى الاولى سنة ۱۴۰۰ هـ

پرده نمودن از نامرد «ایزک»

سوال : در حدیث شریف حکم آمده که پرده کنید از نامردان «ایزکان» غرض اینست که این اشخاص قادر بر جماع نیستند چه جای پرده از چنین اشخاص؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بنای پرده بر قدرت جماع نیست بلکه نامردان هم قادر اند بر زنا و پا و چشم و دست و گوش از نظر و شنیدن لذت می برند دوهم اینکه بعض نامردان قادر بر جماع هم اند و الله سبحانه و تعالی اعلم جمادی الله سمه ۹۳ هـ

پرده نمودن از خسر

سوال : آیا پرده نمودن از خسر فرض است یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : نه خير ! فرض نیست البته در صورت فتنه احتیاط بکارست بالخصوص در حالت خلوت و سفر. در بعضی علاقات گرفتن دست خسر یا بوسیدن دست خسران رواج است که این رواج خطا و قابل اصلاح است زیرا اگر بلا حائل دست کسی با شهوت یا کدام خانم تماس یابد دخترش ابدًا بر شوهر حرام گردد پس خیلی ها احتیاط در کارست

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى تحصی قوله (والصهره الشابة) والمسألة مفروضة هداً فی امها والعلة تلمیذان المحکم کذلک فی بدعها ونحوهم کما لا یخفى (رد المحتار ص ۴۳۱ هـ) والله سبحانه وتعالی اعلم.

۱۷ ربیع الاول سنه ۸۸ هـ

پرده نمودن از داماد

سوال : آیا خوشو «مادر خانم» از داماد باید پرده کند ؟ بینوا توجووا

الجواب باسم ملهم الصواب : بر خوشو پرده نمودن از داماد فرض نیست البته در حالت خلوت سفر احتیاط در کاراست. در بعضی مقامات مصافحه با داماد رواج است که در صورت مس نمودن با شهوت خانم بر شوهر دانی حرام میگردد.

قال العلامة المحصی رحمه الله تعالى : والخلوق بالمحررم مباحة الا لا یحصر ضاعاً والصهره الشابة (رد المحتار ص ۴۳۱ هـ) والله سبحانه وتعالی اعلم.

۳ ذی القعدة سنه ۹۴ هـ

اندازه عمر و سن فرضیت پرده

سوال : در سن چند سالگی باید دوشیزه پرده را شروع کند و بچه در سن چند سالگی از عبور و مرور نزد زنها منع شود . بینوا توجووا

الجواب باسم ملهم الصواب : مقصد احکام حجاب تحفظ مرد و زن است از بد نظری و خیلات فاسد و کناه پس از چند سالگی که احتمال مرتکب شدن بچه و دختری باشد در کناه از همان سن پرده در کارست مانند مردان و زنان بالغ در این حصه ارشاد دالهی است (والطفل الذین لم یظهروا علی عورات النساء) یعنی وقتی که در اولاد شهوت پیدا شد از آن وقت پرده در کارست .

قال الامام الخان رحمه الله تعالى : لم یملغوا احد الشهوۃ والقدره علی الجماع (روح المعانی ص ۱۳۱ هـ)

وقال العلامة الإلوسى رحمه الله تعالى: الذين لم يبلغوا أحد الشهوة والقدرة على الجماع. روح المعالى

(ص ۱۳۱ هـ)

در رسیدن به حد شهوت قدرت على الجماع هم موجود است چنانکه این از قول علامه آلوسى نیز فهمیده میشود.

ومصرح فيها سيحى من نصوص الفقهاء رحمهم الله تعالى.

اگر فرضاً در عمر هر دو یک مقدار هم تفاوت باشد پس مدار حکم حجاب حد شهوت است قدرت جماع نیست این حقیقت بنابر هر محلول عقلاً و نقلاً از بدیهیات و مسلمات به شمار می رود و مسلمان میشود بنابر دو علت: (۱) شهوت قلبی بعد از نظر و فکر مستقلاً گناه کبیره است بلکه بلاشهوت نظر و تفکر که شهوت از آن پیدا شود هم حرام است. (۲) نظر بجه مشتهی در آینده منجر به زنا و ذریعه زنا میگردد و ذریعه حرام. رسول الله علیه السلام عمر ده سالگی را در یک حدیث شهوت قرار داده اند.

عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم مرواوا لادكم بالصلوة وهم ابناء سبع سنين واهربوهم عليها وهم ابناء عشر سنين وفرقوا بينهم في المضاجع رواه ابو داود (مشکوٰۃ ص ۹۱ هـ)

در سن ده سالگی حکم نموده بر تفريق مضاجع علت این حکم احتمال شهوت است در همین سن حکم نمود شده بر ضرب در صورت اداء نکردن نماز پس دلیل است که بجه در این عمر حکم بالغ را دارد.

قال العلامة على القارى رحمه الله تعالى: لا يهرم بلوغاً وقارياً أو قارباً البلوغ (مرقاۃ ص ۱۱۵ هـ) وقال الطمى رحمه الله تعالى لان بلوغ العشر مظنة الشهوة (مرقاۃ ص ۱۱۶ هـ)

طبق این حدیث فقط کدام بجه ده ساله را مراهق قرار دارد اند.

وقال العلامة المحصلى رحمه الله تعالى: ولو مراهقاً يجمع مغلّه وقدوة شيخ الاسلام بعشر سنين وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: (قوله ولو مراهقاً) هو الدانى من البلوغ يهر (قوله يجمع مغلّه) تفسير للمراهق ذكره فى الجماع وقيل هو الذى تصعرك الته ويشعبي النساء كذا فى الفتح ولا يخطئ انه لا تعالى بين القولين يهر. (رد المحتار ص ۳۸ هـ)

اشکال: در مختار از اشباه نقل نموده (يدخل على النساء الى خمسة عشر سنة حسب)

جواب : با در نظر داشت حدیث و فقہ اگر با وجود پانزہ سالگی در پسر شہوت ظاہر نشود باز ہم حکم نمودن بر پردہ فرض است دختر بنا بر حدیث حضرت عائشہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا و تصریحات فقہاء کددام در سن نہہ سالگی مشتہاء میشود در ہمین سال پردہ فرض است و قتیکہ دختر در نہہ سالگی بالغ میشود پردہ پروا فرض است و قتیکہ دختر در نہہ سالگی بالغ شود پس مراحق و مشتہات بطریق اولیٰ میگردد .

قال العلامة المحسني رحمه الله تعالى: ولقد يتسع وبه يفهم وينفذ إحدى عشرة مشعاً اتفاقاً زلي.
وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: بل في حرمان المخ وبنيها تسع فصاعداً مشعاً اتفاقاً
سأتمالي (رد المحتار ص ۶۳۰)

از روی این حدیث و فقہ فوق الذکر بہ نظر می رسد کہ در سن نہہ سالگی و دہ سالگی دختر مکلف بر ستر میشود اگر کوتاهی و تقصیر کند براولیای او مکلف نمودن اولازم است بنا بر نشونما و تبدیلی ما حول اندک باکم و بیش دختر و بچہ در ہمین اعمار بہ بلوغ می رسند واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم
(۴ رمضان سنہ : ۱۴۹۶ هـ)

بدون پردہ بہ دوشیزہ گان و عطف نمودن جواز ندارد

سوال : یک مولوی صاحب در ماہ رمضان المبارک ہمہ روزہ از ساعت ہشت الی یازدہ بچہ روز در یک چار دیواری محفوظ بہ زنان جوان و پیر زنان بدون پردہ ترجمہ میکنند کہ مردم از آنجا رہ گذاری میکنند مردم چندین مانع ہم شدند اما مولوی صاحب گفت کہ خانم ہا بہ تعویذ گرفتن و خریداری متاع ازخانہ بدون پردہ می برآیند و اگر در پردہ درس دہیم آنانرا در صورتیکہ از دین واقف ہم ہستند آیا این جواز ندارد؟ بلکہ هیچ باک ندارد. سوال اینجا است کہ آیا این عمل مولوی صاحب درست است و جواز دراد یاخیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : این استدلال بین البطلان است و این فعل حرام است باید مولوی صاحب از این حیلہ های شیطانی دست بردارد و توبہ کند و اگر توبہ نکرد خلاف چنین فاسق اقتداء در نماز جواز ندارد . واللہ سبحان تعالیٰ اعلم .

حجاب کردن از شوهر خواهر (یا زنه) فرض است

سوال : زید میگوید باید خیاشنه بکر از او پرده کند چرا پرده نمودن بر او فرض است اما بکر میگوید تا وقتی که خانم من حیات است نکاح خیاشنه ام بر من حرام است و کسی که با او نکاح حرام باشد از او روی گرفتن فرض نیست پس از راه مسئله شرعی در این مورد حکم چیست ، این مسئله تحریر نموده ما را ممنون سازید. بینوا توجرو

الجواب باسم ملهم الصواب : از خیاشنه پرده فرض است خانمیکه دایم حرام است روی نگیرد خیاشنه دایم حرام نیست لذا از او روی گرفتن فرض است چرا اگر خانم بکر بمیرد و یا او را اطلاق کند بعد از گذر عدت یازنه حق دارد که او را به نکاح بگیرد چنین حرمت موقتی در حصه هر خانم عاروسی شده میباشد تازمانیکه شوهر او حیات باشد هیچ کسی را بارود دنیا حق ازدواج نباشد اگر بنابر حرمت عارضی پرده ساقط میشد پس خانم های عروسی شده از هیچ کسی پرده نمودن در کار نبود . والله تعالی اعلم الاصفرنه

۱۱ / ۹۹ ۱۴ هـ

سخن گفتن با زن بیگانه

سوال : در این عصر خانم ها پرده نمی کنند بلکه بعضی خانم ها بایازنه ها جور پرسانی هم میکنند اگر در این صورت کدام خانم با کسی سخن گوید یا بیرسد و یا احوال خانواده کسی را بیرسد آیا جواب دادن او جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجرو

الجواب باسم ملهم الصواب : با خانم های نا محرم بقدر ضرورت سخن گفتن جواز دارد اما بلا ضرورت جواز ندارد لکن حال پرسى یا جواب دادن سخن جواز ندارد، باید ترغیب داده شود بسوی پرده شرعی بنا بر احکامات قرآن و حدیث.

قال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى: وفي الشرع لئلا يطلعوا على ما في البيت ولا يكلموا الاجنبية الا عجزوا اعطسوا وسلموا فليس فيها ويرد السلام عليها والا لا وبه بان ان لفظة لا في نقل القهستاني ويكلمها عما لا يحتاج اليه والذلة فتنبه

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله زائدة) بعبارة قوله في القنية رازم او يجوز الكلام المباح مع امرأة اجنبية اهـ وفي المجتبى رازم او في الخوض في ما لا يعنيه اما خللك في كلام فيه اثم اهـ

فانما هو انه قول امر او محمول على السجود تأمل وتقدم في شروط الصلوة ان صوت المرأة عورة على الراجح
ومر الكلام فيه فراجع (رد المحتار ص ۲۳۶ هـ)

قال العلامة المحصن رحمه الله تعالى في شروط الصلوة: والمرأة ولو غشيت جميع بدنها حتى شعرها
الدارى في الاصح خلا الوجة والكفين فظهر الكف عورة على المذهب والقدمين على المعتمد وصوتها على
الراجح وكذا راعيه على المرجوح.

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله وصوتها) معطوف على المستثنى يعنى انه ليس
بعورة ج (قوله على الراجح) عبارة المحر عن الحلية انه الاشبه وفي النهر وهو الذى ينبى اعتمادكم مقابلها
في النوازل نغمة المرأة عورة وتعليقها القران من المرأة احب قال عليه الصلوة والسلام التسبيح
للرجال والتصفيق للنساء فلا يحسن ان يسمعها الرجل اه وفي الكافي ولا تلبى جهرا لأن صوتها عورة
ومضى عليه في المحيط في باب الاذان بحر قال في الفتح وعلى هذا الوكيل اذا جهرت بالقراءة في الصلوة
لاعلام الامام بسهولة الى التصفيق اه فاقراءة البرهان الحلى في شرح المنية الكبير وكذا في الامداد ثم
نقل عن عطاء العلامة المقدسى ذكر الامام ابو العباس القرطبي في كتابة في السباع ولا يظن من لافطنة
عنده انا قلنا صوت المرأة عورة انا تريد بذلك كلامها لان ذلك ليس بصحيح فانا نجهز الكلام مع
النساء للاجانب ومحاورهن عند الحاجة الى ذلك ولا نجهز لهن رفع اصواتهن ولا تمطيطها ولا تليينها
وتقطيعها لما في ذلك من استعمال الرجال المهن وتحريك الشهوات مهن ومن هذا لم يجهز ان تكون المرأة
اعقلت ونشير الى هذا تعبير النوازل بالنغمة (رد المحتار ص ۲۴۲ هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۱۷ ذى الحجة سنة ۹۹ هـ

سلام دادن به غير محرم

سوال: آیا جواز دارد که خانم به مرد نا محرم سلام بدهد باسلام اورا جواب بگوید یا
خیر؟ بینوا توجرو

الجواب باسم ملهم الصواب: نه خير! خانم در هیچ صورت حق ندارد که سلام بدهد مرد
اجنبی را یا سلام اورا جواب بگوید البته اگر ضرورت آمده به سخن گفتن در آنوقت سلام و
جواب سلام هر دو جائز است.

قال العلامة المحصن رحمه الله تعالى: وفي الشرع لائبة معرباً للجوهرة ولا يكلم الاجنبية
الا عجزاً عطسها او سلمت في شيء منها ويرد السلام عليها والا لانهى.

وقال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ: (قوله والاولیٰ) ای والا لکن عجز اہل شایۃ لا یشمعا ولا یرد السلام بلسانہ قال فی الخانیۃ وکذا الرجل مع المراءۃ اذا التقیما یسلم الرجل اولوا والا سلمت المراءۃ الاجنبیۃ علی رجل ان کانت عجز ارد الرجل علیہا السلام بلسانہ بصوت تسبیح وان کانت شایۃ رد علیہا فی نفسہ وکذا الرجل اذا سلم علی امرأۃ اجنبیۃ فالجواب فیہ علی الکعبس اھ ولی الذخیرۃ والا عطس فہبتتہ المراءۃ فان عجز ارد علیہا والا رد فی نفسہ اھ کذا لو عطس فی کما فی الخلاصۃ (رد المحتار ص ۲۳۱ھ) وللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم . ۲۰ ذی الحجۃ سنہ ۹۹ھ

صحبت کردن با زنانیکہ در طیارہ کار میکنند

سوال : در طیارہ ہا با خانم موظف در آن در وقت ضرورت خورد و نوش وغیرہ آیا صحبت جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در طیارہ در وقت مشخص خورد و نوش بہ مسافران ارسال می شود نیازمندی نمی آید بہ سخن گفتن علاوہ از آن در وقت ضرورت سخن گفتن جواز دارد واللہ سبحان و تعالیٰ اعلم . ۵ / ذی الحجۃ . سنہ : ۱۴۹۹ھ

در صورت علاج نظر نمودن بہ شرمگان زن

سوال : آیا در صورت علاج طبیب مرد حق دارد کہ دستش را داخل کند در شرمگاہ زن یا بہ شرمگاہ آن نظر کند؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در صورت ضرورت شدید باید حتی الامکان بسوی داکتر مسلمان نسوان مراجعہ شود در صورت غیر امکان جواز دارد کہ مرد داکتر ہم این چنین بکند واللہ سبحان و تعالیٰ اعلم . (۲۷ / ذی الحجۃ سنہ : ۱۴۹۹ھ) .

یاد نمودن تجوید از غیر محرم

سوال : در صورتیکہ بالعموم خانم ہا در صغارت و طفولیت قرآن را از مادران ایشان می خوانند کہ خطاہای فاحش داشتہ می باشد آیا اگر بعد از بلوغ یا بعد از عروسی شدن از مرد نا محرم جہت اصلاح حروف و تعلیم دیگر کتب قرائت کنند و تجوید بخوانند آیا جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در آن مفاسد ذیل است :

۱- تکرار استاد یا شاگرد لفظ بہ لفظ با مراجعہ مخصوص

۲- تادیر بعد شنیدن صدای یکدیگر را

۳- با تجوید کشش و جا ذبیت قرائت

۴- شخصیت متعینہ از جانب جانین

۵- ہمہ روزہ قایم نمودن محرکات مذکورہ اربعہ

لذا چنین طریقہ جواز ندارد بالخصوص وقتیکہ در تکمیل این ضرورت اشخاص ذیل موجود شوند

۶- قرائت نمودن از مردان محارم

۷- اطفال یا تجوید کنند و آنان بہ خانم های بزرگ بیاموزند .

قال العلامة الملا علی القاری رحمہ اللہ تعالیٰ: ورفع الصوت بها لشهادة الارض والحجر والمد والشجر له الا المراقبان صومها عورق فليجب صومها.

وقال العلامة حسين بن محمد سعيد المكي الحنفی رحمہ اللہ تعالیٰ (قوله فان صومها عورة) هذا ضعيف قال في الدر المختار عند قول المتن ولا تلبي جهرا ابل تسبح نفسها دفعاً للفتنة ومأقيل ان صومها عورة ضعيف (ارشاد الساری ص ۱۲۷) والله سبحانه وتعالى اعلم .
۱۰ اذی القعدة سنہ ۴۰۰ھ

صحبت نمودن یا خانم یازنہ

سوال : زید میگوید بہ خانہ یازنہ ام رفتم یازنہ ام موجود نبود در وظیفہ بود یا جائی دیگر رفتہ بود خانم یازنہ ام بہ من سلام نداد ونہ از من حال پرسی کرد، نہ نان وآب برایم داد ونہ سلام کرد بلکہ اگر یازنہ در خانہ ہم می بود خانم او باز ہم با من اینچنین رویہ میکرد، زید میگوید اگر این سلسلہ دوام پیدا کند ممکن قطع صلہ رحمی بہ میان بیاید لذا حال پرسی با خانم های قریشی ها ہم جواز دارد، شما یان ما را در این مورد از مسئلہ شرع آگاہ سازید ! بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در صورت عدم موجوبت محرم ضرورت نیست برای سخن گفتن با خانم یازنہ البتہ در غیاب محرم از پشت پردہ اگر نیشند نان وچای بنوشد جواز دارد و بر سخن های قدر ضرورت اکفتاء نمودہ شود بادرشتی لہجہ در تکلم اگر اندیشہ بار بار آمدن یازنہ باشد پس نشستن او پس پردہ ہم جواز ندارد .

قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ: (قوله ابوہائل) قال فی القنیة سکن رجل فی بیت من دار وامرأة فی بیت اخر منها ولكل واحد علی علی حدة لكن باب الدار واحد لا یكره ما لم یجمعهما بیت ام درمزه ثلثة رموز ثم رمز الی كتاب اخر فی علوة فلا تحمل ثم رمز و لو طلقها بئساً وليس الالبیت واحد یجعل بیتهما ستره لانه لولا السترة تقع الخلوة بیته و بین الاجنبیة و لیس معها محرمة فهذا یدل علی صحة ما قالوه اه لان البیتین من دار واحد کالستره بل اولی و ما ذکره من الاكتفاء بالستره مشروط بما اذا لم یکن الزوج فاسقاً اذ لو کان فاسقاً یحال بیتهما بأمر الثقة تقدیر علی الخیولة بیتهما کما ذکره فی فصل الاحداد و قد یحذف صاحب البحر هناك بمثل ما قاله فی القنیة فقال یمکن ان یقال فی الاجنبیة كذلك وان لم تکن معتدته الا یوجد نقل بخلافه (رد المحتار ص ۲۳۵ هـ) ولله سبحانه و تعالی اعلم.

۱۱ ذی القعدة سنه ۱۴۰۰ هـ

بوسه نمودن شرمگاه خانم خود

سوال : آیا در جوش محبت بوسه نمودن شرمگاه خانم جواز دارد یا نه؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب : دست زدن در فرج جواز دارد اما بوسه نمودن فرج در هیچ صورت جواز ندارد .

قال فی الهندیة : فی العوازل اذا دخل الرجل ذکرة فی ثم امراته قد قیل یکره و قد قیل بخلافه کذا فی الزخیرة (عالمگیریة ص ۲۴۷ هـ) . اقول المبیح مجهول منکر و قوله مردود شرعاً و عقلاً ولله سبحانه و تعالی اعلم .
 ۱۷ ذی الحجة سنه ۹۸ هـ

نظر کردن زوجین به شرمگاه یکدیگر

سوال : یک روایت از نظرم گذشت اگر در وقت صحبت کسی به شرمگاه خانم خویش بنگرد پس کور می شود روایت ابن است : (وروی بقیة بن مخلد و ابن عدی عن ابن عباس رضی الله عنه مرفوعاً اذا جامع احدکم زوجته او جاریته فلا ینظر الی فرجها فان ذالك یورث العمی قال ابن صلاح جید الاسناد کذا فی الجامع الصغیر)

آیا این روایت یا کدام روایت طبق این مضمون سندا یا روایت صحیح منقول شده است بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : در بصیرة فقیهه این روایت را دیدم که یا مو ضوعی است

و با نہایت روایت ضعیف اما توثیق آن از مراجعہ در کتب می شود

قال الامام ابو الفرج ابن الجوزی فی باب العطر الی الفرج لہ عن ابن عمر و ابی ہریرۃ رضی اللہ عنہما ما حدیث ابن عباس فان ابانا اسماعیل بن السمرقندی ابانا اسمعیل بن مسعدۃ ابانا حمزۃ بن یوسف ابانا احمد بن عبدی حدثنا ابن قتیبة حدثنا هشام بن خالد حدثنا بقیۃ عن ابن جریج عن عطاء عن ابن عباس رضی اللہ عنہما قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا جامع احدکم زوجته او جارعتہ فلا یبظر الی فرجہا فان ظنک یورث العی.

قال ابو حاتم بن حبان : کان بقیۃ یروی عن کذا بین وثقاۃ و یدلس و کان لہ اصحاب یسقطون الضعفاء من حدیثہ و یسوونہ فی شہانۃ ان یکون سمع ہذا من بعض الضعفاء عن ابن جریج ثم یدلس عنہ و الترف (التزیق) بہ و ہذا موضوع.

وامام حدیث ابی ہریرۃ رضی اللہ عنہ فان ابانا محمد بن ناصر ابانا المبارک بن عبد الجبار ابانا ابو نصر عبد الباقی بن احمد الواعظ ابانا محمد بن جعفر بن علان ابانا ابو الفتح الازدی ابانا زکریا بن یحیی البقیۃ حدثنا ابراہیم بن محمد الفریابی حدثنا محمد بن عبد الرحمن التستری عن مسعدۃ ابن کرام عن سعید المقبری عن ابی ہریرۃ رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا جامع احدکم فلا یبظر الی الفرج فانہ یورث العی و لا یکثر الکلام فان یورث الخرس.

قال الازدی : ابراہیم بن محمد بن یوسف ساقط (کتاب الموضوعات ج ۲ ص ۲۶۱) و قال الحافظ ابن عدی المجر جالی رحمہ اللہ تعالیٰ بعد نقل حدیث یشہ ان تكون بین بقیۃ و ابن جریج بعض المجهولین او بعض الضعفاء لان بقیۃ کثیرا ما یدخل بین نفسہ و بین ابن جریج بعض الضعفاء و بعض المجهولین الا ان هشام بن خالد قال عن بقیۃ حدثنی ابن جریج.

(الکامل ص ۷۵ ج ۲)

و قال الامام الباہق رحمہ اللہ تعالیٰ: روى عن ابی یوسف رحمہ اللہ تعالیٰ فی الامالی قال سالت اباحیفة رحمہ اللہ تعالیٰ عن الرجل یمس فرج امراتہ و تمس ہ فی فرجہ لیتحرك علیہا هل ترى بذلك بأسا قال لا ارجوان یعظم الاجر (العنایۃ بہا مش تکلیف الفتح ص ۱۰۳ ج ۲)

اگرچہ در این روایات جواز صراحتا ذکر نیست لیکن قیاسا معلوم است .

چکر دادن خانم و بردن خانم برای تفریح

سوال : چکر دادن خانمان و دختران و ہمشیرہ ہا جہت تفریح و ہوا خوری وسیلہ در بارک ہا چمن ہا و غیرہ و نیز در انجا خورد و نوش و تفریح نمودن چہ حکم دارد در

صورتیکه روی خانم در چادری پوشیده باشد اما باز هم مردان بیگانه آنان را می بینند در صورتیکه علما کرام رفتن خانم ها را به مسجد حرام دانسته اند و حکم میکنند که خانم ها در خانه نماز بگذارند در حالیکه بعضی صوفی مزاجان با حدیث این عمل را اجرا میکنند تا دیگران جرئت یافته برای عمل شیخ اقدام کرده و این عمل را جائز میپندارند در این حصه از جناب شمایان فتوی مفصل التجاسبت . بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در قرآن و حدیث تاکید آمده در حصه ابراز نکردن خانم ها از خانه تاکید می فرماید، برآمدن خانمان جهت سیر و سیاحت ج جواز ندارد بر علاوه آنکه که این ها جرم پنداشته میشوند اولیاء آنان هم با خانمان در این جرم شریک اند در صورت باز نداشتن آنان لذا باید توبه کند.
با اختصار چند دلائل و مفاسد را ملاحظه فرمائید :

(۱) بلا ضرورت بر آمدن خانم از خانه بدون برقع حرام است.

(۱) وقرن فی بیوتکمن ولا تخرجن توج المجاهلیة الاولى ۳۳

۲ - واذا سالتموهن متاعاً فاسئلهن من وراء حجاب ذالکهم اطهر لقلوبکم وقلوبهن ۴۳۳

از این ایت معلوم میشود که در وقت سوال و جواب هم خانم برقع را در تن کرده حق خروج را ندارد بلکه از پشت پرده جواب سوال او را بگوید .

۳ - عن ابی سعید الخدری رضی الله تعالی عنه فی قصة الفتی حدیث العهد بعرض فاذا امرآته بین البابین قائمة فاهوی الیها بالرمح لیطعنها به واصابته غیره - رواء مسلم

۴ - عن جابر رضی الله تعالی عنه قال : قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان امرأة تقبل فی صورة شیطان وتدبر فی صورة شیطان . رواء مسلم .

۵ - عن ابن مسعود رضی الله تعالی عنه عن النبی صلی الله علیه وسلم قال : المرأة عورة فاذا خرجت استشرفها الشیطان - رواء الترمذی .

۶ - عن ابن عمر رضی الله تعالی عنهما عن النبی صلی الله علیه وسلم : لیس للنساء نصیب فی الخروج الا مضطرة - رواء الطبرانی فی الکبیر .

(۲) اگر زن خود را در چادری ببوشد و از خانه برآید باز هم نظری بر غیر محارم می افتد، در حدیث شریف امهات المؤمنین رضی الله تعالی عنهن از نظر کردن به طرف یک

صحابی نابینا کہ متقی بود منع شدہ اند .

عن ام سلمۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہا امہا کانت عند رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ومیمونۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہا اذا قبل ابن ام مکتوم رضی اللہ عنہ فدخل علیہ فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم احصیہا منہ فقل یارسول اللہ ایس ہوا عی لا یبصر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم افعیبا وان اتھا السمتا تھرانہ رواھا احمد والترمذی وابوداود

۳ - جہت بیرون رفتن عریان فاحش خانم ہا را مشاہدہ نمودن تصاویر حرام را دیدن و نظر او بر دیگر منکرات واقع میشود

۴ - صدای ساز و سرود را شنیدہ کہ بر قلب او اثر میکند

۵ - صدای مردمان بی دین را شنیدہ کہ بر قلبش تاثیر میکند

۶ - در این عصر اثرات فسق و فجور تمام ماحول ملوث ساختہ پس قلب انسان را چگونہ منکدر و زنسازد

۷ - در صورت بیرون رفتن اگر کہ در برقع ہم باشد موجب گنہگار ساختن عدہ از مردم میگردد در صورتیکہ فساق و فجار بہ او بہ نظر عشق بنگرند طبقیکہ در شمارہ اول گذاشت .

با وجود موجودیت فساد در خروج مردہا اما بین خروج مردہا و زن ہا دو فرق بزرگ است : (۱) خروج مردان جہت ضروریات دینی و دنیوی میباشد لہذا خداوند ج انہارا حفاظت کند و خروج خانم بنا بر ہوا خوری و چکر می باشد کہ داخل نباشد در ضرورت (۲) جہت حفظ مردان ضرورت دارند بہ بیرون رفتن، خداوند جل جلالہ جسم ہر کسی را طبق ضرورت او خلق نمودہ، جہت علماء و مدرسین را خداوند جل جلالہ در نشستن و تدریس درست گردانیدہ و جہت مبلغین را در سفرہا و جہت خانم ہا را در خانہ و حکم نمودہ کہ : (و لقرن فی بیوتکین) خانم ہائیکہ صحت خویش در بیرون رفتن حفظ میبدارند اینہا می بندارند کہ کثرت گناہان فطرت او تبدیل نمودہ است، کارہای خانگی و رزش بہتر است کہ ضامن حفظان صحت خانم ہا ست علامت ورزش در این است حرکت نفس تیز شود عرق ریزی شود انسان ماندہ شود اگر خانم جہت تہیہ نمودن ضروریات خانوادگی خادمہ بگردد در آنصورت صورت بیرون رفتن ہوا خوری را محسوس می کند .

قال الشيخ ابوسعید الخادمی رحمہ اللہ تعالیٰ: (ومنع من الحمام) ای الزوج زوجته من الذهاب الى حمام السوق وهو المتعار ظاهر الاطلاق مساواة الشابة وغيره الى اومهارا عند فساد الزمان وامه.
(البريقة المعبودة ص ۱۱۲)

وقال ايضا: لا يأذن لها بالخروج الى المجلس الذي يجتمع فيه الرجال والنساء فيه من المنكرات كالتصديفة ورفع الاصوات المختلفة واللعب من المتكلمه بالقاء الكمر وضرب الرجل على المديرة والصعود والزلول عنه فكل من المذكور مكروه ولا يحضر ولا يأذن لها ولو فعل يعوب الى الله تعالى (ايضا ص ۱۵)

وقال ايضا: ولا يدعها ان تخرج من السر من البيت فانها عورة وغروجهما اثم وعد في الخلاصة من المواضع التي يضرب الزوج زوجته فيها الخروج من البيت وفي القنية: يضرب ايضا (الى) او كشفت وجهها للغير محرما (ايضا ص ۱۵)

قال الشيخ حافظ الدين محمد بن محمد رحمہ اللہ تعالیٰ: ولا يأذن بالخروج الى المجلس الذي يجتمع فيه الرجال والنساء وفيه المنكرات الخ (اليزانية بها مشى الهندية ص ۱۵۶)
وقال ايضا: وفيما عداها من زيارة الاجانب وعبادتهم والوليمة لا وان يأذن وان اذن الزوج كانا عاصيين (ايضا ص ۱۵)

وقال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ: وحيث ايجبا لها الخروج فائما يباح بشرط عدم الزينة وتغير الهيئة الى ما يكون داعية لنظر الرجال والاستمالة (رد المحتار ص ۱۱۵) ولله سبحانه وتعالى اعلم.

۲ جمادى الاولى ۱۴۱۳ هـ

با تنهائی نشتن خانم با دریور

سوال: موتر های تعین شده از سوی جامعات که دریور دخترهای نا محرم را از خانه های ایشان گرفته و در عودت پس به خانه های ایشان میرساند آیا چنین نمودن برای دریور و محصولات فاکولته جواز دارد یا خبر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: اگر چه دوتن یا زیاد از دو دختران باشد جواز دارد که آنان را دریور به مکتب و خانه برساند اما بردن یک دختر به تنهائی جواز ندارد زیرا در این صورت دخلوات بالاجنبیه لازم می آید که حرام است.

قال الامام القاضيهان رحمہ اللہ تعالیٰ: والخلوۃ الصحیحة ان یجتمعوا فی مکان لم یس هکاک مانع

معمدہ من الوطء حساً اوہراً او طبعاً (الی قولہ) ولو کان معہما جاریۃ احدہما او امرالہ احرى کان محمد رحمہ اللہ تعالیٰ یقول اولاً جاریۃ الرجل لا یمنع الخلو لا لانہ ان ہما معہا بمصر لا جاریۃ او امرالہ احرى ثم رجع وقال جاریۃ احدہما یمنع الخلو لا وهو قول ابی حنیفۃ وابی یوسف رحمہما اللہ تعالیٰ (حانیۃ ہما معی الہندیۃ ص ۳۳۷) واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم۔
۲۲ جمادی الثانیۃ ۱۴۱۷ھ

سر برہنہ نشستن خانم در خانہ خود

سوال : آیا سر برہنہ نشستن خانم در خانہ در محضر محارم خویش جواز دارد و یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : چنین عمل در خانوادہ شریف و متدین محبوب پنداشتہ نیستود کہ ذریعہ شیوع آزادی خانہا میگردد علاوہ از آن برہنہ نمودن سینہ در محضر محارم بی حیائی بزرگ است لذا جواز ندارد . واللہ سبحانہ تعالیٰ و اعلم

نظر کردن بہ مخطوبہ

سوال : در عصر حاضر قبل از مشاہدہ نمودن و دیدن دختر و بچہ مردم بہ عقد ازدواج رضامند نمیشوند پس خانوادہ دختر، دخترش را مانند عروس زیبا ساختہ در حضور والدین با در تنہاگی مرد دختر را مشاہدہ میکند در دلیل دختر مشاہدہ نمودن بعضی صحابہ کرام را بیان میکند کہ آنحضرت علیہ السلام بہ آنعدہ خانم ہا فرمودہ بود آیا چنین مشاہدہ نمودن مخطوبہ شرعاً درست است، اگر درست نیست آیا برای بچہ دیدن آن جواز دارد یا خیر ؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : طریقہ مذکور دیدن مخطوبہ ہیچکاہ جواز ندارد کہ انگیزہ بی حیائی و بی غیرتی را دربر دارد اگر ہر انسان چنین مشاہدہ نمودن واضح را حامل گردد پس آیا تا روز ازدواج یک دختر جوان را چندین جوان مشاہدہ میکنند کہ کیفیت گاو وگوسفند را اختیار میکند کہ مشتری با دیدن آنرا ناپسند دانستہ نمی زود بلکہ مراد از مشاہدہ نمودن تنہا مشاہدہ نمودن صورت نیست بلکہ مشاہدہ نمودن تعلیم و اخلاق دینی ، گفت و شنید و نشست و برخاست امور خانہ داری و غیرہ را داخل است کہ تنہا با مشاہدہ نمودن دختر از این اوصاف آگاہ شدن غیر ممکن است واستدلا نمودہ برای این طریقہ از

حدیث پیامبر اسلام جهالت و تحریف این است در حدیث ذکر رؤیت آمده، ذکر ارانت نیامده مفهوم از رؤیت این است که اگر بچه از دور دور دختر را ببیند و دختر دیده شود جواز دارد به این معنی که اراده بد نظر و بد گمانی در آن نباشد (۱) : در بعضی روایات تصریح بر (ان استطاع) موجود است . (۲) خود آنحضرت علیہ السلام مخطوبہ خود را با ذریعہ زنان دیده است درحالیکہ آنحضرت برای امت به منزله پدر بود وامکان هیچ نوع فساد ہم نبود .

(۳) از دو تن صحابہ کرام : حضرت جابر و حضرت محمد بن مسلمہ منقول است کوشش مشاہدہ نمودن مخفی مخطوبہ را ، بدون اطلاع دادن مردان توسط خانم ها دیدن جواز دارد اما در صورت اطلاع مردان قباحت های ذیل را در بر دارد :

(۱) - اگر دختر از خانوادہ نجیب و با حیا باشد مجرد با آمدن خاموش نشسته هیچ نکند و هیچ نگوید پس از مشاہدہ نمودن آن چہ بدست آید در صورتیکہ سخن نگوید . (۲) - و اگر دختر از خانوادہ غیر نجیب باشد پس از گفتگوی او دیگر خصلت های او چطور معلوم میشود؟ و اگر خانم ها مفاجاً بروند خانم را بر ہیئت اصلی بیابند در گفت و شنید و دیگر رفتار و دیگر اطوار (۳) اگر دختر را پسند نکنند پس او احساس مایوسی کمتری و ذلت را میکند (۴) در صورت عدم موافقت بین ہردو خانوادہ متنافرت و عداوت آغاز شود دو شمارہ آخر را مد نظر گرفتن چنین رفتن و دیدن در کارست کہ اہل خانہ ہم آگاہ نشود عن حابر بن عبد اللہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا خطب احدکم المرافان استطاع ان یبظر الی ما یدعوا الی نکاحها فلیفعل قال لخطبہ جاریۃ فکنت اعمى لہا حتی رایہا معها ما دعانی الی نکاح فلیفعل قال لخطبہ جاریۃ اعمى لہا حتی رایہا معها ما دعانی الی نکاح وتزوجہا فکنت وجماعاً (ابوداود ص ۲۹۱)

عن سهل بن ابی حنفیہ قال رایہ محمد بن مسلمہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ یطارد تہیۃ ہذا الضعفاء لہوق اجار لہ بصرہ طردا شدیدا فلکشف افعل ہذا والناس من اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال انی سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول اذا التی فی قلب امری خطبۃ امرأۃ فلا یأس ان یبظر الیہا (شرح معالی الآثار ص ۱۰۲)

عن انس رضی اللہ عنہ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم اراد ان یتزوج امرأۃ فہبہا بامر اللہ لعنظر الیہا

بقال جميعا عوارضها والنظري الى عر قوبها.

قال العلامة طفر احمد الحنفي رحمه الله تعالى: قال العبد الضعيف ووجه الجمهور قول جابر رضي الله عنه (لخطيب جارية فكنت انجبا) والراوى اعرف بمعنى ما رواه قبل على انه لا يجوز له ان يطلب من اوليائها ان يحرموها بين يديه لما في ذلك من الاستعفاف جهرا ولا يجوز ارتكاف مثل ذلك لامر مباح ولان ينظر اليها بحيث تطلع على رويته لها من غير اخفا لان المراقبة تستلزم من ذلك ويقتل نظر الاجنبى اليها على قلبها لما جعلها الله على الغيرة وقد يقضى ذلك الى مفساد عظيمة كما لا يخفى وانما يجوز له ان يتصالحا وينظر اليها عفية ومثل هذا النظر يقتصر على الوجه والكف والقدم لا يعمدها الى مواضع اللحم ولا الى جميع البدن (اعلاء السنن ص ۳۸۰ ج ۱) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۲۹ شوال - ۱۴۱۷ هـ

بيرون رفتن زنان به تبليغ جواز نداد

سوال : بر آمدن خانم ها به تبليغ جهت سه يوم دو يوم و يا سال با محارم شرعى خویش در داخل مملکت و يا خارج مملکت در ولايت خویش يا در ولايت ديگر جواز دارد و يا ممنوع است اميد است اين مسئله را با دلائل روشن سازيد بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : ابراز و خروج خانم ها خالى از فتنه نيست لذا فقهاء كرام ابراز و خروج آنان را ولو كه براى اعمال دينى هم باشد ممنوع قرار داده اند بالاتفاق قال العلامة الخوارزمى ناقلا عن فخر الاسلام رحمهما الله تعالى: والفتوى اليوم على الكراهة في الصلوات كلها لظهور الفساد ومعى كراهة حضور المسجد للصلوة لان يكره حضور مجالس العلم خصوصا عند هؤلاء الجهال الذين تحمّلوا بحملية العلم اولى (الكفاية مع فتح القدير ص ۳۱۸ ج ۱)

وقال العلامة المحصن كفى رحمه الله تعالى: ويكره حضورهن الجماعة ولو لجمعة وعيد ووعظ مطلقا ولو تجوز الهلا على المذهب المذموم بفساد الزمان واستغنى الكمال بمحافل العجائز المتغافلة.

وقال الامام الظهطاوى رحمه الله تعالى: (قوله ولو لجمعة وعيد ووعظ) قال في مجموع النوازل يجوز للزوج ان يأتى بها بالخروج الى زيارة الابوين وعيادتهما وتعريضهما او احدهما وزيارة المعارف فان كانت البلية او غاسلة وكان لها على امر حق او عليها حق تخرج بالاذن والحج على هذا وفيها عدا ذلك من زيارة الاجانب وعيادتهم والولية لا يأتى لها ولا تخرج ولو اذن لها وخرجت كأنها عاصية ومنع من الحمام وان ارادت ان تخرج الى مجلس العلم بغير رضى الزوج ليس لها ذلك فان وقعصلها فآثمة ان سال الزوج

من العالم واهربها بذلك لا يسعها الخروج. وان امتنع من السؤال يسعها الخروج من غير رضى الزوج وان لم يقع لها نازلة وارادعتان فخرج المجلس العلم لتعليم المسألة من مسائل الوضوء والصلوة وان كان الزوج يحفظ المسائل ويذكرها معها له ان يمدحها وان كان لا يحفظها الاولى ان ياذن لها احيا ناوان لم ياذن لها فلا شيء عليه ولا يسعها الخروج ما لم تقع نازلة اهـ (قوله ولوليلابيان للاطلاق ايضا) قوله على المذهب المقتضى به) قد يقال هذه الفتوى التي اعتمد المتأخرون مخالفة للمذهب الامام وصاحبه فافهم نقلوا ان النهاية تمنع مطلقا اتفاقا واما العجز فلها حضور الجماعة عند الامام في الظهر والعصر والجمعة فالافتاء بمنع العجائز في الكل يخالف الكل وما في الدر المنثور يوافق ما هنا بحيف قال وفي الكافي وغيره اما في زماننا فالمقتضى به الكل في الكل حتى في الوعظ ونحوه (حاشية الطحطاوى على الدر ص ۲۲۵هـ)

وقال الشمس العلماء العلامة ابن نجيم رحمه الله تعالى: قال المصنف في الكافي والفتوى اليوم على الكراهة في الصلوات كلها لظهور الفساد ومنع كراهة حضور المسجد للصلوة فلان يكره حضور مجالس الوعظ خصوصا عند هؤلاء الجهال الذين تحملوا بحملية العلماء اولى ذكره فخر الاسلام اهـ.

(البحر الرائق ص ۳۵۸ ج ۱)

وقال الحافظ العيني رحمه الله تعالى: (قال ويكره لهن حضور الجماعات اى يكره للنساء) يعنى الشواب منهن وهى جمع شابة وهذه اللفظة باطلاقها تتناول الجميع والاعباد والكسوف والاستسقاء وعن الشافعى يباح لهن الخروج (لما فيه) اى في حضور الجماعة (من خوف الفتنة) عليهن من الفساد وخروجهن سبب للحرام وما يقضى الى المحرام لحرام وذكر في كتاب الصلوة مكن الكراهة الاساءة والكراهة المحض.

قلت البراد من الكراهة التحريم ولا سيما في هذا الزمان لفساد اهله.

(ولا بأس للعجز ان يخرج في الفجر والمغرب والعشاء) لحصول الامن وفي المغرب اختلاف الروايات وف المنظومة الحق المغرب بالعشاء كما ذكره المصنف والمبسوط لشمس الائمة وفي المختلف الحق العصر والمغرب بالظهر كما في مبسوط شيخ الاسلام ويحتمل ان ذلك بناء على ان المغرب تقتصر فيه الفسقة ايضا كالغصير في بعض البلاد قيل هذا كله في زمانهم اما في زماننا فيكره خروج النساء الى الجماعة لغلبة الفسق والفساد فاذا كراهة خروجهن الى الجماعة فلان يكره حضورهن مجالس العلم خصوصا عند هؤلاء الجهال الذين تحملوا بحملية اهل العلم اولى (المباية ص ۲۲۰هـ)

وقال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ : واذا منع حضور الجماعة لمنعها عن حضور الوعظ والاستسقاء
اولیٰ وادخله العینی فی الجماعۃ عاصوما قلنا : اولیٰ (منعہ الخالق بہا من البحر ص ۲۵۹ ج ۱)
وقال العلامة من ملامسین رحمہ اللہ تعالیٰ : وممنی کرۃ حضور المسجد للصلوۃ لان یکرۃ حضورہن
ہمالس الوعظ خصوصا عند هؤلاء الجهال الذین تحملوا بحملیۃ العلماء اولیٰ ذکرۃ فخر الاسلام .
وقال العلامة ابوالسعود رحمہ اللہ تعالیٰ : (قوله وممنی کرۃ حضور المسجد الخ) ای کرۃ تحرمیۃ دل
علیٰ ذلک قوله فی النہر ولا یحصرن ای لا یجمل لہن ان یحصرن لکن ذکر بعدہ عن کتاب الصلوۃ انہ ذکر
الاساءۃ الّٰتی فی ادون من الکراۃ (فتح المعین ص ۲۱۵ ج ۱)

وقال العلامة ابوبکر بن علی الحداد رحمہ اللہ : والفتویٰ الیوم علی الکراۃ فی الصلوات کلہا لظہور
الفسق فی هذا الزمان ولا یمح لہن الخروج الی الجمعۃ عندانی حنیفہ رحمہ اللہ تعالیٰ کذا فی المحيط لجمہا
کظہر ولی المسبوط جعلہا کالعیدین حتی انہ یمح لہن الخروج الیہا بالاجماع (الجوہر قاصد ج ۲ ص ۶۲ ج ۱)
وقال العلامة السہارنوردی رحمہ اللہ تعالیٰ : معز بالشرح النقایۃ : والفتویٰ الیوم علی الکراۃ فی
الصلوات کلہا لظہور الفساد وممنی کرۃ حضورہن فی المسجد للصلوۃ فلان یکرۃ حضورہن فی ہمالس
الوعظ خصوصا عند هؤلاء الجهال الذین تحملوا بحملیۃ العلماء اولیٰ ہکذا قال المشائخ رحمہم اللہ تعالیٰ .
ولو شاہدوا ما شاہدنا من حضورہن بین ہمالس وعاظر ما ندنا متبرجات ہیبتہن لانکروا کل الانکار
رحمہم اللہ معاصر الابرار (بذل المجہود ص ۳۱۹ ج ۱)

حاصل نصوص مذکورہ

بر آمدن خانم ہا از خانہ باعث فتنہ بزرگ است لذا فقہاء بر آمدن خانم ہا را برای نماز
با جماعت نماز جمعہ شیندن و عظ و طلب علم ممنوع گردانیدہ اند و قتیکہ خروج آنان برای
وقت کم و مکان نزدیک و کار مهم تر ممنوع قرار دادہ شد چہ جائیکہ برای سہ یوم دہ یوم
چہل یوم و سال از خانہ سفر کنند

بصیورت فقہیہ : از عبارات فقہاء بہ ثبوت رسید کہ حکم خروج خانم ہا از خانہ برای
امور شرعی منصوص نیست از نص قرآنی یا احادیث نبوی نیست بلکہ بنا بر مصلحت و در
نظر داشت حالات چنین حکم صادر نمودہ اند کہ در صورت تبدیلی احوال این حکم پس تغیر
می یابد در عصر حاضر جہالت آنقدر غالب شدہ کہ مردم بی اعتنا اند از حصول علم کہ در
این صورت عوض تعمیر دین ہدم دین واقع می شود حکم نمودن بر عدم خروج بناء برای

مصلحت در کتاب مجموع التوازل جهت معلومات مسائل شرعیہ خروج آنان را اجازہ دادہ است و مرئصہ عن الطحاوی رحمہ اللہ لذا بنظر فقہ در این مسئلہ تفصیل ذیل ضروری است : **خروج برای علم دین** : جهت تحصیل و پختگی و عمل بر احکام دینی در مدرسہ النیات تحت قواعد ذیل درس خواندن جواز دارد .

(۱) : قرائت کنندگان تنها اناث باشند کہ ذکور با آنان شمولیت نداشته باشد و قرائت کنندہ نیز باید مؤنث باشد، تفصیل عدم جواز در آیندہ ذکر میشود (۲) : معلومات بہ درجہ کمال در علم رسیدہ باشند (۳) : از منکر شرع مانند بی حجابی، تلویزون، غیبت و عکس اجتناب ورزند و طالبات را ہم بسوی عقیدہ درست خالی از فحشاء و بدعت رهنمای کنند (۴) : عوض علم اصطلاحی خانم ہا را بسوی علم عملی و رابطہ با آخرت آشنا سازند عوض نصاب اصطلاحی در پختگی علم طبق عمل دایم بکوشند (۵) : باید او را کدام محرم تا مدرسہ برسد و از آنجا بیاورد کہ شرط مذکور در مدرسہ ہا دیدہ نمیشود علاوہ از آن در مدرسہ ہا فسادات ذیل ہم است :

۱- در وقت رفت و آمد تا مدرسہ در راہ اورا افراد بد معاش و بد اخلاق تعقیب میکنند وقت برآمدن از خانہ و بر آمدن از مدرسہ و اگر موتر سوار شود دریور از بد اخلاقی و ارتباط جنسی کار میگیرد کہ این تنها افسانہ نیست بلکہ حقیقت دارد و در صورت اقامت مفسدات زیادی دیگری را در بر دارد اگر کہ انتظام مدرسہ ہم خیلی ہا درست باشد .

۲- از صلاحیت ادارہ خانہ محرم میشوند .

۳- کار ہای خانہ را خلاف شان خویش مینہدند .

۴- برای خانہ بردہ و مزدور میگیرند کہ اہتمام دیانت عزت و حفظ مال را نداشته باشد .

۵- در صورت فراغت در خانہ با امراض گوناگون جسمی و روحی مبتلا میگردد .

۶- خانم ہای فارغ شدہ از جامعہات مرض عجب و کبر را پیدا میکنند .

۷- شوقمند استخراج مسائل از قرآن و حدیث میشوند کہ ذریعہ تباهی دین میگردد و بنیاد شیوع الحاد میگردد بلکہ غیر مفتی حق ندارد کہ از کتب فقہ مسائل را استخراج کند .

۸- وقتیکہ این عالمان وفا ضلالت در صورت نیافتن علماء و فضلا در قید نظر جہان بیفتند مرجع توهین دین قرا میگیرند چرا توهین عالم توهین دین میباشد .

مشکلات فوق الذکر را در نظر گرفته باید اولیاء دختران کوچک با دختران خود تعلیم دینی در خانہ خود بیاموزند با اہتمام امور اربعہ : (۱) تجوید قرآن (۲) تعلیم زیور بہشتی (۳) قرائت مواعظ کدما شیخ کامل (۴) عادت نمودن آنان بر عمل خانہ سامانی بدست خود امور مذکورہ را جہت حصول مقصد آخرت بسر برد چرا کہ جہت حصول دنیا ہزار نوع مشقات تحمل میشود اما خواندن درس از مرد نامحرم بنا بر وجوہ ذیل ممنوع است :

(۱) ہمہ روزہ نشتن در صحبت نا محرم (۲) تا دیر بعد نشتن (۳) مراجعہ مسلسل در حصہ حل مشکلات علمی و فہم و تفہیم بین استاد و طالبات (۴) جہت مجلس و عظ قرب مکانی خیلی زیاد صورت میگیرد (۵) طالبات معدود می باشند و در نظر استاد معہودات و مشخصات اما مجلس و عظ چنین نمی باشد (۶) استاد در وقت حاضری نام میگیرد شاگرد لیکن میگوید کہ چنین عمل معرفت ہر دو را کامل میسازد کہ ذریعہ تعلق دو تن میگردد.

خروج برای مجلس و عظ

در صورت رفتن بہ مجلس و عظ کدما عالم نامحرم آنقدر مفاسد نیست بہ کدما اندازہ کہ در مجلس استاد موجود است در آن ہم شرائط ذیل لازم است :

(۱) بر علم و تقوا داری و دیانت آن عالم علماء معتقد باشند .

(۲) باید این عالم دارندہ عقیدہ راسخ باشد ، اجتناب وزرندہ از بدعات و رسومات خود ساختہ و منکرات باشد .

(۳) اینکہ و عظ این عالم موثر باشد در اصلاح ساختن مسلمانان .

(۴) باید کاملاً اہتمام باشد بر پردہ حتی در مجلس و عظ ہم مرد ہا نباشند .

(۵) باید خانم ہا در لباس مزین و آرایش کردہ بہ مدرسہ نہروند .

(۶) باید ہمہ روزہ لباس را تبدیل نکنند بلکہ یک جورہ لباس را طول ماہ بکار آرند .

(۷) باید بین مجلس ذکور و اناث آنقدر فاصلہ باشد کہ صوت یکدیگر را نشوند .

(۸) باید و عظ اضافہ از یک روز در ہفتہ نباشد برای طریقہ شواہد زیاد موجود است .

باوجود دلائل جواز علماء حکم نمودہ اند در این صورت ہم خانم حق ندارد کہ جہت تبلیغ با جماعت تبلیغ برود . واللہ سبحان و تعالی اعلم

۱۸ ربیع الاول سنہ ۱۴۱۸ھ

احکام لباس و زینت

رنگ ممنوع برای مردها

سوال : استعمال کدام نوع لباس برای مردان حرام است؟ بینوا تو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : لباس رنگ شده با عصفروز عفران مردان را مکروه تحریمی است اگر کدام رنگ بعینه مانند رنگ زعفران و عصفر باشد اما زعفران و عصفر نباشد استعمال آن جواز دارد بلکه یک قول استحباب هم منقول است اما تر جیح کراهیت تنزیهی راست البته لنگی را این رنگ بالا تفاق جواز دارد .

قال فی شرح التنویر: و کره لبس البصفر و المصفر الاحمر و الاصفر للرجال مفاد انه لا یکره للنساء و لا یلبس بسائر الوان و فی المجتبی و القهستانی و شرح النقایة لابی المکارم لا یلبس القوب الاحمر و مفاد انه ان الکراهة تلزیمیة لکن صرح فی الصحفة بالحرمة فافاد انها تحریمة و هی المحصل عند الاطلاق قاله المصنف فلیعلم و للشر لبلال فیہ رسالة نقل فیها ثمانية اقوال منها انه مستحب .

وقال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالی: (قوله فافاد انها تحریمة هذا مسلم لولم یعارضه تصریح غیره بخلاف فی جامع الفتاوی قال ابو حنیفة و الشافعی و مالک رحمہم اللہ تعالی یجوز لبس المصفر و قال جماعة من العلماء مکروه بکراهة التنازی و فی مناصب الفتاوی قال صاحب الروضة یجوز للرجال و النساء لبس القوب الاحمر و الاصفر بکراهة و فی الحاوی الزاهدی یکره للرجال لبس المصفر و المصفر و البورس و المحمر ای الاحمر حریرا کان او غیره اذا کان فی صبغه دم و الا فلا و نقله عن عدة کتب و فی مجمع الفتاوی لبس الاحمر مکروه و عند البعض لا یکره و قیل یکره اذا صبغ بالاحمر القاتی لانه خلط بالنجس و لو صبغ بقشر الجوز عسلی لا یکره لبسه اجماعا و فی هذه النقول مع ما ذکره عن المجتبی و القهستانی و شرح ابی المکارم تعارض القول بکراهة الصبر ان لم یدع التوفیق بحمل الصبر علی المصبوغ بالنجس او نحو ذلك (قوله و للشر لبلال فیہ رسالة) سماها (تحفة الاکمل و الہمام المصنوع) لہن ان جواز لبس الاحمر و قد ذکر فیها کثیرا من النقول منها ما قد مناه و قال لم یجد نصا قطعیا لاثبات الحرمة و وجدنا الدلی عن لبسه لعل قامت بالفاعل من التشبه بالنساء او بالاعاجم او التحکیر و بالتعفاء العلة نزول الکراهة باخلاص النية لاظهار نعمة اللہ تعالی و عروض الکراهة للمصنع بالنجس نزول بفعله و وجدنا نص الامام الاعظم رحمہ اللہ تعالی علی الجواز و حلیلا قطعیا علی الاباحة نص

الإمام الأعظم رحمه الله تعالى على الجواز وحليلا قطعيا على الاباحه وهو اطلاق الامر بأخذ الزينه ووجدنا في الصحيحين موجهة وبه تنطفي الحرمة والكراهة بل يذهب الاستصحاب اقتداء بالنبي صلى الله عليه وسلم انه ومن اراد الزيادة على ذلك فعليه بها. القول ولكن جل الكتب على الكراهة كالسراج والمحيط والاعتبار والملطى والذخيرة وغيرها وبه افق العلامة قاسم وفي الحاوي والراهدى ولا يكره في الراس إجماعا (رد المحتار ص ۲۲۸ هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۲۷ ربيع الاول سنه ۷۵ هـ

بند ازار در رنگ زعفرانی

سوال : آیا استعمال در رنگ های ممنوعه مثلاً احمر یا اصفر در بند ازار جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : هر رنگ اگر که زعفرانی هم باشد جواز دارد و الله سبحانه و تعالی .

۳ رجب سنه ۸۷ هـ

لباس رنگ سیاه

سوال : شنیده ام که مردم لباس سیاه را به ملحوظ سیاه بودن شال آنحضرت علیه السلام بی ادبی دانسته در تن نمی کنند . بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : این عقیده خطاست آنحضرت علیه السلام چندین نوع لباس داشت پس باید در آن صورت پوشیده هر نوع لباس بی ادبی باشد آنحضرت علیه السلام لباس سفید را پسند داشت و در این لباسها، لباس سیاه که لباس و شعار شیعه هاست باید از آن احتراز ورزیده شود . والله تعالی اعلم .

جمادی الاولی سنه ۱۳۸۹ هـ

حکم پوشیدن پتلون

سوال : در عصر حاضر یخن قاق و پتلون کاملاً عام گردیده بر علاوه شعار کدام قوم کفار هم نیست در قرن های سابق هم شعار خاص کفار در لباس به نظر نمی رسید در این حصه از شمایان معلومات مدلل می جویم ممنون فرمائید آیا این در (من تشبه بقوم فهو منهم) داخل است و یا خیر ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در عصر حاضر با وجودیکه پتلون و یخن قاق لباس مخصوص کفار نیست اما باز هم لباس فساق و فجار است پس اگر تشبه با کفار نیاید تشبه

بالفساق هر آنکه لازم می آید لذا احتراز از آن ضروری است و چنین دعوه نمودن که در قرون سابق امتیاز خاصی موجود نبود بین لباس مسلمانان و کفار این فکر خطاست چرا هر آنکه منع وارد شده از پوشیدن لباس مشابه کفار و لباسیکه اعضاء را ترجمانی میکند و اعضاء در آن برهنه معلوم شده مانند لباس چسپ، پتلون چسپ و پیراهن چسپ پس پوشیدن این لباس و پوشانیدن و نظر نمودن به چنین اشخاص حرام است.

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله ولا یظهر التصاقل) ای بالالیة مفلا وقوله وتشکله من عطف المسبب علی السبب وعبارة صرح المذنب اما لو کان غلیظا لا یری منه لون البشرة الا انه التصق بالعضو وتشکل بشکله فصار شکل العضو مرئیا فینبی ان لا یمنع جواز الصلوة لحصول الستراة قال ط وانظر هل یحرم النظر الی ذلك المتشکل مطلقا اوحیفا وحدث الشهوة اه قلنا سنتکلم علی ذلك فی کتاب الحظر والذی یتلوه من کلامهم هذا کما هو الاول (رد المحتار ص ۲۴۵ ج ۱)

و قال ایضاً: و علی هذا لا یحمل النظر الی عورة غیره فوق ثوب ملتزم بها یرصف جمیعاً فیحمل ما مر علی ما اذا لم یرصف جمیعاً فلیتأمل (رد المحتار ص ۲۴۳ ج ۱) و قوله سبحانه و تعالی اعلم. ۱۲ ربيع الثانی سنه ۱۱۸۸

لباس دارنده تار نقره دار

سوال : لباس زری دار که تار تنه آن نقره می باشد حکم پوشیدن چنین لباس چیست آیا پوشیدن آن جواز دارد یا خیر؟ آن بینوار توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : زنان را مطلقاً جایز است اما مردان را ابرشیم و نقره بازار در لباس اگر در عوض آن از چهار انگشت اضافه نباشد جواز دارد در طول تحدیدی نیامده این چنین گل های بافته شد از ابرشیم و طلا و نقره اگر در فاصله دورتر با هم باشند و نزدیک نباشند باک ندارد و قتیکه مشاهده کننده لباس نقره یا ابرشیم بنظر نرسد.

اقال العلامة التبرتاضی رحمه الله: یحرم لبس الحریر ولو بمائل علی المذهب او فی الحرب علی الرجل لا المرأة الا قدر اربع اصابع مضبوطة و کذا المنسوج بمذهب یحمل اذا کان هذا المقدور والا. و قال العلامة المحسبی رحمه الله تعالی: و ظاهر المذهب عدم المتفرق ولوی عمامة کما یسط فی القیمة.

و قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالی: تحسب (قوله الا قدر اربع اصابع الخ) وهل المراد قدر الاربع اصابع طولاً و عرضاً بأن لا یتزد طول العلم و عرضه علی ذلك او المراد عرضها فقط وان زاد طولها علی

طولھا المتبادر من کلامہم العالی یوفیہا ایہا ماسیاتی فی کلام الفارح عن المحاوی الزاہدی۔
 (قولہ وظاہر المذہب عدم جمع المتفرق) ای الا اذا کان عطف منہ قرا وعطف منہ غیرہ بمعنی یری کلہ قرا
 فلا یجوز کما سئل کرۃ عن المحاوی من نقوشہ اربع اصابع وان زادہا بالجمع ما لم یر کلہ حریرا تأمل۔ رد
 المحتار ص ۲۲۴ (ہ) وللہ سبحانہ وتعالی اعلم۔
 ۲ محرم سنہ ۹۵ھ

حکم ابریشم مصنوعی

سوال: در این ایام در حصہ بعض لباس ها و قدیفہ ها رائج است کہ ابریشمی است مثلاً
 بعضی قدیفہ کہ برشانہ میشود میگویند این قدیفہ ابریشمی است آیا پوشیدہ این لباس
 و قدیفہ ها جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملہم الصواب: با اصطلاح ابریشمی کہ حقیقتاً ابریشمی نباشد برای
 مردہا استعمال آن جواز دارد واللہ سبحان وتعالی اعلم۔ (۴- رجب سنہ ۹۵ھ)

مشابہت لباس مردان و زنان با ہم

سوال: بدون زعفرانی و معصر دیگر رنگ ها برای مرد ها جواز دارد اما در دیاریکہ
 لباس سیاہ و سرخ شعار زنان و لباس سفید شعار مرد ها ست آیا مرد مانند زن و یا زن مانند
 مرد می تواند لباس بپوشد؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملہم الصواب: نہ خیر! جواز ندارد کہ مرد یا زن شعار و رسم دانستہ
 لباس یک دیگر را بپوشند زیرا این تشبہ است کہ حرام است واللہ سبحان وتعالی اعلم۔
 (۲۷ محرم سنہ ۹۴ھ)

عمامہ بدون کلاه جواز دارد

سوال: آیا پوشیدن عمامہ یا مندیل بر کلاه سنت مشوگدہ است یا خیر: و آیا با عمامہ
 بدون کلاه نماز مکروہ می شود یا نہ؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملہم الصواب: اگر کہ برای جواز آنحضرت علیہ السلام بدون کلاه
 عمامہ پوشیدہ اما معمولاً مردم بر کلاه می پوشندہ کہ این چنین منقول است طرز العمل
 سلف صالحین و بزرگان دین، لذ استعمال عمامہ بدون کلاه خلاف اولی است اما نماز عمامہ
 بدون کلاه بالا کراہت جواز دارد واللہ سبحان وتعالی اعلم۔ ۲۶ شوال سنہ ۱۳۹۷ھ

التزام لنگی در مراسم عروسی

سوال : در دیار مایان در مراسم عروسی دستار پوشیدن را فرض میدانند در صورت نبوشیدن شاه مورد لعنت مردم قرار میگیرد آیا در این صورت پوشیدن دستار برای شاه لازم است یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در صورت لازم گرفتن امر مندوب ترک آن لازم است والتزام آن جواز ندارد . واللہ سبحان و تعالی اعلم . ۲۱ محرم ۱۴۰۱ هـ

فیشن وزیبایی کردن خانم برای شوهر خود

سوال : آیا فیشن وزیبایی کردن خانم و سرخی و سفیدہ او برای خوش نمودن شوهرش جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : این عمل خلاف فہم دین و عقل سلیم و طبع مستقیم است و این عمل شعار بی دینان است . واللہ سبحان و تعالی اعلم . (۲۷ شوال ۱۳۹۷)

فیشن نمودن در محضر محارم

سوال : آیا فیشن نمودن خانم در حضور محام خویش جواز دارد و آیا جواز دارد کہ خانم با آنان سفر کند؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : فی نفسہ جواز دارد اما جہت غلبہ فساد در این عصر جہت تلویزون، وی سی آر کہ اخلاق را کاملاً منکر ساخته بی با کی وی حیائی را عام نموده تا آنکہ پدر با دختر، برادر با ہمشیرہ روی خویش را سیاہ نموده دختر فیشن شدہ نشتن خالی از فتنہ نیست . واللہ سبحان و تعالی اعلم . ۲۲ ذوالحجہ ۱۳۹۷ هـ

دنداسہ زدن برای مردان

سوال : آیا بہ قصد زینت نہ بہ قصد نظافت مرد حق دارد کہ دنداسہ بزند در صورتیکہ لب ہایش ہم سرخ نشود؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : اگر با احتیاط استعمال شود مثلیکہ در سوال ذکر شدہ ہر جواز دارد . واللہ سبحان و تعالی اعلم . ۱۵ محرم ۱۴۰۱

حکم انگشتر برای مردھا

سوال : کدام نوع و وبگدام مقدار انگشتر برای مرد جواز دارد یا دراین حصہ کدام تعمینی آمده ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : برای مرد بہ دوشرط انگشتر جواز دارد (۱) اینکه از نقرہ تیار شود (۲) اینکه از پنج ماشہ یعنی از (۸۶.۴) گرام کم باشد ام در حصہ نگینہ آن کدام قید و حدنیست کہ از چہ باشد و باید چقدر باشد.

قال العلامة التمرتلی شرحہ للہ تعالیٰ: ولا یصلی الرجل بذهب وفضة الا بخاتم ومنطقة وحلیة سیف عنہا ولا یصنعہم بغیرہا کحجر وذهب وحنید و صفر والعبرۃ بالحلقۃ لا بالفض.

وقال العلامة ابن عابدین رحمہ للہ تعالیٰ: (قوله ولا یصنعہم الا بالفضة) هذه عبارة الامام محمد بن رحمہ للہ تعالیٰ فی الجامع الصغیر ای بخلاف المنطقة فلا یکرہ فیہا حلقة حدید و نحاس کما قدمہ وھل حلیة السیف كذلك یراجع قال الزیلعی رحمہ للہ تعالیٰ وقد وردت الآثار فی جواز الصنعہم بالفضة وکان للنبی صلی للہ علیہ وسلم خاتم فضة وکان فی یدہ الکریمۃ حتی توفی صلی للہ علیہ وسلم ثم فی یدانی بکر رضی للہ تعالیٰ عنہ الی ان توفی ثم فی ید عمر رضی للہ تعالیٰ عنہ الی ان توفی ثم فی ید عثمان رضی للہ عنہ الی ان وقع من یدہ فی الثرقانیق مالا عظیما فی طلبہ فلم یجدہ ووقع الخلاف علیہا بینہم والتشویش من ذلك الواقع الی ان استشهد رضی للہ تعالیٰ عنہ (قوله فیحرم بغیرہا) لما روى الطحاوی بأسنادہ الی عمر ان بن حصین وابی ہریرۃ رضی اللہ عنہما قالای رسول للہ صلی للہ علیہ وسلم عن خاتم الذهب وروی صاحب السنن بأسنادہ الی عبد اللہ بن بریدۃ عن ابيه رضی للہ تعالیٰ عنہ ان رجلا جاء الی النبی صلی للہ علیہ وسلم وعلیہ خاتم من شبہ فقال لہ مالی اجد عنک ربخ الاصنام فطرحة ثم جاء وعلیہ خاتم من حدید فقال مالی اجد علیک حلیة اهل النار فطرحة فقال یا رسول للہ ای شیء اتخذہ قال اتخذہ من ورق ولا تلبسہ مثقالا فعلم ان الصنعہم بالذهب والحدید والصفر حرام فالحق الشبہ بذلك لانه قد یتمثل عنہ الاصنام فاشبہ الشبہ الذی ہو منصوب معلوم بالنص اتفاقا والشبہ عمر کا النحاس الا صفر قاموس فی الجہورۃ والصنعہم بالحدید والصفر والنحاس والرصاص مکروۃ للرجال والنساء (رد المحتار ص ۲۲۹ جہ) وللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم.

۹ محرم سنہ ۱۴۰۱ھ

حکم زیور و انگشتر برای زن

سوال : در بازار ہر نوع زیورات از ہر چیز بدست می آید آیا ہر نوع و بہ ہر مقدار

زیور را خانم حق دارد کہ استعمال کند ؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملہم الصواب : علاوہ انگشتریکہ زریا نقرہ در آن شرط است در حق زن
 دیگر زیورات اگر از ہر چیز باشد برای خانم جواز دارد
 قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ تحصیل قولہ فیہرم بغیرہا ولی الجوہرۃ والتختہم بالحدید
 والصفرو النعاص والریاض مکروہ للرجال والنساء (رد المحتار ص ۲۲۹ ج ۴) واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم .
 (از این قول رجوع کردن در تتمہ ذکر شدہ است)

تکمہ های طلا و نقرہ برای مردہا

سوال : یک عالم بہ حوالہ فتاویٰ رشیدیہ فتویٰ دادہ کہ برای مرد استعمال تکمہ های
 زرد نقرہ جائز است آیا این فتویٰ او درست است یا نہ ؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملہم الصواب : نہ خیر ! جائز نیست (قال المحقق رحمہ اللہ تعالیٰ : لا یاس
 بالزاد الدہماج والذهب (رد المحتار ج ۴ ص ۲۲۹))

بعضی مردم از این عبارت جواز تکمہ های طلا را فہمیدہ کہ این صحیح نیست
 زیرا کہ (از زار) حلقہ ہا را میگوید، تکمہ را نمی گوید پس تار زر یا نقرہ جائز است و
 تکمہ زریا نقرہ نا جائز است . واللہ سبحان و تعالیٰ اعلم .
 محرم سنہ : ۱۴۰۱ھ

بہ آرائشگاہ رفتن و در آنجا سنگار کردن

سوال : آیا برای عروسی در فیشن خانہ فیشن نمودن در صورتیکہ کدام فعل خلاف
 شرع مثلاً خال نہادن یا قیچی کردن موی در آن ہم نباشد آیا چنین نمودن جواز دراد یا
 خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : نظر بہ نکات سوال جواز بہ نظر می آید اما شرعاً جواز
 ندارد چرا کہ در آن فسادات ذیل موجود است :

(۱) برای کدام فعل ضروری ہم بر آمدن خانم از خانہ جواز ندارد در جائیکہ این فعل
 جواز ہم ندارد

(۲) در آنجا اثر صحبت خانمہای بی دین است

(۳) مشابہت با بی دینان در آن می آید .

(۴) فریبکاری در پوشانیدن صورت اصلی است کہ مردم بر آن فریب می خورند . والله سبحانه و تعالی اعلم .
(۲۴ ربیع الاول سنہ ۱۴۱۷)

پوشیدن تمبان جواز ندارد

سوال : در عصر حاضر مردم تمبان چسپ و قید را مانند پتلون پوشیده و آنرا تمبان شرعی می نامند آیا این نوع تمبان درست است؟ آیا این تمبان سنت است و یا مستحب؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در عصر حاضر کدام تمبان را کہ تمبان شرعی می نامند در حالیکہ در حالت سجده اندام مخصوصہ از آن کاملاً معلوم می شود و مانند پتلون چسپ و قید است پس این تمبان قطعان شرعی نیست پوشیدن آن جواز ندارد .

قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ : تصح قوله (وهی غیر باحیة) اقول مفادہ ان رؤیة الثوب بحیث یصف ہم العظموں منوعة ولو کثیفاً لا تری البشرۃ منه قال فی المغرب یقال مسست الحملی لوجدت ہم الصبی فی بطنها و اہم الثدی علی بحر الجاریۃ اذا نہز و حقیقۃ صار لہم ای نتو و ارتفاع و منه قوله حتی یتبین ہم عظامہا و علی هذا لا یمل النظر الی عورۃ غیرۃ فوق ثوب ملتوق بہا یصف ہمہا فیحمل ما مر علی ما اذا لم یصف ہمہا فلیتأمل (رد المحتار ص ۲۳۴ ہ) واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم .

۱۳ ذی القعدہ سنہ ۱۴۱۷ ہ

دوشیزہ عروسی ناشدہ حق پوشیدن چوری را دارد

سوال : در حق دوشیزہ ہای عروسی ناشدہ پوشیدن چوری چہ حکم دارد آیا دختر خانہ حق پوشیدن چوری قبل از عروسی دارد؟ در بعضی علاقہات قبل از عروسی پوشیدن چوری عیب پنداشتہ میشود و مرشدہ ما دست خالی را عیب میپنداشتند بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : مصلقاً پوشیدن چوری برای دوشیزہ گان جواز دارد و ناپسند پنداشتن چوری در حق دختران جوان درست نسبت البتہ جہت زیباییت زیاد در حق دختران جوانان از خوف فتنہ جائز نیست .

عن ابی موسی الاشعری رضی اللہ تعالیٰ عنہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال حرّم لباس الحریر واللہب علی ذکوراتی و احل لاناہم (الترمذی ص ۳۰۲ ہ)

قال العلامة الحلی رحمہ اللہ تعالیٰ: وفيہ ایضاً یجوز للنساء لبس انواع الخلی کلها من الذهب والفضة
والخاتم والحلقة والسوار والخلخال والطوق والعقد والتعاویذ والقلائد وغيرها (اعلاء السان ص ۲۸۹ ج ۱۵)
ولله سبحانه وتعال اعلم.

۳ شعبان سنہ ۹۸ھ

احکام موی ہا

تراشیدن و کوتاہ کردن ریش بدترین گناہ است

سوال : زید امام مسجد محلہ ریش خویش را کوتاہ می کند و قتیکہ از او پرسیدہ شود
می گوید : کوتاہ نمودن ریش فسق است اما در عصر حاضر نود ونہ فیصد مردم مبتلای
فسق اند لذا کسی حق اعتراض را بر من ندارد آیا این نظریہ زید درست است؟
الجواب باسم ملہم الصواب : این نظر زید کاملاً خطاست چرا کوتاہ کردن و تراشیدن
ریش جرم بزرگ است علی الا علان مانند کسی کہ علم بغاوت را خلاف حکومت بالا کند
کہ حکومت او را در هیچ صورت معاف نمی کند لذا زید علی الا علان علم بغاوت خداوند و
رسول علیہ السلام را بلند نمودہ از ینجا ست کہ فقہاء کسی را کہ در ماہ رمضان علنی و
روزہ را میخورد فقہاء کرام چنین شخص را واجب القتل قرار دادہ اند زیرا کہ او جرم علنی
میکند کہ مرادف توهین دین قرار دادہ شدہ آنحضرت علیہ السلام میفرماید : علاوہ مجرمان
علنی کہ علنی جرم را انجام میدہد دیگر تمام امت قابل عفو اند .

((کل امی معالی الا مجاہرین))، (متفق علیہ)

آنحضرت علیہ السلام ریش تراشی وساز و سرود را از جملہ جرمہای قرار دادہ اند کہ
باعث ہلاکت قوم لوط علیہ السلام گردیدہ بود ریش تراشی علاوہ از آن گناہان دیگر موقتی
می باشند اما جرم تراشیدن ریش در وقت عبادات ہم با انسان می باشد پس گناہ بزرگ
است و گفتہ زید ہم از غیبت بہتان ودیگر گناہای فاسقانہ خالی نیست، این قیاس نمودن
زید است کہ مردم را بر خود قیاس میکند پس خلف چنین امام فاسق ادای نماز مکروہ

تحریمی است باید کسی امام تعین شود که هر ظاهراً عادل باشد و باطن او به خداوند سپرده شود. والله سبحانه و تعالی اعلم .
 ۷ جمادی الاولیٰ ۱۳۷۳

توهین ریش کفر است

این مسئله مفصلاً در جلد اول در کتاب الایمان والعقائد گذشته است و تفصیل مزید آن در تخته است.

جور نمودن خانم ها

سوال : در عصر حاضر زنان موهای خویش چند نوع میسازند کسی چوئی میکند به عقب، کسی زلف میکند کسی بر رخسار شانه میکند ، در این طریقه ها کدام طریقه آن جواز دارد و کدام آن ممنوع است؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : گره نمودن موی بر تالاق ممنوع است در حدیث بر آن شدید وعید وارد شده چنین خانم از خوشبونی بهشت محروم میشود علاوه آن دیگر همه طریقه ها جواز دارد بشرطیکه از نظر نا محرم پناه باشد و مشابهت داشته نباشد با کفار، عورت بودن موی های زن و لو که پیر باشد لازم و ضروری است .

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: صفان من اهل النار لمرأهما قوم معهم سياط كأذناب البقر يضربون بها الناس ونساء كاسيات عاريات مائلات مائلات رؤسهن كأشربة البهائم المائلة لا يدعفن الجحش ولا يمدن ريمها وإن ريمها لتوجد من مسيرة كذا وكذا رواه مسلم.

طرف پشت بند نمودن موی ها جائز بلکه در حالت نماز افضل است، زیرا در این علم در ستر موی ها آسانی است والله سبحانه و تعالی اعلم . ۸ شوال سنه ۹۶هـ

پیوستن موهای مصنوعی

سوال: بعضی دوشیزگان موی های مصنوعی را خریده و با موهای خویش آنرا اضافه میکنند تا مردم بر آن فریب خورند و فکر کنند که موی های این خانم چقدر دراز است، آیا این عمل جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر موی علاوه شده با موی انسان باشد حرام و موجب لعنت است اما اگر موی دیگر حیوانات باشد جواز دارد

قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ: تحجب (قوله وشعر اللسان) لا یجوز الانتفاع به لحديث لعن الله الواصلة والمستوصلة وانما یرخص فیها یصل الی اللسان فی قرون النساء وفوائدهن هذا (رد المحتار ص ۱۰۹ ج ۲) ولله سبحانه وتعالى اعلم.

۴ ربيع الاول سنہ ۹۹ھ

صاف نمودن موی ها از چهره زنان

سوال : آیا کشیدن موی های روی زن جواز دارد یا خیر مراد از نامصه و منصه کیست ؟ که در حدیث مورد لعنت قرار گرفته است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : کشیدن موی روی ریش و یا بروت برای زن مستحب است و آن حدیث لعنت بر نامصه و منصه در حق کسانی آمده که آبرو چینی میکنند البته اگر آبرو خیلی دبل باشد مانند عام حالت برابر نموده آن در تزیین می آید که مستحب است زیرا از له عیب مستحب است البته تلبیس و تغیر خلق جواز ندارد .

قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ: (قوله والعامصة الخ) فی الاعتیاض ایضا وفي المغرب المنصه تحف الشعر ومنه المیاص المنقاش اھ ولعله محمول علی ما اذا فعلته لتعزین للاجانب والافلوکان فی وجهها شعر ینظر زوجها عنھا بسببه فلی تحریم ازالته بعد لان الزينة للنساء مطلق للتحصين الا ان یحیل علی مالا ضرورة الیه لھا فی تحفه بالمیاص من الایلام و فی تہیین المعارم ازالة الشعر من الوجه حرام الا اذا لم یصل للمراءة فلیحیة او شوارب فلا یحرم ازالته بل تستحب اھو فی التتارخانية عن المضمرات ولا بأس بأخذ الحاجبین وشعر وجهه مالم یشبه المغنص ومثله فی المجتبى تأمل (رد المحتار ص ۲۳۹ ج ۲) ولله سبحانه وتعالى اعلم.

تراشیدن موی گردن جواز دارد

سوال : آیا تراشیدن موی گردن جواز دارد یا خیر؟ در جلد چهارم ۳۱۳ امداد الفتاوی آمده که تراشیدن موی گردن نزد فقهاء کرام مکروه است. بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در عالمگیری کراهیت تراشیدن موی گردن منقول است:

((عن ابی حنیفہ رحمہ اللہ تعالیٰ بکرة ان یخلق لقاء الاعداء المحجمة)) کذا فی الیغابیع عالمگیری

ص ۲۵۶ ج ۲

لیکن در امداد الفتاوی هم معنای قفارا به گردن نموده است در حقیقت قفا به معنای

متوخر الراس (کدی) و متوخر العنق پشت گردن هر دو معنی استعمال شده کدی حصه سر است گردن عضو مستقل است طوریکه در جدول اول امداد الفتاوی آمده در صفحه ۱۳ در بیان مسح گردن که قفا جزء راس است و رقبه از آن خارج است لذا کدی جهت شمولیت در حلق قزع مکروه است اما کدام علت کراهیت در حصه گردن ظاهر نیست حضرت گنگوهی قدس سره میفرماید: گردن جدا عضو است و سر عضو جدا، تراشیدن موی گردن جواز دارد چرا گردن زیر سر است (فتاوی رشید به صفحه ۴۶۷) از اینجا معلوم شد که در عالمگیری قفا به معنای کدی است و الله سبحانه و تعالی اعلم. ۱۴ صفحه سنه ۱۳۹۹ هـ

کشی نمودن پل بر روی به خاطر بر آمدن ریش

سوال: شخص که ۲۳ سال عمر دارد اما هنوز ریش و پروت نکشیده آیا کش کردن پل برایش بر روی و پروت جهت روئیدن ریش و پروت جواز دارد یا نه؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب: بله! بنا براین ضرورت تراشیدن روی جواز دارد والله سبحانه و تعالی اعلم. ۲۳ رجب سنه ۱۳۹۹ هـ

حدود عانه (زیر ناف)

سوال: حدود عانه از ناف شروع میشود یا از کدام جا؟ تراشیدن موی از پال کون ها و نزدیک حلقه دبر هم ضروری است یا خیر؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب: حد عانه از زیر استخوان ران شروع می شود، در این باره دلائل ذیل را متوجه شوید!

(۱) برجای وقوع عضو مخصوص استخوان ران ختم میشود.

(۲) در نوعیت مخصوص موهای آنپوه از همین جاشروع می شود.

(۳) در بیان ستر عورت (الخط المار بالسرة المیط بمواهب المدين) تا عانه عضو محسوب میشود از اینجا معلوم شد از سره تا عانه یک عضو فاصل است و از سره تا بیخ ران یک نوعیت است لذا این عضو فاصل تا بیخ ران است از بیخ ران عانه شروع میشود.

(۴) در کتب فقه مطالعه کرده ام زیر خط تحت السرة عانه شروع میشود اما بار دوم این جزیه را نیافتم ممکن اشتباه نموده باشم در بیان تحت بیان ستر از الخط المار بالسرة اشتباه

میشود بهر صورت عانه از بیخ آن شروع میشود که خطی است که از آنجا عانه شروع شود.
(۵) از عبارت آئنده شامی که الشعر القریب - الخ ، است از اینجا هم ثابت میشود که ابتداء عانه متصل سره نیست .

شروع از بیخ ران اعضا ثلاثه و حوالی آن در محاذات در آن حصه ران ها که از آن خوف تلویث باشد این چنین تصفیه موها گرداگرد آن بر او واجب است ، تصفیه موی ها را طحاوی مستحب قرار داده است اما ابن عابدین حکم آنرا مانند عانه بلکه متولد از آن قرار داده است.

قال الطحاوی رحمه الله تعالى: العانة هي الشعر الذي فوق الذكروحواليه وحوالي فرجها ويستحب إزالة شعر الدبر خوفاً من أن يتعلق شيء من النجاسة الخارجة فلا يمكن من إزالته بالاستجمار (طحاوی علی المراتی ص ۳۸۷)

وقال ابن عابدین رحمه الله تعالى فی فصل فی الاحرام والعانة الشعر القریب من فرج الرجل والمرأة ومثلها شعر الدبر بل هو اولى بالازالة لئلا يتعلق به شيء من الخارج عدد الاستجمار بالحجر (رد المحتار ص ۲۸۱) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۲۴ محرم سنه ۱۴۰۱ هـ

استعمال پودر در تصفیه موی زیر ناف

سوال : آیا طریقه درست دور نمودن موهای زیر ناف تراش است و یا کشیدن موی و آیا استعمال پودر جواز دارد یا خیر ؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در حق مردها تراشیدن جواز دارد اما خانم ها پس در حق ایشان کشیدن موی افضل تر است، استعمال کریم هم جواز دارد.

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى تحفة (قوله ويستحب حلق عانة) قال فی الهدیة ویبعه من تحفة السرة ولو عالج بالذورة يجوز کذا فی الغرالب وفي الاشباه والسنة فی عانة المرأة التفت (رد المحتار ۳۹۱ هـ)

تفصیل صورت های جائز و نا جائز در حصه موی های سر

سوال : در دیار ما کمیته علماء تیار شده که مدرسه ها مکاتب و پوهنتون ها دارند برای طلبه نادار ومسکین اما اصول شریعت را در مکاتب و مدارس کاملاً مراعت میکنند

کسی حق ندارد کہ لباس صورت و سیرت او خلاف شرع باشد حتی ملازمین مدرسہ ہم بغیر صورت و شکل اسلامی در آنجا پائیدہ نمی توانند، در این مدت ریاض الصالحین، لغت عربی، ترجمہ قرآن و حدیث و غیرہ قرائت میشود در روزهای نزدیک بین عملہ مدرسہ و مدرسین اختلاف پیدا شدہ عملہ مدرسہ میگویند باید مدرسین ہم موی های خویش را طبق سنت نبوی بمانند اما مدرسین مدرسہ ہم با وجودیکہ پریت میکردند میگویند: در صورت تیکہ چندین سال درس خواندہ ایم و با شیوخ بودہ ایم کسی از شیوخ بر موهای ما اعتراض نکرده اند لذا موهای مایان طبق شرع است، در این حصہ چند سوالات مطرح است:

(۱) تعریف موهای انگریزی چیست بالفاظ سادہ شرح نمایند تا عام مردم مطلع باشد کہ با مشاہدہ نمودن گفتہ بتوانیم کہ آیا موی های اسلامی است یا غیر اسلامی.

(۲) آیا انگریزی موماندن جواز دارد؟

(۳) کدام نوع ناجائز است مکروه است و یا حرام کدام نوع آن جواز دارد تا بتوانیم اشتباہات مردم را رفع کنیم

(۴) اگر مکروه ہم باشد آیا بمدرسین فضلاء و علماء شدت در این مورد جواز دارد در حالیکہ اینان مقتدایان ملازمین و طلاب اند.

(۵) این مدرسین میگویند کہ تراشیدن موی سر مثله است.

(۶) این مدرسین میگویند با تراشیدن موی سر انسان احساس کمتری میکند کہ این حالت بر ماگذشتہ لذا طلاب را در تراشیدن موی سر ترغیب نمیدہیم تاشکار احساس کمتری نشوند

(۷) آیا چنین گفتن کہ تراشیدن سر برای مردان احساس کمتری است درست است.

الجواب باسم ملہم الصواب: اولاً تمام صورت های موی ماندن تحریر میشود و بعداً جوابات سوالات مذکور تحریر میشود.

صورت های سه گانہ جواز موی: ۱- موی ماندن سہ نوع است:

اول - تا عقب گوش کہ آنرا عرب (وفرہ) میگویند.

دوم - بین بیخ گوش و شانہ (لمہ)

سوم - تاشانہ (جمہ)

۲- خلق یعنی تراشیدن همه سر .

۳ - کوتاه کردن موی تمام سر یک مولوی افضل تر همه صورت اول است سپس صورت دوم ، بعداً صورت سوم هم جواز دارد در ماندن موی کسی اختلاف ندارد البته در تراشیدن اختلاف است در سنتیت آن علامه طیبی رحمه الله جهت عمل دوامدار حضرت علی رضی الله تعالی عنه آنرا سنت قرار داده . نیز امام طحاوی آنرا سنت گفته حافظ ابن حجر وملا علی قاری رحمه الله آنرا مباح گفته اند پس در جواز آن هیچ شبه نیست ترغیب دادن طلاب بدین موجب جهت غلبه فساد افضل است .

اخرج الامام ابو داود رحمه الله تعالى عن علي رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال من ترك موضع شعرة من حنابلة لم يفسلها فعل كذا وكذا من النار . قال علي رضي الله عنه فمن ثم عادية راسي فمن ثم عادية راسي فمن ثم عادية راسي وكان يميز شعرة رضي الله تعالى عنه .

قال العلامة السهارنفوري رحمه الله تعالى وبهذا الحديث استدلل الطيبي على سلبية حلق الراس لتقريره صلى الله عليه وسلم ولانه من الخفاء الراشدين الذين امرنا بمطابقة سنتهم ورد عليه القاري وابن حجر فقالا ان فعله رضي الله تعالى عنه اذا امرنا بمطابقة سنتهم ورد عليه القاري وابن حجر فقالا ان فعله رضي الله عنه اذا كان مخالفاً لسنة عليه الصلوة والسلام وبقيية الخلفاء رضي الله عنه اذا كان مخالفاً لسنة عليه الصلوة والسلام وبقيية الخلفاء يكون رخصة لا سنة (بذل المجهود ص ۱۵۲) *

وعن عبد الله بن جعفر رضي الله عنهما ان النبي صلى الله عليه وسلم امهل ال جعفر ثلاثاً ان يأتهم ثم اثمهم فقال لا تبكوا على ابي بعد اليوم ثم قال ادعوا لي ابي ابي فبني بنا كأننا افرغ ادعوا لي الخلاق فامرهم فخلق رؤسا .

قال الشيخ السهارنفوري رحمه الله تعالى: وفيه ان ان الكبير من اقارب الاطفال يتولى امرهم وينظر في مصاحبتهم من حلق الراس وغيره (بذل المجهود ص ۱۵۴)

قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: وفي الروضة للزندعوسي ان السنة في شعر الراس اما الفرق او الحلق بخلاف الطحاوي رحمه الله تعالى ان الحلق سنة وليس بذلك الى العلماء الثلاثة (رد المحتار ص ۱۵۴) وكذا في الهدية عن التعارضية وزاد: يستحب حلق الراس في كل جمعة كذا في الغرائب (عالمگیری ص ۲۵۴)

صورت های جائز موی ها

قزع : یعنی یک حصه را تراشیدن و حصه دیگر را ماندن یا یک حصه را زیاد و حصه دیگر را کم قیچی کردن در حدیث از چنین نمودن منع آمده کما سند کر .

دوم : چنین مو ماندن شعار کفار و فساق باشد پس جهت تشبه با کفار و فساق ممنوع است البته اینقدر تفصیل است که در هر عصر شعار فساق و کفار همان عصر را اعتبار داده میشود اخرج الامام ابو داود رحمه الله تعالى عن ابن عمر رضی الله عنهما قال نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن القزع والقزع ان یخلق راس الصبی فیترک بعض شعره .
وعنه ما رضی الله تعالی عنهما ان النبی صلی الله علیه وسلم نهی عن القزع وهو ان یخلق راس الصبی ویترک له ذؤابة .

قلت و لیس هذا مختصاً بالصبی بل اذا فعله کبیر یکره له ذلك فذلک کر الصبأ باعتبار العادة الغالبة .
وعنه ما رضی الله تعالی عنهما ان النبی صلی الله علیه وسلم رای صبیاً قد حلق بعض راسه وترک بعضه فنهاهم عن ذلك فقال احلقوه کله او اترکوه کله .

قال النووی رحمه الله تعالی : ملهنا کراهة مطلقاً للرجل والمرأ الاطلاق الحذیف وهی کراهة تنزیه و كذلك کرهه مالک و الحنفیة و رحمهم الله تعالی .

وعن انس بن مالک رضی الله عنه قال کان صلی ذؤابة فقالت لی امی لا اجزها کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یحدها ویأخذ بها .

وقیل ان ذؤابة انما یمیز الخاضعاً للغلام اذا كانت مع غیرها من الشعور التي فی الراس واما اذا حلق شعره وترک له ذؤابة فهو القزع الذی نهی عنه رسول الله صلی الله علیه وسلم .

وعن المجاہد بن حسان قال دخلنا علی انس بن مالک رضی الله تعالی عنه فحدثنی انی المغيرة قال قلت وانی یوم مثل غلام و لك قرنان او قصتان فمسح راسک و برك عليك و قال احلقوا هذین او قصوها فان هذین الذین یجود .

وهذا یدل علی ان الروایة المتقدمة عن انس رضی الله عنه قال کان صلی ذؤابة لا یدل علی جواز ذؤابة مطلقاً بل الظاهر ان المذهب عن غیر المرخص فیہ فالرخصة انما هی اذا کان جمیع شعر الراس موجودة و کان الذؤابة طویلة من سائر الشعور واما اذا کان المعص مخلوقاً و الذؤابة باقية فلا رخصة فیہ (یدل

وقال الحافظ العسقلانی رحمہ اللہ تعالیٰ: قال النووی رحمہ اللہ تعالیٰ الاصح ان القرع ما فسر به نافع رحمہ اللہ: قال النووی رحمہ اللہ الاصح ان القرع ما فسر به نافع رحمہ اللہ وهو خلق بعض راس الصبی مطلقاً ومنهم من قال هو خلق مواضع متفرقة منه والصحيح الاول لانه تفسير الراوى وهو غير مخالف للظاهر فوجب العمل به. وقلت الا ان تخصيصه بالصبي ليس قبيحاً، قال النووی رحمہ اللہ اجمعوا على كراهية اذا كان في مواضع متفرقة الا للمداواة او نحوها وهي كراهة تنزيه ولا فرق بين الرجل والمرأة وكرهه مالك في الجارية والغلام وقيل في رواية لهم لا بأس به في القصة والعقا للغلام والجارية والغلام قال ومنهنا كراهته مطلقاً قلت سمعته ظاهراً لانه تفسير الراوى واختلف في علة النهي فقيل لكونه يهوه الخلق وقيل لانه زى الشيطان وقيل لانه زى اليهود وقد جاء هذا في رواية لابي داود (وبعد سطر) ويمكن الجمع بأن الذوابة الجائزة اذا تحاضها ما يفرد من الشعر فيرسل ويجمع ما عداها بالضرر وغيره والتي تمنع ان يخلق الراس كله ويترك ما في وسطه ويتخذ ذوابة وقد صرح الخطابي بأن هذا مما يدخل في معنى القرع ولله اعلم (فتح الباری ص ۲۰۸-۲۰۹)

قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ: وفي الذبذبة ولا بأس بان يخلق وسط راسه ويرسل شعرة من غير ان يفتله وان فعله فذلك مكروه لانه يصير مشجباً لبعض الكفرق والمجوس وفي حيار تأير سلون الشعر من غير قتل ولكن لا يخلقون وسط الراس بل يجزون الناصية تتأرخائية قال ويكره القرع وهو ان يخلق البعض ويترك البعض قطعاً مقدار ثلاث اصابع كلها في الغرائب (رد المحتار ص ۲۰۷-۲۰۸)

وكذا في الهندية وزاد: وعن ابي حنيفة رحمہ اللہ يكره ان يخلق قفاة الا عند الحاجة كلها في اليدايح (عالمگیری ص ۲۰۷-۲۰۸)

در ذخيره صورت جواز علت نهی را تشبيه بالكفار منحصر نموده اين نظر به بنا بر دو علت است :

(۱) در آن تشويه و تغيير خلق الله به هر صورت موجود ميشود كه كافى است براى نهى اين علت نهى در فكر بنده بود پس تصحيح انرا در فتح البارى يا فتم (وقد مر نصح فالحمد لله على موافقه الاكابر)

(۲) معنى لغوى قرع همه صورت ها را شامل است .

قال الحافظ رحمہ اللہ: القرع بفتح القاف والزاء ثم المهملة جمع قرعة وهي القطعة من السحاب وسمى شعر الراس اذا خلق بعضه وترك بعضه تشبيهاً بالسحاب المتفرق (فتح الباری ص ۲۰۶-۲۰۷)

رسول الله عليه السلام میفرماید ((علیکم بسنن وسنة الخلفاء الراشدین)) لذ آنرا مثله گفتن کلمه خطیر است .

۶- احساس کمتری در صورت تربیه نادرست به وجود بیاید و قتیکه استادان مغلماں لیلہ و مشرفین بر سنت دائمی حضرت علی رضی الله تعالی عنه از عمل کردن گذرند و بر طریقہ فساق و فجار عمل کنند پس ملازمین و طلاب هم بر آن عمل کنند . والله سبحان و تعالی اعلم .

چوتی کردن موی برای مردها جواز ندارد

سوال: آیا در صورتیکه موی های مرد خیلی دراز شود چوتی نمودن آن جواز دارد یا نه و چوتی نمودن آن چه حکم دارد ؟ بینواتوجروا
الجواب باسم ملهم الصواب: نه خبر ! جواز ندارد .

قال العلامة عالم بن العلاء الدهلوی رحمه الله تعالی: ویکرہ ان یصلی وهو عاقص شعره والعقص هو الاحکام والشدو المراد من المسألة عند بعض المشایخ ان یجمع شعرة علی هامته ویشدہ بصمغ او غیره لیتلبسوا عند بعضهم ان یلف ذوائبه حول راسه کما تفعله النساء فی بعض الاوقات وعند بعضهم ان یلف ذوائبه حول راسه کما تفعله النساء فی بعض الاوقات وعند بعضهم ان یجمع الشعر کله من قبل القفا ویمسکه بمخیط او خرقة کیلا یصیب الارض ان یجمع الشعر کله من قبل القفا ویمسکه بمخیط او خرقة کیلا یصیب الارض (المأخذ (التأخرانیة ص ۵۶۱)

قال العلامة المتلا علی القاری رحمه الله تعالی: وکره عقص شعره وهو ان یشد ضمیرته حول راسه کما یفعله النساء او یجمع شعرة فی عقدة فی مؤخر راسه وانما کره لماروی مسلم عن کریم مولی ابن عباس رضی الله عنه ان ابن عباس رای عبد الله بن الحارث یصلی ورأسه معقوص من ورائه قال فجعل یحمله فلما انصرف اقبل علی ابن عباس وقال مالک وراسی فقال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول انما مثل هذا مثل الذی یصلی وهو مكتوف وفي شرح مسلم قال العلماء والحكمة فی النهی عنه ان الشعر یسجد معه ولهذا مثله بالذی یصلی وهو مكتوف ولقول علی رضی الله عنه قال رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول انما مثل هذا مثل الذی یصلی وهو مكتوف وفي شرح مسلم قال العلماء والحكمة فی النهی عنه ان الشعر یسجد معه ولهذا مثله بالذی یصلی وهو مكتوف ولقول علی رضی الله عنه قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا تعقص شعرك فی الصلوة فانه کفل الشیطان رواه عبد الرزاق وعن ابی رافع

قال نبی الدی صلی اللہ علیہ وسلم ان یصل الرجل ورأسه معقوص رواه احمد وابن ماجه وفي الباب
احاديث على الصحيحين وغيرهما (شرح النقاية ص ۲۱۵ هـ)
قال العلامة الشيخ ابراهيم الحلبي رحمه الله : ويكره ايضا العقص اي عقص الشعر وهو ضفيرة وفتله
واراد به في الجامع في هذه الموضع ان يجعل شعرة على هامته ويحده بصيغ او ان يلف ذواته تفلية ذواته
بضم اللال المعجمة وبعدها همزة مدودة ثم ياء موحدة قال ف القاموس هي العاصية والمراد هنا
عصلتا شعرة حول رأسه كما يفعل النساء في بعض الاوقات وان يجمع الشعر كله من قبل اي من جهة
اللقا ويمسكه اي يشده بخيوط او خرقة كيلا يصيب الارض اذا سجد وجميع ذلك مكروه اذا فعله قبل
الصلوة وصل يصيب الارض اذا سجد وجميع ذلك مكروه اذا فعله قبل الصلوة وصل به على تلك الهيئة
اما لو فعل شيئا من ذلك وهو في الصلوة تفسد صلواته لانه عمل كثير بالجماع ووجه الكراهة ما روى
الطبراني عن الثوري عن مكحول بن راشد عن سعيد بن المقبر عن ابي رافع عن امر سلية رضي الله تعالى
عنها انه عليه السلام نهى ان يصل الرجل ورأسه معقوص وكذا رواه اسحق بن ابراهيم قال انبأنا المؤمن
اليه امر سلية قال بلا شك واخرج الستة عنه عليه الصلوة والسلام امرت ان اسجد على سبعة اعضاء
وان لا اكف شعرا ولا ثوبا وفي العقص كف الشعر فيكون منهيا (غنية المستعمل ص ۳۳۶) والله سبحانه
وتعالى اعلم. ذي القعدة سنة ۱۳۱۹ هـ

کسب حلال و حرام

تیار نمودن زیورات (طلا)

سوال : آیا از نگاه شرع تیار نمودن زیورات جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب : در آن تضییع مال و اوقات است لذا جواز ندارد البته اگر
کسی در این فن مهارت کامل داشته باشد واقعه زیورات را استعمال میکند جواز دارد
بشرطیکه خلاف قانون نباشد.
قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله علم الحرف) محتمل ان المراد به الكلف الذي هو

اشارہ الی الکیمیاء ولا شک فی حرمة مالها فیہا من حیما ع المال والاستعمال بما لا یقید (الی قولہ) وحاصلہ انہ اذا قلنا ہا ثبات قلب الحقائق وهو الحق جاز العمل بہ وتعلیمہ لانہ لیس بعش لان الدعاس ینقلب ذہباً او فضة حقیقۃ وان قلنا انہ غیر ثابت لا یموز لانہ عش کما لا یموز لیس لا یعلیہ حقیقۃ لما فیہ من اتلاف المال او عش المسلمین والظاهر ان مذهبنا ثبوت انقلاب الحقائق بدلیل ما ذکرہ فی انقلاب عین الدعاسۃ کالانقلاب الخمر والدم مسکون نحو ذلک (رد المحتار ج ۲۲) ولہ سبحانہ وتعالی اعلم:

۱۶ ذی الحجۃ سنہ ۸۵ھ

زیاد خواستن جوالی اجرت را از مقدار مروج

سوال : حکومت اجورہ بار برداری را تعین نمودہ در صورتیکہ بار بردار اضافہ از مقدار مقررہ اجورہ بخواہد بہ کم اجرت راضی نمیشود آیا این صورت بر مالک بہ همان مقدار داون واجب است احياناً اجورہ را تعین نکند اما وقتیکہ برایش اجورہ دادہ میشود اضافہ از مقدار مقررہ میجوید آیا تجاوز نمودن از آن جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : مخالفت نمودن جوالی از مقدار مقررہ جواز ندارد در صورت مخالفت باید نرخ معلوم شود پس مقداری را کہ می خواہد حق او است باید کاملاً اداء گردد در حصہ مجبور نمودن بر اجرت یک مقدار اختلاف است کما حررہ العلمہ ابن عابدین رحمہ اللہ فی بحث التسعیر لذا مجبور کردن بہتر نیست بلکہ جواز خلاف تقوی است . واللہ سبحان و تعالی اعلم . ۸ رمضان سنہ ۱۳۸۷ھ

اضافہ از میتر کراء گرفتن برای دریور تیکسی

سوال : در صورتیکہ خلاف میتر کرا دادن جرم قانونی است اگر دریور تیکسی خلاف میتر کراء بخواہد آیا جواز دارد ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بردریود طبق لائحہ حکومت عمل نمودن در گرفتن کرایہ لازمی است، خلاف ورزی نمودن برایش جواز ندارد باتیز نمودن میتر جهت اضافہ خواستن اجرات مجرم است کہ پس دادن آن پول اضافہ بہ مالک فرض است، در صورت عدم امکان آنرا صدقہ کند . واللہ سبحان و تعالی اعلم . ۲۸ شوال سنہ ۸۸ھ

وظیفہ گرفتن در بانگ، محکمہ، انکم تکس و محکمہ بیمہ

سوال : در بانگ ها کمپنی بیمہ و محکمہ انکم تکس کہ بر نمرا موثر ها و خانه ها تکس را وارد میکند آیا وظیفہ گرفتن در این محکمہ ها جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بانگ و بیمہ ربوا و سود است، طریقہ مروج تشخیص تیکس ظلم است مصارف آن ہم درست نیست پس وظیفہ گرفتن در آن جواز ندارد .

قال للہ تعالیٰ : وتعاونو علی البر والحق ولا تعاونو علی الاثم والعدوان
وعن الس رحمہ اللہ تعالیٰ عنہ قال لعن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی الخمر عشرة عاصرها
ومعصرها وشاربها وحاملها ومحمولة الیہ وساقطها وبائعها واکل ثمنها والمشتري لها والمشتري له
(ترمذی ص ۱۰۶) واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم .

۳ ذی القعدہ سنہ ۸۸ھ

وظیفہ گرفتن در سینما

سوال : آیا وظیفہ گرفتن در سینما جواز دارد ؟ یا خیر بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بنابر دو دلیل وظیفہ گرافتن در سینما حرام است :

۱- عائدات تنخواہ از حرام است .

۲- اگر بدوش او کدام وظیفہ ممنوع ہم نباشد باز ہم تعاون علی الاثم در آن می آید کہ بنابر آیت (وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ) حرام است لذ این اجورہ حرام است . واللہ سبحان و تعالیٰ اعلم .

۹ ربیع الاول سنہ ۱۳۸۹ھ

اجرت در تعمیر سینما، بانگ و دیگر ادارہ های سودی

سوال : کار گرفتن در تعمیر و آبادی سینما بانگ و دفاتر بیمہ کاری و دیگر ادارہ های سودی چه حکم دارد؟ آیا این اجورہ حلال است و یا حرام ؟ بینو توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در این حصہ کدام جزئیہ صریح بہ نظر نرسیدہ ونہ جزئیہ بدست آمدہ تا بر آن قیاس نمودہ شود پس گفته شود اگر سینما و غیرہ چنین تعمیر شود کہ با سہولت از آن در دفتر دیگر کار گرفته میشود در آنجا کار واجورہ گرفتن جائز است اما در غیر آن ناجائز است، البتہ دو جزئیہ ذیل با آن مشابہہ بہ نظر می رسد :

۱- قال العلامة المحکمہ رحمہ اللہ تعالیٰ : وجاز تعمیر کنبسہ وحمل عمر ذمی ہنفسہ اوداہتہ ہاجر

لا عصر ہا لقیام المعصیۃ بعینہ (رد المحتار ۴۲۴ھ)

۲۔ وقال العلامة السرخسی رحمہ اللہ : واذا استأجر الذی من المسلم بیعاً لم یبیع فیہ الخمر لم یجزلانیہ معصیۃ فلا ینقصد العقد علیہ ولا اجر المسلم بیعاً لم یبیع فیہ الخمر لم یجزلانیہ معصیۃ فلا ینقصد العقد علیہ ولا اجر له عندہا وعند ابی حنیفۃ رحمہ اللہ تعالیٰ یجزو والشافعی رحمہ اللہ تعالیٰ یجزو ہذا العقد لان العقد یرذل منفعۃ المیت ولا یتعن علیہ بیع الخمر فیہ قلہ ان یبیع فیہ شیئاً اخر یجزو العقد لہذا ولكننا نقول تصریحہما بالمقصود لا یجزو اعتبار معنی الحرفیہ ومأصر حاً بہ معصیۃ . (مبسوط ص ۳۸۹)

اما قیاس بر جزیہ اولی در جواز این کلام است کہ کنسیہ را کافر استعمال میکند وسینما را مسلمان .

وقیاس بر جزیہ ثانیہ استدلال بر عدم جواز ازینجا تام نیست کہ در آنجا خانہ خویش را جهت استعمال معصیت ندادہ و در صورت مسئلہ زیر بحث کدام چیز خویش برای معصیت ندادہ است بلکہ خانہ معصیت را تعمیر میکنند لذ عدم جواز را حج است . واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم .
ربیع الاول ۱۳۸۹ھ

کمانی دوختن پتلون و کرتی

سوال : شخص کہ تمام عائدات او از پتلون دوزی است حکم آن چیست کسیکہ پیراہن تمبان ، پتلون ، کرتی ، ویخن قاق میدوزد حکم کمانی این شخص چگونه است؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : اگر پتلون آنقدر ضیق باشد کہ حجم اعضای ممنوعہ را بہ نظر می آرد پس دوختن و پوشیدن چنین پتلون حرام است اما اگر پتلون ضیق نباشد بلکہ کشال و کشادہ باشد جواز دارد اما خلاف تقوای است بہ ہر صورت تصدق بمقدار حرام واجب است . واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم .
۲۰ ربیع الاول ۱۳۸۹ھ

گرفتن مال ضبط کردہ از طرف حکومت

سوال : تجاران مال های خارجی را از خارج وارد میکنند کہ از طرف حکومت بدون امر ممنوع است پس آنرا حکومت ضبط نمودہ نیلام کند بہ نرخ نازل بہ فروش می رساند و پول

آنها در خزانه بیت المال داخل میکند آیا خریدن چنین مال جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا۔
الجواب باسم ملہم الصواب: قبضہ حکومت براین مال ظلم است چرا کہ جرمانہ مالی جواز ندارد پس اگر مشتری اطلاع داشتہ باشد پس خریدن چنین مال برایش حرام است۔
 قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم: لا یمل مال امر مسلم الا بطیب نفس منہ۔
 قلت: وکل مال محترم حکمہ حکم مال مسلم، واللہ سبحانہ وتعالی اعلم۔

۳ جمادی الثانیہ سنہ ۸۹ھ

افراط در کسب جواز ندارد

سوال: اگر کسی از صبح تا شام در کمائی و کسب مصروف باشد آیا چنین مصروفیت مستغرق جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملہم الصواب: آنقدر منہمک شدن در کسبو مصروفیت دنیوی کہ مغل حقوق اللہ یا حقوق العباد میگردد و بہ جهت آن اعصاب تحت فشار می آید جواز ندارد۔
 قال اللہ تعالی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾ ۱۰۱ و اللہ سبحانہ وتعالی اعلم۔

۲۶ جمادی الآخرہ سنہ ۹۱ھ

چندہ خواستن در جلسہ

سوال: آیا در جلسہ سالانہ مدرسہ مردم را ترغیب دادن بسوی چندہ جواز دارد یا خیر در صورتیکہ ہمین است تعامل مردم کہ بعد از بیان ترغیب و ترغیب مردم چندہ میدهند؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب: اگر حال مردم چنین باشد کسانیکہ چندہ نمی دهند این و غط را توهین خود نمی پندارند و در بیان ہم تعلق، و توهین و سبکی دین نباشد جواز ندارد و رخصر مایان چنین چاندہ جواز ندارد، تفصیل را در الکلام البدیع فی احکام التوزیع مطالعہ کنید در احسن الفتاوی در جلد اول۔ اللہ سبحانہ وتعالی اعلم۔

۲۸ جمادی الآخرہ سنہ ۱۳۹۲ھ

وارد کردن طلا و نقره از ممالک خارجی

سوال : یک شخص به حج رفت شخص دوم برایش گفت از سعودی برایم طلا بیاور زیرا در آنجا طلا ارزان است آیا چنین نمودن جواز دارد یا خیر ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بله ! حج این شخص درست شد اما چنین نمودن جواز ندارد زیرا که در این عمل نقصان ملک است و خوف خطر را هم دارد . والله سبحانه و تعالی اعلم .

۲۶ شعبان ۱۳۹۲ هـ

خلط نمودن آب در شیر

سوال : چیست حکم کسی که در شیر آب بیندازد مشتری را هم بگوید که در شیر آب است ؟ آیا این توهین نعمت الهی نیست ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر مشتری از امتزاج آب مطلع باشد و قصد بائع هم فریبکاری نباشد پس امتزاج آب در شیر در این صورت رواست و این عیب نیست . والله سبحانه و تعالی اعلم .

۶ ربیع الثانی ۱۴۰۳ هـ

قاجاق بری

سوال : قاجاق نمودن ، خرید و فروخت مال قاجاق چه حکم دارد ؟ معامله داری با چنین شخص چه حکم دارد ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : قاجاق جرم قانونی است که ملک را نقصان میدهد و در آن خطر عزت هم باشد خرید و فروخت و معامله در آن جواز ندارد اما منافع آن حرام نیست لذا با چنین شخص در نشست و برخاست گناهی نیست . والله سبحانه و تعالی اعلم .

۱۰ جمادی الاولی ۱۳۹۶ هـ

طبابت نمودن غیر طبیب

سوال : از مدت بست پنج سال طبابت میکنم اما از تجربه خود و کفیل ده تن نفقه خور هم هستم احيانا جهت پیجگاری من بر بعضی مریضان اسهال وارد میشود بعضی ها بی حال میشوند و احيانا بعضی با موت مواجه میشود آیا جرم مرگ آن شخص بر من است و آیا این پیشه را ترک کنم ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : قبل از فراغت تحت مراقبت کدام طبیب شروع نمودن این کسب جواز ندارد و این چنین خلاف ورزی از مقررات حکومت است باید سند نرس یا داکتری را اخذ نموده بعداً بدین کار اقدام نمائی .

قال العلامة المحسني رحمه الله : بل يمنع من علم الحيل الباطلة كتعليم الرحلة عين من روجها اولت سقط عنها الزكوة وطبيب جاهل .

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله : (قوله وطبيب جاهل) بأن يسقطهم دواء مهلكا واذا قوى عليهم لا يقدح في ازالة ضرور قذيلی (رد المحتار ص ۳۳۰) والله سبحانه وتعالى اعلم .

۲ رمضان سنہ ۹۸ھ

رشوت دادن جهت نجات از محصول ناجائز

سوال : در صورت انتقال اموال از یک شهر به شهر دیگر حکومت محصول میگیرد جهت نجات از محصول حکومتی مالک مال اموال را تسلیم درپور میکند و او را یک مقدار پول میدهد و هر درپور عوض ایستگاه معروف در ایستگاه غیر معروف مال را پائین میکند مامور ایستگاه را میگوید هنوز مال را می است آیا چنین نمودن مالک مال و درپور در رشوت می آید یا نه ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : برای مالک مال در هر صورت رشوت دادن جواز دارد اما درپور یا کلینر را بدین شرط جواز دارد اگر علاوه محصول متعین تحفظ از دزدان را هم بدوش بگیرد جواز دارد . والله سبحانه و تعالی اعلم .

۲۳ جمادی الاولی سنہ ۱۳۰۰ھ

جهت نجات از بی اعتنائی طبیب به او رشوت دادن

سوال : احيانا جهت توجه درست طبیب یا نرس از طرف ورثه مریضی به آن طبیب یا نرس چیزی یا پول دادن چه حکم دارد ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : جواز ندارد با چنین نمودن عادت داکتر و نرس خراب میشود که بالاخره تمام قوم زیر ظلم آنان قرار میگیرد . والله سبحانه و تعالی اعلم .

۲۳ جمادی الاولی سنہ ۱۳۰۰ھ

صورت های جائز و نا جائز رشوت

سوال : در عصر حاضر که بازار رشوت خوری خیلی ها گرم شده شریف و رذیل مجبوراً در این مصیبت رشوت دادن داخل اند ، از جناب شما استدعا می نمایم تا در این حصه ضابطه قوی را بیان کنید تا صورت های جائز و ناجائز رشوت را بدانیم و از اقسام حرام رشوت اجتناب ورزیم ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اقسام رشوت با احکام آن قرار ذیل است :

(۱) جهت حصول منصب قضاء و غیره از حکومت .

(۲) جهت فیصله نمودن حاکم دو حق او

(۳) جهت اعانت علی الظلم در این هرسه صورت رشوت دادن و رشوت گرفتن حرام

است اگر از حاکم خوف منع حق باشد باز هم برایش رشوت دادن جواز ندارد چرا در این

صورت حاکم بد اخلاق و ظالم میگردد . فهذا داخل فی قاعدة

(ان الضرر الخاص یحصل لدفع ضرر العام) .

(۴) کسی که از او خوف ضرر باشد برایش رشوت دادن جواز دارد اما رشوت گرفتن

برای حاکم حرام است .

(۵) برای واسطه شدن در دفع مضرت و جلب منفعت رشوت دادن جواز دارد اما برای

آخذ گرفتن آن ناجائز است اگر بزمه واسطه شوند و شفاعت کننده کدام کار مقرر شده

باشد جهت آن کار برایش اجرت گرفتن جواز دارد بشرطیکه بر آن کار شخصاً قادر باشد

قدرت بقدرت غیر .

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله : وفي الفتح الرشوة اربعة اقسام منها ما هو حرام على الاغل والبعلى وهو الرشوة على تقليد القضاى والامارة الفانى ارتشاء القاضى ليحكم وهو كذلك ولو القضاء بحق لانه واجب عليه العالف اخذ المال ليسوى امره عند السلطان دفعا للضرر او جلبا للدفع وهو حرام على الاغل فقط وحيلة حلها ان يستأجره يوما الى الليل او يومين فتصير منافعه مملوكة ثم يستعمله في الذهاب الى السلطان للامر الفلانى وفي الاقضية قسم الهدية وجعل هذا من اقسامها فقال حال من المجانين كالا هدا للعودد وحرام منها كالا هدا ليعينه على الظلم وحرام على الاغل فقط وهو ان يهدى له كف عنه الظلم والحيلة ان يستأجره الخ قال اي في الاقضية هذا اذا كان فيه شرط اما اذا كان

بلا شرط لکن یہ علم یقیناً انہ انما یہدی لیحدیہ عند السلطان لہما یجدا علی انہ لا یاس بہ ولو لقی حاجتہ بلا شرط ولا طبع فامدی الیہ بعد فذلک فهو حلال لا یاس بہ وما نقل عن ابن مسعود رضی اللہ عنہ من کراہتہ فورع الرابع ما یدفع من دفع الخوف من المدفوع الیہ علی نفسه او مالہ حلال للدافع حرام علی الاعلان قطع الضرر عن المسلم واجب ولا يجوز اخذ المال لیفعل الواجب اھما فی الفتح ملخصاً (رد المحتار ج ۲ ص ۲۴۲) واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم۔
۳۰ جمادی الاولیٰ سنہ ۱۴۰۰ھ

حکم تکس های مختلف

سوال: تکس های مختلف بنام انکم تکس، ویلتھ تکس، گفت تکس، سیل تکس، نکس دیگران کہ عروسهای گرفته میشود در مقابل نکاح و بز تکس و گاومیشان و گوسفندان محصول و چونکہ تکس ولادت کہ در مقابل تولد ہر ولد گرفته میشود از نگاه شریعت چہ حکم دارد نیز وظیفہ گرفتن در این محکمہ ہا چہ حکم دارد؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب: این ہمہ تکس ہا ممنوع است و وظیفہ گرفتن در این محکمہ ہا نیز جواز ندارد اگر حکومت ضرورت مند باشد باید با شرائط ذیل تکس را عائد کند (۱) اینکہ مصارف حکومت پاک باشد از اسراف و تبذیر (۲) معاشات مامورین بلند پایہ باید یک مقدار کم شود (۳) باید ہر ہر شخص طبق حیثیت او تکس تعین شود، یعنی عایدات ہر شخص مد نظر گرفته شود تکس های مروج علاوہ انکم تکس دیگر تکس ہا بر امیر و غریب عائد میگردد در انکم تکس جائیداد از ہر صاحب جائیداد این تکس گرفته میشود اگر کہ مدرک وعائد ہم نداشته است پس تشخیص این طریقہ تکس ظلم باشد این چنین باید مصارف حکومت ہم عاری از حرام باشد مثلاً (۱) دفاع از اقامت حکومت اسلامیہ و نفاذ آئین اسلام

(۲) منکرات و فواحش و عریانی را فروغ دادن

(۳) لہو و لعب و طریقہ های اسراف را ترویج دادن۔ واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم۔

۲۶ رجب سنہ ۱۴۰۰ھ

آمیزش برای صراف بقدر مصرف جائز است

سوال: سمسار در وقت تیار کردن طلا یک مقدار مس را جهت امتزاج در آن استعمال

میکنند زیرا بدون آن طلا درست نمی آید و مردم هم آنرا پسند نمی کنند ، مسمار هم به مردم می گرید با وجود آمیختن مس من قیمت زر یا نقره را میگیرم، مردم آنرا بطوشی می پذیرند آیا این طریقه جواز دارد؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بلہ ! این نوع آمیزش جواز دارد . و اللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم .
۹ شعبان ۱۴۰۰ھ

تجارت تفسیر مودودی جواز ندارد

سوال : زید قرطاسہ فروشی دارد آیا میتواند کہ تجارت تفسیر مودودی «تفہیم القرآن» را بکند یا خیر ؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملہم الصواب : بلکہ ! جواز ندارد . واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم .
۶ صفر ۱۴۰۱ھ

وظیفہ گرفتن در ادارہ های سود و شراب در دار الحراب

سوال : آیا برای مسلمان در دار الحراب در بانک های انشورنس ها و شراب خانہ ها و دیگر کمپنی های کفار وظیفہ گرفتن جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجرو
الجواب باسم ملہم الصواب : در بانک ، انشورنس و دیگر ادارہ های سودی وظیفہ گرفتن جواز ندارد سود برای کفار ہم حرام است پس بنا بر علت اعانت علی الاثم در این ادارہ ها وظیفہ گرفتن جواز ندارد ، قال اللہ تعالیٰ (وَلَا تَعَاوُزُوا عَلٰی الْاَیْمِ وَالْعُدْوَانِ) علت دوم حرمت اینست کہ آن مال حرام است

و اگر کافر شراب فروشی میکند مسلمان می تواند کہ با او در آن کمپنی وظیفہ بگیرد چراکہ شراب نزد کفار حلال است البتہ خرید و فروخت شراب برای مسلمان جواز ندارد نیز شراب دادن بہ کسی در کارهای دیگر و ہم خطرات دینی است لذا از چنین عمل احتراز لازم و ضروری است .

عن ابن عمر رضی اللہ عنہما قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لعن اللہ الخمر وشاربہا وشارعہا ورائعہا ومتاعہا وعاصرہا و معصرہا و حاملہا و لہبیلہ الیہ (سنن ابی داود ص ۸۰۰ ج ۲)
قال العلامة الکلباسی رحمہ اللہ : ومن استأجر حاملاً یحمل له الخمر فله الاجر فی قول اب حنیفۃ رحمہ

لہ و عندی یوسف و محمد رحمہما اللہ لا اجر لہ کذا ذکر فی التہامع الصغیر انہ یطیب لہ الاجر فی قول ابی حنیفہ و عندہما یکرہ لہما ان ہذا اجارۃ علی العصیۃ لان حمل الخمر معصیۃ لکونہ اعانۃ علی المعصیۃ و قد قال اللہ عزوجل ولا تعاونوا علی الاثم و العدون و لهذا لکن اللہ تعالیٰ عذر لعمہم حاملہا لمحمول الیہ ولا ینال حنیفۃ رحمہ اللہ ان نفس الحمل لیس بمعصیۃ بدلیل ان حملہا للاراقۃ و التعلیل مباح و کذا لیس بسبب للمعصیۃ و هو الشرع لان ذلک یحصل بفعل فاعل کعصر العنب و قطفہ و الحدیف محمول علی الحمل بذمۃ الشرع و یقول ان ذلک معصیۃ و یکرہ اکل اجرتہ (بدائع الصنائع ص ۱۰۰ ج ۲) و لہ
جہان موعال اعلمہ۔ ۲۲ ربیع الثانی ۱۴۰۳ھ

حکم کستم ((گمرک))

سوال: آیا عائد نمودن کستم یعنی گرفتن محصول گمرکی بر اموال صادر شدہ از خارج جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم النصاب : ارباب حکومت میگویند محصول و کستم را از اموال خارجی بنابر این می گیریم کہ آنها اموال خویش را بہ قیمت ارزان بفروش می رسانند پس اگر بر آنان محصول وضع نکیم تجارت مردم این کشور سقوط میکند و تنہا اموال آنان بہ فروش میرسد پس در نتیجہ کارخانہ های کشور ما سقوط میکند و بہ کشور ما نقصان شدید میرسد طبق قول مامورین حکومت مامورین حسب قاعدہ محصول قرار ذیل بگیرند :

۱- در صورت نگرستن یقیناً مصنوعات آنها ضائع و کارخانہ های آنها بند می شود

۲- در وقت ضرورت باید بقدر ضرورت گرفته شود .

۳- حکومت در مصارف ضروریہ اسراف نکند و از خرج های غیر ضروری و اسراف کاملاً خود داری کند . واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم .
۷ ذی قعدہ ۱۴۱۶ھ

قیمت زیات گرفتن وکیل بالشراء

سوال: بعضی مامورین کہ از کمپنی خریداری میکنند بابل های ساختگی قیمت اضافہ را بہ مالک دکان می نمایند و پول اضافہ را بہ خود میگیرند، نیز تیکہ دادن ثنواد تعمیراتی را بہ قیمت ارزان خریداری کردہ با بل های ساختگی آنرا بر مالک با قیمت بلند حساب میکنند آیا این جواز دارد ؟ و در صورت دیگر اگر مشتری فرض کند و بار دوم آنرا بر

مالک دکان بفروشد جواز دارد یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : ملازم یا نیکه دار و کیل بالأجرت است حق ندارد که اضافه تر از اصل قیمت آنرا بر مالک به فروش برساند حیلۀ مذکورۀ باطل است چرا که وکیل امین باشد حق خریدن را برای خود ندارد . والله سبحانه و تعالی اعلم .

۲۸ سوال سد ۱۳۱۷ هـ

کمیش گرفتن وکیل از دکاندار

سوال : دکاندار به ملازم گفت اگر سامان کمینی را از من خریداری کردی ترا آنقدر کمیش میدهم، آیا این کمیش برای ملازم جائز است یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : این بنام کمیش رعایت است در قیمت متاع ، ملازم حق گرفتن آنرا ندارد باید آنرا تسلیم دکاندار کند . والله سبحانه و تعالی اعلم .

۲۸ سوال سد ۱۳۱۷ هـ

چیزهای حلال و حرام در اشیاء خورد و نوش

و متعلقات آن

قبول نمودن هدیه و دعوت رشوت خور

سوال : آیا پذیرفتن هدیه رشوت خور و یا قبول نمودن آن برای کسی جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر مال حرام او جدا نباشد یعنی خالص حرام یا حلال و حرام مخلوط یقینی نباشد و مال حرام او اضافه باشد پس پذیرفتن هدیه یا دعوت اوجواز دارد و اگر مال حرام اضافه باشد یا ممتاز باشد یا حرام و حلال مساوی باشد پس قبول کردن آن جواز ندارد .

قال في الهدية اهدي الى رجل شيئا او اضافه فان كان غالب ماله من حلال فلا بأس الا ان يعلم بأنه حرام فان كان الغالب هو المحرام فليس في ان لا يقبل الهدية ولا يأكل الطعام الا ان يمدحه بأنه حلال ورثه او استقره من رجل كذا في المتابع.

وايضاً فيها أكل الربوا وكسب المحرام اهدي اليه او اضافه وغالب ماله حرام لا يقبل ولا يأكل ماله يمدحه ان ذلك المال أصله حلال ورثه او استقره وان كان غالب ماله حلال لا بأس بقبول هديته والاكل منه كذا في الملتقط (عالمگیریه كتاب الکهرایه ج ۲)

وفي الاشياء في القاعدة العامة من النوع الثاني : اذا اجتمع عدد احد مال حرام وحلال فالعبرة للغالب مالم يمتنع (الاشياء والعقائره ج ۱ ص ۱۳۴)

حكم مال مذکور در آنصورت حرام است و قتیکه خلط متیقین نباشد و اگر خلط یقینی باشد به هر صورت حرام است اگر مال غایب باشد یا مغلوب و التفصیل فی الرساله حکم مخلوط بودن مال حرام و حلال و الله سبحانه و تعالی اعلم . ۱۱ ربيع الاول سنه ۱۳۷۴ هـ

طعام خریده شده با مال حرام مافند آن حرام است

سوال : طعام خریداری شده با پول رشوت یا پول بانک یا غضب و یا سود چه حکم دارد؟ آیا این مال حلال است و یا حرام؟ بینوا تو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر با عین مفسوبه چیزی خریده شود بالا تفاق حرام است و اگر نقد باشد امام کرخی رحمه الله میفرماید اگر در وقت اشتراء بسوی پول مفسوبه اشاره نموده و از همان پول آنرا تادیه کرد پس حرام است و اگر در وقت اشتراء بسوی پول مفسوب اشاره نکرد و یا اشاره کرد اما پول را از آن تادیه نکرد بلکه از دیگر پول تادیه کرد در این صورت اشیاء خریده شود حرام نباشد اما را جع این است که به هر حال مال خریده از پول حرام حرام باشد اگر بسوی آن اشاره نموده باشد یا اشاره نه نموده باشد همین احتیاط است .

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله نقل ط عن الحموی عن صدق الاسلام : ان الصحيح لا یحمل له الاکل ولا الوطء لان فی السبب نوع عیب اهل بیتا مل (رد المحتار ج ۱ ص ۱۶۹ هـ)

اما قول امام کرخی رحمه الله بر خلاف قرآن ، حدیث ، قیاس و عقل بنظر می رسد بنده حل درست این مسئله تلاش کردم ، با علماء محققین مشوره نمودم اما این عقد لا ینحل ، حل نشد . و الله سبحانه و تعالی اعلم . ۲۰ ربيع الآخر ۱۳۷۴ هـ

سوال مثل بالا

سوال : کسی با پول غضب چیزی را خرید ایا این چیز برایش حلال است و یا حرام اگر حرام است پس چه باید کرد ؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : آن چیز حرام است باید پس تسلیم مالک آن نموده شود و اگر ممکن نباشد بر مساکین صدقه کند و این مال برای مساکین حلال است اگر که قیمت آن اضافه باشد از رقم مقصوب اگر آنرا باریج فروخته باشد مفاد آن هم واجب الرد است، خلاصه اینکه اگر جنس اضافه از مال حرام باشد حرام است، در غیر آن حلال است قیمت اضافه از عروض مقصوبه جهت ربح از جنس مضمون حرام است.

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى (قوله اذا كان متعينا بالاشارة) قال الزيلعي فان كان ما يتعين لا يحمل له التداول منه قبل ضمان القيمة وبعدة يحمل الا فيما زاد على قدر القيمة وهو الربح فانه لا يطيب له ويتصدق به وفي القهستاني بوله ان يودي به الى المالك ويحمل له العاقل ولو ازال الخبث (رد المحتار ص ۱۲۰ هـ)

قال العلامة المحقق رحمه الله تعالى : وعند ابی یوسف رحمه الله تعالى لا يتصدق بهي معه كما لو اختلف الجنس ذكره الزيلعي فليحفظ.

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى : (قوله كما لو اختلف الجنس) قال الزيلعي وهذا الاختلاف بينهما فيها اذا صار بالتقلب من جنس ما ضمن بأن ضمن دراهم مفلا وصار في يده من بدل المضمون دراهم ولو طعام او عروض لا يجب عليه التصديق بالاجماع لان الربح انما يتعين عند اتحاد الجنس وما لم يصر بالتقلب من جنس ما ضمن لا يظهر الربح اهـ (رد المحتار ص ۱۲۱ هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۲۳ ربيع الاخر سنة ۱۲۶۷ هـ

حکم گوشت، میوه و شیر بازاری

سوال : لطفاً عنایت فرموده سوالات ذیل را جواب بدهید و مایان را مننون احسان سازید :

(۱) در عصر حاضر مردم میوه های باغ مانند آم و امرود پیش از رسیدن خریداری میکنند در حالیکه بیع قبل از بدو صلاح حرام است زیرا این بیع معدوم است که بیع باطل است پس میوه آن حرام است علاوه از آن گذاشتن میوه در درختان اگر که تصریح نشده

باشد به شرط فاسد اما معروف باشد پس در این سلسلہ خریداری میوہ چہ حکم دارد آیا جائز است و یا حرام ؟

(۲) بعض اہل مشاہدہ حکایت میکنند کہ در مذبح در وقت ذبح بر حیوان بسم اللہ ، اللہ اکبر نمی گویند و احياناً حیوان مردار شدہ را بر مردم می خوراندند آیا در این حالت خریدن گوشت از بازار جواز دارد یا خیر ؟

(۳) بعض شیر فروشان اهتمام صفائی رانی کنند در وقت دوشیدن حیوان پستان گاو و گاو میش چتل و نجس می باشد کہ آنرا با اندک آب یکبار می شویند کہ عوض نظافت چتلی آن اضافہ تر میشود نیز احياناً در برتن چتلی می افتد و احياناً در دوران دوشیدن حیوان شاشہ میکند کہ قطرات آن در ظرف شیر بیفتند آیا در این صورت خریدن شیر از بازار جواز دارد یا خیر ؟ بینوا تو جروا

الجواب باسم ملہم الصواب : قبل از ہمہ دو اصل را مدنظر بگیرید (۱) الاصل الاول: **الیقین لا یزول بالشک** (۲) اصل در اشیاء اباحت است تا آنکہ یقین حرمت نیامدہ باشد . تحت این اصول فقہاء اشیاء کثیرا الاستعمال را مثلاً آب ، غلہ ، شیر ، میوہ وغیرہ در استعمال این اشیاء وسعت است .

نصوص الفقہاء رحمہم اللہ تعالیٰ :

۱۔ قال العلامة التبریزی رحمہ اللہ تعالیٰ : اذا وقع نجاسة في بئر دون القدر الكفیر او ما في جها حیوان حموی وان تفتح او تفسخ يباح كل ما عابها بعد اخراجہ .

وقال العلامة المحکمی رحمہ اللہ تعالیٰ تحتہ : قیدہ بکون لانه لو اخرج حیاً وليس بنجس العین ولا به حدفا و غصب علم یباح شیء .

وقال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ تحتہ (تحت قولہ ليس بنجس العین) ای بخلاف الخنزیر و کذا الکلب علی القول الآخر فانه ینجس البئر مطلقاً و بخلاف البعد فانه یندب فیہ نوح اربعین کما یدکرہ و بخلاف ما اذا کان علی الحيوان غصب ای نجاسة و علم بها فانه ینجس مطلقاً قال فی البحر و قیدنا بعلوم لانہم قالوا فی البحر و نحوه یمرح حیاً لا یجب نوح شیء وان کان الظاهر اشتیال یولها علی الخافض لکن یحتیل طہاراً بان سقطت عقب دخولها ماء کفیرا مع ان الاصل الطہارۃ لاهو مغلہ فی الفتح (ردالمحتار ص ۱۳۱ ج ۱)

٢- قال العلامة المحصفي رحمه الله تعالى: العبرة للظاهر (الخ) هذا ما عليه الاكثر فتح وهو قول محمد رحمه الله تعالى والفتوى عليه بزيادة (رد المحتار ص ٢٣٣ ج ١)

٣- قال العلامة المحصفي رحمه الله تعالى: مضى في حمام ونحوه لا ينجس ما لم يعلم انه غسالة نجس. وقال العلامة ابن عابدن رحمه الله تعالى: (قوله مضى في حمام ونحوه) اى كمالو مضى على الواح مفرعة بعد مضى من برجله قلدر لا يحكم بنجاسة رجله ما لم يعلم انه وضح رجله على موضعه للضرورة فتح (رد المحتار ص ٢٣٣ ج ١)

٤- قال العلامة المحصفي رحمه الله تعالى: وغسل طرف ثوب او بدن اصابته نجاسة محلامنه ونسب البعل مطهر له ان وقع الغسل بغير حجر هو المختار. (رد المحتار ص ٢١٨ ج ١)

٥- وقال ايضا: كما لو بال حجر غصها لتغليظ بولها اتفاقا على نحو حنطة تدوسها فقسم الله او غسل بعضه او ذهب بجهة او اكل او بيع كما مر حيف يطهر الباقي وكذا الذاهب لاحتمال وقوع النجس في كلي طرف كمسالة الثوب.

وقال العلامة ابن عابدن رحمه الله تعالى: (قوله لاحتمال الخ) اى انه محتمل كل واحد من القسمين اعنى الباقي والذاهب او المفسول ان تكون النجاسة فيه فلم يحكم على احدهما بعينه ببقاء النجاسة فيه وتحقيقه ان الطهارة كانت ثابتة يقينا لبعل معلوم وهو جميع الثوب مثلا ثم ثبت ضدّها وهو النجاسة يقينا لبعل مجهول فاذا غسل بعضه وقع الشك بقاء ذلك المجهول وعدمه لتساوى احتمال البقاء وعدمه فوجب العبل بما كان ثابتا يقينا للبعل المعلوم لان اليقين في محل معلوم لا يزول بالشك بخلاف اليقين لبعل مجهول وتمايز تحقيقه في شرح منية الكبير. (رد المحتار ص ٢١٨ ج ١)

٦- قال العلامة ابن عابدن رحمه الله تعالى: (قوله يعقل التسمية الخ) زاد في الهداية ويضبط وهما قيد لكل المعطوفات السابقة واللاحقة اذا اشتراك اصل في القيود كما تقرر ههنا في فالتضمير فيه للذابح المذكور في قوله وشرط كون الذابح لالصبى كما وهم واعتلّف في معناه ففي العناية قيل يعقل يعقل لفظ التسمية وقيل يعقل ان حل الذبيحة بالتسمية ويقدر على الذبح ويضبط اى يعلم شرائط الذابح من فري الاوجاج والحلقوم اه ونقل ابو السعود عن معاصى الشر لبلالية ان الاول الذى ينهى العبل به لان التسمية شرط فيها شرط حصوله لاحصيله فلا يتوقد الحل على علم الصبي ان الذبيحة انما تحمل بالتسمية اه وهكذا ظهر لي قبل ان اראה مسطور او يزيد ما لي المحققين والزيادة لو ترك التسمية فلا كراهة غير عالم بشرطها فهو في معنى العاصي اه (رد المحتار ص ١٨٩ ج ٥)

۷۔ قال ايضا تصد (قوله لا يحمل ذبيحة غير كعابي) القول وفي بلاد الدور كثير من النصارى فالخارج بالقرينة او المعلن من بلادهم لا يحكم بعدم الحبل مالم يعلم انها معبولة بالذبيحة ذري والافقد تعمل بغير الذبيحة وقد يلح الذبيحة نصراني تأمل وسياق عن المصنف اخر كتاب الصيدان العلم يكون اللامع اهلا للزكائيس بشرط (رد المحتار ص ۱۸۴ هـ)

۸۔ وقال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى: في الخلاصة من اللقطة قوم اصابوا بغير اذنبو حالي طريق البادية ان لم يكن قريبا من الماء ووقع في قلبه ان صاحبه فعل ذلك اباحة للناس لا بأس بالاكل والاكل لان الغائب بالدلالة كالفارس بالصرخ انتهى فقد اباح اكلها بشرط المذکور فعلم ان العلم بكون اللامع اهلا للزكائيس بشرط قاله المصنف (رد المحتار ص ۳۰۴ هـ)

بنابر نصوص مذکورہ وجوابات بالترتيب قرار ذیل اند :

(۱) خوردن میوه های بازار جواز دار بنابر دلائل ذیل اولاً اگر که بعض باغات بدین طریقہ ناجائز فروخته میشود اما باغات زیادی چنین است کہ بطریقہ حلال وجائز فروخته میشود ثانیاً بعض مردم چنین اند کہ میوه باغ خویش را خود در بازار بہ فروش می رسانند ثالثاً میوه از علاقات دور و دراز در بازار فروخته می شود کہ در این علاقہ خریدن آن درست است پس باوجود این احتمالات جلب چگونه این میوه ها را حرام میگویند.

(۲) قصاب ممکن در وقت ذبح خفیه بسم الله گفته باشد اگر احیاناً این قصاب بریک حیوان بسم الله نگفته باشد ممکن بر دیگر حیوان بسم الله گفته باشد وعلاوہ از او دیگر قصابان در وقت ذبح بسم الله می گویند پس چگونه حکم حرمت را وارد می کنید بر گوشت بازار؟

(۳) همین است حکم شیر ممکن یک شخص جهت لاپرواہی چنین کند کہ در شیر از او نجاست بیفتد اما همه مردم چنین نیستند از شیر بازاری پس شیر بازاری را حرام گفتن جواز ندارد، العاصل یقین زائل نمیشود بہ شک پس بنا بر شک چیزی را حرام گفتن جواز ندارد. والله سبحانه الله وتعالی اعلم (۲۵ صفر سنہ ۱۳۸۶ هـ)

خاموش بودن در وقت خوردن طعام

سوال : آیا در وقت خوردن طعام سکوت افضل است یا سخن گفتن ، فتاوی شامی سکوت را مکروه قرار داده است، شماپان در این مورد تحقیق کنید؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : مکروه گفتن شامی بنا بر مشابَهت با مجوس است از جهت تغیر زمان و مکان احکام مشابَهت ختم میشود پس سکوت مکروه نیست و جواز دارد که در وقت طعام گفتگوی تفریحی نموده شود . والله سبحانه وتعالی اعلم
(۱۶ جمادی الاولیٰ ۱۳۸۶ هـ)

حکمت معانفت سلام در وقت طعام

سوال : وقتیکه در وقت طعام کلام بالمعروف و صحت نمودن ممنوع نیست پس سلام چرا ممنوع است؟ بینواتو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : علت جواز کلام وعدم جواز سلام اینست که بعد از سلام دهنده منتظر جواب او می باشد که با تاخیر جواب در طبیعتش خفگان و ناگواری می آید و آن شخص جهت لقمه دهنش در جواب تاخیر میکند و کلام چنین نیست متکلم در جواب کلام خویش عجله نمیکند ناگواری والتباض را هم محسوس نکند فافتراقا والله سبحانه وتعالی اعلم .
(۱۸ جمادی الاولیٰ ۱۳۸۶ هـ)

خلط نمودن نوره و تمباکو با پان

سوال : آیا استعمال پان در صورتیکه تمباکو و نوره "چونه" هم در آن خلط می باشد جواز دارد یا خیر؟ بینواتو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : حرمت خاک جهت ضرراست و استعمال نوره در پان ضرر ندارد و تمباکو مسکر و مفر نیست بلکه حیثیت آن مانند مرچ تند و تلخ است که جسد را هم مفید است لذا استعمال پان جواز دارد لیکن سگرت قباح است جهت بدبویی، الحاصل بدون تمباکو استعمال پان جواز دارد و تمباکو هم احمیانا جواز دارد اما بلا ضرورت جواز ندارد، البته اگر کسی را چونه با تمباکو نقصان میدهد برای او جواز ندارد.

قال العلامة المحقق رحمه الله تعالى: والعن الذي حذوه بدعي في سنة خمسة عشر بعد الالف يدعي شاره انه لا يسكر (الى ان قال) قلنا فيهم منه حكم النجاسة الذي شاع في زماننا المسمى بالعن فلعنه

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: نعم (ولم والعن) وللعامة المصنع على الا جهوري المالك

رسالة في حله نقل فيها انه افق بماله من يعتمد عليه من ائمة المذاهب الاربعة قلبه والف في حله ايضا
سيدنا العارف عبد الله العباسي رسالة معاهدا الصلح بين الاخوان في اباحه هرب الدخان وتعرض له في
كثير من تكليفه الحسان واقام الطامة الكبرى على القائل بالحرمة او بالكره فامها حكمان هريان
لا يلبسها من طليل ولا طليل على ظلمة فانه لم يصب اسكرا ولا تقصير ولا اضرار بل لمصلحة معافع فهو
اغل تصدق اعادة الاصل في الاشياء لاباحه وان تعرض اضرار على بعض لا يلزم منه تحريره على كل احد فان
الصلح يهر اصحاب الصفر اذ الغالبه تورعا امرهم مع انه مشافه بالنص القطعي الخ
(قوله فيهم منه حكم العيان) وهو الاباحه على المعتار او التوقف وفيه اشارة الى عدم تسليم
اسكرا وتقليد اضرار والا لم يصح ادخاله تصدق القاعدة المذكورة ولذا امر بالعليه (رد المعتار
٢٠١ هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم.

١٢ محرم سنه ٨٤ هـ

در حالت پوشیدن بوت طعام خوردن

سوال : در وقت خوردن و نوش پوشیدن پای پوش چه حکم دارد؟ بینواتو جروا
الجواب باسم ملهم الصواب : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : اذا وضع الطعام فاعلوا
لعلكم فانه ارواح لاقدامكم (مشکوٰۃ ص ٣٦٨ ج ٢) در حدیث از علت "فانه ارواح لاقدام" حکم
خلع نهان بنا بر شفقت است تا طعام را با سهولت بخورد با پوش هم خوردن طعام جواز دارد
اما در عصر حاضر جهت مشابه بودن این عمل با متبکیرین باید احتراز ورزیده شود رسول
الله ﷺ متواضعانه طعام میخورد مانندیکه غلام درقبال با دارش می نشیند و در صورت طعام
خوری بر میزد و چوکی تواضع از بین میرود . والله سبحانه وتعالى اعلم (٢٦ ذی قعدة سنه ٨٤ هـ)

دادن پس خورده به مسکین

سوال : آیا دادن طعام پس خورده یا طعام سرد شب به مسکین جواز دارد یا خیر؟
بینواتو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بله ! دادن نان باسی و سرد و نان شب مانده و شیر پس
خورده به مسکین جواز دارد، البته ثواب آن موافق و مانند طعام اعلی نخواهد باشد .
قال الله تعالى : لن تعالوا البر حصن تعفوا عما تمحون
قال العلامة الاوسى رحمه الله تعالى : وفي المراد من قوله سبحانه ما تمحون احوال ، فليل المال و کي

بذلك عنه لان جميع الناس يجهونه وقيل لفائس الاموال وكرامها وقيل ما يعمر فلك وغيرة من سائر الاشياء التي يحبها الانسان ويهووا الاتفاق على هذا مما زاد على الاولين حقيقة (روح المعاني ص ۱۴۱ ج ۱)
وقال ايضا: واستشكل هذه الاية بان ظاهرها يستدعي ان الفقير الذي لم يدفق طول عمره مما يحبه لعدم امكانه لا يكون باراً او لا يداله بر الله تعالى الكامل بأهل طاعته مع انه ليس كذلك واجيب بأن الكلام خارج مخرج الحذف على الاتفاق وهو مقيد بإمكان وانما اطلق على سبيل المبالغة في الترغيب وقيل الاولى ان يكون المراد لن تناولوا البر الكامل الواقع على اشرف الوجوه حتى تنفقوا مما تحبون والفقير الذي لم يدفق طول عمره لا يبعد القول بأنه لا يكون باراً كاملاً ولا يداله بر الله تعالى الكامل بأهل طاعته (روح المعاني ص ۱۴۱ ج ۱) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۲۱ شوال سنه ۸۸ هـ

بسم الله گفتن بر چیز حرام

سوال : آیا گفتن بسم الله بر چیز حرام جواز دارد یا خیر؟ بینواتو جروا
الجواب باسم ملهم الصواب : در وقت تناول چیز حرام استخفافاً بسم الله گفتن کفر است بالاتفاق اما در صورت بسم الله گفتن بدون استخفاف اختلاف است، راجح اینست که بدان کافر نمیشود اما چنین نمودن حرام است.

قال العلامة الاوسى رحمه الله تعالى: نعم التسمية على المحرام والمكروه مما لا يلزمه بل هي حرام في المحرام لا كفر على الصحيح مكروهة في المكروه وقيل مكروهة فيهما ان لم يقصد استخفافاً وان قصد العياذ بالله تعالى كفر مطلقاً (روح المعاني ص ۱۴۲ ج ۱) والله سبحانه وتعالى اعلم.

تفصیل در تتمه کتاب الایمان والعقائد موجود است.

در حالت ایستاده نوشیدن آب از سبیل «چاهای آب خوردن در راه»

سوال : در حصه آب ترموزهای وضع شده در مساجد چاتی های سر راه وسیل یک عالم فتوی داده که باید این آب عوض نشسته نوشیدن، ایستاده نوشیده شود که باعث ثواب است آیا این فتوی درست است؟ بینواتو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : این نظریه کاملاً خطاست بلکه در احادیث از نوشیدن آب به ایستاده منع آمده پس چنین فتوی دادن بشما سراسر جهالت است البته در حصه نوشیدن آب به ایستاده احادیث وارد شده را علماء جواب میگویند که به ایستاده نوشیدن

آب مکروہ تنزیہی است و یا جہت ازدحام یا بنا بر موجودیت ولای و گل و جہت اندیشہ چنل شدن لباس ایستادہ نوشیدن آب جواز دارد بلاکراہت . واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم .
(۹ ربیع الاول ۱۳۸۹ھ)

استعمال نمودن ظروف غیر مسلم

سوال : دریک فاکولتہ کہ مسلمانان و کفار در آن درس می خوانند و ظروف طعام را نیز مشترک استعمال می کند آیا چنین نمودن درست است نیز در هتل های غربی ها طعام خوردن چه حکم دارد آیا جائز است و یا مکروہ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : اگر گمان پردہ شود کہ غیر مسلمین در آن ظروف چیزهای نجس را مانند خمرو خنزیر را می خوردند پس بعد از شستن باید آنرا استعمال کنند همین است حکم ظروف هتل های یورپ اما اختلاط با غیر مسلم بلا ضرورت علامہ بی غیرتی وضعف ایمان و خسارہ دنیا و آخرت است کہ باید حتی المقدور از آن اجتناب ورزیدہ شود . واللہ تعالیٰ اعلم .
(۱۸ / ربیع الاول سنہ ۱۳۸۹ھ)

پذیرفتن دعوت در مقامات منکرات

سوال : در عاروسی ہائیکہ ساز و سرود در آن زدہ شود آیا شرکت نمودن در آن جواز دارد یا خیر؟ اگر جواز دارد پس در کدام درجہ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : اگر از ابتداء معلومات داشت از ساز و سرود رفتن بہ آن مجلس مکروہ تحریمی است، و اگر بعد از رفتن اطلاع یافت اگر توان بازداشتن و منع کردن ساز و سرود را داشت باز دارد در غیر آن صبر کند اما این حکم در حصہ عوام است علماء صوفیاء کرام افراد صالح و مقتداء را در هیچ صورت شرکت جواز ندارد مشابہ مکروہ تحریمی است.

قال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى: دعي الى وليمة وثمة لعب أو شعاع قعدوا كل لو المنكر في الملل فلو على المائدة فلا ينبغي ان يقعد بل يخرج معروها لقوله تعالى فلا تقعد بعد الزكري مع القوم الظالمين.

فان قعد على المنع فعل والا يقعد صبر ان لم يكن ممن يقعدى به فان كان مقتدى ولم يقعد على المنع

خرج ولم یعد لان فيه شين الدين والمعنى عن الامام كان قبل ان يصير مقتدى به وان علم اولاً بالصواب لا يصح اصلاً سواء كان من يقتدى به اولاً لان حق الدعوة إنما يلزمه بعد الحضور لا قبله این کمال (رد المحتار ص ۲۲۱ ج ۵) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۱۶ رجب سنہ ۹۰ھ

فان خوردن در هتلیگه در آن ساز و سرود باشد

سوال : در عصر حاضر در تمام هتل ها ساز و سرود است پس اگر کسی بنا بر یک ضرورت به بازار برود در چنین هتل برایش خوردن طعام جواز دارد یا خیر و اگر جواز دارد آیا نهی عن المنکر بر او لازم است یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر هتل بدون ساز و سرود یافته نشد پس در چنین هتل نیز خوردن طعام جواز دارد پس اگر از صاحب هتل امید پذیرفتن تبلیغ را داشت پس نهی عن المنکر بر او واجب و اگر امید پذیرفتن تبلیغ را نداشت مستحب است، و اگر اندیشه فتنه باشد یا دین را مذاق می پنداشت پس بازداشتن او جواز ندارد . والله سبحانه وتعالى اعلم .

(غرة شعبان سنه ۹۰ھ)

پنیر مایه حلال است

سوال : آیا پنیر مایه شتر اعرابی یا کدام حیوان دیگر برای تیار کردن پنیر حلال است و یا حرام؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : پنیر مایه هر حیوان مذبح ماکول اللحم حلال و جائز است بنا بر ورود نص خلاف قیاس حلال است در غیر آن همه چیز خارج شده از معده نجس است .

اعبرنا ابو بکر بن فورک النعمان بن جعفر ثناء یونس به حبیب ثناء ابو داود الطیالسی ثناء هریک عن جابر عن عکرمه عن ابن عباس رضی الله عنهما ان رسول الله صلی الله علیه وسلم لما فتح مکة رای جنة فقال ما هذا فقالوا هذا طعام یصنع بالرض العجم قال فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم دعوا فیه السکین واذا کروا اسم الله وکلوا .

اعبرنا ابو نصر بن قناعة النعمان بن عمرو بن مطر و ابو الحسن المراج قالوا النعمان بن محمد بن یحیی بن سلیمان البروزی ثناء عامر بن صلی ثناء شعبه عن ابی اسحاق قال سمعت قرطبة یحدث عن کثیر بن شهاب قال سالت عمر بن الخطاب رضی الله عنه عن النعمان فقال ان النعمان من اللین واللین فکلوا واذ کروا اسم الله علیه

ولا يهرنكم اعداء الله.

اميرنا ابو عبد الله الحافظ الباطني بن عباس ثعالبی بن محمد بن بهار ثعالبی بن محمد بن جعفر ثعالبی عن قاعدة
عن علي البارق انه سئل ابن عمر رضي الله عنهما عن المجين فقال كل ما صنع المسلمون واهل الكتاب
(السنن الكبرى للمذهبي ص ۱۰۶)

قال الامام المذهبي رحمه الله تعالى: وهذا لان السخال تدخ فتؤخذ منها الانفعة التي بها يصلح المجين
فاذا كانت من ذبائح الجوس واهل الاوثان لم يحمل وهكذا اذا ماتت السخلة فأخذت منها الانفعة لم
تحمل (السنن الكبرى للمذهبي ص ۱۰۶)

وقال العلامة ظفر احمد العثماني رحمه الله تعالى: اجمعت الامة على جواز اكل المجين ما لم يخالفه نجاسة
بان يوضع فيه انفعة سخلة ذبحها من لا يحمل ذكاته فهذا ذكرناه من دلالة الاجماع هو المعتمد في اباحه وقد
جمع المذهبي فيه احاديث كثيرة قوروي عن عمرو بن مسعود وابن عمر رضي الله تعالى عنهم كلوا من المجين
ما صنعته المسلمون واهل الكتاب قال المذهبي رحمه الله وهذا التقييد لان المجين يعمل بالنفعة السخلة
المذبوحة فاذا كانت من ذبائح الجوس لم يحمل وعن ابن عمر رضي الله عنهما انه سئل عن السمين والمجين
لقال سم وكل فقيل ان فيه ميتة فقال ان تعلم ان فيه ميتة فلا تأكل قال المذهبي وكان بعض العلماء
لا يستأثر منه تغليبها للطهاره قورينا ذلك عن ابن عباس وابن عمر وغيرهما رضي الله عنهم وكان بعضهم
يسأل عنه احتياطاً روي عنه ابى مسعود الانصاري وعن الحسن البصري رحمه الله تعالى قال كان
اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم يسألون عن المجين ولا يسألون عن السمين اهل من شرح المذهب (ص
۹۱) (اعلام السنن ص ۱۶۲ ج ۱) والله سبحانه وتعالى اعلم.

٤ ربيع الاول سنة ۹۳ هـ

حكم پنیر مایه وارد شده از ممالک غیر اسلامی

سوال : آیا پنیر مایه (یعنی چیزیکه توسط آن پنیر تیار می شود) انتقال شده از
ممالک خارجی حلال است و یا حرام؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : پنیر مایه از غیر انفعه نیز تیار میشود تا زمانی که تبیین
تیار شدن پنیر مایه از انفعه نباشد حلال است با وجود آن احتیاط در کارست اما اگر از
انفعه تیار شود پس حرام است.

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالی (قوله لا تحمل ذبیحة غیر کتابی) اقول بونی بلاد الدروز کثیر من
النصارى فاذا جی بالقریفة او المجین من بلادهم لا یحکم بعدم الحل ما لم یعلم انها معبولة بالنفعة

ذبیحه در زوال افتد تعمیل بغیر انفعه و قد یدخ الذبیحه نهرانی تأمل و سیاقی عن المصنف اخر کتاب
الصهدان العلم بكون الذابح اهلا للذک کولیس بشرط (ردالمحتار ص ۱۸۹ هـ)

وقال العلامة المحقق رحمه الله تعالى: لكن في الخلاصة من اللقطة قوم اصابوا بهيوا مذهبوا في طريق
البادية ان لم يكن قريبا من الماء ووقع في القلب ان صاحبه فعل ذلك اباح للناس لابس بالاعد
والاكل لان الثابت بالدلالة كالثابت بالصرح انتهى فقد اباح اكلها بشرط المذكور فعلم ان العلم
بكون الذابح اهلا للذک کولیس بشرط. (ردالمحتار ص ۳۰۷ ج ۵)

از نصوص مذکوره مطلقاً حلت آن بنظر آید اما در این عصر ذبیحه اهل کتاب حلال
نیست (تفصیل ذبیحه اهل کتاب در جلد هفتم می آید) والله سبحانه وتعالى اعلم.

(۴ اربع الاول من ۱۳۹۳)

نوشیدن شیر صابون دار

سوال : اگر در شیر گرم یا شیر سرد صابون بیفتد صابون زود کشیده شود یا دیر بعد
کشیده شود حکم آن چیست؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : به هر صورت شیر حلال است البته اگر از صابون ظن
غالب نقصان باشد پس حرام است. والله سبحانه وتعالى دعلم. (۱۳ ربيع الاخر سنه ۹۳ هـ)

نوشیدن آب از فلکه های نصب شده از مال حرام

سوال : کسی با اجوره دول، شراب یا قمار بازی نل های آب را خرید برای استفاده
مردم آیا نوشیدن آب از آن حلال است یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : گناه آن بر نصب کننده است در استعمال و نوشیدن گناهی
نیست. والله سبحانه وتعالى اعلم. (۱۲ / جمادی الاولى سنه ۹۳)

سبزی تو شده با آب نجس حلال است

سوال : آیا سبزی روئیده شده از آب نجس مثلاً پالک، دهنیه و غیره سبزیجات که با
آب نجس آبیاری شود آیا حلال است و یا حرام؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : به استعمال آن جائز است اما باید آب ناپاک آن هر آینه
شسته شود بعد از آن استعمال شود

قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ تمسک (قوله لان لحمه لا يتغير، فيخرج) في ابي السعود الزروع
المسقية بالنجاسات لا تحرم ولا تكرر عند اكثر الفقهاء رحمهم الله تعالى (رد المحتار ص ۲۱۰ ج ۱) والله
جهانہ و تعالیٰ اعلم۔

شیر حیوانی کہ آب نجس را بنوشد حلال است

سوال : در یک چاه گربه افتید کہ گربه مرد و بوسیدہ شد، پس گاومیش ها از آن آب
نوشیدند پس اگر از شیر این گاومیش ها مسکہ و قیماق و پنیر تیار شود آیا خوردن آن جائز
است و یا حرام اگر حرام است، طریقہ پاک شدن آن چگونه است؟ بینواتو جروا
الجواب باسم ملہم الصواب : روغن و پنیر آن پاک است۔ واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم
(۲۲ محرم ۱۳۹۵ھ)

بعد از تناول طعام تا دیر در خانه میزبان نشستن

سوال : زید میگوید بعد از تناول طعام تا دیر باییدن و مشغول شدن در صحبت جواز
ندارد نظریہ شما در این مورد چیست؟ بینواتو جروا
الجواب باسم ملہم الصواب : زید درست گفته بعد از تناول طعام تا دیر باییدن نزد
میزبان جهت صحبت غیر ضروری جائز نیست البتہ اگر مشاورت مهم باشد یا میزبان خوش
میشود پس در این صورت پاک ندارد۔

قال العلامة الالوسی رحمہ اللہ تعالیٰ تمسک قوله تعالیٰ فاذا طعمتم فانشرؤا ولا مستانسنن الحدیث
ان ذلکم کان یؤدی الی فیستحبی منکم: ای فاذا اکلتم الطعام ففرقوا ولا تلبسوا والغاء للتعقیب
بلامہلة للدلالة علی انه ینبغی ان یکون دخولهم بعد الاذان والدعوة علی وجه یعقبہ الشرع فی الاکل
بلا فصل والایة علی ما ذهب الیه الجمل من المفسرین خطاب لقوم کانوا یتحییون طعام النبی صلی اللہ
علیہ وسلم فیدخلون ویقعون منتظرین لاحدا کہ مخصوصہ بهم وبأمثالهم من یفعل مثل فعلهم فی
المستقبل فالنهی مخصوص عن دخل بغیر دعوة وجلس منتظر اللطعام من غیر حاجة فلا تقید النہی
عن الدخول بلحن بغیر طعام ولا عن الجلوس واللبس بعد الطعام لہم اخرولو اعتبر الخطاب عامالکان
الدخول واللبس المذکور ان منہیان عنہما ولا قائل بہ (روح المعانی ص ۶۱۰ ج ۱)

خورد و نوش در ظروف استیل

سوال : در عصر جدید خورد و نوش در ظروف استیل شروع شده یک مولوی صاحب فتویٰ داده که در این ظرف خورد و نوش مکروه است آیا نظر این مولوی صاحب درست و نظر شما در این مورد چیست؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در ظروف استیل بلاکراهت خورد و نوش جواز دارد اما ظروف مس و المونیم قبل از رنگ دادن جهت خلطیت رنگ آن باطعام که مضر صحت میباشد فقهاء آنرا مکروه گفته اند اما بعد از رنگ دادن ضرر میشود اما ظروف نکلی هیچ مضر صحت نیست .

قال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى: ويكره الاكل في نحاس او صفر والافضل الخرف.
قال العلامة ابن عابد بن رحمه الله تعالى: ثم قيد النحاس بالخرف المطلي بالرصاص وهكذا قال بعض من كتب على هذا الكتاب اي قبل طليه بالخرف دير والشب لانه يدخل الصدأ في الطعام فيورث ضررا عظيما واما بعد فلاهـ

وقال بعد اسطر: وفي الجوهره واما الانية من غير الفضة والذهب فلا بأس بالاكل والشرب فيها والانتفاع بها كالحديد والصفر والنحاس والرصاص والخشب والطين اهـ فتنبه (رد المحتار ص ۲۱۸ ج ۵) والله سبحانه وتعالى اعلم .

۱۸ ذی القعدة سنه ۹۸ هـ

خورد و نوش یعنی خوردن طعام بر چوکی و میز

سوال : در عصر جدید مردم طعام خوری ها را با میز و چوکی مزین ساخته اند در سالون ها و طعام خوری ها بالعموم بر میز و چوکی طعام خورده میشود آیا این جهت مشابهت با کفار ممنوع است و یا جائز؟ اگر ممنوع است پس در مراسم عاروسی وغیره خویشاوندان چه باید کرد آیا با آن در آن محافل شرکت کنیم و یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر قصد آن شخص مشابهت با کفار و فساد باشد مکروه تحریمی است و اگر تشبه مقصدش نباشد خلاف سنت است البته جواز دارد اما احتراز افضل تر است . والله سبحانه وتعالى اعلم .

(غره ذی الحجة سنه ۱۳۹۸ هـ)

خوردن خاک بہ نیت شفاء

سوال : حجاج کرام باخود درہازگشت از حج خاک حرمین رامی آرند خانم ها شفا گفته آنرا می خورند آیا خوردن آن خاک حرمین بہ نیت شفاء جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : خوردن خاک جواز ندارد البتہ اگر مقدار کم آن مضر حجت نباشد جواز دارد واللہ سبحانہ وتعالی اعلم . (۳۰ ذی الحجۃ سنہ ۱۳۹۸ھ)

با یتیم از مال مشترک مهمانی نمودن

سوال : در یک خانہ کہ یتیم ہم در آن شریک است اگر از آن جا بہ مهمان مهمانی دادہ شود وباہ مسکین صدقہ آیا جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : مهمان نوازی نمودن از مال ایتام جواز ندارد این طعام برای مهمان حرام است البتہ اگر ہمہ ایتام بالغ باشند امکان دارد و در صورت دیگر اگر شرکاء علاوہ مال شریک کمائی علحدہ داشتہ باشند و در صورت مهمانی حق تلفی ایتام ہم نیاید در این صورت مهمانی وغیرہ جواز دارد .

قال الامام القرطبي رحمه الله تعالى : السابعة : قوله تعالى وان تحالطوهم فاعوانكم هذه المبالغة كلف المثل بالمثل كالتمتع بالتمتع وقال ابو عبيد : مخالطة اليتامى ان يكون لاحدهم المال ويشق من كلفه ان يفرط طعامه عنه ولا يجهد بها من خلطه بعياله فيأخذ من مال اليتيم ما يرى له كفيه بالنصرى فيجعل مع نفقة اهله وهذا قديق فيه الزيادة والنقصان لجهات هذه الآية العاصفة بالرخصة فيه (الجامع لاحكام القرآن ص ۲۶۷) واللہ سبحانہ وتعالی اعلم . ۲۹ رمضان سنہ ۱۳۹۹ھ

خوردن ونوش با مردم شیعه مذهب

سوال : اگر فرضا کسی خانہ شیعه برود آیا خوردن طعام او اگر گوشت یا چیز دیگر باشد جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : شیعه ها زندیق اند آمدورفت نزد آنان خلاف ایمان و خلاف غیرت اسلامی است باید کاملاً از آن اجتناب وزریدہ شود در صورت ضرورت اشد جواز دارد اما در حصہ گوشت باید احتیاط ورزیدہ شود واللہ سبحانہ وتعالی اعلم . (۱۰ ذی قعدہ سنہ ۱۳۹۹ھ)

پذیرفتن دعوت کافر

سوال : آیا پذیرفتن دعوت کافر جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : کافر یکہ زندیق نیست یعنی کسیکہ خود را مسلمان معرفی نمی کند اگر عائدات او خلاف مذهب او و یا خلاف مذهب اسلامی نبود پذیرفتن دعوت او جائز است در غیر آن ناجائز است، البتہ ذبیحہ اوبہ ہر صورت حرام است۔ واللہ سبحانہ وتعالی اعلم ۔
(۵۵ ذی الحجہ سنہ ۱۳۹۹ھ)

پذیرفتن دعوت خلیفہ (نائی)

سوال : آیا پذیرفتن دعوت نائی (حلاق) اگر نماز گذار ہم باشد جائز است۔ یا خیر؟

بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : اگر نائی ریش مردم را می تراشد یا کوتاه می کند یا موی آنان را انگریزی تیار می کند در پذیرفتن دعوت اوسہ شرط است۔
(۱) اینکہ عائدات حرام اویقینا اندک باشد نسبت بہ عائد حلال او ۔
(۲) دعوت او خالص از مال حرام نباشد در نظر شما ۔

(۳) مخلوط ساختن حرام و حلال اویقینی نباشد در صورت موجودیت این امور ثلاثہ خوردن طعام نائی جواز دارد اما احتراز افضل تر است۔ واللہ سبحانہ وتعالی اعلم
(غره ذی الحجہ سنہ ۱۳۹۹ھ)

خوردن طعام خارج شدہ از بین دندانہا

سوال : بعد از تناول طعام ذراتیکہ بادندان یا بہ خلال از دندانہا کشیدہ میشود حکم

خوردن آن چیست آیا جائز است یا مکروہ؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در ہر دو صورت خوردن آن جواز دارد اما ذراتیکہ باخلال کشیدہ میشود خوردن آن خلاف نظافت است زیرا در صورت خلال احتمال بر آمدن خون و اختلاط آن است باذرات طعام پس افضل تر است کہ خوردہ نشود ۔

عن ابی ہریرۃ رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی حدیث: من اکل لما تحلل فلیلفظ وما لاک بلسانہ فلیبتلع من فعل فقد احسن ومن لا فلا حرج (مشکوٰۃ ص ۴۲۳) واللہ سبحانہ وتعالی اعلم۔
(۱۰ محرم سنہ ۱۴۰۰ھ)

شیر گوسفند ہقیم (نازائیدہ)

سوال : یک میش کہ بدون ملاقات مغل وبدون ولادت شیر میدهد آیا نوشیدن شیر آن جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بلہ ! نوشیدن شیر آن حلال است، واللہ سبحانہ وتعالی اعلم (۱۳/محرم سنہ ۱۴۰۰ھ)

با چیز سوخته حرام تیار کردن غذا

سوال : در لیلیہ توسط منقل برقی کہ از طرف ادارہ ممنوع است طعام تیار کردہ میشود کہ بہ استثنای چند طلاب ہمہ از منقل برقی استفادہ میکنند وچای تیار میکنند خوردن این طعام وچای چہ حکم دارد؟ نیز در موسم سردی برای رفع سردی از آن استفادہ میکنند پس در این صورت چہ باید کرد؟ آیا از آن استفادہ شود یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : استعمال منقل برقی خلاف قانون جرم است اما طعام تیار شدہ بر آن حلال است باید از استعمال منقل برقی در لیلیہ خودداری شود و دیگران را ہم بازدارد و با آنان چای ننوشد نہ در زمستان از آن جهت گرم نمودن اطاق استفادہ کنید در صورت منع نشدن دیگران بر شما جرمی نباشد واللہ سبحانہ وتعالی اعلم .

(۲۵/صفر سنہ ۱۴۰۰ھ)

خوردن خاک ملتانی

سوال : بعضی خانم ہا در دوران حمل خاک ملتانی را خام و یا پختہ می خورند و یا بو می کنند آیا خوردن این خاک جائز است و یا حرام است در وقت پرسیدن میگویند در دوران حمل خوردن این نوع خاک لذت دارد . در این حصہ حکم شرع چہت ؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : ممنوعیت خاک بنا بر ضرورت است اگر توسط طیب حاذق یا تجربہ معلوم شود کہ مقدار کم آن ضرر ندارد پس تناول مقدار کم آن جائز است اما خوردن اضافہ تر از آن ناجائز است . واللہ سبحانہ وتعالی اعلم .

(۱۰/ربیع الاول سنہ ۱۴۰۰ھ)

نوشانیدن شیر خون آلود بر طفل حرام است

سوال : از پستان یک خانم با شیر خون می آید آیا می تواند این خانم که طفل خویش را شیر بدهد ، در صورتیکه هنوز مدت رضاع او هم باقیست؟ اگر کدام جزئیه در این مورد باشد بیان کنید ، بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : در این مورد به جزئیه صریحه ضرورت نیست ، حرمت خون منصوصی است ، لذا اگر با شیر خون نظر می رسد ، شیر دادن به طفل حرام است . والله سبحانه وتعالی اعلم . (۱۹ / ربیع الاول سنه : ۱۴۰۰ هـ)

حکم گوشت مرغ های زراعتی

سوال : مالکان فارم مرغ ها گوشت حیوانات مردار و دیگر اجزاء آنرا بر مرغ ها میخورانند که نشأت مرغ ها از آنست ، آیا تجارت این مواد جواز دارد؟ و آیا مرغ های تیار شده از این مواد حلال است یا حرام؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : تجارت این مواد جواز ندارد ، نیز خوراندن آن بر مرغ ها جواز ندارد لیکن گوشت چنین مرغ ها حلال است ، در حرمت گوشت شرط است که جهت خوراک نجس باید گوشت بدیدو شده باشد که این شرط در اینجا مفقود است .

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تحت (قوله وکره لحم الجلالة التي تأکل العلوة) ای فقط حتی اتن لحمها قال فی شرح الوهبانية وفي المتن الجلالة المکروهة التي اذا قربت وجدت معها رائحة فلا تؤکل ولا یسرب لها ولا یعمل علیها وتلك حالها ویکره بیعها وبيعها وتلك حالها و ذکر البقال ان عرفها فیس اهو قد منعت فی الدبائح (رد المحتار ص ۲۱۶ هـ)

وقال العلامة المحصن فی رحمه الله تعالی : ومحس الجلالة حتی یذهب تن لحمها وقدو بتلاثة ایام لدجاجة واربعة لشاة وعشرة لابل وبقر علی الاظهر ولو اكلت الدجاجة وغیرها بحیث لم یتن لحمها حلف کما حل اكل جدی غلی یلین ، غلی یلین ، غلی یلین لا یتغیر وما غلی به یصیر مسهل کلا یمقی له اثر .

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله (قوله حلف) وعن هذا قالوا الا یأس بأكل الدجاجة لانه یخلط ولا یتغیر لحمه وروی انه علیه الصلوٰة والسلام كان يأكل الدجاجة جو ماروی ان الدجاجة تحبس ثلاثة ایام ثم تذبح فلذلك علی سهیل التلاذذ یلی (رد المحتار ص ۲۱۷ هـ) والله سبحانه وتعالی اعلم .

نوشیدن شیر خانم خویش حرام است

سوال : آیا شوهر حق دارد تا شیر خانم خویش را بچوسد؟ بینوا توجرو

الجواب باسم ملہم الصواب : حرام است . واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم .

یوم عرفہ، سنہ: ۱۴۰۰ھ

نوشیدن در قدح (پیالہ) میدہ شدہ

سوال : اگر کنارہ یک پیالہ میدہ شدہ باشد پس چیست حکم نوشیدن آب یا چای از

آن حصہ میدہ شدہ آن ؟ بینواتوجرو

الجواب باسم ملہم الصواب : از کنارہ میدہ شدہ قدح نوشیدن آب بنا بر علل ذیل

مکروہ است .

(۱) اندیشہ ریختن آب است

(۲) خطر پارہ شدن دهن است

(۳) در این حصہ چرک وغیرہ جمع شدہ میباشد ہمین است علت کراہت نوشیدن آب

از نولہ کوزہ وغیرہ بر علاوہ آن خطر آسیب مورد کثردم وغیرہ ہم میباشد

(۴) این خلاف است از طبع سلیم

عن ابی سعید الخدري رضي الله عنه انه قال قال نبي رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الشراب من ثلثة

القدح وان ينفخ في الشراب. سنن ابی حاوود ص ۴۳۲

عن ابی هريره رضي الله عنه انه كره ان يشرب الرجل من كسر القدح او يتوضأ منه (مصنف

عبدالرزاق ص ۲۸۴) واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم .

غره محرم سد ۱۴۱۳ھ

مغز استخوان حیوان مردار حرام است

سوال : مغز استخوان میتہ چہ حکم دارد در صورتیکہ نلہ از ہر دو جانب بند ہم باشد؟

نیز اگر استخوان میتہ در طعام حلال بیفتند حکم آن چیست آیا حلال است و یا حرام؟

بینواتوجرو

الجواب باسم ملہم الصواب : مغز استخوان نیز از تغذیہ بدست می آید و نتیجہ اثر طعام

در مغز پیدا میشود پس مغز نیز حرام میباشد اگر استخوان میتہ در طعام بیفتد در صورتیکہ

گرداگرد آن دسومت وغیره باشد پس طعام میگردید و چیز میتہ کہ طاهر است تناول آن حرام است . والله سبحانه وتعالی اعلم .
(۱۲ / رجب سنہ ۱۴۰۳ھ)

تحقیق جیلی «یک نوع مواد خوراکی است»

سوال : کدام نوع شیرینی (جیلی) کہ بر ناشتا زده میشود بعضی ها آنرا حرام میگویند برای اینکه از چربی و چرم حیوان تیار میشود تحقیق شما در این مورد چیست؟ بینواتو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اولاً نیست ضروری کہ جیلی از چرم و چربی حیوان تیار میشود زیرا جیلی از برگ های درختان نیز تیار میشود دوم اینکه ممکن عوض حیوان مردار از چرم و چربی حیوان مذبوح تیار شده باشد سوم اینکه در صنعت جیلی تبدیلی می آید ماهیت آن کہ در آن صور جیلی تیار شده از چرم و چربی حیوان مردار نیز حلال میگردد پس اضافه کنج و کاورا ضرورت نیست در تعمق درین موضع کہ آنرا غلو گفته میشود ممنوع است و حکم حرمت بلا دلیل شرعی زیادت و تحریف است در دین پس سوالات بی جا نامناسب است . والله سبحانه وتعالی اعلم .
(۶ / صفر سنہ ۱۴۰۵ھ)

افتیدن مگس در جای

سوال : وقتی کہ در چاتی گرم مگس بیفتند بعد از غوطه دادن نوشیدن آن را بحر یا جزیه ذیلاً حلال گفته (ومعنی امقلوہ اغمسوہ و جہ الاستدلال بہ ان الطعام قد مکون حاراً فیه موت بالمفسس فیه فلو کان یفسد لما امر اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لمکون شفاءً لہا اذا اکلناہ) (البحر الرائق ص ۳۳۱)
باجواب محقق نوازش فرمائید . بینواتو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : مگس یا دیگر حشرات الارض حرام است پس اگر در آب جوشان بیفتند کہ اجزای آن در آن حل شود یا عرق آن پس نوشیدن آن حرام است اما جزیه بحریر آنصورت محمول است کہ در آن اختلاط اجزاء یا عرق آن نیامده باشد علت اصلی حشرات الارض استخبات است کہ در مقدار قلیل ظاهر میشود اگر طعام یا شراب مقدار کثیر باشد پس آن علت در آن موجود نمیشود لذا اگر در دیگ کلان بیفتند پس استعمال آن جواز داشته باشد .

قال الامام ابن الہمام رحمہ اللہ تعالی : روی عن محمد رحمہ اللہ تعالی اذا وقعت الضفدع فی الماء

کرهت شرابه لالتجاسسته بل حرمة لحمه وقد صارت اجزاؤه فيه وهذا تصريح بأن کراهة شرابه تحریمیة
وبه صرح فی التجهیس فقال یحرم شرابه (فتح القدیر ص ۴۰۹ ج ۱)

وکلما قال العلامة ابن نجیم رحمه الله تعالی (البحر الرائق ص ۴۰۹ ج ۱)

وقال ایضا : واعلم ان کل ما لا یفسد الماء لا یفسد غیر الماء وهو الاصح کذا فی المحيط والتحفه
والاشبه بالفقه کذا فی البدائع لکن یحرم اکل هذه الحیوانات المذکورة ما عدا السمک الغیر الطائی
لفساد الغلایم وعصبه متفسخا او غیره وقد قدمنا عن التجهیس (البحر الرائق ص ۴۰۹ ج ۱) وقوله سبحانه
وتعالی اعلم.

۱۹ صفر سنه ۱۴۱۲ هـ

حکم میوه وگندمیکه مور آنرا بخورند

سوال : میوه های که کرمها و مورها آنرا خورده باشد چه حکم دارد؟ یک استفتاء
واستفسار از نفع المفتی والسائل را بغرض تصدیق در خدمت شما تقدیم میکنم .

الاستفسار : هل یحل اکل الدود التي تكون فی التفاح وغیره معه .

الاستبشار : نعم لتعسر الاحترار منه واما اذا فردت واكلت لحمکة حکم الذباب کذا فی مطالب
المؤمنین (نفع المفتی والسائل ص ۱۱۰) بیّنوا وجرّوا .

الجواب باسم ملهم الصواب : بعد از دور کردن کرم و مور خوردن میوه جواز دارد
جواب نفع لمفتی والسائل درست نیست .

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله : ولا بأس بدود الزبور قبل ان ینفخ فیہ الروح لان ما لا روح له
لا یسئ میعة غائیة وغیرها قال ویؤخذ منه ان اکل الحن او الخمل او الهمار کالمسک بدوثة لا یجوز ان نفخ
فیہ الروح (رد المحتار ص ۱۴۰ ج ۲) ولله سبحانه وتعالی اعلم .

۱۰ ذی القعدة سنه ۱۴۱۴ هـ

بارسیدن گوشت مملوکه مسلمان بدست کافر حرام نمیکردد

سوال : حل سولات ذیل مطلوب است :

- (۱) کافر به مسلمان اطلاع داد که این گوشت را از مسلمان خریده ام و یا مسلمان آنرا
برایش هدیه نموده آیا این سخن کافر تصدیق شود و آن گوشت حلال دانسته شود یاخیر؟
- (۲) اگر گوشت مملوکه مسلمان بدست کافر بیفتد آیا این گوشت حرام میگردد یاخیر؟

بیّنوا وجرّوا

الجواب باسم ملہم الصواب : درہر دو صورت گوشت حلال است و استعمال آن جواز دارد .
قال العلامة المحصن فی رحمۃ اللہ : ویقبل قول الکفر ولو مجهوسیا قال اشتریت اللحم من کتابی فیقبل
 او قال اشتریتہ من مجهوس فیحرم ولا یردۃ بقول الواحد واصلہ ان غیر الکفر مقبول بالاجماع فی
 المعاملات لانی الدیانت علیہ یحمل قول الکفر ویقبل قول الکفر فی الحل والحرمۃ یعنی الحاصلین فی
 ضمن المعاملات لا مطلق الحل والحرمۃ کما توہمہ الزیلعی .

وقال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ : (قوله واصلہ) ای اصل ما ذکر من ثبوت الحل والحرمۃ
 وهو یشری الی سؤال وجوابہ المذکورین فی النہایۃ وغیرہا حاصل السؤال ان هذه المسأله مناقضه لقوله
 الا فی شرط العدل فی الدیانت فان من الدیانت الحل والحرمۃ کما اذا اخبربان هذا حلال او حرام وقد
 شرط فیہا العدل والمراد بہ المسلم المرضی وهذا قوله شریتہ من کتابی الخ معناه انه حلال او حرام
 وقد قبل فیہ غیر الکفر ولو مجهوسیا والجواب ان قوله شریتہ من المعاملات وثبوت الحل والحرمۃ فیہ
 ھمی فلما قبل قوله فی الشرأ ثبت ما فی ھمنہ بخلاف ما یأتی و کم من شیء یثبت ھمدا لا قصدا کوقف
 المنقول ویبیح الشر بوجہ یخصح الجواب من البکثر (رد المحتار ص ۲۲۰ ج ۵) وللہ سبحانہ وتعالی اعلم .

۲۸ جمادی الثانیۃ سنہ ۱۴۱۵ھ

حیلہ جواز خوردن لحم نزد کافر

سوال : کافر حیوان را خرید و آنرا بدست مسلمان ذبح نمود و میخواست کہ مسلمان را
 ھمان کند اما خیلی ہا مشکل است کہ این گوشت از وقت ذبح الی وقت تیار شدن تحت
 نظارت مسلمان باشد آیا کدام حیلہ است کہ خوردن این طعام برای مسلمان حلال بگردد یا
 خیر؟ بینوا تو جروا

الجواب باسم ملہم الصواب : حیلہ جواز آن چنین است کہ با قیمت یا ہدیہ آن
 حیوان را مسلمان از کافر قبول کند و یا خریداری کند پس مسلمان آنرا ذبح کند بعد از آن
 مراقبت مسلمان بر آن ضروری نیست منتہی کافر انقدر بگوید کہ من ہدیہ یا قیمت این
 حیوان را از مسلمان گرفتم واللہ سبحانہ وتعالی اعلم . (۲، رجب سنہ ۱۴۱۵ھ)

طعام دادن بہ مسکین از مال حرام جواز ندارد

سوال : کسی وظیفہ دار است دربانگ اگر اولاد بالفان آن مسکین باشند آیا تناول

نمودن از عائدات پدر برای ایشان جواز دارد یا خیر؟ بینوا تو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : مال حرام واجب التصدق است که مالک گردانیدن مسکین در آن ضروری است پس نزد مالک عائدات حرام برای مسکین خوردن طعام جواز ندارد البته اگر مسکین را مالک آن گردانید پس جواز دارد مگر بعد از تملیک مسکین برای غنی جواز ندارد تا که غنی مالک آن نگردیده باشد طریقه آن در سوال مذکور اینست که پدر یک پسر بالغ خویش را مالک آن بگر پس آن پسر آن پول را بر تمام خانواده مصروف کند تا تمام اعضای فامیل از حرام در امان شوند .

فی الباب الخامس عشر من کراهية الهدیة: والسبیل فی المعاصی ردها وذلک ههنا بر دالمأخوذان تمکن من ردة بان عرف صاحبه و بالتصدق به ان لم يعرفه لیصل الیه نفع ماله ان کان لا یصل الیه عین ماله. (عالمگیری ص ۳۳۹ هـ)

وقال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى: عليه ديون ومظالم جهل اربابها و ايس من عليه ذلك من معرفتهم فعليه التصديق بقدرها من ماله وان استغفر قلت جميع ماله (ردالمحتار ص ۳۳۳ هـ)

وقال ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله تمليكا) فلا يكفي فيها الاطعام الا بطريق التمليك ولو اطعمه عبدها و ايا الزكاة لا تكفي. (ردالمحتار ص ۳۶۲ هـ)

قال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى: وطاب لسيدة وان لم يكن مضر فاللصدقة ما ادى اليه من الصدقات فبجز لتبدل الملك واصله حديثه بريرة رضي الله عنها هي لك صدقة ولنا هدية كما في وارث شخص فقير مات عن صدقة اخذها وارثه الغني و كما في ابن السبيل اخذها ثم وصل الى ماله وهي في يده اي الزكاة و كفقير استغنى وهي في يده فاتها تطيب له بخلاف فقير اباح لغني اوهاشمي عین زكاة اخذها لا يحمل لان الملك لم يتبدل.

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى محض: (قوله لان الملك لم يتبدل) لان المباح له يتناول على ملك المبيع ونظيره المشتري ثم افسده اذا اباح لغيره لا يطيب له ولو ملكه يطيب هداية (ردالمحتار ص ۳۶۲ هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم.

احکام سلام

به کافر سلام یا جواب سلام

سوال : آیا سلام دادن به کافر یا جواب سلام کافر جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا
الجواب باسم ملهم الصواب : تعظیماً سلام دادن به کافر کفر است اما بدون تعظیم تنها به قصد تحیه جواز دارد در صورت کدام حاجت باید (السلام علی من اتبع الهدی) گفته شود و جواب سلام کافر جواز دارد اما در جواب باید تنها وعلیک گفته شود . یعنی وعلیکم یا وعلیکم السلام گفته نشود .

قال العلامة المحسني رحمه الله تعالى: ويسلم المسلم على اهل الدعة لوله حاجة اليه والا كراهه الصحيح (الى ان قال) ولو سلم يهودي او نصراني او مجوسي على مسلم فلا بأس بالرد لو كان لا يزيد على قوله وعليك كما في الحاشية ولو سلم على الذي تجهيل لا يكره لان تجهيل الكافر كفر.

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله: (قوله ويسلم المسلم على اهل الذمة الخ) انظر هل يجوز ان يأتى بلفظ الجمع لو كان الذي واحدا والظاهر انه يأتى بلفظ المفرد اعلم ان يأتى في الرد تأمل لكن في الشرعة والظاهر انه يأتى بلفظ المفرد اعلم ان يأتى في الرد تأمل لكن في الشرعية اذا سلم على اهل الذمة فليقل السلام على من اتبع الهدى وكذلك يكتب في الكتب اليه اهو في التتار غانية قال محمد رحمه الله تعالى اذا كتبتم الى يهودي او نصراني في حاجة فاكتب السلام على من اتبع الهدى اه (قوله لوله حاجة اليه) اي الذي المفهوم من المقام قال في التتار غانية لانه النبي عن السلام لتوقيرة ولا توقير اذا كان السلام لحاجة.

(رد المحتار ص ۲۶۳ ج ۵)

وقال ايضا: (قوله فلا بأس بالرد) المتبادر منه ان الاولى عدمه لكن في التتار غانية واذا سلم اهل الذمة ينبغي ان يراد عليهم الجواب وبه نأخذ (رد المحتار ص ۲۶۱ ج ۵) والله سبحانه وتعالى اعلم.

(۹ شعبان سنه ۸۸ هـ)

سلام گفتن بر بدعتی و فاسق

سوال : سلام دادن به فاسق و بدعتی چگونه است و جواب سلام فاسق یا بدعتی چه حکم دارد آیا جائز است و یا ناجائز؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : سلام دادن فاسق مجاهدرا مثلاً کسی که تلویز یون دارد

ریش را می تراشد یا ریش کوتا میکند، تمبان را پائین از بجلک می گذارد پرده شرعی را مراعت نمی کند، وی سی آر دارد، دیش دارد، عکس گیری میکند سود خور است، دربانگ وظیفه داشته باشد حرام خور است، غیبت میکند در چنین صورت باید به اینها سلام داده نشود زیرا اینان فاسقان مجاهر و علنی اند، اما اگر با او تعارف داشته باشد بنا بر اینکه براهل دین بدگمان نشوند و از اهل اسلام متنفر نشوند پس بز آنان سلام بنگوید ازینجا جواب دادن ضروری و لازمی است.

قال العلامة المحقق رحمه الله تعالى: ويكره سلام على الفاسق لومعنا والالا.

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تحت (قوله لومعنا) وفي فصول العلای لا یسلم علی الشیخ المباح الکذاب واللاشی من یسب الناس ویعظم وجوه الاجنبیات ولا علی الفاسق المعلن ولا علی من یفنی ویطویر الحماهم ما لم تعرف توبته (رد المحتار ص ۴۲۶ هـ)

وقال ایضاً: ویلغی وجوب الرد علی الفاسق لان کراهة السلام علیه للزجر فلا تنافی الوجوب علیه تأمل (رد المحتار ص ۴۲۶ هـ) والله سبحانه وتعالی اعلم.

۸ ربیع الاول ۱۲۹۹ هـ

مواقع کراهیت سلام

سوال : در کدام مواقع سلام دادن مکروه است و اگر کسی در چنین مواقع سلام داد آیا جواب او واجب است یا خیر؟ بینواتو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : مواقع کراهت سلام قرار ذیل است.

- (۱) بر کسی که از دادن جواب سلام عاجز باشد حقیقتاً یا حکماً فرضاً در خوردن طعام مصروف است یا در ادای نماز یا تلاوت قرآن، تدریس و تعلیم یا آذان، اقامت ذکر وغیره.
- (۲) سلام خصمین در مجلس قضای قاضی.
- (۳) بر زن جوان نامحرم.
- (۴) بر شخصی برهنه.
- (۵) در صورت مصروفیت بول و براز.
- (۶) بر شخصی که قطعه بازی، شطرنج و یا غیره بازی میکند.
- (۷) بر شخصی که با همسرش مصروف باشد.

در این تمام صورت ها بنا بر قول راجح اگر کسی سلام گفت جواب او واجب نباشد

قال العلامة المحصن رحمه الله: وفي النهر عن صدر الدين الغزي:

سلامك مكروه على من تسع	ومن بعد ما ابدى يس ويشع
مصل وتال ذاكر و محدث	خطيب ومن يصفى الوجه ويسمع
مكرر فقه جالس لقضائه	ومن يحقوا في الفقه دعهم لينفعوا
مؤذن ايضا مقيم مدوس	كلنا الاجنبيات الفتيات امنع
ولعاب شطرنج وشبهه بمخلفهم	و من هو مع اهله يتمتع
ودع كلفرا ايضا ومكشوف عورة	و من هو في حال التغوط اشنع
ودع اكلا الا اذا كنت جائعا	و تعلم منه انه ليس بمنع

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى تحت (قوله وصرح في الضياء) قلبي لكن في البحر عن الزيلعي ما يخالفه فانه قال يكره السلام على المصل والقاري والجالس للقضاء او المحدث في الفقه او المصل ولو سلم عليهم لاجب عليهم الرد لان في غير محله اه ومفاده ان كل محل لا يشرع فيه السلام لاجب الرد وفي شرح الشريعة صرح الفقهاء بعدم وجوب الرد في بعض المواضع القاضى اذا سلم عليه الخصمان والاستاذ الفقيه اذا سلم عليه تلميذه او غيره او ان الدرس وسلام السائل والمشغل بقراءة القرآن والدعاء حال مشغولهم والجالسين في المسجد لتسبيح او قراءة او ذكر حال التذكير اه وفي اليزازية لاجب الرد على الامام والمؤذن والخطيب عند الغائي وهو الصحيح اه (رد المحتار ص ۳۱۲ ج ۱) والله سبحانه وتعالى اعلم.

جواب سلام در خط

سوال : جواب خط در سلام گفتن چگونه واجب است بعد از قرائت سلام مرسل و آيا زبانی و يا به ذريعه خط و اگر خط قابل جواب نباشد پس چه بايد كه كرد؟ بينوا تو جروا

الجواب باسم عليهم الصواب : بايد على الفور زبانی جواب داده شود چرا احيانا انسان فرصت نيابد و يا خط قابل جواب نباشد پس مرتكب ترك واجب ميگردد زينجا على الفور زبانی جواب در كارست .

قال العلامة المحصن رحمه الله تعالى: ويجيب رد جواب كتاب الصميه كرد السلام.

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: (قوله ويجيب رد جواب كتاب الصميه) لان الكتاب من الغائب بمنزلة الخطاب من المحاضر محتجى والناس عنه غافلون ط اقول المتبادر من هذا ان المراد

درسلام الکتاب لارد الکتاب لکن فی الجامع الصغیر للسهوطی رد جواب الکتاب حق کرد السلام قال شارحه المناوی ای اذا کتب لک رجل بالسلام فی کتاب ووصل الیک وحب علیک الرد باللفظ او بالمراسلة وبه صرح جمع شافعیة وهو مذهب ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما (رد المحتار ص ۲۶۶ ج ۵) واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم۔
 ۲۰ ربیع الاول سنہ ۹۸ھ۔

جواب سلام رادیو واجب نیست

سوال : در رادیو قبل از بیان یا اخبار خبرنگار (السلام علیکم) میگوید آیا جواب این سلام واجب است یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : جواب سلام خبر نگار جائز نیست در قدم اول شنیدن اخبار بلا ضرورت عبت است در قدم دوم خبرنگار به نیت سنت سلام نمی کند و در مواظ و نصاب سلام گفتن از رسول الله ﷺ و یاران مبارکش ثابت نیست پس در وعظ نیز سلام خلاف سنت است که جوابش واجب نیست طوریکه در خطبات ماثوره سلام نیامده .

عن هلال بن یساف قال کنا مع سالم بن عہد فطس رجل من القوم فقال السلام علیکم فقالہ سالم وعلیک وعلی امک فکان الرجل وجد فی نفسه فقال اما الی لم اقل الا ما قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم اذا عطس رجل عند النبی صلی اللہ علیہ وسلم فقال السلام علیکم فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم علیک وعلی امک الحدیث رواه الترمذی وابوداود . (مشکوٰۃ ص ۲۵۶) فعند صلی اللہ علیہ وسلم عن الجواب المسلمون واختر الطريق الغریب تنبیہا علی ان العطاس للمسلمین محلال السلام۔

بعض اکابرین علت عدم جواب سلام رادیو را قدرت نداشتن مجیب بر جواب مسلم بیان نموده اند اما بر آن اشکال می آید که در جواب ، جواب قدرت علی الاسماع شرط نیست کما قالو فی جواب الکتاب والاصم پس معلوم شد که اسماع شرط نیست در بعض صورت ها فقهاء با وجود قدرت اسماع نیز جواب بدون اسماع را تحریر نموده اند . کما فی جواب سلام الاجنبیة الشاہة . واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم۔ (۲۷، جمادی الثانیہ سنہ ۱۳۹۸ھ)

اضافہ نمودن لفظ وبرکاته در سلام مکروه است

سوال : یک مولوی صاحب فرموده که در سلام لفظ وبرکاته وومغفرته مکروه است در حالیکه در مشکوٰۃ شریف فضیلت الفاظ سلام را قرانت نموده ام شما عنایت فرموده جواب بدہید . بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : درین مورد روایات مختلف است از بعض روایات جواز و از بعض دیگر کراهت منقول است با وجوه ذیل کراهت را ترجیح داده شود .

(۱) حضرات فقهاء و عام مفسرین قائل کراهت اند

(۲) بوقت تعارض اصولاً کراهت را ترجیح داده شود

(۳) روایت ممانعت سنداً قوی است.

برای مقلد قول فقهاء دلیل است

قال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى: ولا يزيده الراد على وبر كاته.

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: قال في التتارخانية والافضل للمسلم ان يقول السلام عليكم ورحمة الله وبر كاته والمجيب كذلك ير حولاً يلبي ان يزد على البر كات شي (اهـ رد المحتار ص ۲۶۶ هـ)
قال الحافظ العسقلاني رحمه الله تعالى: (قوله فزادوه ورحمة الله عليه مشروعية الزيادة في الرد على الابتداء وهو مستحب بالاتفاق لوقوع التحية في ذلك في قوله تعالى (لحيوا باحسن منها) اور دوها) فلوزاد المبتدئ ورحمة الله استحب ان يزد وير كاته ولوزاد وير كاته فهل تشرع الزيادة في الرد كذا لوزاد المبتدئ على وبر كاته هل يشرع له ذلك اخرج مالك في الموطا عن ابن عباس رضي الله تعالى عنهما قال انهي السلام الى البركة واخرج البقعي في الشعب عن طريق عبد الله بن بابويه قال جاء رجل الى ابن عمر رضي الله عنهما فقال السلام عليكم ورحمة الله وبر كاته ومغفرته فقال حسبك الى وبر كاته انهي الى وبر كاته ومن طريق زهرة بن معبد قال قال عمر رضي الله عنه انهي السلام الى وبر كاته ورجاله ثقات وجاء عن ابن عمر رضي الله تعالى عنهما الجواز فاخرج مالك ايضاً في الموطا عنه انه زاد في الجواب والغايات والرائحات واخرج البخاري في الاحدب المفرد عن طريق عمرو بن شعيب عن سالم مولى ابن عمر قال كان ابن عمر رضي الله عنهما يزيد اذا رد السلام فاتيته مرة فقلت السلام عليكم فقال السلام عليكم ورحمة الله ثم اتيته فزدت وبر كاته فرد واذ لي وطيب صلوته ومن طريق زيد بن ثابت انه كتب الى معاوية رضي الله عنهما السلام عليكم يا امير المؤمنين ورحمة الله وبر كاته ومغفرته وطيب صلوته ونقل ابن حلقين العبد عن بي الوليد ابن رشد انه يزعله من قوله تعالى (لحيوا باحسن منها) الجواز في الزيادة على البركة اذا انهي اليه المبتدئ واخرج ابو داود ودحا الترمذي والنسائي بسند قوي عن عمران بن حصين رضي الله تعالى عنه قال جاء رجل الى النبي صلى الله عليه وسلم فقال السلام عليكم فرد عليه وقال عشر ثم جاء اخر فقال السلام عليكم ورحمة الله فرد عليه وقال عشرون ثم جاء اخر فزاد وير كاته

فرد قال ثلاثون واخرج البخاری فی الادب المفرد من حدیث ابی هریرة رضی اللہ عنہ وصحہ ابن حبان
وقال ثلاثون حسنة وكذا فيها قبلها صرح بالبعدود وعند ابی نعیم فی عمل يوم وليلة من حدیث علی
رضی اللہ عنہ انه هو الذي وقع له مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم ذلك واخرج الطبرانی من حدیث سهل بن
حذیف بسند ضعيف رفعه من قال السلام علیکم كتب له عشر حسنات ومن زاد ورحة للہ كتب له
عشرون حسنة ومن زاد وبركاته كتب له ثلاثون حسنة واخرج ابو داود من حدیث سهل بن معاذ بن
انس الجهني عن ابیه بسند ضعيف نحو حدیث عمران وزاد فی اخره ثم جاء اخر فزاد ومغفرته فقال اربعون
وقال هكذا تكون الفضائل واخرج ابن السی في كتابه بسند رواه من حدیث الس رضي اللہ تعالی عنہ قال
كان یر فیقول السلام علیک یا رسول اللہ فیقول له وعلیک السلام ورحة للہ وبركاته ومغفرته ورضوانه
واخرج البیهقي فی الشعب بسند ضعيف ایضا من حدیث زید بن ارقم کذا اذا سلم علینا النبی صلی اللہ
علیه وسلم قلنا وعلیک السلام رحة للہ وبركاته ومغفرته وهذه الاحادیث الضعيفة اذا انضمت قوی ما
اجتمعت علیہ من مشروعية الزیادة علی وبركاته.

(فتح الباری ص ۵ ج ۱)

قال العبد الضعيف: فانی راجعت الموطأ فوجدت فيه خلاف ما نقل عنه الحافظ رحة للہ تعالی
ولصه عن یحیی بن سعید ان رجلا سلم علی عبد اللہ ابن عمر رضی اللہ عنہ فقال السلام علیکم ورحة للہ
وبركاته والحادیث والرائع فقال له عبد اللہ بن عمر وعلیک الفاكهه كره ذلك (موطأ ص ۲۵)

قال العلامة محمود الالوسی رحمه للہ تعالی: (ظیوا بأحسن منها) ای بتحية احسن من التحية التي
حيتم بها بأن تقولوا وعليکم السلام ورحة للہ تعالی ان اقتصر المسلم علی الاول وبأن تزيدوا و
بركاته ان جمعها المسلم وهي النهاية فقد اخرج البیهقي عن عروة بن الزبير رضی اللہ عنہما ان رجلا سلم
علیه فقال السلام علیکم ورحة للہ وبركاته فقال عروة ما ترك لنا فضلا ان السلام قد انتهى الی
وبركاته ولی معناه ما اخرجه الامام احمد والطبرانی عن سليمان الفارسی رضي اللہ تعالی عنہ مرفوعا
وذلك لان نظام تلك التحية لجميع فدون المطالب التي هي السلامة عن المضار ونيل المنافع ودوامها
ومأواها وقيل يزيد المحي اذا جمع المحي الثلاثة له فقد اخرج البخاری فی الادب المفرد عن سالم مولى
عبد اللہ بن عمر قال کن ابن عمر رضی اللہ تعالی عنہما اذا سلم علیہ فردا فدأبته قلت السلام علیکم
فقال السلام علیکم ورحة للہ وبركاته فقال السلام علیکم ورحة للہ وبركاته وطيب صلوته
ولا يتعن ما ذكر للزیادة فقد ورد غیر رواه ابو داود والبيهقي عن معاذ رضي اللہ عنہ زیادة ومغفرته فی فی
الندم ان المراد لا يزيد علی وبركاته غیر جمع علیہ .

(روح المعاني ص ۹۹ ج ۵)

قال الامام الرازی رحمه الله تعالى : (المسألة الرابعة) منعنى الامر فى السلام ان يقال السلام عليكم ورحمة الله وبركاته بدليل ان هذا القدر هو الوارد فى التشهد واعلم انه تعالى قال (لحميوا باحسن منها) اوردها فقال العلماء والاحسن هو ان المسلم اذا قال السلام عليكم زيدى فى جوابه الرحمة وان ذكر السلام والرحمة فى الابتداء زيدى فى جوابه البركة وان ذكر الثلاثة فى الابتداء اعادها فى الجواب روى ان رجلاً قال للرسول صلى الله عليه وسلم السلام عليكم يا رسول الله فقال عليه الصلوة والسلام وعليك السلام ورحمة الله وبركاته واخر قال السلام عليكم ورحمة الله فقال وعليك السلام ورحمة الله وبركاته ثم جاء فقال السلام عليكم ورحمة الله وبركاته فقال عليه الصلوة والسلام وعليك السلام ورحمة الله وبركاته فقال الرجل لقصتي فأتين قول الله لحميوا باحسن منها فقال صلى الله عليه وسلم انك ما تركت لى فضلاً فرددت عليك ما ذكرت (تفسير كبير ص ۲۱۲ هـ ۱۰)

قال المحافظ ابن كثير رحمه الله تعالى بعد نقل الحديث المذكور بطريق متعددة : وفي هذا الحديث دلالة على انه لازمة فى السلام على هذه الصفة السلام عليكم ورحمة الله وبركاته اذ لو شاع اكثر من ذلك لبادر رسول الله صلى الله عليه وسلم (تفسير ابن كثير ص ۳ هـ ۱۰)

قال العلامة ابوالسعود رحمه الله تعالى: (لحميوا باحسن منها) اى بصيغة احسن منها بأن تقولوا وعليكم السلام ورحمة الله ان اقتصر المسلم على الاول وبأن تزيدوا وبركاته ان جمعها المسلم وهى النهاية لا تنظامها لجميع فدون المطالب التى هى السلامة عن المضار وتبيل المنافع وحوامها ومماؤها (تفسير ابى السعود ص ۶۰ هـ ۱۰) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۲۷ جمادى الثانية سنة ۹۸ هـ

در وقت بار بار آمد و رفت تکرار سلام

سوال : رسول الله صلى الله عليه وسلم فرموده (اذا لقي احداً كما احياه فيسلم عليه فان حاله بينهما شهرة او جندار او حجر ثم لقاه فيسلم عليه رواه ابو داود (مشكوة ص ۳۹۹ هـ ۲) از حديث فوق الذكر معلوم ميشود كه هر مرتبه ولو كه درخت يا ديوار دربين هردو حائل شود سلام و جواب سلام در كارست نظر شما در اين مورد چيست؟ بينوا تو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اين حكم احياناً پيش مى آيد فرضاً اگر خادم بار بار داخل اطاق ميشود و سلام بگويد او را حرج لازم مى آيد پس چنين صورته از آن مشتتنى است طوريكه در حديث شريف آمده. والله سبحانه وتعالى اعلم .

دروقت سلام نهادن دست برپیشانی

سوال : نهادن دست برپیشانی دروقت سلام چه حکم دارد؟ بینواتوجروا
الجواب باسم ملهم الصواب : این رسم هندوهاست که قائم مقام سجده است لذا حرام
 است . والله سبحانه وتعالى اعلم . (۲۸ ذی الحجه سنه ۱۳۸۶ هـ)

سلام نمودن به اشاره دست

سوال : آیا سلام دادن به اشاره دست جواز دارد؟ و آیا جواب چنین سلام واجب است
 یاخیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر بنا برکدام علت صدا نمی رسید با اشاره سلام جائز
 وجواب آن واجب است اما تنها اشاره کافی نیست اشاره با زبان قائم مقام مصافحه میگردد
 والله سبحانه وتعالى اعلم . (۲۸ ذی الحجه سنه ۱۳۸۶ هـ)

سوال مثل بالا

سوال : بدون لفظ سلام آیاتنها با اشاره دست سلام وجواب سلام که تلفظ برآن نشود
 جواز دارد یاخیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بلاعذر اشاره دست کافی نیست وباعذر با اشاره باید
 تلفظ برسلام نیز بکند بلا عذر تلفظ واشاره نیز جواز دارد چرا اشاره قائم مقام مصافحه باشد
 درصورت عذرتنها اشاره نیز کافی است اما افضل اینست که تلفظ نیز نموده شود .

حدثنا قتيبة نا ابن لهيعة عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده ان رسول الله صلى الله عليه وسلم
 قال ليس منا من تشبه بغيرنا لا تشبهوا باليهود ولا بالنصارى فان تسليم اليهود الاشارة بالاصابع
 وتسليم النصارى الاشارة للآل كف هذا حديث اسناده ضعيف وروى ابن المبارك هذا الحديث عن ابن
 لهيعة فلم يرفعه (سنن الترمذی ص ۲۰۴)

قال الملا علي القاري رحمه الله تعالى : رواه الترمذی وقال اسناده ضعيف ولعل وجهه انه من
 عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده وقد تقدم الخلاف فيه وان المعتمد ان سنده حسن لاسيما
 وقد سنده السيوطی فی الجامع الصغير الى ابن عمر ، فأرتفع النزاع ورواها الاشكال .
 وقال الامام النووي رحمه الله تعالى : روينا عن اسماء بنت زيد ان رسول الله صلى الله عليه وسلم

مرئى المسجد يوماً وعصبة من النساء قعود فالوى بهذه بالتسليم.

قال الترمذى: هذا حديث حسن وهو محمول على انه صلى الله عليه وسلم جميع بين اللفظ والاشارة ويبدل على هذا ان ابا داود روى هذا الحديث وقال فى روايته وسلم علينا قلبى على تقدير عدم تلفظه عليه السلام بالسلام لا محذور فيه لانه ما شرع السلام على من مر على جماعة من النساء (الى ان قال) وقد يحمل على انه لبيان الجواز بالنسبة الى النساء وان نبى التشبه محمول على الكراهة لا على التحريم والله اعلم. (مرقاة المفاتيح ص ۴۳۱ هـ)

وقال الحافظ العيني رحمه الله تعالى: ولو كان السلام على اعم فيلبى الاشارة مع التللف ليحصل الالفهام والا فلا يستحق جواباً وكذا اذا سلم عليه الا هم واراد الرد عليه فيتللف باللسان ويشير بالجواب ولو سلم على الاخرس فاشار الاخرس باليد سقط عنه الفرض وكذا لو سلم عليه اخرس بالاشارة استحق الجواب (عمدة القارى ص ۲۳۰ هـ ۲۲)

قال فى الهنديه ويكره السلام بالسباية كذا فى الغياثية (عالمگیریه ص ۳۲۶ هـ)

وفى الشرعة دلايشير المسلم بالأصبع فانه من ذاب اليهود ولا بالكف فانه من عادة النصارى (المناحة فى مرمرة الخزانة ص ۳۸) والله سبحانه وتعالى اعلم. ۲۷ جمادى الثانية سنة ۱۳۱ هـ

رسوم مروجہ

حکم اشعار نعتیہ

سوال : چیست حکم کلام نعتیہ در مدح رسول الله ﷺ؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : مدح ومعجزات محسن اعظم ﷺ را در نظم نمودن جائز بلکه موجب ثواب وخیر وبرکت است اما بشرطیکه مدح ومعجزه با احادیث صحیح ثابت باشد از الفاظ کذب خود ساخته وقصه های خود ساخته وبدعی باید کاملاً اجتناب ورزیده شود. قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: وحمل ما وقع من بعض الصحابة على الشاد الشعر المباح الذى فيه الحكم والمواظ فان لفظ الغناء كما يطلق على المعروف يطلق على غيره كما فى الحديث من لم يعش بالقرآن فليس منا.

وقال أيضاً معزي المهر : ان التعفی المهر ماکان فی اللفظ مالا یمل کصفة الذکور والمرأة المحیة الحیة (الی قوله) الا اذا اراد نشأه للامتهاد به اولیعلم فصاحته وبلاغته وکان فیہ وصف امرأة لیست كذلك او الزهریات المتضمنة وصف الریاحین والازهار والبیاء فلا وجه لمدعه علی هذا (رد المحتار ص ۲۲۲ هـ)

اقول لما جاز الشاد الشعر والتفی به لاجل وصف الزهریات فما ظنک بالتفی بالشعر لاجل بیان معجزات رسول الله صلی الله علیه وسلم مالم یکن علی البلاهی والقیود المبتدعة لاهل البدع والاهواء والله سبحانه وتعالی اعلم.

۲۷ محرم سنہ ۱۴۳۷ھ

حکم کارت عید

سوال : آیا بین رفیقان ودوستان در وقت تبریکی گفتن ارسالات کارت های عید الزامی یا غیر الزامی جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : پنج درجات مصارف اند (۱) ضرورت (۲) حاجت (۳) آسائش (۴) آرائش وزیبایش (۵) نمائش.

ضرورت : آنکه بدون آن بقای انسان مشکل شود مانند طعام ولباس وغیره بقدر کفایت.
حاجت : حاجت چیزی است که بانیودن آن به انسان ضرر نمی رسد اما زندگی او مشکل میشود مثلاً درزاند از قدر ضرورت اشیاء کار آمد.

آسائش : زائد از حاجت اشیاء آرام وراحت.

آرائش وزیبائش : اشیاء زیب و زینت.

نمائش : آنکه مقصود از آن فخر ونمود باشد.

بر ضرورت مصرف نمودن فرض است ودر حاجت وآسائش وزیبائش جائز است بشرطیکه اسراف در آن نباشد اسراف اینکه بلا ضرورت طرح اضافه از عائد ومصرف نمودن در نمائش حرام است .

زیبایش ونمائش از قبیل فعل قلب است بین هر دویانیت فرق واضح میشود پس بلاوجه بر کسی حکم نمائش درست نیست .

اگر در کارت عید فخر ونمود مقصود باشد بلا شبهه ناجائز و اگر قصدش تنها زینت وطبع خوشی دیگران است پس در آرائش داخل باشد که بلا شبهه جائز است بلکه تعبت .

القاء السرور فی قلب المؤمن باعث ثواب ہم باشد کہ چند مثالها دارد مثلاً دستہ گل، چوکات زیبا کاغذ گلدار ظرف خط وغیرہ کہ بالاتفاق جائز است علماء و صلحاء آنرا جهت کارت عید بودن هیچ دلیل عدم جواز را ندارند واللہ سبحانہ وتعالی اعلم .

(۶ سوال سنہ ۱۳۸۶ھ)

داد و گرفت عیدی «پول و تحفہ های عید از یکدیگر گرفتن»

سوال : آیا در روز عید بنام (عیدی) پول، میوہ شیرینی وغیرہ برای اطفال دادن جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : لین و دین عیدیات بنا بر وجوہات ذیل ناجائز است :

(۱) فخر و نمود (۲) عموماً بہ نیت مبادلہ (۳) نیت دہندہ عوض نباشد اما پدر گیرندہ آنرا بہ ذمہ خویش قرض پنداشتہ اندوہگین میشود (۴) تائید و ترجیح رسم معاوضہ ناجائز (۵) مظنہ تہمت سامعین و مشاہدہ کنندگانرا (۶) در قلوب اطفال محبت مال پیدا میشود دنیا و آخرت اطفال با محبت مال تباہ میشود لذ باید اطفال خویش را نیز مال نہدہد عوض گرفتن پول آنان را بآبادادن صدقہ ترغیب بدہد . واللہ سبحانہ وتعالی اعلم .

(۲۵/ جمادی الثانیہ سنہ ۹۷ھ)

داد و گرفت تحائف در مواقع مختلف

سوال : در عصر حاضر داد و گرفت اشیاء مختلف دیدہ می شود مثلاً (۱) در وقت رفتن بہ سفر حج بہ حاجی تحائف میدہند در بازگشت حاجی بہ آنان تحائف می آرد چنین نکردن عار پنداشتہ میشود (۲) در صورت ولادت ولد، والدین نان تیار میکنند مردم با خود تحائف میبرند و خانم ما روی بینک دہندندان عار پنداشتہ میشود (۳) و قتیکہ کسی خانہ تیار کند مردم برایش تحائف برند نبردن عار پنداشتہ شود (۴) در موقع عاروسی و قند خوری نیز تحائف بردہ میشود در نبردن آن عار و شرم باشد (۵) در عیادت مریض با خود تحائف میبرند (۶) در عید بین ہم داد و گرفت میکنند در این مواقع مردم تحائف می برند اندک یا اضافہ اما ترویج آن تقریباً لازمی گردیدہ طریقہ درست را در این مورد شرح نمایند -

بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بہ یکدیگر تعائف دادن و خبر گیری نمودن تحت این فرمان آنحضرت ﷺ می آید کہ می فرماید (تہادوا تعابوا) ، (موطا مالک) اما شریعت تحفہ و تمام صورت های تعاون و تناصر را جہت حقیقت های خاص جاری نمودہ کہ در صورت خطا از آن صورت ها با احکام شریعت مذاق نمودن میباشد بلکہ اہانت دین پنداشتہ میشود، رشوت اگر کہ بنام آب ہم باشد یا سود اگر کہ بنام انعام ہم باشد باز ہم جائز نیست مردمان اہل معاشرہ میدانند کہ از اسامی فوق الذکر سوء استفادہ میشود و این اصطلاحات را استعمال میکنند احترام این اصطلاحات برہر مسلمان واجب است، ہدیہ در این تمام صورت ها جواز دارد اما در برگیرندہ قبائع ذیل می باشد:

(۱) این سال و متاع جبراً وصول میشود چنین کہ ندهندہ را ملامت و از قومی برادری اخراج میکنند.

(۲) درنیت گیرندہ سمعت وریا می آید کہ ریا فعل جائز را نا جائز میگرداند .

(۳) این مال و متاع قرض میباشد کہ در مستقبل همان چیز را بہ شخص دہندہ پس میدہد یعنی عوض آنرا پس عوض ہدیہ این قرض بلا ضرورت میباشد کہ باعث مقاطعہ میگردد پس مفاض محبت را ہدیہ گفتن و مستحب و مندوب نا میدان خلاف نمودن اصطلاحات شرح و احکام دین میباشد کہ اینرا تحریف گفتہ میشود .

(۴) در قرض طریقہ درست اینست کہ متصل با یا فتن استطاعت باید پس تادیہ نمودہ شود اما این قرض ها قبل از اوان وقت آن کہ محافل عروسی وغیرہ است تادیہ نمیشود کہ تاخیر قرض بلا وجہ ظلم است اگر فردا یا پس فردا آن شخص آن قرض را اداء کند آن شخص آن ہدیہ را نمی پذیرد بلکہ بگوید انتظار بکش چنین مواقع را، این یک نوع گناہ دیگر میباشد کہ آیا تا آن وقت حیات باشد یا بمیرد اگر بمیرد آیا ورثہ او آن قرض را اداء میکنند یا خیر کہ بعد از موت او آنرا مد نظر نگیرند.

(۵) احياناً مدیون بمیرد وراثت قرض او را اداء نکرد، وراثت نیز بمیرد در این صورت بشکل مناسخہ چندین ورثہ میراث را گرفتہ اما ذین و قرض صاحب قرض همانطور بماند پس چندین تن حقوق العباد را بدوش داشتہ میمیرند.

(۶) چنین افعال مباح و مستحب شکل لزوم را اختیار نمودہ واجب گردانیدہ میشود کہ

واجب الترك است.

عن ابی حرقه الرقاشی عن عمه رضی الله تعالی عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم الا لا تظلموا الا لا یمل مال امری الا یطیب نفس منه رواه البیهقی فی شعب الایمان والذاری قطنی فی المجتبی (مشکوٰۃ ص ۲۵۵)

عن ابن عمر رضی الله تعالی عنهما قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من لبس ثوب شهرة فی الدنیا البسه الله ثوب مذلة یوم القیامة رواه احمد وابوداود وابن ماجه (مشکوٰۃ ص ۲۵۵)، وعنه رضی الله عنهما یرفعه قال من لبس ثوب شهرة البسه الله ایاة یوم القیامة ثم الهب فی النار ذکره رزین فی جامعہ.

وعن ابی ذر رضی الله تعالی عنه عن النبی صلی الله علیه وسلم قال من لبس ثوب شهرة اعرض الله عنه حتی یضعه متی یرضعه (الترغیب والترہیب ص ۴۴۲)

محمد بن جمح رضی الله تعالی عنه کنا جلوساً عند رسول الله صلی الله علیه وسلم فرفع راسه الی السماء ثم وضع راحته علی جبهته ثم قال سبحان الله ما اذا انزل من التشدید فسکتنا وفزعنا فلما کان من الغد سالتہ یارسول الله ما هذا التشدید الذی نزل فقال والذی نفسی بیدہ ان رجلاً قتل فی سبیل الله ثم احیی قتل ثم احیی ثم قتل وعلیه دین ما دخل الجنة (جمع الفوائد)

وفی الحدیث معطل الغنی ظلم.

نقل العلامة ابن عابدین رحمہ الله تعالی عن الخویری سئل فیما یرسلہ الشخص الی غیرہ فی الاعراس ونحوها هل یكون حکمہ حکم القرط فیلزمہ الوفاء به ام لا؟ اجاب ان کان العرف بانہم یدفعونه علی وجه البذل یلزم الوفاء به (الی ان قال) نعم فی بعض القری یدفعونه قرطاً فی کل ولیمة یحضر ون الخطیب یکتب لہم ما ینہی فاذا جعل المہدی ولیمة یراجع المہدی الدفتر فیہدی الادل الی الغالی مثل ما اہدی الیہ (رد المحتار ص ۵۱۳ ج ۵)

قال الفقیہ لا بأس ان یستدین الرجل اذا کان لہ حاجة لا یدعیہا ویرید قضاءها (استان العارفین) والله سبحانه وتعالی اعلم.

۲۱ جمادی الاولی سنہ ۱۳۱۶ھ

روشن نمودن چراغ ها در تقریبات عرسوی وغیره

سوال : درشادی وخوشی ها گروپ های کوچک کوچک را روشن نموده ودیوارها را مزین وروشن سازند حکم این نوع روشن نمودن چیست؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : به قصد زینت چراغان نمودن جواز دارد اما بقصد ریا و فخر جواز ندارد تفصیل را در مسئله کارت های عید شرح نمودیم
(۱۵/ ذی القعدة سنه ۱۳۸۷ هـ)

مثل سوال بالا

سوال : در عاروسی ها مزین ساختن درو دیوار با گروپ های گوناگون روشن ساختن آیا مشابعت بدیگران است یا خیر علامه شامی قاعده بیان نموده المراد بالتشبه ما قصد به التشبه آیا این فعل از آن خارج است یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بنا بر قصد عدم تشبه مشابعت نیاید اسراف نیز گفته نمیشود چرا اسراف گفته میشود مصرف اضافه از عائد را در ماکولات مشروبات و ملبوسات و مرکب و غیره اضافه از ضرورت مصرف را اسراف نگوید در حقیقت در اسانش و آرایش مصرف نمودن مباح است بلکه در بعض صورت ها مستحسن است.

قال الله تعالى: قل من حرم زينة الله التي اخرج لعباده والطيبات من الرزق قل هي للذين امنوا في الحياه الدنيا خالصه يوم القيامة.

حضرت عثمان رضی الله تعالی عنه در محضر صحابه کرام مسجد نبوی شریف را با سنگ مرمر مزین ساخت که کسی از صحابه کرام بر او اعتراض نکرد پس این اجماع صحابه کرام شد به تزیین البتہ آنقدر فرق است که در تزیین مسجد مصرف نمودن مال وقف جواز ندارد مگر به اجازه و اطلاع چنده دهندگان البتہ مصرف نمودن مال شخصی خویش جواز دارد والله سبحانه و تعالی اعلم .
(۳- صفر سنه ۱۴۰۵ هـ)

بعد از صحت یا ب شدن طوق گل را در گردن انداختن

سوال : بعد از صحت یاب شدن مریض اقرباء و خویشاوندان او طوق گل را در گردن او میکنند آیا چنین نمودن جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در صورت اظهار مدت و شکر نعمت چنین نمودن جواز دارد اما در آن غلو کردن و آن را رسم لازمی گردانیدن جواز ندارد لذا اگر از آن اجتناب ورزیده شود افضل تر است چرا که سپاسگذاری نعمت در حقیقت توبه نمودن است از

معاصی و رجوع نمودن است بسوی منعم حقیقی واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم.

(۳ ربیع الاول سنہ ۱۳۸۸ھ)

انداختن طوق گل ہا در گردن امام مسجد

سوال : امام مسجد ما درس حدیث را آغاز کردہ کہ مقتدیان او احیاناً طوق گل را در گردن او می اندازند حکم آن چیست؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : چنین فی نفسہ جواز دارد اما آہستہ آہستہ در آن غلومی آید لذا باید از آن احتراز ورزیدہ شود . واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم .

(جمادی الثانیہ سنہ ۸۹ھ)

دعوت ختم قرآن کریم

سوال : در صورت ختم نمودن اطفال قرآن کریم را والیدن طفل بر مردم شیرینی تقسم میکنند حکم این چیست آیا مستحب است و یا ناجائز؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بلہ ! جواز دارد و قتیکہ حضرت عمرؓ در دوازده سال سورہ البقرہ را تکمیل نمود یک شتر را ذبح کرد، البتہ در صورت فخر و نمود یا قرض گرفتن اضافہ از حیثیت خویش جواز ندارد .

عن مرداس بن محمد ابی ہلال الاشعری قال حدثنا مالک عن نافع عن ابن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما قال تعلم عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ البقرۃ فی الثمنی عشرۃ سئلۃ فلما احتما لحر جزورا (الجامع لاحکام القرآن ص ۴۰۷ھ)

تجلیل سال اولاد

سوال : تجلیل نمودن سال اولاد و قرآن خوانی نمودن در آن جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : تجلیل نمودن سال یک رسم قبیح است کہ واجب التکرار است تجلیل درست سال اینست کہ انسان خود را احتساب کند کہ آیا بہ سوی بہشت گامزن است و یا بسوی دوزخ . واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم . (۱۴ رجب مد ۱۳۹۱ھ)

دعوت نمودن حاجی

سوال ۱ : در بازگشت از حج شخصاً حاجی یا کدام خویش او دعوت میکند به مردمان حکم آن چیست در شریعت؟ بینواتو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : این دعوت جواز دارد در صورتیکه التزام یا زیاد از توان فرض گرفتن در آن نباشد . والله سبحانه وتعالى اعلم . (۲۸ محرم سنه ۱۳۹۲ هـ)

دعوت ختنه

سوال : در موقع ختنه وسنت اطفال دعوت نمودن اقرباء چه حکم دارد؟ بینواتو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : دعوت ختنه در شریعت ثبوت ندارد و نه تحت قاعد (الدعوة فی السرود) داخل است پس این عمل را با وجود قباحت و شنیعت سنت گفتن تبذیر فی الدین است علاوه از آن در قرون مشهود له بالخیر نکیر بر آن نیز آمده که دلیل است بر عدم ثبوت آن .

حدثنا عبد الله بن حنبل عن ابي حنبل عن محمد بن سلمة المخراني عن ابن اسحق يعني محمد بن عيسى عن عبد الله بن عمار عن ابي عبد الله عليه السلام قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ولا تدعى له (مسند احمد ج ۲ ص ۲۱۶)
 رواه الادب المفرد: حدثنا زكريا بن يحيى قال حدثنا ابو اسامة عن عمرو بن حمزة قال اخبرني سالم قال عني ابن عمر رضي الله عنهما انا و نعماذ بن عليا كبشا فلقد ايتنا وانا للجليل به على الصبيان ان ذبح عليا كبشا .

به تحقیق سند این حدیث هیچ ضرورتی نیست . اگر سند آن درست شود باز هم بوجوه ذیل استدلال بر آن درست است .

(۱) این یک واقعه جزیه است که خلاف تعامل عامه صحابه کرام است .

(۲) خلاف قاعده مذکوره دعوت مشروع است

(۳) ائمه حدیث و فقه آنرا اختیار نکرده اند پس این جزیه واجب التاویل است، در حقیقت عرب ها ولادت دختر را ناگوار می پنداشتند .

﴿وَلَا بُشْرَ أَحَدِهِمْ إِلَّا أَنْتَ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوًّوًا وَهُوَ كَظِيمٌ﴾ ﴿٣٨﴾ يَنْزَوِي مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا

بُشِّرْ بِهِ أَيْتِيكُمْ عَلَى هَوْنٍ أَمْ يَدُشُّهُ فِي التَّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٣﴾ ﴿١٤﴾

برعکس بر ولادت پسران ناز و فخر می کردند ﴿عَلَّيْكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ زَعِيمٌ﴾ ﴿١٣﴾ آن کَانَ ذَا مَالٍ وَبَيْنَ ﴿١٤﴾

فخر و مسرت می کردند که دختر تولد نشد پسر را ختنه کرده افتخار می کردند پس جهت بدیهی البطلان بودن شریعت بر آن نهی صریح را وارد نکرد اما در جم غفیر صحابه کرام فرد واحدهم بنا بر نبودن نص صریح وعدم شیوع ممانعت طبق دستور عام عرب بر آن عمل نکرده اند، اقوال فقهاء رحمهم الله در کتب فقه ذکر دعوت ختان آمده اما از احناف در این حصه ثبوتی نیامده است.

قال الامام الحنفی رحمه الله تعالى: ودعوة الختان لا يعرفها المتقدمون، ولا على من دعى اليها ان يجيب، والما وردت السنة في اجابة من دعى الى وليمة تزويج.

وقال الامام ابن قدامة رحمه الله تعالى: يعنى بالمتقدمين: اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم الذين يقتدى بهم، وذلك لما روى ان عثمان بن ابي العاص رضى الله تعالى عنه دعى الى ختان، فابى ان يجيب فقليل له فقال: انا كنا لاناقى الختان على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ولا ندعى اليه. رواه الامام احمد رحمه الله تعالى بأسناده. اذا ثبت هذا لحكم الدعوة للختان وسائر الدعوات غير الولاية: انها مستحبة. لما فيها من اطعام الطعام، والاجابة اليها مستحبة غير واجبة، وهذا قول مالك والشافعي وابي حنيفة، واصحاب رحمهم الله تعالى.

وقال: فاما امر الاجابة الى غيره (طعام الولاية) فمحمول على الاستحباب، بدليل انه لم يخص به دعوة ذات سبب دون غيرها واجابة كل داع مستحبة لهذا الخبر ولان فيه جبر قلب الداعي وتطبيب قلبه وقد دعى احمد رحمه الله تعالى الى ختان فاجاب واكل، فاما الدعوة في حق فاعلها فليست لها فضيلة تختص بها لغرض ورود الشرع بها ولكن هي بمنزلة الدعوة لغير سبب حادث فاذا قصدوا عليها شكر نعمة الله عليه واطعام اخوانه وبلى طعامه فله اجر ذلك انشاء الله تعالى.

(المعنى ص ٢٨٦ ج ٤)

عبارت مذکوره نص است که در قرون مشهود لها بالخير دعوت بدعى ختان وجود نداشت:

البته از عبارت مذکور امور ذیل محل بحث است:

۱ - نسبت استحباب بسوى انمه احناف رحمهم الله تعالى

جواب اول : در نقل مذهب قول غیر اصحاب مذهب را اعتبار نیست لان صاحب البيت آدری بما فيه.

جواب دوم : مراد از سائر الدعوات آن دعوت است که با کدما داعیه عقلی یا نقلی ثابت باشد ، دعوت ختان را از آن جمله حساب کرده پس ذکر کرده است، در صورتیکه عدم دخول آن واضح است، این احتمال بسوی ائمه ثلاثه نیز منسوب است در اینجا احتمال بعید نیز معتبر بلکه واجب القبول است لما بینا.

۲ - اثبات دعوت بلا سبب : جواب اول : در امثله فوق صحت جبر قلب داعی، تطیب القلب، شکر نعمت اطعام خوان و بذل طعام را بلا سبب گردانیدن درست نیست .

جواب دوم : اگر بلا سبب دعوت را نیز تسلیم کنیم جواز آن مقید است که چنین امر را مسبب نپندارد که نه عقلاً سبب باشد و نه نقلاً بلکه شریعت رد نموده به سبب بودن دعوت آن اما عوام بنا بر دستور زمانه جاهلیت غیر سبب را سبب گرفته اند و هذا ظاهر جدا.

تاویل در فعل ابن عمر رضی الله عنهما و اقوال فقهاء قرین قیاس نیست که مراد از آن دعوت به وقت اند مال زخم یعنی مرهم کردن زخم که به وقت حصول صحت در موقع اظهار شکر و سرور باشد، خلاصه اینکه بطلان این امر شنیع فی نفسه ظاهر است که بنیاد آن رسم غضب شده جاهلیت است که خداوند جل جلاله بر آن نکیر شدید فرموده پس چنین جرم عظیم را سنت گفتن جواز ندارد، والله هو العاصم .

(۲۰ ربیع الاول سنه ۱۳۹۲ هـ)

مقابله حسن قرائت

سوال : چیست حکم مقابله حسن قرائت؟ بینوا تو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر قصد آنان ترغیب دادن مردم باشد در تجوید قرآن جواز دارد اما محافل مروجه مفاسد ذیل را در بر دارد.

(۱) اختلاط بی حجابانه مرد و زن.

(۲) لعنت تصاویر.

(۳) دعوت های خلاف شرع پس در این احتراز لازم است از آن. والله سبحانه و تعالی اعلم

(۲۱ ربیع الآخر سنه ۱۳۹۳ هـ)

حکم قنوت نازلہ در صورت فسادات سیاسی و لسانی

سوال : در عصر حاضر کہ بنا بر فسادات سیاسی و لسانی قتل و قتال ہی جا شروع شدہ است عدہ زیاد مسلمانان از تیغ برآمدند آیا در این صورت قرائت قنوت نازلہ در حق ایشان جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بلہ قنوت نازلہ خواندن در چنین حالات جواز دارد اما نجات از بلیات و مصائب دنیا و آخرت در ترک مناهی و منکرات است پس اگر کسی سالہای سال قنوت نازلہ بخواند اما منکرات را ترک نکند نجات نیابد .

قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ : (قوله الانزالہ) قال فی الصحاح النازلۃ الشدیدۃ من شدائد الدھر ولا شک ان الطاعون من اشد العوازل اشباہ (قوله فیکنت الامام فی الجہریۃ) یوافقه ما فی البحر والشر لبلالیۃ عن شرح النقایۃ عن الغایۃ وان نزل بالمسلمین نازلۃ قنت الامام فی صلوۃ الجہر وهو قول الثوری واحمد اھو کلاً ما فی شرح الشیخ اسماعیل عن البناۃ اذا وقعت نازلۃ قنت الامام فی الصلوۃ الجہریۃ لکن فی الاشباہ عن الغایۃ قنت فی صلوۃ الفجر ویؤیدہ ما فی شرح المنیۃ حیث قال بعد کلام فتکون شرعیۃ ای شرعیۃ القنوت فی العوازل مستمر قوہو محمد قنوت من قنت من الصحابۃ بعد وفاته علیہ الصلوۃ والسلام وهو مذہبنا وعلیہ الجہور قال الحافظ ابو جعفر الطحاوی رحمہ اللہ تعالیٰ اما لا یقنت عندنا فی صلوۃ الفجر من غیر بلیۃ فان وقعت فتنة او بلیۃ فلا بأس بہ فعلہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم (رد المحتار ص ۴۵۱ھ) وللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم . ۲۸ ربیع الاول سنہ ۹۷ھ

رسم خینہ بندان در عروسی ها

سوال : رسم دیرینہ دیار ما ست کہ در شب عاروسی باشمول عروسہ و دیگر دوشیزگان

نیز خینہ بندان میکنند آیا خینہ نمودن در حق این خانم ها سنت است یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : خینہ بندان برای زنان مستحب است اما رواج جدید مفسد زیادی را در بردارد انداختن گل در گردن عروس ثبوت ندارد اما در روز عروسی زیب و زینت جواز دارد کہ مستحسن است اما آرائش کردن بانا محرم و با او رفتن حرام است . واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم . (۳/ شعبان، سنہ ۹۸ھ)

ریختن خون در تہداب خانہ

سوال : در عصر حاضر مردم در روز تہداب گذاری خانہ گوسفند حلال میکنند و خون آنرا در تہداب میریزانند آیا این عمل جائز و ثابت است یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : این رسم و رواج ہندوہاویت پرستان است کہ در اسلام هیچ وجود و امکان ندارد باید کاملاً از آن احتراز ورزیدہ شود . واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم .
(۱۰ ربیع الاول ۱۳۹۹ھ)

ہبہ نمودن ثواب و پذیرفتن آن

سوال : در رسم قرآن خوانی کہ مردم ثواب قرائت را بہ دیگران ہبہ میکنند در صورتیکہ مردم طریقہ ہبہ نمودن و پذیرفتن ثواب را نمی دانند طریقہ احسن آن چگونہ است؟ شمایان آنرا برای ما کاملاً شرح نمایند . بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : این ایجاب و قبول عبث و خلاف شرع است بلکہ چنین اجتماعات ثبوت ندارد بلکہ بدعت است برای ایصال ثواب تنها نیت کافی است کہ در توان ہر شخص است . واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم .
(۲ ربیع الاول ۱۳۹۹ھ)

بوسہ نمودن پیشانی حاجی

سوال : در بازگشت حاجی از حج آیا برای مردم تبرکاً یا اعزازاً بوسہ نمودن پیشانی حاجی جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : اگر رسم صورت گیرد و اندیشہ فتنہ باشد پس جواز ندارد . واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم .
(۹ رجب ۱۳۹۹ھ)

خوردن نوش در دوران عیادت مریض

سوال : درد یارما ترویج است کہ تیمارگر در وقت عیادت چای یا نان میدہند آیا این عرف درست یا خطا؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : چونکہ طریقہ احسن عیادت عاجل بازگشت است لذا وقتیکہ مریض داران بنا بر مصارف ادویہ و تیمارداری تحمل صرف مال و وقت شدہ اند پس

در این صورت بانها خوردونوش خلاف مروت و فعل قبیح است کہ عقلاً و شرعاً ہداست
 احیاناً مکیان بتاید عرف بادل ناخاستہ عبادت کنندگان نان و جای دهند کہ عبادت
 کنندگان تحت وعید (لا یمل مال امرئ مسلم الا طیب نفس منہ) داخل باشند و اگر کدام
 صاحب حیثیت مہمان نوازی ہم میکنند باز ہم قبائح ذیل را دربر داشتہ باشد .
 (۱) خلاف طریق مسنون .

(۲) نانید این رسم کہ بلای جان مساکین میگردد . واللہ سبحانہ و تعالی اعلم .
 (۲۴/ شوال سنہ ۱۴۱۰ھ)

در روز دیوالی تقسیم شیرینی

سوال : ہندوہارواج دارند در سال در یک روز بنام روز دیوالی شیرینی تقسم میکنند
 حکم آن از نگاہ شرع محمدی چیست آیا خورد آن جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا
الجواب باسم ملہم الصواب : ہندوہا در روزاول سال شمسی کہ یہود آنرا روز قتل
 حضرت عیسی علیہ السلام گفتہ تجلیل میکنند و میگویند در این وقت روزاول سال شمسی، قمریہ
 مقام خاصی میرسد پس در آن امکان خوردونوش را می بینند این حکم در صورت ابتلاء
 و ضرورت است در حالت عامہ چنین نمودن موافقت است با کفار در تعلقات غم و خوشی کہ
 مضر دین و خلاف غیرت ایمانیہ مسلمانان است . اللہ سبحانہ و تعالی اعلم .
 (۶/ ذی القعدہ سنہ ۱۴۱۶ھ)

حکم قرآن خوانی مروج

سوال : در عصر حاضر رواج ختم القرآن عام شدہ در تیار کردن خانہ جدید دکان
 جدید افتتاح تعمیر وغیرہ با اعلان رادیو و اخبار مردم از جاہای دور و دراز بہ ختم قرآن می
 آیند و در آن شرکت میکنند آیا این ختم قرآن در سنت داخل است و یا در بدعت آیا مایان
 در آن شرکت کنیم یا نہ آیا شرکت کنندہ گان اجر کمائی میکنند و یا مرتکب گناہ میشوند؟
 بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : ۱- قال الامام محمد بن اسماعیل البخاری رحمہ اللہ تعالی:
 حدثنا قتیبہ ثنا جریر عن منصور عن مہامد قال دخلت انا وعرو بن الزبیر رضی اللہ تعالی عنہما

المسجد فاذا عبد الله بن عمر رضي الله تعالى عنهما جالس الى حجره عائشه رضي الله تعالى عنها واذا الناس يصلون في المسجد صلوة الضحى قال فسالناه عن صلواتهم فقال بدعة الخ (صحيح البخارى ص ۲۴۸هـ) ۲- وقال الامام ابو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري رحمه الله تعالى: حدثنا اسحق بن ابراهيم اعبرنا جرير عن منصور عن مجاهد قال: دخلت انا وعروة بن الزبير رضي الله تعالى عنهما جالس الى حجره عائشه رضي الله تعالى عنها والناس يصلون الضحى في المسجد فسالناه عن صلواتهم فقال بدعة الخ (صحيح مسلم ص ۳۰۹هـ)

۳- قال الشيخ محي الدين ابو كرى يحيى بن شرف النووى رحمه الله تعالى (قوله انهم سألوا ابن عمر رضي الله تعالى عنهما عن صلوة اللذين كانوا يصلون الضحى في المسجد والاجتماع لها هو البدعة، لان اصل صلوة الضحى بدعة وقد سبق المسألة في كتاب الصلوة (شرح النووى على صحيح مسلم صفحة مندرجه بالان)

۴- وقال الامام محمد بن محمد بن شهاب المعروف بابن الازار الكردى المحنفى رحمه الله تعالى: وقد سمع عن ابن مسعود رضي الله تعالى عنهما انه سمع قوماً اجتمعوا في مسجد يهللون ويصلون عليه عليه الصلوة والسلام جهرا فراح اليهم فقال ما عهدنا ذلك على عهدك عليه السلام وما اراكم الامبتدعين لازل يذكركم حتى اخرجهم عن المسجد. (بازاية بهامش الهندية ص ۲۴۸هـ)

۵- وقال في موضع اخر: ويكره اتخاذ الطعام في اليوم الاول والثالث وبعد الاسبوع والاعیاد ونقل الطعام الى القبر في المواسم واتخاذ الدعوة بقراءة القرآن وجمع الصلحاء والقراء للخطبة او لقراءة سورة الانعام والاعلاص فالحاصل ان اتخاذ الطعام عند قراءة القرآن لاجل الاكل يكره (بازاية بهامش الهندية ص ۸۱هـ)

۶- وقال الفقيه المغنوم محمد جعفر بن العلامة عبدالكريم الموبكلى السندى رحمه الله تعالى: في الصيرفية قراءة القرآن لاجل البهائم والباس مكروه (وبعد صفحة) يكره للقوم ان يقرأ القرآن جملة لتضمنها ترك الاستماع والانصات المأمور بهما (فك) لانه يترك به في التتارخانية من المحيط من المشايخ من قال: ان عظم القرآن بالجماعة جهرا ويسمى بالفارسية (سپاره خواندين) مكروه (الى قوله) في عين المعلم ولا يخطم القرآن في المجالس يكره لانه يقرأ طعاما في الدنيا وكذلك في الاسواق وكذلك على راس القبر قيل: ولو قرأ ولا يسأل والناس اعطوه من غير سوال قال يكره ايضا لانه اذا لم يقصد

السؤال احر لا يجلس فبهيته ويقرأ القرآن (المعانة في البرمة عن الخزانة ص ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴)

۷- وقال العلامة ابن عابد بن رحمه الله تعالى: (تعبة) اشار بقوله فرادى الى ما ذكره بعد في معتمه من قوله ويكره الاجتماع على احياء ليلة من هذه الليالي في المساجد ومما فيه في شرحه وصرح بكرهه ذلك في المحاوى القدسي قال: وما روى من الصلوات في هذه الاوقات يصلى فرادى غير التراويح.

قال في البحر: ومن هنا يعلم كراهة الاجتماع على صلوة الرغائب التي تفعل في رجب في اول جمعة منه وانها بدعة، وما يحتمل اهل الروم من نذرها لصرح عن النفل والكره باطل اهـ.

قلت: وصرح بذلك في البزاية كما سيذكره الشارح اخر الباب، وقد بسط الكلام عليه شارحا المنية، وصرح بان ما روى فيها باطل موضع، وبسط الكلام فيها خصوصاً في الحلية، وللعلامة نور الدين المقدسي فيها تصنيف حسن سماه (ردع الراغب عن صلاة الرغائب) احاط فيها بغالب كلام المتقدمين والمتأخرين من علماء المذاهب الاربعة (رد المحتار ص ۲۶۲).

۸- وقال في موضع اخر: وقال ايضا: ويكره اتخاذ الضيافة من الطعام من اهل الميت لانه مشرع على السرور لافي الشرور، وهي بدعة مستقبة، وروى الامام احمد وابن ماجه بأسناد صحيح عن جريين عبد الله رضي الله عنهما قال كنا نعد الاجتماع الى اهل الميت وصنعهم الطعام من الدياحة) اهـ في البزاية: ويكره اتخاذ الطعام في اليوم الاول والثالث وبعد الاسبوع ونقل الطعام الى القبر في اليوم، واتخاذ الطعام في اليوم الاول والثالث وبعد الاسبوع ونقل الطعام الى القبر في المواسم، واتخاذ الدعوة لقراءة القرآن وجمع الصلحاء والقراء للخطبة والقراءة سورة الانعام والاحلاص.

والحاصل ان اتخاذ الطعام عند قراءة القرآن لاجل الاكل يكره وفيها من كتاب الاستحسان: وان اتخذ طعاما للفقراء كان حسناً واطال في ذلك في المعراج وقال: وهذه الافعال كلها للسبعة والرباء فيحترز عنها لانهم لا يريدون بها وجهه لله تعالى (رد المحتار ص ۲۶۰).

۹- وقال في موضع اخر: وقد اظنبت في ردة صاحب تبيين المحارم مستند الى العقل الصريحة فمن جملة كلامه قال تاج الشريعة في شرح الهداية: ان القرآن بالاجرة لا يستحق الثواب للميت ولا للفقاري وقال العيني في شرح الهداية: ويجمع القاري للمدنيا ولا لخلو المعنى الثمان.

فالحاصل ان ما صرح في زماننا من قراءة الاجزاء بالاجرة لا يجوز لان فيه الامر بالقراءة واعطاء الثواب للامر والقراءة لاجل المال فاذا لم يكن للفقاري ثواب لعلمه النية الصحيحة فابن يصل الثواب الى

المستاجر ولو لا الاجرة ما قرأ حتى هذا الزمان بل جعلوا القرآن العظيم مكسباً ووسيلة الى جمع الدنيا. ان الله وانا اليه راجعون (وبعد اسطر) كما صرح به في التتارغانية حيث قال: لامعنى لهذه الوصية ولصلة القارى بقراءته، لان هذا بمنزلة الاجرة، والاجارة في ذلك باطلة وهي بدعة ولم يفعلها احد من الخلفاء الخ (رد المحتار ص ۶۰۶هـ)

۱۰ - وقال ايضا: ونقل العلامة الخلق في حاشية المدعى المحمدي عن شيخ الاسلام تقي الدين مانصه، ولا يصح الاستتجار على القراءة واهدوا الى الميسر لانه لم ينقل عن احد من الائمة الاثنى في ذلك وقد قال العلماء: ان القارى اذا قرأ الاجل المال فلا ثواب له في شيء يهديه الى الميسر وانما يصل الى الميسر العمل الصالح، والاستتجار على مجرد التلاوة ولم ينقل به احد من الائمة (وبعد اسطر) وحيث لم يقدح في بطلان ما كتب عليه اهل العصر من الوصية بالتحفات والتهليل مع قطع النظر عما يحصل فيها من المنكرات التي لا يذكرها الامن طمس بصيرته، وقد جمعت فيها رسالة سمعها شفاه العليل وبطل الغليل في حكم الوصية بالتحفات والتهليل (رد المحتار ص ۶۰۶هـ)

ازين روايات ثابت شد كه ختم القرآن مروج بدعت وناجائز است ازقرآن، حديث وقرون مشهود لها بالخير ثبوت آن نيامده پس شركت درآن جواز ندارد ونقائص ذيل نیز در آن موجود است :

(۱) به اعلان وجبر مردم برای آن جمع کرده میشوند كه (تداعي) برای عبادت نافله مكروه است طبقيكه در حضور حضرت ابن عمر رضي الله عنهما مردم صلوة ضحی را در مسجد اداء ميكردند حضرت ابن عمر رضي الله عنهما اين عمل آنان را بدعت قرارداد با وجوديكه انفرادی اداء صلوة ضحی ثابت است اين چنین حضرت ابی مسعود رضی الله عنه اطلاع يافت كه فلان اشخاص جهرا تسبیح وتهلیل ميگویند پس حكم نمود كه اينها بدعتی ها اند باوجوديكه تسبیح وتهلیل ودرود شریف خواندن ثابت است كه باعث اجر وثواب است.

(۲) بعد از دعوت اگر کسی حاضر نشود او را ملامت میکنند در جاليكه ملامت نمودن بر امر استجابی در كار نیست.

(۳) با غیر حاضران بغض، كدورت و نفرت پیدا میشود.

(۴) قرآن خوانان بنا بر جم غفیر افتخار میکنند.

(۵) اگر کسی ختم مروج را دادم ندهد تحت تنقید مردم قرار میگیرد.

(۶) ختم کامل قرآن را ضروری می پندارند اگر کسی ختم را تکمیل نکند مورد ملامتی قرار میگیرد درحالیکه تعیین نیامده درختم تمام قرآن نفل تسبیح صدقه نیز مانند تلاوت باعث ثواب است.

(۷) قرائت کنندگان ختم قرائت قرآن را برخویش بارگرنگ می پندارند به طریق عوض خدا را از آنجا نجات دهد درحالیکه در حصه قرآن کریم آمده : ((اقرأ القرآن ما ائتلفی علیه لعلکم فاذا اختلفتم فقوموا عنه)) یعنی قرائت کنید قرآن را تا که دل بد نشده اید.

(۸) در چنین حالت بدون مراعات احکام تجوید تحت، تنوین، اخفاء وظهار مدنظر گرفته نمیشود درختم قرآن چنین اشخاص نیز شرکت ورزند که قرآن را نخوانده اند بر هر سطر بسم الله الرحمن الرحیم گفته بروند که چنین نمودن در شریعت دلیل ندارد و توهین قرآن است. (۱۰) تا آخر ختم نشستن را ضروری میپندارند که بر ضرورت داران مشکل تمام میشود و اگر برخیزند، معیوب پنداشته میشود.

(۱۱) بعضی ها که سجده تلاوت را نمی دانند بعد از قرائت آیات سجده عوض ثواب مرتکب جرم ترک واجب میگردند که سجده نکنند.

(۱۲) در بعض مقامات هر شریک شونده بعد از ختم قرآن چهارده سجده می کنند به قصد فراغت ذمه که عوض ثواب مرتکب گناه میگردند.

(۱۳) در آخر شیرینی تقسیم میشود که از نوع المعروف کالمشروط شمرده میشود که در انتها قاری از ثواب قرائت محروم میشود پس چه ثواب را به خانواده ختم ببخشد یا به میت.

(۱۴) شیرینی دادن آنقدر ضروری است که اگر شیرینی را تقسیم نکند پس تحت ملامت مردم قرار میگیرد.

(۱۵) در ختم های مروج سوم، چهل سال و غیره تعیین که عبادت غیر معین را تعیین نمودن لازم می آید که مکروه بدعت و ناجائز است.

(۱۶) حضرت جریر بن عبدالله رضی الله عنه میفرماید : ((کنأعد الاجتماع الى اهل الميت وصنعهم الطعام من الدماحة)) یعنی ما گرد آمدن در خانه میت را نوحه میپنداشتیم و نوحه حرام است.

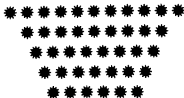
(۱۷) مشارکین وقاریان ہردونیت سمعت فخر و ریاکاری را داشته میباشند کہ عمل نیک خویش را ضائع میکنند ، در حدیث شریف آمده است کہ ریاکاری عمل نیک را چنین ضائع میکند مانندیکہ زنگ آهن را می خورد و آن عمل نزد خداوند جل جلالہ مردود است کہ در عمل ریا کاری عوض ثواب گناه و جرم در نصیب او میشود پس باید عوض این تکالیف و مشقات خود ساخته از للہیت و اخلاص کار بگیرید تا فائز بہ اجر شوید، شما را ہم ثواب برسد و میت را ہم .

طریقہ درست ایصال ثواب

طریقہ درست اینست کہ عوض اجتماعی بہ شکل انفرادی نماز روزہ حج، تلاوت، تسبیح و صدقہ و ثواب انرا بہ اقربای خویش ببخشد در صدقات مالی طریقہ درست اینست کہ پول نقد را در کار خیر مصرف کند یا بکدام مسکین بدهد این طریقہ افضل است تا مسکین کار خویش را یا آن را با آن تمام کند زیرا در حدیث آمده صاحب صدقہ مخفی را خداوند جل جلالہ زیر سایہ عرش قرار میدہد در روزیکہ مردم غرقاب عرق خویش باشند طریقہ دوم آن اینست کہ حاجت مسکین را مدنظر گرفته همان چیز را برایش خریداری میکند این چنین طریقہ در تبریکی دکان و مکان نیز در کارست واللہ سبحانہ وتعالی اعلم .

(۱۴/ربیع الاول سنہ ۱۴۱۷ھ)

(بیان قران خوانی مروج در جلد ہفتم در کتاب الاجارہ مذکور است)

متفرقات الحظر والاباحه

خوابیدن دوتن در یک بستر خواب

سوال : آیا بر فرش واحد دوتن حق استراحت را دارند؟ نیز آیا فرش کلان و چارپائی کلان در حکم فرش واحد می آید یا یا در حکم دو فرش جدا جدا؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بعد از ده سالگی یا اضافه از ده سالگی خوابیدن دو نفر اگر مرد و مرد باشند یا زن یا یکی مرد و یکی ایشان زن یا برعکس جواز ندارد اگر که یک شخص در یک جانب و شخص دوم در جانب دیگر خوابیده باشد در صورتیکه بین هردو تنه یا چیزی حائل نباشد اگر حائل باشد در انصورت مکروه تنزیهی است، البته پسر با پدرش یا دختر با مادرش حق خواب را دارند.

و چارپائی کلان یا فرش کلان در حکم فرش واحد است، البته اگر آنقد نزدیک استراحت کردند که در نظر مردم فرش واحد می آمد جواز ندارد.

قال العلامة المحصلي رحمه الله: ولا يجوز للرجل مضاجعة الرجل وان كان كل واحد منهما في جانب من الفراش قال عليه الصلوة والسلام لا يلفظ الرجل الى الرجل في ثوب واحد ولا تفضي المرأة الى المرأة في الثوب الواحد واغتته وامه وابيه في المضجع لقوله عليه السلام وفرقوا بينهم في المضاجع وهم ابناء عشر وفي العتف اذا بلغوا ستا كذا في المجتبى وفيه الغلام اذا بلغ حدا الشهوة كالفعل.

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله مضاجعة الرجل) ای في ثوب واحد لا حاجر بينهما وهو المفهوم من الحديث الا في وبه فسر الالتقاء المكلمة على خلاف ما مر عن الهداية وهل المراد ان يلتقي في ثوب واحد او يكون احدهما في ثوب دون الاخر والظاهر الاول يؤيد ما نقله عن مجمع البحار ای مصحح دين وان كان بينهما حائل فيكرة تلذضا اه تأمل (قوله بين امه وامه) الخ قال في الشريعة ويفرق بين الصبيان في المضاجع اذا بلغوا عشر سنين (الى قوله) فان ذلك داعية الى الفتنة ولو بعد حين اه وفي غي البزالية اذا بلغ الصبي عشر الايام مع امه وامه واغتته وامرأة الايام اه او جاريتة اه فالمراد التفريق بينهما عند النوم خوفا من الوقوع في البهتان (الى قوله) بخلاف ما اذا كان نائما وحده او مع ابیه وحده او ابنته مع امها وحدها. (رد المحتار ج ۲ ص ۲۴۴ هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم.

خفیه وصول نمودن حق خویش را از مال مقروض

این مسئله در جلد هفتم احسن الفتاوی در جلد گذشته تحت عنوان (باب القرض والدین) یعنی تحت عنوان (تدبیر وصول نمودن قرض) گذشته است.

دیدن فلم حج حرام است

سوال : در حیدرآباد و کراچی و غیره ولایات در سینما ها فلم حجاج کرام به نشر می رسد که از آن حرکت حجاج از جده تا بازگشت ایشان تمام مراسم حج احرام بستن طواف بیت الله زاده الله شرفا سعی بین صفا و مروه رفتن به منی و عرفات و مزدلفه تا بازگشت به جده پخش میشود بدون تصاویر حرام و بدون ساز و سرود، پس سوال اینجاست که این فلم در سینما پخش می شود پس در حالیکه حج از شعائر اسلام است آیا مشاهده نمودن این فلم به قصد ثواب در سینما جواز دارد یا خیر؟ بینواتو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : فقهاء تصریح نموده اند که تعریف یعنی نقل و قوف عرفه بدعت است در حالیکه در آنجا دیگر هیچ منکرات نیز نیست پس بامعیت منکرات در آن فلم بطریقه اولی حرام است بادلل ذیل :

(۱) فلم آله لهو و لعب است و گرفتن آله لهو و لعب در مقاصد دینییه اهانت و استخفاف است. قال الله تعالی ﴿أَتَخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلُعْبًا وَعَرَّضَتْهُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا﴾

(۲) اکثر افعال حج تبدیلی غیر مدرک بالقیاس است که آنرا مخالفین اسلام نیز مشاهده میکنند که آنان با مشاهده آن بر آن پسخند میزنند و مذاق میدانند که سبب این استهزاء شخصاً فلم سازان میباشدند.

(۳) در آن تصاویر استعمال میشود که مردم از آن تلذذ میگیرند که در قباح آن کسی کلام نکرده که این تصاویر و عکس های عابدین است معامله نمودن آنحضرت ﷺ باتمثال های حضرت ابراهیم و حضرت اسماعیل علیهما السلام به همه معلوم است.

(۴) از آن اهل هوی دلیل میگیرند که فراهم آمدن در مکان خاص جهت ادای افعال حج ممکن بخاطر ترغیب حج است اما رفته رفته مردم آنرا حج می پندارند پس باید بین هر دو رسم فرق واضح شود.

(۵) نیز فقهاء کرام برای حارس به قصد ایقاف رفع الصوت بالتهلیل را معصیت قرار داده اند در حالیکه بین طاعت و مباح آنقدر بُعد نیست نسبت به بُعد طاعت و معصیت.

(۶) معصیت یعنی فلم را ذریعه ترغیب حج گرفتن که در آن اهانت صالحین می آید که در حقیقت اهانت اسلام است که تحمل آن طبعاً و شرعاً غیر ممکن باشد و قتیکه در این عمل اباحت نیست پس در آن اعتقاد ثواب قریب به کفر است. والله سبحانه وتعالى اعلم.

(۲۶/ربیع الثانی سنه ۸۹هـ)

تبدیل نمودن اسم "محمد"

سوال : خانم خالد حمل داشت پس گفت اگر ولد تولدشد اسمش را "محمد" می نهم همانا که بفضل الهی در خانه او پسر تولدشد پس اگر عوض محمد اسم پدرش را محمد احمد یا محمد عبدالرحمن بنهد جواز دارد یاخیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بعد از ولادت پسر تبدیلی اسم آن یا اضافه نمودن اسم با (محمد) جواز دارد اما تبدیل نمودن اسم محبوب عزیز باعث حرمان است باید تبدیل نشود. والله سبحانه وتعالى اعلم.

(۱۲/ذی القعدة سنه ۸۹هـ)

نام نهادن بنام «عبدالرسول ، غلام غوث»

سوال : اسماء ذیل چه حکم دارد : عبدالرسول ، غلام احمد ، غلام مصطفی. عبدالنبی. عبدالعلی وغیره ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در اسمی غلام غوث و غلام احمد وغیره حرج نیست البته اسمی عبدالرسول وغیره آنکه در ابتدای آن عبد می آید اضافه عبدسوی غیر الله است بنا بر مرسوم بودن شرک ناجائز است، البته چنین شخص را مشرک گفته نمیشود چراکه مراد از عبد خادم و مطیع گرفته میشود.

قال الملا علی القاری رحمه الله تعالى: ولا يجوز لمحمد المحاريف ولا عبد النبي ولا عبدة عما شاع فيها بين الناس (المراعاة ۱۰۶هـ)

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: ولا يسميه حكما ولا اباه الحكم ولا اباه عيسى ولا عبد فلان (الى ان قال) القول ويؤخذ من قوله ولا عبد فلان منع التسمية بعبد النبي ونقل المناوى عن الدميري انه

قول بالجواز بقصد التشریف بالنسبة والاكثر على المذبح حمية اعتقاد حقيقة العبودية كما لا يجوز
عبدالداراه (رد المحتار ص ۲۶۸ ج ۲) والله سبحانه وتعالى اعلم۔
جمادی الاولیٰ سنہ ۸۹ھ

اسماء متعدد یا تبدیلی اسم

سوال : آیا در صورتیکہ اسم اول کسی مہمل باشد یا بد و قبیح باشد یا عوض آن اسم دیگر در سند او آید آیا میتواند اسم خویش را تبدیل کند؟ نیز آیا میتواند یک شخص برای خویش دو یا اضافہ از دو اسماء را انتخاب کند؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : تبدیل نمودن اسم بدبہ اسم نیک لازمی است نیز تبدیلی اسم بلا ضرورت جواز دارد نیز اسمای متعدد ہم جواز دارد۔

قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ تحت بحث ما يجوز التسمية به من الاسماء وما لا يجوز: كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يغير الاسم القبيح الى الحسن جاء رجل يسمى اصرم فسماه زرعة (رد المحتار ص ۲۶۸ ج ۲) والله سبحانه وتعالى اعلم۔
۲۹ صفر سنہ ۹۲ھ

غير قریشی را قریشی گفتن

سوال : آیا غیر قریشی حق دارد کہ خور را قریشی معرفی کند یک قصاب معروف خویش را قریشی نام نہادہ حکم او چیست؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بنابر کدام تعلق خویش را منسوب بہ خانوادہ دیگر حرام است کہ بران وعیدات شدید آمدہ است۔

عن سعيد بن أبي وقاص وابي بكر بن رضى الله تعالى عنهما قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من ادعى الى غير ابيه وهو يعلم فالجدة عليه حرام متفق عليه۔

عن أبي هريرة رضى الله تعالى عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا ترغبوا عن اباكم فمن رغب عن ابيه فقد كفر متفق عليه (مشکوٰۃ ص ۲۸۷ ج ۲) والله سبحانه وتعالى اعلم۔

۲۵ شعبان سنہ ۹۱ھ

نام نهادن بہ اسم عبدالرحمن ویا عبدالرحيم

سوال : اسمای عبدالرحمن وعبدالرحيم کہ مردم مضاف را حذف نمودہ تنها رحمن یا رحيم گفته ندا میکنند چہ حکم دارد؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : طبقیکه در این اسماء مضاف محذوف معنوی میباشد اسم تسمیه برای اسماء جواز دارد با کراهیت، بالخصوص اسمانکه مختص باشند با ذات باری تعالی مانند غفار رحمن وغیره که در این اسماء حذف مضاف خیلی ها قبیح است والله سبحانه وتعالی اعلم .

کاغذ پرانی جواز ندارد

سوال : آیا کاغذ پرانی جواز دارد یا خیر ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : پتنگ پرانی بناء بر مفاسد ذیل جواز ندارد .:

(۱) تعقیب کننده کبوتر را آنحضرت صلی الله علیه وسلم شیطان فرموده بود وبر او لعنت گفته است .

عن ابی هریرة رضی الله تعالی عنه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم رای رجلا یتبع حمامة لفلان شیطان یتبع شیطانا (ابوداود ص ۱۳۷ج ۲)

جهت انهماکیت در کبوتر بازی غفلت در امور دینی ودنیوی همین علت در پتنگ بازی هم موجود است لذا وعید قبلی در این حصه هم مطرح است.

(۲) از نماز باجماعت بلکه از نماز انفرادی نیز غافل میشود خداوند عزوجل در حرمت شراب وقمار فرموده (و یصید کهر عن ذکر الله وعن الصلوة) .

(۳) پتنگ پران اکثراً بر بامهائی بلند بالا میشود که تجاوز است بر نوامیس وحقوق مردم.

(۴) احياناً پتنگ پران از بام میافتند وبمیرد که یک نفس محترم ضایع میشود که آنحضرت ﷺ از بالا شدن از بام بی دیوال منع فرموده اند.

(۵) فضول خرچی نمودن در مال تبذیر وحرام است قرآن کریم چنین اشخاص را بر اخوان الشیاطین معرفی نموده پتنگ بازی در معصیت مقابله وتساوق و تفاجر حرام بلکه خطر کفر را دارد والله سبحانه وتعالی اعلم .

(۱۱ محرم ص ۱۳۸۷هـ)

تحقیق در سرایت مرض

سوال : اگر در کدام منطقه مرض وبا بیاید آیا بنا بر خوف سرایت از آنجا نقل مکانی

نمودن به شهر دیگر جواز دارد نیز در صورتیکه در حیوانات مرض داخل شود آیا کناره

نمودن دیگر حیوانات از نزدیک او جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در بعض احادیث نفی عدوی آمده و در بعض دیگر ثبوت آن صورت تطبیق این است کہ مراد از عدوی آنست کہ در عقیدہ جاہلیت بودہ این اعتقاد کہ در بعض امراض این خاصیت و طبعیت لازمی است کہ هیچ خطا نمیشود علاوہ از این نص لاعدوی ولا طیرہ دیگر دلائل نیز موجود است مثلاً در کدام مقام کہ طاعون حوالہ شدہ فیصدی اموات کم بودہ نیست بہ فیصدی زندہ ہا اگر تعدی ہر آنہ می بود پس یک فرد ہم زندہ نمی ماند و در احادیثی کہ حکم اجتناب آمدہ آن بدرجہ سبب است اما حیثیت آن سبب کم است از اسباب ظاہر پس اجتناب لازمی نیست حکم (فر من المعلوم فرارک من الاسد) در حصہ ضعیف الاعتقاد ہا ست کہ در حصہ آنان مرض بہ مشیت الہی ثابت شدہ پس او از احادیث لاعدوی ولا طیرہ منکر است کہ در آن خطر سلب ایمان او میباشد اما چونکہ در حدیث از فرار من الوباء صراحۃ منع آمدہ پس یک شہر را ترک نمودہ بہ شہر دوم رفتن جواز ندارد البتہ از یک محلہ بہ محلہ دوم حق رفتن را دارد این چنین مواشی و حیوانات را نیز بہ درجہ سبب دور داشتن جواز دارد اما اعتقاد لزوم جواز ندارد . واللہ سبحانہ وتعالی اعلم .
(۲۶ / ربیع الاول سنہ ۸۷۷ھ)

در طلب معاش سفر نمودن بدون اذن والدین

سوال : وقتیکہ در شہر خود ذریعہ معاش میسر نشود آیا بدون اجازہ والدین و زوجہ سفر نمودن بہ مملکت دوم جہت کسب جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : اگر بنا بر سفر خوف ضیاع حقوق والدین و اولاد باشد کہ نفقہ بہ آنان نماند جواز ندارد وقتیکہ انتظام دیگری ہم نباشد اما اگر انتظام نفقہ آنان را کند پس حق سفر را دارد اما اگر سفر پرخطر باشد کہ غالبت در آن ہلاکت میآید پس ہر آنہ باید اجازہ گیرد از والدین .

قال العلامة المحقق رحمه الله تعالى: وله الخروج لطلب العلم الشرعي بلا اذن والديه لو ملصحا
وقام على الدور .

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى (قوله وله الخروج الخ) ای ان لم یحلف علی والدیه الطبیعة بان کان موسرین ولم تکن نفقتہما علیہ فی الخافۃ ولو اراد الخروج الی الحج و کرہا لک قالوا ان استغنی

الاب عن خدمته فلا بأس والا فلا يسعه الخروج فان احتاجا الى النفقة ولا يقدر ان يملك لهما نفقة كاملة او امكنه الا ان الغالب على الطريق الخوف فلا يخرج ولو الغالب السلامة يخرج وفي بعض الروايات لا يخرج الى الجهاد الا باذنها ولو اذن احدهما فقط لا ينبغي له الخروج لان مراعاة حقهما فرض عين والجهاد فرض كفاية (الى ان قال) فلو في سفر تجارة او حج فلا بأس به بلا اذن الابوين ان استغنيا عن خدمته ولو خرج المتعلم وضيع عيالا يراعى حق العيال اهـ (رد المحتار ص ۲۶۱ هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۱ جمادى الثانية سنة ۸۰ هـ

در صورت استغنى والدين بدون اجازه سفر جواز دارد

سوال : شخصی که والده او خیلی ضعیف است اما برای خدمت شخص باشعور نزدش است پسرش قصد دو سال سفر رابه خارج دارد والده اجازه داد اما در قلبش غم فراق است پس آیا در این سفر پسر مجرم پنداشته می شود باخیر؟ بینوا تو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر سفر دینی یا دینوی باشد و راه هم بی خطر باشد در این صورت بدون اجازه والدين نیز سفر نمودن جواز دارد بشرطیکه مادر نیازمندی نداشته باشد به خدمت جسمانی یا مالی این پسر اما صدمه طبیعی پس او هر آینه میباشد .

قال العلامة المحصلي رحمه الله: وله الخروج لطلب العلم الشرعي بلا اذن والديه.

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله وله الخروج) ای ان لم يخف على والدیه الضعیة بأن كانوا موسرين ولم تكن نفقتهما عليه في الخافیه ولو اراد الخروج الى الحج وكرها ذلك قالوا ان استغنى الاب عن خدمته فلا بأس والا فلا يسعه الخروج وكرها ذلك قالوا ان استغنى الاب عن خدمته فلا بأس والا فلا يسعه الخروج فان احتاجا الى النفقة ولا يقدر ان يملك لهما نفقة كاملة او امكنه الا ان الغالب على الطريق الخوف فلا يخرج ولو الغالب السلامة يخرج (الى ان قال) ولو اذن الابوان لا يلتصقا الى غيرها هذا في سفر الجهاد فلو في سفر تجارة او حج فلا بأس به بلا اذن الابوين ان استغنيا عن خدمته اذ ليس فيه ابطال حقهما الا اذا كان الطريق مخوفا كالمهر فلا يخرج بهلا اذنها وان استغنيا عن خدمته (رد المحتار ص ۲۶۱ هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم.

بدون اجازہ والدین دیگر تدریس نمودن

سوال : شخصی درجای دور تدریس میکند والدینش اصرار نمودند تا درجای نزدیک تدریس کند آیا در این صورت تدریس او در آنجا موجب گناه پنداشته میشود یا خیر؟ بینا تو جروا

الجواب باسم ملہم الصواب : دردور رفتن علماء اکابر از دنیا روز بروز رخصت می شوند از مدرسه ها ہر سال ہزارہا افراد فارغ میشود اما معدود چندی بر مقام درس و تدریس فائز میشود و خلای این اکابر را پُر میکنند کہ چنین افراد با علم و با عمل و با صلاحیت کہ باغ سرسبز اکابر را باخون و خوی خویش شاداب سازند از سوی دیگر والدین کہ از علم دوراند نمی خواهند کہ پسران ایشان در ادارہ های علمی مصدر خدمت بگردند بلکہ در پی دنیا حتی خدمت غربی ہارا پسند می دارند و رفتن پسر را بہ امریکا و اروپا افتخار می دانند بعضی ہا بعد از فراغت اولاد را در حصول دنیا داخل میکند و بعضی ہا می خواهند کہ پسران ایشان درجای نزدیک تدریس کنند کہ در آنجا شکار مشکلات خانگی، ماحول بد احياناً بفضل و عناد با علما از تدریس جان بسیر آمدہ بلکہ بالاخرہ بادیں و اہل دین نفرت را شروع کنند کہ عوض خدمت دین ذریعہ بدنامی دین و علماء میگردد اگر والدین دلخواہ خود را بہ اولاد بقبولانند رفتہ رفتہ نام و نشان دین از بین میرود کسی نمی ماند تا مسئلہ دین را بہ مردم بنماید پس وقتی کہ والدین و اقارب اولاد ایشان را برای حصول علم دین و وقف نمودند موقع دهند آنانرا تا خدمت کنند و کاملاً ہمکاری کنند با آنان تا در حصول سعادت دارین سهم شوبدوبہ آنان مقام اعلی را انتخاب کنند خلاصہ اینکہ در صورتیکہ والدین نیازمند خدمت نباشند اولاد ایشان جہت خدمت دینی دور نزدیک نباشد اولاد ایشان جہت خدمت دینی دور نزدیک وظیفہ تدریس را انجام میدهند در این صورت اطاعت والدین لازمی نیست .

بلکہ سفر تجارت کہ سفر دنیوی است در آن ہم اجازہ والدین ضروری نیست پس معلم دین کہ سبب خیر و برکت کافہ است چگونہ این سفر موقوف باشد بہ اذن والدین البتہ در صورتہای ذیل بدون اجازہ والدین سفر جواز ندارد .

(۱) در صورتیکہ والدین نیازمند خدمت جسمانی باشند و خادم ہم نباشد .

(۲) در صورتیکہ سفر بر خطر نباشد کہ اغلب گمان ہلاکت در آن باشد .

(۳) وقتیکہ پسر هنوز امر باشد و خوف فتنہ در آن باشد واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم
(۸/محرم سنہ ۹۵ھ)

سروپا برهنہ بودن

سوال : آیا سر برهنہ وپا برهنہ یعنی بدون کفش وکلاه گشت وگذر نمودن جواز دارد یا خیر ، اگر جواز ندارد پس دلیل چیست؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : پوشیدن کلاه یا عمامہ وپوشیدن پاپوش سنت است ودرقباحت وشناعب عمل خلاف سنت هیچ شک نیست رسول اللہ ﷺ برہر دو چیز مواظبت نموده نیز در عصر حاضر سر برهنہ بودن شعار فساق وفجار است کہ قباحت زیادی را دربردارد نیز لباس نعمت الہی وزینت است وسبب نجات از حرارت وبرودت نیز است پس ترک نعمت کفران نعمت است . واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم .

(۲۵/جمادی الثانیہ سنہ ۸۷ھ)

غیر عالم حق درس قرآن را ندارد

سوال : در عصر حاضر کہ اکثر ائمہ مساجد علماء سند یافتہ نیستند بامطالعہ تفاسیر وکتب حدیث از لسان اردو وغیرہ ترجمہ ودرس حدیث میکنند آیا برای آنان درس قرآن وحدیث جواز دارد یاخیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : تا زمانیکہ تحت قیادت کدام عالم مستند ترجمہ قرآن را نکرده باشد برایش درس قرآن جواز ندارد . واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم . (رجب سنہ ۸۷ھ)

بول کردن در غسل خانہ

سوال : وقتیکہ غسل خانہ پختہ کاری باشد آیا بول وبراز کردن در آن وبرآن آب ریختن جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بلہ ! جواز دارد اما احتراز از آن بہتر است زیرا کہ در این صورت از این وسوسہ پیدا میشود :

قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا یبولن احدکم فی مستحبہ ثم یغتسل او یجوش فیہ فان عامة الوسواس منه ولله سبحانه وتعالى اعلم .
۵ رجب سنہ ۸۷ھ

نفارہ زدن جوازدارد

سوال : آیا از جهت اعلان چیزی نفارہ زدن جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا
الجواب باسم ملہم الصواب : بلہ برای کدام عمل جائز چنین اعلان نمودن جواز
 دارد طبقہ آنحضرت علیہ السلام در اعلان نکاح نفارہ زدن را جواز دادہ اند .
 قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ (قوله ویندب اعلانه) ای اطہارہ والضمیر راجع الی النکاح
 یعنی العقد الحدیث الترمذی اعلنوا هذا النکاح واجعلوه فی المساجد واضربوه علیہ بالدفوف فتتح (رد
 المحتار ص ۲۶۱ ج ۲) وللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم .
 ۱۳ رجب سنہ ۸۷۷ھ

چیدن موی سفید برای مرد جوان جوازدارد

سوال : اگر بنا بر زکام مزمن چند تار موی کسی در مدت جوانی سفید شود آیا حق
 کشیدن آنرا دارد یا خیر؟ بینواتوجروا
الجواب باسم ملہم الصواب : جهت ازالہ عیب چیدن موی سفید جواز دارد پس سفید
 شدن موی قبل از وقت عیب است لذا چیدن جواز دارد .
 وقال العلامة المحصن رحمہ اللہ تعالیٰ : ولا بأس بملطفہ الشیب .
 وقال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ : (قوله ولا بأس بملطف الشیب) قیدہ فی البزازیۃ ہاں
 لا یكون علی وجہ التزین (رد المحتار ص ۲۶۱ ج ۲) وللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم .
 ۷ رجب سنہ ۸۷۷ھ

مقاطعه نمودن با سود خور

سوال : آیا گرفتن دختر سود خور یا مامور بانگ یا بیمہ یا پذیرفتن جہیز از آن جواز دارد
 یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بلہ ! جواز ندارد . واللہ سبحانہ وتعالیٰ
 (۲۲/ شعبان سنہ ۸۷۷ھ)

فروختن گاو مادہ و حاملہ بہ خاطر ذبح بر قصاب

سوال : آیا فروختن گاو حاملہ جهت ذبح کردن بر قصاب جواز دارد؟ بینواتوجروا
الجواب باسم ملہم الصواب : بلی ! ذبح نمودن مادہ گاو جواز دارد پس فروختن آن بر
 قصاب نیز جواز دارد ، البتہ اگر قریب الولادت باشد ، علماء آنرا مکروہ گفته اند .

قال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى: وليس في ذبح الامم اعادة الولد لعمه التعيين بموته.
 قال العلامة ابن عابد بن رحمه الله تعالى: (قوله وليس في ذبح الام الخ) جواب عما يقال انه لولم
 يحمل بذبح امه لما حل ذبحها حاملا لاطلاف الحيوان وتقرير الجواب ظاهر لكن في الكفاية ان تغاير
 الولادة تكر ذبحها (رد المحتار ص ۱۳۴هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم.
 ۲۹ سوال سنه ۸۷هـ.

كامياب نمودن شاگرد تمبل و نالائق جواز ندارد

سوال : متحن یک شاگرد نالائق را با مراعت کامیاب کرد که بعد از آن شاگرد جانی
 مامور مقرر شد آیا تنخوا برایش حرام است یاخیر؟ بینواتوجروا
الجواب باسم ملهم الصواب : اگر صلاحیت داشته باشد و ماموریت را بطریقه احسن
 اداء کند وظیفه گرفتن برایش جواز دارد متحن از طرف حکومت تعیین شده است عائدات
 او در حرمت بدوش متحن نیست، البته اگر متحن عوض طالب لائق طالب تمبل را کامیاب
 کرد پس مجرم است. باید توبه کند.
 قال الله تعالى: ان الله يامرکم ان تؤدوا الامانات الی اهلها واذا حکمتم بین الناس ان تحکموا
 بالعدل الایة (۸۷هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم.
 غره ذی القعدة سنه ۸۷هـ

قتل نمودن حیوانات موزی

سوال : آیا قتل سگ، گربه، مگس، مور و غیره حیوانات موزی جواز دارد و طریقه قتل
 آنها چگونه باشد؟ بینواتوجروا
الجواب باسم ملهم الصواب : حشرات الارض اگر ابتداء بالایذاء کنند در قتل آنها هیچ
 حرج نیست در غیر آن قتل آنها خلاف اولی است مار و گژدم چونکه خلقه موزی اند در قتل
 آنها و در قتل سگ و گربه موزی نیز حرج نیست و قتل مار و گژدم باعث ثواب است قتل
 اشیاء موزی چنین در کارست که زود جان دهند اما باز هم احراق آنها جواز ندارد.
 قال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى: وجاز قتل ما يهر منها كلب عقور و هرة تصر ويلصها أي الهرة
 ذمها ولا يهر بها لانه لا يفيد ولا يهرقها وف المبتلى بكرة احراق جراد و قمل وعقرب ولا بأس باحراق
 حطب فيها العمل.
 وقال العلامة ابن عابد بن رحمه الله تعالى: (قوله ويلصها) الظاهر ان الكلب مغلها تأمل (قوله بكرة

امراق جراده ای محمدی و مثل القبال البرغوی و مثل الطرب الحیم (رد المحتار ص ۴۴۳ هـ)
 و فی الہندیہ: قتل الزبور و الحصرات ہل یباح فی الشرع ابتداء من غیر الیاء و ہل یفایب علی قتلہم
 قال لا یفایب علی ذلك وان لم یوجد منه الیاء فالاول ان لا یعرض بقتل شیء منه کذا فی جواهر
 الفتاوی عالمگیری ص ۳۶۱ هـ) و اللہ سبحانہ و تعالی اعلم.
 ۲ رجب سنہ ۹۴۲ھ

قتل چلباسک ((جمجورہ)) باعث ثواب است

سوال : چلباسک دشتی کہ از نوع آن درخانہ زیاد دیدہ میشود آیا قتل آن ہردو جواز
 دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : قتل ہردو باعث اجر و ثواب است در حدیث لفظ (وزع)
 آمدہ کہ ہردو را شامل است. رسول اللہ ﷺ علت قتل آنرا دمیدن آن در آتش نمرد بر
 ابراہیم ؑ نمائیبد اند

عن امر شریک رضی اللہ تعالی عنہا ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم امر بقتل الوزغ وقال وکان ینفخ
 علی ابراہیم علیہ السلام (بخاری ص ۴۳۳ هـ)

عن ابی ہریرہ رضی اللہ تعالی عنہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم من قتل وزغاً فی اول ضربۃ کتبت لہ
 مائۃ حسنۃ و فی الثانیۃ دون ذلك و فی الثالثۃ دون ذلك (مسلم ص ۲۲۲ هـ)

عن ابی ہریرہ رضی اللہ تعالی عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من قتل وزغۃ بالضربۃ
 الاول کان لہ کذا و کذا حسنۃ فان قتلہا فی الضربۃ الثانیۃ کان لہ کذا و کذا حسنۃ فان قتلہا فی الضربۃ
 الثالثۃ کان لہ کذا و کذا حسنۃ و فی الباب عن ابن مسعود و عائشہ و امر شریک و حدیف ابی ہریرہ حدیف
 صن صحیح (الترمذی ص ۲۴۳ هـ)

قال الامام القرطبی رحمہ اللہ تعالی: وقال کعب و قتادۃ و الزہری و لم یبق یوم مثل حبابۃ الاطفاط
 عنہ النار الا الوزغ فانہا کان یتنفخ علیہ و کذلک امر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بقتلہا و سماہا
 لویسۃ (المجامع الاحکام القرآن ص ۳۰۴ هـ)

برہنہ نمودن ستر (عورت) جہت حصول ملازمت

سوال : حکومت در ماموریت های ہوائی شعبہ رابطہ استاذان باز نمود شرط تعیین در آن
 اینست کہ باید ملازم یا مامور ابتداء معائنہ شود کہ در این معائنہ ہمہ جاہای سترا و کشف

میشود آیا در این صورت کشف عورت جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : علاوہ ضرورت شدیدہ درہیچ صورت کشف عورت جواز ندارد این صورت کہ در آن حصول منصب است پس برای حصول منصب کشف عورت بہ کدام اندازہ بی حیانی است کہ چنین نمودن ارتکاب گناہ کبیرہ است پس سوال مذکورہ در ضرورت شدیدہ داخل است . واللہ سبحانہ وتعالی اعلم . (غرہ محرم سنہ ۸۸ھ)

چوچہ مصنوعی گاؤ

سوال : اگر چوچہ گاوبمیرد آیا تیار نمودن چوچہ مصنوعی از پوست چوچہ گاؤ وغیرہ جہت دوشیدن گاؤ جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : اگر کاملاً جسم چوچہ باخشان وغیر آن ظاہر نشود فقط یک شکل باشد جواز دارد . واللہ سبحانہ وتعالی اعلم . (۷/محرم سنہ ۸۸ھ)

در چراگاہ حق ہمہ است

سوال : در دیار ما علاقہات کوہ زارہا تقسیم شدہ ہر یکی در حصہ خویش مال چرانی میکنند کسی حق ندارد تا مال چرانی کند در حصہ کسی دیگر احیاناً کسی مالش را در چراگاہ قوم دیگر میآورد یا غرامت میدہد و یا ہمہ مردم مال ہای خویش را در سہم او در چراگاہ میچرانند تا آنکہ حاکم نیز او را بہ این عمل مکلف میسازد حکم شرع در این مورد چیست؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : تقسیم نمودن حصہ ہای کوہ را چنین کہ منع ساختن دیگران را از چرانیدن در چراگاہ یا در صورت چراندن غرامت مالی از او گرفتن ہر دو صورت حرام وظلم ست در چراگاہ ہا تمام مسلمانان شریک اند ارض مباحہ در کنار حتی از چراگاہ شخصی خویش منع نمودن گیاء جواز ندارد اگر مالک آنرا بہ داخل شدن نماند بر اولزام است کہ علف را دور کردہ بہ طالب بدهد .

قال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى: وبيع ثوب من ثوبين والمراعي اى الكلا واجارها اى ابطالان بيعها فلعمري الملك لم يحدف الناس شر كما في ثلاث في الماء والكلا والدار واما ابطالان اجارها فلانها على استعمال عين ابن كمال وهذا اذا لم يحدف نفسه وان التبعه بسقي وتربية ملكه وجار بيعه عيني وقيل لا.

وقال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ محمد (قوله لحديث الناس شركاء في ثلاث) ومعنى الشراكة في النار الاصطلاء بها وتجهيف الغياب لا اخذ الحجر الا بالذن صاحبه وفي الماء الشرب وسقي الدواب والاستقاء من الابار والحياض والانهيار المملوكة وفي الكلا الاحتشاش ولو في ارض مملوكة غير ان صاحب الارض المنع من دخوله ولغيره ان يقول ان لي في ارضك حقاً فاما ان توصلي اليه او تحسه او تسلي وتدفعه لي وصار كثوب رجل وقع في دار رجل امان ان ياكل للمالك في دخوله لياخذها واما ان يخرج اليه فتح ملخصاً (رد المحتار ص ۱۱۰ ج ۲) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۷ صفر سنہ ۸۸ھ

در برداشتن خوک تعاون با کافر

سوال : زید به شکار رفت کہ در آنجا کافر خوک را شکار نموده بود بہ زید گفت این خوک را در مورتم بالاکن زید انکار ورزید کافر گفت اگر شکار تو مرد حرام باشد او ہم از دست تو برآید زید خوک را بالا نکرد اما از استدلال او را جواب معقول نداد سوال اینجاست کہ آیا در چنین وقت تعاون نمودن در بالا نمودن خوک جواز دارد و آیا بادت زدن دست نجس میشود ؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در این کار تذلیل مسلمان است لذا جواز ندارد واستدلال کافر باطل است چرا کہ حیوان نجس، حرام و متعفن را از خانه دور کنند کہ در آن تذلیل مسلمان نمیباشد در قبال کافر بلکه مامور بہ و اطاعت است اگر موی خنزیر یا دست بردارنده تر باشد پس نجس میشود در غیر آن نجس نمیشود . والله سبحانه وتعالى .

(۲/ ربيع الاول سنہ ۸۸۹ھ)

در اخبار مشاهده نمودن عکس مرد وزن

سوال : در وقت قرانت اخبار مشاهده نمودن عکس های مرد وزن چه حکم دارد آیا دیدن عکس اخبار جواز دارد یا خیر ؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر دیدن اخبار ضروری باشد پس حتی المقدور باید از دیدن عکس ها اجتناب ورزد وعکس را با قلم سیاه کند در عصر حاضر اخبار بینی تعیش ذهنی گردیده مردم آنرا ضرورت طبعی می پندارند کہ علامه ضعف ایمان ست . والله سبحانه وتعالى اعلم .

(۱۷/ ربيع الثاني سنہ ۸۸ھ)

بہ نیت تبلیغ ارتکاب معصیت جواز ندارد

سوال : اگر بہ قصد اصلاح فاسق با فاسق در عمل فسق شریک شود آیا جواز دارد؟

مانند شمولیت در مجالس اہل بدعت؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در ہیج صورت ارتکاب معصیت جواز ندارد مراد از ارشاد و تبلیغ رضای الہی است پس در تحصیل این مقصد چہ جای گناہ اگر کسی بہ قصد اصلاح خانم فاحشہ با او بد فعلی میکند آیا کدام احمق آنرا جائز میپندارد؟ واللہ سبحانہ و تعالی اعلم . (۱۱/ شعبان سنہ ۸۸ھ)

تنبہ : تحقیق مفصل ومدلل این مسئلہ در کتاب (حیثیت شرعی تبلیغ وحدود آن) آمدہ آنرا مطالعہ کنید.

بنا بر کدام مصلحت گناہ را جائز دانستن العادیت است

سوال : در یک امر امکان اداء نمودن حکم شرعی و یا اداء نہ نمودن ہردو موجود است اما زید میگوید بنا بر مصلحت ترک حکم شرعی در کارست آیا این نظریہ زید درست است؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بنا بر مصلحت ترک حکم شرعی العادیت است وبی دینی ، گویندہ این کلمہ را فاسق میگوید کہ مصداق آیات قرآنیہ است : ﴿أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ وَغَطَّىٰ عَن بَصَرِهِ وَضَتَّوْا﴾ .

باید از چنین نظریہ العادی توبہ کند فیصلہ شریعت این است کہ بر مسائل مصالح را مانند مصالحہ انداختن چقدر کہ مصالحہ زیاد شود انقد لذت طعام اضافہ ترشود.

رسالہ مفصل ومدلل این تحقیق (سیاست اسلامیہ) در جلد ششم احسن الفتاویٰ است واللہ سبحانہ و تعالی اعلم غرہ . (ربیع الآخر سنہ ۹۶ھ)

عکس کشیدن عالم زیادہ است

سوال : در عصر حاضر عکس گیری را جائز استنباط نمودہ اند شما توضیح کنید بادلائل اگر جواز ندارد نیز توضیح نمایند کہ آیا در آن بین عالم، متقی و یک شخص عام فرق است یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : (۱) عکس گیری بہ اجماع امت حرام است (۲) بنا بر معصیت علماء عوام نیز جرائت میکنند بر معاصی (۳) از مداہنت علماء عوام آن جرم را جائز میندازند۔

تنبیہ : از ذرائع معتبر معلوم شدہ کہ بدون اجازہ کسی در غفلت اگر عکس گرفتہ شود جرم قانونی است بر او فرض است کہ خلاف او در محکمہ عارض شود و او را مجبور سازد بر ضائع نمودن عکس در غیر آن باید خلاف او عرض کند بالخصوص این وجیبہ علماء کرام است در این مسئلہ تساہل جواز ندارد خداوند تعالیٰ ہمہ مایان را در امان خود دارد واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم غرہ ۔

(جمادی الثانیہ ۱۲۸۸ھ)

عوض وانعام دادن جانبین را در اسب دوانی

سوال : آیا در اسب دوانی گرفتن معاوضہ واجرت برای شخص بر نہدہ و کامیاب جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : اگر در اسب دوانی از طرف جانبین پول شرط نہادہ شدہ باشد این شرط است و شرط حرام است عوض فعل حرام معاوضہ گرفتن و دادن حرام است واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم غرہ ۔

(رمضان ۱۲۸۸ھ)

سوراخ نمودن گوش و بینی

سوال : در عصر حاضر تعلق دارندہ گان ہمہ مذاہب گوش و بینی دوشیزہ گان را سوراخ میکنند آیا این عمل در تغیر خلق اللہ نمی آید در حالیکہ در حدیث لعنت وارد شدہ بر ترناشدگان جسم پس سوراخ نمودن عمیق تر از آن است کہ بہ طریق اولی تغیر است در خلق اللہ پس آیا جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : استعمال گوشوارہ در عصر آنحضرت ﷺ رائج بود بر قبایس آن سوراخ نمودن بینی نیز جواز دارد پس اگر این تغیر در خلق اللہ داخل می بود پس ہر آنہ رسول اللہ ﷺ از آن منع می فرمود

قال العلامة المحقق رحمه الله تعالى: ويكره للولول الباس الخلل حال السوار للصبي ولا لباس بهلقاذن
البنو والطفل استحصانا من قطع قلبه صول بهوز الخزام في الانفس له ارادہ

وقال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ: (قوله للصبي) ای الذکر لانه من لیلة النساء (قوله والطفل) ظاهرة ان المراد به الذکر مع ان ثقب الاذن لتعلیق القرط وهو من لیلة النساء فلا یجوز للذکور والذی فی عامة الكتب وقد عدناه عن التعارض انیة لایس بثقب اخذ الطفل من البهات و زاد فی حاوی القدسی ولا یجوز ثقب اذان البلیثین فالصواب اسقاط الواو (قوله لم اراه) قلت ان کان مما یکتب النساء به كما هو فی بعض البلاد فهو فیها کثقب القرط اهو قد نص الشافعیة علی جوازہ مدلی.

(رد المحتار ص ۲۷۰ ج ۵)

وفي الهندية : ولا یس بثقب اذان اللسان کذا فی الظهیریة ولا یس بثقب اذان الاطفال من البهات لانهم كانوا یفعلون ذلك فی زمان رسول الله صلی الله علیه وسلم من غیر انکار کذا فی الکبری (عالمگیری ص ۲۵۷ ج ۵) والله سبحانه وتعالی اعلم.

۱۲ صفر سنہ ۸۹ھ

تفصیل صورت های جائز و ناجائز غیبت

سوال : غیبت را تعریف کنید آیا غیبت درگناه صغیرہ داخل است و یا درگناه کبیرہ؟ بعض علماء غیبت فاسق و فاجر علنی را جواز میدهند آیا درست میگویند؟ تمام صورتهای غیبت را شرع نموده ممنون احسان سازید! بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : درغیاب کسی عیب واقعی اورا بیان نمودن که اگر اطلاع یابد آزرده میشود عبارت از غیبت است و این گناه کبیرہ است که در قرآن و حدیث بر آن وعید شدید وارد شده است.

صورتهای ناجائز غیبت

(۱) حلال پنداشتن غیبت مثلاً کسی غیبت کننده را منع کند اما غیبت کننده بگوید این غیبت نیست بلکه حقیقت است.

(۲) بدون ذکر اسم، عیب شخص را بیان نمودن که نزد او متعین و معلوم است این مجموعه نفاق و ریاء است.

(۳) غیبت شخص متعین این گناه کبیرہ است.

صورتهای جائز غیبت

(۱) در حضور دفع کننده ظلم و حاکم غیبت کدام ظالم را جواز دارد (۲) به نیت

نغير منكر در محضر قدرت دارندگان غیبت کدام مجرم جواز دارد. (۳) به قصد معلوم نمودن حکم شرعى در محضر مفتى غیبت کدام شخص را بشرطیکه اسم آنرا مبهم ماند (۴) جهت نجات از شرکسى غیبت کدام شخص را فرضاً جرح نمودن بر شهود و رواة (۵) غیبت علانیه گناه کنندگان البته باید تنها همان گناه علنى او را متذکر شود بر گناههای مخفى او تسامح نماید (۶) به قصد تعارف ذکر کدام عیب را فرضاً اعور اعمش وغيره به شرطیکه بدون این عیب تعارف اونا ممکن باشد

عن ابی هريره رضى الله تعالى عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال اتدرون ما الغيبة قالوا الله ورسوله اعلم قال ذكرك اخاك بما يكره قيل افرأيت ان كان فى اذى ما اقول قال ان كان فيه ما تقول فقد اغتبته وان لم يكن فيه ما تقول فقد بهته رواه مسلم (مشكوة ص ۴۱۲)

وقال العلامة اللوسى رحمه الله تعالى تحت الاية يحب احدكم ان يأكل لحم اخيه : والاية دالة على حرمة الغيبة. وقد نقل القرطبي وغيره الاجماع على انها من الكبائر وعن الغزالي وصاحب العدة انها من محرمات بانها من الصفات وهو عيب منها لكثرة ما يدل على انها من الكبائر. وقصارى ما قيل فى وجه القول بانها صغيرة انه لو لم تكن كذلك يلزم فسق الناس كلهم الا القلة النادر منهم وهذا حرج عظيم وتعقب بان فسو المعصية وارتكاب جميع الناس لها فضلا عن الاكثر لا يوجب ان تكون صغيرة. وهذا الذى حل عليه الكلام من ارتكاب اكثر الناس لها لم يكن قبل على ان الاصرار عليها قريب منها فى كثرة الفسوقى الناس وهو كبيرة بالاجماع ويلزم عليه الحرج العظيم وان لم يكن فى عظم الحرج السابق مع ان هذا الدليل لا يقيم تلك الدلائل الكثيرة. (روح المعالى ص ۱۵۱ ج ۲)

وعن عبد الله بن مسعود رضى الله تعالى عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم واياكم والكذب فان الكذب يهذى الى الفجور وان الفجور يهذى النار وما يزال الرجل يكذب ويتحرى الكذب حتى يكتب عند الله كذبا متفق عليه (مشكوة ص ۴۱۲)

وقال العلامة اللوسى رحمه الله تعالى: وقد تجب الغيبة لغرض صحيح شرعى لا يتوصل اليه الا بها وتنحصر فى ستة اسباب الاول التعظم فللمن ظلم ان يشكولمن يظن له قدرة على ازالة ظلمه او تخفيفه. الثانى الاستعانة على تغيير المعكر بذكره لمن يظن قدرته على ازالته. الثالث الاستفتاء فيجوز للمستفتى ان يقول للمفتى. ظلمنى فلان بكذا فهل يجوز له او ما طريق تحصيل حلى او نحو ذلك. والافضل ان يجهه الرابع تحذير المسلمين من الشر كهرج الشهود والروا والمصنفين. والمتصدئين لافشاء واقراء

مع عدم اهلیه فتجوز اجماعاً بل تہب (الی ان قال) والخامس ان يتجأهر بفسقه كالمكسلین وشریة الخمر
ظاهر فیجوز ذکرهم عما تجأهروا فيه دون غیره الا ان يكون له سبب اخر مما مر (روح المعانی ص ۱۶۱ ج ۲)
وقال العلامة المحکمی رحمه الله تعالى : فتباح غیبة مجهول ومتظاهر بقیح ولمصاهرة ولسوء
اعتقاد تحذیراً منه ولشکوی ظلامته للحاکم شرح وھائیة.

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى تحت (قوله فتباح غیبة مجهول) وفي تنبيه الغافلین
للفقیه ابی اللیث الغیبة علی اربعة اوجه وفي رحمه هی کفر بان قیل له لا تغتیب فیقول لیس هذا غیبة لالی
صادق فیہ فقد استحل ما حرّم بالادلة القطعیة وهو کفر وفي وجه هی نفاق بان یغتآب من لا یسبیه عند
من یعرفه فهو مفتآب ویرى من نفسه انه متورع لهذا هو النفاق وفي وجه هی معصیة وهو ان یغتآب
معیناً ویعلم انها معصیة فعلیه التوبة وفي وجه هی مباح وهو ان یغتآب معلناً بفسقه او صاحب بدعة
وان اغتآب الفاسق لحذره الناس یغآب علیه لانه من البهی عن المنکر اه اقول والاباحه لانتقال
الوجوب فی بعض المواضع الاتیة (قوله ومتظاهر بقیح) وهو الذی لا تستر عنه ولا یؤثر عدده اذا قیل
عنه انه یفعل کذا اه ابن الشحنة قال فی تہیین المحارم فیجوز ذکره عما تجأهربه لا غیره قال صلی الله
علیه وسلم من اللی جلہاب الحیاء عن وجهه فلا غیبة له واما اذا کان مستترا فلا تجوز غیبتہ اه قللت وما
اشهر بین العوام من انه لا غیبة لتأرک الصلوة ان ارید به ذکره بذلك وکان متجأهراً فهو صحیح
والا فلا (رد المحتار ص ۲۶۲ ج ۵) والله سبحانه وتعالی اعلم.

۲۱ صفر سنه ۸۹ھ

سوار شدن بر بایسکل کہ بر آن عکس باشد

سوال : بنا بر ضرورت اگر بایسکل کرانی راسوار شود کہ در بازوهای آن عکس
دوشیزگان نامحرم باشد آیا بر آن سوار شدن جواز دارد یا خیر؟ بینوا تو جروا
الجواب باسم ملهم العوالب : سوار شدن به چنین بایسکل جواز ندارد اگر بدون عکس
بایسکل پیدا نشد و ضرورت هم شدید بود جواز دارد اما باید عکس را با چیزی بپوشاند اگر
ممکن نباشد باید حتی المقدور از عکس اغماض کند والله سبحانه وتعالی اعلم.
(۱۵ / ربیع الاول سنه ۸۹ھ)

صورت های جائز نسل بندی

سوال : بر چندین طریقہ بر نسل بندی عمل جاری است.

(۱) بچه دان زن را اخراج نمودن. (۲) مرد عملیات میشود که بعد از آن امکان ولادت اولاد از او ختم میشود. (۳) استعمال ادویه نسل بندی (۴) در وقت جماع پوش دادن ذکر باخلطه پلاستیکی.

پس عرض این است که در این صورت ها کدام آن جواز دارد و کدام آن ممنوع و ناجائز است؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : نسل بندی نمودن از جهت فکر قلت رزق در تمام صورتها حرام است، البته اگر صحت خانم مدنظر گرفته شود یا تربیت اولاد را مد نظر بگیرد پس استعمال پلاستیک یعنی پوش کردن ذکر با پلاستک جواز دارد اما اخراج بچه دان خانم یا عملیات مرد جواز ندارد که تا ابد از کار برآید، تفصیل را در رساله (ضبط تولید و اسقاط حمل) در همین جلد احسن الفتاویٰ مشاهده کنید. والله سبحانه وتعالى اعلم.

(۳/جمادی الثانیہ سنہ ۸۹ھ)

قطع تعلق نمودن باپسر فاسق خویش!

سوال : پسر م که خلاف شرع و فاسق علنی است حتی مرا هم دشنام می زند خطر دارم از او، با او مقاطعه نموده ام اقارب من و اदार نموده اند من را تا پس با او آشتی کنم در این حصه حکم شرع چیست؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در اینجا دو مسئله مطرح است : اول عفو نمودن که این خصلت بزرگ است فضائل زیادی در این حصه وارد شده که سبب قرب و رضای الهی میگردد دوم پس تعلق گرفتن باپسر پس او یا آئنده پسر تعلق دارد اگر در آئنده مطمئن باشی که ممکن پس اصلاح شود پس با او تعلق را آغاز کن در غیر آن قطع تعلق با او در کار است. والله سبحانه وتعالى اعلم.

(۱۲/رجب سنہ ۸۹ھ)

اداء کردن نماز برجای نماز بخملى (ايريشمى)

سوال : آیا برجای نماز بخملى اداء کردن نماز جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در ادای نماز برجای نماز بخملى (ايريشمى) اختلاف است اما قول جواز را جع است جای نماز های بازاری ابرشم خالص نیست لذا بالاتفاق

گذاریدن نماز بر آن جواز دارد.

قال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى: ويحل توسده واقتراشه والنوم عليه وقالوا والشافعي ومالك رحمهم الله تعالى حرام وهو الصحيح كما في المواهب القلبية عليه حفظه لکنه خلاف المشهور. وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله لکنه خلاف المشهور) قال فی الشرع لایلیه فی هذا التصحيح خلاف ما علیه المتون المعتمدة المشهورة والشروح (رد المحتار ص ۲۲۶ ج ۴) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۲۸ رجب سنه ۸۹ هـ

وظیفه گرفتن با شهادت نامه و سند ساختگی

سوال : کسی عریضه داد به یک وظیفه شهادت نامه صنف پنجم را در کار داشت آنرا جعلی تیار کرد آیا تنخواه این وظیفه برایش حلال است و آیا تیار کننده شهادت نامه نیز با او مجرم شمرده شود نیز معمار که شهادت معماری را ساختگی بگیرد حکم آن از روی شرع چیست؟ بینوا تو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : این کذب و فریبکاری است لذا جواز ندارد اعانت کننده نیز مجرم شمرده میشود، البته کدام وظیفه که بدوش اوست اگر در او صلاحیت ادای آن به احسن وجه باشد معاش برایش حلال است. والله سبحانه وتعالى اعلم.

(۲۵/ ذی الحجه سنه ۹۰ هـ)

حصول رعایت از رئیس طب در سند طب

سوال : از جانب حکومت بعض مامورین را سهولت طبی مهیا است جهت تفتیش تعین شده اگر کسی از کدام طبیب دوم تصدیق بیاورد و از طبیب حکومتی تصدیق گیرد آیا برانش جواز دارد یا خیر؟ بینوا تو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر طبیب متعلق تشخیص طبیب دوم مطمئن باشد تصدیق آن را بپذیرد در غیر آن جواز ندارد بنا بر رفاقت تصدیق نمودن جواز ندارد. والله سبحانه وتعالى اعلم.

(۲۳/ جمادی الاولی سنه ۹۳ هـ)

گروه دادن در دمیدن

سوال : برای مرض چیچک تار را دم کننده با سوره الرحمن یا سورت دیگر دم کند

گر اندازد و در گروی اطفال معلق کند آیا جواز دارد یا خیر؟ چون در حدیث از آن ممانعت آمده پس حکم شرعی آن چیست؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : جواز دارد در ایام جاہلیت چنین اشیاء را مؤثر بالذات می پنداشتند ازینجا در حدیث از آن ممانعت آمده است. واللہ سبحانہ و تعالی اعلم.
(۲۵/ذی الحجہ سنہ ۹۰ھ)

تلاوت و تفسیر در رادیو

سوال : در رادیو تلاوت قرآن کریم و تفسیر آن و سمع نمودن به آن جواز دارد یا خیر؟
و در این وقت استماع وانصات لازمی است یا خیر؟ بینواتوجروا
الجواب باسم ملہم الصواب : محض تلاوت بنا بر دو علت ناجائز است .
(۱) عموماً تلاوت کننده اجورہ میگیرد و بر تلاوت محضہ اجورہ گرفتن حرام است.
(۲) در این مجلس ساز و سرود نیز میباشد کہ در آن توهین قرآن کریم میآید، سمع آن نیز جواز ندارد، تفسیر را با اجرت بیان نمودن جواز دارد . واللہ سبحانہ و تعالی اعلم
(۲۵/ذی الحجہ سنہ ۹۰ھ)

در رادیو نشریات اسلامی نیز حرام است

سوال : آیا در تلویزیون شنیدن موعظه کدام عالم یا مشاهده نمودن بازی کرکت جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا
الجواب باسم ملہم الصواب : مشاهده نمودن تلویزیون بنا بر وجوہات ذیل ممنوع است:
(۱) در آن عموماً عوض اصل فلم آورده شود کہ بنا بر تصویر بودن حرام است کہ رفتن بہ مجلس تصویر جواز ندارد زیرا کہ در حدیث رفتن بہ مجلس تصویر مورد لعنت گردانیدہ شدہ و بہ انجا فرشتہ های رحمت نمی روند.
(۲) انانسر آن خانم میباشد کہ مشاهده نمودن آن و تصویر آن حرام است. (۳) علاوہ انانسر دیگر دوشیزگان نیز در تلویزیون دیدہ میشوند و مردہا نیز کہ مشاهده نمودن زن نا محرم برای مردان و مشاهده نمودن مرد نامحرم برای دوشیزگان بلا ضرورت حرام میباشد.
(۴) عورت پهلوانان و بازی کنندگان برهنہ میشود کہ دیدن ستر کسی حرام است .

(۵) نشریات موسیقی و دیگر فواحش در آن بیاید که مشاهده نمودن آن حرام است .
 (۶) جهت فواحش خبیث تلویزیون بی حیائی، بی حجابی زنا لواطت و دیگر جرم ها عام گردیده تا آنکه مشاهده شده که مردیکه تلویزیون را زیاد مشاهده نموده با همشیره، والد و غیره خویش روی سیاه و مرتکب زنا گردیده که در این مورد نزد ما استفتا های زیادی آمده
 (۷) همه سائنس دانان متفق اند که مشاهده نمودن تلویزیون مضر صحت است دختری که ریشه اعصاب او قطع شده بود طبیب متخصص نظر داد که علت آن کثرت مشاهده نمودن تلویزیون است دختر دوم که بینائی چشم خویش را ازدست داده بود متخصص چشم نظر داد که علت آن زیاد مشاهده نمودن تلویزیون است اگر احتیاط نکنند ممکن درآینده کاملاً نابینا شود.

(۸) اکثر ا مضامین بی هوده دارد که ممنوع است درشریعت .

(۹) تلویزیون آله لهو و لعب و مرکز بی دینی فواحش و منکرات است که در آنجا نشریات اسلامی صورت میگیرد و آن اشاعت را شاعت اسلامی گفته میشود که بی حرمتی اسلام و توهین دین است .

(۱۰) اگر کسی هرائنه می خواهد پس باید تنها و تنها اشیای جائز آنرا مشاهده کند و از دیگر ایشاء اجتناب کند اما چنین نمودن امکان ندارد.

(۱۱) اگر فرض محال تسلیم شود که بدون ارتکاب حرام آنرا کسی مشاهده میکند بازهم دارای فساد ذیل میباشد که بعداً در شوق می آید و اشیاء حرام را نیز مشاهده میکند و چیزیکه قریب کننده حرام است پس آن نیز حرام است ولو که در ذاتش مباح هم باشد.

(۱۲) اگر کدام شخص متدین به قصد مشاهده نمودن اشیاء حلال تلویزیون را مشاهده نمودن آن را شروع کند دیگران دلیل میگیرند که مشاهده نمودن تلویزیون مطلق مباح است تفصیل بیشتر را در رساله (زهر خطیر تلویزیون از تی بی یعنی تیویر کلوز) مطالعه کنید . والله سبحانه و تعالی اعلم .
 (۹/ محرم سنه ۹۹ هـ)

یاد گرفتن لسان انگلیسی

سوال : آیا تعقیب نمودن کورس های انگلیسی جواز دارد یا خیر در حالیکه در عصر حاضر عده زیاد مردم در پی آن اند؟ بینوا تو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بله قرائت انگلی جواز دارد اما ماحول مکاتب ، فاکولته ها و کورس ها اکثراً غیر اسلامی است که مردم را بسوی بی دینی دعوت میدهند. باید از آن احتراز ورزیده شود . والله سبحانه وتعالی اعلم . (۵/جمادی الاخره سنه ۱۴۹۱هـ)

حکم بازیچه های مجسمه های مصنوعی

سوال : بازیچه های اطفال که دارای اشکال جاندار مثلاً شکل انسان، اسب، گوسفند و غیره در آن میباشد، حکم آن چیست؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : دادن بازیچه ها به اطفال جواز دارد اما بشرطیکه بازیچه های مجسم مانند انسان، حیوان و غیره در آن نباشد دلائل تفصیلی حرمت عکس را در رساله (الدلیل العریان عن غلب صور الحیوان) مطالعه کنید. والله سبحانه وتعالی اعلم.

(جمادی الاخره سنه ۱۴۹۱هـ)

تیکه گرفتن اجساد حیوانات مرده از بلدیه

سوال : زید از (بلدیه) تابه یک سال برداشتن ده هزار اجساد اموات حیوانات رابه تیکه میگیرد که از استخوان و پوست او آن کار میگیرد از چربوی آن صابون تیار میکند آیا این فعل زید شرعاً درست است یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : نه خیر! جواز ندارد . والله سبحانه وتعالی اعلم.

(۴/شوال سنه ۱۴۹۱هـ)

در حالت اضطرار خوردن مال غیر

سوال : یک شخص مسکین که خورد و نوش ندارد با سوال هم کفایت او نمیشود اگر در حالت اضطراری با کدام دولت مند برنان خواستن جنگ کند و بمیرد پس موت او چگونه است ؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بدون طیب خاطر گرفتن مال غیر حرام است (قال رسول الله صلی الله علیه و سلم لا یحل مال امرء مسلم الا بطیب نفس منه) در حالت اضطراری بنا بر نجات دادن جان عوض گرفتن بدون اذن مال غیر بقدر ضرورت خوردن از چیز مردار اهون تر است البته اگر گوشت مردار نیز میسر نشد پس به قدر ضرورت و سد رمق خوردن مال غیر جواز دارد .

قال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى في جنابك الحج : او هو مضطر الى اكله (الى قوله) ويقدّم
 الميتة على الصيد والصيد على مال الغنم ولحم الانسان الخ (رد المحتار ص ۲۱۴ ج ۲)
 پس تعجب است بر کسی که بر کمائی قدرت ندارد و برای جنگ قدرت دارد اگر آن
 شخص در جنگ مرد به موت حرام به قتل رسیده است یعنی جنگ او درست نیست. والله
 سبحانه وتعالى اعلم. (۱۸/ رجب ربیع الثانی سنه ۹۱ هـ)

نگاهداشت سگ بنا بر ضرورت

سوال : در حدیث آمده فرشته های رحمت داخل آن خانه نمیشوند که در آن سگ یا
 تصویر باشد پس آیا مطلق نگهداشت سگ جواز ندارد یا تنها در وقت ضرورت نگهداشت
 سگ جواز دارد؟ بینواتو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : برای حفاظت خانه یا شکار نگهداشت سگ جواز دارد.
 در حدیث ممانعت در حصه آن سگ آمده که بلا ضرورت باشد. الله سبحانه وتعالى اعلم.
 (۱۵/ جمادی الاخره ۹۱ هـ)

کشیدن تصویر پاسپورت و به آن اجوره گرفتن حرام است

سوال : آیا اجوره گرفتن عکس به اندازه عکس تذکره و کارت و پاسپورت جواز
 دارد یا خیر؟ بینواتو جروا
الجواب باسم ملهم الصواب : حرام است بنا بر ارشاد انحضرت ﷺ در حدیث
 بکثرت منقول است.

عن سعيد بن ابی الحسن قال كنت عند ابن عباس اذا ثاب رجل فقال يا ابن عباس اني انا انما
 معيشي من صنعة يدي والى اصنع هذه الحصا وير فقال ابن عباس لا احدثك الا ما سمعت رسول الله صلى
 الله عليه وسلم يقول سمعته يقول من صور صورة فان الله معه حتى ينفخ فيها الروح وليس بنا الخ
 فيها ابدا الحديث (بخاری ص ۲۹۹ ج ۱) والله سبحانه وتعالى اعلم.
 ۷ جمادی الاخره سنه ۹۲ هـ

اطفال را به واسطه عکس ها تعلیم دادن

سوال : آیا استعمال عکس ها در تعلیم اطفال جواز دارد؟ در حصه بازیچه های حضرت
 عائشه رضی الله تعالی عنها ها و ذوالجنح روشنی بیندازیده؟ بینواتو جروا

الجواب باسم ملہم الصواب : حرام است در باز بچہ های حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا تجسس تصویر و عکس ہا نبود.

قال فی حاشیة مشکوٰۃ معزیاً الی اللہات: والمراد ہذا ما تلعب بہ الصبیۃ من الخرق والرق ولم یکن لہا صور مفصّلة کالتصاویر المحرمة فلا حاجة الی ما قبل ان عدم انکراہ صلی اللہ علیہ وسلم لہا بالصور وابقا علی بیعہا دال علی ان ظنک کان قبل التعریر وان اللعب الصغار مطّعة للاستغفار (حاشیة مشکوٰۃ ۲۸۲ھ) وللہ سبحانہ وتعالی اعلم.

۱۲ جمادی الثانیۃ سنہ ۹۲ھ

بیان و وعظ شخص ریش تراش در مسجد

سوال : آیا حاکم اللہ حق بیان را در مسجد دارد؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در چنین عمل توهین دین ومنصب وعظ است لذا جواز ندارد. واللہ تعالی اعلم.

(جمادی الاخرہ سنہ ۹۲ھ)

دادن سامان آرایش بہ کافر

سوال : آیا در مراسم عاروسی کفار بہ آنان دادن دیگ، چمچہ، قاب غوری وغیرہ جواز دارد یاخیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بلہ ! جواز دارد.

قال العلامة المحصّلی رحمہ اللہ تعالی : وجاز بیع عصیر عنب من یعلم انه یتخلّ عمرا الا ان البعیۃ لا تقوم بعینہ الخ (رد المحتار ص ۲۵۰) وللہ سبحانہ وتعالی اعلم.

۲۳ رجب سنہ ۹۲ھ

دروغ گفتن در حصہ وصول حق خویش

سوال : زید بر زمین بکر قبضہ نمودہ آیا دروغ گفتن در محکمہ جهت حصول حق برای بکر جواز دارد در صورتیکہ بدون دروغ گفتن محکمہ در حق او فیصلہ نمیکند فرضاً زید را دو ہزار روپیہ دادہ وبگوید کہ اورا پنج ہزار روپیہ دادہ ام؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : دروغ صریح جواز ندارد البتہ تعریض کہ در ظاہر دروغ بنظر رسد و در حقیقت راست باشد جواز دارد در صورتیکہ مقصد درست داشتہ باشد.

قال المحصّلی رحمہ اللہ تعالی : الکذب مباح لاحیاء حقہ ودفع الظلم عن نفسہ والمراد التعریض

لان عن الکذب مرارہ (رد المحتار ص ۲۳۷) واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم۔

ذی القعدہ سنہ ۹۲ھ

دعا بہ صدای بلند در اجتماع تبلیغی

سوال : درانتہاء اجتماع تبلیغی دایم بہ صدای بلند دعاء نموده میشود وبہ صدای بلند آمین وسامعین بہ صدای بلند با آہ ونالہ کردہ میشود کہ ہر اکثر مردم حالت طاری میشود کہ این دعاء را مہم تر از درس قرآن میندازند آیا این معمول واین طریقہ دعاء موافق شرع و درست است یاخیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : اجتماع برای دعاء ثابت نیست البتہ اگر اجتماع جہت کدام مقصد دیگر باشد درآن دعاء جواز دارد دراجتماع تبلیغ جہت اصلاح مردم آغاز شدہ باشد نہ جہت دعای اجتماعی لذا در این اجتماع بلند نمودن صوت در دعاء حرج نیست۔ واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم۔ (رجب سنہ ۹۳ھ)

دروغ گفتن ورشوت دادن جہت نجات از ظلم

سوال : آیا خلاف تکس ظالمانہ حکومت، جہت نجات ازآن دروغ گفتن یا رشوت دادن جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : حکومت باشرائط ذیل تکس را تعین نموده میتواند :

- (۱) ضرورت حکومت باشد۔ (۲) تکس بقدر ضرورت باشد۔ (۳) مصرف درست باشد۔
- (۴) تعین وتشخیص درست باشد اگر کدام شرط ازشرائط مذکورہ مفقود شود پس تکس ظلم است وجہت نجات از آن کوشیدہ جواز دارد اگر بہ رشوت ضرورت آمد جواز دراد دروغ صریح جواز ندارد البتہ چنین توریہ کہ درحقیقت درست باشد ظاہراً خلاف بنظر برسد جواز دارد۔ واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم۔ (۲۷/رجب سنہ ۹۳ھ)

بہ حرمت «لا الہ الا اللہ» گفتن

سوال : آیا در دعا بہ حرمت یا بہ حق (لا الہ الا اللہ) گفتن دعا خواستن جواز دارد یاخیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بلہ جواز دارد واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم۔

(۱۰/ذی القعدہ سنہ ۹۳ھ)

تیار نمودن پاسپورت جهت زیارت والدین

سوال : آیا جهت زیارت والدین تیار نمودن پاسپورت که در آن به عکس هم ضرورت می افتد جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : علماء وقت فتوه بر جواز داده اند اما شرح صدرمن در آن نیست پس مردم برفتوی علماء وقت عمل کنند. والله سبحانه وتعالى اعلم.
(۵/رمضان سنه ۹۴هـ)

بعد از اعلان توبه قطع تعلق جواز ندارد

سوال : خانمی باکدام مرد تعلق بد گرفته باشد پس بدون اجازه والدین باغیر کفونکاح نمود که در آن می عزتی والدین است پس همه خویشاوندان با او قطع تعلق نمودند بعد از آن این خانم نادم شده و از همه خویشاوندان عفو خواست، آیا پس تعلق رشته داران با او جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر خانم مذکور از جرمش توبه نمود و مردم رانیز بر توبه خویش آگاه ساخت و از همه اعزه واقارب عفو خواست پس با او قطع تعلق جواز ندارد. والله سبحانه وتعالى اعلم.
(۲۹/ذی الحجه سنه ۹۴هـ)

آموخته کردن مار، شادی، خرس و غیره

سوال : آیا نگهداشت مار، شادی و غیره جهت تماشای مردم جواز دارد جهت حصول پول از مردم به ظاهر خرید و فروخت آن ممنوع بنظر می رسد اولاً حبس این حیوان ممنوع است ثانیاً حیوانی که قتل آن در کار است ثالثاً خلط نمودن مردم در لهو و لعب نیز ممنوع است نظر شما در این مورد چیست؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : مشاهده کردن و مشاهده نمودن چنین تماشاها جواز ندارد. قال العلامة المحصن رحمه الله تعالى: ولی البزایة استماع صوت الملاحی کهرب قصب و نحوه حرام لقوله عليه الصلوة والسلام استماع الملاحی معصية والجلوس عليها فسق والتلذذ بها كفر ای بالمنع. (رد المحتار ص ۲۲۴هـ)

وقال ايضاً: وكره كل لهو لقوله عليه الصلوة والسلام كل لهو المسلم حرام الا ثلاثة ملاعبته اهله

وتأديه لفرسه ومداهلتهم بقرسه.

قال ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ: (قوله وكره كل لہو) ای كل لعب وعصفه الخ لثلاثة معنی واحد كما فی شرح التاویلات والاطلاق شامل لنفس الفعل واستماعه كالقرص والسحرية والتصفیق وطرب الاوتار من الطنبور والبریط الخ (رد المحتار ص ۲۵۲ھ) واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم.

۳ محرم ۱۲۹۵ھ

حکم کمیته مروجہ

سوال : در عصر حاضر بنام کشت چند تن یکجا شدہ ماہواری پول را جمع میکنند کہ در آخرہ ماہ توسط قرعہ اندازی کسی کہ نام او برآمد پول تسلیم او میشود البتہ تسلسل تا بہ آخر این کشت ادامہ داشتہ میباشد کہ آنرا بنام امداد باہمی مسمی میکنند در این حصہ بندہ چند اشکال دارد ہر شخص بدین ملحوظ کشت میدہد کہ عوض چند روپیہ پول زیاد را مالک میشود در جملہ (کل قرض جرنفعا فہو ربا) میباشد کہ این شکل استفراض غلط است . (۲) قرعہ اندازی صورت موجودہ مشابہ بہ قمار است .

(۳) احياناً گیرندہ کشت بعد از آن کشت خویش را بند میکند کہ مسئلہ منجر بہ جدل میگردد پس این معاملہ شرعاً خطا است .

(۴) در این کشت کسی کہ حاجت مند باشد قرعہ او نمی برآید کہ با وجود افلاس در ہر ماہ کشت میدہد و از کسی قرض گرفتہ نمی تواند پس چگونہ اینرا امداد باہمی گفتہ بتوانیم کمیۃ نیز کشت میدہد کہ این دادن قرض است بہ نفس خویش کہ یک امر مہمل پنداشتہ میشود . بینوا تو جروا

الجواب باسم ملہم الصواب : طریقہ مروجہ این کمیۃ بلاشبہ ناجائز است طریقہ جائز آن قرار ذیل است با شرائط ذیل :

- (۱) پول جمع کردہ کشت را ہمہ شرکاء بہ شکل قرض بہ یک رفیق بدهند یا قرعہ اندازی کنند اما بدون نتیجہ لازمی قرعہ اندازی بہ اتفاق آن پول را بہ یکی از شرکاء بدهند .
- (۲) ہر شریک در ہر ماہ اختیار برآمدن را از قطار رفیقان کشت را داشتہ باشد اگر بعد از ماہ اول یا چند ماہ بعد پولش رامی خواہد باید برایش دادہ شود بدون اعتراض (۳) باید ماہ یک لازم قرار دادہ نشود ہر شریک ہر وقت کہ بخواہد پول قرض دادہ خویش را پس بگیرد

اگر طبق شرایط فوق الذکر عمل شود جواز دارد در غیر آن اشکال وارد شود (۱) این اشکال را در جواب است (۱) در اینجا جرنفع از غیر مستقرض می آید نه از مستقرض (۲) و قتیکه هر شخص در هر حالت اختیار مند جدا شدن باشد پس این نفع مشروط نباشد.

(۲) تحت شرط اول قمار است مشابه قمار نیست.

(۳) این صورت در هر قرض است که قرض خواه حق مطالبه را داشته باشد البته تا مدت یک ماه باطل است و این بطلان با شرط ثالث مرتفع میشود.

(۴) تحت شرط ثانی هر شریک در هر مرحله اختیار داشته باشد هر وقتیکه بخواهد پولش را پس بگیرد پس این اشکال نیست.

(۵) قبضه افراد کمیته و کاله است در حقیقت این قرض تسلیم کسی شود که اسمش در فرعه می بر آید. والله سبحانه و تعالی اعلم. (۲۲/رجب سنه ۹۵هـ)

انهماک نمودن در بازی ها و آنرا شرف پنداشتن

سوال : آیا برای مسلمانان در بازی های کفار شرکت نمودن با آنها مبارات و مقابله نمودن جهت کامیابی بازی کننده گان دعا و قران خوانی و غیره جواز دارد یا خیر؟ آیا از حدیث در این حصه ثبوت است آیا این کامیابی را عزت پنداشتن درست است؟ بینوا تو حروا

الجواب باسم ملهم الصواب : کامیابی مسلمان در این است که مسلمان واقعی باشد در عبادات و معاملات و در مقابل کفار آمادگی کامل به جهاد میگیرند خداوند عز و جل میفرماید :

﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ﴾

دردور نبوی ﷺ با تربیت جهاد کفار مرعوب شده بودند که در مسجد نبوی مقابله نیراندازی نموده میشد از دست شهسوار معروف حضرت سعد رضی الله عنه و قتیکه در میدان جهاد داخل شد رسول الله ﷺ فرمود یا سعد بایی و امی که هر شخص بر آن رشک می بُرد در نتیجه همین تربیت جوان پیرو طفل همه جذب جهاد را در قلب داشته بودند بچه ها بلند گرفتن پاهای خویش خود را بزرگ معرفی می نمودند تا اجازه داده شوند برای جهاد مردان حق زوجیت را اداء نموده قبل از غسل داخل میدان شدند و جام شهادت را نوشیدند معذوران پاهای لنگ خویش داخل میدان شدند و دعاء نمودند (اللهم لا تردني الي اهلي) پیران باپیری

داخل معرکه میشدند که قبل از رسیدن به میدان جان دادند و در راه جهاد دفن شدن را وصیت فرمودند این فدکاران اسلام عوض مقابله بازی با کفار و دفع سربلندی اسلام می بودند بلکه در حقیقت این یک توطیه کفار و دشمنان اسلام است که جوانان اسلام را مواج له و لعلب ساخته اند تا از دین خویش غافل شوند با کفار تعلقات نیکی داشته باشند و فکر جهاد را کاملاً فراموش کنند.

متأسفانه که افسران اسلام کار سربلندی را فراموش نموده در حال مکر کفار داخل شد، اند (لَسَوَاللَّهِ فَاَلْسَاهُمُ الْفَسْهَمُ) اینان احکامات الهی را از پشت انداختند خداوند عزوجل نفع دنیا و آخرت را فراموش اینان نمود در بازی های تعقیب شده کفار نماز، روزه و دیگر عبادات از آنان اخلاص بلکه فاسد میگردد بلکه در تقلید یهود و مسیحی ها بالاخره از دولت ایمان محروم شوند. (قَالَ لِلَّهِ الْمَشْكَنُ)

بناءً بازی های مروج هیچ جواز ندارد پس با آنان تعاون نمودن یا در حق ایشان دعا نمودن جواز ندارد بلکه بر هر یکی حسب المقدور دفاع ازین سازش فرض است . والله سبحانه وتعالى اعلم . (۲/شوال سنه ۹۵هـ)

شنیدن اخبار مختلف و نشر آن به مردم

سوال : آیا شنیدن و نشر نمودن اخبار ممالک خارجی یا ملک داخلی خویش جواز دارد یا خیر در صورتیکه با ذرائع مختلف ابلاغ میشود آیا بیان نمودن آن به مردمان جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : جواز ندارد زیرا در آن مفاسد ذیل وجود دارد :

(۱) اکثر اخبار لایعنی و بی فائده است که فائده دینا یا عقی بر آن مرتب نمیشد . چنین شخص را خداوند پسند ندارد ، رسول الله ﷺ میفرماید : (من حسن اسلام المرء تركه مالا يعنيه).

(۲) اکثر اخبار غیر مصدقه و کذب میباشد که نشر آن جواز ندارد رسول الله ﷺ فرموده: (وكلی بالمرء کذباً ان یمدح به کل ماسمع).

(۳) در اکثر اخبار غیبت و افتراء موجود است، غیبت اشد از زنا است و افتراء بد تر از

(۴) در اخبار نشریات خلاف اسلام و اتهامات کذب موجود است کہ مسلمانان بی شعور باشند آن از اسلام متنفر میشوند.

(۵) عصبیت و متنافرت را خلق و ایجاد میکند بین عوام و طبقات مختلف مردمان.

(۶) با شنیدن فتنہ ہا و فسادات در مسلمان بزدلی، انتشار خوف و ہراس خلق میشود کہ در قرآن کریم این صفت منافقین معرفی شدہ است.

﴿وَاِذَا جَاءَهُمْ اَمْرٌ مِّنَ الْاَمْنِ اَوْ الْخَوْفِ اَذَاعُوا بِهِ ۚ﴾ در مقام دوم میفرماید ﴿لَئِنْ لَّمْ يَنُوحُوا لِمَنۡ فُتِنُوْهُ لَخَلِئُوْا فِيۤ اَعْيُنِنَا ۚ وَنُحِیۡ بِہِمۡ ثُمَّ لَا یُجَاوِزُوْنَكَ فِیۡہَا اِلَّا قَلِیۡلاً ۝۱۰﴾ واللہ سبحانہ و تعالی اعلم. ۱۵ اذی القعدہ سنہ ۹۵ھ

ساعت چینی را بدست کردن

سوال : بعضی مفتیان دین فتوی داده اند کہ بدست نمودن ساعت چینی جواز ندارد مگر درحالت ضرورت جائز است اما باز ہم خلاف تقوی است، نظریہ شما دراین مورد چیست؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : استعمال مال چین دو صورت دارد : (۱) اینکہ کہ پوشیدن آن بذات خود مقصود باشد مانندیکہ بعضی ہا جهت تزیین آنرا بدست می کنند. (۲) اینکہ بذات خود مقصود نباشد بلکہ برای چیز دیگر آنرا استعمال می کند در صورت اول استعمال آن ناجائز و در صورت دوم بلا کراہیت جائز است، حصہ پشت ساعت کہ با دست چسپیدہ باشد آن ہم یک چیز معدنی است اما چونکہ مقصود بالذات نیست لذا جواز دارد. واللہ سبحانہ و تعالی اعلم. (۱۲ / ربیع الاول سنہ ۹۹ھ)

حجامت نمودن بر خلیفہ «دلاک»

سوال : دلاک کہ موی های مردم را انگریزی تبار میکند ریش مردم را می تراشد و کوتاہ میکند آیا حجامت براو جواز دارد؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : اگر دانستہ نشود کہ آیا خلیفہ پل قیچی وغیرہ را بامال حرام خریدہ و یا بامال حلال یا با مال مخلوط پس اگر مال حلال او غالب بود جائز درغیر آن استعمال آلات او جواز ندارد اگر علم غالب نباشد جواز دارد مگر احتراز بہتر است، ہمین

است حکم چوکی کہ بر آن می نشینند درد کان کہ شخصی باشد یا کرائی در صورت اغلیت مال حلال جواز دارد و در غیر آن جواز ندارد و در تمام صورت های مذکور اگر حلال و حرام مخلوط باشد پس اگر حلال غالب بود جائز است. واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم۔
(محرم سنہ ۱۴۰۰ھ)

حکم شفاعت

سوال : از کسی سوال حرام است اما اگر کدام شخص مفلس از کدام صاحب منصب سوال ملازمت و نوکری را بکند و همچنان اگر کسی در این مورد شفاعت کسی بکند آیا این نوع سوال جواز دارد و آیا این سوال نیز ممنوع است؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : اگر بر صاحب منصب اعتماد داری و وجاہت تو براو غالب بود کہ شفاعت تو را اگرچہ در حصہ عمل ناجائز و خلاف مقررات شرع و قانون باشد نیز قبول میکند پس چنین شفاعت جواز ندارد اما اگر با او چنین رفیق باشی کہ شفاعت خلاف شرع تو را قبول نمی کند و با آن تو ہم ناراض نمی شوی پس چنین شفاعت جائز و ماجور است۔

عن ابی موسی الاشعری رضی اللہ تعالیٰ عنہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال اشفعوا ولتوجروا ویقضی اللہ علی لسان رسولہ ما شاء متفق علیہ (مشکوٰۃ ص ۲۲۲) واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم۔

۶ ربیع الثانی سنہ ۱۴۰۰ھ

نطفہ غیر زوج را در رحم انداختن

سوال : در عصر حاضر چنین آلہ ایجاد شدہ کہ توسط آن در رحم زن منی مرد نامحرم انداختہ میشود آیا این عمل جواز دارد یا خیر؟ آیا این ولد حرامی شمرده میشود یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : این فعل حرام است لاستعمال جزء غیر الزوج اما باز ہم زانی نیست لعدم صدق تعریفہ علیہ و ولد ثابت النسب میباشد (لان الولد للفراش)۔ واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم۔
(۲۰/رجب سنہ ۱۴۰۰ھ)

حکم تیست تیوب بی بی

سوال : طریقہ جدید توالد وتناسل (تیست تیوب بی بی) شرعاً چہ حکم دراد؟
بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : اگر در شرمگاہ خانم کدام تکلیف واذیت باشد پس علاج آن توسط طبیبہ زن جواز دارد اما توسط طبیب مرد جواز ندارد البتہ اگر مرض مہلک ویی تحمل باشد وطیبہ ہم میسرنشود پس توسط طبیب نیز علاج آن مرض جواز دارد.
استعمال تیست تیوب بی بی توسط طبیبہ نیز در کارنسیت وتوسط مرد طبیب علاوہ از بی حیائی بی غیرتی ہم است کہ سبب خشم و نارضائی خداوند ^{عزوجلہ} میگردد . این تیوب برای دفع مضرت نیست بلکہ برای جلب منفعت است باچنین طریق آوردن ولد ثواب ندارد بلکہ چنین ولد وبال جان انسان میگردد .

قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ وقال فی الجوہرۃ: اذا کان المرض فی سائر بدنہا غیر الفرج یجوز النظر الیہ عند الدواء لانه موضع ضرورۃ وان کان فی موضع الفرج فینہی ان یعلم امرہ کذا ویہا فان لم توجد وعافوا علیہا ان مہلک او یصیبہا وجع لاحتملہ یستر منها کل شیء الاموضع المخرج اہ فتأمل والظاهر ان ینہی ہذا للوجوب (رد المحتار ص ۲۲۴ھ) واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم.

۲۳ صفر سنہ ۱۴۱۰ھ

خدمت گرفتن از اولاد نابالغ

سوال : در مساجد قریہ ہا مردم از اطفال نابالغ بلا اجرت خدمت میگیرند بلکہ بر آنان ظلم میکنند تمام کارہا را بر آنان می کنند . آیا این عمل جواز دارد یاخیر؟ بینواتوجروا
الجواب باسم ملہم الصواب : بہ اجازہ والدین از آنان کار گرفتن بلکہ در حصہ تربیت آنان ہر نوع قدم برداشتن جواز دارد، البتہ باید دو سخن مد نظر گرفته شود : (۱) و قبکہ زیاد حرج ومشکل در تعلیم واقع نشود. (۲) زیاد از توان از او کار گرفته نشود . واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم .
(۳/ربیع الاول سنہ ۱۴۱۳ھ)

اقامت غیر قانونی در یک کشور

سوال : بعض افراد بہ قصد عمرہ عازم عربستان میشوند ودر آنجا خفیہ اقامت غیر

قانونی را اختیار میکنند درحالیکہ حکومت پاکستان ہم آنان را ویزہ موقتی دادہ است، اگر حکومت پاکستان بداند کہ این شخص بہ بہانہ عمرہ، قصد اقامت دائمی را در سعودی عربستان دارد، ہرگز او را اجازہ نمی دہد، و حکومت سعودی ہم او را جواز نمی دہد، آیا این عمل جرم قانونی نیست؟ بعضی ہا میگویند قوانین سفر خلاف شرع است مسلمان حق دارد کہ بہ ہر جاسفر کند بالخصوص سفر حرمین شریفین کہ باعث سعادتہ است و بعضی ہای دیگر میگویند جہت بر قرار ماندن مقررات ملکی قوانین سفر خلاف شرع نیست باید بعد از تکمیل مدت ہر آئنے از آنجا باز گردد بہ دیار خویش زیرا پائیدن در آنجا بعد از تکمیل مدت پاسپورت مخالفت معاہدہ و قانون است پس این شخص مجرم شرعی و قانونی است، در این دو نظریہ و حکم کہ بعضی بر جواز و بعضی دیگر بر عدم جواز قائل اند کدام حکم درست است؟ اما باز ہم این عمل خلاف معاہدہ است کہ طی شدہ بین حکومت پاکستان و حکومت سعودی عربستان، بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : این صورت ہر نوع نا جائز است قانوناً ظاہر است کہ بعد از تاریخ مقرر ویزہ پائیدن در آنجا جرم است بنا بر دو علت شرعاً نیز ناجائز است :

(۱) پاسپورت و ویزہ یک معاہدہ است، مخالفت معاہدہ و عہد شکنی در شریعت جرم بزرگ است.

(۲) در مباحات اطاعت حکومت واجب است.

(۳) نفس و عزت خویش را در خطر انداختن جواز ندارد . واللہ سبحانہ و تعالی اعلم.

(۱۵ / ربیع الاول سنہ ۱۴۱۶ھ)

قیام اضافہ از مدت ویزہ جواز ندارد

سوال : من با اہل خانہ خویش بقصد عمرہ عازم سعودی میشوم مدت ویزہ دو ہفتہ است اگر بعد از دو ہفتہ در سعودی خفیہ بہانم آیا جواز دارد یا خیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در امور مباح مخالفت حکومت جرم بزرگ است، علاوہ از آن نفس و عزت را در خطر انداختن ہم جواز ندارد . واللہ سبحانہ و تعالی اعلم.

(۱۷ / ربیع الثانی سنہ ۱۴۱۶ھ)

از میتر برق به کسی ناردادن

سوال : اگر کسی بدون اجازه حکومت از میتر خود به کسی لین برق میدهد آیا جواز دارد یا خیر؟ در حالیکه بل برق به حکومت داده میشود؟ بینواتو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : این بیع نیست بلکه اجاره رسانیدن برق است میترینز اجاره است اگر در آن به حکومت نقصان باشد جواز ندارد.

اما چونکه از طرف حکومت ممانعت است پس ممکن به حکومت ضرر باشد لذا جواز ندارد . والله سبحانه وتعالی اعلم . (۱۵ / شعبان سنه ۱۳۰۰ هـ)

بند نمودن راه عام از زمین خویش

سوال : در زمین زید را ، عام بود زید زمین خویش را خانه تیار نمود مردم مجبوراً استفاده راه عام را از زمین بکر پیوسته زمین زید شروع کردند چند سال بعد بکر نیز زمین خویش را دیوار گرفت بنا برآنکه آمد و رفت مردم و مال خوره حیوانات بود پس در این صورت حکم شرع چیست؟ بینواتو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بکر حق دارد که در زمین خویش راه عام را مسدود سازد اگر که برایش ضرر هم نباشد اما در صورت ضرروی پردگی فرض است که این را راه مسدود سازد مردم برای خویش راه دیگر را جستجو کنند حتی در صورت ضرر شرکاء فی العین حق تصرف را در حصه شریک ندارند چه جای حق اجنبی بلکه اجنبی به طریق اولی حق تصرف را ندارد

قال العلامة المحسني رحمه الله تعالى: وكل من شركا المملك اجنبي في الامتناع عن تصرف مضر في مال صاحبه لعدم تضمينها الوكالة (رد المحتار ج ۳ ص ۲۳۳) . والله سبحانه وتعالی اعلم .

۷ اربع الثانی سنه ۹۶ هـ

حکم بُرس تیار شده از موی های خوک

سوال : در عصر جدید دروازه ها کلکین ها و الماری ها را با برس تیار شده از موی های خوک رنگ میکنند آیا با این برس ریگ نمودن جواز دارد در حالیکه دروازه های مساجد را نیز با همین نوع برس رنگ میدهند؟ پس اگر نجس باشد در صورتیکه لباس یا دست با آن

تماس بگرید طریقہ پس پاک شدن آن چگونه است؟ آیا اگر این دروازہ ہا والاری ہا وغیرہ با آن شستہ شود پس پاک میگردد یاخیر؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بنا بر مذهب ظاہر و مفتی بہ موی های خوک نجس است در چیزیکہ بیفتند آنرا نیز با خود نجس میکند اما نزد امام محمد موی خوک پاک است
قال العلامة المحصی رحمہ اللہ تعالیٰ: (وشعر الخنزیر علی المذهب الی قولہ) طاهر.

قال ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ: (قوله علی المذهب) ای علی قول ابی یوسف رحمہ اللہ تعالیٰ الذی هو ظاہر الروایۃ ان شعرة الخس وصحة فی البدائع ورحمہ فی الاعتیار فلوصلی ومعه منه اکثر من قدر الدرهم لا تجوز ولو وقع فی ماء قليل نجسه وعدد محمد رحمہ اللہ تعالیٰ لا ینجسه الفادة فی البحر و ذکر فی الدورانہ عند محمد رحمہ اللہ تعالیٰ طاهر لضرورة استعماله للخرازمین قال العلامة المقدسی فی زماننا استغنوا عنه ای فلا تجوز استعماله لزوال الضرورة الباعثة للحکم بالطہارۃ نوح افندی (رد المحتار ص ۱۳۴)

وقال الرافعی رحمہ اللہ تعالیٰ: (قوله ای فلا تجوز استعماله لزوال الضرورة الخ) سیاقی لہ عن رد ما قالہ فی النہر فی بیان ثمرۃ الاختلاف فی غرم الحمام والعصفور هل هو طاهر او معفوعہ من انہا تظهر فی سما لو وجدہا فی ثوب وعدۃ ما هو غال عنہ لا تجوز الصلوۃ علی العفول انتفاء الضرورة وتجاوز علی الطہارۃ قال: فیہ نظر اذ مقتضاه عدم جواز التطہر بهذا الماء حیث وجد غیرہ ام لمقتضی ما قالہ انہ بزوال الضرورة الباعية للطہارۃ لا تعود النجاسة وهو الظاہر اذا الضرورة ہی علة لقول الشارح بالطہارۃ علی ما قال محمد رحمہ اللہ تعالیٰ وبعد قوله علیہا اتباعہ حتی یوجد منه ما یدل علی النجاسة ولذلك قال محمد رحمہ اللہ تعالیٰ بعدم فساد الماء وبصحة صلوۃ الحامل مع عدم وجود الضرورة حقيقة (التروی المختار ص ۲۵)

از عبارات فوق بنظر رسید کہ نزد امام محمد مطلق موی خوک پاک است خواہ ضرورت بدان باشد و یا نہ باشد، اما بر مذہب مفتی بہ موی خوک نجس است کہ بلا ضرورت باید در کار آورده نشود رنگ خراب میشود اگر کہ صفائی و تزین در ضرورت داخل نیست اما دو علت دیگر اینکہ علاوہ موی خوک دیگر برس رود میدہ میشود مویش می ریزد و مشقت در آن دو چند میشود بنا بر این دو علت استعمال برس تیار شدہ از موی خنزیر جواز دارد کہ دروازہ ہا کلکین وغیرہ بعد از رنگ نیز پاک باشد لکن در حصہ دیوار ہا استعمال آن جواز

ندارد چرا ضرورت رنگ نمودن دیوال نیست به دورازہ ہا وغیرہ کم است کہ دیوار با رنگ سفید نیز رنگ میشود کہ باشند حصہ بیرونی دیوار پاک میشود اما حصہ داخلی آن همانطور نجس میباشد باید دیوارهای مساجد باچنین برس ہا رنگ نشود چرا با وجود صفا شدہ حصہ بیرونی آن حصہ داخلی آن نجس بماند کہ دراین صورت بی ادبی مسجد لازم می آید و اگر فرضاً این برس در مسجد استعمال شدہ باشد باید پس ریگمال شود.

قال ابن الہمام رحمہ اللہ تعالیٰ: وقد قيل ايضاً ان الضرورة ليلبس ثلثة في الخروبة بل يمكن ان يقام بغيرة وقد كان ابن سورين لا يلبس خفاً خروبة شعر الخنزير فعلى هذا لا يجوز بيعه ولا الانتفاع به وروى ابو يوسف رحمه الله تعالى كراهة الانتفاع به لان ذلك العمل يتأتى بدونہ كما ذكرنا الا ان يقال ذلك فرد تحمل مشقة في خاصة نفسه فلا يجوز ان يلزم العموم حرجاً مثله (فتح القدیر ص ۲۰۲ ج ۵). قال ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ: وحاصله ان تأتى الخروبة بغيرة من شخص حمل نفسه مشقة في ذلك لا تزول به ضرورة الاحتياج اليه من عامة الناس (رد المحتار ص ۱۱۳ ج ۲) واللہ سبحانہ و تعالی اعلم.

۱۸ جمادی الاخرہ سنہ ۹۶ھ

نقل کردن در امتحان

سوال : در صحنہ امتحان نقل کردن و نقل دادن کہ جرم قانونی و حکومتی است آیا جواز دارد یا خیر؟ بینوا تو جروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در صحنہ امتحان یا خود نقل و یا کتاب را بردن و از روی آن سوال را جواب کردن یا نقل دادن بنا بر وجوہ ذیل ممنوع و ناجائز است :

(۱) در آن خلاف ورزی است از قانون (۲) متحن را فریب دادن است کہ او فکر کند کہ طالب این سوال را از ذهن خود حل نمودہ (۳) ظاہر نمودن کہ طالب آنرا از فکر خود حل نمودہ خیانت و فریبکاری است (۴) در این چنین امتحانات اشخاص نالائق بر رتبہ های عالی فائز میشوند کہ وبال جان ملک و قوم میگردند، واللہ سبحانہ و تعالی اعلم.

(۵/شعبان سنہ ۹۶ھ)

در گناہ اطاعت والدین جواز ندارد

سوال : پدرم در بعضی امور من را از دفاع حق باز میدارد، مثلاً در انتخابات از علماء حق

دفاع می‌کردم. آیا در صورت ثانیہ خاموش باشم یا از حق دفاع کنیم؟ بینوا تو جروا

الجواب باسم ملہم الصواب : حمایت حق لازمی است اگر کہ والدین ناراض ہم شوند اما بصورت احسن دفاع نموده شود باید جنگ با آنها کردہ نشود .

وقال عليه الصلوٰۃ والسلام لا طاعه لمخلوق في معصية الخالق . والله سبحانه وتعالى اعلم .

۷/ شعبان سنہ ۹۶ھ

آموختن طبابت

سوال : آیا آموختن علم طبابت (میدیکل) جواز دارد یا خیر؟ بینوا تو جروا

الجواب باسم ملہم الصواب : پاره نمودن انسانہایی حرمتی است لذا تمرین نمودن بر اجساد واسکلیت انسانی حرام است. اگر عوض انسانہا در اعضای حیوانات یا اعضای پلاستیکی تدریب نموده شود جواز دارد. والله سبحانه وتعالى اعلم . (۱۰/ شعبان سنہ ۹۶ھ)

سفر نمودن با امر د اغیار

سوال : در صورتیکہ در عصر حاضر مرض لواطت عموم پیدا کردہ آیا سفر نمودن در امور دینی یا غیر با امر د اغیار جواز دارد یا خیر؟ بینوا تو جروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بہ مقتضای (انقوا مواضع التهمة) سفر نمودن با امر د اغیار جواز ندارد . والله سبحانه وتعالى اعلم . (۸/ رمضان سنہ ۹۶ھ)

توسط پیچکاری اخراج شیر از حیوان

سوال : طریقہ آسان دوشیدن شیر حیوان کہ شیرنہ می دہد چنین ایجاد شدہ کہ از دواخانہ حیوانات پیچکاری را آورده آنرا پیچکاری میکنند کہ بدین طریق بہ زودی وبہ آسانی حیوان دوشیدہ میشود آیا این طریقہ جواز دارد ؟ بینوا تو جروا

الجواب باسم ملہم الصواب : خداوند جل جلالہ حیوانات را برای منفعت انسانہا خلق نموده پس اگر در صورت نفع گرفتن کدام نوع تکلیف نیز بہ آنها باشد جواز دارد بطور مثال حیوان خصی شدہ را رسولہ علیہ سلام پسند میداشت پس فکر کنید کہ نسبت بہ خصی نمودن در پیچکاری بہ حیوان تکلیف اندک و کم میباشد . والله سبحانه وتعالى اعلم .

(۲۸/ شوال سنہ ۹۶ھ)

سفر نمودن بہ زیارت قبور

- سوال :** برای حصول مراد بہ زیارت بزرگان دین مثلاً داتا صاحب، پیر بابا وغیرہ از یکجا بہ جای دیگر سفر نمودن جواز دارد یا خیر ؟ بینوا توجروا
- الجواب باسم ملہم الصواب :** سوال نمودن از غیراللہ بہر صورت شرک است اگر بہ مزارات اولیاء اللہ بروید یا در خانہ خود باشید وسوال کنید اگر مراد خواستن مقصود نباشد تنها زیارت نمودن با شرایط ذیل باشد پس جواز دارد :
- ۱ - وقتیکہ در آنجا کدام نوع بدعات ومنکرات نباشد .
 - ۲ - وقتیکہ مردم براو گمان مشرک یا بدعتی را نہ کنند .
 - ۳ - در صورت کہ علما محققین بر ولایت صاحب مزار اعتراف داشتہ باشند در دور حاضر وجود شرایط مذکور محال است لذا از سفر بہ زیارتہا احتراز نمودن در کارست .
واللہ سبحانہ وتعالیٰ وعلم . (ذی القعدہ سنہ ۱۴۱۶ھ)

حکم قرعہ اندازی

- سوال :** آیا قرعہ اندازی جواز دارد یا خیر ؟ بینوا توجروا
- الجواب باسم ملہم الصواب :** دز حقوق قرعہ اندازی جواز ندارد اما تبرع جواز دارد مثلاً کسی را انعام میدہی وکسی را بہ ذریعہ قرعہ ترجیح دہی یا در تقسیم یا حصہ ساویانہ فقط برای انتخاب قرعہ اندازی نمودہ شود در این صورت جواز دارد . واللہ سبحانہ و تعالیٰ وعلم (ذی القعدہ سنہ ۱۴۱۶ھ)

حکم بازماندن ہوتل در ایام رمضان

- سوال :** اگر صاحب ہوتل با وجود باز نمودن و منع نمودن مردم ہازم ہوتل را در ایام رمضان بند نکنند حکم او چیست آیا بہ تقریبات با اوشرکت جواز دارد ؟ بینوا توجروا
- الجواب باسم ملہم الصواب :** اگر کسی در ایام رمضان جہت تیار نمودن افطاری قبل از افطار ہوتل را باز میکند جواز دارد اما اگر در روز جہت طعام دادن بہ مردم ہوتل را باز داشتہ باشد چنین شخص فاسق مجاہر است باید مجازات دادہ شود وخکومت باید اورا در محضر مردم مجازات دہد ومقاطعہ با او در مراسم از باب بغض فی اللہ است باید

مسلمانان با او زجرًا مقاطعه نمایند، البتہ اگر از این فعل شخص توبہ نموده و نادم شود و از آن عمل باز گشت باید پس با او تعلق گرفته شود. واللہ سبحانہ و تعالیٰ و علم .

۲ / رمضان سنہ ۱۴۱۹ھ

معائنات طبی برای تثبیت زنا

سوال : وقتی کہ یک خانم بر مردی دعویٰ کند کہ با او زنا بالجبر نموده در این صورت داکتر مرد وزن را بادیکن عورت مخصوص آنان معائنہ میکند آیا چنین نمودن جواز دارد یا خیر. بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : اثبات زنا بدین طریق جواز ندارد معائنہ کردن شرمگاہ در این صورت حرام است داکتر تنها در صورت موت و یا تکلیف مالا یتطاق حق معائنہ نمودن عورت مخصوصہ را دارد .

قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ : وقال فی الجوہرۃ اذا کان المرض فساتر بدنہا غیر الفرج یجوز النظر الیہ عند الدواء لانه موضع ضرورۃ وان کان فی موضع الفرج فینبغی ان یعلم امرأۃ تدابیرہا فان لم توجد وعافوا علیہا ان یمسک او یصیبہا وجع لا یحتملہ یستروا مہنا کل شیء الاموضع العلة ثم یدابیرہا الرجل ویغض بہمہما استطاع الا عن موضع الحرج اھ فتأمل الظاہر ان یدبیرہا هنا للوجوب (رد المحتار ص ۲۳۷ ج ۲) واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم .

۶ / رجب سنہ ۱۴۱۷ھ

ترک نمودن وظیفہ ناجائز

سوال : زید چیف افسر طیارہ است کہ در وظیفہ او مہیا ساختن شراب نیز است برای مسافرین زید چندین بار مطالبہ نمود کہ این جزء باید از وظیفہ او دور شود اما آنان او را اخطار دادند کہ در صورت اداء نکردن از وظیفہ بر طرف میشود در پاکستان برایش معاش کم دادہ میشود و در آن جا معاش زیاد برایش دادہ میشود و در این مورد حکم شرع چیست . نا گفته نماند در آنجا معاش او پنج ہزار روپیہ است و در محکمہ میدان ہوائی پاکستان او را ہفت صد روپیہ معاش میداد . بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : ترک نمودن این وظیفہ فرض است بالخصوص و قتیکہ در میدان ہوائی پاکستان برایش وظیفہ مہیا میشود عائدات حلال است اگر چہ کم است

افضل تر است از عائدات حرام زیاد . والله سبحانه و تعالی وعلم .

(فرہ جمادی الاخرہ سنہ ۱۳۸۸ھ)

سزا دادن به طلاب

سوال : آیا مجازات نمودن طلاب بالغ یا نا بالغ جواز دارد ؟ نیز شرح نمائید حد مجازات به کدام اندازه باید باشد ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بوقت ضرورت بقدر ضرورت بقصد اصلاح وتادیب طلاب. مجازات نمودن طلاب جواز دارد . در مجازات حدی نیست باید طیانع وقوت مد نظر گرفته شود اما اصولاً باید سه چیز در نظر گرفته شود :

(۱) روی را نزنند .

(۲) آنقدر لت نکنند کہ جراحت بردارد .

(۳) باید لت زائد از تحمل نباشد والله سبحانه و تعالی وعلم . (۴ / صفر سنہ ۱۳۹۷ھ).

ذبح کردن چوچہ گاومیش ظلم است

سوال : در دیار ما رواج است کہ اگر چوچہ گاومیش مذکر باشد آنرا فی الحال قبل از بدین مادرش ذبح میکنند و اگر مؤنث باشد آنرا نگاه میدارند آیا چنین نمودن جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : چنین نمودن ظلم است بر گاومیش لذا ذابح مجرم است وذبح چوچہ گاومیش حرام است . والله سبحانه و تعالی وعلم . (۱۷ / رجب سنہ ۱۳۹۸ھ)

تہداب گذاری خانہ را بدست کدام بزرگ نمودن

سوال : خشت اول بنیاد را بدست کدام بزرگ نهادن و بعد از آن دعاء نمودن ثبوت جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در عصر حاضر عرف گر دیده کہ نیکان وبدان چنین میکنند بلکہ مسئلہ شرعی مد نظر نمیباشد بعد از بنیاد گذاری ساز و سرود، اسراف، تبذیر شروع میشود اما اگر کسی چنین باشد کہ در فکر آخرت باشد وتہداب گذاری بزرگ را زربہ ہدایت و اصلاح پندارد وبعد از آن فضول خرچی اسراف و تبذیر و ساز و سرود را

شروع نمی کند پس تہداب گذاری بدست کدام بزرگ جائز بلکه مستحسن است. واللہ
(۱۷ / صفر سنہ ۹۹۹ھ)

ریختن خون در تہداب خانہ

سوال : در این عصر مروج است کہ مردم در تہداب خانہ گوسفند ذبح میکنند خون
آنها در تہداب میریزانند و گوشت آنها بر احباب میخورند آیا چنین نمودن جواز دارد یا
خیر ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : این عقیدہ ہندوہا و بت پرستان است کہ در اسلام جواز
ندارد . واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم . (۲ / ربیع الاول سنہ ۹۹۹ھ)

پرندہ و حیوان را بعد از شکار در آب گرم نہادن

سوال : اگر پرندہ و حیوان را بعد از شکار نمودن در آب گرم بنہد آیا جواز دارد ؟

یک نوع پرندہ و حیوان است کہ بدون این طریقہ زود جان نمیدہد؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : حیوان زندہ در آب گرم انداختن گناہ است در
صورتی کہ حیوان در آب گرم آنقدر نہادہ شود کہ فضلات او در گوشت او سرایت کند پس
این حیوان حرام است کہ هیچ صورت پاک شدن آن نیست.

قال العلامة المحقق رحمه الله تعالى: وكذا ادخالة مطلقاً حالة على الماء للتعف قبل شقها فتح.

قال ابن عابد بن رحمه الله تعالى: قال في الفتح انها لا تطهر ابدان لكن على قول أبي يوسف رحمه الله تعالى
تطهر والعلة والله اعلم ثمرها النجاسة بواسطة الغليان وعليه اشتهر ان اللحم السميط عصر لمس
لكن العلة المذكورة لا تعف ما لم يحكم اللحم بعد الغليان زماناً يقع في مثله التثريب والدخول في
باطن اللحم الخ (رد المحتار ج ۲۲ ص ۱۰۴) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۲۲ صفر سنہ ۹۹۹ھ

انگشتان دستها را در یکدیگر در آوردن

سوال : آیا انگشتان دست را در یک دیگر دادن جواز دارد، یک صاحب آنها مکروه

می پندارد، آیا گفته اودرست است؟ اگر مکروه باشد پس مکروه تحریمی است و یا مکروه

تنزیہی آیا درخانہ، مسجد، حجرہ و مجلس یکسان است و یا فرق دارد ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در حالت نماز و وقت رفتن به سوی نماز یا در حالت انتظار نماز چنین عمل مکروه تحریمی است و در حالت عام مکروه تنزیهی است همین است حکم فرقع (صداکشیدن انگشتان) .

قال المحصلي رحمه الله تعالى: وفرقة الاصابع وتشبيكها ولو منتظر الصلاة او ماشيا اليها للهي ولا يكره خارجها الحاجة.

وقال ابن عابدين رحمه الله تعالى: المراد بخارجها ما ليس من توابعها، لان السعي اليها والجلوس في المسجد لاجلها في حكمها كما مر تحديد الصحيحين لا يزال احدكم في صلوة ما دامت الصلاة تحبسه واراد بالحاجة نحو راحة الاصابع فلوليدون حاجة بل على سبيل العيب كره تلزها والكره في الفرقة خارجها منصوص عليها. واما التشبيك فقال في الحلية لم اقف لمشايخنا فيه على شيء والظاهر انه لو غير عيب بل لغرض صحيح ولو لاراحة الاصابع لا يكره فقد صح عنه صلى الله عليه وسلم انه قال المؤمن للمؤمن كالبنيان يشد بعضه بعضا وشبك اصابعه فانه لافادة تمثيل المعنى وهو التعاضد والتناصر بهذه الصورة الحسية. (رد المحتار ص ۳۳۲هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم. (۶ ربيع الثاني)

دست را بر پهلوی نهادن

سوال: آیا نهادن دست بر پهلوی جواز دارد یا خیر ؟ بینوا توجهروا

الجواب باسم ملهم الصواب : چنین نمودن در حالت نماز مکروه تحریمی و در عامه حالت مکروه تنزیهی است.

قال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى: في مكروهات الصلوة: التخصر وضع اليد على الخصرة للهي وبكره خارجها تلزها.

قال ابن عابدين رحمه الله تعالى: قال في المحر والذى يظهر ان الكراهة تحريم في الصلاة للهي المذكور ولان فيه ترك سنة الوضع كما في الهداية لكن العلة الثابتة لا تقضي كراهة التحريم نعم لفتحي كراهة وضع اليد على عضو اخر غير الخصرة (رد المحتار ص ۳۳۲هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۶ ربيع الثاني سنه ۹۹هـ

تصرف نمودن حکومت در ملکیت شخصی کسی

سوال : آیا حکومت اسلامی حق دارد که اراضی رعیت را بلا عوض یا با عوض اندک

جبراً قبض نموده و مالک را محروم آن گردانند در این مورد چندین بار به محکمه مراجع نموده ام حکم شرعی در این مورد چیست ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : کسی حق ندارد که ملکیت کسی را بدون رضایت او تصرف کند علاوه حرمت قرآن و حدیث عقلاً نیز این عمل جواز ندارد . والله سبحانه و تعالی اعلم . (۲۲ / ربیع الثانی ۱۳۹۹ هـ).

غیر الله را شهنشاه گفتن جواز ندارد

سوال : آیا رسول الله صلی الله علیه وسلم یا کسی دیگر را شهنشاه گفتن جواز دارد یا خیر ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در حدیث به اطلاق این کلمه ممانعت وارد شده که شهنشاه به کسی گفته شود . شاه شاهان خاص صفت خداوند جل جلاله است . والله سبحانه و تعالی اعلم . (۲۵ / ربیع الثانی ۱۳۹۹ هـ).

داغ دادن به قصد نداوی

سوال : آیا جهت کدام مرض حیوان و یا انسان را داغ دادن جواز دارد ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بلی جواز دارد .

قال ابن عابدین رحمه الله تعالى: (تنبیه) لا یاس یکی البهائم للعلامة وثقب اذن الطفل من البهائم لانهم كانوا یعلونه فی زمن رسول الله صلی الله علیه وسلم من غیر انکار ولا یاس یکی الصبیان الذی اتفقوا (رد المحتار ص ۲۴۹ هـ) والله سبحانه و تعالی اعلم . ۲۵ جمادی الاولی ۱۳۹۹ هـ

یاد گرفتن علم جفر و رمل حرام است

سوال : علم جفر چه حکم دارد بعضی ها توسط این علم حکم استخاره غزوی و غیره را تعیین میکند آیا آن را درست پنداشتن و بر آن یقین داشتن بر ایمان اثر انداز میباشد یا خیر ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : یاد گرفتن و یا دادن چنین علوم و نزد چنین اشخاص جهت پر سیدن رفتن حرام است و نتایج آن را یقین پنداشتن کفر است .

تعریف علم جفر والجامعة : هو عبارة عن العلم الاجمالي بلوح القضاء والقدر المحتوی علی

بلى ما كان وما يكون كلياً وجزئياً.

والجهر عبارة عن لوح القضاء الذى هو العقل الكل والجماعة لوح القدر الذى هو نفس الكل
وتدعى طائفة ان الامام على بن ابى طالب رضى الله تعالى عنه وضع الحروف الثمانية والعشرين على
طريقة البسط الاعظم في جلد يستخرج منها بطرق مخصوصة وهى ائمة معينة الفاظ مخصوصة يستخرج
منها ما الى لوح القضاء والقدر (مفتاح السعادت ومصباح السعادت ص ۴۰۰)

والمستعمل: علم الجهر ويسمى علم الحروف: علم يدعى اصحابه انهم يعرفون به الحوادث الى انقراض
العالم (المستعمل ص ۳) حكمه: حكم علم الرمل لانها مستعملان في الغرض فهو حرام مطلقاً.
قال العلامة ابن عابد بن رحمه الله تعالى في حكم الرمل: وقد علمت انه حرام قطعاً واصلاً لا درس
عليه السلام اى فهو شريعة منسوخة وفي فتاوى ابن حجر ان تعليمه وتعليمه حرام شديداً التحريم
لما فيه من ايهام العوام ان فاعله يشارك الله تعالى في غيبه (رد المحتار ص ۳۱۶) والله سبحانه وتعالى
اعلم.

۱۰ محرم سنة ۱۴۰۰ هـ

كراهية ((سمو)) يعنى صحبت بعد از عشاء

سوال : در حصه صحبت بعد از عشاء در حديث جنين آمده مضمون آن اينست (علاوه
از درس ، تدریس و صحبت به اهل و مهمان ديگر سخن ها ممنوع است) اگر مراد از ممنوع
سخن های بيهوده باشد دايم حرام است و اگر سخن های مباح باشد عده زياد مردم در آن
مبتلا اند زيرا مشاورت در امور دنيوی اکثراً بعد از عشاء صورت ميگيرد پس اين منع
چگونه است و کدام قسم است ؟ بينوا توجه روا

الجواب باسم ملهم الصواب : علت کراهت فوت نماز فجر با جماعت است يا مراد
اشرح زياد است، بنا بردين تفاوت مشغوليت در امور دنيا در کراهت تفاوت دارد .

قال العلامة ابن عابد بن رحمه الله تعالى: قال في البرهان وبكرة النور قبلها والحديث بعدها لهن
النسب صلى الله عليه وسلم عنهما الاحديث في غير لقوله صلى الله عليه وسلم لا سمر بعد الصلوة يعنى
العشاء الا غير الا لا حد جلين مصل او مسافر وفي رواية او عرس اه وقال الطحاوى اما كراهة النور
قبلها لمن عصى عليه فربما وقتها او فوات الجماعة فيها واما من وكل نفسه الى من يؤتله فيها له النور
او قال الزيلعي واما كراهة الحديث بعدها لانه ربما يؤدي الى اللغو والى تفويت الصبح او قيام الليل لمن
له عاقبه واذا كان بحاجة مهيبة فلا بأس وكذا قراءة القرآن والذكر وحكاية الصالحين والفقه والحديث

مع الضعیف اھو والمعنی فیہ ان یکون اعتناہ الصحیفۃ بالعبادۃ کما جعل ابتداءھا بہا لیس مایہیئھا من الذل لعلو کبرۃ الکلام قبل صلوات الفجر وتمامہ فی الامداد ویزید علیہ من کلام الزیلعی انہ لو کان لجامع لایکرہوان بعضی قوت الصبح لانہ لیس فی التورم تفریط واما التفریط علی من اعرج الصلوع عن وقتہا کما فی حدیث مسلم نعم لو غلب علی ظنہ تفویض الصبح لایجمل لانہ یکون تفریطاً تأمل (رد المحتار ۱/۲۳۹) واللہ سبحانہ وتعالی اعلم.

۲۲ ربیع الاول سنہ ۱۴۰۰ھ

مطالعہ اخبار

سوال : بعضی مردم در مسجد اخبار می بینند در وقت ممانعت علما را در دلیل می آرند کہ آنان در مسجد اخبار می بینند در حالیکہ علماء کدام حجت از حجج اربعہ نیستند و اگر کدام حجت را از حجج اربعہ تقدیم کنند قابل قبول است، شمایان جناب این موضوع را شرح کنید - بینو اتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بلا ضرورت مطالعہ اخبار جرم است پس در مسجد باعث جرم بزرگ میگردد چند مفاسد اخبار بینی قرار ذیل ذکر میگردد:

۱- مطالعہ نمودن اخبارہای لایعنی و ضیاع وقت در آن می آید ، زیرا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ است : کسی کہ در امور لایعنی مبتلا شود اسلام او پسندیدہ نمی باشد (من حسن اسلام البرہ ترکہ ما لایعنیہ)

نیز رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پناہ خواستہ از علمیکہ کار آمد دین و دنیا نباشد (اللہ مرالی اعوذ بک من علم لایفیع)

۲- در اخبار اکثرأ سخن های خلاف اسلام نشر میشود کہ با مطالعہ آن اضافہ تر نیز شیاعتہ باید و تعاون باشد در آن .

۳- اکثرأ اخبارات غیر مصدقہ در اخبار می باشد و بعضی ها کاملاً خطا باشد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ : نقل کنندہ اخبار غیر مصدقہ داخل است در کاذبین : (کلی بالبرہ کذباً آن مصدق کل ما سمع) .

۴- اخبار خالی از عکس ها نمی باشد کہ مشاہدہ نمودن آن جرم است، در امداد الفتاوی حکیم الامت رحمہ اللہ در رسالہ (اخباریبی) مفاسد زیاد آن را شرح نمودہ است . و لہ سبحانہ وتعالی اعلم .

(۲/ جمادی الآخرہ سنہ ۱۴۰۰ھ)

تعلیم و مکتب

سوال : حضرت در وصایای خویش در وصیت نامہ شماره (۴) در شماره اول فرمودہ پسران خویش را از چنین مکاتب دور دارید مانند کہ از شیر و گرگ دور میدارید - الخ و حضرت تہانوی در زیور بہشتی در حصہ چہارم ۲۲۴ در سطرہ اخر فرمودہ اطفال را انقدر بیاموزانید کہ خط و حساب را بدانند انقدر فہمیدہ میشود ، در این صورت بین ہر دو اقوال کدام تضاد نیست زیرا مراد از منع داخل نمودن در ماحول پوهنتون و فاکولتہ ہا است و مراد حکیم الامت رحمہ اللہ آموختن از محرم یا در غیر ان باید استاد کامل باشد و در جای با امن تعلیم نمودن لازم است، سوال اینجاست کہ آیا بہ قدر ضرورت بر اطفال یاد نمودن خط و کتابت لازمی است؟ اگر ضروری است پس بدون رفتن بہ مکاتب این مشکل حل نمیشود و اگر عوض مکتب رفتن بر او تعلیم الاسلام، زیور بہشتی وغیرہ کتب دینی قرائت شود چگونہ باشد کہ بہ مطالعہ آن ہم تعلیم بدست میآید و ہم عقیدہ اسلامی، در این مورد نظریہ شما چیست ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب : مقصود حفاظت است از ماحول بد بہ ہر طریق کہ ممکن باشد مثلاً ماحول کدام مکتب شفاف یا در خانہ کسی را شخصی تعین نماید یا خود تعلیم دہد، واللہ سبحانہ و تعالی اعلم .
(۲۴/ جمادی الآخرہ سنہ ۱۴۰۵ھ).

استعمال نمودن بوتل شراب

سوال : آیا بوتل شراب کہ خوب شویدہ شود در آن استعمال شربت وغیرہ جواز دارد؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بلہ ! جواز دارد اما باید از یادگار جرم ہا خود داری نمودہ شود، واللہ سبحانہ و تعالی اعلم .
(۵/ رجب ۱۴۰۵ھ).

ارتباط داشتن با دیوث جواز ندارد

سوال : در قریہ ما کسی بہ خانہ یک شخص می آید کہ با دخترش ارتباط غیر شرعی دارد مردم ہم بر آن مطلع اند آیا ارتباط داشتن با چنین شخص جواز دارد؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : این شخص دیوث است تا زمانی کہ دخترش را منع

نساخته یا او ارتباط داشتن جواز ندارد . والله سبحانه و تعالی اعلم .

(۲۱ / رجب سنه ۱۴۰۰ هـ)

نصب نمودن چشم حیوان در چشم انسان جواز دارد

سوال : طبقه که چشم شخص میت به انسان زنده پیوند نمودن جواز دارد آیا پیوند

نمودن چشم حیوان نیز در چشم انسان جواز دارد ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بلیه ۱ جواز دارد . والله سبحانه و تعالی اعلم .

(۲۲ / رجب سنه ۱۴۰۰ هـ)

ادینتی کارت (یعنی کارت مخصوص طلاب) جواز ندارد

سوال : از طرف حکومت یک نوع سهولیت به طلاب داده شده که با داشتن کارت

مخصوص که بر آن عکس طالب هم باشد برای شان نصف کرایه مجاز میگردد که احیاناً به

نداشتن این کارت از سفر های طولانی جهت افلاس محروم میمانند سوال اینجاست آیا

جهت تخفیف کرایه تیار نمودن این کارت و چسپاندن عکس و داشتن آن کارت باخود

جواز دارد یاخیر ؟

در این کارت هر دو پهلوی موجود است : ۱ - جلب منفعت در صورت داشتن کارت

باعکس دفع مضرت حقدار بودن دادن کراء پس کدام پهلوی آنرا اعتباردهم ؟

قابل ذکر اینست که نزد امام مالک آن تصویر ممنوع است که سایه دار باشد :

کما فی حاشیة الخطاب البواق علی مختصر خلیل ص ۳۳۲ والفرح الصغير للمصاوی علی شرح

الدودیر ص ۲۰۴ کتاب النکاح باب الولیمة والمیثاق لابن قدامة ص ۱۰۶ والانصاف للمرداوی ص ۳۳

جموهیر الملک من کتب المالکیة .

آیا ساختن چنین کارت در ضرورت اضطراری داخل نیست یا اقلاً داخل حاجت است

آیا نصب نمودن عکس بر آن مجاز دارد یا خیر در حالیکه این عکس سایه دار نیست آیا

این مسئله مجتهد فیه است یا خیر ؟ دارالعلوم کراچی . (۲۰-۲۱-۱۴۰۱ هـ)

الجواب باسم ملهم الصواب : تیار نمودن ادنی کارت (کارت مخصوص) بنا بر

۱ - این تمام سهولیات برعکس موقوف است که تصویر ملعون است پس موقوف علی الحرام حرام .

بر تصویر وعید شدید معروف و مشهور است که تنها در این مورد ده روایت در بخاری شریف آمده است لیکن (حب الشیء بمحمی و محرم).

۲ - با حصول این سهولت طلاب عادی سفرهای غیر ضروری میشوند زیرا در کارت که کرای طلاب اضافه تر باشد از دیگران تا از سفرهای بی ضرورت باز گردند و با اطمینان در درس محنت کشند

۳ - حکومت این رعایت طلاب را بر موثرهای شخصی ظلماً وضع نموده که باتیار نمودن کارت تعاون بر ظلم میباشد باحکومت و الظالم و عونہ سواء فی الوزر و بموجب حدیث (لا یحل مال امری مسلم الا بطیب نفس منه) این کاملاً ظلم و حرام است که آنرا حد زل حق گفتن فتنه خطیر (اشتراکیت) است .

۴ - از ذرائع قوی اطلاع داریم که مالکان مواصلات شخصی بر آن رضایت ندارند از همینجا یومیہ بین طلاب و کلینران کشمکش جنگ و جدل دشنام گونی صورت میگرد که مورد توهین طلاب و علم دین میگردد احياناً از جانب عوام در حق طلاب کلمات کفریہ استعمال میشود

۵ - اکثر مشاهده شده است در صورت کشمکش نوبت به لت و کوب و قتل و قتل رسیده که اکثر در اخبارات شائع شده که موثران طعمه حریق گردیده است و چندین تن به قتل رسانیده شده به کدام اندازه توهین و تذلیل است .

۶ - مفسد بزرگ اینست که اهل علم نیازمند میگردد به اقتدار حکومت که این یک نوع قباحث دیگر است حتی در اخبارات این مطالبه به نشر رسیده زیرا مدارس که سهولیات را از حکومت بدست می آرند حق ندارند تا ادنی لب کشائی کنند در حق حکومت زیرا آنها ممنون احسان حکومت میباشد پس عملی که اینقدر مضرت ها را در بر دارد در ترک آن دفع مضرت میباشد (لان ادلی المعصیه مضرت کبیره)

لذا سوال جلب مضرت و دفع مضرت قیاس باطل است که تحت این فلسفه سرقت ، رشوت و چهارلگری نیز حلال میگردد و الا لازم باطل فالملزوم مثله بر مذهب غیر در صورت

ضرورت شدیدہ فتویٰ داده شدہ در اینجا ضرورت شدیدہ نہ بلکہ مفسدات کبیرہ است و این نیز مسلک بعضی مالک ہاست کہ کہ محققین آنرا رد مذهب باطل گفته اند از امام مالک رحمہ اللہ مطلقاً عدم جواز نقل است کما فی شرح مسلم للنووی، قول جواز خلاف روایت و در ایت است عدم رعایت طلاب بنا بر بی دینی و حب دنیاست، متاسفانہ کہ اہالی مدارس علاج دین مرض را بہ معاصی میکنند .

ع : چمن کفر از کعبہ خیزد کجاء مسلمان

اما متاسفانہ کہ علماء این دور باوجود این مضرات ادنی کارت را جواز داده اند کہ امتیازی ندارد با رھزنی، سرقت و کیسہ بری پس طلاب محتاج ازین حربہ نیز کار میگیرند. در بیمہ و بانگ مصالح اضافہ تر ازین موجود است و در شراب منافع از قرآن ثابت است در این مورد چہ نظر دارید ؟

در این مورد با چنین عمل نمایان دین و دنیایی طلاب دینی را تباه میکند پس با چنین کارت مخصوص سفر نمودن از تصور کار حرام چیزی دیگری نیست

ع یہ اعمال بد کی ہے پاداش ورنہ

کجئیں شیر بھی جوتے جاتے ہیں بل میں

قال الله تعالى: ومن يتق الله يجعل له مخرجاً ويرزقه من حيث لا يحتسب ومن يتوكل على الله فهو حسبه ان الله بالغ امره قد جعل الله لكل شئ قدراً. ومن يتقل الله يجعل له من امره يسراً. وقال النبي صلى الله عليه وسلم: من كان لله كان الله له.

من كانت الآخرة همه جعل الله غداً في قلبه وجمع له شمله واتته الدنيا وهي راغمة ومن كانت الدنيا همه جعل الله فقره بين عينيه وفرق عليه شمله ولم يأت من الدنيا الا ما قدر له رواه الترمذی. لا يجعل لكم استبطاء الرزق ان تطلبوه بمعاصي الله فانه لا يدرك ما عدى الله الا بطاعته رواه في شرح التلوة. وان الرزق ليطلب العبد كما يطلبه اجله - رواه ابو نعیم.

۷ - وقتیکہ دانستہ شد کہ برای این عمل بد عکس گرفتن حرام است پس عکس چقدر چیز بد است واللہ سبحانہ و تعالی اعلم . (۱۷ / جمادی الاولی سنہ ۱۴۰۴ھ) .

بازی های شطرنج، لدو و دوازده کنجی جواز ندارد

سوال : علت حرمت شطرنج چیست ؟ بعضی ها میگویند در آن تصاویر است که قسم قمار است از این جا حرام است در کرم خورد و دوازده کنجی تصاویر نیست و در آن ورزش ذهنی نیز است و به شکل قمار بازی نیز نیست باید جواز داشته باشد تفصیلاً عنایت فرماید حکم این بازی ها چیست ؟ در صورت عدم جواز علت را شرح کنید و کلیه در مورد جواز و عدم جواز بازی ها را شرح نماید بینوا بالتفصیل آجر کم الجلیل

الجواب باسم ملهم الصواب : تنها قمار بازی و تصاویر علت حرمت شطرنج نیست اگر این علت می بود امام شافعی رحمه الله آنها مکروه تنزیهی نمی فرمود.

قاعده اینست ، بازی که در آن ورزش ذهنی باشد جواز ندارد در آنکه ورزش ذهنی نباشد جواز دارد اگر در آن ورزش جسمانی باشد یا تنها تفریح دل و دماغ مانند بازی لدو ، چکه و بازی های اطفال سیر و تفریح و غیره وجه فرق سه است .

۱ - در قبال دل و دماغ مقاصد اصلیه زیاد است بلکه مقاصد آخرت غیر متناهی است لذا فرصت و ضرورت نباشد به استعمال ذهن در این مقصد را ، آن خیالاتی که دام اولیاست عکس مهر و یان پستان خداست .

برای صحت جسمانی و ورزش جسمانی ضروری است اما جائز و بقدر ضرورت واجب و موجب اجر است پس تفریح دل و دماغ صحت جسمانی را نیز نافع است که جائز و باعث اجر است به شرطیکه ناک باشد از ورزش ذهنی اما اجتماع ورزش دل و دماغ محال است ، تفریح دماغی نافع صحت جسمانی است و ورزش دماغی مضر باشد دماغ پادشاه و جسم لشکر اوست بر لشکر تعلیم و مشق جنگی ضروری باشد زیرا که آن ذریعه تحصیل مقصد است اما طبیکه شاه را تمرین جسمانی مضر است این چنین تمرین ذهنی نیز مضر است بقای حکومت موقوف است بر اینکه که دماغ شاه عوض تمرین فکری مستقیماً بسوی تحصیل مقاصد متوجه باشد .

۲ - ورزش ذهنی دل و دماغ علاوه منحل بودن در تحصیل مقاصد اصلیه مضر صحت جسمانی نیز است بر عکس آن ورزش جسمانی نافع صحت جسمانی است و معین تحصیل مقاصد اصلیه دل و دماغ است پس بین توجیه ثانی و اول فرق اینست که در اول مقصود اینست

کہ نیازمندی نیست بہ ورزش ذہنی جہت دخول آن در عبث و لہو ناجائز بودن آن ، و در توجیہ ثانی گفتہ میشود کہ شدیداً مضر است صحت جسمانی و تحصیل مقاصد دل و دماغ را .

۱- در ورزش جسمانی چند لحظہ بعد احساس ماندگی میشود آنرا خاتمہ دہد گویا وظیفہ منبہ والارام را دارد اما در ورزش ذہنی کدام منبہ والارام موجود نیست .

۲ - در ورزش جسمانی دماغ بہ کدام اندازہ آزاد میباشد مصروف بازی میباشد اما توجہ او در دیگران نیز میباشد اما در ورزش ذہنی کامل بدان متوجہ میباشد .

چیزی را کہ مردم ورزش ذہنی میگویند در حقیقت تفکر ہی مقصد است کہ تہذیر است جہت صرف نعمت فکر ہی محل .

جہت تحقیق در مورد این بازی ہا چند بازی کنندہ گان را بہ دارالافتاء احضار نمودیم بعد از معائنہ بازی فیصلہ نمودیم کہ کدام آن را تفکر ہی مقصد است و کدام محض تفریح دماغی تفصیل قرار ذیل است :

تفکر ہی مقصد :

- ۱ - شطرنج
- ۲ - قطعہ بازی
- ۳ - درافت
- ۴ - لدو
- ۵ - سوان جور
- ۶ - شانزدہ کنجی ، دوازده کنجی ، نو کنجی
- ۷ - جوار ، چویر ، جنگل چی .

تفریح دماغی :

- ۱ - کیرم ہورد
- ۲ - حاشیہ لودو
- ۳ - پشت لودو
- ۴ - دو کونج کہ در آن ہدم تفکر ضروری نیست اگر کہ جواز بازی ہای دماغی ، تفریحی بہ نظر می رسد اما بنا بر فسادات ذیلآ جواز ندارد .
- ۱ - توسط ان مبتلا شدن است در ورزش ذہنی

۲۔ مشابہت است به بازی های حرام .

۳۔ شعار بی دینان .

۴۔ مشاهده کننده گان بر او اشتباه و سوءظن میکنند .

۵۔ بنا بر انہماک در غفلت دینی و دنیوی بیفتد . والله سبحانه وتعالی اعلم

(۴/رجب سنہ ۱۴۲۰ھ)

مسمی نمودن تنظیم های دینی به اسامی انگریزی

سوال : در عصر حاضر بعضی اداره ها را بنام مشائخ با اضافه الفاظ انگریزی مسمی میکنند مثلاً شیخ الہند اکیدمی شاہ ولی اللہ اکادمی وغیرہ آیا چنین نمودن شرعاً جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملہم الصواب : درحالیکہ چنین نمودن یک عمل سادہ و بسیط بہ نظر می رسد کہ بعضی علماء تاویلات گوناگون را در این مورد پیدا میکنند اما اگر بہ دقت نظر شود در این جا زہر خطیر دشمن شامل است شخصیا تیکہ با لسان کفار و کلمہ انگلس ها ضد داشتند پس مسمی نمودن اداره ها بلا ضرورت با یکجا نمودن کلیات انگریزی با اسامی آنان در کار نیست در حالیکہ لغت و کلمہ عربی موجود است و چنین نمودن مرادف تسلیم شدہ است بہ کفار از ہمین جا حضرت عمر رضی اللہ تعالی عنہ با یہودان بدین شرط مصالحت نمود کہ (وان لا یتکلموا بکلامنا) اما امروز مسلمانان بہ لغت کفار سخن میزنند اگر کہ یا د گرفتن این لغات جا یز بلکہ واجب است اما مسمی نمودن اداره های اسلامی را بدین الفاظ در کار نیست متأسفانہ کہ مسلمانان بر آن افتخار میکنند ببین تفاوت را از کجا تا کجا از ضم نمودن کلمہ انگریزی با اسامی بزرگان کار شنیع و خلاف غیرت دینی و بلا ضرورت ترجیح دادن انگلسی است بر عربی، باید علما کرام از چنین قبائح جلوگیری کنند و بکوشند کہ در نماز معاملات تا کتابت تاریخ از لغت عربی کار بگیرند در غیر آن ممکن روزی بیاید کہ تمام معاشرہ تحت اثر کفار قرار گیرد کہ در آن صورت هیچ اصلاح آن ممکن نباشد کہ در آخر حضرت حکیم الامت قدس سرہ در حصہ تاریخ شمسی از احکام القرآن با درد دل کتابت چند جملات را مناسب پنداشت.

ويعلم انه كل البعدان يحيل الى هذا الضد، فيحذف لا يميل له ميل الى المطلوب الشرعي بالبرقة كما هو

مشاهد من غوائل اكثر المسلمين في هذا الزمان بل ومن عادة كثير من العلماء والى الله المهتكم من انقلاب القلوب وميلها الى العيوب المؤدية الى الذنوب وكل ذلك مع دعواهم من ذلك ورزقنا من حب السنة النبوية والفرائد الاسلامية انه سمع مجيب (احكام القرآن ص ۱۸۸ج۱) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۲۱ رمضان سنه ۱۴۱۱ هـ

استعمال تاريخ انگريزي

سوال: مهتم صاحب نظر دارد که باید در مدرسه تاريخ انگريزي استعمال شود تعطيلات نیز باماء جون و جولای و در مكاتبات و مخاطبات نیز كلمات و تاريخ انگريزي استعمال ميشود نظر شما در اين مورد چیست آیا چنين نمودن جواز دارد يا خير؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در مكاتبات مخاطبات و مكالمات الفاظ و تاريخ انگريزي را استعمال نمودن بلا ضرورت شديد قبيح و شنيع است زیرا در آن تائيد نظريه باطل نصراست تاريخ انگريزي از روز رفع حضرت عيسى عليه السلام به اسماں شده نصارى عقیده دارند که در اين روز يهوديان حضرت عيسى عليه السلام را به قتل رسانيده انداز آن روز ابتدای تاريخ را نموده اند .

قال حكيم الامه رحمه الله تعالى: ومن ههنا علم ان استعمال الحساب الشمسى في المكاتبات والمخاطبات والمعاملات وان كان جائزاً فلا ريب انه خلاف الاولى لكونه خلاف سنة رسول الله صلى الله عليه وسلم وسنة اصحابه والسلف الصالحين وايضاً فلما كان مدار الاحكام الشرعية والعبادات الدينية على الحساب القمري كان حفظه وهبطه فرضاً على الكفاية واحسن طرقة واسرها ان يستعمل في المكاتبات والمخاطبات والمعاملات اليومية ولا يغفل ان الاتيان بفرض الكفاية عبادة وما كان طريقاً الى حفظه فهو عبادة ايضاً فاستعمال الحساب القمري مطلوب شرعاً وبعيد من المسلم ان يترك المطلوب الشرعى ويستعمل الحساب الشمسى الذى هو ضده فى الجملة ويبعد عنه كل المعدان بميل الى هذا الهند بمحض لا يلية له ميل الى المطلوب الشرعى بالمره كما هو مشاهد من عوائد اكثر المسلمين فى هذا الزمان بل ومن عادة كثير من العلماء ايضاً قال الله المشتك من انقلاب القلوب وميلها الى العيوب المؤدية الى الذنوب وكل ذلك مع دعواهم بعض النصارى وقد اهرق قلوبهم حب النصرانية اعادنا الله من ذلك ورزقنا حب السنة النبوية والفرائد الاسلامية انه سمع مجيب (احكام القرآن ص ۱۸۸ج۱) والله سبحانه وتعالى اعلم.

در این عصر مباحلہ جواز ندارد

سوال : آیا حکم مباحلہ مخصوص بود تا بہ عصر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و یا در این وقت نیز جواز دارد و مباحلہ با کفار جواز دارد و و یا مسلمانان نیز بین خود در معاملات حق مباحلہ را دارند حکیم الامت در بیان القرآن فرمودہ برای تعین حق و باطل دلائل شرعیہ کافی است نیازمندی نیست بہ مباحلہ اشکال اینجاست کہ پس در مباحلہ چہ فائدہ است با تحریر نمودن حکم فیصلہ ممنون سازید . بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : خداوند جل جلالہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم را در مقابل نصاری بہ مباحلہ حکم نمودہ بود و مژدہ دادہ بود بہ ہلاکت نصاری حکم مباحلہ در قرآن کریم موجود است و بشارت ہلاکت آنان نیز در حدیث مذکور است و یک نتیجہ مخصوص مباحلہ موعود شدہ بود بعد از رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ترتب نتیجہ متعین باکدام دلیل ثابت نیست لذا مباحلہ بی سود است بلکہ آحاداً بہت مضر بودن مشروعیت آن محل نظر است ہمین ہست تحقیق آخری حکیم الامت ، در نظر من تحقیق آن نیز ضروری است کہ آیا حالا مباحلہ مشروع است و یا خیر ؟ و آیا در آن کدام اثر متعین است بہ اثر یقینی او چہ دلیل است این تحقیق ضروری است کہ اگر مباحلہ کدام اثر یقینی و مؤثر نداشتہ باشد و ممکن اتفاقاً بعد از آن بر اہل حق کدام ابتلا بیاید پس مشاہدہ کنندگان در التباس می افتند پس اگر کدام دلیل یقینی نباشد پس عوض مطالعہ مباحلہ چرا کدام جواب تحقیقی تقدیم نشود کہ بدین دلیل ہم ثابت است اگر مردم بر مشروعیت آن از آیات لعان استدلال میکنند اما در آنجا نتیجہ تفریق است در اینجا نتیجہ کہ توقع آن نمودہ میشود بر ترتب آن دلیلی در کار است لہذا این قیاس مع الفارق است . (بواد النواذر ص ۷۰، ج ۱) .

و اگر مشروعیت مباحلہ باکدام دلیل نیز ثابت شود در این عصر بنا بر مفسد ذیل جواز ندارد :

۱ — در بیان القرآن فائدہ مباحلہ را قطعہ نزاع لسانی گفتہ در این عصر عوام و خواص از این حقیقت مباحلہ کاملاً بی خبر اند ۲: و اگر آن را بدانند و دانستہ شوند کہ حقیقت مباحلہ تنها قطع نزاع لسانی ہست باز ہم عوض خاتمہ نزاع افزودگی در آن اضافہ شود جانبین بر یک دیگر الزام تراشی کنند کہ منجر بہ نزاع میگردد .

۳ — هر فریق آفت و مصیبت فریق دیگر را نتیجه مباحله خود قرار می گیرد .

۴ — اگر بر اهل حق تقدیراً کدام ابتلا می آید باعث گمراهی عوام میگردد .

۵ — عقیده راسخ راسخه عوام و خواص در عصر حاضر این است که ترتیب نتیجه متعینه بر مباحله لازم میگردد که آن را فیصله قاطع خداوند جل جلاله میپندارند درحالیکه این نظریه بی دلیل و خطاست در حضور رسول الله صلی الله علیه وسلم زوجین لعان نموده مگر علاوه تفریق بر آنان کدام آفت نیامد، طبق این حقیقت اگر بعد از مباحله بر فریقین آفتی وارد نشود پس مردم بر زغم خویش در فیصله قاطع خداوند جل جلاله متردد میشوند که این کفر است .

۶ — در مقابله نصوص شرعیه و علماء اسلام کدام پیر جاهل و گمراه اعلان مباحله را بکند که در قلب عوام جاه گیرد لذا قبول نمودن دعوت مباحله آنان کامیابی آنهاست .

۷ — اگر در قبول نمودن دعوت مباحله یک پیر جاهل علماء اسلام وقت بیش قیمت خود را ضائع کنند و در خدمات جلیلیه آنان نقصان وارد شود پس این کامیابی شیاطین و اولیاء اوست، از حضرت ابن مسعود رضی الله تعالی عنه و ابن عباس رضی الله تعالی عنه دعوت دادن مباحله به مخالفت منقول است .

قال العلامة ابن حجر رحمه الله تعالى: فان قلنا هل يشرع الدعاء باللعن على الكاذب المبين قلبه قال في غاية البهتان من العدة عن ابن مسعود رضي الله تعالى عنه انه قال من شاء باهله ان سورة النساء القصري نزلت بعد التي في سورة البقرة اي من شاء المباحلة اي الملاعة باهله وكأنا يقولون اذا اختلفوا في شيء جله لله على الكاذب منا قالوا هي مشروعة في زماننا ايضاً اهـ (البحر الرائق ص ۱۱۷هـ) وكذا نقل عنه العلامة ابن عابد بن رحمه الله تعالى (رد المحتار ص ۸۹هـ)

وقال العلامة الالوسي رحمه الله تعالى: ومن ذهب الى جواز المباحلة اليوم على طرز ما صرح رسول الله صلى الله عليه وسلم استدلل بما اخرجه عبيد بن حميد عن قيس بن سعدان ابن عباس رضي الله عنه تعالى عنها كان بينه وبين الآخر شيء فدعا الى المباحلة وقرأ الآية ورفع يديه فاستقبل الركن .

(روح المعاني ص ۱۶۸ ج ۳)

اگر این روایات به اسناد صحیحه ثابت شود پس عمل این حضرات بر قصد قطع نزاع لسانی معمول میباشد در این زمانه مفقود است علاوه از آن در عصر آنان مفاسد فوق الذکر

نیز موجود نبود لذا در این عصر مباہلہ جواز ندارد . ولہ سبحانہ وتعالی اعلم .

(۷/ صفر، سنہ ۱۴۱۲ھ)

مشت زنی حرام است

سوال : آیا مشت زنی (جرق) گناہ صغیرہ است و یا گناہ کبیرہ آیا در کدام صورت امکان جواز آن ہم است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : مشت زنی حرام و گناہ کبیرہ است در قرآن وحدیث برآن وعیدات شدید وارد شدہ اگر خطر شدید مبتلا شدن در زنا باشد کہ علاوہ این حرکت شنیعہ کدام صورت دیگر برای نجات ممکن نباشد پس شاید خداوند جل جلالہ اوراعفوه کند قال اللہ تعالی: واللّٰذین هم لفروجہم حافظون الاصل والزواجہم الایۃ .

قال القاضی ثناء اللہ الفانی رحمہ اللہ تعالی: فی ہذہ الایۃ لہیل علی ان الاستمناہ بالید حرام و هو قول العلما قال ابن جریر سالت عطاء رحمہ اللہ تعالی عنہ فقال مکروۃ سمعت ان قوماً یحشرون وایدہم حبالی واطن انہم ہؤلاء عن سعید بن جبیر رحمہ اللہ تعالی قال علب اللہ امۃ کانوا یعفون علما کبرہم (تفسیر مظہری ص ۶۱)

وقال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالی: ویدل ایضا علی ما قلت ما فی الزلیلی حیث استدلل علی عدم حلہ بالکف بقولہ تعالی واللّٰذین هم لفروجہم حافظون الایۃ وقال فل یج الاستمتاع الایہما ای بالزوجة والایۃ فافاد عدم حل الاستمتاع ای قضاء الشهوة بغیرہما (رد المحتار ص ۱۰۰ ج ۲)

وقال العلامة الطحطاوی رحمہ اللہ تعالی: (ناح الکف ملعون) ای مطرود عن منازل الابرار و افاد الحدیث لعنہ علی العیوم ولعن المعین لا یموز و ورد ان الکف تجزئ یوم القیامۃ حبلی وانه یخلق علی من فک الماہ لا یراس لہ یطالب فاعل فک باتمام غلقہ تعذیب الہ (حاشیۃ الطحطاوی علی الدرۃ ص ۵۲ ج ۱) ولہ سبحانہ وتعالی اعلم .

۱۸ شعبان سنہ ۱۴۱۳ھ

معاملہ داری باشیعہ، قادیانی و فرقہ ذکری

سوال : آیا حکم شیعہ مرزائی ذکری کافر ہندوستان وغیرہ ہمہ یک سان است و یا جدا جدا آیا معاملہ خرید و فروخت با آنان جواز دارد، اگر کسی بکوند حکم او چیست؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : همه اقسام شیعه ها قادیانی ، ذکرى منکرین حدیث است وانجمن دینداران اینها همه زندیق اند که حکم آنان سخت تر است از کفار ومرتدین با آنان خرید و فروخت و معامله داری جواز ندارد ، تعلق داشتند با آنان خلاف غیرت ایمانی است باید حتی الامکان با آنان معامله کرده نشود .

اگر کس با آنان کدام معامله بپوشد و یا اجاره را نمود باز هم منعقد نشود، البته نزد صاحبین با وجود عدم جواز عقد نافذ است در صورت ابتلا عام و ضرورت شدید بر قول آنان عمل جواز دارد ..

تعریف زندیق : در لغت بی دینی و بد اعتقاد را گوید در اصطلاح شریعت کسی است که بر ظاهر مسلمان و در باطن دارنده عقانید کفریه میباشد یا عقانید کفریه را ظاهر میکند و با تاویلات خطا عقائد خویش را عقانید اسلام قرار میدهد.

قال العلامة التفتازانی رحمه الله تعالى : وان كان مع اعترافه بنبوة النبي صلى الله عليه وسلم و اظهاره شعائر الاسلام يبيطن عقائده ككفر بالاتفاق محض باسم الزنديق (شرح المقاصد ص ۲۶۹ ج ۲)

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى : واما في اصطلاح الشرع الفرق اظهر لا اعتبارهم باطن الكفر والاعتراف بنبوة نبيها صلى الله عليه وسلم على ما في شرح المقاصد (رد المحتار ص ۲۶۹ ج ۲)

وقال أيضاً : (قوله المعروف) اي بالزندقة الذي يدعو الناس الى زندقته

فان قلت : كيف يكون معروفا داعيا الى الضلال وقد اعتبر في مفهومه الشرعي ان يبيطن الكفر؟ قلت لا بعد فيه فان الزنديق موه كفرة ويروج عقيدته الفاسدة ويخرجها في الصورة الصحيحة وهذا معنى ابطان الكفر، فلا ينافي اظهاره الدعوى في الضلال و كونه معروفاً بالاضلال ابن كمال (رد المحتار ص ۲۶۹ ج ۲)

وقال الشافعي رحمه الله تعالى : ان المخالف للدين الحق ان لم يعترف به ولم يدع عن له لا ظاهر ولا باطنا فهو كافر وان اعترف بلسانه وقلبه على الكفر فهو المنافق وان اعترف به ظاهر الكنهه يفسر بعض ما ثبت من الدين ضرورة بخلاف ما فسره الصحابة والتابعون واجتمعت عليه الامة فهو الزنديق (المسوى ص ۱۳۰ ج ۲)

وقال العلامة الكشميري رحمه الله تعالى : قلت الزنديق من يحرف معاني الفاظ مع ابقاء الفاظ الاسلام كهذا اللعين في القاديان يدعي انه يؤمن بمحمد النبوة ثم يخترع له معنى من عبثه يصلح له بعدة

الحتم حليلا على فتح باب المبوقة فهذا هو الرذقة حقا اي التغيير في المصاديق وتبديل المعاني على خلاف ما عرفت عند اهل الشرع وصرفها الى امواته مع ابقاء اللفظ على ظاهره والعيان بالله (فيهي الباري ص ۴۲۴)

وقال العلامة عالم بين العلماء الانصاري رحمه الله تعالى كثر عندهما تصرفات الميرتد عنى نفلت في كسب الاسلام والردة جميعا واختلف المشايخ في مذهب ابي حنيفة رحمه الله تعالى قال بعضهم تصرفاته في كسب الرواة نافذة في ظاهر مذهبهم وانما التوقف في تصرفاته في كسب الاسلام والى هذا مال شيخ الاسلام خواهر زاده رحمه الله تعالى واستدل بحسالة ذكرها في كتاب الرهن وصورها: المبتدئ اذا قضى ديناً وجب عليه بعد الردة من كسب الردة جاز عند ابي حنيفة رحمه الله تعالى في غير رواية الاصول ان تصرفه في كسب الردة يتوقف ولكن ما ذكر في ظاهر الرواية الصحيح وذكر شمس الاثمة السرخسي رحمه الله تعالى ان الصحيح ان تصرف الميرتد يتوقف في الكسبين جميعا قال شمس الاثمة هذا وما ذكر في كتاب الرهن ان الميرتد اذا قضى ديناً وجب عليه بعد الردة من كسب الردة جاز فلذلك على رواية ابي يوسف عن ابي حنيفة رحمه الله تعالى فاما على رواية الحسن رحمه الله تعالى فلا ينفذ كما اذا كان في كسب الاسلام قال: والصحيح رواية الحسن. قال شمس الاثمة: الحاصل ان الروايات قد اختلفت عن ابي حنيفة رحمه الله تعالى في قضاء ديون الميرتد على رواية ابي يوسف ينفذ بكسب الردة فان لم ينفذ يقضى من كسب الردة وفي رواية زفر رحمه الله تعالى: دين الردة يقضى من كسب الردة ودين الاسلام يقضى من كسب الاسلام والصحيح رواية الحسن (التتارخانية ص ۵۵۸)

وقال العلامة السيد محمد باي السعود المصري الحنفى رحمه الله تعالى: (قوله هذا عند ابي حنيفة) اعلم ان تصرفات الميرتد يتوقف في الكسبين جميعا وهو الصحيح وقال بعض المشايخ ان تصرفه كسب الردة نافذ في ظاهر الرواية وموقوف في رواية الحسن والاول اصح وهذا كله عند الامام واما عندهما فتصرفات وقعت قبل اللحاق واما بعدة قبل الحكم فهي موقوفة بالاجماع كولايته على اولاده الصغار. فهستالى عن المحيط (فتح المعين ص ۶۳۴)

وهكذا قال القهستاني رحمه الله تعالى (جامع الرموز ص ۵۵۸)

وقال العلامة المحصن رحمه الله تعالى: واعلم ان تصرفات الميرتد على اربعة اقسام فينفذ منه اتفاقا ما لا يعتمد تمام ولاية وهي خمس الاستيلاء والطلاق وقبول الهبة وتسليم الشفعة والمهر على عهده يبطل منه اتفاقا ما يعتمد البتة هي خمس النكاح والذبيحة والصيد والشهادة والارث.

ويتوقف منه اتفاقاً ما يعتمد المساواة وهو المفاوضة او ولاية متعدية وهو التصرف على ولده الصغير ويتوقف منه عدد الامام وينفذ عندهما كل ما كان مباحة مال عمال او عقدت بغير كالمباينة والصرف المسلم والعقود والتدبير والكفاية والهبة والرهن والاجارة والصلح من اقرار وقبض الدين لانه مباحة حكمية والوصية وبقي ايمان وعقله ولا شك في بطلانها واما ابداعه واستبداعه والعقايه ولقطته فينبغي عدم جوازها نهر ان اسلم نفذ وان هلك يموت او يموت بدار الحرب وحكم بلعاقه بطل ذلك كله فان جاء مسلماً قبله وقيل المحكم فكان له ان يرد

وقال العلامة ابن عابد بن رحمه الله تعالى: (قوله فيبني عدم جوازها) عبارة النهر: فلا ينبغي التردد في جوازها منه اهـ فللفظه عدم من سبق القلم (قوله ويتوقف منه عدد الامام رحمه الله تعالى) بناء على زوال الملك كما سلف نهر (قوله وينفذ عندهما) الا انه عدد ابني يوسف رحمه الله تعالى تصح كما تصح من الصحيح لان الظاهر عوده الى الاسلام وعند محمد رحمه الله تعالى كما تصح من المريض لانها تفتي الى القتل ظاهراً عن البحر (رد المحتار ص ۲۰۱ هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم. غره محرم سنة ۱۴۱۵ هـ مسائل تعلق باقاديانها را در جلد اول كتاب الايمان والعقائد و جلد سادس باب المرتد والبعثات وتتمه آن ملاحظه فرمائيد .

جهت غرض دنیوی عمل به مذهب غیر حرام است

سوال : يك عالم حنفی در مسجد غیر احناف امام است و مكلف گردیده اگر طبق مسلک حنفی نماز گذار ید معزول میگردد در چنین حالات كه مسلک حنفی را بر حق میندازد اما جهت وظیفه به طریقه غیر احناف نماز میگردد شرعاً حکم او چیست؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در چنین حالت فتوی و عمل بر مذهب غیر جواز ندارد . قال ابن عابد بن رحمه الله تعالى: قال في جواهر الفتاوى: لو ان رجلاً من اهل الاجتهاد بر من مذهبه في مسألة او في اكثر منها باجتهاد دليماً ومع له من دليل الكتاب والسنة او غيرهما من الحجج لم يكن ملوماً ولا ملوماً بل كان ما جوراً محموداً وهو في سعة منه وهكذا افعال الائمة المتقدمين فاما الذي لم يكن من اهل الاجتهاد فانقل من قول الى قول من غير دليل لكن لما يرب من غرض الدنيا وشهوها فهو ملوم و امر مستوجب للتعذيب والتعزير لا تركه المنكر في الدين واستغفاره بدينه ومذهبه اهـ ونقل السيوطي رحمه الله تعالى في رسالته المسبة بمجيز المواهب في اختلاف المذاهب من فصل الانتقال من مذهب الى مذهب وهو جائز الانتقال امر ادنيوياً كحصول وظيفة او مرتب او قرب من

الملوك وائل الدنيا هذا حكمه كنها جرام ليس لان الامور بمقاصدها ثم له حالان الاول ان يكون عاريا من معرفة الفقه ليس له في مذهب امامه سوى اسم شافعي او حنفي كغالب متعصبين زماننا ارباب الوظائف في المدارس حتى ان رجلا سال شيخه العلامة الكليجي رحمه الله تعالى مرة يكتب له صلى قصة تعليقاً بولاية اول وظيفة تشهر بالشيعونية فقال له ما مذهبك قال مذهبى غير وطعام يعنى وظيفة اما في الشافعية او المالكية او الحنابلة فان الحنفية في الشيعة لا يحزلهما ولا طعام فهذا امره في الانتقال اخف لا يصل الى حد التصريح لانه الى الان عامي لا مذهب له يحلقه فهو يستأنف مذهباً جديداً فانهما ان يكون فقيهاً في مذهب ويريد الانتقال لهذا الغرض فهذا امره اشد وعندي انه يصل الى حد التصريح لانه تلاعب بالحكام الشرعية ليجرد غرض الدنيا (العهود الدنية ص ۲۴۷هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۱۰ ربيع الآخر سنة ۱۳۱۵ هـ

گوشی گرفتن به تلفون لازم نیست

سوال : اگر بر تلفون زنگ آید آیا بر داشتن و گوش گرفتن بدان واجب است یا خیر؟
الجواب باسم ملهم الصواب : واجب نیست زیرا اگر کسی جهت ملاقات یک شخص می آید دروازه را میزند بر اهل خانه ملاقات نمودن با او لازمی نیست :
 قال الله تعالى: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بِيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا (الى قوله) وان قيل لكم ارجعوا فارجعوا وازكى لكم (۱۸۲۲)
 تلفون از خانه به درجه ها دور است پس ملاقات با او به طريق اولاً لازمی نیست والله سبحانه وتعالى اعلم .
 (۲ ربيع الاول سنة ۱۳۱۶ هـ).

حكم تعويذ

سوال : بعضی ها میگویند رقيه (دم) ثابت است اما رقيه (تعويذ) ثابت نیست بلکه شرک است پس اول جایز و دوم نا جایز است آیا واقعه تعويذ ثبوت ندارد اگر دارد شرا نط آن چیست و نوشتن تعويذ به حساب ابعاد چگونه است؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب : ثبوت رقيه یعنی دم با احادیث صحیحه صریحه کثیره می غبار است اما صورت های ذیل تمییه یعنی تعويذ نا جایز است
 ۱ — توتہ کہ بر پارچه مسی آهن وغیرہ آن را معلق میسازد .

۲ — چنین تعویذات که در آن اسماء الله ، آیات قرآنی و ادعیه ماثوره نباشد بلکه کلمات شرکیه باشد .

۳ — وقتی که تعویذ را موثر بالذات بدانند طبقه در عصر جاهلیت بود حالاً نیز بعضی جاهلان چنین عقیده دارند .

این صورتهای بلا شبه ممنوع و حرام و شرک اند .

اما تعویذاتی که در آن اسماء الحسنی آیات قرآنی و ادعیه ماثوره موجود باشد جایز و ثابت است آنرا ناجایز و شرک گفتن جهالت است چرا در چنین تعویذات موثر با لذت خداوند جل جلاله پنداشته میشود بر شرک گفتگان تعویذ لازم است که شرک را چنین تعریف کنند که در آن تعویذ داخل باشد دعا، رقیه و ادویه از آن خارج میگردد ، خلاصه اینکه جواز تمیبه را سه شرط است :

۱ — اینکه لغت مفهومه باشد .

۲ — ماثور و منقول باشد .

۳ — در آن تعویذ را عقیده نافع بالذات داشته نباشد با حساب ابجد نیز تحریر تعویذ جواز دارد زیرا آن لغت مفهومه است .

روایات الحدیث و الفقه :

۱ — عن عوف بن مالك الاصبهانی رضي الله تعالى عنه قال كنا نرقى في الجاهلية فقلنا يا رسول الله كيف ترى في ذلك فقال اعرضوا علي ردقاكم لا بأس بالرقى ما لم يكن فيه شرك (صحيح مسلم ص ۲۲۲ ج ۲)

۲ — عن ابی سعید رضي الله تعالى عنه قال بعثنا رسول الله صلى الله عليه وسلم في سرية فلاننا بقوم فسالناهم القراء فلم يقرؤا فلندغ سيدهم فاتونا فقالوا اهل فيكم من يرقى من العقر بقلبي نعم انا والاك ارقيه حتى تعطونا غنما قالوا فانا نعطيك ثلاثين شاة فقبلنا فقرات عليه الحمد سبع مرات الخ (الجامع ترمذی ص ۲۶ ج ۲)

۳ — عن ابن عباس رضي الله تعالى عنهما قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يعوذ الحسن والحسين يقول اعيل كما يكلمك الله التامة من كل شيطان وهامة ومن كل عين لامة ويقول هكذا كان ابراهيم عليه السلام يعوذ اسحق واسماعيل (الجامع للترمذی ص ۲۶ ج ۲)

۴ — عن عائشة رضي الله تعالى عنها قالت لم يمسس العقيقة ما تعلق به بعد الملاء المأ القمية

ما تعلق به قبل الملام رواه الحاكم وقال صحيح الاسناد (الترغيب ص ۲۶۱ هـ)

۵ - ان عائشة رضى الله تعالى عنها زوج النبی صلی الله علیه وسلم قالت ليس بمجينة ما علق بعد ان يقع الملام (شرح معانی الآثار ص ۳۲۲ ج ۲).

۶ - وكان عبد الله بن عمرو رضى الله تعالى عنهما يعلمهن من عقل من بنيه ومن لم يعقل كتبه فاعقله عليه (ابوداود ص ۴۷۷ ج ۲)

۷ - وقال الحافظ رحمه الله تعالى: والتائم جمع مجينة وهي خرزة او قلادة تعلق في الراس كانوا في الجاهلية يعتقدون ان ذلك يدفع الافات الخ (فتح الباری ص ۱۱۹ ج ۱)

۸ - وقال الملا على القاري رحمه الله تعالى: واما ما كان من الايات القرانية والاسماء والصفات الربانية والدعوات الماثورة النبوية فلا بأس بل يستحب سواء كان تعويذ او رقية او شفرة واما على لغة العبرانية ونحوها فيمتنع لاحتمال الشر فيها (مرقاة ص ۳۲۱ هـ)

۹ - وقال ايضاً: (او تعلقت مجينة) اي اخذها علاقة والمراد من التبيمة ما كان تماثراً الجاهلية ورأها فان القسم الذي يختص باسماء الله تعالى وكتباته غير داخل في جملته بل هو مستحب مرجو البركة عرف ذلك من اصل السنة وقيل يمنع اذا كان هناك نوع قدح في التوكل الخ (المرقاة ص ۳۲۲ هـ)

۱۰ - وقال ايضاً: (والتائم) جمع التبيمة وهي التعويذة التي تعلق على الصبي اطلقه الطيبي لكن يلحق ان يقيدها بان لا يكون فيها اسماء الله تعالى واباته المتولة والدعوات الماثورة وقيل هي خرزات كانت للعرب تعلق على الصبي لدفع العين بزعمهم وهو باطل ثم التسعوا فيها حتى سموها كل عودة ذكره بعض الشر احو هو كلام حسن وتحقيق مستحسن (المرقات ص ۳۱۸ هـ)

۱۱ - وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: ولا بأس بالمعاذات اذا كتب فيها القران واسماء الله تعالى (رد المحتار ص ۳۱۴ هـ)

۱۲ - وقال ايضاً: (قوله التبيمة المكروهة) اقول الذي رأيته في المجتبى التبيمة المكروهة ما كان بغير القران وقيل هي الخرزة التي تعلقها الجاهلية فلترجع نسخة اخرى وفي المغرب: وبعضهم يتوهم ان المعاذات هي التائم وليس كذلك انما التبيمة الخرزة (الى ان قال) وفي الشلبي عن ابن الاثير التائم جمع مجينة وه خرزات كانت العرب تعلقها على اولادهم يتقون بها العين في زعمهم وابطلها الاسلام والحديث الاخر (من علق مجينة فلا اثم لله) لانهم يعتقدون انها تمام الدواء والشفاء بل جعلوها شر كاد لانهم ارجوا بها دفع البقاير المكتوبة عليهم وطلبوا دفع الاذى من غير الله تعالى الذي

هو دافعه (الی ان قال) وعن العقی صلی اللہ علیہ وسلم انه کان یخوذ نفسه قال رضی اللہ تعالیٰ عنہ وصل
 الجواز عمل الناس الیوم وبہ وردت الآثار (رد المحتار ص ۲۳۲ ج ۱) واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم۔
 ۱۱ جمادی الثانی۱۴۱۶ھ

نباہ کاری های گولی شیطانی

سوال : آیا به قصد ورزش بازی فت بال جواز دارد یا خیر ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : ورزش به دو گونه است :

۱ — آنکه مستقیماً با جهاد تعلق دارد اما باید چنین منطقه برای این بازی تعیین شود که
 اهالی گرد و نواح را از آن هیچ گونه آسیب و تکلیف نرسد اگر بازی کننده را آسیب و
 تکلیف میرسد باک ندارد اگر کسی از آنان فوت شد او را شهید گفته میشود.

۲ — آنکه مستقیماً به جهاد تعلق نداشته باشد آن ورزش بنا بر تعیین حفظ صحت
 و معین امور دینی و دنیوی فی نفسه جائز است بلکه ضروری است اما به شرائط ذیل :

۱ — شرط مذکور که مردم گرد و نواح را اندیشه ضرر نباشد .

۲ — اندیشه ایذا و تکلیف بازی کننده گان و سبیل بینان نیز نبا شد .

۳ — در آن جنبه ورزش غالب و جنبه لهو و لعب مغلوب باشد .

قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کل شیء یلہو بہ الرجل باطل الا رمیۃ بقوسہ وتادیبہ فرسہ
 وملاعبۃ امراتہ فأنہن من المحرمات (ترمذی (مشکوۃ ص ۳۳۷ ج ۲)

عن سعید بن الجہر رضی اللہ تعالیٰ عنہ ان قریباً لعبد للہ بن مغفل رضی اللہ عنہ علف قال فہاء
 وقال ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہی عن الخلف وقال انہا لا تصید صیداً ولا تنکح عدواً ولکنہا
 تکر السن وتلفا العین قال فعاد فقال احذک ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہی عنہ ثم تخلف
 لا کلک ابداً (صحیح مسلم ص ۱۵۲ ج ۲)

بازی فت بال

بنا بر فسادات ذیل این بازی جواز ندارد .

۱ — شرکای این بازی با نقصان شدید جانی مواجه شوند مثلاً پای کسی میدہ شود
 تو پدر شکم کسی بخورد کہ با حالات کوما مواجه میشود .

۲ — سیل بینان را تکلف میدهد چشم کسی را کور میکند چهره کسی را مسخ میکند چنین واقعات به چشم سر دیده شده جهت خطر این بازی شیطانی انسان در کنار که حیوانات نیز از آسیب آن مصون نمیشوند.

۳ — نقصان مالی و فتنه نزدیک کدام عمارت این بازی شروع شود شیشه و دروازه آنرا متضرر میکند، دو مرتبه چنین واقعه شخصا با من صورت گرفته.

۴ — بسا اوقات فسادات دیگر از این بازی شیطانی نقصانات مالی، جانی و ایمانی مانند روز روشن اجلی البدیهیات است با وجود گوشه نشینی چند مثال های خطیر آنرا مشاهده نموده ام اما از تحریر آن دو امر مانع گردیده:

۱ — فهرست آن طولی است وقت زیادی را دربر میگیرد.

۲ — تحریر نمودن چنین حقیقت بدیهیه مترادف نظری یا غیر ظاهری است، عذاب الهی باشد بر چنین بازی کنندگان و گول کنندگان شیطانی.

﴿وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَلَدِّ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ ﴿٥٨﴾

پس با وجود مشاهده این عذاب الیم دشمنان خداوند جل جلاله عبرت نمی گیرند و این بازی را ترک نمی کنند پس توفیق نیافتن از عبرت آنان را عذاب بالای عذاب است، ضعف الحیات و ضعف الممات بر بنده های نفس و شیطان یک صورت عذاب الهی این نیز است که نفع و نقصان دنیوی خویش را نیز احساس نمی کند، نسوا الله فاناسهم.

۳ — بنا بر دلایل ذیلا مفهوم تماشا در آن بر مفهوم ورزش غالب است.

۱ — هیچ ورزش را در دنیا بازی گفته نمیشود پهلوانان ورزش میکنند داکتران هدایت به ورزش میدهند اما ورزش را کسی بازی نمیگوید فت بال را کسی ورزش نمی گوید بلکه بازی میگویند.

۲ — سیل بینان به تماشای ورزش جمع نمیشوند اما بازی فت بال را تا مولوی ها همه تماشا میکنند کسی فقط برای مشاهده بازی فت بال تلویزیون جدید را خریداری نموده و اهل خانه را فریب داده که از فلان مولوی در این حصه مشاهده بازی فت بال فتوی گرفتیم بر ما اقرا نموده که من فتوا به جواز داده ام.

۳ — جهت مشاهده بازی فت بال چندین ساعات بدور تلویزیون نشسته باشند در یک ملک هم برای مشاهده نمودن کدام ورزش کدام نظم نیست.

۴ — هیچ ورزش چنین نیست که اضافه از ضرورت ادامه داده شود یک ساعت باینم ساعت تعیین باشد که بعد از آن بازی خاتمه یا بد و شوق نیز ختم شود اما این بازی شیطانى چنین است و قتیکه آغاز شود خاتمه نمى یابد پس فهمیده شد که این ورزش نیست بلکه بازی است . والله سبحانه وتعالى اعلم .

غره ذی الحجه سنه ۱۴۱۶ هـ

یاد گرفتن غوطه زنى در حوض تفریحی

سوال : آیا آب بازی و غوطه زدن در حوض های تفریحی که بدور آن فساق و فجار نیز گرد آمده میباشند و رانهای انسان در آن برهنه میشود جواز دارد یا خیر؟ بعضی ها میگویند ما به قصد جهاد در اینجا آب بازی و غوطه زنى میکنیم و قتیکه بنا بر ضرورت در بازار منکرات رفتن و سودا خریدن جایز شد پس این آب بازی باید نیز جایز باشد در این مورد حکم شریعت مطهره چیست ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : قیاس نمودن حوض ها بر حاجات عامه جواز ندارد لذا احتراز از آن لازم است خصوصاً علماء صلحا را قطعاً مناسب نیست.

هذا ومسئلة دخول الحمام مشهوره وفي كتب المذهب مزبوره . والله سبحانه وتعالى اعلم .

(غره صفر سنه ۱۴۱۱ هـ)

معاینه ستر نابالغ

سوال : آیا معاینه نمودن ستر نابالغ جواز دارد ؟ و بین عورت غلیظه و خفیفه چه فرق است ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : البته معاینه عورت خفیفه و غلیظه اطفال صغیر جواز دارد تا هفت سالگی، اما تنها معاینه عورت خفیه جواز دارد و طفل در این حکم بعد از هفت سالگی در حکم بالغ قرار میگیرد که بعد از آن معاینه هر دو نوع عورت ممنوع میگردد، در مقدار حد صفر تا چهار سالگی بلا نسبت حکم مذکور است اما از تحقیق ثابت میشود که در این عمر طفل در استنجاء و غیره مستغنی نمی باشد، در آن اعتبار رای مبتلی به راست، مراد از عورت غلیظه مقام ادرار خورد و کلان و گرد نواح آن است و مراد از عورت خفیفه حصه متباقی است .

قال العلامة المحصن رحمه الله تعالى: وفي السراج لا عورة للصغير جدا ثم ما دام لم يشته فقبل ودبر ثم تغلط الى عشر سلين ثم كبالغ (الى قوله) والغليظة قبل ودبر وما حولهما والخفيضة ما عدا ذلك.

قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ: (قوله لا حورة للصغير جدا) وكذا الصغيرة كما في السراج فيباح النظر والمس كما في المعراج قال ح وفسر هذا بأن اربع لما دونها ولما ادخل من عراه (رد المحتار ص ۲۴۳ھ)

وقال ايضاً: (ثم يحفظ بعد ذلك الى عشر سلكين) قال في التبر: وكان يلحق باعتبار السبع لانهما يوم من ان بالصلاة اذ ابلاها هذا السن الخ (البحر ص ۲۴۰ھ) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۲۰ جمادی الثانیہ ۱۴۱۱ھ

مال خریداری شدہ با پول حرام نیز حرام است

این مسئله تحت عنوان اشیا خورد و نوش کہ طعام خریداری شدہ با مال حرام نیز حرام است، در آنجا گذشتہ است

حکم میدہ نمودن آلات معصیت

سوال: آیا میدہ نمودن آلات ساز و سرود و شراب جواز دارد یا خیر؟ و آیا بر میدہ کنندہ ضمان لازم است یا خیر؟ و اگر این آلات نزد ذمی باشد حکم آن چیست؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب: میدہ نمودن آلات معصیت جواز دارد و در صورت های سہ گانہ ذیل کہ در آن بالا تفاق ضمان لازم است:

۱ — و تبتیکہ آن آلہ علاوہ لہو و لعب در کار دیگر استعمال نشود.

۲ — و تبتیکہ بہ اجازه امام میدہ شدہ باشد.

۳ — آلات لہو و لعب نزد مفتی و سازندہ باشد و مشک شراب نزد شراب فروش (خمار) باشد، و تبتیکہ این سہ صورت منتفی شود یعنی آن آلہ صلاحیت استعمال را در کار جایز داشته باشد و اجازه امام نباشد و نزد مفتی و سازندہ یا خمار نباشد پس در وجوب ضمان اختلاف است، نزد امام صاحب رحمہ اللہ چوب و اجزاء دیگر کہ در کار لہو و لعب استعمال نمیشود قیمت آن واجب است و نزد صاحبین چیزی رحمہما اللہ در چیزی ہم ضمان واجب نیست، فتوی بر قول صاحبین رحمہما اللہ است لفساد الزمان

ذمی در حکم مسلمان است، البتہ اگر بیع خمر را علانیہ نکند پس در حصہ او جہت نبودن آلہ معصیت ضمان واجب است.

قال العلامة المحقق رحمه الله تعالى: وضمن بكسر معزوف بكسر الميم الاله وولول كالف اين كمال

قیمتہ عقیقہا منحو تا صالحا لغیر اللہ و وضمن القیمۃ لالمثل بأراقۃ سکر و منصف سیمین بیانہ فی الاضرۃ و صحیحہا کلہا و قال لا یضمن ولا یصح بیعہا و علیہ الفتوی ملتقی و در رد و زلی و غیرہا و اقرۃ المصنف و قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ: (قولہو قال الخ) هذا الاختلاف فی الضمان دون الباعث اتلاف المعارف و فیما یصلح لعلل اخر و الالم یضمن شیئا اتفاقا و فیما اذا فعل بلا اذن الامام و الالم یضمن اتفاقا و فی غیر عود المفقو و جابہیہ الخبار و الالم یضمن اتفاقا لانه لو لم یکسرہا عادل فلعلمه القبیح و فیما اذا کان لمسلم فلولذی ضمن اتفاقا قیمتہ بالغ ما بالغ و کذا لو کسر صلیبہ لانه مال متقوم فی حقہ قلعل لکن جزم القہستانی و ابن الکمال ان الذی کالمسلم فلیحرر در منتقی القول و جزم بہ فی الاختیار ایضا و لعلہ اقتصر فی الہدایۃ علی ذکر المسلم لکونہ محل الخلاف و بہ یصحہر المقام فتعذر. (رد المحتار ص ۱۳۳ ہ)

و قال العلامة محمد الدین الموصلی رحمہ اللہ تعالیٰ: و یجہ فی کسر المعارف قیمتہا لغیر اللہ و و سواء کانت لمسلم او ذمی کاکبریطو الطبل و الدف و المزمار و الجھنک و العود و نحوہا و یجوز بیعہا و قال: لا یضمن ولا یجوز بیعہا لانہا اعدت للمعاصی فلا تضمن کالخمر و متلفہا یتناول الذمی عن المکر و انہ ما موز بہ مضر عا فلا یضمن کاذن القاضی و ہل اولی (الاختیار ص ۲۵۹ ہ) و للہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم.

۲۶ ذی الحجہ سنہ ۱۲۱۷

حکم استمنا بید الزوجہ

سوال : در شکم ، ران و دست خانم استمنا نمودن و انزال نمودن جواز دارد یا خیر ؟
نیز بعد از استمتاع خانم از دست شوهر انزال نمودن جواز دارد یا خیر ؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملہم الصواب : بہ ضرورت تسکین بلا کراہیت جواز دارد بلا ضرورت مکروہ تنزیہی است .

قال ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ معزیا المعراج البدایۃ: و یجوز ان یستمنی بہن و زوجتہ و ما حمتہا ہ و سہل کر الشارح فی الحدود عن الجوہرۃ انہ یکمرہ و لعل المراد بہ کراہۃ الثانیۃ فلا ینافی قول المعراج یجوز تأمل (رد المحتار ص ۲۱۰۰ ہ) و للہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم.
۱۱ ربیع الاول سنہ ۱۳۱۸ ہ .

محفوظ داشتن حق طبع جواز ندارد

در تتمہ یک رسالہ بنام القول الصدوق فی بیع الحقوق مذکور است

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ آلِهَةِ أَخْرَجَ لِيَبَآوُوهُ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا

فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾

الاحتمال للرجال

»از بعضی کتب فقہ دانستہ میشود کہ بہ قصد زینت سرمہ نمودن برای مردان مکروه است با تعقیق زیر نظر توضیح گردید و ثابت شد کہ برای مردان نیز بلا کراہت بہ قصد زینت سرمہ جواز دارد»

سرمہ نمودن بقصد زینت جواز دارد

سوال ۱—ولایس ہلا کصالح للرجال اذا قصد به التداوی جون الزینة. (ہدایۃ ص ۲۰۱ ج ۱ کتاب الصوم)
 ۲—ولایس ہلا الحمد للرجال باتفاق المشاع بخیر کمرہ الکحل ہلا سود باتفاق اذا قصد به الزینة واحتلفوا
 فیہا اذا لم یقصد به الزینة عامعہم علی انہ لا ینکرہ کذا فی جواهر الاخلاط (عالمگیریۃ کتاب الکراہیۃ)
 از این عبارت فوق ثابت شدہ کہ برای مردان بقصد زینت استعمال سرمہ سیاہ مکروه
 است، آیا این درست است ؟ یعنی بدون تداوی برای مردان استعمال سرمہ سیاہ بہ ارادہ
 زینت جایز است و یا مکروه ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بہ شکل عادت مستمرہ
 سرمہ نمودہ و بہ دیگران بہ الفاظ علیکم با استمرار والتزام تاکید فرمودہ اگر در حصہ
 مردان در قصد زینت کدام نوع کراہت می بود ہر آینہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم تنبیہ
 می فرمود در موقع تنبیہ سکوت دلیل عدم کراہت است علاوہ از این خداوند جل جلالہ
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم را خلق سرمہ شدہ (اکحل) خلق نمودہ بود اگر در سرمہ
 نمودن تشبہ بالنساء می بود این عیب بزرگ است پس لازم میشود کہ معاذ اللہ خداوند جل
 جلالہ پیامبر خویش را با خلقت معیب خلق نمودہ بود و این نقص است در حالیکہ سرمہ در

جمال آنحضرت صلی الله علیه وسلم محسوب شده خداوند جل جلاله همه انبیا کرام علیهم السلام را از هر نوع عیوب جسمانی نیز منزّه و میرا خلق نموده پس آیا کدام عقل تسلیم میکند که در آنحضرت صلی الله علیه وسلم آنقدر عیب بزرگی خلقی موجود بود از این تفصیل ثابت شد که مردان را به قصد زینت سرمه نمودن بلا کراهت جواز دارد در شریعت برای مردان رنگ زینت مثلاً خینه و غیره از آن مستثنی قرار داده شده طبقه در موی یا خضاب غیر اسود مستثنی است اما این احتمال که قول و عمل آنحضرت صلی الله علیه وسلم با (ائمّد) مخصوص بود و این احتمال که (ائمّد) سیاه نمیباشد با تسلیم نمودن این احتمال بعید نیز مظنه قصد زینت موجود است باز هم نه از آنحضرت صلی الله علیه وسلم کراهت قصد زینت منقول است و نه از کدام صحابی و نه از کدام امام بلکه بر عکس آن امام ابن العربی رحمه الله بر جواز بلا کراهت تصریح نموده است .

ونصه: الکحل یشتمل علی منفعّین احدهما زینة والغالبية تطیب فاذا استعمل للزينة فهو مستثنی من التصعّب الذی یشمل الصنعة بالخلقة کالوصل والوشم والتفلیج والتحصیر رحمة من الله لخلقه ورخصة منه لعبادة واذا استعمل بنية التطیب لتقوية البصر من ضعف یعتورة واستتبات الشعر الذی یجمع النور للادراك ویصد الاشعة الغالبة له ثم ان محل الزينة لاحد له شعر عا واما هو بقدر الحاجة فی بدنه وعفائه الخ (شرح المسائل للملّاوی علی هامش جمع الوسائل ص ۱۰۳)

حقیقت مذکوره را مد نظر گرفته فقهای کرام دو محمل قول کراهت را بیان نموده اند

۱ - آنقدر افراد در زینت که مضی شود با تشبّه بالنساء .

۲ - مقصود او تنها نمایش و فخر باشد .

قال الامام ابن الهمام رحمه الله تعالى: (قوله دون الزينة) لانه تعورف من زينة النساء ثم قيدهن الشارب بذلك ايهاا وليس فيه ذلك وفي الكافي يستحب ذهن شعر الوجه اذا لم يكن من قصده الزينة به وردت السنة فقيدها بانتفاء هذا القصد فكانه والله اعلم لانه تبرج بالزينة وقد روى ابو داود والنسائي عن ابن مسعود رضي الله تعالى عنه كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يكره عفر خلال ذكر منها التعرج بالزينة لغير محلها وسلوردها بما هم ان شاء الله تعالى في كتاب الكراهية وفي البوطا عن ابي قتادة رضي الله تعالى عنه قال لرسول الله صلى الله عليه وسلم ان لي حمة افارجها قال نعم واكرمها فكان ابو قتادة رضي الله تعالى عنه رعا ذهبها في اليوم مرتين من اجل قول رسول الله عليه وسلم لا حظ

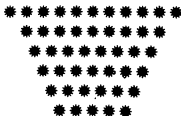
النفس الطالبة للزينة الظاهرة وذلك لان الاكرام والجمال المطلوب يتحقق مع دون هذا المقدار وفي
سان النسائی ان رجلا من اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم يقال له عبدة قال ان رسول الله صلى
الله عليه وسلم كان يهني عن كثير من الارفاة فسئل ابن بريده رضى الله تعالى عنه عن الارفاة قال
الترجيل والمراد والله اعلم الترجيل الزائد الذي يخرج الى حد الزينة لا ما كان لقصد رفع اذى الشعر
والشعر هذا ولا تلازم بين قصد الجمال وقصد الزينة فالقصد الاول لدفع الشين واقامة ما به الوقار
واظهار النعمة شكرا لاخر وهو اثر ادب النفس وشها معها والغالى اثر ضعفها وقالوا بالخضاب وردت
السنة ولم يكن للقصد الزينة ثم بعد ذلك ان حصلت زينة فقد حصلت في ضمن قصد مطلوب فلا يضره
اذا لم يكن ملففة اليه (فتح القدير ص ۲۴۶)

وقال العلامة ابن نجيم رحمه الله تعالى بعد نقل ما مر عن الفتح :

ولهذا قال الولو المحي في فتاواه لیس الثياب الجميلة مباح اذا كان لا يتكبر لان التكبر حرام
وتفسيره ان يكون معها كما كان قبلها اتم (البحر الرائق ص ۲۸۱ ج ۲)

وكذا نقل العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى عن الفتح والبحر (رد المحتار ج ۲ ص ۱۲۴)

از تحریرات مذکورہ ثابت شدہ کہ حکم سرمہ ، تیل ، شانه ، خضاب (غیر اسود)
نیاب جمیلہ وغیرہ اسباب آرایش و زیبا یں ہمہ یکسان باشند یعنی بغرض زیبایش ہمہ
یکسان باشند کہ بغرض زیبایش مباح بلکہ مندوب و بغرض نمایش ناجایز و حرام است .
والله سبحانه وتعالى اعلم . (۳ شعبان ۱۳۱۱ھ) .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾ (۸۸)

توقيع الاعيان على حرمة توقيع الانسان

«پیوند کارى اعضاى انسانى»

انتقال خون و پیوند کارى اعضاى انسانى

سوال : دو تن مریضان زیر علاج یک طبیب اند مریض اول چنین است که قوت باه او کاملاً ختم شده از مردانگی محروم شده، مریض دوم قوت باه و مردانگی او کاملاً فعال است، مریض دوم فوت نمود پروفیسور داکتر آله تناسلى او را قطع نموده و به مریض اول پیوند نمود، مریض اول فعال شد وحق ازدواجى را کاملاً بجا مى آورد آیا این طریقه جواز دارد و یا آن شخص خانم خویش را طلاق بدهد در این مورد یک فتواى جواز ارسال خدمت شما گردید در آن حصه تحقیق عنایت فرموده جواب بگوید . بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در اینجا پنج سوال است :

- ۱ — آیا استعمال جزء آدمى برای تداوى جواز دارد یاخیر؟
 - ۲ — اگر جواز دارد آیا قطع نمودن جز پیوست واجب است یا خیر ؟
 - ۳ — اگر قطع واجب نباشد آیا استعمال این آله برای جماع جواز دارد یا خیر ؟
 - ۴ — اگر با آن جماع جائز نباشد آیا خانم را طلاق دهد یا خیر ؟
 - ۵ — آیا در این صورت اولاد ثابت النسب میگردد یاخیر ؟
- جوابات امور خمسة بالترتيب نقل میگردد :

۱ — قال فى العلائقة ويقدم المضطر الميتة على الصيد (صيد المحرم) والصيد على مال الغير والحرم
الانسان قبل والخنزير ولو الميتة قبل الممحل بمال كمالا ياكل طعام مضطر اخر (رد المحتار ص ۲۴۴ ج ۲)
الهر ولا يزال بالهر ولا ياكل المضطر طعام مضطر اخر ولا شيئاً من بدنه (الاشباه ص ۱۱۰)

مضطر لم يجد ميتة وعاف الهلاك فقال له رجل اقطع يدي وكلها او قال اقطع مني قطعة وكلها
لا يصح ان يفعل ذلك ولا يصح امره به كما لا يصح للمضطر ان يقطع قطعة من نفسه فيأكل (غانية ص
۳۳۸، عالمگیری ص ۳۳۸، شامية ص ۲۹۵)

ورى عن ابي امامة بن سهل بن حنيف ان النبي صلى الله عليه وسلم داوى وجهه يوم احد بعظم بال،
فيه دليل جواز المداواة بعظم بال وهذا لان العظم لا يتنجس بالنبوت على اصلنا لانه لاحياة فيه الا ان
يكون عظم الانسان او عظم الخنزير فانه يكره التداوى به لان الخنزير نجس العين فعظمه نجس كله لا
يجوز الانتفاع به بحال والادمي محترم بعد موته على ما كان عليه في حياته وانما لا يجوز التداوى بشئ من
الادمي المحي اكراماً له فكل ذلك لا يجوز التداوى بعظم الميت قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
كسر عظم الميت ككسر عظم الحي وشرح السير الكبير ص ۴۸۱)

الانتفاع بأجزاء الادمي لم يهز قيل للنجاسة وقيل للكرامة هو الصحيح كذا في جواهر الاخلاط
(عالمگیری ص ۳۵۳)

واذا كان به رجل جراحة يكره المعالجة بعظم الخنزير والانسان لانه يجرم الانتفاع به كذا في الكبرى
(عالمگیری ص ۳۵۳)

ولو سقط سنه يكره ان يأخذ من ميتة فيشدها مكان الاولى بالاجماع وكذا يكره ان يعيد تلك السنه
الساقطة مكانها عند ابي حنيفة ومحمد رحمه الله تعالى ولكن يأخذ من شاة ذكية فيشدها مكانها وقال
ابو يوسف رحمه الله تعالى لا بأس بسننه ويكره سن غيرة (بدائع ص ۱۳۲)

لا بأس بأن يسقط الرجل يملن المراقو بشر به للدواء (عالمگیری ص ۳۵۵)

از عبارات فوق الذكر امور ذیل ثابت میگردد :

اول : منها مضطر در صورت نجات نفس میتوا ند گوشت انسان میتة را بخورد از اینجا
معلوم شد که کدام عضو میت را بشکل علاج استعمال نمودن جواز ندارد اگر که خطر هلاک
مريض نیز باشد و قیاس نمودن آن بر اکل مضطر بنا بر دو علت جواز ندارد

۱ - با اکل شیء و حیات متیقن است و با تدای صحت متیقن نیست .

قال فی العلانية الاكل للغذاء والشر به للعطش ولو من حرام او مال غیر توان خمنه یغاب علیه
ولی الشامیه بخلاف من امتنع عن التداوی حتی مات اذ لا یتیقن بأنه یضفیه (رد المحتار ص ۲۹۵)
الرجل استطلق بطنه اور مدعت عیناه فلم یعالج حتی اضغفه واضناه ومات منه لاثم علیه فرق

بین هذا وبين ما اذا جاع ولم يأكل مع القعدة حتى مات حياً، فالفرق ان الاكل مقدار قوته شبع بهين فكان تركه اهلا كاولا كذلك المعالجة والعداوى كلها في الظهورية (عالمگیریہ ص ۲۴۰ھ)

۲ — در صورت اكل عضو ما كول كاملا هلاك ولاشي ميگردد و در صورت پيوند نمودن عضو با قي ميباشد بنا براین دلائل علاوه احتاف شوافع نیز اكل لحم انسان ميت را برای مضطر جواز میدهند اما برای تداوی پيوند نمودن استخوان انسان را ناجائز قرار داده اند ونص: **وإذا كسر للمرأة عظم فطار فلا يجوز ان ترقيه الا بعظم ما يوكل لحمه ذكياً وكذلك ان سقطت سنه صارت ميتة فلا يجوز له ان يعيدها بعد ما يلف فلا يعيد سن شئ غير سن ذكی يوكل لحمه وان رقع عظمه بعظم ميتة او ذكی لا يوكل لحمه او عظم السان فهو كالمتية فعليه قلعه واعادة كل صلاح صلاها وهو عليه فان لم يقلعه جيرة السلطان صلى قلعه (الامر ص ۴۴ھ)**

دوم : مضطر کدام عضو خود و یا گوشت انسان زنده را نخورد پس معلوم شد ترویج قطع نمودن گوشت یک حصه جسد مريض و پيوند نمودن آن در حصه دوم جسد او جواز ندارد طبیکه در حالت اضطرار حق ندارد که گوشت خود و یا گوشت کدام انسان زنده را بخورد پس برای تداوی بطريق اولی جواز ندارد بعضی علما طبق جزیه البدائع در حصه پيوند نمودن گوشت یک عضو به عضو دیگر انسان جواز را ثابت نموده اند اما این قیاس بنا برین درست نیست که نصب نمودن کدام عضو را بر مکان اصلی او آنرا ترمیم نگویند لذا در آن اهانت نیست اما پيوند نمودن آنرا در جای دیگر ترمیم گویند که اهانت است .

ولما قال العلامة الکسائی رحمه الله تعالی : واعادة جزء منفصل الی مکانه لیلتمم يجوز كما اذا قطع شئ من عضو فاعاده الی مکانه مولا اهانة فی استعمال جزء نفسه فی الاعادة الی مکانه (بدائع ص ۱۳۳ھ)

لذا این جزیه جواز نقل به حصه دیگر ثابت نمیگردد باز هم بوقت ضرورت شدید بنا بر توسیع علما امکان عمل نمودن بر آن بنظر می رسد .

سوم : علاوه از گوشت انسان زنده شیر و خون آن در حکم تداوی بالمحرم است معلوم میشود در صورت نجات یافتن از موت عمل نقل خون جواز دارد اما خرید و فروخت خون جواز ندارد اگر خون رایگان پیدا نشود در صورت ضرورت خریدن آن جواز دارد اما فروشنده در هر صورت مجرم باشد و قیاس نمودن نقل اعضای بر شیر و خون جواز ندارد زیرا شیر تخلیق شده برای افراز و ارضاع و خون به وجوه ذیلا فرق دارد .

۱ — اکثرا اخراج خون ناگزير ميباشد بلکه عوض اخراج قصدی قدرتا توسط تکسير وغيره اخراج ميگردد .

۲ — در اخراج خون قطع و بریدن کدام عضو صورت نميگيرد .

۳ — لحوق شين و عيب نيز در آن نميباشد .

۴ — دادن خون تغذيه است تدایي نيست .

۲ — قال في البحر معزيا الى الذخيرة سقط سنه فاعل من الكلب فوضعه موضع سنه (الى قوله) ان

كان يمكن قلع سن الكلب فهو ضرر يقطع وان كان لا يمكن الا بهرر لا يقطع البحر الرائق ص ۸۲۰

چونکه قطع آله تناسلی بلا ضرورت ممکن نیست لذ قطع نمودن آن واجب نميباشد

۳ — جهت استعمال آن للبول و مس للا ستنجا ما خود نيست اما در استعمال برای جماع

مجبور نيست لذا بر اصل خویش طبق حرمت استعمال جزء آدمی حرام است، مرد و زن هر دو در اين صورت مجرم پنداشته ميشوند پس نظر نمودن و شويیدن آن برای خانم جواز ندارد .

قال في شرح المدينة ان العالي (ستلر الغليطة والخفيقة) هو المأخوذه لقول عليه الصلوة والسلام لعلي رضي الله تعالى عنه لا تنظر الى فخذى ولا مية ولا ن ما كان عورة لا يسقط بالموت ولذا لا يجوز مسه (رد المحتار ص ۴۰۰م)

وفي البحر في باب شروط الصلوة كل عضو هو عورة لمن المرأة اذا انفصل عنها هل يجوز النظر اليه فيه

روايتان، الثانية لا يجوز وهو الاصح وكذا الذكر الملقوع من الرجل وشعر عانته اذا حلق على هذا والاصح انه لا يجوز (حموى على الاشباة ص ۱۸۸م)

۴ — بعد از مطالبه خانم طلاق دادن واجب است ومسئلة العنين والمجبوب مشهورة وفي كتب المذهب مزبورة .

۵ — تعلق ثبوت نسب با نطفه است لذ اين اولاد ثابت النسب است و نظائرهما متكاثره في الكتب المتوافرة .

تتقيد بر فتوى جواز

در اين فتوى جهت اثبات جواز ترقيع انسان يازده دليل تقديم گرديده .

(۱) ولاي حنيقة رحمه الله تعالى: ان الاطراف يسلك بها مسلك الاموال فيجوز فيها البذل بخلاف

النفس فانه لو قال اقطع يدي قطعه لا يجب عليه الضمان وهذا افعال البذل الا انه لا يباح لعدم

الفائدہ: ہذا المذلل مفید لاندفاع الخصومة لفسار قطع المذلاکۃ و قطع السن للوجع.

(ہدایہ ص ۱۰۹ کتاب الدعوی)

تنقید

اولاً قطع ید و قطع سن برای منفعت صاحب جز است برای مضرت او نیست، ثانیاً در آن تنها اباحت قطع الجزء آمدہ، اباحت استعمال آن نیامدہ.

قبلاً گفتہ شد کہ مضطر حق ندارد کہ برای نجات دادن خویش گوشت خویش را بخورد. پس در تداوی چگونه جائز باشد؟ بر حرمت بذل استعمال و بیع و شرا اجزاء آدمی دلائل زیادی در دست داریم پس با جزیہ مذکورہ از لفظ بذل اثبات بیع، شرا و غیرہ اجزاء آدمی راجرت بی جا و نامناسب است زیرا خلاف ذخیرہ احادیث است.

(۲) جواز شق بطن المیت لاخراج الولد اذا کانت ترجی حیاته وقد أمر به ابو حنیفۃ رحمہ اللہ تعالیٰ فعاش الولد کما الملتقط (الاشباہ ص ۱۱۲ ج ۱)

تنقید

از این عبارت تنها جواز قطع بلکہ شق المیت ثابت میشود، اما جواز استعمال جزء آدمی ثابت نمیشود. جواز شق المیت نیز برای احیاء نفس است نہ برای تداوی کہ این از قبیل نجات دادن از حادثہ است کہ در حق مضطر مانند اکل میتہ فرض است در صورتیکہ تداوی فرض نیست، علاوہ از آن این نیز یک طریقہ متبادل تولید است.

(۳) وان اضطر ولم يجد شيئاً فهل يجوز له ان يقطع شيئاً من بدنه ويأكله وجهان قال ابو اسحاق يجوز لانه احیاء نفس بعضو وجاز کما يجوز ان يقطع عضو اذا وقعت فيه الاکلة لاحیاء نفسه الخ (شرح المهمل للنووی ص ۴۳)

(۴) وقال الشافعی رحمہ اللہ تعالیٰ يأکل لحمہ بی ادم (الی قولہ) والصحیح عندی ان لا يأکل الا دمی الا اذا تحقق ان ذلك ینجیہ و یمییہ. (احکام القرآن لابن العربی ص ۴۱۱)

تنقید

در اینجا مسئلہ اکل مضطر است قبلاً گفتہ شد کہ قیاس تداوی بر آن جواز ندارد. بر علاوہ فقہ حنفی در فقہ شافعی نیز حرمت تداوی بعضو الانسان با صراحت کامل آمدہ.

وقد منا نصوصهم .

- (۵) ويجوز للمطبل ضرب الدم والمول واكل الميتة للتداوى اذا اخرجته الطبيب ان شفاءه فيه ولم يهد من المباح ما يقوم مقامه وان قال الطبيب يتعجل شفاؤك فيه وجهان (الهدية ص ۳۳۹هـ)
- (۶) اذا سال الدم من انف الانسان ولا يقطع حتى يشفى عليه الموت وقد علم انه لو كتبها الفاتحة والاعلاص بذلك الدم حل جهة يقطع فلا يرخص فيه . فكل يرخص كما رخص في ضرب الخمر للعطشان واكل الميتة في المغبصة وهو الفتوى نقلا عن الحاشية (رد المحتار ص ۱۴۱هـ)

تفقيده

در این جزئیات بیان تداوی بالحرام است و قبلا تحریر شد که لحم انسان از آن مستثنی است که مضطر حق خوردن گوشت انسان زنده را در نجات جان خود ندارد پس بر آن تداوی چگونه جایز باشد اگر قیاس خوردن گوشت میت در حق مضطر موجود است اما قیاس تداوی بر آن درست نیست كما حررنا .

- (۷) وسبب الاباحة الى حفظ النفس عن الهلاك لكون هذه المصلحة اعظم من مصلحة اجتناب النجاسات والصيانة عن تناول المتسخيات (المغنی ص ۳۱۹هـ)

(۸) الضرورة تبيح المحظورات ومن ثم جاز اكل الميتة عند المغبصة واساغة اللقمة بالخمر والتلفظ بكلمة الكفر لا كراهة وكذا تلاف مال الغير (الاشباه ص ۱۰۸هـ)

تفقيده

بنا بر ضرورت در اباحت محظورات تفصیل است بنا بر هر ضرورت هر محظور مباح نبیگردد طبقیکه لحم الانبیا علیهم السلام و مال المضطر در هیچ حالت مباح نیست . كما قدمنا عن الشاميه وغيرها .

- (۹) وقوله للضرورة: فيفتح القدير ههنا خمسة مراتب ضرورة وحاجة ومنفعة وزينة وفطور . فالضرورة هل هو غم حاد ان لم يتناول الممتنع هلك او قارب وهذا لا يبيح تناول الحرام . والحاجة كالنائع الذي لو لم يهد ما يأكله لم يهلك غيره انه يكون في جهد ومشقة وهذا لا يبيح الحرام ويبيح فطر الصوم . والمنفعة كالذي يشتهي خبز البر ولحم الغنم والطعام الدسم والزينة كالشمع والحلوى والسكر .

تفہیم

در این عبارت در تفسیر (العاجۃ) تصریح است تا زمانی که خوف ہلاک غالب نہاید تا آن زمان جواز اکل لحم الحرام نیست پس بدون خوف ہلاک برای تداوی چگونه جائز باشد بالخصوص در صورتیکہ تداوی اہون تر است نسبت بہ اکل کما قدمناہ مرا (۱۰) لو کان احداً من اعظمہم من الاعرفان الاشہد ان لا الہ الاہ (الاشہاد ص ۱۱۲) (۱۱) قاعدۃ رابعۃ: اذا تعارض مفسدان روعی اعظمہما ضرر اہل کتاب اعظمہما (الاشہاد ص ۱۱۲) (۱۲)

تفہیم

جایجا ماندن نقص یا فقدان قوت بینائی یا قوت مردمی انسان ضرر زیاد است بنا بر اینکہ بغاطر او انسان دیگر تذلیل و تحقیر میشود کہ دست و پا چشم او قطع و بریدہ میشود؟ پس جہت منفعت یکی مضرت شخص دوم چگونه جائز باشد؟ دفع مضرت مقدم است بر جلب منفعت و یا گفتہ شود ابقا ضرر اہون است از احدث ضرر . پس تعجب است بر کسانی کہ با وجود جزئیات کثیرہ صریحہ جرئت میکنند بر استنباط غلط از کلیات ، در آخر فتویٰ تعریف ضرورت در حصہ پیوند کاری انسان کہ بلا دلیل پیوند میکنند میفرماید (تعریف ضرورت را طبقیکہ شارح نمودہ آنرا معیار نگردانیم زیرا کرامت انسان را شریعت حیثیت بزرگی دادہ آیا با موت انسان کرامت او خاتمہ می یابد کہ بی حرمتی خرید و فروخت اعضا و کشیدن چشمان او جواز داشتہ باشد پس مہلک فقدان قوت بصارت و قوت رجولیت در کنار باید بر صحت عامہ او نیز اثر اندازی نشود پس جہت علاج چنین امراض هیچگاہ بی حرمتی انسان دیگر جواز ندارند . فقط . واللہ تعالیٰ اعلم .

(۲۹ ربیع الآخر سنہ ۱۳۸۷ھ)

الحاق

۱ — بعد از این تحریر بندہ منسوبین دارالافتا و الارشاد مدرسہ نیو تاون کراچی متفقاً و مشترکاً با تحقیق بندہ موافقت نمودند و فیصلہ نمودند بر حرمت از ینجا بندہ این رسالہ را بنام (توقیع الاعیان علی حرمة ترقیع الانسان) مسمی نمود بیان مجلس تحقیق را مفتی محمد شفیع رحمہ اللہ قلمبند نمود کہ در رسالہ مستقل بنام (پیوند کاری اعضا انسانی) شائع گردیدہ .

۲ — بیست و دو سال بعد از تحریر بنده ده رساله های ضخیم علما معالک مختلف در نظر بنده تقدیم شد که هشت رساله آن حلت ترقیع الانسان را تثبیت نموده بودند اما در دلائل محرره آنان یک دلیل هم مثبت مدعی نبود بلکه همه دلائل آنان ساقط غیر لائق اعتنا بود مع هذا متعلق دو دلائل آن چیزی تحریر میدارم .

اول : عن عبادہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ من تصدق بشی من جسده اعطی بقدر ما تصدق (الجامع الصغير ص ۱۶۸ ج ۲)

از آن ثابت نمودند که انسان با دادن جزء بدن خود به کسی مقدار اجر میگردد چنین افراد سطحی که مفکر اسلام گردند پس در آنصور خداوند جل جلاله حافظ این دین باشد کوچک ترین و ادنی عالم قرآن و حدیث نیز مفهوم این حدیث را میدانند که این حدیث متعلق جنایت است یعنی اگر کسی بر کدام شخص جنایت کرد، مثلا دست کسی را بریده یا مجنی علیه عوض قصاص گرفتن عفو نمود پس از طرف او بر مجنی علیه صدقه است این حدیث تفسیر آیات کریمه ﴿أَنَّ النَّفْسَ وَالنَّفْسَ وَالْمَرْءَ وَالْمَرْءَ وَالْأَنْفَ وَالْأَنْفَ وَالْأَذْنَ وَالْأَذْنَ وَالسِّنَّ وَالسِّنَّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ﴾ است طبقه همین حدیث در مسند احمد از عبادہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ چنین منقول است :

ان عبادہ بن الصامت رضی اللہ عنہ قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول ما من رجل یخرج فی جسده جرحا فیتصدق بها الا کفر اللہ عنہ مثل ما تصدق به (مسند احمد ج ۴ ص ۴۱۶)

قال الہیثمی رجالہ الصحیح (مجمع الزوائد ج ۶)

این حدیث در کتاب امام احمد نیز در الجامع الصغير جلد ۲ ص ۱۴۹ موجود است و آنرا صحیح قرار داده

وقال العلامة الغالی فی رحمہ اللہ تعالیٰ فی تفسیر قولہ تعالیٰ :

لمن تصدق به فهو کفار قالہ ای للمیتصدق کذا قال عبد اللہ بن عمرو بن العاص والحسن والشعبي وقتاده اخرج ابن مردويه عن رجل من الانصار عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی قولہ لمن تصدق به فهو کفار قالہ هو الرجل یکسر سنہ او یقطع یدہ او یقطع شی منہ او یخرج فی بدنه فیعطو عن فلک لیعط عنہ قدر عطا یاہ فان ربح الذیۃ فربح عطا یاہ وان کان العلف فلفط عطا یاہ وان کانت الذیۃ حطفت منہ عطایہ کلذلک .

وروی الطبرانی فی الکبیر بسند حسن عن عبادۃ الصامع رضی اللہ تعالیٰ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من تصدق من جسده شیء کفر اللہ بقدرة من ذنوبہ.

والطبرانی والمذہبی عن سفیرہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من ابتلی فصبر واعقل فکفر وظلم فکفر وظلم فاستغفر اولئک لہم الامن وہم مہتدون.

وروی الترمذی وابن ماجہ عن ابی الدرداء رضی اللہ تعالیٰ عنہ قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول ما من رجل یصاب بشیء فی جسده فتصدق بہ الارفعہ اللہ بہ درجۃ وخط عنہ عظیمۃ (تفسیر مظهری ج ۳ ص ۱۲۲).

۳ — از تصنیف امام نووی رحمہ اللہ (منہاج الطالبی) جواز ترقیع بعظم الانسانی معلوم میشود.

جوابات

۱ — قبلا تصریح حرمت ترقیع الانسان نزد امام شافعی رحمہ اللہ بیان شد پس در مقابل قول امام مقلد را هیچ وقعتی نباشد

۲ — امام نووی رحمہ اللہ در بیان این مسئلہ بر کدابی از متقدمین مذہب حوالہ نداده است این ہم ممکن نیست کہ او از امام خویش اخذ نموده باشد اگر او تلمیذ امام خویش باشد و یا عصر او را یافته باشد یا قریب زمانہ امام خویش گذشتہ باشد پس ممکن است کہ بلا واسطہ یا با واسطہ از امام خویش این مسئلہ را شنیدہ باشد اما بین او و بین امام مذہب او تقریباً (۴۵۰) سال مسافہ است امام شافعی رحمہ اللہ در سنہ (۲۰۴ هـ) وفات شدہ و امام نووی را در سنہ ۶۳۱ هـ تولد یافتہ و در سنہ ۶۷۶ هـ وفات شدہ

۳ — مقلد بلا ضرورت شدیدہ و بدون شرایط معہودہ حق گرفتن قول امام دیگر را ندارد پس گرفتن قول کدام مقلد جواز دارد کہ او خلاف نص صریحی امام خوش باشد.

۴ — عبارت کامل منہاج مع الشرح تحفۃ المحتاج و حاشیہ بعدی آن قرار ذیل است :
 ۴: فی المنہاج مع فرحہ تحفۃ المحتاج (ولو وصل) معصومہ الذمیرۃ لایالی فیہ التفصیل الا فی صلی الاوجہ لانہ لما اھد لہ یال بھرۃ فی جذب حق اللہ تعالیٰ وان عشی منہ فوات نفسہ (عظمہ) لا احتلالہ وعشیۃ مییح تیمم ان لم یصلہ (بجس) من العظم ولو مغلفا ومثل ذلک بالاولی دھنہ مغلفا اوربطہ بہ (لفقد الطاهر) الصالح للوصل کان قال عبیر ثعۃ ان النجس او المغلف امر عفی الجبر. او مع وجود حقوہو من

ادعی محترم (فعلیوں) فی ذلك فتصح صلاته للحضرة ولا يلزمه نزع، وان وجد طاهر أصلاً كما اطلعا
وينبغي حمله على ما اذا كان فيه مشقة لاحتمال عاقبة وان لم تجز التيمم ولا يقاس بما يأتي لعدو هنا لاثم
والا بان وصله بنجس مع وجود طاهر صالح (وجب نزع ان لم يخف ضرراً ظاهراً) وهو ما يبيح التيمم
وان تألم واستتر باللحم فان امتنع اجبره عليه الامام او نائبه وحبوا كره المصوب ولا تصح صلاته
قبل نزع النجس لتعديده بمحملة مع سهولة ازالته فان خاف ذلك ولو نحو شين وبطء يره لم يلزمه نزع
لعدو بل يحرم كما في الانوار وتصح صلاته معه بلا إعادة (قيل) يلزمه نزع (وان خاف) مبيح تيمم
لتعديده (فان مات) من لزمه النزع قبله (لم يلزم) اي لم يجب نزع (على الصحيح) لان فيه هتكاً لكرمه
او لسقوط الصلاة المأمور بالنزع لاجلها قال الراعي فيحرم على الاول دون الثاني وقضية اقتصار
المجبوع وغيره عليه اعتماد عدم الحرمة بل قال بعضهم انه اولى من الابقاء لكن الذي صرح به جمع
ونقله في البيان عن الاصحاب حرمة مع تعليلهم بالثاني وقيل يجب نزع لثلاث يلقى الله تعالى حاملاً
لجاسة اي في القبر او مطلقاً بناء على ما قيل ان العائدا جزاء الميت عند الموت والمشهور انه جميع اجزائه
الاصلية فتعين ان مرادة الاول ويهري ذلك كله فيمن داوى جرحه او حشاة بنجس او غاطه به او شق
جلده فخرج منه دم فثوب ثم بهي عليه اللحم لان الدم صار ظاهراً فلم يكف استتاره كما لو قطعت اذنه
ثم لصقت بحرارة الدم وفي الوشم وان فعل به صغيراً على الاوجه وتوهم فرق انما يتأتى من حيث الاثم
وعنده فبقي امكنه ازالته من غير مشقة فيما لم يعتد به وخوف مبيح تيمم فيما تعدى به نظيره ما مر في
الوصل لزمته ولم تصح صلاته وتنجس به ما لا فاقه الا لا فتصح امامته.

وفي حاشية الشرع والي رحمه الله تعالى (ولو وصل عظمه الخ) ظاهرة ولو كان الوصل غير معصوم لكن
قبيحة حج بالمعصوم ولعل عدم تقييد الشارح مراًى والمفني بالمعصوم جرى على ما قدمه في التيمم من
ان الزاني المحصن ونحوه بمعصوم على نفسه وتقييد حج جرى على ما قدمه ثم من انه هدر ع ش (قوله
لا غتلاه) اي يكسر ونحوه نهاية ومفني (قوله وحشية مبيح تيمم الخ) يؤخذ منه انه لو كان النجس صالحاً
والطاهر كذلك الا ان الاول بعيداً العضولاً كان عليه من غير شين فاحش والثاني مع الشين الفاحش
فينبغي تقديم الاول ع ش (قوله من العظم الخ) ولو وجد عظم ميتة لا يؤكل لحبها وعظم مغلط وكل
منها صالح وجوب تقديم الاول ولو وجد عظم ميتة ما يؤكل وعظم ميتة ما لا يؤكل من غير مغلط وكل
منها صالح يجوز في التقديم لانها مستويان في النجاسة فيما يظهر فيهما وكذا يجب تقديم عظم
الخنازير على الكلب للخلاف عندنا في الخنازير دون الكلب ع ش (قوله ومثل ذلك بالاول الخ) لعل وجهها ان
العظم يدوم ومع ذلك على عنه والدهن ونحوه مما لا يدوم فهو اولى بالمغفوع ش (قول المتن للفقيد الطاهر)

ای عمل یصل الیه قبل تلف العضو اولیة ضرره اخلا ما تقدمه فیمین عجز عن تکبیرة الاحرام او لمحوها حیث قالوا یجب علیه السفر للتعلم وان طال وفرقوا بینه وبين ما یطلب منه الماء فی التیمم بمسحة تکرار الطالب للماء بخلافه هنا وعبارة قسم علی حج لم یدین خطایط الفقد ولا یبعد ضبطه بعدهم القدر علیہ بلا مشقة لاحتمال عادیق ینبئ وجوب الطلب عند احتمال وجوده لکن ای حد یجب الطلب منه انہی اقول ولا نظر لهذا التوقف ع ش وهو الظاهر وما نقله عن سم هو الموافق لما فی الیدین من نسخه وفي البصری بعد نقله عبارة قسم من نسخة سقیمية ما نصه وکان فی اعر عبارة قسم سقاطا واصلا ان وجوده محل یجب الطلب للماء منه کانه یغیر بذلك الی جمیع التفصیل المار فی التیمم وليس ببعیدنا (قوله کان قال خیر ثقة الخ) وفاقا للمبغنی وخلافا للنهاية عبارة تمولو قال اهل الخبر فان لحم الادمی لا ینجزیر سرباً الا یعظم نحو کتب قال الاسنوی فیتمه انه عذر وهو قیاس ما ذکره فی التیمم فی بطن البئر انہی وما تفقہه مرود والفرق بینہما ظاهر وعظم غیره من الاحمیین فی تحریم الوصل به ووجوب نزعه کالعظم النجس ولا فرق فی الادمی بین ان یکون محترماً ولا کبر تد وحرئی خلافا لبعض المتأخرین فقد نص فی المختصر بقوله ولا یصل الی ما انکسر من عظمه الا یعظم ما یؤکل لحمه ذکیاً ویؤخذ منه انه لا یمیز المجزء بعظم الادمی مطلقاً فلو وجد نجساً یصلح وعظم ادمی كذلك وجب تقدیم الاول اھو فی سم بعد ذکر ما ووافقه ع ش والرشیدی ما نصه وقضیتہ ای قوله من وجب تقدیم الاول انه لو لم یجد نجساً یصلح جاز یعظم الادمی اھ قال ع ش قوله مرر خلافاً لبعض المتأخرین هو السبکی تبعاً للامام وغیرہ منہج ونقله البعلی عن قضیة کلام التتمة وقوله مرر وهو قیاس ما ذکره الخ جرى علیه حج وقوله وعظم غیر الخ ای غیر الواصل من الاحمیین ومفهومه ان عظم نفسه لا یمتنع وصله به ونقل عن حج فی شرح العباب جواز ذلك نقلاً عن البلقینی وغیرہ لکن عبارة ابن عبدالحق وعظم الادمی ولو من نفسه فی تحریم الوصل به ووجوب نزعه کالنجس اھصر یمتد فی الامتناع ینبئ ان محل الامتناع بعظم نفسه اذ ادار ادقله الی غیر محله اما اذا وصل عظم یدة بیدة مثلاً فی البعل الذی اثنین منه فالظاهر الجواز لانه اصلاح للمنفصل منه ثم ظاهر اطلاق الوصل بعظم الادمی ای اذا فقد غیره مطلقاً انه لا فرق بین کونه من ذکر او اثنی فیمیز للرجل الوصل بعظم الاثنی وعکسه ثم ینبئ انه لا ینتقض وضوءه وضوء غیره عسہ وان کان ظاہر امکشفاً ولم تحمله الحیاة لان العضو البیان لا ینتقض الوضوء عسہ الا اذا کان من الفرج واطلق علیه اسمہ وقوله مرر مطلقاً ای حیث یوجد ما یصلح للجزیر ولو نجساً وقوله مرر فلو وجد نجساً ای ولو مغلفاً اھ ع ش (قوله محترم) لیس بقید عدد النہایة والمبغنی کما مر (قوله فتصح صلاته الخ) قال مرر وحیث عذر ولم یجب النزاع صار لذلك العظم النجس ولو قبل استتارة بالعلم حکم جزئه الظاهر حتی لا یضر مس غیره له مع الرطوبة

وحمله به فی الصلاة ولا ینجس ماء قليلا لاقاة انتهى اه سم (قوله وان وجد الخ) ولم يخف من نزع ضرره
 خلافا لبعض المتأخرين بنهاية ومغني (قوله وينبغي الخ) تقدم عن النهاية والمغني انما خلافة (قوله وان لم
 تج التيمم) فربذلك من الزوم اتحاد المقلين سم (قوله مع وجود ظاهر الخ) اي اوله يحتاج للوصول بنهاية
 والمغني كما مر (قوله مع وجود نجس الخ) يفهم انه لو لم يجد الا عظم ادمي وصل به وهو ظاهر وينبغي
 تقدم عظم الكافر على غيره وان العالم وغيره سواء وان ذلك في غير التي ع ش وفي سم والرشيدي مثله
 الا قوله وينبغي الخ قول المتن (وجوب نزع الخ) اي وان لم يكن الواصل مكلفا فحتمارا عند الشارح كما يأتي
 في الوشم ويشترط ان يكون مكلفا فحتمارا عند النهاية والمغني قول المتن (ان لم يخف ضرر الخ) ينبغي ان
 يكون موضعه اذا كان المقلوع منه من يجب عليه الصلاة فان كان ممن لا يجب عليه الصلوة كما لو وصله
 ثم جن فلا يجبر على قلعه الا اذا افاق او حاضعت لم تجبر الا بعد الطهر ويشهد لذلك ما سياتي في عدم النزع
 اذا مات لعدم تكليفه اه حاشية الشهاب الرمل على شرح الروض اي ومع ذلك فينبغي انه اذا لاقى مائعا
 او ماء قليلا نجسه ولو قيل بوجوب النزع على وليه مراعاة لصلاح في حقه لم يكن بعيدا وقد يتوقف ايضا
 في عدم وجوب النزع على الخائف لان العلة في وجوب النزع حمله لنجاسة تعدى بها وان لم تصح منه
 الصلاة لم يمنع قام به ع ش (قوله ولا تصح صلاته الخ) وينبغي على قياس ذلك نجاسة الماء القليل والمائع
 عملاقة عضوة الموصول بالنجس قبل استتارة بالجلد وعدم صحة غسل عضوة المذکور عن الطهارة
 لنجاسة الماء المماس للنجس المتصل به بخلاف ما اذا لم يجب النزع فينبغي مر عدم نجاسة بالماء
 القليل عملاقته وصحة غسله عن الطهارة للعضو عن النجس حيث لم يزل يله منزلة جزئه الطاهر سم (قوله
 ولو نحو شين) فظاهرة ولو كان في عضو باطن ع ش (قوله على الاول) هو قوله لان فيه الخ و (قوله دون الثاني)
 هو قوله اول سقوط الخ (قوله عليه) اي الثاني (قوله لكن الذي صرح به جمع ونقله الخ) وهذا هو لمعتمد مغني
 ونهاية وقضية صحة غسله وان لم يستر العظم النجس باللحم مع انه في حال الحياة لا يصح غسله في هذه
 الحالة وكانهم اغتفروا ذلك لضروره هتك حرمة سم على المنيح اه ع ش (قوله الاول) اي في القبر (قوله حم
 كثر) اي لانه يفعه فلم يحف عنه مع كثرة سم (قوله كما لو قطعت اذنه الخ) اي وانفصلت بالكلية بخلاف
 ما اذا بقي لها تعلق بمجلد ثم لصقت بمحراق الدم فلا تلزمه ازالته مطلقا وتصح صلاته واما مته (قوله وان
 عل به صغير الخ) هذا ممنوع بل للزوم هنا وفيما لو اكره مطلقا مر اه سم عبارة النهاية فعله من ذلك اي
 من ان الوشم كالتجبر في تفصيله المذکور ان من فعل الوشم برضاة في حال تكليفه ولم يخف من ازالته ضررا
 لبيع التيمم منع ارتفاع الحدث عن محله لتنجسه والا ع ش في بقائه وعلى عنه بالنسبة له وغيره وصحت
 طهارته واما مته وحيف لم يعلو فيه ولا في ماء قليلا او ماء لعا او رطبا نجسه كذا اقبى به والدرجة لثمة

تعالی اهو فی المیثی ما یوافقه وعبارة ع ش قال فی الذمائر فی العظم قال بعض اصحابنا هذا الکلام فیہ
اذفعله بنفسه او فعل به وباعتیاره فان فعل مکرها لم تلزمه ازالته قولاً واحداً قلنا و فی معناه الصبی اذا
وشتمته امه به ویر اعتیاره فبلغ واما الکافر اذا وشم نفسه او وشمها اعتباراً فی الشرک ثم اسلم فالمتصحه وجوب
الکشط علیه بعد الاسلام لتعديده ولانه کان عاصياً بالفعل بخلاف المکره والصبی سم علی المنهج اھ (قوله
فیہا لم يتعدیه) ای علی محله السابق فی سم ای بقوله وینبی حمله الخ الذی خالفه العباية والمیثی کما مر
(تحفة المحتاج ج ۲ ص ۱۲۴ تا ۱۲۵)

از مباحث مذکوره امام نووی، علامه هیشمی و شروانی رحمهم الله امور ذیل مستفاد میشود:

۱ — خلاف نص صریح امام شافعی رحمه الله در اقوال مقلد او غیر معمولی اختلاف و

اضطراب است

۲ — در ابتداء بحث دو توجیه قباحت زیاد اکل عضو را نسبت ترقیع مع ابقا ذکر نمودیم.

دوهم آن اینست که در اکل افنا باشد و در ترقیع ابقا تائید آنرا اعلامه شروانی و اسلاف

او نیز نموده اند.

حیف قال: (قوله ومثل ذلك بالاولی الخ) لعل وجهها ان العظم يدوم ومع ذلك عني عنه والدهن

ونحوه مما لا يدوم فهو اولى بالخطوع ش (تحفة المحتاج ج ۲ ص ۱۲۵)

۳ — قبلاً گفتیم ترقیع عضو انسان را قیاس نمودن بر اعاده مقام اصلی درست نباشد از

علامه شروانی رحمه الله تائید آن آمده و نصه :

وینبی ان محل الامتناع بعظم نفسه اذا اراد نقله الى غیر محله اما اذا وصل عظم ید به بیده مثلاً فی

المحل الذی ابین منه فالظاهر ان الجواز لانه اصلاح للمنفصل منه (تحفة المحتاج ج ۲ ص ۱۲۶)

۴ — علامه هیشمی و علامه شیروانی رحمهما الله را الصاق بحرارة الدم را از اصل مقام

قطع عضو ممنوع قرار داده اند.

وقال العلامة الشروانی رحمه الله تعالی: (قوله كما لو قطعنا ذنه الخ) ای وانفصلت بالکلیة بخلاف ما

اذا بقی لها تعلق بمجلد ثم لصقت بحرارة الدم فلا تلزمه ازالتها مطلقاً وتصح صلاته و امامته (تحفة

المحتاج ج ۲ ص ۱۲۶) فقط والله تعالی اعلم

رشید احمد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ بِضُرِّهِ عَلَيْهِ وَيَخَذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَمْ يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾ ﴿٦﴾ ۳۱-۶

زہرقلویزیون

مہلک تر از زہر تیوبرکلوز «مرض قی، بی» است

افاضہ : حضرت فقیہ العصر دامت برکاتہم

تہویر : حضرت مفتی محمد ابراہیم صاحب صادق آبادی مدظلہ

زہرقلویزیون مہلک تر از تیوبرکلوز «مرض قی بی» است

۱. — لعنت تصویر سازی .
۲. — لعنت تصویر بینی .
۳. — لعنت تصویر نمائی .
۴. — عوض ملائکہ رحمت ملائکہ لعنت .
۵. — ضیاع مال .
۶. — لعنت شنیدن ساز و سرود .
۷. — جنازہ حیا و شرم و غیرت بر آمدن
۸. — کدورت و سیاهی بر قلب .
۹. — پیدا شدن مهر والفت باجرمہا در قلب .
۱۰. — ضیاع دولت قیمتی (وقت) .
۱۱. — مفتون و دیوانہ ساختن صحت جسمانہ یعنی دماغ، اعصاب و بینائی را .
۱۲. — دماغ، اعصاب و بینائی تعلیم جرایم و بخش حرام در دنیا
۱۳. — بی حرمتی شعائر دینی .

احکام تلویزیون

دیدن ، خریدن ، فروختن و ترمیم تلویزیون همه حرام است آذان و اقامت چنین اشخاص جواز ندارد و شہادت چنین اشخاص قبول نمیشود .

لعنت تلویزیون

سوال : در عصر حاضر کہ در ہر خانہ اگر علما اند و یا مردم های دیا نتدار و نماز گذاران در ہر خانہ ہر یکی تلویزیون موجود است و برای جواز آن دلیل می گیرند کہ در آن بیت اللہ شریف ، مسجد نبوی شریف فیصل مسجد و دیگر مکانات مقدس ، عجائبات دنیا میخانیک های بیش رفتہ و غیرہ مشاہدہ می شود بر علاوہ آن سبب بہتری تعلیم است برای اطفال زیرا تلاوت و ترجمہ قرآن نیز در آن نمائیدہ می شود آیا این دلایل برای جواز تلویزیون کافی است ؟

الجواب باسم ملہم الصواب : در عصر حاضر با مشاہدہ نمودن مفساد تلویزیون جائز گویندہ مانند کہ آن شخص احمق باشد کہ آتش آفرودختہ و شغلہ دار را مشاہدہ کند کہ گرد و نواح را طعمہ حریق گردانیدہ اما او بہ مردم بگوید این آتش فوائد زیادی دارد اگر من را مطمئن نساختید من با اہل و عیال خویش این آتش آفرودختہ را مشاہدہ میکنم ہر آینہ جواب چنین احمق این است کہ تو تکلیف اعصاب داری خود را علاج کن .

خلاصہ اینکہ زیانات و مفساد تلویزیون مسئلہ نظریاتی نیست بلکہ یک واقعہ چشم دید است اما متاسفانہ کہ رنگ های گوناگون آن چشمهای مردم را پردہ زدہ اندک شرح کنیم در این مورد تا چشم بصیرت مردم باز گردد .

مفساد تلویزیون

۱ - تصویر بینی

در تلویزیون تصویر بینی یک جرم بنظر میرسد اما مشاہدہ آن بنظر دقیق چندین جرم ها و پشترہ جرم ها را در برداشتہ میباشد مثلاً :

- ۱ - استعمال الہ معصیت .
- ۲ - ضیاع مال بر خریداری آن .

- ۳ - تصویر سازی
 - ۴ - تصویر بینی .
 - ۵ - تصویر نمائی .
 - ۶ - دوری از ملائک رحمت .
 - ۷ - استحقاق لعنت .
 - ۸ - مشابہت با کفار .
 - ۹ - دیدن مردان به خانم های نامحرم .
 - ۱۰ - شنیدن صدای خانم های نامحرم .
 - ۱۱ - دیدن خانم ها به مردان نامحرم .
 - ۱۲ - بلا ضرورت شنیدن صدای مرد های نامحرم .
 - ۱۳ - پهلوانان ، بازی کننده عموما نیم تن برهنه باشند در دیدن آنها گناه.
- تقریبا این همه جرم ها حیثیت گناه کبیره را دارند که مورد وعید شدید قرار دارند مثلا در حصه ضیاع مال ارشاد آمده است :
- ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَيُمِيزَ بَيْنَ عِلْمٍ وَتَجَدَّهَا هُزُؤًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٣١﴾﴾ (۴:۳۱)
- توجه :** و بعضی ها چنین اند که می ستانند سخنان را که برای بازیست تا گمراه کنند مردم را از راه خدا بفریب علم و تمسخر گیرد راه خدا را این جماعه ایشان راست عذاب خوار کننده .
- در تفسیر لہو الحدیث سیدنا عبداللہ بن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ میفرماید : (الغناء واللیلا الیہ الاھویہ دھائلًا مرامت) تفسیر ابن جریر ص ۳۶ ج ۲۱ .
- مراد از آن سزا ست سوگند بر ذاتیکه جز او معبودی نیست سه مرتبه این جمله را تکرار نمود امام مجاہد رحمہ اللہ میفرماید : (ھواشترام البغی والمغنیہ والاستماع الیہ والی مثلہ من الباطل) تفسیر ابن جریر ص ۳۷ ج ۲۱
- مراد از آن خریداری برده یا کنیز سازنده است و گوش گرفتن به آن و به مانند آن و دیگر خرافات .

تصویر در روشنی احادیث

— سبب دوری از رحمت الهی .

— مقابله با خداوند جل جلاله در صفت تخلیق .

— مستوجب اشد العذاب گردد .

— رسول الله صلی الله علیه وسلم بر تصویر ساز نفرین فرستاده

این همه احادیث را مفصلاً در رساله (الذلیر العریان عن عذاب صورۃ الحیوان) درج نمود .
ایم بی پردگی دوشیزگان اعلان مخالفت صریح است از حکومت الهی در حصه ستر و پرد .
علاوه آیات های قرآنی هفتاد احادیث وارد شده احکام مفصل پرده را در رساله (هدایة المرتب فی فریضة الجهاد) و (پرده شرعی در روشنی قرآن) را ملاحظه کنید مشاهده کننده تلویزیون به یک وقت مرتکب این تمام جرم ها میشود اگر کسی اندک عقل و شعور داشته باشد فکر کند و فیصله کند که این چیست ؟ و چه باید کرد ؟

۱- شنیدن غنا و مزامیر گناه است

ساز و سرود از لوازم تلویزیون است که همه حرام قطعی اند اما جهت عروج جرم دوشیزه های برهنه جوانان بی پرده ، نیم عریان رقص های متحرک و تمام سامان فتنه ظلمات بعضها فوق البعض ساز و سرود تخم ریزی نفاق را از نظر حدیث در قلب ها خلق کند (الغناء یدفعه النفاق فی القلب کما یدفعه الماء الزرع) . (ابو داود و بیہقی)

توجه : ساز و سرود نفاق در دل چنین پرویاند مانند یک آب سبزه را می رویاند .

نیز ساز را منتر زنا گفته شده : (الغناء رقیۃ الزنا) تلہس الہلس ص ۲۹۱ .

وارشاد خداوند جل جلاله است که : ﴿ وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَلَمْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ ﴾

در این ذکر صدای شیطانی است که تفسیر آن را یک مفسر به ساز و سرود نموده تفسیر ابی جریر ۷۶ وعامته (التفاسیر) در حصه ساز و سرود روایات مفصل را در رساله (المصابیح الفراء للوقایة عن عذاب الغنا) درج نموده ایم . خلاصه اینکه تلویزیون بینی سبب این همه جرم ها شود و همسایگان را بی خواب میسازد حتی بعضی خانه ها که نزدیک مسجد باشند تلویزیون آنان نماز گذاران را در نماز سہو میکند مریضان را تکلیف میدهد بسا سفید ریشان آه و ناله میکنند و میگویند از خداوند جل جلاله بترسید ما نماز می خوانیم .

ع : (عار دارد کفر از اسلام تو)

ہمسایہ اگر کافر ہم باشد بر تو حق دارد کہ حق او در این حدیث بیان شدہ : (وللّٰہ لا یومن وللّٰہ لا یومن وللّٰہ لا یومن قبل من یارسل اللّٰہ قال الذی لا یامن جارہ ہوائقہ (بخاری و مسلم))
 ترجمہ : رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سہ مرتبہ ارشاد فرمود واللہ مؤمن نیست واللہ مؤمن نیست واللہ مؤمن نیست عرض نمودند کہ ہا یا رسواللہ (صلی اللہ علیہ وسلم) ، رسواللہ صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد فرمود : شخصیکہ از ضرر و ایذاء او ہمسایگان او در امن نباشد .
 در یک ارشاد دیگر فرمود : (من کان یومن باللّٰہ والیوم الاخر فلا یؤذ جارہ) (بخاری و مسلم)
 ترجمہ : کسیکہ بر خدا و روز آخرت ایمان دارد باید ہمسایہ خویش را تکلیف نہد

۳۔ جنازہ حیا و غیرت بر آمد

حیا شعبہ ایمان و جوہر انسان است در حدیث آمدہ : (الحیا شعبۃ من الایمان) (بخاری و مسلم)

ترجمہ : شرم و حیا شاخ و شعبہ ایمان است .

و در جای دیگر فرمودہ : (اذا لم تستح فاصنع ما شئت) (بخاری و مسلم)

ترجمہ : وقتیکہ ترک کردی پس ہر چہ کہ میخوای بکن .

اما تلویزیون ، سینما ، صحنہ و بسیار کاملاً بی حیائی را بہ میان می آورد بی پردگی و خواہش پرستی را عام کند قبل از ایجاد تلویزیون ہر گناہ نا ممکن برای کسی ممکن نبود کہ تلویزیون کاملاً امکان آنرا پیدا کرد فکر کنید کہ در ذرائع ابلاغ بی حیائی چقدر عام گردیدہ کہ در نتیجہ آن ہم جنس پرستی بد فعلی با حیوان بلکہ زنا با محارم از قبیل مادر و مشیرہ مشاہدہ شدہ است یا لیتنی مت قبل هذا .

۴۔ وارد شدن گدورت بر قلب

توسط نخوست جرم ہا بر قلب سیاهی وارد میشود کما جاء فی الحدیث وقتیکہ در حصہ گناہ تلویزیون از کسی پرسیدہ شود عوض اعتراف بر گناہ با دلائل مزخرف حلت و جواز او را ثابت میکند کہ یک امر قطعی حرام را حلال بگویند این جملہ آنقدر خطیر است کہ نیاز بہ بیان ندارد .

۵- خارج شدن شناخت گناه از دل

کسانیکه تلویزیون بینی را حرام نمی پندارند اما از دیدن تلویزیون نیز باز نمی گردند هر آنکه در این فریب شیطانی مبتلا اند، پس حيله کتان میگویند برای نجات ترک گناه لازمی نیست بلکه صدقه و خیرات اگر که از مال سوده و حرام هم باشد کافی است و نوافل و اذکار برای نجات کافیهست در حالیکه گناه آتش سوزان است این مسلمان را زهر بعضی جرم ها چنین نیز و شدید باشد که تمام نیکی های انسان را محو میسازد از همین علت نسبت به ترغیب به نوافل ترهیب در حصه ترک گناه ها اضافه تر شده است .

﴿وَقَرُّوا عَلَيْهِمْ آلِثْمِ وَبَاطِنَهُ﴾

﴿وَلَا تَقْرُبُوا الزِّنَى﴾

﴿وَلَا تَقْرُبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ﴾

﴿يَأْتِيهَا النَّاسُ آتِفًا رَّبِّكُمْ﴾

و غیرها من اہل کفیرہ کثیرہ

۱- اتق المعاصم الحدیث

والمہاجر من ہجر ما نبی اللہ عنہ

المہاجر من ہاجر الخطایا والذنوب

والمجاہد من جاہد نفسه

لہس الشدید بالصرعۃ الحدیث

و غیرها من احادیث کثیرہ مشہورہ

کسانیکه عوض ترک گناه زور می زند بر نوافل مثال آنان مانند کسی است که عوض تعمیر عمارت کهنه و بوسیده آنرا رنگ و روغن میکند پس این انسان به کدام اندازه احمق پنذاشته می شود .

۶- ضیاع وقت بیش قیمت

چند نفس اما نت سرمایه حیات انسانی است که یک ، یک لمحہ او پیش قیمت است از دنیا و ما فیہا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم میفرماید : (من حسن اسلام المرء ترکہ

مالایعہ (مآلک احمد ترمذی)

توجہ : از خوبی و کمال دین مسلمان اینست که سخن های بیهوده را بگذارد .
 و ارشاد است : (علامہ اعراضہ تعالیٰ عن العبدہ اشتغالہ بمالایعہ) (مکتوبات امام ربانی) .
 مشغولیت انسان در کار های بیهوده علامہ اعراض خداوند جل جلالہ است از او .
 ارشاد دیگر است کہ : لیس یصبر اہل الجہد الا علی ساعة مریت بہم ولم یدکروا لله تعالیٰ فیہا .
 (طہرانی کہویر ابن السبی)

توجہ : اہل بہشت بر چیزی حسرت نکنند جز آن لحظہ کہ بدون ذکر الہی بر آنان گذشتہ باشد .
 پس آن انسان غافل فکر کند کہ تمام عمرش را در تلویزیون بینی مصرف نمودہ کہ آیا بہ کدام اندازہ وقت پیش بہای خویش را ضائع نمودہ .

۷ - متضرر ساختن صحت جسمانی بالخصوص اعصاب را

صحت جسمانی نعمت بزرگی است کہ انسان غافل آنرا ضائع میکند در حدیث شریف آمدہ : (لصحتان مفہون لہما کفور من الداس الصع والفراغ) (نہاری) .
توجہ : تندرستی و صحت چنین دو نعمت اند کہ اکثر مردم از آن در غفلت جہت آن در نقصان اند و از آن فائدہ نمی گیرند
 تلویزیون پرستان خود را از نعمت چشم و اعصاب و جسد محروم میسازند از روزی کہ تلویزیون ایجاد شدہ ہزاران تن قربانی صحت در آن گردیدہ اند داکتر معروف جرمنی (والتر بولر) میگوید اگر حیوانات کوچک مانند موش پرندہ وغیرہ نزدیک شعاع تلویزیون گذاشتہ شوند جان را از دست میدہند پس فکر کنید کہ این فتنہ بہ کدام اندازہ خطیر است بہ انسان در کراچی ریشہ اعصاب یک طفل کفیدہ بودہ .
 پروفیسور معروف دکتور جمیعہ خان در کراچی نظر دارد کہ این تکلیف جہت تلویزیون بینی بہ او رسیدہ .
 شخص دوم کہ بہ تکلیف چشم مبتلا شدہ بود، پروفیسور دکتور چشم گفت علت آن تلویزیون بینی است
 مہرین فن می فرمایند با بودن تلویزیون در یک اتاق تمام ساکنین این اتاق متضرر

میشوند مشاهده دلیل است کہ اطفال تلویزیون بینان از تعلیم نیز محروم میشوند خسرالدنیا والاخرہ دنیا و آخرتش نیز تباہ میشود .

این بود جنبہ اول ضرر تلویزیون جنبہ دوم آن اینست کہ با مشاهده تلویزیون احساسات شہوانی بچہ ہا و دختران فعال میشود مشاهده میشود بچہ بازی ، زنکہ بازی و بد فعلی ہای گوناگون ثمرہ همین تلویزیون بینی است داستانہای در این مورد داریم کہ قلم از تحریر آن عار می برد کسی واقعہ روی سیائی خویش را قلم بند نمودہ بہ قصد استفتاء حاضر دارالافتاء گردید میگوید روزی جہت مشاهده تلویزیون باخانم و دختر جوانم نشستہ بودم خانم استراحت نمود با دخترم در مشاهده تلویزیون بودم بالاخرہ بد فعلی و روی سیاهی را انجام دادم بعدا میگوید بعد از اطلاع خانم مجبورم ساخت تا در این مورد استفتاء طلبم چنین واقعات بی شرمانہ تعداد زیادی را بدست داریم فکر کنید این بدر سنگ دل را کہ رویش را با دخترش سیاہ نمود .

قرآن کریم علی الاعلان میفرماید ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ (۶:۶۶)

توجہ : ای اہل ایمان خویش و اہل و عیال خویش را از آتش دوزخ نجات دہید کہ ہیزم آن مردم اند و سنگ ہا .

در تفسیر آن علامہ آلوسی رحمہ اللہ میفرماید : (روی ابن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما قال قال رسول اللہ نلی انفسنا فکیف لنا باہلینا فقال علیہ الصلاۃ والسلام تبہون عما نکر اہل عنہ و تأمرہون عما کر اللہ بہ فیکون ذلک وقایۃ بہین و بین النار .

واخرج ابن المنذر و الحاکم و صححہ و جماعۃ عن علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ انہ قال فی الایۃ علما انفسکم و اہلیکم الخیر و ادبہم .

والمراد بالاہل علی ما قبل ما یشمل الزوجۃ والولد والعبد والامۃ واستبدل بها علی انہ یحب علی الرجل تعلم ما یحب من الفرائض وتعلیمہ لہؤلاء .

وادخل بعضهم الاولاد فی الانفس لان الولد بعض من اہلہ .

وفی الحدیث عن حماد بن زید قال یا اہلۃ صلوۃ تکر صیامکم زکاتکم مسکیتکم یتیمکم جیرانکم لعل

اللہ یجمعکم معہ فی الجنۃ . وقیل ان اشد الناس علنا یا یوم القیمۃ من جہل اہلہ (روح المعانی ج ۱۳)

وقتیکہ این آیات نازل شد حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ عرض نمود نفس خویش را از دوزخ نجات میدہیم اما نجات دادن اہل ما از دوزخ چگونه باشد ؟ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود اعمال کہ خداوند جل جلالہ شما را از آن منع نمودہ آنان را از آن منع سازید و بر کدام اعمال کہ حکم نمودہ شما آنان را حکم نماند پس این است ذریعہ نجات آنان از آتش دوزخ . اما ابن المنذر و امام حاکم با جماعت مفسرین از حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نقل نمودہ اند در تفسیر این آیات کہ خویش و اولاد خویش را با تعلیم دینی مزین سازید و مراد در آیات از اہل خانم اولاد ، غلام و کنیز است پس استدلال شد کہ یاد گرفتن ہمہ فرایض بر مسلمان واجب است و بعضی ہا اولاد را در نفس داخل نمودہ اند زیرا اولاد جز پدر است . در حدیث آمدہ رحمت خدا باد بر کسی کہ اہل خانہ خویش را بیدار میکند کہ ای اہل خانہ در فکر نماز روزہ و زکات خویش باشید خبر گیری مسکینان ، یتیمان و همسایگان را کنید ممکن خداوند جل جلالہ شما را با آنان داخل بہشت کند گفتہ شدہ روز قیامت بدترین عذاب از کسی باشد کہ اہل خانہ خویش را از دین بی خبر داشتہ اما در عصر حاضر والدین اولاد خویش را فحاشی ، عربانی تلویزیون بینی دشنام و بد اخلاقی را می آموزند ، اینست نتیجہ فاکولتہ ہا ، وی سی آر و تلویزیون در آخرت اولاد باپدران مشیت و گریبان خواہند باشد .

۸ - بخش نمودن جرائم

تلویزیون تنها آلہ طرب ، تماشہ و عیب نیست بلکہ ستر تعلیم جرمہاست ، در اخبارات مشاہدہ شدہ کہ مجرمان بزرگ بعد از بند اعتراف کردہ اند ، در جنوبی افریقا یک شخص بد معاش بزور شمشیر بار اول بایک خانم بد فعلی نمود پس مال او را بہ سرقت برد وقتیکہ پولیس او را تعقیب نمودہ اسیر نمودند ملزم بادیدن صحنہ تلویزیونی بر جرم خویش اعتراف نمود کہ ملزم این حیلہ را از درامہ تلویزیون آموختہ بود .

۹ - بی حرمتی از شعائر دینی

در تلویزیون اذان ، نماز ، تلاوت ، وعظ پروگرام حج ، نعت وغیرہ تقدیم میشود این خدمت دینی نیست بلکہ مذاق و پسخند است بر احکام دین قرآن کریم آن عمل کفار و

حکم بیزاری از آن معرفی می نمایند :

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا إِلَٰهًا أَخْلَعُوا وَمِنْكُمْ هَزْرًا وَكُفْرًا وَمِنْ أَوْلِيَ الْأَيْمَانِ أُولُوا الْأَكْتَفِ مِنْ قَبْلُكُمْ
وَالْكَفَّارُ لِرَبِّكُمُ الْعَدُوُّ أَتَقْتُمُونَ ﴿٥٧﴾﴾ (۵۷:۵)

ترجمه : ای اهل ایمان نگیرید کسانی را که گرفته اند دین شما را لهو لعب و دیگر کفار را به دوستی از خدا بترسید اگر ایمان دارید .

۱۰- وبال عظیم این جرم های بزرگ در معاشره

در وبال و جرم تلویزیون مستری تلویزیون، فروشنده خریدار سیل بین تاجر و مشتری همه یکسان باشند شرکت کننده و حوصله افزائی کننده همه یک مساوی باشند در این گناه بدون شک در جرم بزرگ عیش تلویزیون بینی همه مردم مبتلا اند هر خانه سینما تیار شده مردم آنرا رسم و فیشن میدانند در این سرچشمه فساد در یک درجه تقریباً هر شخص شرکت ورزیده است چنانچه در حدیث شریف آمده است :

اذا عمل على الخطيئة في الارض لم يشهدوا فكرها كل من غاب عنها ومن غاب عنها فخطيئتها كل من شهد بها (ای پاهرها وشاركها اهلها) (سنن ابی داود ص ۲۲۴ ج ۲)

ترجمه :

وقتیکه در زمین جرم سرزند کسیکه حاضر باشد و به بیند آنرا او مانند غائب ازین گناه باشد و کسی که غائب باشد و برآن گناه راضی شد پس مانندیکه حاضر باشد و شریک گناه باشد .

اگر فکر شود کاری را که امروز تلویزیون انجام میدهد اگر همه رقاصان دنیا یکجا شوند ممکن از آن عاجز آیند ، مردم عوض گناه پنداشتن تلویزیون آنرا فیشن فکر میکنند که همه آنها تحت وعید شدید قرآنی قرار دارند

﴿إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الْأَيَمِّ آمَنُوا لَمْ يَلْبِسْ عَذَابُ الْإِيمِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ
وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٩﴾﴾ (۱۹-۲۳)

ترجمه : کسانی که میخواهند تا سخن های بی حیائی در مسلمانان نشر شود آنان را در دنیا و آخرت عذاب الیم باشد و خداوند جل جلاله میداند و شما نمی دانید .

عذر گناہ

با مشاهده نمودن نتیجه هولناک تلویزیون کسی از عاقلان آنرا مفید برای خویش و اهل خویش و معاشره نمی پندارد اما متأسفانه که باز هم تلویزیون اینان را آنقدر دل باخته نموده که تمیز خیر را از شر نتوان کرد. پس پرسیده شود از اینجا چه علت است که الحال یک فایده تلویزیون را تثبیت نکردید آیا دیواست که شما را میگزرد پس در این صورت یک شخص احمق نیز بدین چیز مضر دست نهد (اثر اول بی دینی بر عقل بیفتد) بعضی ها میگویند که در تلویزیون شخصا نطاق نباید بلکه عکس او میباشد اما مایان این بحث بی فائده را گذاشتیم زیرا اصل حکم تلویزیون بر آن موقوف نیست اگر تصویر باشد نیز حرام است و اگر عکس باشد نیز حرام قطعی است اگر عکس باشد پس آیا عکس دوشیزه بی پرده را دیدن جواز دارد؟ و آیا خانم حق مشاهده نمودن برهنه مرد نا محرم را دارد پس این عکس مهلک تر باشد از اهل صورت و اگر آنرا عکس تسلیم نمود جائز قرار دهیم پس بنا بر مفاسد خارجی یک چیز جائز نیز حرام میگردد و تلویزیون که مجسمه فساد است چگونه جواز داشته باشد و اگر تسلیم شود که عکس است فلم از سابق گرفته شده پس پرسیده شود که آیا این فلم به راه راست نشر میشود و یا فلم آن به نشر می رسد در صورتیکه بالعموم تلویزیون پروگرام های فلمی دارد.

کیست ویدویی

این فتنه دو قدم اضافه تر از تلویزیون است که بعضی ها برای این نیز جواز طلبی نموده میگویند که کیست ویدویی مانند عکس آنه است دو حالیکه مسلم است که تصویر و عکس با هم متضاد اند تصویر نقش پائیدار چیزی است و عکس نا پائیدار و وقتی است در صورت غیاب اصل عکس آن نیز غائب میگردد و عکس ویدو در کیست محفوظ میباشد هر وقت که بخواهی و هر چند مرتبه که بخواهی مشاهده میشود آن تصویر با اصل نعلق ندارد نه تابع اصل است، چندین اشخاص که فوت شده اند اسم آنان در دنیا نیست اما کیست ویدویی آنان موجود است پس چنین تصویر را هیچ احمق عکس نگیرد البته در کیست ویدو تصویر آن به نظر نه می آید اما انکار از تصویر مغالطه ظاهر است اگر تسلیم

شود کہ در کیست عکس محفوظ نہ بلکه معدوم است و در کیست ویدو منقوش محفوظ بر اسکرین تلویزیون می آید تصویر تیار میشود پس از این تقریر بی معنی است کہ بر اصل چہ اثر بیفتند در صورت تسلیم نمودن حفاظت تصویر تلویزیون یک آلہ صورت نمائی میگردد پس آلہ تصویر سازی نیز گردیدہ کہ تنها تصویر را پخش نمی کند بلکہ تصویر سازی نیز میکند پس قباحت او دو چند گردید یک نشد دو شد پس باید دانست ہر نوع تصویر کہ باشد از وعید آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم خارج نمیگردد کہ :

(اشد الناس علایا یوم القیامۃ المصورون)

توجہ : یعنی روز قیامت سخت تر عذاب تصویر سازان با شد .

(لعن النبی صلی اللہ علیہ وسلم المصور)

توجہ : رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بر تصویر ساز لعنت فرمودہ .

این چند سطر را در رد مجوزین تلویزیون قید نمودیم کہ آن از جواز عکس جواز تلویزیون را پیدا می کنند و بر روی مردم دروازه ناه تلویزیون بنی را باز میکند در غیر آن در قدم اول گفتیم کہ حرمت و شناعت تلویزیون موقوف بحث نیست .

یک سوال : آیا تنها داد از عکس ، عکس است و یا اینکه اینان جنازہ غیرت و ہمت را از دنیا کشیدہ اند کہ بر خود نمیپسندی بر دیگران میپسند بعضی مغرب زدہ ها وغریب ها میگویند این تنگ نظری علما است تلویزیون کہ وسیلہ نشر دین ، اذان و اقامت نیز است علما می خواهند کہ این عنصر را از تلویزیون ختم کنند و آن را یک اسپ بی مہار میگردانند .

الجواب : از نشر علم و ادب مسلمان کسی ہم کسی را منع نمی کند چہ جای کہ عالم باشد اما در تحصیل علم دین آداب و اصول در کار ست تلویزیون آلہ تحصیل علم نیست بلکہ گہوارہ سازندگان و مغنیہ ہاست پس در این مسند نجاست نشستہ و تبلیغ دین نمودن خدمت نہ بلکہ استہزاء و مسخرہ است بر دین اگر در نظر معترض انصاف با شد باید بگوید کہ تلویزیون مرکز اشخاص فلم رقاصان و سازندگان است پس در آن موقع تبلیغ علماء موقع دادن خطابہ باشد بہ عالم در بیت الخلاء کہ این حماقت است مفتون های تلویزیون بگوید چندتن با شنیدن ابلاغیہ تلویزیون مشرف بہ اسلام شدہ اند چند تن بی نماز گزار شدند شخصا بر آنان بہ کدام اندازہ تاثیر کردہ است ؟

افسوس

در حصول هر کسب و کمال و فن مردم فیس می دهند ناز برداری نموده زانوی تلمذ را خم میکنند مگر علم دین را آنقدر بی وقعت میدانند که آنرا به وسیله نشر ساز و سرود تماشانی حاصل میکنند که به کدام اندازه بی اعتنائی است مردم میدانند که این چند لحظه نشریات دینی در تلویزیون تنها برای تبدیلی ذائقه یک چیز موقت است اگر به فضل خداوند جل جلاله ملک کاملاً اسلامی گردید و اختیارات نشریات بدست علماء و نیکان افتید دوشیزگان برهنه فساق و فجار و پرگرام های بی دینی رقاص و فلم های بد را از این دور نمودند و آنرا تنها برای نشریات اسلامی عیار نمودند در انصورت تلویزیون آله خیریه است که کسی بر او اعتراض نداشته باشد اما در حالات حاضر کاملاً آله شر است، علماء مخالف ایجادات جدید نیستند اما مطالبه دارند که بر نشریات تلویزیون قید و بست نهند فحاشی و عریانی را خاتمه دهند اما زهر مسموم تلویزیون در ریشه های قوم جا گرفته قلع و ختم آن در چندین سال ممکن نباشد بلکه قرن‌ها در کاراست این نظریه نیز خطاست اگر حکومت بخواهد در عصر حاضر فی الحال همه چیز ها را خاتمه بخشد اما تا زمانیکه حکومت اصلاح نشده است از این دوزخ نجات نا ممکن است و نجات از آن موقوف است بر اصلاح قوم پس در این صورت مشاورت تطهیر تلویزیون یک فکر خام است که نتیجه عمل ندارد.

گرشمة جهالت

بعضی ها میگویند: مایان در تلویزیون تنها موضوعات کار آمد را می بینیم موضوعات فحاشی را نمی بینیم این منطق نفس آنان و تلبیس ابلیس است و فریب شیطانی طبق تحریر فسادات تلویزیون در هیچ صورت مشاهده نمودن تلویزیون جواز ندارد- دلیل عدم جواز مشاهده نمودن موضوعات جایز انرا بار دیگر قید قلم میکنیم

- ۱- با تفصیل فسادات تصویر و عکس تلویزیون شرح شد.
- ۲- آنانسر در هر صورت خانم میباشد دیدن صورت آن جواز ندارد.
- ۳- در مناظر بازی و ورزش بازی کنندگان برهنه میشوند.
- ۴- در مجلس فحاشی تقدیم نمودن موضوعات حج و دیگر پروگرام ها گمراهی و توهین دین اسلام است بلکه خطر ایمان در آن موجود است.

۵۔ مشاہدہ کنندہ موضوعات جائزی بر حد خویش باقی نمی ماند بلکه هر آنہ بہ حرام گذر میکنند . و قانون است کہ (الامر بالمعروف والنہی عن المنکر) یعنی کاریکہ سبب مبتلا شدن در حرام باشد آن ہم حرام است .

۶۔ تاخیر در نماز وسبب ترک جماعت میگردد .

۷۔ صحت جسمانی اعصاب و دماغ را متضرر میسازد .

۸۔ فرضا اگر کسی در مشاہدہ نمودن قیود و حدود را مراعت کند پس عملا بر مطلق جواز نزد دیگران دلیل میگردد کہ توسط آن در فواحش مبتلا میشوند و در گناہ او ہم با آنان شریک میشوند زیرا او سبب فسق و بی دینی گردید .

احکام تلویزیون

تلویزیون در عصر حاضر مرکز ساز و سرود و فحاشی و عریانی است لذا بائع مشتری . تجار . مستری . محافظ ارسال کننده ہبہ کنندہ . ہبہ گیرندہ نظر کنندہ تصویر یا نشستہ در آنجا اجارہ گرفتن و اجارہ دادن ہمہ در گناہ تقریبا مساوی اند زیرا این ملک حرام است . و قتیکہ مسلمان از این گناہ کبیرہ توبہ نکند بہانہ گیری را شروع کند فلان پرزہ آن در کار آید یا آنرا خریداری نمودہ پس بہ قیمت نازل بفروشد در آن مضائقہ نباشد در صورت میدہ کردن تلویزیون ضمان آن نباشد اما بنا بر فتنہ باید ضمان بدہد . کسانیکہ تجارت تلویزیون یا وی سی آر را دارند رزق آنان حرام است باید با آنان معاملہ داری نمودہ نشود و نہ دعوت آنان را بپذیرد . چونکہ تلویزیون آلہ لہو ولعب است لذت نشريات مراسم حج اذان و تلاوت در آن حرام است و انرا جائز گفتن امکان کفر است . کسی کہ مرتکب این جرم های فوق الذکر باشد فاسق شمرده میشود اذان اقامت . امامت و غیرہ او جواز ندارد اگر جبیرا امام شد فرض خلف او جائز است اما بشرطیکہ دیگر شرائط امامت در او موجود باشد . تراویح و وتر خلف او جواز ندارد و شہادت او مردود است اما در مکاناتیکہ بودن تلویزیون در آنجا ضروری است مثلا در تدابیر حفاظتی تنصیبات اتومی مراکز ساینسی مهارت داکتری تجربیات عملی در آنجا بوقت ضرورت بودن تلویزیون جواز دارد . واللہ ہوالعاصم من جمیع الفتن .

الحاق

بنا بر غلبہ شہوت با مادر خویش زنا کردن

کسی به دارالافتاوی آورد که در غلبہ شہوت با مادر زنا کردم زیرا فلم فحش را دیدم صبر نشد شہوت بر جوش آمد بی اختیار مادر را گیر کردم قبل از آن واقعہ زنا کاری دوم در وقت مشاہدہ نمودن وی سی آر بہ سمع شما رسانیدہ شد این واقعات را فقط و فقط بہ این منظور قید قلم نمودیم تا رگ و ریشہ حیای مسلمانان بیدار شود و از این جرم بد توبہ کنند باز ہم اگر مرتکب این جرائم تو بہ نکنند پس نزد آنان دین ، شرم ، ایمان حیا و غیرت الفاظ مہمل و بی معنی است.

ع : غیرت و حمیت یک نام داشت کہ از خانہ مسلمانان بدر شد .

واقعہ عذاب عبرتناک چشم دید

واقعہ عبرتناک را گوش کنید یکبار مادر دخترش را گفت بیا با من در تیاری افطاری کمک کن دختر پا سخ داد امروز پرگرام جالب است تا آنرا ندیدہ ام نیایم دختر اطاق بالا رفت دروازہ را بر روی خود بند نمود مادرش دختر را تا افطاری صدا نکرد . بعد از افطاری پدر مادر و برادران حیران شدہ بہ اطاق رفتند دروازہ را می زنند اما دختر جواب نمی دہد بالاخرہ کلکین را میدہ کردند می بینند کہ دختر مردہ است وقتیکہ دختر را می بردارند بر داشتہ نمی شود بلکہ با زمین لاحق شدہ است ندای هاتفی را شنید تا تلویزیون را با دختر نبردارید دختر بالا نمیشود لاچار تلویزیون را با دختر بالا کردند دختر نیز از زمین جدا شد و او را غسل و کفن دادند اما وقتیکہ او را بہ محل جناز گاہ می بردند چارپائی بالا نمی شد مجبوراً تلویزیون شرم را با دختر بہ میدان جناز گاہ بردند بعد از جنازہ وقتیکہ دختر را دفن نمودند تلویزیون را بیرون ماندند همانا کہ دختر پس از قبر برآمد بار دوم چنین کردند این بار نیز دختر از قبر بیرون شد بالاخرہ مجبور شدند تلویزیون را با دختر در قبر دفن کردند پس ندانیم کہ حشر او چگونه خواہد باشد . (رسالہ ختم نبوت جلد ۷ شماره ۱۸ هـ)

اثرات فضائی تلویزیون

در یک انکشاف گفتہ شدہ الکرانکس های خانگی مثلاً تلویزیون کہ کدام مواد گیسی زہری از آن خارج میشود آن بناہر تجربیات کلیاتی جدید پنج بار اضافہ خطیر و خطرناک است ازیم

در دنیا عذاب عظیم

وقتیکه در (۳۰) اکتوبر ۱۹۹۰ قتل عام مسلمانان شروع شد تعمیرات ایشان طعمه حریق و ستر خانم های ایشان دریده شد پس بتاریخ (۳۱) اکتوبر ۱۹۹۰ به نیت استخاره به رخت خواب رفته یک بزرگ را دیدم از او پرسیدم و عرض نمودم صاحب بر مسلمانان قتل عام شروع شده خانه های ایشان طعمه حریق گردید حیا و عزت آنان پایمال شد دعائی بیاموز تا توسط آن خداوند جل جلاله این مصیبت را از آنان دور کند آن بزرگ فرمود سائبان های سیاه را از سر اطاق ها دور کنید یعنی اتن های تلویزیون را دور کنید (رساله تباہ کاری های تلویزیون)

عذاب قبر

دو رفیقان بودند یکی در جده و دهم در ریاض زندگی بسر می برد رفیق ریاض بنا بر پافشاری فامیلش برای آنان تلویزیون خرید چندی بعد وفات شد رفیق او که در جده بود او را در خواب دید در دوزخ و در تکلیف پرسیدش که چرا در این حال قرار داری؟ گفت از روزی که برای فامیل خود تلویزیون را خریداری نموده ام در عذاب هستم بروی خدا اهل فامیل را بگو تا تلویزیون را دور کنند رفیق جده زن شخص را سه مرتبه همان طور در خواب دید مجبورا رفیقش از جده به ریاض رفت و فامیل او را از خواب خویش آگاه ساختند پس پسر بزرگ او به عجله برخاست تلویزیون را میدہ کرد و پارچه های آنرا در بیرون انداخت در بازگشت آن شخص در جده بار دیگر رفیقش را در خواب دید در حالت نیک و خوب خرسند و خوش گفت از روزی که پسر من تلویزیون را میدہ کرده خداوند جل جلاله عذاب را از من دور نمود (حواله بالا)

تلویزیون را ضائع کنید قبل از آنکه شما را ضائع کند

قاضی القضاات سابق سعودی شیخ عبدالله حمید در یک مضمون تحریر نموده یک ماهر جرمنی که سربراه و رئیس چندین اداره های اجتماعیت بود، بعد از مطالعه عمیق در حصہ تلویزیون نظر داد که تلویزیون و نظام آنرا از بین برید قبل از آنکه شما را از بین ببرد.

اثرات مرتب مہلک تلویزیون بر اطفال

وزیر صحت برطانیہ بیانہ داده بود باید پرگرام های تلویزیون متعلق تشددات و تعلقات جنسی محدود گردد زیرا که آن بر اطفال اثرات بدی وارد نموده والدین نیز باید اطفال خویش را در مشاهده تلویزیون در محدودیت بدارند تا پیش قدم نبرند تا عزت متقابل را بدانند و بدی را از ابتداء بدانند (روز نامه نوای وقت (۲۵) اپریل ۹۳ م)

مرض سرطان ((کینسر)) از تلویزیون جور میشود

دکتر این ویگمور، ژورنالیست و رکن معزز مسیحیت دوکتور این ویکورجرنلست در کتاب خویش (wltysuffer) می نویسد راستی است که تلویزیون از یک طرف ماشین عکس بدن است دوکتور در وقت استخدام این ماشین تدابیر احتیاطی را اتخاذ میکند اما در تلویزیون اتخاذ این تدابیر هنوز گرفته نشده است اثرات خطیر ماشین اعضای نازک جد را متضرر میکند جیگر را مسام میدهد بنا بر مشاهده اطفال مخلوط در تلویزیون اضافه از ششصد طلاب در شهر (بوستن) امریکا شکار کینسر گردیده اند دوکتور (کرودی) مینویسد تیوب تلویزیون سیاه و سفید ۱۹ کلوات ماشین عکس نیز مورد کینسر میگردد پس ۱۹ ویا ۲۵ کلوات ماشین تلویزیون آیا باعث کینسر نمی گردد دوکتور معروف تصویر عکسی (آئلکروب) در امریکا جان میداد و توصیه نمود که تلویزیون مانند کینسر خطیر است که رفته، رفته در جسم سرایت میکند این دوکتور نیز جهت شعاع تلویزیون جان خویش را از دست داد که شصت و نه مرتبه عملیات شد اما مفادی نکرد بازو و چهره او بر زمین افتید (حواله بالا)

فالج و کور شدن

از اثرات بد تلویزیون اکثرا مردم دچار مرض فالج میشوند و اکثرا بینائی چشم را از دست میدهند. دوکتور (ریچ پی شوین) میگوید بر یک سگ حامله تجربه نمودیم تا دوماه او را با شعاع تلویزیون مواجه نمودیم بالاخره در وقت زائیدن چهار چوچه آورد که همه آن مبتلا شده بود به مرض فالج و سه دیگر آنها کور بودند یک شخص دو عدد طوطی خرید قفس طوطی ها نزد سکرین تلویزیون بود بالاخره هر دوی آنها از پای درآمدند و شل شدند (حواله بالا)

حمله دزدان بر بانک

ہمہ ایشان تقریباً شاگردان فاکولتہ بودند، یک جوان از آنان بعد از تفتیش اعتراف نمود کہ در سینما فلم (بی ایمان) را مشاهده نمودیم از رهنمایی آن دست بہ سرقت زدیم اما بدبختانہ کہ اسیر شدیم (رسالہ سینما بینی و التراث مہلک آن).

تلویزیون و امراض چشم

ماہر چشم دوکتور راین این سود در دہلی بیانیہ داد اکثر امراض چشم از سینما بینی و تلویزیون بہ میان می آید کہ آنرا امراض گلوکوما (GLUCOMA) میگویند (حوالہ بالا رهنمایی دکن یکم اپریل ۱۹۸۲ م).

عذاب قبر از تلویزیون

در فیصل آباد یک شخص برای اطفاالش تلویزیون خرید چندی بعد آن شخص فوت شد ہمسایہ او را در خواب دید گفت ہمہ روزہ پرزہ های تلویزیون در آتش گرم میشود و من را با آن داغ میدہند از برای خدا از خانہ من آن سبب عذاب را بیرون کنید چنین واقعہ چند صفحہ قبل نیز تکرار شدہ بود.

بد کاری با دختران خویش

در حصہ بد کاری با دختر در واقعہ وی سی آر یک افسانہ را شنیدید در اینجا شخصی درندہ صفت بعد از دیدن کدام فلم با دو دخترانش مسلسل چند مرتبہ بد فعلی نمودہ و قتیکہ بعد از گرفتاری پرسیدہ شد گفت بعد از مشاہدہ نمودن فلان فلم چنین جرأت نمودم.

تنبیہ از طرف خداوند جل جلالہ

ولایغر نکم الحیوۃ الدنیا ولا یغر نکم باللہ الغرور.

فریب ندهد شما را زندگانی دنیا و فریب ندهد شما را بر خداوند جل جلالہ فریب دہندہ (شیطان) ارشاد گرامی محسن اعظم انسانیت صلی اللہ علیہ وسلم است. (اکلوا من ذکر ہازم اللذات الموت).

مرگ را بہ کثرت یاد کنید کہ ہمہ لذات را یکسرہ خاتمہ میدہد.

ع: از خزانہ زمانہ رن بگیری ای نگارم! این خزانہ است کہ بہ شکل بہار آمدہ است.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَمَا تَفْقِهَنَّ إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾

حکم مال مخلوط از حلال و حرام

(تنقیح و توجیه عبارات فقہاء کرام رحمہم اللہ، تطبیق و ترجیح بین عبارات متعارضہ، تحقیق منفرد تحریرا و تفصیلا بر تمام جوانب مسئلہ مذکور)

حکم مال مخلوط از حلال و حرام

در این مسئلہ اقوال فقہاء مختلف است ازینجا است کہ فتاویٰ ارباب فتویٰ نیز با ہم اختلاف دارند .

در این رسالہ :

حکم صورت های ذیل را با استیعاب جزئیات و تحریر دلایل تقدیم میکنیم .

- ۱ — در صورتیکہ خلط متیقن باشد اگر حلال غالب باشد و یا حرام .
- ۲ — خلط مشتبہ باشد و حلال غالب باشد .
- ۳ — خلط مشتبہ باشد حرام غالب و یا مساوی باشد .
- ۴ — علم غلبہ حلال یا حرام نباشد .
- ۵ — در حلال و حرام امتیاز باشد اما دانستہ نشود کہ از حلال است و یا او حرام .
- ۶ — تدبیر مصرف نمودن حرام .

مال مخلوط از حلال و حرام

سوال : در حصہ مال مخلوط از حلال و حرام حکم شرعی چیست؟ در فتاویٰ اردو در این مورد اقوال مختلف بہ نظر رسید بندہ یک تحریر را بہ قصد اصلاح تقدیم خدمت شما یان نمود :

بسم الله الرحمن الرحيم

۱ — مغبوب غير مغلوط حرام خالص است :
وتلتقل حرمة من ذمة الى ذمة وان تداولته الايدي او تبدلت الاملاك بشرط العلم والتبصير
لعدم الملك

البته در صورت که مالک آن معلوم نباشد برای فقیر حلال و طیب است
قال فی الدر: واما الخبث لعدم الملك كالغصب ليعمل فيهما (شاميه ص ۴۴۵)، وكذا في ذمة الخالق
بها مشول البحر (ص ۱۶۸)، وفي الخاتمة: وان كان غير مختلط لا يجوز للفقر ان يأخذوا اذا علموا انه مال
الغیر، (خاتمة جہامش الهندية ص ۳۰۰)

وفي الخلاصة: لكن من غصب غصبه ان كان لم يخلط به دارهم اخرى. (خلاصة ص ۲۲۵)
وفي حاشية الطعطاوى على الدر: ان علم ان العين التي يغلب على الظن انهم اخذوها من الغير
بالظلم قائمة وباعوها في الاسواق فانه لا ينبغي شراؤها منهم وان تداولته الايدي (طعطاوى على الدر
ص ۱۹۲). قلت: لا ينبغي معني لا يحل كبا هو الظاهر.

وفي الشامية عن الحموي وماتقل عن بعض الخنفية من ان المحرام لا يتعدى الى ذمتين سالت عنه
الشهاب بن الشلي فقال هو محمول على ما اذا لم يعلم بذلك اما لو راى المكس مثلا يأخذ من احد شيئا
من المكس ثم يعطيه اخر ثم يأخذ من ذلك الاخر اخر فهو حرام اه (شاميه ص ۴۰۸)
وفي الهندية: وان دفع عين المغبوب من غير خلط لم يجر (هندية ص ۳۲۲) وغير ذلك من
العبارات الاتية ان شاء الله تعالى.

۲ — مال مغبوب قبل از خلط حرام خالص است اما در صورت که با مال خویش و
یا مال غیر آنرا خلط کند پس خالص ملک او میگردد (بعیث لا يمكن التميز) پس خالص
ملک او میگردد (بعیث لا يمكن التميز) پس خالص حرام نماند اما قبل از اختیار ضمان
انتفاع از آن حرام است.

۳ — ملک خبیث خالط بر مال مغلوط مانند شراء فاسد است.

۴ — شراء و غيره مال مغلوط مکروه است.

۵ — اما با وجود آن برای مشتری و موهوب له حلال و طیب است که در دلائل شماره
(۵) دلیل بیاید بنا بر خوف طوالت مستقل تحریر نشد.

دلائل شماره پنجم

۱- على الهدية: قيل له (ای لای نصیر) لو ان فقیر یاخذ جائزۃ السلطان مع علمه ان السلطان یاخذها غصباً یحمل له قال ابن خلط ذلك بدواهم اخرى فانه لا بأس به وان دفع عین المصوب من غیر خلط لم یجز (هدیه ص ۳۳۲ هـ)

۲- قال الفقيه ابو الليسر رحمه الله تعالى: هذا الجواب عرج على قياس قول ابی حنیفة رحمه الله تعالى لان من اصله ان الدراهم المصوبة من اناس معی خلط البعض بالعض فقد ملكتها الغاصب ووجب علیه مثل ما غصب وقال لا یملك تلك الدراهم وهی علی ملك صاحبها فلا یحمل له الاخذ کذا فی الحاوی للفتاوی (هدیه ص ۳۳۲ هـ)

در صورت که نزد صاحبین رحمهم الله (لا یحمل له الاخذ) آمده و نزد امام صاحب رحمه الله (یحمل له الاخذ) آمده

۳- وفي الخلاصة: من لا تحمل له الصدقة فالأفضل ان لا يأخذ جائزۃ السلطان لكن هذا اذا كان يؤذن به المال فان كان يؤدي من موروثة له جائز وان لم يكن من موروثة لكن من غصب غصبه ان كان لم يخلط بدواهم اخرى لا یحمل وان خلط لا بأس به لانه صار ملكا له بالخلط عند ابی حنیفة رحمه الله تعالى (خلاصة ص ۲۴۵ هـ)

۴- وفيها أيضاً: بوقوله ارفق للناس اذا ماله لا تخلوا عن الغصب (حواله گذشته)
وفي الدرر: لو خلط السلطان المال المصوب بماله ملكه (الی) لان الخلط استهلاك اذا لم يمكن تمييزه عند ابی حنیفة رحمه الله تعالى بوقوله ارفق للناس اذا قلما يخلو مال عن غصب (شامیه ص ۲۹۰ هـ)

این فتوی ارفق است زیرا که دیگران را بصورت تملیک حلال باشد شرح التحریر المختار بین الناس للفقراء این درست نیست و بدل علیه ما قدمنا

۵ - وفي الشامية عن المجتبی مات وکسبه حرام فالهیراف حلال ثم رمز وقال لا تأخذ بهذه الرواية وهو حرام مطلقاً علی الورثة فتنبه امرح ومفادۃ الحرمة وان لم یعلم اربابهم وینبی تقيیداً بما اذا كان عین الحرام لیوافق فان قلنا انخلوا غلط بمصیف لا یتیمز بملكه ملكاً غصباً لكن لا یحمل له التصرف لیه ماله یؤدیه كما حلقنا قبل باب الزکوة (شامیه ص ۴۹ هـ)

از اینجا معلوم شد اگر عین حرام نباشد و مالک نیز معلوم نباشد در حق ورثه حرام نباشد از این نیز معلوم شد که در مقابل عین حرام مخلوط میباشد .

۶۔ وفي الخاتمة: واذا مات عامل السلطان واوصى ان يعطى المحنطة للمفلوراء قالوا ان كان ما اخذ من العاس محتطاً بماله لا بأس به وان كان غير محتط لا يجوز للمفلوراء اذا علموا انه مال الغير فان كان ذلك الغير معلوماً ردة عليه وان لم يعلم الاخذ انه من ماله او مال الغير فهو حلال حتى يتبين انه حرام (خاتمة بها من الهندية ص ۴۰۰)

۷۔ وفيها ايضاً: قال الفقيه ابو الليسر رحمه الله تعالى: ان كان محتطاً بماله على قول ابى يوسف ومحمد رحمه الله تعالى يملك المال بالتخط ويكون للاخذ ان يأخذ اذا كان في بقية مال الميت وفاء بمقدار ما يؤدى به حق الخصم (حواله بال)

۸۔ وفي الطحطاوى على الدر: سئل عما يبيع به الاتراك في الاسواق وغالب ما لهم الحرام ويحرم بينهم الربا والعقود الفاسدة واجيب بأنه على ثلاثة اوجه الاول ان علم ان العين التي يغلب على الظن انهم اخذوها من الغير بالتظلم قائمة وباعوها في الاسواق فانه لا ينبغي شراؤها منهم وان تناولته الايدي الغالي ان يعلم ان العين قائمة الا انه اعتلط بالغير بمحض لا يمكن التمييز عنه فعل اصل ابى حنيفة رحمه الله تعالى بالتخط يدخل في ملكه الا انه لا ينبغي ان يشتري منه حتى يرضى الخصم بدفع العوض فان اشتراه يدخل في ملكه مع الكراهة. (طحطاوى على الدر ص ۱۱۲)

۹۔ وفي المرقاة: ان ما اشتبه امره في التحليل والتعريم ولا يعرف له اصل متقدم فالورع ان يتركه ويحتبه ويدخل في هذا الباب معاملة من في ماله شبهة او حالظه ريباً لاولى ان يحترز عنها ويتركها ولا يحكم بفسادها ما لم يتيقن ان عينه حرام فان الدنى صلى الله عليه وسلم رهن درعه من يهودى بشعر اخذ لقوت اهله مع انهم يربون في معاملاتهم ويستحلون الثمان الخبور وعن علي رضي الله تعالى عنه انه قال لا تسال السلاطين فان اعطوا ومن غير مسألة فاقبل منهم فانهم يصيبون من الحلال اكثر مما يعطونك. (مرقاة ص ۴۲۰) ، ونقله في بطل المجهود بزأحق وصفهم الله تعالى بانهم سماعون للكذب اكلون للمسحوق (بطل المجهود ص ۲۲۸)

۱۰۔ وفي الشامية: (قوله لان الخط استهلاك) اى بمنزلة ان حق الغير يتعلق بالذمة لا بالاعيان (وبعد ذلك) انه لما خطها ملكها قصار مثلها دينا في ذمتها لا عيها (شامية ص ۲۹۱، ۲۹۰)

۱۱۔ وفيها: سئل ابو جعفر رحمه الله تعالى فيمن اكتسب ماله من امراء السلطان يجمع المال من اخذ الامارات المعمرات وغير ذلك هل يحل لمن عرف ذلك ان يأكل من طعامه: قال احب الى ان لا يأكل منه ويسعه حكماً ان يأكله ان كان ذلك الطعام لم يكن في يد المطعم غصباً اورشوقاً

حمل نمودن بر این مخلوط لازمی است اولاً از عبارات خط کشیده خلط مفهوم شود هیچ حرام خور چنین نباشد که حرام را جدا می نهد و حلال را جدا لذا بنا بر دلالت عرف و دلالت حال بر خلط معمول گردانیده میشود نیز علامه شامی رحمه الله آنرا بعد از (ملکه بالخلط) ذکر نموده متصل که از آن جا معلوم میشود که نزد او نیز این صورت خلط است ثانیاً اگر آن را بر اموال متمیزه حمل نمائیم بر آن دو اشکال وارد میگردد .

۱ — قید غلبه نباشد در معامله حرمت ترک آن قید مهم بعید از قیاس است .

۲ — فرق دیانت و حکم در مخلوط جاری شود اگر در اموال متمیزه غلبه حرام را است پس همه حرام است دیانت و قضاء و اگر غالب حلال باشد پس دیانت و حکما همه حلال است البته اگر حمل نموده شود بر آنکه نه خلط متیقن باشد و نه علم باشد بر غلبه پس در یک درجه محمل گردانیده شود اگر که خلاف ظاهر است .

۱۲ — وفيها ايضا بعد الجواب المذكور: اي ان لم يكن عين المصوب او الرشوة لانه لم يملكه فهو نفس الحرام فلا يحمل له ولا للغيره (شامية ص ۲۹۲)

معلوم شد اگر عین غصب نه بلکه مخلوط باشد غاصب مالک آن میگردد و او برایش نفس حرام نه بلکه بأصله حلال باشد جهت عارض یعنی عدم اداء ضمان انتفاع و تصرف حرام باشد و قتیکه چیزی برای او بامله حلال گردید با انتقال آن به ملک شخصی دوم حلال و طیب میباشد و حرمت عارضه ختم میشود .

۱۳ — قال العلامة الشامي رحمه الله تعالى: ان المراد ليس هو نفس الحرام لانه ملكه بالخلط واما الحرام التصرف فيه قبل اداء بدلته ففي الازاية قبيل كتاب الزكوة ما يأخذ من المال ظلماً ويخلطه بماله او بمال مظلوم اخر يصير ملكاً وينقطع حق الاول فلا يكون اخذه عدواً حراماً محضاً نعم لا يباح الانتفاع به قبل اداء البدل في الصحيح من المذهب (شامية ص ۲۹۲)

بعینه همین الفاظ در مقبوض بشراء فاسد مذکور است با وجود آن با انتقال آن به ملک دوم طیب میگردد پس در اینجا نیز همین حکم است .

۱۴ — وفي الشامية عن الازاية: اخذ موهبه رشوة او ظلماً ان علم ذلك بعينه لا يحمل له اخذه ولا فلا اخذه حكماً اما في الديانة في تصدق به بنية ارضاء الخصماء (رد المحتار ص ۲۹۹)

۱۵ — في الشامية: والحاصل انه ان علم ارباب الاموال وجب ردة عليهم والا فان علم عين الحرام

لا یجوز ان تصدق بملیة صاحبه وان کان مالاً مختلطاً مجتمعاً من الحرام ولا یعلم ان یأخذه ولا شیئاً بعینه حل له حکماً والاحسن حیالة التلاذذ عنه (حواله بیان)

۱۶- وفيها ایضاً: وفي الخانیة: امرأة زوجها فی ارض الجور ان اکتف من طعامه ولم یکن عین ذلك الطعام غصباً فهي فی سعة من اكله وكذا لو اشترى طعاماً او كسوة من مال اصله لیس بطیب فهي فی سعة من تناولها والاثم علی الزوج (حواله بیان)

۱۷- وفي البدائع: واما صفة الملك الثابت للغاصب فی المضمون فلا خلاف بین اصحابنا فی ان الملك الثابت علیه یظهر فی حق نفاذ التصرفات حتی لو باعه او وهبه او تصدق به قبل اداء الضمان یدفع كما تنفذ هذه التصرفات حتی لو باعه او وهبه او تصدق به قبل اداء الضمان یدفع كما تنفذ هذه التصرفات فی المشتري هراء فاسداً واختلفوا فی انه هل یباح له الانتفاع به بأن یأكله بنفسه او یطعمه غیزة قبل اداء الضمان فانما حصل فیہ فضل هل یتصدق بالفضل؟ قال ابو حنیفة رضی الله تعالی عنه ومحمد رحمه الله تعالی لا یجوز له الانتفاع حتی یرضی صاحبه وقال ابو یوسف رحمه الله تعالی یجوز له الانتفاع ولا یلزمه التصدیق وهو قول الحسن وزفر رحمه الله تعالی وهو القیاس وقول ابی حنیفة ومحمد رحمه الله تعالی استحسان وجه القیاس ان المصنوب مضمون لاشك فیہ وهو مملوك للغاصب من وقت الغصب علی اصل اصحابنا فلامعنی للمنع من الانتفاع وتوقیف المحل علی رضا غیر المالك كما فی سائر املاكه ویطیب له الریح لانه ریح ما هو مضمون ومملوك وریح ما هو مضمون مملوك یطیب له عددة وجه الاستحسان ما روی انه علیه الصلاة والسلام اضافہ قوم من الانصار فقد دعوا الیه شاة مصلية ليجعل علیه الصلاة والسلام یضغه ولا یسیغه فقال علیه الصلاة والسلام ان هذه الشاة لتعبرنی انھا ذبحت بغیر حق فقالوا هذه الشاة تجارلنا ذبحناها لترضیه یضغها فقال علیه الصلاة والسلام اطعموها الاسارى امر علیه الصلاة والسلام بأن یطعموها الاسارى ولم ینتفع به ولا اطلق لاصحابه الانتفاع بها ولو كان حلالاً طیباً لاطلق مع خصاصتهم وشذذ حاجتهم الی الاكل (بدائع الصنائع ص ۵۳۳ هـ)

در اینجا مفسوب مضمون را مانند شراء فاسد قرار داده شود نیز با استدلال از روایت مذکوره استدلال واقع است بر تصدیق که در حق شخصی دیگر بصورت تملیک حلال طیب است اگر این شاة مصلیه نفس حرام باشد و در آن حرمت متعدی میباشد پس در حق اساری چگونه حلال میگردد؟ و قتیکه مال حرام در حق فقیر حلال میگردد مالک آن معلوم نیست و در اینجا مالک آن معلوم است.

فلى العناية: فقال عليه الصلاة والسلام اطعموها الاسارى قال محمد رحمه الله تعالى يعنى المحبسون فامرة بالتصدق مع كون المالك معلوما به ان الغاصب قد ملكها لان مال الغير يحفظ عليه عينه اذا امكن وضمنه بعد البيع اذا تعلق عليه حفظ عينه ولما امر بالتصدق بها دل على انه ملكها وحل حرمة الانتفاع للغاصب قبل الارضاء (عناية بهامش نتائج الافكار ص ۴۸۳)

۱۸- وفي الهداية: اطعموها الاسارى اذا دال امر بالتصدق زوال ملك المالك وحرمة الانتفاع للغاصب (الى) ونفاذ بيعه وهبته مع حرمة لقيام الملك كما في الملك الفاسد (بنية ص ۴۸۳)

۱۹- وفي البناية: قال محمد بن الحسن في الآثار اخبرنا ابو حنيفة عن عاصم ابن كليب عن ابيه به ثم قال ولو كان هذا اللحم باقيا على ملك مالكة الاول لما امر به النبي صلى الله عليه وسلم ان يطعم للاسارى ولكن لما رآه خرج عن ملكه الاول وصار مضبونا على الذي اعذبه امر باطعامه لان من ضمن شيئا فصار له عن وجه غصب فان الاول ان يتصدق به ولا يأكله وخرج الذارقطى (الى) قلت لاني حنيفة رحمه الله تعالى من اين اخذت قولك في الرجل الذي يعمل في مال الرجل بغير اذنه انه يتصدق بالذبح قال اخذته من بالذبح قال اخذت قولك في الرجل الذي يعمل في مال الرجل بغير اذنه انه يتصدق بالذبح قال اخذته من حديث عاصم بن كليب هذا.

فان قلت قال المجهلي وهذا لانه كان يخشى عليها الفساد وصاحبها كان غائبا فرأى من المصلحة ان يطعمها الاسارى ثم يضمن لصاحبها قلت الامام اذا خاف التلف على ملك غائب يبيعها ويحبس ثمنه عليه فلا يجوز ان يتصدق به (حواله بال)

۲۰- وفي المجمع: ملكه ولا يحل انتفاعه به اى المخصوص بغير قبل اداء الضمان (الى) لكن جاز للغاصب بيعه وهبته لانه مملوك له بجهة مخطورة كالمقبوض بالمبيع الفاسد (مجمع الانهر ص ۴۶۰)

۲۱- وفي النوازل: ولكن لا يطيب له ولا ينتفع بها حتى يؤدي استحسانا بقول النبي صلى الله عليه وسلم اطعموها الاسارى وهذا يفيد زوال ملك المالك وحرمة الانتفاع للغاصب. وفي القياس يحل (الى) كما يجوز تصرفه كالبيع والهبة (فتاوى النوازل ص ۲۱۴)

۲۲- وفي التبدين: ولما انه استهلك العين (الى) والمحظور لغيره لا يمتنع ان يكون سببا لحكم شرعى الا ترى ان الصلاة في الارض المخصوصة تجوز وتكون سببا لحصول الغواب الجزيل فما ظنك بالملك (الى) لان العين تبدل وتجدلها اسم اخر فصارت كعين اخرى حصلها بكسبه فيملكها غير انه لا يجوز له الانتفاع به قبل ان يؤدي الضمان كي لا يلزم منه فتح باب الغصب وفي منعه حسم مادته ويدل عليه قوله عليه

الصلاوة والسلام في الشاة المذبوحة بغير اذن مالكها بعد الطبخ اطعموها الاسارى ولو جاز الانتفاع به
اولم يملكه لما قال ذلك والقياس ان يجوز الانتفاع به وهو قول زفر والحسن ورواية عن ابى حنيفة رحمه
الله تعالى لوجود الملك المطلق للتصرف ولهذا ينفذ تصرفه فيه كالتملك بغيرة ووجه الاستحسان
ما بهناه ونفاد تصرفه فيه لوجود الملك وذلك لا يدل على الحل الا ترى ان المشتري هراء فاسدا ينفذ
تصرفه فيه مع العلم بحل له الانتفاع به (تبيين الحقائق ص ۲۲۷هـ) وكذا في تكملة البحر (ص ۱۱۵هـ)

۲۳- وفي الاشياء: واما مسألة ما اذا اغتلط الحلال بالحرام في البلد فانه يجوز الشراء والاخذ الا ان
تقوم دلالة على انه من المحرام كذا في الاصل (الاشياء والنظائر ص ۱۳۸هـ)
وفي الحاشية للصوى: (قوله واما مسألة ما اذا اغتلط الحلال بالحرام الخ)

وفي التمر تأني في باب مسائل متفرقة من كتاب الكراهية مانعه لرجل مال حلال اغتطه
مال من الربوا والرشاء او الغلول او السحت او من مال الغصب او السرقة او الخيانة او من مال
يتهم فصار ماله كله شبهة ليس لاحد ان يشاركه او يبايعه او يستقرض منه او يقبل هديته
او ياكل في بيته (حواله گذشته).

در اینجا مال مخلوط مشتبہ قرار داده شد شراء جنين مال با وجود که مکروه است
باز هم در حق مشتری حلال باشد تأیید آن در شماره (۹) از عبارات مرقعات بذل المجهود
دانسته شده است از ظاهر بعضی عبارات فهمیده میشود که در مال مخلوط نیز حرمت
متعدی میگردد طبقه قرار ذیل است:

۱- قال العلامة الطحطاوى رحمه الله تعالى: الحرام ينتقل من ذمة الى ذمة وبه يعلم حرمة هراء
المذبوب وطعام الغصب ولو اسهلته بالطبخ. (طحطاوى على الدرر ص ۴۱۲هـ)

الجواب: حرمت شری لازم نباشد حرمت مشتری را شراء در بيع فاسد ناجایز است
معهد مشتری حلال طیب است.

قال في الشامية: طاب (أي المشتري هراء فاسدا) للمشتري وهذا لا ينافي ان نفس الهراء مكروه
لحصوله للبائع لسبب حرام (شامية ص ۹۹هـ)

در عبارات فوق در شماره (۸) که از طرف علامه طحاوی رحمه الله بین مخلوط و غیر
مخلوط فرق بیان شده که شراء غیر مخلوط جواز ندارد و ان تداولته الایدی و شراء مخلوط
مکروه است اما در اینجا و ان تداولته الایدی نگفت.

۲- سوئی الدو: الحرام ینتقل فلو دخل بأمان وأخذ مال حرّی بلارضاة وأخرجه البعاً ملكه وصح بيعه لكن لا یطیب له ولا للمشتري منه بخلاف البیع الفاسد فإنه لا یطیب له لفساد عقده ویطیب للمشتري منه لصحة عقده.

وفي الشامية: (قوله ولا للمشتري منه) فیکون بشراة منه مسیئاً لانه ملكه بحسب غیبه وفي شراة تقریر للغیبه ویؤمر بما یؤمر به البائع من ردة على الحرّی لان وجوب الرد على البائع انما کان لیراعاة ملك الحرّی ولاجل عذر الامان وهذا المعنی قائم فی ملك المشتري كما فی ملك البائع الذی أخرجه بخلاف المشتري شراة فاسدا اذا باعه من غیره بیعاً صحیحاً فان الثانی لا یؤمر بالرد وان کان البائع مأموراً به لان الموجب للرد قد زال ببيعته لان وجوب الرد بفساد البیع حکمه مقتضی لان ملك المشتري وقد زال ملكه بالبیع من غیره.

ثم اعلم انه ذکر فی شرح السیر الکبیر فی الباب الثانی والستین بعد المائة انه ان لم یرد یکره للمسلمین شراة منه لانه ملك غیبه بمثالة المشتري فاسدا اذا اراد بیع المشتري بعد القبض یکره شراة منه وان نقله بیه بعه وعقده لانه ملك حصل له بسبب حرام شراة فهذا مخالف لقوله ویطیب للمشتري وقد یجاب بأن ما أخرجه من دار الحرب لهما وجب على المشتري ردة على الحرّی لبقاء المعنی الموجب على البائع ردة تمکن الحنفیة فلم یطیب للمشتري ایضا کالمائع بخلاف البیع الفاسد فان ردة واجب على البائع قبل البیع لاصل المشتري لعدم بقاء المعنی الموجب للرد كما قد عدا فلم یتمکن الحنفیة فلذا طاب للمشتري وهذا لا یدانی ان نفس الشراء مکروه لمصولة للمائع بسبب حرام ولان فیها اعراض عن الفسخ الواجب هذا ما ظهر لی. (رد المحتار ص ۹۹هـ)

الجواب: این در صورت خلط نیست طبقیکه لفظ (رد) دلیل واضح آن است از حق غیر باعین متعلق شده مال مخلوط به منزله مستهلک باشد در آنجا حق مالک از عین منقطع میگردد و با مثل و ذمه تبدیل شد. در یک صورت (لا یطیب) فرمود و در مال مخلوط تمام تصرفات غاصب را مانند شراء فاسد نافذ قرار داد نه فرمودن (لا یطیب) دلیل مستقل است که در آنجا حرمت متعدی نیست لان السکوت فی معرض البیان .

۳- سوئی الدو: او احتلط المغصوب بملك الغاصب.

وفي الشامية: (قوله بملك الغاصب) وكذا مغصوب اخر لهما في العتار غانية عن المذایب غصب من كل واحد منهما الفاعل لطمعهما لم یسعه ان یشتري بهما شیئاً ما کولاً فیها کله ولا یحمل له اکل ما اشتري حتى

یودی هو طه (شامیه ص ۱۹۱ هـ)

الجواب: در اینجا شخص در حق غاصب عدم حلت مذکور است و کلام در این است که آیا مال مخلوط با انتقال به مالک دیگر حلال و طیب میگردد و یا خیر؟ یعنی وقتی که دراهم مفسوبه مخلوط در ملک بائع در آید آیا برایش حلال است یا خیر؟ از چنین جز به حلت ثابت میشود (لان السکوت دلیل علیه) در غیر آن در اینجا ضروری است که در حق شخص دوم نیز حرام باشد اگر از اینجا در ثبوت حلت تاءمل شود پس از دلایل سابقه حکم نموده میشود بر حلت شخصا علامه شامی رحمه الله چند سطور بعد این جزیه را نقل نموده:

وفي الجامع الجوامع اشترى الزوج طعاما او كسوة من مال غيبته جاز للمراة اكله ولبسها والائمه حل الزوج (شامیه ص ۱۹۱ هـ)

در این جا مراد از مال خبیث مخلوط است زیرا در حرام خالص حرمت کاملا متعدی شود: وان تبدل ولته الایدی وتبدل لعل الاملاك فتعین ان المراد من الغيبه مال لا یكون عینه حراما.

ويفسرهما في الشامية عن الخاتمة: امرات زوجها في ارض الجور ان اكلت من طعامه ولم یکن عین ذلك الطعام غصبا فهي فی سعة من اكله الخ. (حاشیه ابن عابدین ص ۹۹ هـ)

۴- وقال العلامة الطحطاوی رحمه الله تعالی: وفي رسالة الشرع لابی رحمه الله تعالی المؤلفة فی الرد علی من نسب الی مذهب ابی حنیفة رحمه الله تعالی فی أيام غارة المسلمین لا یشتری من العساكر شیء لانه حرام ملک الغیر ولا یماع منهم شیء بالنداهم لانهم غلطوا الدارهم واطلاقه عدم الحل بالشراء والبيع بتلك الدارهم ظاهر علی قول مشایخنا قبل اداء الضمان (طحطاوی علی الدرر ص ۱۴۲)

جواب: از (لانه ملک الغیر) معلوم میشود که این مال مخلوط نیست (لانه ملک الغاصب و ملک المفسوب منه یزول بالخلط وحقه فی الذمة لا فی العین)

و با دراهم مخلوطه بیع را منع فرمود اما دلیل حرمت بودن آن محل کامل است

۶- در مال مخلوط قید غلبه نیست عبارات سابق را ملاحظه کنید

۷- اگر اموال مخلوطه نه بلکه متمیزه باشد اما آخذ درک نکند که آیا او را از متمیز

حرام داد و یا از متمیز حلال پس اعتبار غالب را باشد

فلی الاشياء: اذا کان غالب مال المهدی حلالا فلا بأس بقبول هدیه و اکل ماله مالهم یحبون انه من حرام وان کان غالب ماله الحرام لا یقبلها ولا یأکل الا اذا قال انه حلال ورثه او استقرطه (الاشیاء ص

۱۳۱۰) و کذا فی الخانیۃ والہندیۃ والذاریۃ وغیرہا من کتب الفقہ

قنیۃ: در الاشیاء بعد از آوردن مسئلہ مذکور چنین تحریر فرمودہ :

واما مسئلۃ ما اذا اختلط الحلال بالحرام فی البلد فانه یجوز الهرام والاعطال لان تقوم دلالة علی انه من الحرام (الاشیاء ص ۱۳۸)

از اینجا ثابت شد کہ جزئیہ فوق با خلط تعلق نداشت بلکہ با اموال متمیزہ تعلق داشت نیز معلوم شد کہ در خلط قید غلبہ نباشد حموی رحمہ اللہ در حاشیہ آن از تمر تاشی صورت خلط را ذکر نمودہ در آن نیز قید غلبہ نباشد .

فائدہ: در اسباب علم بالغلبہ یک سبب دلالت الحال نیز است .

فلی الاعتبار: لایجوز قبول ہدیۃ امراء الجور الا اذا علم ان اکثر ماله حلال لان الغالب فی مالهم الحرمة (قوله الا اذا علم) بان کان صاحب تجارۃ ووزع فلایس لان اموال الناس لا تخلو عن قلیل حرام والمعتبر الغالب و كذلك اکل طعامهم (الاختیار ص ۱۴۶)

اما اگر از حال سلطان معلوم شود کہ در مال آن غالب حرام نیست پس اخذ و شراء جائز است .

وروی عن ابن سیرین ان ابن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما کان یأخذ جوائز السلطان (مرقاۃ ص ۴۴)

قلعہ: لان الغالب فی مال السلاطین الاذاک حلال .

وقال الامام الغزالی رحمہ اللہ تعالیٰ: ان السلاطین فی زماننا هذا اطمع قلیما یا غلبون شیئاً علی وجہہ بمقہ فلا تحمل معاملہم ولا معاملۃ من یتعلق بہم الخ (مرقاۃ ص ۳۷ ج ۶)

۸ — اگر بر خلط و تمیز علم نداشته باشد اما بداند کہ عائدات او مرکب است از حلال و حرام پس شراء و غیرہ از چنین شخص جواز دارد لاحتمال کونہ من الحلال و الاصل الحل اما اجتناب نمودن افضل است .

فلی الہندیۃ: قال الفقیہ ابو اللیث رحمہ اللہ تعالیٰ اختلف الناس فی اخذ الجائزۃ من السلطان قال بعضهم یجوز ما لم یعلم انه یعطیه من حرام قال محمد رحمہ اللہ تعالیٰ وبہ ما عدا ما لم نعرف شیئاً حر اما بعینہ وهو قول ابی حنیفۃ رحمہ اللہ تعالیٰ واصحابہ کذا فی الظہیریۃ (ہندیۃ ص ۳۴۲)

ولہذا: ایضاً: ولا ینبغی للناس ان يأكلوا من اطعمۃ الظلمۃ لتطبیح الامر علیہم وجرہم عما یرتکبون وان کان یحمل، وسئل ابو بکر عن الذی لا یحمل لہ اخذ الصدقۃ فالافضل لہ ان یقبل جائزۃ

السلطان ويغيرها على من يحمل له ولا يقبل، قال لا يقبل لانه يهبه اهل الصدقة (حواله بال)
 وفي الخاتمة: وان كان غيرهم غلط لا يجوز للفقراء ان يأخذوا اذا علموا انه مال الغير فان كان الغير
 معلوما ردة عليه وان لم يعلم الاخذانه من ماله او مال الغير فهو حلال حتى يتبين انه حرام (عائنه
 بهامش الهندية ص ۳۰۰)

وفي الخلاصة: اذا قدم السلطان شيئا من المأكولات ان اشتراه يحمل وان لم يشتريه لكن الرجل
 لا يعلم ان في الطعام شيئا مفسوبا بعينه يباح اكله (خلاصة ص ۳۰۸) وكذا في الهندية (ص ۳۲۲)
 وفي الشامية: وكان العلامة بمواز لا يأكل من طعامهم ويأكل جوائزهم فقليل له فيه فقال تقديرا
 الطعام يكون اباحة والمباح له يتلفه على ملك المبيع فيكون اكلا طعام الظالم والجائزة تملك
 فيحصر في ملك نفسه (شامية ص ۲۹۲)

حمل نمودن اين جزیه بر خلط درست نیست چه با وجودیکه مخلوط حلال میگردد با
 تملیک مع هذا اخذ و شراء آن نا جائز است اين چنین حمل نمودن آن علم بر غلبه درست
 نیست محل آن فقط اين است که نه علم غلبه باشد و نه علم خلط طبیکه از چنین مال احتراز
 نموده شود از اینجا اين معمول علامه مبنى بر احتیاط است والا فهو حلال كما قدمنا عن الخاتمة.
 علامه شامی بعد از جزیه بالا فرموده: ((ولعلمه مبنى على القول بأن الحرام لا يتعدى الى خمتين))
 اما اين را بنا بر معمول علامه خوارزم گردانیدن درست نباشد اگر بنا بر اين باشد که
 (فيكون اكلا طعام الظالم) که عوض آن (فيكون اكل الحرام) شود از لفظ طعام الظالم معلوم
 میشود که از قبیل ورع و تقوی است .

ويدل عليه ما قدمنا عن الهندية من قوله ولا يلمى للعاس الخ
 وفي المرقاة: والاثم ما حاك في النفس وتردد في الصدق وان افتاك العاس اى وان قالوا لك انه حق
 فلا تأكل بقولهم فانه قد يقع في الغلط واكل الشهية اى وان قالوا لك انه حق فلا تأكل بقولهم فانه
 قد يقع في الغلط واكل الشهية كل ترى من له مال حلال وحرام فلا تأكل منه شيئا وان افتاك المفق
 عفا ان تأكل الحرام لان الفتوى غير الفتوى (مرقاة ص ۳۶)

الجواب باسم ملهم الصواب : اصلاح الكلام في احكام الخلط بين الحلال والحرام.

۳ — بين مال مخلوط و مشترى فاسد به وجوه ذيل فرق ۱ است

۱ — در شراء فاسد عقد صلبا درست است .

۲۔ بازایت با یح صورت گرفته.

۳۔ بائع عوض را تسلیم شدہ بخلاف خلط المصوب فی الوجہ الثلاثہ .

علاوہ ازین در کتب فقہ تصریح آمدہ کہ مقصوب مخلوط با تبدیلی ملک حلال نمیگردد.
قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ تعصبا (قوله وهو حرارہ مطلقا علی الورثۃ) ماتر کہ میراثا فانہ
عین المال الحرارہ وان ملکہ بالقبض والخلط عنہ الاما رحمہ اللہ تعالیٰ فانہ لا یجوز لہ التصرف فیہ قبل
اداء ہمانہ وکذا الوارثہ ثم الظاہر ان حرمتہ علی الورثۃ فی الدیانۃ لا حکم فلا یجوز لولی القاصر التصدیق
وبہدہ القاصر اذا بالغ تأمل (رد المحتار ص ۴۸۶)

مزید دلائل در آیندہ در ضمن تنقید می آید .

۵۔ این بر شمارہ سوم متفرع است ولم یثبت ہو بل ثبت خلافہ

۱۔ ۲۔ للفقیر لا للغنی .

۳۔ تعلیل (لابأس بہ) ، (لانہ صار ملکا لہ) غیر تام است بتسلیم صحت شخصا برای
غاصب نیز حلت ثابت میشود و ہو باطل لذا توجیہ آن چنین است کہ اخذ حلال است لان
المعطى يعطى ملكة انتفاع حلال نیست للخبث بخلاف المشتري

فانہ یکمرہ ہر ادا لکونہ مانعاً من الرد الواجب علی المشتري الاول ویجوز الانتفاع لزوال الخبث
العارض ویا مطلب اینکه (الانتفاع حلالہ مع الکراہیۃ ذکرا للفاصل بنفسہ) و یا اینکه انتفاع
حلال مع الکراہیۃ است کما للفاصل بنفسہ

۴۔ این وجوہ ارفق بودن است .

۱۔ این مال با اختیار ضمان حلال میگردد.

۲۔ نسبت حرمة لعدم الملك خبیث لفساد الملك اھون است .

۳۔ محمول نمودن عبارت شامیہ بر عبارت خلاصہ ضروری نیست لذ در تعلیل علامہ
رافعی رحمہ اللہ اشکالی نیست بلخصوص وقتیکہ تعلیل خلاصہ معلوم باشد .

۵۔ ۶۔ ۷۔ بین حی و میت فرق است کہ حق ملاک واجب بر ذمہ غاصب باشد لذ
علم و عدم علم ملاک و وفا و عدم وفای مال یکسان است بہ خلاف میت کہ بر ذمہ او
وجوب نباشد حق ملاک در ترک اوست از ینجا در ترکہ قید نمود وفا را .

ایفاء دو صورت دارد : بصورت علم ملاک ادای ضمان در غیر آن تصدیق .

از دلیل خامس استنباط - الخ عدم علم ملاک واضح نیست نیز در این صورت در حق وارث حلت خلاف اصول است و از (اذلواختلط) ان استخراج حرمت برای غاصب و حلت برای وارث آن غیر معقول است البتہ در دلیل سادس و سابع معقول است لکن الموصی لهم فقراء در این عبارت توجیه نموده شود کہ غیر مخلوط حرام لعدم الملك است و اگر بعینہ واجب الرد است و در مخلوط حرمة لعدم الملك نیست بلکه للغبث است و این مال واجب الرد نیست بلکه با اختیار ضمان حلال میگردد جهت قید (وفا) بعضی ها فکر میکنند کہ برای غاصب در مال مقصوبہ بہ قدر حصہ خویش حلال از توجیه فرق بین حی و میت دانسته شد کہ این استنباط درست نیست علاوه از آن این فکر فی نفسہ نیز درست نیست چراکہ جهت بودن حق غیر در هر جز مخلوط خبث ساری گردیده عبارت سادس و سابعہ بر قول کرخی رحمہ اللہ محمول نموده شود زیرا غصب نفس حنطہ بہ نسبت شرای آن مال مقصوب ظاہر تر است .

۸ - (یدخل فی ملک مع الکراهۃ) متبادراز آن می آید کہ انتفاع مکروه است .

۹ - این با چنین اموال متعلق است کہ خلط آن متیقن نباشد در آن مانند اموال متحیزہ غلبہ را اعتبار باشد اگر بر غلبہ علم نداشته باشد جائز است اما تورع اولی است .
قول علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ (فانهم یعیبون من الحلال اکثر مما یعطونک) ازین جملہ غلبہ حلال ثابت نمیشود لذا ترجیع دادن این احتمال حلت در آن حکم جواز مقصود است نفس جواز بر آن موقوف نیست وقتیکہ یقین نباشد بر غلبہ حرام امکان دارد البتہ از (اوخلطه وبا) اختلاط معلوم شود مگر نظر بہ سباق ثابت شود کہ در اینجا شبہ خلط مراد است اگر متیقن خلط مراد گرفته شود پس قابل قبول نیست زیرا در تائید آن کدام روایت مذهب نیامده است .

۱۰ - ازین برچہ استدلال است ؟

۱۱ - این محلول است بر حالت اشتیاء یعنی تا زمانی کہ خلط متیقن نباشد زیرا در صورت خلط خوردن از ملک غاصب اتفاقی حرام است و یمن حمله و یمن حمله علی قول الکرمی لما قدمنا فی العبارة السادسة والسابعة .

۱۱-۱ : در مال مشتبہ قید غلبہ نیز نیامده پس کہ ترک آن لازم است .

۱۱ - ۲ : فرق دیانت و حکم در مال مخلوط نیست در مال مشتبہ است .

۱۲ - ۱۳ : مال مخلوط مانند مشتری فاسداً اگر در رسیدن متفرع است و حرراً بطلان در دلیل (۱۳) در عبارت بزازیہ از (فلایکون اخذہ عندنا حراماً محضاً) (اخذ من الغاصب) اگر کہ بعداً آنرا خلط کند پس ثابت شد کہ بعد از آن (لابیاح الانتفاع بہ) در حصہ اخذ من الغاصب آمدہ است پس این دلیل است بر اینکہ مال مخلوط با تبدیلی ملک حلال نمیشود .

۱۴ - در حصہ مال مشتبہ خلط متیقن نیست .

۱۵ - در این بارہ امور ذیل توجہ طلب است .

۱ - علامہ ابن عابدین در مختار فرمودہ کہ آن عبارت را متذکر شدیم و علامہ

حسکفی رحمہ اللہ خلاف او مطلقاً حرمت را در کتاب الخطیر والاباحۃ ترجیح دادہ است .

۲ - علامہ ابن عابدین چہار جزیہ را از منیۃ المفتی بزازیہ ، ذخیرہ و خانہ تقدیم نمودہ جزیہ اول در حصہ مال مشتبہ است پس تصدیق آن واجب نیست از جزیہ بزازیہ وجوب تصدیق ثابت میشود جزیہ ذخیرہ در مال مشتبہ است و جزیہ خانہ جز اول آن در حصہ مال مشتبہ و جز ثانی آن (لواشتری حکاماً - الخ) بر قول کرخی مبنی است تفصیل در شمارہ (۱۴) می آید

۳ - شخصاً علامہ شامی بر وارث حرمت را تحریر فرمودہ ونصہ :

ونصہ : وان ملکہ بالقبض والخلط عند الامام رحمہ للہ تعالی فانہ لا یجوز لہ التصرف فیہ قبل اداء ضمانہ ولا لوارثہ ثم الظاہر ان حرمتہ علی الورثۃ فی الدیانۃ لا المحکم فلا یجوز لولی الغاصر التصدیق ونہیہ الغاصر اذا بالغ تأمل .

۴ - در آخر این مبحث علامہ شامی رحمہ اللہ میفرماید :

اذا واصلت بمیہ فلا یمیز ملکک ملکاً عیناً لکن لا یجوز لہ التصرف فیہ ما لم یؤبدلہ .

این تعلیل غاصب و وارث آن را شامل است تفصیل مزید در شمارہ پنج گذشت است

۱۶ - در این تبدیل ملک نباید بلکہ اباحت است کہ در آن بر حرمت اتفاق باشد پس

حمل آن بر مال مخلوط جواز ندارد غیر آن نیز بر خلط آن قرینہ نیست لذ این در حصہ مال مشتبہ است (ولواشتری طعاماً او کسوة من مال اصلہ پس بطیب الخ) بر قول کرخی محمول است بعد ازین تحریر تصریح شامی بنظر می رسد .

ونصها: (قوله وهو حرام على الورثة) ای سواء علموا اربابہ اولاً فان علموا اربابہ رجوع علیہم والاصدقوا بہ کما قدمنا انما عن الزیلعی القول ولا یسکل ذلك بما قدمنا انما عن الذخیر وقوالہما لانه الطعام او الکسوة لیس عین المال الحرام فانه اذا اشترى به شیئاً یحمل اكله على تفصیل تقدم فی عین المال الحرام فانه اذا اشترى به شیئاً یحمل اكله على تفصیل تقدم فی کتاب الغصب (رد المحتار ص ۴۸۶)

۱۷ — از مشتری فاسد تشبیه من کل الوجوه مقصود نیست بلکه فقط در نفاذ تصرفات تشبیه مقصود است. قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ: ثم اعلم انه ذکر فی شرح السیر الکبیر فی الباب العالی والستین بعد المائة انه ان لم یرد یکرہ للمسلمین شراءه لانه ملک عیبہ بمثالة المشتري فاسداً اذا ربيع المشتري بعد القبض یکرہ شراءه منه وان نقل بیعہ وعقده لانه ملک حصل له بسبب حرام شرعاً فهذا مخالف لقوله ویطیب للمشتري وقد یجاب بأن ما اخرجہ من دار الحرب لیس واجب على المشتري رجوعه على الحر فی بقاء المعنی الموجب على البائع رجوعه فتمکن الخفی فیہ فلم یطیب للمشتري ایضاً کالبائع بخلاف البیع الفاسد فان رجوعه واجب على البائع قبل المیع لا على المشتري لعدم بقاء المعنی الموجب للرد کما قدمنا فلم یرحم الخفی فیہ فلذا طاب للمشتري وهذا لا ینافی ان نفس الشراء مکروه لمحصله للبائع بسبب حرام ولان فیہ اعراضاً عن الفسخ الواجب هنا ما ظهر لی (رد المحتار ص ۴۸۶)

ازینجا ثابت شد کہ مال مغلول من کل الوجوه مانند مشتری فاسد نباشد در حکمت حلت با آن مختلف است در همین (۱۷) شماره از بدائع منقول است ارشاد رسول الله صلی الله علیه وسلم بر آن نص صریح است کہ مال مغلول بعد از تبدیل ملک نیز حرام میباشد اگر در آن امکان می بود رسول الله صلی الله علیه وسلم ذابح را حکم مینمود کہ آنرا در تملیک خود در آرد.

للمحر تصدق على بریرة رضي الله تعالى عنها. لها صدقة ولها هدية.

در آن وقت ضرورت شدید بود برای طعام و تحلیل نیز سهل بود باو و در آن چنین نفرمود علاوه از آن در طعام اساری نیز تملیک متیقن نیست بلکه احتمال اباحت غالب است پس این توجیه را اختیار نه نمودن صورت تحلیل درست نیست کہ این طعام عین حرام بود بلکه بر عین حرام نبودن آن سه دلائل موجود است.

۱ - به وجه ذبیح و طبخ بر فاسد ضمان است و در ملکیت او گردیده است .

۲ - بنا بر خلط مال مخلوط گردد .

۳ - اگر عین حرام می بود پس برای فقراء نیز حلال نمی بود در نظر شما این جواب است اگر که تناول حلال میبود باز هم اخذ مکروه بود از اینجا رسول الله صلی الله علیه وسلم آنرا بطور هدیه قبول نه فرمودند این جواب بنا بر این درست نیست که این بر شراء فاسد بودن متفرع است که چندین بار ابطال آن ذکر گردید .

۱۸ - با شراء فاسد تشبه من کل الوجوه نیست کما حررنا مرارا .

۱۹ - از حکم تصدق ثابت شد که بصورت هدیه بیع و غیره تبدیل ملک سبب حلت نیست .

۲۰ - بحکم شراء فاسد تنها نفاذ در تصرفات باشد و تقدم مرارا .

۲۱ : وجه استدلال ؟

۲۲ - من وجه بحکم شراء فاسد است کما تقدم مرارا .

۲۳ - از منع قبول هدیه حرمت اکل معلوم میشود سوال و جواب در شماره نهم موجود است .

۱ - این نص صریح است که مال مخلوط با تبدیلی ملک حلال نمیگردد در جواب قیاس بر شراء فاسد باطل است .

۲ - مال مغل مانند مال حریمی است مانند مشتری فاسد نیست وجوه فرق مال مخلوط و مشتری فاسد در فوق ذکر شد

در آخر شماره (۲) که حواله شرح سید الکبیر است آنجا مال حریمی را به منزله مشتری فاسد گفته در حالیکه این تشبیه بالا اتفاق تنها در نفاذ تصرفات است نه در حلت فکذا لمال المخلوط تشبه مال مخلوط با مشتری فاسد تنها در نفاذ تصرفات است نه برای ذکر حلت از اینجا حصر ثابت شد لان مفهوم الفقهاء رحمهم الله حجة .

۳ - از جزیه تاتار خانیه استدلال تام ثابت نمیشود و جواب جزیه جامع الجوامع و خانیه را بنویسیم که که این مبنی است بر قول کرخی .

۴ - این دلیل صریح است بر حرمت بیع و شراء قیاس نمودن بر شراء فاسد کمال

حلت مشتری باطل است کما حررنا

۷۔ ((اما مسئلہ ما اذا احتلط الحلال والمحرام فی البلد الخ)) این مال متعلق مال مخلوط بالیقین نیست بلکہ متعلق مال مشتبہ است مراد از اختلاط این است کہ در بازار مال حلال و حرام موجود باشد اما مشتری بز چیزی علم حلت یا حرمت را یقینی ندارد در جائیکہ پر مخلوطیت مال یقین باشد پس انتفاع از آن در حق شراء و مشتری حرام است کما حررنا.

۸۔ عن الخلاصہ: (ان اشتراء یحمل) مبنی علی قول الکرمی رحمہ اللہ تعالیٰ.

۲۲۔ قولک : مخلوط اگر چہ با تملیک حلال میگردد قلت : حلال نمیگردد.

خلاصہ

۱۔ اگر خلط متیقن باشد پس مخلوط برای غاصب واخذ من العاصب قبل از اختیار ضمان حرام است اگر حلال غالب باشد یا مغلوب.

۲۔ در اموال متمیزہ اعتبار غلبہ راست و قتیکہ معلوم نباشد کہ از کی است.

۳۔ و قتیکہ خلط مشتبہ باشد نیز مانند اموال متمیزہ غلبہ را اعتبار باشد.

۴۔ در صورت ثانیہ و ثالثہ و قتیکہ علم نباشد بر غلبہ پس اجتناب اولی است.

۵۔ در صور جواز و قتیکہ (مشتری) بیاید آن مبنی باشد بر قول کرخی بہ این مفہوم کہ مشتری حرام نباشد گناہ اداء الثمن من الحرام است.

۶۔ ہمہ روایات کتاب الاثنا و دیگر کتب بر اشتباہ محمول است.

۷۔ ہمہ روایات جواز مبنی است بر قول مرجوح.

ما در وقت این تحریر علاوہ از عبارت شماره (۱۵) در تحقیق دیگر عبارات بہ مواضع آن مراجعہ نکردہ ام ونہ سیاق و سباق آن را ملاحظہ نمودہ ام.

ثم بعد الفراغ من هذا التصريح رأيت في الهدية ما يخالفه إلا أن يحمل على المرجوع، ونصها: عن محمد رحمہ اللہ تعالیٰ غصب عشر قدناور فالتی فسیہا دیدار اثم اعطی مدہ رجلا دیدار اثم دیدار اثم دیدار اثم لا کذا فی التنازعانیہ ناقلا عن جامع الجوامع. (عالمگیریہ ص ۱۴۱) واللہ تعالیٰ اعلم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾ (۸۸)

اسکلیت انسان در تعلیم طبابت

«برای متق طبابت پاره نمودن جسد انسانی و بی حرمتی آن جواز ندارد»

اسکلیت انسانی برای تعلیم طبابت

- ✽ در این عصر مترقی طبابت آنقدر به عروج رسیده کہ در آن اهمیت اسکلیت انسانی نیز مہرعات نشود
- ✽ در شریعت علاج و علم اعلاج اقدر مہم گرفته نشدہ است کہ قس و جسد انسان در آن تفتہ متق گردانیدہ
- نہ و انرا پاره کند و بی حرمتی آنرا کند .
- ✽ بالخصوص در صورتیکہ این ضرورت از اسکلیت های پلاستیکی تکمیل میشود کہ تفصیل آن در آخر رسالہ
- قدیم میگردد.

در تعلیم طبابت توسط اسکلیت انسانی تجربہ نمودن جواز ندارد

- سوال :** در نظام الفتاویٰ صفحہ (۴۵۹) جواز دادہ شدہ تجربہ را بر اعضای انسانی یک پارچہ
- نہ نوکابی آن ارسال خدمت شما میگردد در این مورد تحقیق عالمانہ نمایند . بینوا توجروا

حکم عمل جراحی بر نقش مسلمان

- سوال :** چہ نظر دارند علماء دین اسلام کہ در شفاخانہ بر جسد میت لاوارث تجربہای
- داکتری را انجام میدہند سوال اینجا ست :

۱ - آیا در کدام حالت بر نقش مسلمان تجربہ داکتری جواز دارد یا خیر ؟

۲۔ اگر در کدام حالت مخصوص جواز داشته باشد آیا بر نقش مسلمان عمل تجربیهای جراحی جواز دارد ؟

الجواب : بر نعش مسلمان در بعضی حالات تجربه طبی جواز دارد مثلاً کدام خانم فوت شد و طفل در شکم او زنده بود و حرکت و اضطراب داشت پس در تمام فتوی گفته اند که شکم او را از طرف چپ پاره کند و طفل را از آن خارج کنند در در مختار آمده : (حامل مات من وولدها می مضطرب بشق بطنها من الایسر وخرج ولدها. (بر حاشیه رد المحتار ص ۱۱۱هـ))

نیز در چنین حالت عمل جراحی جواز دارد و قتیکه بعد از فوت چیزی در شکم میت متحرک و مضطرب بنظر می رسید و در نظر مردم طفل معلوم شود طبقیکه در فتح القدر آمده : (وفی التجهیس من علامة النوازل امر الحامل مات و واضطرب فی بطنها شی و کان راجعاً له ولدی بشق بطنها ص ۱۰۲هـ قبیل باب الشهید))

خلاصه اینکه در هر دو صورت اگر یقین باشد بر حیات طفل و با ظن و گمان چاک نمودن نعش میت جواز دارد نیز در آن صورت جواز دارد و قتیکه کسی یک سکه پول را تیر کند و بیمیرد در مختار آمده

(لو بلغ مال غیره و مات قبل یسقی قولان و الا ولی نعمه)

قوله الاولی نعم لانه وان کان حرمة الادمی اصل من صیانة المال لکنه ازال احترامه بتعذیه کمالی الفتح و مفادته انه لو سقط فی جوفه لم یعد لیسقی اتفاقاً اهـ (رد المحتار ص ۱۱۲هـ)

وفی البیوری عن تلخیص الکبری لو بلغ عشرة اهرام و مات یسقی و افاد البیوری عدم الخلاف فی الدراهم و الدنانیر رد المحتار ص ۱۱۳)

پس فهمیده شد که بحالت ضرورت شق نعش میت جواز دارد

۲۔ در پوهنتون طب جهت تجربه تعلیمی شق نعش شرعاً جواز دارد چرا در قانون اسلام یک قاعده است که در صورتیکه بین دو ضرر اگر یک ضرر اقل و اضعف دومی اعظم باشد پس زائل نمودن ضرورت اشد توسط ضرورت اخف جواز دارد مانند شق نمودن شکم زن میت جهت اخراج طفل از شکم او .

در الاشباة والنظائر آمده : (لو کان احدهما اعظم ضرراً عن الاخر فان الاشد یزال بالاعف ص ۱۱۴ تحت القاعدة الخامسة)

بعد از این با وجود مثالهای ذکر شده در ضمن یک تعداد مثالها ، مثال ذکر شده با این الفاظ ذکر شده است :

ومنها جواز شق بطن المیتة لأخراج الولد إذا كان في رحمها وقد أمر به أبو حنيفة رحمه الله تعالى لعاش الولد كما في الملتقط. (الاشباه والافتراء ج ۱ ص ۱۲۴ مع المحموی)

توسط تجربه در پوهنتون طب بر چند اجساد میت باعث حیات صدها مریضان میگردد هیچ دلیل نیست که برای نجات یک طفل عملیات جراحی بر یک جسد میت بلا اختلاف جائز باشد و برای نجات صدها اجساد شق چند جسد جائز نباشد
هَذَا مَا عَدَى فَإِنْ أَصْبَحَ مِنَ اللَّهِ وَإِنْ أُعْطِيَ مِنَ اللَّهِ وَمِنْ الشَّيْطَانِ

در نظر علماء قابل فکر این است که آیا عدم تعلیم باعث هلاکت صدها اشخاص است یا خیر ؟ اگر موجب است پس این ضرر در مقابل چند نعش ها ضرر اشد و اعظم است یاخیر ؟ در نظر من در مقابل چند جسد هلاک صدها اشخاص ضرر اشد و اعظم است از بنا بر تصریح الاشیاء از نظر قانون اسلام در آن هیچ شبه نیست که تجربیات طبی بر اجساد در پوهنتون طب در درجه جواز باشد والله اعلم بالصواب منت الله رحمانی خانقاه رحمانی مونگیر
الجواب الصحيح : حصول علم الجراحی در حق مسلمانان ضروری و لازمی است و در اینجا قانون است که الضرر یزال و الضروریات تبیح المحظورات.

پس بنا بر ضرورت و عذر این عمل جراحی جائز است طبقه که مجیب لیبب آنرا توضیح نموده است و الله تعالی اعلم بالصواب . کتبه السید مهدی حسن مفتی دارالعلوم دیوبند
الجواب الصحيح والمجیب نفع : عبارات خط کشیده دلیل محکم است و آیات کریمه ﴿ وَكُلُّكُمْ فِي الْوَحَايِ حَيٌّ يَتَأَذَى الْأَنْبَى لَمَلَكُمْ تَتَّقُونَ ﴾ (۱۳۱) و اشاره آیات قتال نیز بدین طرف است والله تعالی اعلم .
احقر نظام الدین دارالعلوم دیوبند

الجواب باسم ملهم الصواب : جواب نظام الفتاوی درست نیست قیاس نمودن ضرورت تعلیم را بر اخراج ولد به وجوه ذیل باطل است :

۱- شق بطن طریقه متبادل ولادت است که در این عصر عام است و بی حرمتی انسان پنداشته نمیشود .

۲- شق بطن برای اخراج ولد امر عارضی است که بعد از آن میت را احترامانه دفن میکنند و در پوهنتون طب دایم آنرا تخته مشق گردانند که این توهین میت است .

۳ - در اخراج ولد عمل نجات نفس است و در پوهنتون طب آموختن طریقہ تعلیم نجات نفس است فی الحال در آن عمل نجات نفس نیست .

۴ - اسباب بر دو گونه است اول اینکه بر آن ترتیب و ثمرہ مسبب عادہ متیقن باشد و با ترک اسباب ہلاکت یقینی باشد مانند اخراج از آتش از سیلاب و چاہ یا نجات از گرفتن کدام درندہ در این صورتها اختیار نجات نفس فرض است و ترک آن حرام است اخراج ولد سبب این قسم است . قسم دوم اسباب آنکہ بر آن نتیجہ لازمی نباشد و با ترک آن موت متیقن نباشد . اختیار چنین اسباب لازم نباشد و بر ترک آن گناہ نباشد علاج الامراض از این قسم شمرده میشود صدھا واقعات چنین است کہ با علاج مرض اضافہ شدہ است یا مریض فوت نمودہ و عدہ زیاد مریضان بدون علاج صحت یافتہ اند و اتفاق است کہ علاج فرض نیست اگر کسی در صورت عدم علاج فوت نمود بر او مواخذہ نباشد اگر علاج فرض می بود پس بر طیب ماہر مرض (پروفیسور) کہ علاوہ او کسی دیگری نباشد گرفتن اجرت بر او حرام می بود و در مسئلہ زیر بحث علاج نیز نیست بلکہ تعلیم علاج است و شتان بینہما کما قدمنا .

۵ - برای نجات نفس طفل تنها شق بطن میت متیقن است کہ متیادل ندارد و تعلیم طبی علاوہ شق جسد میت طریقہ متیادل دارد مثلاً :

- ۱ - توسط ماشین اسکریننگ اعضاء داخلی جسد انسان را تفصیلی معائنہ کند .
- ۲ - از اجساد و اسکلت حیوانی کار گرفته شود بالخصوص از جسد شادی کہ اعضاء او مانند اعضاء انسان است باید کار گرفته شود .
- ۳ - اعضاء پلاستیکی انسانی کہ از مالک خارج وارد میشود از آن کار گرفته شود برای نجات از داشتن مجسمہ اعضاء را جدا ، جدا کند و در صورت ضرورت یک عضوہ را با عضو دیگر تماس دہد .

در روز نامہ مشرق در سنہ (۱۹۶۶) یک خبر شائع شد کہ بر طانیہ بنام (سام) یک جسد انسانی تیار نمودہ کہ پنج فت و ہفدہ اینچ قد دارد اعضاء مصنوعی آن مانند اعضاء انسانی است کہ قیمت آن جسد مصنوعی ۳۸ پوند ۹ شلنگ است .

اعضاء داخلی جسم را نیز تیار نمودہ قلب مصنوعی تیار نمودہ کہ ۱۳ پوند ۳ شلینگ قیمت دارد و قیمت اعصاب مصنوعی را ۱۱ پوند و ۱۰ شلنگ تعیین نمودہ بینی تیار نمودہ کہ ۱۰ پوند قیمت دارد کہ با گوش اصلی تفاوت کمی دارد نظام تنفسی نیز تیار شدہ

مصنوعی کہ ۱۷ ہونڈ ۱۵ شلنگ قیمت دارد شش و غیرہ اعضاء را نیز تیار نموده کہ بہ شکل احسن طلاب از آن در تجربات استفاده کنند .

مجبیب جواز شق بطن را قیاس بر اخراج مال از شکم نمود در حالیکہ تعلیل از بین جزبہ باطل باشد کہ بطلان آن از (لأنه وان كان حرمة الادعی اصل من صيانة المال لکنہ ازال احترامہ بتعدیہ) ظاہر میشود .

استدلال از کلیہ اشباہ نیز جواز ندارد در مقابل حفظ احترام با وجودیکہ حفظ جان مقدم باشد اما در اینجا در مقابل احترام عمل حفظ جان نیست بلکہ در آن طریقہ تعلیم است قسم ثانی سببیت علاج است در اینجا علاج نیز نیست بلکہ تعلیم علاج است پس توہین حرمت انسانی در آن جواز ندارد و اگر طبق نظریہ مجیب تقابل نموده شود بین حفظ احترام و حفظ جان پس عوض اموات لاوارث بر وارثان و رشتہ داران اموات وارث دار فرض باشد کہ عوض دفن نمودن اموات خویش ان رایہ فاکولتہ ہای طب بفرستند بصورت انکار بر حکومت فرض است کہ آن اجساد رشتہ داران را جبرا بگیرد و در پوہنتون طب توسط تجربات طبی از آن کار گیرد اگر بوقت ضرورت میت میسر نشد پس از کدام قبر میت را اخراج نموده بر آن تجربہ کند از تحقیق ثابت شدہ کہ در کالج اموات لاوارث کم باشد پس بہ نظر مجیب جہت نجات نفس ہمین صورت باقی ماند کہ جبرا از ورثہ اموات انہا را بہ شفاخانہ بیاورند چرا این

ظلم را با اجساد لا وارثان مختص نموده اند در حالیکہ یک میت ہم لا وارث نیست در صورت نیافتن وارث نسبی فرض منجی حکومت است کہ احترامانہ آنہا را تدفین و تکفین نمایند در غیر آن بر عامہ مسلمان فرض باشد افراد حکومتی امادہ نیستند کہ یک فرد اموات خویش را تسلیم پوہنتون طب کند پس چگونه اموات لا وارث را کہ حکومت وارث آن است تسلیم این فاکولتہ میکنند و بہ بی حرمتی انہا راضی میشوند از ینجا فہمیدہ میشود کہ بدون تدریب بر اجساد نیز تعلیم تکمیل میشود کہ جسد ہای لاوارثان در قلت است کہ ممکن رفتہ ، رفتہ مجرمین بزرگ انسانہای بیش قیمت بہ قتل رسانیدہ و بہ فروش رسانند و یک تجارت مفید گردد برای ایشان و دیگران کار و عمل را بجا بگذارند ہمین تضید و شکار را پیشہ خود گیرند خداوند (ج) از چنین فتنہ ہا نجات دہد و ہوالعاصم و لا ملجاء لا منجاء الا الیہ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿لَكُمْ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ بِحَقِّ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَن يَشَاءُ إِنَّا فَهْمٌ لِّمَن يَشَاءُ الْذَّكُورُ ﴿۵۱﴾ اِزْ مُّوْجِبُهُمْ ذِكْرَانَا وَاِنَّا لَبَاسِلٌ مِّنْ يَّشَاءُ عَاقِبَتَا اِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿۵۲﴾﴾

ضبط تولید و اسقاط حمل

- از بین بردن قوت تولید
- اختیار نمودن تدا بیر مانع حمل
- اسقاط حمل بعد از علوق گرفتن

ضبط تولید و اسقاط حمل

- آیات قرآنی .
- احادیث نبوی
- نصوص فقہاء
- عقل سلیم

ضبط تولید و اسقاط حمل

سوال : حیثیت شرعی ضبط تولید و اسقاط حمل چیست؟ جواب مفصل را مرحمت فرمائید ، بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : ضبط تولید و اسقاط حمل چهار صورت دارد :

- ۱ - قطع سل یعنی اختیار نمودن تدبیری که دائمی قوت تولید ختم شود .
- ۲ - منع حمل یعنی اختیار نمودن چنین صورت که قوت تولید باقی باشد اما حمل بر قرار نماند .
- ۳ - بعد از حمل قبل از تکمیل چهار اسقاط آن .

احکام :

صورت اول بالاتفاق حرام است با وجودیکہ ہر قدر فوائد در آن مد نظر گرفته شود و باوجودیکہ دواعی آن خیلی زیاد و قوی ہم باشد در حکم صورت دوم تفصیل است کہ بلا عذر اختیار نمودن این صورت مکروہ تنزیہی است و در صورت اعذار ذیل بلا کراہت جواز دارد

۱ - خانم انقدر ضعیف است کہ متحمل حمل نباشد

۲ - خانم دور از دیارش در جای است کہ در آنجا قصد قیام دائمی را ندارد و سفر او چندین ماہ را دربر میگیرد.

۳ - جهت سازگار نبودن زوجین قصد جدای را دارد .

۴ - خطر شدید خرابی صحت طفل شیر خوار است کہ در آغوش اوست .

۵ - خطر است کہ بنا بر فساد زمان بچہ بد اخلاق میشود و سبب رسوائی والدین میگردد اگر بنا بر چنین علت ها حمل را توقف دہد کہ خلاف اصول اسلامی است ناجائز مثلا جهت کثرت اولاد از تنگی رزق در خوف است یا ہم دارد اگر دختر تولد شود پس عار خواهد باشد.

صورت سوم بلا عذر ناجائز و حرام است البتہ بنا بر بعضی اعذار جواز دارد مثلا :

۱ - توسط حمل شیر خانم فرو میرود و یا ذرائع دیگر پرورش طفل ناممکن باشد و یا متعذر.

۲ - کدام طبیب صادق و متدین بعد از معائنه برای خانم گفت : اگر این خانم حمل را باقی داشت خوف ہلاک اوست یا کدام عضو او متضرر میشود.

صورت چهارم مطلقا حرام است هیچ عذر آنرا جواز نمیدہد .

تنبیہ : علاوه از صورتهای عدم جواز در ضبط تولید و اسقاط حمل مفسد دینی و دنیوی نیز میباشد مثلا :

۱ - کثرت زنا و امراض خبیثہ خانم ها را علاوه خوف الہی بنا بر دو چیز بر معیار اخلاق و حیاء قایم دارد اول حیات فطری دوم اینکہ ولادت اولاد حرامی او را در معاشرہ با فضاحت مواجه میسازد مانع اول را تہذیب جدید غربی خاتمہ داد بعد از شرکت دوشیزہ گان در محافل مشترک پوهنتون ها با طلاب خریداری در بازار کاملا برہنہ یا نیمہ برہنہ حیای خانم را کاملا از بین برد و مانع دوم یعنی رواج ضبط تولید خوف دوم را کہ در

خوف تولد طفل حرامی می بود آنرا نیز از بین برد و مردها رخصت یافتند در زنا و توسط زنا مواجه شدن با امراض خبیثه لازمی میباشد .

۲ - کثرت طلاق و نزاع خانوادگی زوجین زیرا اولاد شوهر را مانع از طلاق میسازد در صورت نبودن اولاد خاتمه دادن عقد زوجیت آسان می باشد برای زوجین .

۳ - فقدان بعضی خصائص اخلاق بعضی خصائص در والدین تنها تربیت اولاد است بعد از ضبط تولید هر دو از این خصوصیت محروم شدند طبقه والدین تربیت اولاد را در طفولیت بدوش میدارند در آخر بعد از جوان شدن اولاد خدمت والدین را بدوش میگیرند در تربیت والدین جذبه محبت ، ایثار و فداکاری پیدا میشود مشق عاقبت اندیشی ، صبر و تحمل و ضبط را میکند بر اختیار نمودن قناعت و زندگی ساده مکلف میشوند اما با ضبط تولید دروازه همه این فوائد اخلاقی بسته میشود .

۴ - نقصان اخلاق اطفال و تربیت اولاد را تنها والدین نکنند بلکه آنها شخصا تربیت یکدیگر را میکنند که بین هم محبت ایثار تعاون و دیگر اوصاف اعلی را موصوف شوند توسط نکه چینی بر یک دیگر اخلاق ذمیمه را درست سازند اطفالیکه فرصت بودوباش را با برادران بزرگ و کوچک داده نشود پس چنین اطفال از اخلاق زیاد بهتری محروم میمانند پس کسانی که بر یک پسر اکتفاء میکنند یا بین دو ولد و فقه زیادی را خلق می کنند اینان در حقیقت اولاد خویش را از تربیت اخلاقی محروم میسازند .

۵ - خرابی صحت جهت ضبط تولید بر صحت زوجین اثر بدی بیفتد زیرا اقراض و گولی که در این حصه تدبیر گرفته شود بر صحت خانم اثری بدی وارد میکند بعد از گذشت عمر آهسته ، آهسته ضرر آن رونما میگردد مثلا بهمی نظام اعصاب ، بدمزاجی خرابی حافظه ، جنون ، سرطانی اگر فرضا حمل گرفت در وقت وضع حمل تکلیف شدید را متحمل شود .

این چند نقصانات را قلم بند نمودیم تا عبرت گردد صاحب بصیرت را .

قال الله تبارک و تعالی : ﴿ وَمَا مِنْ نَفْسٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَىَّ رِزْقُهَا ﴾ (۹۱-۹۰)

﴿ وَلَا تَسْأَلُوا أَوْلَادَكُمْ عَنْ رَبِّكُمْ حِينَ تَسْأَلُونَ عَنْ رَبِّكُمْ وَعَلَيْكُمْ وَعَلَىَّ رِزْقُهُمْ ﴾ (۹۲-۹۱)

﴿ وَلَا تَسْأَلُوا أَوْلَادَكُمْ عَنْ خَبْرٍ إِتْلَوْا عَنْ رَبِّكُمْ وَلَكُمْ رِزْقُهُمْ ﴾ (۹۳-۹۲)

(١٧-٣١)

﴿وَأَمْرَ أَهْلِكَ بِالسَّلَاحِ وَاسْتَعِزَّ مَعِيَ لَا تُشْفِقْ يَنَافَا تَحْنُ كَرُؤُفُكَ﴾ (٢٠-١٣٢)

عن سعد بن ابى وقاص رضى الله تعالى عنه يقول رد رسول الله صلى الله عليه وسلم على عثمان بن مظعون رضى الله تعالى عنه لم يزل يقول لا اعتصموا (صحيح بخارى ص ٤٤٤ ج ٢)
عن ابى هريرة رضى الله تعالى عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الى رجل شاب وانا اخاف على نفسى العتص ولا اجد ما التزوج به النساء فسكت عني ثم قلت مغل ذلك فسكت عني ثم قلت مغل ذلك فقال الذى صلى الله عليه وسلم يا ابا هريرة جف القلم عما انصالي فاعتصم على ذلك او فذر (ايضا)

قال الحافظ العيني رحمه الله تعالى تحذف هذا الحديث: ان الاختصار في الادنى حرام مطلقاً (عمدة القارى ص ٢٠٤ ج ٢)

عن ابى سعيد الخدرى رضى الله تعالى عنه انه اخبره قال اصعباً سهياً يا فكنا نعزل ثم سألنا رسول الله صلى الله عليه وسلم عن ذلك فقال لنا وانكم لتفعلون وانكم لتفعلون وانكم لتفعلون ما من نسمة كائنة الى يوم القيمة الا هي كائنة.

قال العلامة الدوى رحمه الله تعالى تحذف هذا الحديث: ثم هذه الاحاديث مغايرتها يجمع بينهما بان ما ورد في النهي محمول على كراهة التزويج وما ورد في الاذن في ذلك محمول على انه ليس بمحرم وليس معناه نهي الكراهة. (صحيح مسلم ص ١٣٦ ج ١)

عن جدامة بنت ساهب عكاشة رضى الله تعالى عنها قالت حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم في اناس وهو يقول لقد سمعت ان انبيى عن الغلبة فنظرت في الروم وفارس فاذا هم يهملون اولادهم فلا يهر اولادهم ذلك شيئاً ثم سألوها عن العزل فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ذلك الواو الخفى اذا عيبت لثمة في حديثه عن البخارى واذا المودة فستلصد

قال العلامة الدوى رحمه الله تعالى تحذف هذا الحديث: الواو المودة بالهمز والواو في المنة وهي حمة وكانت العرب تفضل عشية الاملاى ورعاً فعلة خوف العار والمودة المنة المذونة حية ويقال وانما المرء الاقول لها واذا قيل سميت مودة لانها تعقل بالتراب وقد سبق في باب العزل وجه تسمية هذا واذا وهو مأخوذ من الواو التي تفويها الحيوة (صحيح مسلم ص ١٣٦ ج ١)

قال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى: (ويعزل عن المحرقة) وكذا المكاتبه مهر (باعتها) لكن في الخاتبة انه يباح في زماننا لفساده قال الكمال فليعتبر علواً مسقطاً لاعتبارها، وقالوا يباح اسقاط الولد قبل اربعة اشهر ولو بلا اذن الزوج.

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله لكن في الخاتبة) عبارة على ما في المهر وذكر في الكتاب انه لا يباح بهير افعالها وقالوا في زماننا يباح لسوء الزمان اهـ

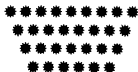
(قوله قال الكمال) عبارة وفي الفتاوى ان عاقل من الولد السوء في المحرقة يسعه العزل بغير رضاها لفساد الزمان فليعتبر مغل من الاعذار مسقطاً لاعتبارها اهـ فقد علم مما في الخاتبة ان منقول المذهب عدم الاباحة وان هذا تعليل من مشايخ المذهب لتغير بعض الاحكام بتغير الزمان واقرة في الفتح وبه جزم القهستاني ايضاً حيث قال وهذا اذا لم يخف على الولد السوء لفساد الزمان والا فيجوز بهذا اعتبارها لكن قول الفتح فليعتبر مغل الخ محتمل ان يريد به مثل ذلك العذر كقولهم مغل لا يبطل ويحتمل انه اراد الخاف مغل هذا العذر به كان يكون في سفر بعيد او في دار الحرب تخاف على الولد او كانت الزوجة سيئة الخلق ويريد غيرها تخاف ان تحبل وكذا ما يأتي في اسقاط الحمل عن ابى وهبان في الفهم.

(قوله وقالوا الخ) قال في البحر بقي هل يباح الاسقاط المحمل نعم يباح ما لم يتصلق منه شيء ولن يكون ذلك الا بعد مائة وعشرين يوماً وهذا يقتضي لانهم ارادوا بالتعليق نفع الروح والا فهو غلط لان التعليق يتحقق بالمشاهدة قبل هذه المدة كذا في الفتح واطلاقهم يفيد عدم توقف جواز اسقاطها قبل المدة المذكورة على اذن الزوج وفي كراهة الخاتبة ولا قول بالكل اذا لمحرر لو كسر بيض الصيد ضمنه لانه اصل الصيد فلما كان يؤاخذ به الكراهة فلا اقل من ان يلحقها اثر هذا اذا اسقطت من غير عذر اهـ قال ابن وهبان ومن الاعذار ان ينقطع لبنها بعد ظهور الحمل وليس لابي الصبي ما يستأجر به الظئر ويخاف حلا كونه نقل عن الذخيرة لو اردت انزاله قبل مضي زمن ينفع فيه الروح هل يباح لها ذلك ام لا اختلفوا فيه وكان الفقيه على بن موسى يقول انه يكره ان الماء بعد ما وقع في الرحم ماله الحياة فيكون له حكم الحياة كما في بيضة صيد الحرمر ونحوه في الظهيرية قال ابن وهبان فاباحة الاسقاط محمولة على حالة العذر او اعتبارها لا تأثم اثم القتل او عاقل الذخيرة تبين انهم ما ارادوا بالتعليق الانقاع الروح وان قاضيها من مسروق عامر من العتقة ولله الموفق اهـ كلام النهر (تدبيره) اعلى النهر من هذا وما قدمه الشارح عن الخاتبة والكمال انه يجوز لها سداً محرماً كما تفعله النساء على الغالب بما يحرم في البحر من

انه يلحق ان يكون حراما بغیر اذن الزوج قياسا على عزله بغیر اذنها قلنا لكن في البزاية له منع امراته عن العزل اه نعم العطر الى فساد الزمان يفيد الجواز من المجانبين فما في البحر مبني على ما هو اصل المذهب وما في النهر على ما قاله المشايخ وقلته الموفق (رد المحتار ص ۲۸۰ ج ۲)

قال في الهندية : رجل عزل عن امراته بغیر اذنها لما يخاف من الولد السوء في هذا الزمان فظاهر جواب الكتاب ان لا يسعه وذكرنا يسعه لسوء هذا الزمان كذا في الكبرى . وله منع امراته من العزل كذا في الوجيز للمكردي . وان اسقطت بعد ما استبان خلقه وجهت الغرة كذا في فتاوى قاضيهان . العلاج لاسقاط الولد اذا استبان خلقه كالشعر والظفر ونحوهما لا يجوز وان كان غيره مستبين الخلق يجوز واما في زماننا يجوز على كل حال وعليه الفتوى كذا في جواهر الاخلاص . وفي اليتيمة سالت على بن احمد عن اسقاط الولد قبل ان يصور فقال اما في الحرمة فلا يجوز قولوا واحدا واما في الامة فقد اختلفوا فيه والصحيح هو المنع كذا في التتارخانية . ولا يجوز للمرضعة دفع لبنها للتداوى ان اضر بالضئ كذا في القنية امرأة مرضعة ظهر بها حمل وانقطع لبنها وتخاف على ولدها الهلاك وليس لابي هذا الولد سعة حتى يستاجر الظفرياح لها ان تعالج في استئزال الدم مادام نطفة او مضغة او علقة لم يخلق له عضو وخلق لا يستبين الا بعد مائة وعشرين يوما اربعون نطفة واربعون علقة واربعون مضغة كذا في عزارة المفتين وهكذا في فتاوى قاضيهان وقلته اعلم (عالمگیری ص ۲۵۱ ج ۲) . والله سبحانه وتعالى اعلم

۱۰ محرم سنه ۱۴۱۵ هـ

﴿لَكُمْ مَلَكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَشَاءً وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذَّكَرَ ۝٨ أَوْ
مَرُؤَهُمْ ذَكَرًا ۖ وَإِنَشَاءً لَمَّا يَجْمَلُ مِنْ يَشَاءُ عَظِيمًا ۖ إِنَّهُمْ عَلَيْهِ قَدِيرٌ ۝٩﴾

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قوم معظیون بالتوادع الزمان کما قبل الحما لا یرجون راحة المحنة
 (رواه النسائی وابویہ واد)

طریق السداد لمحل الخضاب بالسواد

- ★ یک نسخه قلمی استفتاء را حاضر خدمت شمایان نمودیم که در نصوص حدیث و فقه تحریف نموده کوشش نموده اند در جواز خضاب بالسواد.
- ★ در این رساله جواب آن آمده باید با جواب اصل رساله و یا خلاصه آن قید قلم بند می شد اما بنا بر عدم فرصتی بدون نقل آن رساله را پس ارسال نمودیم

جواب یک رساله متعلق خضاب بالسواد

- قال: ان اباحیفة رحمه الله تعالى الخ (ص ۲)
- وقال الامام ابو یوسف رحمه الله تعالى الخ (ص ۲)
- وقال الامام محمد رحمه الله تعالى الخ (ص ۲)
- قال فی البحر الرائق لا بأس الخ (ص ۲)
- ومذهبنا ان الصبغ الخ (ص ۲)
- وقال فی الشامیة قوله جاز الخ (ص ۲)
- عن ابی ذر رضی الله تعالى الخ (ص ۳)
- عن ابن عباس رضی الله تعالى عنه الخ (ص ۳)
- پس مراد خضاب بمجموع حنا و کتم باشد (ص ۴)

اقول: جواب هذا العبارات بأسرها بأن المراد منها غیر السواد الخالص من غیر العفصات الی تحقیق
 حتی الکتم بأنه یکون سواداً خالصاً اولاً، والی ان الواو للجمع ام تعنی او وان الجمع بین الحنا والکتم

یورید سواداً خالصاً أولاً. والدلیل من ما احدث من سبعة اوجه

۱- رفع المعارض بین الاطلة فالیمنع منه ما ینسب سواداً خالصاً والجواز غیر ذلك لضعف جماع
الاجاز ولا تنصاف

۲- نقل النبی ص عن فتح الباری فکان اکثرهم یحسب بالخصر منہم ابن عمر وابو ہریرۃ
واخرون رضی اللہ تعالیٰ عنہم وروی مالک رحمہ اللہ تعالیٰ عن علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ وعطوب بن عطاء
بالحناء والکتم وبعضہم بالزعفران وعطوب جماعہ بالسواد

فعلم من هذه المقابلة قصر احق بان المراد من الحناء والکتم غیر السواد

۳- احتسب لاجل التین للنساء والجوازی جاز فی الاصحح یکرہہ بالسواد (رد المحتار)

۴- اما الخضاب بالسواد فمن فعل ذلك من الغرة لیکون اھیب فی عین العدو فهو محمود منه اتفاق
عليه المشايخ ومن فعل ذلك لیزین نفسه للنساء ولیحبب نفسه اليهن فذلك مکروه وعليه عامة
المشايخ (الی ان قال) وعن الامام رحمہ اللہ تعالیٰ ان الخضاب حسن لكن بالحناء والکتم والوسمة (عالمگیری)

۵- روى الامام البھاری رحمہ اللہ تعالیٰ فی باب ہجرۃ النبی صلی اللہ علیہ وسلم واصحابہ ابی
المدينة قدم النبی صلی اللہ علیہ وسلم وکان اسن اصحابہ ابو بکر فخلطها بالحناء والکتم حتی قدالونها
بخاری ج ۱ ص ۱۱۱

۶- فی الموطا للامام محمد رحمہ اللہ تعالیٰ قال محمد رحمہ اللہ تعالیٰ لا تری بالخضاب بالوسمة والحناء
والصفرة بأساً وان ترک ابیض فلا بأس بذلك کل ذلك حسن اھو فی التعليق المنجد علی الموطا (قوله
بالوسمة) والخضاب به صرفاً لا ینسب سواداً خالصاً بل ما تلا فی الخضرة وکذا اذا خلط بالحناء وعطوب به
لعمرو غضب الشعر اولاً بالحناء صرفاً ثم بالوسمة عليه یحصل السواد الخالص فیكون ممنوعاً کما سیأتی
ذکرة (وبعد اسطر علی قوله لا تری) واما الخضاب بالسواد الخالص فغیر جائز لما اخرجہ ابو داود والنسائی
وابن حبان والحاکم وقال صحیح الاسناد عن ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما مرفوعاً ینسب قوم
یخضبون فی اخر الزمان بالسواد کھواصل الحیاء لا یریمون رائحة الجنة وجنح ابن الجوزی فی العلل
المتناهية الی تضعیفه مستنداً بما روى ان سعداً والحسین بن علی رضی اللہ تعالیٰ عنہما کلما یخضبان
بالسواد وليس یجید فلعله لم ینلفھما الخدیج والكلام فی بعض رواته لیس بحیث یخرجه عن حین
الاحتجاج ومن ثم عد ابن حجر المکی فی الزواجر الخضاب بالسواد من الكبائر ویقید ما اخرجہ الطبرانی

عن ابی الدرداء رضی الله تعالی عنه مرفوعاً من غضب بالسواد سود لثته وجهه يوم القيامة وعند احمد رحمه الله تعالی غیروا الذهب ولا تقرىوا السواد واما ما فی سنن ابن ماجه مرفوعاً ان ما اعتصم به هذا السواد رغب للسائق واهیب لكم فی صدور اعدائکم ففي سندہ ضعف فلا یعارض الروایات الصحیحة واعداء منه بعض الفقهاء جوازاً فی الجهاداء.

۷- روى الامام البخارى رحمه الله تعالی فی مناقب الحسن والحسين رضی الله تعالی عنهما عن انس بن مالك رضی الله تعالی عنه وكان (الحسين رضی الله تعالی عنه) محضوباً بالوسمة . قال المحدث السهارنفورى رحمه الله تعالی فی الحاشية ظاهره وان كان معارضاً لقوله عليه السلام جندوة السواد لكن المعنى كان محضوباً بالوسمة الخاصة والغضب بها وحدها لا بسود الشعر فاندفع التعارض بينهما لان المنهى عنه هو السواد البصق او كون السواد غالباً لا بالعكس ومنشأ الصريعة بینهما ان لا يلتبس الذهب بالفضة والذهب بالفضة على ان الحسين رضی الله تعالی عنه كان غارياً شهيداً فالغضب بالسواد جائز فی الجهاد (صحيح البخارى ج ۱ ص ۵۲۰)

فأدلت عبارة التعليق المجند وحاشية صحيح البخارى امورا.

۱- ما يروى من فعل الحسين رضی الله تعالی عنه فليس فی رواية البخارى التصريح بالسواد
 ۲- فالرواية المصرحة بالسواد ثبتت فهي مؤولة بالشبه بالسواد عزاء الى اللبسات فی حاشية داود باب الخضب (ص ۲۲۶ ج ۲)

۳- لم يبلغ الحسين رضی الله تعالی عنه حد ينفى النهي عن السواد.

۴- كان الحسين رضی الله تعالی عنه غارياً.

تلك سبع شذات على ان المراد من الحناء والكحل الذي ابيح استعماله غير السواد

قال: والمندوع من الخضب هو ما يكون لونه كحوصل الحمام الخ (ص ۲)

اقول: ان المراد من الحديث هو السواد الخالص لا لون الحواصل بعينه لانه لا وجه لكونه منبهاً عنه ووجه النهي عن السواد الخالص معقول.

قال: لان الوعيد صادق على قوم يظهر في اخر الزمان يخضبون بالسواد الخالص فعلم ان مرادة صلى الله عليه وسلم هو السواد لا لون الحواصل بعينه.

اقوال الصحابة رضی الله تعالی عنهم (ص ۲)

اقول: لا يقتدى بأقوالهم فی مقابلة الاحاديث الصحیحة كما لا يقتدى بأقوال جماعة من الصحابة

رضى الله تعالى عنهم التي تقول بوجوب قراءة الفاتحة خلف الإمام والمحال أنا قائلون بتحريمها على أن
ضعف ضرورة قليلة الى الاباحه فذهب الى التحريم جم غفير. وهذا بعد تسليم صحة نقل المصنف في أنه لم
اتبع الكتب المنقول عنها.

قال: على اولو الالباب (ص ۱۰)

القول: الصحيح على اولو الالباب.

قال: قدورد في الحديث الخ (ص ۱۰)

القول: قال ابو الحجاج كل ما تفرده ابن ماجة فهو ضعيف لا يراة طائفة من الاحاديف الموضوعة
ولذا اخرجه الشافعي رحمه الله تعالى من فهرس الصحاح. والحديث ضعيف جدا لان دفاعاً السديسي
ضعيف (تقریب) وايضا في اسناد عبد الحميد الصيغى وهولين الحديث (المجاح)

قال: على النهي فلما صار النهي الخ (ص ۱۱)

القول: فيما للعجب لعلم المصنف والادب بان وضع لفظ النهي موضع الاباحه فلعلها مترادفان عنده

قال: لا يبدل على الكراهة الصريحية الخ (ص ۱۲)

القول: ان المتبادر من الكراهة الصريحية الا عند القرائن الدالة على التلايه فالمستغنى منه
الكراهة الصريحية والمستغنى عدم الكراهة الصريحية ولذا يذكر حد الكراهة الصريحية في تعريف
مطلق الكراهة كما قال في الهداية تكلما واف معني المكروه والمروى عن محمد رحمه الله تعالى نصا ان كل
مكروه حرام الا انه لما لم يحدد فيه نصا قاطعا لم يطلق عليه اسم الحرام وعن ابى حنيفة وابى يوسف
رحمهما الله تعالى انه الى الحرام اقرب وفي الشامية احدهما كره محرمما وهو المحمل عند اطلاقهم
الكراهة الخ.

على ان الاحاديف الصحيحة وعبارات الفقه مصرحة بالمنع والتحريم بدون ذكر لفظ الكراهة كما
ورد في الحديث الصحيح عن جابر رضي الله تعالى عنه قال جئنا باني قحافة يوم الفتح الى النبي صلى الله عليه
وسلم وكان راسه ثغامة فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذهبوا به الى بعض نسائه فلتغفيرة
وجنبوة السواد (رواه ابن ماجة) وهذا الحديث صحيح (رواه مسلم) وملعب الجمهور المنع (المجاح)
واخر ابن عابد بن عبارات التحريم ليدل على اختياره اياه كما قال في الشامية في محض التشويب تحصى
(قوله وابو يوسف خصهم) اخذ ذكر وجه ابى يوسف رحمه الله تعالى لافادة اختياره الخ (رد المحتار)
فالظاهر ان المصنف جاز عن الحق الباهر تعسفا وما سلك في الاستدلال مسلك الديانة فأورد الضعاف

وحر الکلم عن مواضعها واورد قطع عبارات الدافقة على طريقه ان تذکر قوله تعالى لا تقربوا الصلوة وتقرءوا القرآن سجداً

والمحصل ان عبارات الدالة على الصريح من الفقه والحديث كثيرة يقتصر احصاؤها والاغراض عنها تصف وتجاهل على انه ان سلمنا التعارض فالترجيح للمحرر، والحق انه لامعارضة بين الحديث الضعيف الساقط عن حد الاعتبار والصحاح، وبين قول شريعة قليلة مذهب الجمهور من المحققين.
قال: (اولاً الخ (ص ۱۰))

اقول: قد اشهر في الافاق اطلاق اسم المصنف على المصنف فكيف جهل عنه المفتي الاذنب لمن هذا القبيل الجاهل وعبد الرسول وعبد الطور والملا عبد الرحمن والملاحمال في النحو. والزواهد الثلاثة في المنطق واشهر لواء الهدى في الليل والدي باسم مصنفه غلام يحيى وينطق لفظ ابن عابد بن علي رد المحتار في بلاد العرب وفي بلادنا يقال له الشامي كما ارتكبه المفتي ايضاً على ص ۲ و ص ۲۲ فالعجب انه كيف يعترض بما يرتكب وكذا اكرثاء وخوسيوس واكرثليميوس في الرياض وكذا عبد الحكيم وغيرهما من اسماء الكتب مما لا تحصى وكتب الحديث كلها معروفة باسماء مصنفها.
قال: (والثاني الخ (ص ۱۴))

اقول: فاي منقلب يعقلب المفتي الفاضل الاذنب في عبارات الفقهاء التي فيها اضافة الكراهة الى الصريح كما قال في الفتح ثم ان هذا حد المكروه كراهة تحرير واما كراهة المكروه كراهة تنزيه فاي محل الرب. فقطوفته الهادي الى سبيل الرشاد ۲۳ رمضان سنة ۱۲۷۲ هجرى

ضمیمہ

از حضرت مفتی محمد ابراہیم صاحب صادق آبادی مدظلہ

خضاب کنندہ بہ سیاہی بوی بہشت را نبیند

عن ابی ہریرۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال ان العبد اذا اذنب ذنباً کانہ نکتۃ سوداء فی قلبہ فان تاب عنہا مقل قلبہ وان زاد اذنب ذلک قول اللہ تعالیٰ: کلاہل بران حل قلوبہم ما کالوا یکسبون (احمد ترمذی، نسائی).

ترجمہ: رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد می فرماید وقتی کہ بندہ مرتکب یک جرم

شود پس بر قلبش داغ و لکه سیاه زده میشود پس اگر توبه کند سیاهی قلب صیقل میشود و قلب او شفاف میشود اما اگر عوض توبه کردن بیفزاید در گناه داغ نیز افزوده شود تا آنکه بر همه قلب او سیاهی احاطه کند آن زنگ بر قلب او که خداوند جل جلاله از آن زنگ متذکر شده در این آیه ﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾

نظر به این حدیث اگر مایان متوجه شویم در گرد و نواح خویش تعداد معاصی انقدر اضافه شده است که تنها این جرم ها از فهرست برآمده بلکه حیثیت فیشن را اختیار نموده. فکر کنید به کدام اندازه مسلمانان در تصویر کشی تصویر بینی سینما بینی فحاش عربانی و بی پردگی و ریش تراشی و جرم های دیگر مبتلا اند و طریقه های غریبی ها را اختیار نموده اند.

خضاب و سیاه نمودن موی در سر فهرست این جرم ها ست اما متأسفانه که فساق و فجاری این جرم ها را با بیباکی انجام میدهند و مسلمانان نیک و پارسا نیز در این جرم مبتلا اند ریش داران و سفید ریشان معتد مرتکب چنین جرم میگردند، مسلمانانیکه شعار اسلام را بیخ کتی میکنند پس او با خضاب خینه چه تعلق داشته باشد؟ این شخص صورت مردانگی را تبدیل میکند و آنان میگویند خضاب یا خینه چه واسطه دارد و میگویند خینه از صورت مرد ها خارج است.

وعیدات بر خضاب سیاه

خضاب سیاه اگر در سر باشد و یا در ریش، حرام است زیرا در حدیث در حصه تغیر دادن موی های سفید مردها را ترغیب داده شده بر خینه و وسه (کتم) اما بر استعمال سیاه خالص وعید شدید وارد شده در این مورد احادیث را ملاحظه کنید :

۱- عن ابی ذر رضی الله تعالی عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان احسن ما غیر به هذا الشهب المحام والکتم (سنن اربعة)

ترجمه : رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشاد فرموده : رنگ بهترین که سفیدی موی را تغیر میدهد خینه و وسه است.

۲- عن ابن عباس رضی الله تعالی عنهما قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم یكون قوم في اخر الزمان يمشون بهذا السواد کما واصل المحام لا یرحمون رائحة الجنة (ابوداود، نسائی، احمد، ابن حبان)

قوجہ: رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد فرمودند در عصر آخر مردمانی بیابند کہ مانند جاغورها و حوصلہ های کبوتران با خضاب سیاہ خود را (سر و ریش خویش را) رنگ کنند چنین اشخاص آنقدر از بہشت فاصلہ میگیرند کہ خوشبونی آنها نیز محسوس نمیکند

۳۔ عن جابر بن عبد اللہ رضی اللہ تعالیٰ عنہما قال انی باہی لقحافہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ یوم فتح مکہ وراسہ وکعبتہ کالشفامۃ بہا ہا فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم غیروا ہذا بشی واجتلبوا السواد مسلم۔ ابو داود نسائی احمد ابن ماجہ

قوجہ: حضرت جابر بن عبد اللہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ میفرماید کہ پدر حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ، حضرت ابو قحافہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ روز فتح مکہ در خدمت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم احضار نمودہ شد درحالیکہ موی سر و ریش او مانند بال نعام سفید شدہ بود رسول اللہ فرمود این سفیدی را با چیزی تغیر دہید اما از رنگ سیاہ اجتناب ورزید.

برای وضوح مطلب این ارشادات کافی و وافی است چند روایات دیگری را نیز نقل میکنیم کہ سند اقوی نیست اما بقصد تائید و تقویت آنها تقدیم مینمائیم :

۱۔ عن عامر رحمہ اللہ تعالیٰ مرسلان اللہ لا یظن الی من یغضب بالسواد یوم القیامۃ (کزل العمال ص ۶۱، ۶۲)

قوجہ: از حضرت عامر رضی اللہ تعالیٰ عنہ روایت است کہ خضاب کنندہ گان سیاہ را خداوند جل جلالہ روز قیامت بہ نظر رحمت نہ بیند .

۲۔ عن ابی الدرداء رضی اللہ تعالیٰ عنہ مرفوعاً من یغضب بالسواد سود اللہ وجہہ یوم القیامۃ رواہ الطبرانی و ابن ابی عامر (کزل العمال ص ۶۱، ۶۲ جمع الوسائل ص ۱۲۵، ۱۲۶ و جز المسائل ص ۳۳۵، ۳۳۶)

کسی کہ خضاب سیاہ را استعمال کند خداوند جل جلالہ روز قیامت چہرہ او را سیاہ میگرداند .

۳۔ من مثل بالشعر لیس لہ عند اللہ علق (طبرانی)

قال فی النہایۃ مغلة الشعر حلقہ من الخدود وقل لعلہ او تغیرہ بالسواد (ص ۲۴ ج ۳)

کسی کہ مثلہ نمود با مویش در رحمت خداوند جل جلالہ او را سهم نباشد سعایہ و ابن اثیر آمدہ مراد از مثلہ تراشیدن موی رخسار است و بعضی علماء گفته اند کشیدن موی

منہید یا آنرا با سیاہ تبدیل نمودن است .

۴۔ عن النبی ﷺ قال: من اغتصب بالحناء والكحل ابراهیم غلیل الرحمن واول من اغتصب بالسواد فرعون (فرحوس دیلمی، السراج المندیر، کذل العیال، اوجہ المسالک، کشف الخفاء للحرانی)

خنہ اول از همه و خضاب با وسه را حضرت ابراهیم علیہ سلام نموده است و خضاب سیاہ را قبل از همه فرعون نموده است

اجماع مذاهب اربعہ

بر حرمت خضاب سیاہ مذاهب اربعہ اجماع دارند طور مثال بر تقدیم نمودن یک . یک قول اکتفاء کنیم.

احناف : علامہ علاء الدین حصکفی رحمہ اللہ میفرماید : (يستحب للرجل خضاب شعره ولحيته (الی قوله ويكره بالسواد).

قرجہ : خضاب نمودن سر و ریش برای مردان مستحب است اما رنگ سیاہ خضاب مکروه تحریمی است .

و علامہ شامی رحمہ اللہ میفرماید : (قوله ويكره بالسواد) ای لغیر الحرب قال فی الذبیرة : اما الخضاب بالسواد للغزو لیكون اھیب للعدو فهو محمود بالاتفاق وان یزین نفسه للنساء فمکروه وعلیہ عامة الشایخ (رد المحتار ص ۲۲۴ھ) .

بدون جہاد جہت ہر مقصد خضاب سیاہ مکروه است در ذخیرہ آمدہ توسط خضاب سیاہ مرعوب ساختن دشمن در جہاد مستحسن و محمود است خضاب نمودن شوہر برای خانم خویش مکروه است همین است مذهب تمام مشائخ .

علاوہ از این در فتاویٰ عالمگیری (ص ۳۵۹، ج ۵) و بر حاشیہ آن قاضی خان (ص ۴۱۲ ج ۳) بزازبہ (۳۷۷، ج ۶) الجوہرۃ الیسر بہ (ص ۳۶۱، ج ۲) و دیگر فتاویٰ نیز تنبیہ : در کتب فقہ درجانیکہ لفظ (مکروه) مطلق آمدہ باشد مراد از آن (مکروه تعریمی) است کہ یک قسم حرام است کہ در عذاب و گناہ مساوی با حرام است ، تفصیلش در آیندہ می آید .

• **مالکیان :** در کتب مالکیه چیزی در این مورد نیافتم البته شارح موطا مولانا ذکریا رحمه الله مینویسد : **وفي المحلی: یکره عند مالک صبغ الشعر بالسواد من غیر تمهیر (اوجز المسالك ص ۲۵۷ ج ۱)**

در محلی آمده که نزد امام مالک سیاه کردن موی مکروه است اما حرام نیست این توضیح در فوق ذکر شد که مراد از آن مکروه تحریمی است که در گناه کم از حرام نیست علامه محمد علی الشوکانی تحت روایت جابر (رض) مینویسد

والحمد لله يدل على مشروعية تغيير الشيب وانه غير مختص بالحية وعلى كراهة الخضاب بالسواد قال بذلك جماعة من العلماء قال النووي: والصحيح بل الصواب انه حرام ومعنى الخضاب بالسواد من صرح به صاحب الحاوي انتهى (نیل الاوطار ص ۱۴۰ ج ۱)

حدیث دلیل است بر اینکه تغییر دادن رنگ موی های سفید جواز دارد و این حکم مخصوص با ریش نیست بلکه تغییر دادن موی سر نیز جواز دارد و نیز این حدیث دلیل است بر کراهت خضاب سیاه یک جماعت علماء این چنین نظر دارند که خضاب سیاه ممنوع است امام بغوی و امام حاوی رحمهما الله میفرمایند : درست این است که خضاب سیاه حرام است **شافعیه :** امام محی الدین ابو ذکریا الشافعی رحمه الله میفرماید :

ومذهبنا استحباب خضاب الشيب للرجل والمرأة بصفرة او حرة ومحرم خضابه بالسواد على الاصح وقيل يكره كراهة تنزيه والمختار التحريم لقوله صلى الله عليه وسلم واجتنبوا السواد (شرح مسلم ص ۱۹۹ ج ۲)

در مذهب ما (شافع) برای مرد و زن خضاب رنگ زرد و سرخ مستحب است و طبق فوق رنگ خضاب سیاه حرام است و در یک قول ضعیف کراهت تنزیهی نیز آمده اما قول مختار قول حرمت است زیرا رسول الله صلی الله علیه وسلم فرموده است : **واجتنبوا السواد**.

حنابله : امام موفق الدین ابن قدامة الحنبلی رحمه الله میفرماید : **ویکره الخضاب بالسواد** قیل لابن عبد الله : **تکره الخضاب بالسواد** قال ای ولته قال : **وجاء ابو بکر بالیه الی رسول الله صلی الله علیه وسلم وراسه ولحیته کالثغامة بیاضاً فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم : غیروها وجنبوه السواد (المغنی ص ۹۹ ج ۱)**

خضاب رنگ سیاه مکروه است از امام احمد بن حنبل رحمه الله پرسیده شد شما رنگ

سیاہ را مکروہ دانستہ اہد فرمود بلی سوگند بر اللہ جل جلالہ حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ پدرش را نزد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم آورد کہ موی سر وریش او مانند پر نعام سفید بود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود : آنرا تغیر بدهید اما از رنگ سیاہ اجتناب ورزید

فتاویٰ اکابرین

در این مورد فتاویٰ اکابر متاخرین را تفصیلاً ذکر میکنیم :

۱ - علامہ عبدالحی لکنوی رحمہ اللہ میفرماید : (خضاب کردن و سیاہ کردن بہ رنگ سیاہ خالص ممنوع و گناہ کبیرہ است .

امام ابن حجر مکی رحمہ اللہ آنرا در زواجر گناہان کبیرہ درج نمودہ ، در حدیث شریف آمدہ است :

يكون في اخر الزمان قوم يخطبون بالسواد كحوصل الحمام لا يجدون رائحة الجنة رواه ابو داود والنسائي (الى قوله) وطيراني رحمه الله تعالى (روایت کردہ است (من خطب بالسواد سودا لله وجهه يوم القيامة - الى قوله)

توجہ : در زمانہ آخر مردمانی بیابند کہ موی و سر خویش را با رنگ سیاہ و خضاب مانند حوصلہ های کبوتران خضاب نمودہ باشد اینان خوشبونی بہشت را محسوس نمیکنند (ابو داؤد ، نسائی) و امام طبرانی رحمہ اللہ روایت نمودہ کسی کہ خضاب سیاہ نمود روز حشر خداوند جل جلالہ روی او را سیاہ کند

وملا علی قاری رحمہ اللہ تعالیٰ در شرح شمائل ترمذی رحمہ اللہ تعالیٰ می نویسد : ذهب اکثر العلماء الى كراهة الخضاب بالسواد وجنح النووي الى انها كراهة تحرير وان من العلماء من رخص له ليجها ولم يرخص فيه لغيرة انتهى (مجموعۃ الفتاویٰ علی هامش خلاصۃ الفتاویٰ ص ۲۸۰)

یعنی اکثر علماء خضاب را مکروہ قرار دادہ اند میلان امام نووی رحمہ اللہ سوی کراہت تحریمی است بعضی علماء تنها در وقت جہاد اجازہ دادہ اند علاوہ از آن سیاہ کردن موی و سر با خضاب در مقصد دیگر جواز ندارد

۲ - فقیہ النفس مولانا رشید احمد گنگوہی رحمہ اللہ فرمودہ رنگ نمودن موی با ہر

چیز علاوہ سیاہ جواز دارد (فتاویٰ رشیدیہ ص ۴۸۲) خضاب سیاہ در هیچ صورت برای مردان درست نیست (فتاویٰ رشیدیہ ۴۸۹)

۳ - فتویٰ حکم الامتہ حضرت مولانا تہاوی رحمہ اللہ .

سوال : آیا خضاب نمودن مردان با خضاب سیاہ جواز دارد یا خیر ؟

الجواب : خضاب نمودن با رنگ سیاہ حرام است زیرا کلیا در این مورد و جزئیا و بعد

آمدہ کما روی مسلم :

عن جابر رضی اللہ تعالیٰ عنہ قال قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ہانی لحافہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ یوم لم یح
مکبہ وراسہ ولحیثہ کالغمامۃ بیاضا فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم غیرواہلذا یثنی واجتلموا السواد
والامر للوجوب بوترک الواجب یوجب الوعید (امداد الفتاویٰ ص ۲۱۸ ج ۲)

در این مورد رسالہ بنام (القول السداد فی الخضاب بالسواد) تحریر فرمودہ آنرا
ملاحظہ نمایند امداد الفتاویٰ (۲۱۸ ، ج ۴) .

۴ - حضرت مولانا شاہ انور شاہ کشمیری صاحب میفرماید :

وفي الحديث النهي الشديد عن الخضاب الاسود الذي لا يتميز به بين الشيخ والشاب (الى قوله)
والوسمة اذا لم تكن اسودا شد السواد ويمتيز بين الشيخ والشاب جائزة كما في موطن محمد رحمه الله
تعالى (العرف الشاذلي على الترمذي ص ۱۰۱ ج ۱)

در مورد چنین خضاب در حدیث معانعت آمدہ کہ در استعمال آن جوان و پیر یک
برابر اند و سمہ کہ زیاد سیاہ نباشد و با آن بین جوان و پیر امتیاز میآید استعمال آن جایز
ست طبقہ کہ در موطن امام محمد رحمہ اللہ آمدہ است :

۵ - مولانا خلیل احمد سہانفوری رحمہ اللہ میفرماید :

وفي الحديث عهد شديد في عصابة الشعر بالسواد وهو مكروه كراهة تحريم . (بذل المجہود

ص ۹۲ ج ۱)

در این حدیث بر خضاب سیاہ وعید شدید آمدہ و آنرا مکروه تحریمی قرار دادہ است .

۶ - حضرت مولانا عزیر الرحمن صاحب مفتی دارالعلوم دیوبند چنین فتویٰ دادہ

سوال : کسی کہ با خضاب سیاہ مویش را سیاہ کند آیا خلف او اقتداء جواز دارد ؟

الجواب : خلف او اقتدا مکروه است (فتاوی دارالعلوم دیوبند ص ۱۸، ج ۳)

۷۔ مفتی اعظم ہند مفتی کفایت اللہ صاحب فتویٰ دادہ کہ : خضاب رنگ سیاہ برای مجاہدین محمود و مستحسن است اما بقصد زینت خضاب سیاہ خالص مکروه است (کفایت المفتی ص ۱۷۲، ج ۹)

۸۔ شیخ الحدیث مولانا محمد ذکریا صاحب در اوجز المسالک ص ۳۳۴، الجواب : (۶) در حصہ خضاب دلائل مفصل را قید قلم نموده است .

۹۔ سیدی و مرشدی مفتی رشید احمد صاحب لہیانوی دام مجدہم میفرماید :

سوال : آیا حافظیکہ ریش خود را سیاہ کردہ باشد خلف او تراویح جواز دارد یا خیر؟

بینوا توجروا

الجواب : خضاب کنندہ سیاہ فاسق است لہذا تراویح خلف او مکروه تحریمی است در صورت نبودن امام صالح خلف او اقتداء جواز دارد (احسن الفتاویٰ ص ۲۹۴، ج ۳۔ اردو)

۱۰۔ حضرت مولانا عبدالرحیم صاحب فتویٰ دادہ :

سوال : در صورتیکہ موی سر یک شخص در جوانی سفید شود آیا خضاب نمودن بر آن

جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب : خضاب سیاہ شدید جرم است در حدیث بر آن وعید آمدہ فتاویٰ رحیمہ

(ص ۲۹ ج ۶)

بعد از دلائل منع ، دلائل مجوزین را قید قلم میکنیم :

دلائل مجوزین ۱ - رایت سر فہرست مجوزین خضاب سیاہ این روایت سنن ابن

ماجہ است :

ان احسن ما اعتض بہم ہلہذا السواد ارغب للنساء کہ فیکم و اہب لکم فی صدور عدوکم .

الجواب : این روایت سنداً ضعیف است بالمقابل روایات صحیح مسلم سنن ابی داود

نسائی و غیرہ در حرمت خضاب بالسواد آمدہ کہ قوی است و تحت آن محشی ابن ماجہ

شیخ عبدالعزیز میفرماید :

ان احسن ما اعتض بہم لہذا السواد ہذا مخالف لروایۃ جابر السابقۃ و هو صحیح اخرجه مسلم

(الى قوله) وهذا الحديث ضعيف لان دفاع السدوسى ضعيف وفي التعريب وعبدالمجيد بن ضفى لى
الحديث بمذهب الجمهور المنع. (حاشية سنن ابن ماجة ص ۲۵۸)

مولانا عبدالحى لکنوی در حصه این روایت میفرماید :

ففى سندہ ضعف فلابا عارض الروایات الصحیحة (التعلیق المجدد ص ۳۱۲)

۲ — عمل بعضی صحابه کرام استعمال خضاب سیاه بوده یعنی بعضی صحابه کرام
خضاب سیاه را استعمال می کردند .

الجواب : احادیث منع و حرمت قولی است که بنا بر اصول حدیث ترجع دارد نیز
روایات قولی مرفوع و روایات فعلی موقوف است و روایات نهی سندا قوی اند و روایات
اباحت ضعیف پس به هر صورت روایات نهی قوی است ..

ممکن آن صحابه کرام از این روایات مطلع نشده باشند پس معذور پنداشته میشوند و
یا در مواقع جهاد چنین نموده باشند همین قرین قیاس است زیرا دایم با دشمن بر سر پیکار
می بودند و یا مراد از خضاب سیاه مائل به سیاه است تابین شیخ و شاب امتیاز دشوار نشود
که از آن تعبیر به سیاه شده است .

۳ — فقها کرام رحمهم الله خضاب سیاه را مکروه گفته و ارتکاب مکروه قابل نکیر نیست

الجواب : در احادیث ممانعت صریح از آن وارد شده و بر مرتکب وعید شده آمده است
چنانچه قبلا ذکر نمودیم فقهاء کرام هم آنرا حرام یا گناه کبیره گفته اند البته بعضی آنرا
مکروه گفته اند که مراد از آن مکروه تحریمی است .

قال فی المهر: والمکروه فی هذا الباب نوعان احدهما: ما یکره تحریمًا وهو المحل عند اطلاقهم
کما فی ذکوة الفتح (رد المحتار ص ۱۳۹ج۱)

درجه مکروه حرام و یا قریب به حرام است طبقه که در هدایه آمده :

تکلیوا فی معنی المکروه والبروی عن محمد رحمه الله تعالى: نصاب ان کل مکروه حرام الا انه لما لم
یمدیه نصابا طاعا لم یطلق علیه لفظ الحرام وعن ابی حنیفة و ابی یوسف رحمهما الله تعالى انه الى الحرام
اقرب (هدایة ص ۲۵۲ج۲)

مکروه نزد امام محمد حرام را گویند اما جهت نیافتن دلیل قطعی آنرا حرام نگفتند نزد

امام ابو حنیفہ و ابو یوسف رحمہ اللہ قریب بہ حرام است عوام مکروہ را جرم اندک بدانند اما نزد فقہا نزدیک بہ حرام است امام مرغینانی رحمہ اللہ میفرماید :

و یکرہ اکل الضبع والضب و السلحفا و الزنبور و الحشرات کلھا (ہدایۃ ص ۴۴۱)

خوردن ضبع، سنگ پشت زنبور و تمام حشرات الارض مکروہ است آیا کدام شخص حلیم البطع خوردن مار و گژدم را مکروہ می پندارد پس اگر در ضمن مکروہ مرتکب حرام میگردد پس دو چند گناہ بدوش او لازم گردد.

۴ - امام ابو یوسف رحمہ اللہ در حصہ خانم جوان جہت دلجوئی آن خضاب سیاہ را جائز قرار دادہ مانندیکہ در فتاوی شامی و عالمگیری آمدہ بسوی امام ابو یوسف این قول منسوب شدہ است : کما یحبہن ان یتزینن ل یحبہن ان یتزین لہا.

الجواب : در این مورد حضرت تہا نوی رحمہ اللہ میفرماید : بعضی مردم این روایت امام ابو یوسف رحمہ اللہ را نقل نمودہ بشرط ثبوت این روایت کہ امام ابو یوسف رحمہ اللہ از آن رجوع نکرده باشد در رسم المفتی آمدہ در صورت اختلاف بین صاحبین روایت کسی معتبر است کہ با امام صاحب اتفاقی داشتہ باشد در صورتیکہ با نص صریح نیز مخالف نباشد لذا عمل بر قول ابو یوسف رحمہ اللہ خلاف اصول مقررہ مذهب حنفی است و خلاف دبانہ، در اینجا نیز در اصلاح الرسوم (ص ۲۴) آمدہ است کہ یا امام ابو یوسف رحمہ اللہ از فوٹش رجوع نمودہ و یا قول او در اینجا مرجوح است : ومن فعل ذلك لیزین نفسه للنساء ولیحب نفسه الیہن فلذلك مکروہ علیہ عامۃ المشائخ عامل گیری ص ۴۵۹ شامی ص ۴۴۲

مسائل راجح و مستند را نظر انداز نمودن و قول ضرورت را جہت مقصد خود گرفتن اتباع شریعت نہ بلکہ اتباع ہوی است، اقوال زیادی غیر مرجوح و غیر مفتی بہ در کتب فقہ بہ حضرت امام ابو یوسف منسوب شدہ مجوزین خضاب ممکن در طول عمر ہم بر آن مسائل عمل نکرده باشند پس در حصہ این قول چرا پافشاری میکنند پس اگر ہر شخص اقوال من پسند خود را از کتب انتخاب کند پس برادران اسلام خداوند جل جلالہ حافظ دین خود باشد . خلاصہ اینکہ استعمال خضاب سیاہ نزد فقہا و محدثین ناجائز است و اسرار نمودن بر این گناہ سنگین است از نظر حدیث موی سفید ریش و سر نور مؤمن است .

عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا تلتفتوا الذهب ما من مسلم يذهب في الاسلام قال عن سفيان الا كان له نوراً يوم القيامة وقال في حديث يبي الا كتب له بها حسنة وحط عنه بها خطيئة (سنن ابى داود ص: ۱۲۲ ج: ۲).

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرموده موهای سفید را نکشید و کسیکه در اسلام موی او سفید شد آن موی سفید در روز قیامت نور او باشد و عوض هر موی سفید برایش یک نیکی داده شود و یک خطا یش عفو گردد پس فیصله کنید که تبدیل نمودن نور به ظلمت چگونه است .

روی ابوالقاسم القشیری رحمه الله تعالى فی الرسالة قال حکى ابو عبد الله الحسين بن عبد الله بن سعيد قال كان القاضي يحيى بن اكرم صديقاً لى وكلين يودى واودة فمات فكشف اشعثى ان اراه فى المنام فاقول له ما فعل الله بك افرأيت ليلة فى المنام قطعت ما فعل الله بك ا فقال غفر لى الا انه وبخنى ثم قال لى يا يحيى خلطت على نفسك فى دار الدنيا فقلت يا رب اكلف على حديثى به ا يوم معاوية الضري عن الاعشى عن ابى صالح عن ابى هريرة رضى الله تعالى عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم انك قلت لى لا استحيى ان اعذب شعبة بالدار فقال قد عفوت عنك يا يحيى وصدق نبى الانك خلطت على نفسك فى دار الدنيا (شذرات الذهب ص: ۱۰۲ ج: ۲)

امام ابوالقاسم القشیری رحمه الله در رساله خویش روایت نموده که ابو عبدالله حسین بن عبدالله بن سعید رحمه الله فرموده است که قاضی یحیی بن اکثم رفیقم بود با هم محبت داشتیم بعد از وفاتش خواهش داشتم اگر او را در خواب ببینم و بپرسم که خداوند جل جلاله با او چه معامله کرد ؟ بالآخره او را در خواب دیدم ، از او پرسیدم که خداوند جل جلاله با توجه معامله کرد ؟ گفت : مرا بخشید ! البته اینقدر معامله شد که از دربار او منع شدم و برای من گفته شد که : ای یحیی تو در دنیا یک اندازه تقصیر کرده بودی ، گفتم : پروردگارا ! این کار بنا بر غفلت کردم و علت غفلت من این بود که بر یک حدیث اعتماد داشتم که برایم ابو معاویه از اعمش و اعمش از ابو صالح و ابو صالح از ابو هریره رضی الله تعالی عنه نقل کرده بود که رسول الله صلى الله عليه وسلم فرموده اند که ارشاد الهی است : از داخل نمودن موی سفید در دوزخ حیا میدارم ، پس خداوند جل جلاله فرمود : ای یحیی

تو را عفوہ کردم و پیامرم راست گفته ، اما تو یک اندازہ تقصیر کردہ در دنیا کردہ بودی !
رحمت حق بہا نمی جوید رحمت حق بہانہ می جوید

گویا موی سفید وسیلہ رحمت الہی است و سبب مغفرت اوست ، بندہ نادان با پوشانیدن موی سفید از رحمت الہی اعراض میدارد ، شاعر چہ خوب گفتہ است :

موی زمینی والشیب حل عمری و ابعد شی ان یورد شہاب
اذا مر عمر المرء لیس براج وان حل شیب لم یفد غضاب

مسائل متفرقہ

۱- رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم در احادیث مختلف ترغیب دادہ بہ تغیر دادن موی سفید و فضیلت استعمال خینہ و وسہ را نمودہ اند علاوہ از این از حضرت ابوبکر صدیق و حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما و از دیگر صحابہ کرام نیز استعمال خینہ ثابت است اما شخصا آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم خینہ استعمال نکرده است، در این مورد دو نوع احادیث منقول است، علامہ نووی رحمہ اللہ نیفرماید کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خینہ استعمال نکرده بود، امام مالک رحمہ اللہ میفرماید :

لم یجدہ الا کثرون لحذیف الس رضی اللہ تعالیٰ عنہ و هو ملعب مالک رضی اللہ تعالیٰ عنہ (شرح مسلم ص ۲۵۹ ج ۲)

ہمین است نظر علمائہ احناف کما صرح بہ ف الشامیہ (ص ۴۲۲ ج ۶) اما قول قبضہ علامہ نووی رحمہ اللہ اینست :

والیختار انہ صلی اللہ علیہ وسلم صبغ فی وقتہ و ترکہ فی معظم الاوقات فاعبر کل بما رای و هو صادق و هذا التأویل کالمعتین (شرح مسلم ص ۲۵۹ ج ۲)

قول مختار اینست کہ احياناً رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خینہ و وسہ استعمال نمودہ اند اما اکثر اوقات استعمال نکرده اند ، پس ہر صحابی طبق مشاہدہ خویش نظر دادہ است .

۲ - خینہ سرخ در سر وریش مستحب است و شعار خاص مسلمانان است البتہ مرد حق خینہ کردن دست و پا را ندارد تا با دوشیزگان مشابہ نشود (عالمگیری : ۳۵۹ ج ۵) در

المختار ۴۲۲ ج ۶) .

۳ - بلا ضرورت خینہ کردن دست و پای اطفال جواز ندارد (عالمگیری : ۳۵۹، ج ۵)

(خلاصہ الفتاویٰ : ۳۷۳، ج ۴) .

۴ - در حق خانم ها خینہ نمودن دست و پا مستحب است (مرقات : ص ۳۰۴، ج ۸) .

۵ - مجاہد جہت مرعوب ساختن دشمن حق حضاب سیاہ را دارد بلکہ حضاب سیاہ

در حق او مستحسن است (رد المختار : ص ۴۲۷، ج ۶) .

۶ - تیار نمودن و فروختن حضاب سیاہ جواز دارد زیرا در یک محل جواز دارد یعنی

در صورت مرعوب ساختن دشمن اما فروختن آن بر کسی کہ بدون این ضرورت حضاب میکنند جواز ندارد کما فی رد المختار وغیرہ .

۷ - اگر کسی با خینہ نا پاک خینہ نمود اما در آخر آنرا سہ مرتبہ شست جواز دارد

با وجودیکہ رنگ آن باقی بماند (در المختار : ص ۲۲۹، ج ۱)

۸ - کشیدن موی سفید سر و ریش جواز ندارد .

لما قال صلّی اللہ علیہ وسلم لا تفتقوا الشیْب فانہ نور المسلم الحدیث (رواہ الاربعۃ)

محمد ابراہیم

نائب مفتی دار الافتاء والارشاد

۲۴ رجب ۱۴۱۳ھ

این ضمیمہ را از ابتدا تا انتہاء مطالعہ نمودیم - درست است

وشید احمد (۱۵ شعبان ۱۴۱۳ھ)

قوم مخلصون ہاں سواذ آخر الزمان کواصل الحماہ لا یرمون رائحة الجنة «رواہ النسائی و ابوداؤد»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَمَنْ النَّاسُ مَنْ يَشْتَرِ لَهُوَ الْحَدِيثُ يُضِلُّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ يَنْتَرِ عَلَيْهِ وَتَخِذَهَا هُزُوءًا
أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ﴾ ﴿۶﴾ «۲۰۳۱»

المصباح الفراء للوقایه عن عذاب الغناء

نبوت حرمت ساز و سرود از قرآن، حدیث و اجماع ائمه رحمهم الله.

افاضه : فقیه العصر دامت برکاتهم .

تحریر : حضرت مفتی محمد ابراهیم صادق آبادی مد ظله

المصباح الفراء للوقایه عن عذاب الغناء

● بر ساز و سرود لعنت خداوند جل جلاله و رسول او،

● زلزله، خسف و مسخ .

● وعید عذاب های گوناگون .

● آیات قرآنی

● احادیث مبارکه

● ائمه اربعه رحمهم الله

شنیدن ساز و سرود حرام و ریشه تمام جرایم است

سوال : پروفیسر فاکولتہ ما میگوید شنیدن ساز و سرود جواز دارد زیرا در حضور رسول الله صلی الله علیه وسلم دف زده شده و او صلی الله علیه وسلم مانع نشده پس آلات جدید موسیقی متبادل دف است از ینجاست که صوفیای کرام در قوالی از آن کار میگیرند

و موسیقی غذای روح است، منع نمودن از آن اختراع مولوی های جدید است از نظر قرآن و سنت در این مورد معلومات دهید، بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : مقام حسرت است پیامبریکه مقصد بعثت او از بین بردن ساز و سرود بود امتی های نام نهاد او دل باخته و فذائی چنین جرم اند بلکه بدین عمل بی حیائی اسناد جواز آن را مهیا میکنند حرمت ساز و سرود بعد از گذشت ۱۴۰۰ سال همان طور لازوال و تا روز قیامت محفوظ است با مخالفت یا موافقت شما بر کدام مسئله اثری نمی افتد چیزیکه شرعا حلال است تا دم قیامت حلال خواهد باشد و چیزیکه از روزی شروع حرام است او نیز تا روز قیامت حرام خواهد باشد با وجودیکه همه مردم خلاف آن نیز باشند، مسئله حرکت موسیقی از نگاه شریعت مطهره چنین مسئله با دلیل است که نیازمند بر دلیل نیست چنین نوع حرام قطعی را مباح قرار دادن مترادف چنین جسارت است که کسی صدا زند و بگوید که از نگاه شرع زنا، شراب نوشی، سود خوری و رشوت جاز است پس گفته چنین فرد هیچ قابل اعتناء نباشد و نه ضرورت باشد بر ضیاع وقت در تردید آن اما باید چه کرده شود؟ در این دور هوا پرستی تحت عنوان علم و تحقیق که کدام خس و خاشاک تقدیم میشود آن نا واقفان از دین آنرا به اسم تحقیق جدید عنوان میدهند چنین کفر و الحاد از قسمت بد در معاشره زود انتشار می یابد، بعد از چند سطور تمهیدی بر حرمت موسیقی دلائل ذیل تقدیم میکنیم :

دلائل حرمت

آیات قرآنیہ :

۱ - ﴿وَمَنْ أَلَّاتَيْنِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ يُفْعَلْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ يَمْتَرِ عَلَيْهِ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٣١﴾﴾ (۶۰)

و بعضی از مردم کسانی اند که میخرند چیزی را که غافل کننده است با مردم را از راه خدت در نا آگاهی گمراه سازد و بپیگرد آنرا مسخره بازی اینها را باشد عذاب ذلیل کننده.

امام ابن کثیر رحمه الله در تفسیر این آیات مینویسد :

عن ابی الصهباء المکری انه سمع عبد الله بن مسعود رضي الله تعالى عنه وهو يسأل عن هذه الآية (ومن

الناس من یهتري لهو الحديث ليضل عن سبيل الله فقال عبد الله بن مسعود رضي الله تعالى عنه الغناء والله الذي لا اله الا هو يرحمنا ثلاث مرار
وكذا قال ابن عباس وجابر رضي الله تعالى عنهم وعكرمة وسعيد بن جبيرة ومجاهد ومكحول وعمر بن شعيب وعلي بن بلال رحمهم الله.

وقال الحسن البصري رحمه الله تعالى نزلت هذه الآية (ومن الناس من يهتري لهو الحديث ليضل عن سبيل الله بغرر علمي في الغناء والمزامير) (تفسير ابن كثير ص ۴۴۴)

حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله تعالى عنه سه مرتبه سرگند برداشت و فرمود كه مراد از لهو الحديث ساز و سرود است حضرت ابن عباس رضي الله تعالى عنه و جابر رضي الله تعالى عنه و حضرت عكرمة سعيد بن جبيرة مجاهد مكحول عمرو بن شعيب علي بن بديم رحمه الله در تفسير اين آيات نيز چنين گفته اند كه مراد از لهو الحديث ساز و سرود است و حضرت حسن بصرى رحمه الله ميفرمايد كه اين آيات متعلق ساز و سرود نازل شده است .
تفسير قرطبي (ص ۵۱، ج ۱۴) بغوي (ص ۴۰۸، ج ۴) خازن ۴۶۸ الجواب : ۳ مدارك بهامش خازن (۴۶۸، ج ۳) مظهری ۲۴۶، ج ۷) و غيره تفاسير

۲- ﴿وَأَسْتَفْزِزُ مَنِ اسْتَفْزَعَتْ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ﴾ (۱۷: ۶۴)

و بر انگيخته ساز کسی را كه ميتوانی بر انگيخته ساختن صدای خود.
امام ابن كثير رحمه الله در تفسير اين آيت ميفرمايد :

وقوله تعالى : «وَأَسْتَفْزِزُ مَنِ اسْتَفْزَعَتْ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ قِيلَ هُوَ الْغَنَاءُ قَالَ مجاهد رحمه الله تعالى يا لله و الغناء اي استغفهم بذلك وقال ابن عباس رضي الله تعالى عنهم يا قوله (وَأَسْتَفْزِزُ مَنِ اسْتَفْزَعَتْ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ) قَالَ كل دافع دعا الى معصية لله عز وجل وقاله قتادة رحمه الله تعالى واختاره ابن جرير رحمه الله تعالى) (تفسير ابن كثير ص ۴۴۰)

مراد در اين آيات از صدای شيطاني ساز و سرود است امام مجاهد رحمه الله ميفرمايد مقصد آن اين است كه اي ابليس آنان را با سيل و بازی و ساز و سرود مغلوب كن و حضرت ابن عباس رضي الله تعالى عنه ميفرمايد مراد از اين آيات هر صدای است كه دعوت ميدهد سوى نافرمانی خداوند جل جلاله همين است نظر قتاده و ابن جرير رحمه الله .
حافظ ابن قيم رحمه الله در ذيل اين آيات مینويسد :

ومن العلوم ان الغناء من اعظم الدواعى الى البهسية ولهذا فسر صوت الشيطان به (اغاثة للمعان

ص ۲۵۵هـ)

همه میدانند که در دعوت دهندگان به سونی معصیت ساز و سرود داعی بزرگ است از اینجاست که تفسیر شده به صدای شیطانی

۳ - ﴿ اِنَّ هَذَا لَكَبِيرٌ سَجَبٌ ۝ وَفَعَلَكُنْ وَلَا تَكُنْ ۝ ۱۰ ۝ وَأَنْتُمْ كُنْتُمْ ۝ ۱۱ ۝ ﴾ (۵۹:۵۳)

آیا شما از این کلام تعجب میکنید و می خندید و نمیگرستید و شما تکبر کنان اید.

امام ابن کثیر رحمه الله در تفسیر لفظ (سامدون) فرموده است :

عن ابن عباس رضي الله تعالى عنهما قال الغناء هي عناية احمد بن ابي لهث (وكلما قال عكرمة رحمه الله تعالى) (تفسير ابن کثیر ص ۱۶۰هـ)

ابن عباس رضي الله تعالى عنه میفرماید که معنای آن ساز است همین است قول عکرمة رحمه الله تفسیر ابن جریر (ص ۴۳، ج ۲۷) قرطبی (۱۲۳، ج ۱۷، روح المعانی ۷۲، ج ۲۷) و غیره تفاسیر.

۴ - وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا . ۷۲، ۷۵.

و آنان در سخنان بیهوده شامل نمیشوند و اگر نزدیک مشغله های بیهوده گذر کنند پس گذر میکنند با سنجیدگی.

امام ابوبکر حصاص رحمه الله در تفسیر این آیات مینویسد : عن ابي حنيفة رحمه الله الزور الغناء (احکام القرآن ۳۰۰، ج)

امام ابوحنیفه رحمه الله میفرماید : معنای کلمه (زور) ساز و سرود است، علامه حسین بن مسعود بقوی رحمه الله میفرماید : وقال محمد بن الحنفية رحمه الله تعالى لا يشهدون اللغو والغناء.

حضرت محمد بن حنيفة رحمه الله میفرماید که در سخنان بیهوده و مجلس ساز و سرود شامل نمی شوند.

امام ابن جریر رحمه الله با جمع نمودن اقوال مختلف میفرماید : فأولى الاقوال بالصواب تلويحه ان يقال الذين لا يشهدون الزور شيئا من الباطل لا من الغناء ولا كذا ولا غيره وكل ما لزمه اسم الزور. (تفسير ابن جرير ص ۱۹۴هـ)

درست ترین اقوال اینست که آن بنده های رحمن کسانی اند که در هیچ نوع باطل

شرکت نہ می ورزند، نہ در مجلس شرک، نہ در ساز و سرود و نہ در کذب و دروغ و نہ در عمل دیگری کہ بر آن اطلاق (زور میشود) .

احادیث مبارکہ

۱- لیکوش من امی القوام یستحلون المحر والمحریر والمحر والمحرار. (صحیح بخاری)

در امت من افرادی پیدا میشوند کہ زنا کردن ، پوشیدن ابریشم، شراب نوشیدن و ساز و سرود را حلال قرار میدهند .

لیشرین ناس من امی الخمر یسبونہا بغیر اسمہا یعرف علی رؤسہم بالمحارف والمغنیات یخسف للہ بھم الارض ویجعل منھم القرد والخنأزیر . (ابوداؤد ابن ماجہ، ابن حبان)

در امت من بعضی افراد شراب بنوشند اما اسم انرا تبدیل کنند مجلس آنان گرم باشد از ساز و سرود و زنہای سازندہ، خداوند جل جلالہ آنان را در زمین خسف میکنند و آنان را شادی و خوگ میگرداند .

۳ - عن نافع رحمہ اللہ تعالیٰ ان ابن عمر رضی اللہ عنہما سمع صوت زمار قراع فوضع اصبعہ فی اذنیہ وغدلی راحلہ عن الطريق وهو یقول یا نافع یا نافع اسمع ! فاقول نعم فمضی حتی قلبا لا فروع یدہ وعذلی راحلہ فی الطريق وقال رایع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سمع زمار قراع فصنع مثل هذا) احمد، ابوداؤد، ابن ماجہ

حضرت نافع رحمہ اللہ میفرماید کہ حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ در راہی بود کہ صدای توله چوپان را شنید کلک هایش را در گوش داد و یک طرف از راہ روان شد و میگفت ای نافع ای نافع آیا صدائی توله را می شنوی؟ من میگفتم : بلی ! روان بود تا آنکہ گفتم نہ ! نمی شنوم، پس انگشت هایش از گوش ها کشید و مرکبش را پس بسوی راہ درست باز گردانید و فرمود : دیدہ بودم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم را کہ شنید صدای توله چوپان را پس نمود مانندیکہ من نمودم .

پس فکر کنید کدام صدای شیطانی را کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم یک لحظہ بہ آن گوش نگرفته بود پس اسم مبارک آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را گرفته و فریضہ ساز و سرود شب و روز در انجام میدہیم و در مجلس ملعون این عمل داخل میشویم و سرایت این زہر آنقدر زیاد شدہ کہ یک انسان شریف با رہگذری از سمع آن محفوظ نمی ماند .

۴- في هذه الامة عصف ومسح وقذف فقال رجل من المسلمين يا رسول الله ومعى ذلك قال اذا ظهرت القيامة والاعراف وهربوا الخمر والخبور (جامع ترمذى)

در این امت آفت های ذیل می آید : خسف شدن در زمین، مسخ شدن ویر مردم باریدن سنگ، کسی پرسید یا رسول الله چه وقت خواهد باشد آن ؟ فرمودند : وقتی که زمانه خانم های سازنده آید و ساز و سرود عام شود و شراب نوشی عام گردد .

۵ - ان الله عزوجل بعثى هدى ورحمة للمؤمنين وامرني بحق المزامير والاولئ والصليب وامر المجاهلية (احمد، ابو داود، الطيالسي)

خداوند جل جلاله فرستاده است من را رحمت و هدایت برای مومنان و حکم نموده است من را بر از بین بردن ساز و سرود تعویذهای خطا و صلیت و کارهای زمانه جاهلیت.

۶ - الكوبة حرام والدين حرام والزامير حرام (مسند، بیهقی، بزاز)
طلبه حرام است و ظرف شراب حرام است مزامیر یعنی آلات ساز و سرود حرام است حکم حرمت ظروف شراب در ابتداء بود بعدا منسوخ گردید

۷ - الغناء يذهب العقاقير في القلب كما يذهب الماء البقل (ابو داود، بیهقی، ابن ابی الدنیا)
ساز و سرود در قلب نفاق را می رویاند مانند یک آب سبزه را می رویاند .

۸ - وظهرت القيامة والمعازف وهربوا الخمر ولعن اخر هذه الامة اولها فارتقبوا عند ذلك رجما حراما وزلزلة وعصفاء وقلها وابتت تتابع كنظام بال قطع سلكه (جامع ترمذى)

وقتی که ظهور خانم های سرود گوئی و سازنده ها ظهور کنند و شراب به کثرت نوشیده شود و افراد آخری امت بر افراد اول آن لعنت گویند (طعنه گوئی کنند پس انتظار کشید عذاب های ذیل را) باد گرم و زلزله و خسف و مسخ و قذف (سنگ باران) و نشانه های یکی بعد دیگری مانند طوق که تار آن بریده شود و دانه ها یک، یک بیفتند.

۹ - اذا فعلت امي خمس عشرة عصلة حلت بها الهلاک وفيها والخذلت القيامة المعازف (جامع ترمذى)

وقتی که این پانزده عمل کثرت یابد در امت پس نازل گردد بر آنان مصائب یکی از آنها وقتی که عام شود زنهای سازنده و ساز و سرود

۱۰ - صولتان ملعونان في الدنيا والاخر هما زمار عند ذمة ورة عند مصيبة (الدار بیهقی، ابن مردویه)

دو صدا در دنیا و آخرت ملعون است یکی با سازندگی صدای ساز و طبله دوم در وقت مصیبت صدا کشیدن (چیخ زدن).

۱۱- مپیمن صوتین احقین فاجرین صوت عند نغمه لهو ولعب مزامیر الشیطان و صوت عند مصیبه لطم و جوق و شق و جیوب (مستدرکاً که ص. ۳۴۳ مصنف این ابی شیهه ۳۴۳ و غیرها) باز گردانیده شده ام از دو صدای احمقانه فاجران صدای نغمه لهو و لعب دار صدای شیطان باجه ها دوم در وقت مصیبت از پاره کردن گریبان و زدن روی (از نوحه) در وقت مصیبت.

۱۲- الجرس مزامیر الشیطان (صحیح مسلم، سنن ابی داود)

جرس باجه های شیطانی است.

۱۳- یمنع قوم من هذه الامة فی اخر الزمان قرعة و عذاباً قالوا یا رسول الله لیس یشهدون ان لا اله الا الله وان محمدنا رسول الله قال بلی و یصومون و یحجون و یصلون قیل فما بالهم قال اتحلوا بالمعازف و القينات (مسند ابی الدنیا)

در آخر این امت بعضی مردم بر شکل شادی ها و بعضی مردم به شکل خوگان مسخ شوند صحابه رضی الله تعالی عنهم عرض نمودند: یا رسول الله! آیا آنان در آن وقت گواهی نمیدهند که جزء خدا معبودی نیست و شما رسول او اید؟ رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود چرا نه! بلکه بالاتر از آن روزه میگیرند، حج میکنند و نماز میگذارند، صحابه کرام عرض نمودند: پس از کدام سبب این باشد عذاب آنان؟ فرمود: شغل زنهای سازنده تبله و باجه را اختیار میکنند.

بلاختصار بر این چند روایات اکتفاء نمودیم حضرت مفتی محمد شفیع قدس سره کتاب کشف الغناء عن وصف الغناء تحت احکام القرآن (ص ۲۰۳، ج ۳) برای موضع کتاب جامع ترتیب نموده که روایت مزید در آن موجود است مولانا عبدالمعز صاحب آن کتاب را ترجمه نموده بنام اسلام و موسیقی که روایت دیگر را بر آن اضافه نموده

اجماع ائمه رحمهم الله

بر حرمت ساز و سرود ائمه اربعه اتفاق دارند که اضافه از ده روایات در کتب آنها به نظر میرسد مایان بدین عبارت اکتفاء نمودیم

۱ - امام زين الدين ابن نجيم حنفى رحمه الله ميفرمايد :

(قوله اويهي للعاس) لانه يجمع العاس على ارتكاب كبيرة كذا في الهداية وظاهرة ان الغناء كبيرة وان لم يكن للعاس بل لاسماع نفسه رفعا للوحشة وهو قول شيخ الاسلام رحمه الله تعالى فانه قال بعموم المنع.

وفي المعراج الملاهي نوعان محرم وهو الالاف المطربة من غير الغناء كالزممار سواء كان من عود او قصب كالشبابه او غيره كالعود والطنبور لما روى ابو امامة رضى الله عنه انه عليه الصلوة والسلام قال ان الله يعطى رحمة للعالمين وامرني عمى المعازف والمزامير ولانه مطرب مصدع ذكر الله تعالى والنوع الثاني مباح وهو الدف في النكاح. (البحر الرائق ص ۳۳۳)

در محضر مردم شهادت سازنده بکلی قبول نیست زیرا او مردم را بر ارتکاب گناه كبيره گرد آورده است. در هدایه اینچنین آمده : مقصد ظاهر آن این است بلکه تنها برای دور نمودن وحشت و تنهائی خویش بخواند همین است قول شیخ الاسلام خواهرزاده رحمه الله که آنان سازندگی را مطلقا منع نموده اند و در معراج الدرایه آمده که تماشا وسیل دو نوع است : یکی حرام است و او آنکه بدون ساز باشد تنها برای خلق نمودن هیجان و مستی با آله که هیجان و مستی را خلق کند عام است اگر عود و طنبور باشد و یا تبله و غیره، علت حرمت را رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشاد فرموده که خداوند جل جلاله من را برای جهانیان رحمت فرستاد و حکم نمود بر از بین بردن آلات ساز و سرود.

علت دوهم حرمت این است که این مستی و صدا مانع ذکر الهی است و قسم دوهم تفریح جواز دارد و آداتی که در وقت نکاح دف زده شود اکثر فقهاء رحمهم الله آنرا نیز ناجائز قرار داده اند.

تفصیل قرار ذیل است علامه بن محمد بن خطاب مالکی رحمهم الله میفرماید :

قال في التوضيح الغناء ان كان بغير آلة فهو مكروه.

واما الغناء بالآلة فان كانت ذات اوتار كالعود والطنبور لم يمنع وكذلك المزممار والظاهر عند بعض العلماء ان ذلك يلحق بالبحر مائة وان كان مبهما اطلق في سماع العود انه مكروه قد يرد بذلك التصريح ونص محمد بن الحكم على ان سماع العود ترد به الشهادة قال وان كان ذلك مكروها على كل حال وقد يرد بذلك اية التصريح كما قدمنا (مواهب الجليل ص ۱۵۳)

در توضیح آمدہ کہ سازندگی اگر بدون آلات موسیقی باشد مکروہ است اما مراد از مکروہ در اینجا حرام است و اگر با آلات سازندگی باشد پس اگر آلہ باشد کہ تار دارد مانند عود و طنبور پس این سازندگی ممنوع است این چنین طبلہ و باجہ نیز ممنوع است محمد بن حکیم رحمہ اللہ تصریح فرمودہ کہ شہادت شنوندہ عود رد گردد شنویدن عود بر ہر حال مکروہ است و مراد از مکروہ در اینجا حرام است مانند کہ گذشتہ است .

۳ - امام ابو صاحب حامد غزالی شافعی رحمہ اللہ متعلق حرمت غناء مذہب امام ابو حنیفہ رحمہ اللہ سفیان ثوری مالک بن انس و دیگر علماء کرام را نقل نمودہ و میفرماید :
وقال الامام الشافعي رحمه الله في كتاب اداب القضاء : ان الغناء لهو مکروه يشبه الباطل ومن استکثر منه فهو سفیه تردها دتہ .

قال الشافعي رحمه الله تعالى عنه صاحب الحارۃ اذا جمع الناس لسماعها فهو سفیه تردها دتہ .
وحكى عن الشافعي رحمه الله انه كان يكره الطقطقة بالقضيب ويقول وضعته الزنادقة ليشغلوا به عن القرآن (احیاء علوم الدین ص ۲۱۷)

امام شافعی رحمہ اللہ در کتاب آداب القضاء مینویسد کہ ساز و سرود یک مشغلہ مکروہ و باطل است منہمک شنوندہ آن احمق است کہ شہادت او مسترد میگردد و امام شافعی رحمہ اللہ میفرماید اگر آقائی کثیرہ سازندہ مردم را بہ شنیدن سازندگی او گرد آورد آن شخص احمق و مردود الشہادت است و میافزاید صدای بلند آلہ ساز مکروہ و نا پسند است کہ این فتنہ ایجاد زندیقان است تا توسط آن مسلمانان را از قرآن غافل کنند .

۴ - علامہ علی بن سلمان مرادی حنبلی رحمہ اللہ میفرماید :

قال في الرعاية يكره سماع الغناء والنوح بلالة لهو ويمرهم معها وقيل بدونها من رجل وامرأة (الانصاف ص ۵۱)

در الرعايہ آمدہ کہ ساز و نوحہ بدون آلات موسیقی مکروہ است ز با آلات موسیقی حرام است در یک قول آمدہ کہ بدون آلات موسیقی نیز حرام است لگہر صدای مرد باشد و یا صدای زن اضافه مینماید

قال في الفروع يكره غناء وقال جماعة يحرّم وقال في الترغيب اختاره الاكثر . (حوالہ گلشتہ)
در فروع آمدہ کہ ساز مکروہ است و گفته یک جماعت علماء است کہ ساز حرام است و

در ترغیب آمده که اکثر علماء حرمت آنرا اختیار نموده اند در نتیجه هیچ اختلاف نیست زیرا که مکروه به حکم حرام است .

هذر گناه

عموما مرتکب این گناه بر جواز موسیقی دو دلایل دارند اول در مواقع عروسی هازدن دف از حدیث ثابت است و موسیقی نیز شکل مترقی دف است .

الجواب : در احادیث که ذکر دف آمده آنجا تنها در مواقع نکاح برای چند لحظه زده شود بدون عروسی بلا ضرورت دف زندگان را سیدنا فاروق اعظم رضی الله تعالی عنه با تار یا نه سزا داده است

ان الفاروق رضی الله عنه اذا سمع صوت الدف نصف ينظر فان كان في الوليمة سككت وان كان في غيره عذبه لشدته (فتح القدیر ص ۳۱۶ البحر الرائق ص ۴۴۴)

دوهم آن دف زندگان اطفال کوچک بودند دف زدن مردها ثابت نیست دوهم این دف نیز طبق عادت عربها نهانی ساده بود رقص و سرود و طرب و مستی در آن وجود نداشت در این زمانه ما چنین دف موجود نیست مع هذا بارعایت شرایط مذکوره زدن دف گنجایش دارد نزد امام شافعی رحمه الله و اکثر فقهای احناف این را نیز ناجائز میپندارند .

قال النوریهی رحمه الهل تعالی انه حرام علی قول اکثر المشائخ وما ورد من ضرب الدف فی العرس کنایة عن الاعلان (امداد الفتاوی ص ۲۴۲)

امام تورپشتی رحمه الله میفرماید که طبق قول اکثر مشائخ کرام حرام است مراد از دف زدن دف در عروسی ها اعلان و نشرات است بهر حال نصوص محرمه را پیش نظر گرفتن چنین توجیه لازم است اگر کدام تاویل بعید نباشد طبق محاورات عامه این کنایه در عرف عام شهرت دارد مثلا میگویند نفازه زده میشود دول زده میشود چیزهای را که در فوق ذکر نمودیم آن اختلاف در حصه دف ساده است ملا علی قاری میفرماید

المراد به الدف الذی کان فی زمن المتقدمین واما ما علیه الجهال فیتمی ان یکون مکروها بالاتفاق (مرقاۃ المفاتیح ص ۲۱۰)

مراد از دف آن است که استعمال آن در عصر متقدمین مروج بود بابا چه بالاتفاق مکروه است سابقا گذشت که مراد از مکروه در اینجا حرام است .

۲ - منقول است که بعضی صوفیای کرام به ساز سماع مینمودند .

جواب : اولاً در مسائل شرعیہ استناد بر قول و عمل کدام صوفی خلاف اصول حضرت مجدد الف ثانی کہ صوفی بزرگ و عارف است چنین ارشاد میفرماید : (عمل صوفیہ در حل و حرمت سند نیست کہ ما ایشان را معذور داریم و ملامت نہ کنیم و مرایشان را بحق سبحانہ و تعالیٰ مفوض داریم ، اینجا قول امام ابو حنیفہ و امام ابویوسف و امام محمد معتبر است نہ عمل ابوبکر شبلی و ابو حسن نوری رحمہم اللہ) . مکتوبات : ص : ۳۳۵ دفتر اول . دوم اینکه سماع صوفیہ در احوال مخصوص بہ شکل علاج و دوا بود با مرعات نمودن شرائط کثیرہ کہ ذیل تفصیل شود .

قال الخیر الرملی رحمہ اللہ تعالیٰ :

ومن اہلہ من المشائخ الصوفیہ فلیس غفل عن الہوی و تحمل بالتحوی و احتاج الی ذلک احتاج المریض الی الدوام ولہ شرائط :

احداً : ان لا یکون فیہ امر د

والثانی : ان لا یکون جمیعہم الامن جنسہم لیس فیہم فاسق ولا اہل الدنیا ولا امرأۃ .

والثالث : ان تكون نية القوال الاخلاص لا اهل الاجر والظعام .

والرابع : وان لا یجتمعوا لاجل طعام او قنوح .

والخامس : لا یقومون الا مغلوبین .

والسادس : لا یتھرون و جذا الا صادقین (الفتاویٰ الخیریۃ ص ۲۱۶)

و آن صوفیہ و مشائخ کہ سماع دف را جواز دادہ اند با شرائط کہ صاحب سماع از خواہش نفس پاک باشد و با زیور تقویٰ مزین باشد و بہ سماع چنین محتاج و مجبور باشد مانند کہ مریض محتاج بہ دوا است برای جواز آن چندین شرائط است :

- ۱ - سماع کنندہ بی ریش نباشد .

- ۲ - ہمہ عارفین کامل باشند و در جملہ آنان فاسق فاجر طالب دنیا و خانم موجود نباشد .

- ۳ - نیت قوال مبنی بر اخلاص باشد مد نظر او معاوضہ را جورہ نباشد

- ۴ - مجمع بہ خاطر خورد و نوش یا کدام غرض دیگر دنیوی گرد ہم نیامدہ باشند

- ۵ - در آن دوران ایستاد نشوند مگر در صورتیکہ مغلوب و بی خود شوند .

- ۶ - اظهار وجد و مستی را نکنند مگر اینکه صادق باشند نہ ریاکار و متصنع .

دانستہ شد کہ حق سماع را تنها عارفین دارند سالکان مبتدی این حق را ندارند امام الطائفہ حضرت جنید بغدادی رحمہ اللہ میفرماید از سماع توبہ کنید زیرا در این عصر آن شرائط وجود ندارد

قال المصباح المهروردي رحمه الله تعالى: وقيل ان الحميد ترك السماع فقليل له كعدمه استمع؛ فقال مع من، قيل تسمع لنفسك؛ فقال من، لا يسمع كانوا لا يسمعون الا من اهل مع اهل فلما فقد الاخوان تركوا الاعتاروا السماع حين اعتاروا ولا يسمعون وطوقوا دواب. (عوارف المعارف ص ۱۳۷)

حضرت جنید رحمه الله سماع را ترک نمود از او پرسیده شد که قبلاً سماع مینمودید فرمود با کدام اشخاص؟ گفتند: با نفس خویش در تنهایی پرسید از کی این حضرت با قیود و شرائط میشنیدند و وقتی که آن شرائط و قیود مفقود شد پس سماع را ترک گفتند.

حضرت مفتی اعظم رحمه الله میفرماید: ان هذه الشرائط لا تكاد توجد في زماننا فلا رخصة في السماع في عصرنا اصلا كيف، وقد تأب سید الطائفة جنید قدس سره عن السماع لعدم استجماع الشرائط في عصره. (احکام القرآن ص ۲۴۲)

این شرائط قطعا در عصر مایان وجود ندارد لهذا در این عصر هیچگاه جواز سماع درست نیست پس چگونه جواز داده شود وقتی که سید الطائفة حضرت جنید قدس سره به این سبب از سماع توبه کرد که در عصر او تمام شرائط سماع را رعایت نمیکردند پس شما انصاف کنید که در این عصر قوالی موجوده صوفیه و سماع آن چگونه درست خواهد باشد و با کدام دور نسبت دارد مقصد وحید صوفیه اصلاح قلب بود در صورتیکه در عصر حاضر حفظ نفس و لذت خوشی مقصد نموده اما اینکه گفته اند که موسیقی غذای روح است لا جواب است واقعا ارواح خبیث که باشندین صدای شیرین قرآن مطمئن و با سکون نشوند و از شراب خالص ذکر الهی لذت نبردارند هر آینه غذای آنان غناء مزامیر و موسیقی است پس هریکی را نصیب او باشد کسی را نصیب خوب و کسی را نصیب بد.

خلاصه

شنیدن ساز و سرود و شنیدن موسیقی و قوالی های مروج از نگاه شریعت حرام است جائز گفتن چنین منکرات علاوه الحاد و بی دینی این مساعی نا مبارک مجوزین همان الحاد است که رسول الله صلی الله علیه وسلم در حصه آن پیش گونی فرموده بودند که بعضی افراد این امت مرتکب گناه های کبیره میگردند اما آنرا جائز و حلال میپندارند.

ولله العاصم من جمیع الفتن وهو الهادی الی سبیل الرشاد

محمد ابراهیم: نائب مفتی دارالافتاء و الارشاد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

وَمِمَّا رَمَحْتُمَا تَكْرَهُ بَيْنَكُمَا الْمَصَافَحَةُ (احمد وترمذی،

وَقَالَ السَّيِّدُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ:

كَلِمَاتُ الْإِتِّلَافِ أَتَمُّ لِمَا وَافَقَ دَعْوَا مَنْ سَفَرْتَ تَعَالَفُوا (اوسط طبرانی).

مصافحه و معانقه

۱ - مصافحه نمودن یا دو دست مستحب است

۲ - در وقت وداع نیز مصافحه مستحب است

۳ - معانقه یعنی در بغل گرفتن

۴ - حکم معانقه

۵ - مفاسد معانقه مروجہ در پاکستان و هندوستان

مصافحه و معانقه

❖ احادیث الرسول صلی الله علیه وسلم

❖ تعامل صحابه کرام رضی الله تعالی عنهم

❖ اقوال و تعامل محدثین

❖ اقوال ائمه کرام رحمهم الله

❖ نصوص فقهاء کرام رحمهم الله

❖ صورتهای ترجیح و توفیق در روایات مختلفه و اقوال متباینه

❖ تعامل الامه الفراء والملة البيضاء

چهار مسائل مصافحه و معافحه

۱ - با دو دست مصافحه مستحب است

سوال : طریقه درست مصافحه از نگاه اسلام چگونه است ؟ کسی اعتراض نموده است که با دو دست مصافحه درست نیست میگوید این طریقه از حدیث ثابت نیست در این مورد دلیل در کارست، و تحریر معترض به خدمت شما ارسال میشود . بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : مصافحه با دو دست مستحب است

روایات حدیث :

قال ابن مسعود رضي الله تعالى عنه علمي الذي صلى الله عليه وسلم التمسك وكفي بين كفي
(صحيح البخاري ۲۰۹۶، صحيح مسلم ۱۴۳، اسان لسان ۱۴۴هـ)

امام بخاری در دلیل ثبوت مصافحه از این حدیث استدلال نموده که در آن ذکر مصافحه بالید آمده پس بر علاوه دلیل ثبوت مصافحه دلیل ثبوت آن با دو دست نیز موجود شد از اینجا امام بخاری رحمه الله آنرا در (باب الاخذ بالیدین) را هم ذکر نموده اند.

حافظ ابن حجر ، عینی ، کرمانی و قسطلانی رحمهم الله در باب المصافحه و باب الاخذ بالیدین بر استدلال از این روایت امام بخاری رحمه الله هیچ اشکالی نکرده اند ، پس این دلیل واضح بر این است که این استدلال نزد آنان هم صحیح است .

در این حدیث رسول الله صلی الله علیه وسلم ذکر کفین را صراحتاً نمود و در روایت ابن مسعود رضی الله تعالی عنه ذکر کفین دلالتاً معلوم میشود، صحابه کرام رضی الله تعالی عنهم ، در مورد حصول تبرک حصه زیاد جسد خویش را با جسد آنحضرت صلی الله علیه وسلم می چسپانند پس نا ممکن است که رسول الله صلی الله علیه وسلم با دو دست مصافحه نموده باشد و حضرت ابن مسعود رضی الله تعالی عنه با یک دست مصافحه کرده باشد، پس از اینچنین عاشق جانباز چنین بی ادبی شرمناک هیچ امکان ندارد.

در این حدیث ذکر تعلیم مصافحه است امام بخاری رحمه الله از آن مصافحه مطلق را ثابت نموده که مصافحه الملاقات را نیز شامل است بنا بر این مقصد ذکر مصافحه الملاقات، امام حماد رحمه الله عبدالله بن مبارک رحمه الله را نموده استدلال امام از مصافحه التعلیم بر

مصافحہ الملاقات کاملاً واضح است چرا چگونہ کہ تعلیم موقع مودت و محبت است ملاقات نیز است دعوی مدعیان فرق کاملاً خطاست کدام دلیل روایت یا درایت نیز ندارند .

۲- اخرج الامام البخاری رحمہ اللہ تعالیٰ تعلیقاً: وصالح حماد بن زید ابن المبارک بیدہ (صحیح بخاری ص ۲۹۱)

قال الحافظ رحمہ اللہ تعالیٰ: وصلہ عنہما فی تاریخ بخاری من طریق اسحاق بن احمد بن خلف قال سمعت محمد بن اسماعیل البخاری یقول سمعت ابی من مالک و رای حماد بن زید یصالح ابن المبارک بکلتا یدہ. و ذکر البخاری فی التاريخ فی ترجمة ابیه نحوه وقال فی ترجمة عبداللہ ابن سلمۃ المرادی حدثنی اصحابنا یحیی و غیرہ عن ابی اسماعیل بن ابراہیم قال رای حماد بن زید و جاء ابن المبارک بمکة فصالحه بکلتا یدہ (فتح الباری ص ۱۱۴)

حماد بن زید و عبداللہ بن مبارک جبال علم الحديث عصر خویش محسوب میشدند
قال عبد الرحمن بن مهدي رحمہ اللہ تعالیٰ: الائمة اربعة مالک وسفيان الثوري و حماد بن زید و ابن المبارک (تذکرۃ الحفاظ ص ۱۴۰)

۳- قال عروة قال سمعت عائشة رضی اللہ تعالیٰ عنہا من اقرب هذا الشرط من المؤمنات قال لها رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قد بايعتک کلاماً و لا والله ما مست یدہا فدمراة قط فی المبايعۃ ما يبايعهن الا بقوله قد بايعتک.

قال الحافظ العيني رحمہ اللہ تعالیٰ: (قوله قال لها) ای للمبايعۃ منهن قد بايعتک کلاماً و هو منصوب بنزع الخافض و هو من قول عائشة رضی اللہ تعالیٰ عنہا و التقدير كان يبايع بالكلام و لا يبايع باليد کالمبايعۃ مع الرجال بالمصافحة باليمين (عندة القاری ص ۲۲۱)

وقال القسطلانی رحمہ اللہ تعالیٰ: ای بالكلام لا باليد كما كان يبايع الرجال بالمصافحة باليمين (ارشاد الساری ص ۳۸۱)

در این حدیث باوجود کہ بیان مصافحہ المبايعہ آمده است اما با این طریق مصافحتہ الملاقات نیز از او ثابت میشود لما قدمنا تحت الحديث الاول .

تجزیه دلائل معانقہ

در این مورد در تحریر مرسل ضرورت مراجعه به دلائل ماخذ فوق نیست لذا بعینہ عبارات مجرد تقدیم میگردد

دلیل اول : در روایت حضرت انس رضی اللہ تعالیٰ عنہ آمدہ است : فیما عمل بہدہ و مصافحہ قال نعم : (سان ترمذی ص ۱۰۷۰)

دلیل دوم : عن ابن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما اذا ودع رجلا اعلم بہدہ (ابوداؤد و ترمذی ص ۲۵۱۰)

دلیل سوم : در قاموس و غیرہ کتب آمدہ است کہ :

ان المصافحۃ ہوا الاعمال الیہ و بانہا و طبع صفح الکف فی صفح الکف .

و فی شرح مشکوٰۃ : ان المصافحۃ ہی الافشاء بصفحة الید فی صفحۃ الید

جوابات ادلہ ثلاثہ مذکورہ

۱ - اعضائیکہ تثنیہ اند در جسم انسانی بشکل جنس صیفہ مفرد در آنجا استعمال میشود مراد ہر دو عضو میباشد مثلاً : (ولا تجعل یدک مغلولۃ الی عنقک) . (من رای منکم منکرا فلہ غیر بہدہ) . (المسلم من سلم المسلمون من لسانہ و یدہ) .

در این نصوص ید صیفہ مفرد است اما ظاہرا تنها یک دست راست مراد نیست بلکہ ہر دو دست مراد است از ینجا در اصطلاح عامہ نہادن ید را در ید بیعت گفتہ میشود در حالیکہ بیعت با ہر دو دست نمودہ میشود کما مر فی حدیث عایشہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا .

۲ - اگر تسلیم شود کہ مراد از ید در اینجا ید واحد است باز ہم مستلزم عدم ثبوت ید بن نیست .

دلیل چہارم : روی ابن عبدالبر فی التہجد بسند صحیح عن عبد اللہ بن بسر رضی اللہ تعالیٰ عنہ قال ترون یدی ہذہ صافحتہا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم (تحفۃ الاحوذی ص ۲۸۸)

جواب : از ینجا استدلال بوجود ذیل تام نیست .

۱ - در اینجا نفی دست دوم نیامدہ .

۲ - وقتیکہ دو شخص با دو دست مصافحہ میکنند پس دست ہر یکی در بین ہر دو دست شخص دومی میباشد ممکن حضرت عبداللہ رضی اللہ عنہ آن دست را مشاہدہ نمودہ باشد کہ بین ہر دو دست رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بود و مقصود او نمودن این خصوصیت بود

۳ - در صورت مصافحہ با ہر دو دست نیز در حقیقت با یک دست نمودہ شود زیرا کہ یک دست ہر شخص بر کف دست شخص دوم بیفتد و معنای مصافحہ این است کہ کف را در کف نہادن .

۴۔ ثبوت ید مستلزم عدم ثبوت یدین نباشد .

دلیل پنجم : حضرت ابو امامہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ میفرماید :

تمام الصیغۃ الاخذ بالید والمصافحۃ بالید ہی رواۃ الحاکم فی المکنی : (فتاویٰ ذلحریہ ص ۳۲۲)

جواب : استدلال از این بوجود ذیل درست نیست .

۱۔ این دلیل مصافحہ است با ہر دو دست چرا کہ در مصافحہ کف دست راست

جانبین بر کف یک دیگر نہادہ میشود و ہر یکی بادیست چپ، دست راست او را بگیرد کف

دست چپ با کف دست دیگر نہادہ نمیشود و الاصل فی العطف المغائرۃ .

۲۔ عدم ثبوت مستلزم (یدین) نباشد

جوابات بعضی شبہات

شبہہ اولی : در روایت حافظ عسقلانی ہر دو حدیث روایت ابن مسعود رضی اللہ

تعالیٰ عنہ در حصہ عدم ثبوت مصافحہ عند الملاقات است حافظ رحمہ اللہ میفرماید :

ومن ثم افردها بترجمة تل هذه لحوال وقوع الاخذ باليد من غير حصول مصافحة (فتح الباری

ص ۱۱۴)

نیز در حاشیہ بخاری بہ حوالہ عسقلانی و قسطلانی حوالہ میدہد بر (صفحہ : ۹۲۶، ج)

لما كان الاخذ باليد يجوز ان يقع من غير مصافحة الفرد بهذا الباب.

جواب : عبارت کامل حافظ ابن حجر رحمہ اللہ تحت روایت ابن عمر رضی اللہ تعالیٰ

عنہ چنین است :

وجه ادخال هذا الحديث في المصافحة ان الاخذ باليد يستلزم التقاء صفة اليد بصفة اليد غالباً

ومن ثم افردها بترجمة تل هذه لحوال وقوع الاخذ باليد من غير حصول المصافحة (فتح الباری ص ۱۱۴)

در نظر گرفتن این ہمہ عبارات واضح میشود کہ از محرر سہ اشتباہات سر زده است :

۱۔ ابن عبارت در حصہ حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ است اما مصنف رحمہ اللہ آنرا

در مورد حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ تحریر نمودہ .

۲۔ حصہ ابتدائی عبارت را حذف کردہ .

۳۔ در اصل عبارت از (لجواز وقوع اخذ باليد) کہ محرر آنرا بالیدین نمودہ چونکہ

در حدیث حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ ذکر (کف) و ذکر مصافحہ نیامدہ در آنجا تنها

(اخذ بالید) مذکور است چرا که با (باب المصافحه) مناسبت ظاهر ندارد از حافظ رحمه الله علت مناسبت را چنین بیان نموده که اخذ بالید غالبا مستلزم مصافحه میباشد . حافظ رحمه الله استدلال امام بخاری رحمه الله را از حدیث عمر رضی الله تعالی عنه نیز درست قرار داده و از آن مصافحه را تثبیت نموده است .

اما بعد از (باب المصافحه) امام بخاری رحمه الله (باب الاخذ بالید) را چرا ذکر نمود؟ حافظ عسقلانی وقسطلانی حکمت آنرا چنین بیان نموده اند چونکه در حدیث عمر رضی الله تعالی عنه احتمال اخذ بالید بدون مصافحه احتمال موجود بود پس امام بخاری رحمه الله در باب دوم از عمل حماد بن زید و عبدالله بن مبارک و حدیث ابن مسعود رضی الله تعالی عنه نیز این را ثابت نمود که اصل رغبت در اخذ بالید است که برای مصافحه نموده شود طبقه در این باب حافظ رحمه الله میفرماید : قال ابن بطال رحمه الله تعالی بالید هو مبالغة المصافحة و ذلك مستحب عند العلماء (فتح الباری ص ۱۴۴)

اگر حسب زعم محرر قصد امام بخاری رحمه الله از باب الاخذ بالید بیان اخذ بالید بدون مصافحه مقصود باشد پس در این باب دلایل مصافحه را چرا متذکر شد ؟ در بعضی نسخه های صحیح بخاری (باب الاخذ بالید) آمده که باب آن مقصود طریقه مصافحه میباشد که باید با دو دست میشد و در باب اول اثبات نفس مصافحه است .

شبه دوم : علامه عبدالحی لکنوی رحمه الله میفرماید روایت منقول در حصه مصافحه از ابن مسعود رضی الله تعالی عنه روایت متواتره عند الملاقات نیست بلکه این یک طریقه تعلیمی بود .

جواب : تفصیل آن تحت اثبات المصافحه بالیدین گذشت.

فیصله فقهاء کرام رحمهم الله

فقهاء کرام نیز نظر به روایات مذکوره مصافحه بالیدین را سنت قرار داده اند : قال العلامة المحصی رحمه الله تعالی : وفي القمية السنة في المصافحة بكلتا يديه ومما فيه علقه على الملتقى.

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالی : (قوله ومما فيه الخ) ونصه : من الساق صفحة الكف بالكف واقبال الوجه بالوجه فاعمال الاصابع ليس عصاة خلافا للروايف والسنة ان تكون بكلتا يديه

وہ غیر حائل من ثوب او غیر تو عند اللقاء بعد السلام الخ (ردالمحتار ص ۲۴۴ھ)

حاصل کلام این است کہ : مصافحہ نمودن بایک دست جائز و با دودست مستحب است .

دلائل استحباب

- ۱ - احادیث یدین نا قابل تاویل و روایات ید محتملہ التاویلات است .
- ۲ - عمل ائمہ بزرگوار حضرت حماد بن زید و عبد اللہ بن المبارک .
- ۳ - نکیر نکردن حاضرین بر عمل او و استدلال ائمہ کرام از عمل آنان .
- ۴ - فیصلہ امام بخاری رحمہ اللہ .
- ۵ - تائید فیصلہ امام بخاری از طرف حافظ ابن حجر عقلانی حافظ بدرالدین عینی علامہ کرمانی و حافظ قسطلانی رحمہ اللہ .
- ۶ - فیصلہ فقہاء کرام
- ۷ - مدار ادب بر عرف است و صالحین در عرف یک دست را خلاف ادب می پندارند در وقت گرفتن کدام چیز بزرگ هر دو دست استعمال میشود پس در مصافحہ بہ طریق اولی استعمال هر دو دست در کار است .
- ۸ - توارث و تعامل علماء و صلحاء .
- ۹ - مصافحہ با یک دست شعار کفار و عادت فجار است .
- ۱۰ - در تعامل از محدثین و فقہاء مصافحہ بہ یک دست ثابت نیست . واللہ سبحانہ و تعالی اعلم . (۲۰ سوال ص ۹۰ھ)

۲ - ثبوت مصافحہ در وقت وداع

- سوال :** یک شخص نظر دارد کہ در وقت رخصت نمودن تنها سلام مسنون است و نیاز و ضرورت نیست بہ مصافحہ نمودن در حالی کہ مصافحہ معمول بزرگان دین است در این مورد مسئلہ شرعی را روشن سازید . بینوا توجروا
- الجواب :** بوقت وداع ثبوت مصافحہ با وجود روایات متعدد حدیث باید دانست کہ مصافحہ درایتاً نیز ثابت است .

۱- عن ابن مسعود رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال من غامر الصحبة الاغل باليد

وهذا حديث غريب ولا نعرفه الا من حديث يحيى بن سليم عن سفیان وسالفة محمد بن اسمعيل عن هذا الحديث فلم يعدة محفوظا (جامع الترمذى ص ۱۰۲هـ)

این حدیث ضعیف را تا نیدا در اینجا نقل نمودیم علاوه از این تحت حدیث ثانى با وجوه ذیل این روایت تقویت یافت .

۲- اخرج الامام احمد رحمه الله تعالى: عن علي بن يزيد عن القاسم عن ابى امامة رضى الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «مهما تكلم بهيكم المصافحة» (مسند احمد ص ۲۶۰هـ)
وقال العلامة احمد البهائم المعروف بالساعى رحمه الله تعالى معزيا الى الترمذى رحمه الله تعالى: وقال اسناداه ليس بالقوى ونقل عن البخارى ان عبيد الله بن زحر وكذا القاسم ثقتان لكن علي بن يزيد ضعيف انه وقال الحافظ رحمه الله تعالى حديث الترمذى سند له ابن اده وقال الحافظ السيوطى رحمه الله تعالى له شواهد متعددة (معها) عن ابى هريرة السعوى عند الطبرانى (ومعها) عن ابى هريرة رضى الله تعالى عنه عند البيهقى (ومعها) عن عائشة رضى الله تعالى عنها عند ابن السنى وغير ذلك ولله اعلم (بلوغ الامال شرح الفتح الرباى ص ۱۶۳هـ)

این حدیث به وجوه ذیل قابل قبول است

۱- حدیث ضعیف در فضائل مضر نمى باشد . ۲- معضد وقوى بالشواهد است .

۳- مزيد است با احادیث قولیه و فعلیه

۳- عن ابن عمر رضى الله تعالى عنهما قال كان النبی صلی الله علیه وسلم اذا ودع رجلا اخل به فیه فلا يدعها حتى يكون الرجل هو ذیع ید النبی صلی الله علیه وسلم ویول استودع الله ذینک وامانتک واجر عملک ولی رواية وحواتیهم عملک رواة الترمذی وابوداود وابن ماجة وفى روايتها لم یدکر واجر عملک (مشکوٰۃ ص ۲۱۴هـ)

۴- عن قرعة قال کسى عند عبد الله بن عمر رضى الله عنهما فارحى الانهراف فقال: کما انما حتى اودعک کما ودعنى النبی صلی الله علیه وسلم فاخل به فیه فصالحى ثم قال استودع الله ذینک وامانتک وحواتیهم عملک . (عمل الیوم واللیلة للنسائى حدیث نمبر ۵۱۴هـ)

قاویلات مانعین

قاویل اول : تحیه سلام مخصوص با قدوم میباشد این نظریه مانعین مصافحه باطل است

۱- این تاویل بلا دلیل و خلاف ظاهر است لفظ تحیه مطلق است که سلام قدوم و سلام

وداع ہر دو را شامل است .

۲۔ قوله تعالى (وَإِذَا حُجُّكُمْ بِحَجَّتِكُمْ بَأَحْسَنَ وَنَظَرًا أَوْزَرْتُمْهَا) مفسرین تحت آن قدوم و وداع را تحریر نموده اند پس دانسته میشود کہ سلام و داع نیز در تعیہ داخل است .

۳۔ عن ابی ہریرۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال اذا انتهى احدکم الى مجلس فليسلم فان بداله ان يجلس فليجلس ثم اذا قام فليسلم فليسلم الاول باحق من الاخرۃ (جامع الترمذی ص ۱۰۰۲)

از این حدیث ثابت شد کہ سلام قدوم بر سلام وداع فضیلتی ندارد پس در اتمام بالمصافحہ ہر دو یکسان است .

تاویل دوم : اخذ (ید) بلا قصد مصافحہ است این نظریہ بوجوہ ذیل باطل است .

۱۔ این بلا دلیل و خلاف ظاہر است .

۲۔ حقیقت مصافحہ اخذ ید است

وقدم فی المحدثین الاول عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم : من تمام الصحۃ الاخذ بالید ولذا احتج بہ البخاری رحمہ اللہ تعالیٰ فی باب المصافحۃ .

وقال الحافظ رحمہ اللہ تعالیٰ : قال ابن بطال رحمہ اللہ تعالیٰ : الاخذ بالید هو مبالغة المصافحة وذلك مستحب عند العلماء (فتح الباری ص ۴۱۱)

وقال الافریقی : المصافحة الاخذ بالید والتصالح مثله (لسان العرب) وکذا قال الجوهری (الصحاح)

۳۔ الفاظ حدیث کہ (هو یدع ید النبی صلی اللہ علیہ وسلم) دلیل روشن است کہ عمل اخذ ید از طرف جانبین ست .

حکم درایۃ : مشروعیت مصافحہ جهت اظهار محبت است کہ در ابتداء و انتہاء در کارست طبقیکہ سلام و وداع بہ ہمین مقصد کردہ میشود کہ دستور تمام گیتی است واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم .

۳۔ در بفل گرفتن در معافقہ

سوال : عموماً عرب ہا در وقت ملاقات گردن را با یکدیگر نزدیک می کنند اما در دیار ما بفل کشی مروج است آیا این عمل ثابت است و اصل دارد در شریعت و یا یک عمل خود ساختہ ویی دلیل است ؟ بینوا توجروا

الجواب : معنای معانقه است : گردن به گردن شدن یعنی کسی در بغل گرفتن . البته در دو روایات ضعیفه تنها ذکر التزام آمده .

قال الإفريقي: عانقه معانقه عناقاً: التزامه فادخل علقه الى علقه . (لسان العرب) وقال الجوهري: المعانقه والعناق وقد عانقه اذا جعل يديه على علقه وهمه في نفسه (المصباح) . وقال الميوني: عانقه المراقبه عناقاً وهو الضم والالتزام (المصباح الهندس)

وفي المنجد: عانقه معانقه اذا جعل يديه على علقه وهمه الى صدره (المنجد)

بعد از مطالعه بذل المجهود بر اسم (اجلح) کلامی را نیافتیم ازین عبارت فهمیده میشود که آن راوی متکلم فیه است بر استدلال ازین روایات کلام ذیل است :

۱- در سند روایت اولی یک راوی مبتهم است در روایت ثانیه مرسله است علاوه از آن در سند آن (اجلح) متکلم فیه است .

۲- التزام به معنای اعتناق نیز می آید . (ای الصاق الفسق بالعق و هذا هو الموافق لروایات المعانقه).

۳- این خصوصیت آنحضرت صلی الله علیه وسلم بود (کما نقل الحافظ العسقلانی (رح) عن الامام مالك (رح) فی المعانقه) . و تئیکه اعتناق خصوصیت رسول الله صلی الله علیه وسلم شد پس التزام بطریق اولی خواهد باشد .

۴- این عمل رسول الله صلی الله علیه وسلم تنها با صغیران مختص بود بر ای اظهار محبت .

۵- از صحابه کرام و ائمه حدیث در این مورد ثبوت نیست .

۶- پس اگر در عمل رسول الله صلی الله علیه وسلم مراد از التزام الصاق بالعنق باشد با نهایی الصاق بالصدر الصاق بطن ثابت نمیشود طریقه مروجه معانقه که در آن با گردن و سینه شکم نیز ملصق میگردد این طریقه از رسول الله صلی الله علیه وسلم ثابت نیست علاوه از آن مفاسد زیادی را در بر دارد لذا این رسم واجب الشرک باشد والله سبحانه وتعالی اعلم . (جمادی الاولی سنه ۱۳۲۷هـ).

۴- حکم معانقه

سوال : آیا در وقت ملاقات بغل کشی یعنی معانقه مروج ثبوت دارد ؟ بینوا توجروا

وقبل ما بين عياليه (سنن ابی داود ص ۲۴۵۳)

۴۔ عن عائشة رضي الله تعالى عنها قالت قدم زيد بن حارثة المدينة ورسول الله صلى الله عليه وسلم في يدي فقرع الباب فقام اليه النبي صلى الله عليه وسلم عرياناً محروباً وثله ما رايته عرياناً قبله ولا بعدة فاعتنقه وقبله هذا حديث حسن غريب لا نعرفه من حديث الزهري الا من هذا الوجه (جامع الترمذي ص ۱۰۲)

۵۔ عن ايوب بن بشير عن رجل من عزة انه قال قلت لابي ذر رضي الله تعالى عنه هل كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يصالحكم اذا لقيتموه قال ما لقيته قط الا صاحبي وبعضه الى ذات يوم ولم اكن في اهل فلما جئنا اخبرنا انه ارسل الى فاتيته وهو على سريره قال نعمني فكانت تلك اجود واجود (سنن ابی داود ص ۲۴۵۲)

۶۔ اخرج الامام احمد رحمه الله تعالى ايضاً (فتح الباري ص ۱۰۴۰)

۷۔ اخرج ابن سعد ان النبي صلى الله عليه وسلم قبل نعيم بن عبد الله الضحار واعتنقه لما قدم المدينة مهاجراً (اعلام السنن ص ۳۲۰)

۸۔ عن اسيد بن حضير رضي الله تعالى عنه رجل من الانصار قال بيئاً هو يحدث النوم وكان فيه مزاح بيئاً يضعحكهم فطعنه النبي صلى الله عليه وسلم في خاصرته بعد فقال اصبرني فقال اصطبر قال ان عليك قميصاً وليس على قميص فرفع النبي صلى الله عليه وسلم فاحتضبه وجعل يقبل كشهة قال اما اردت هذا يا رسول الله (ابو داود ص ۲۱۸)

۹۔ اخرج الامام البخاري رحمه الله تعالى في الادب المفرد في باب المعانقة حديث جابر رضي الله عنه انه بلغه حديث عن رجل من الصحابة قال فاتبعته بعيرا فشدت اليه رحلي شهر حتى قدمت الشام فاذا عبد الله بن النيس لمعشت اليه فخرج فاعتنقني واعتنقته (فتح الباري ص ۱۰۴۱)

۱۰۔ اخرج الطبراني في الاوسط من حديث انس رضي الله تعالى عنه كانوا اذا تلاقوا تصالحوا واذا قدموا من سفر تعانقوا (فتح الباري ص ۱۰۴۰)

از روایت هشتم و نهم صورت عموم باز گردانیدن از سفر معلوم میشود و سیجی البحث عنه . و از روایت ذیل ترمذی مطلقاً ممانعت معلوم میشود :

عن النس بن مالك رضى الله تعالى عنه قال قال رجل يا رسول الله صلى الله عليه وسلم ماذا يلقى اغاها
او صديقه ايمحى له قال لا قال الفيلزمه ويقبله قال لا قال فيها غلبيده ويصافه قال نعم. هذا حديث
حسن (جامع الترمذى ص ۲۱۰۲)

وجوه الترجيح

از روايات منع دلائل ذيل ترجيح بنظر مى رسد :

۱ - اين روايات قولى اند و روايات اباحت فعلی.

۲ - اين قاعده كليہ است و روايت اباحه جزئيه محتمله تخصيص.

۳ - حنظل را بر اباحت ترجع ميدهند . امام طحاوى رحمه الله ميفرمايد : معانقه از
صحابه كرام نيز ثابت است كه دليل تاخر روايات اباحت و دليل نسخ روايات منع است لذا
اباحت را جع است .

فهؤلاء اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم قد كانوا يعتاقون قبل ذلك ان ما روى عن رسول
الله صلى الله عليه وسلم من اباحة المعانقة متأخر عما روى عنه من النهي عن ذلك فبذلك نأخذ وهو قول
ابي يوسف رحمه الله تعالى (شرح معاني الآثار ص ۲۰۲ ج ۲)

وجه التوفيق

روايات اباحت تعلق دارد با عودت از سفر يا با مواقع مسرت در فرط محبت و روايات
منع بدون قيود مذكوره بر تعميم معانقه و لاشك ان التوفيق احسن و ارجع من الترجع .
حضرت مولانا ظفر احمد رحمه الله توجيه تطبيق را چنين بيان نموده كه معانقه در وقت
هيجان محبت مباح است اما بشكل تحية اللقاء ممنوع است .

وهذا (اي حديث الممانعة) يدل بهساقه على ان التقليل والمعانقة اللذين كرههما ابو حنيفة رحمه
الله تعالى هما اللذان يكونان على وجه التحية عند اللقاء لا مطلقاً (الى قوله) وقد يكونان لهيجان المحبة
والشوق والاستحسان عند اللقاء وغيره من غير شائبة الشهوة وهما مباحان باتفاق المجتهد الغلاة
رحمهم الله تعالى لهما معاً عن النبي صلى الله عليه وسلم واصحابه رضى الله تعالى عنهم . ولعدم مانع
فرغ عنه هذا هو الصحيح وقد التمس الامر على مشائخنا (اعلام السالكين ص ۱۸۴ ج ۱)

بر این توجیہ شیخ عثمانی رحمہ اللہ از چند وجوہ اشکال موجود است :

۱ - اخراج معانقہ از تحیہ بالکلیہ است ہر وقت لقاء برای تمام التحیہ لنتیہ المصافحہ قبل المعانقہ مستلزم است در حالیکہ در روایات معانقہ ذکر مصافحہ نیامدہ .

۲ - در احادیث مذکورہ در موقع تحیتہ اللقاء از معانقہ معلوم میشود کہ در تمام التحیتہ داخل است

۳ - مصافحہ را جہت اظہار مسرت و مودت تمام التحیتہ قرار دادہ اند این علت اضافہ تر است در معانقہ پس بطریق اولی تتمہ التحیتہ قراردادہ میشود از وجوہ ثلاثہ مذکورہ دانستہ میشود کہ تمام التحیتہ عند اللقاء علی سبیل البدل احد الشئین است و در حالات عامہ مصافحہ و در حالت مخصوص معانقہ

پس حاصل کلام اینچنین شد کہ اصل تحیتہ اللقاء تنها با سلام اداء میگردد و تمام التحیتہ بعد از سلام جہت اظہار مودت و مسرت و تفتیکہ دو طریقہ علی سبیل البدل مشروع گردید در حالت عامہ مصافحہ و در وقت کدام محرک خصوصی معانقہ جہت اظہار مسرت یکی در دو طریق برای اتمام التحیتہ رواج گردانیدہ شدہ و بدون موقع تحیہ تنها مستقل در تحیتہ ہر دو را در جمع نمودن دلیل واضح نیافتیم پس چنین نوع معانقہ خلاف سنت بنظر می رسد البتہ مستقلاً یعنی بدون تحیتہ در جمع نمودن اشکالی نیست ثبوت آن حاجت ندارد والفرق ان الاول من موارد الشرعیۃ دون الثانی .

علاوہ از این یک بحث دیگر بہ میان می آید کہ آیا در معانقہ تیامن افضل است و یا تیاسر ؟ در این مورد صراحت بنظر نرسید طبق اصول عام ترجیع تیامن فہمیدہ میشود اما چونکہ منشاء معانقہ بنا بر هیجات المحبتہ است کہ محل آن قلب است و در صورت تیاسر قلوب جانبین باہم قریب تر می باشد از اینجا تیاسر راجح است، از اینجا تیاسر معمول عامہ است.

اقوال انمه رحمهم الله

از طرفین و امام مالک رحمه الله تبذیر و کراهت منقول است :

قال العلامة العيني رحمه الله تعالى معزيا إلى الجامع الصغير: محمد عن يعقوب عن ابو حنيفة رحمه الله تعالى ان قال: اكره ان يقبل الرجل من الرجل له اويضة او شيئا منه ويكره المعانقة ولا يرى بالمصافحة بأسا (البداية ص ۲۳۱)

وقال الامام الطحاوي رحمه الله تعالى: فذهب قوم الى هذا فكري هو المعانقة منهم ابو حنيفة ومحمد رحمهما الله تعالى (شرح معاني الآثار ص ۲۰۲)

وكذا نقل عنه الامام المرعي في رحمه الله تعالى (هذا ص ۳۶۷)

وقال العلامة السهارنفوري رحمه الله تعالى معزيا إلى اللبائص: وعند أبي حنيفة ومحمد رحمهما الله تعالى يكره ان يقبل الرجل يد الرجل او فمه او شيئا منه او يعانقه لورود النبي عنه في حديثه انس رضي الله تعالى عنه (بذل المجهود ص ۲۲۵)

وقال الحافظ رحمه الله تعالى: قال ابن عبد البر روى ابن وهب عن مالك رحمه الله تعالى انه كره المصافحة والمعانقة وذهب الى هذا أصحابون وجماعة وقد جاء عن مالك رحمه الله تعالى جواز المصافحة وهو الذي يدل عليه صديقه في الموطأ وعلى جواز جماعة العلماء سلفا وخلفا والله اعلم (فتح الباري ص ۱۱۴)

وقال ايضا: استأذن سفيان بن عيينه عن مالك رحمه الله تعالى فاذن له فقال السلام عليكم فردوا عليه ثم قال السلام خاص وعام السلام عليك يا ابا عبد الله ورحمة الله وبركاته فقال وعليك السلام يا ابا محمد ورحمة الله وبركاته ثم قال لولا انها بدعة لعانقتك قال قد عانق من غير منك قال جعفر قال نعم قال ذلك خاص قال ما علمه يعني (حوال النعمان)

در فتح الباری مکالمه که میان امام مالک و سفیان ثوری رحمه الله نقل شده در آخر آن امام مالک سکوت نموده یعنی او از قول تبذیر و کراهت رجوع فرموده مشائخ احناف اباحت را ترجیح داده اند و توجیهات مختلف را در قول طرفین بیان نموده اند یعنی بدون رعایت مواقع مخصوص در حالت عامه عاده مکروه است در آن صورت امام ابو یوسف رحمه الله قابل اباحت نیست بنا بر این تر تیب قول اتفاقی است از روایت های فوق دانسته میشود اگر معانقه با خم غنق باشد و یا با خم صدر به هر صورت مختص است با مواقع مخصوص .

معانقہ مروجہ درممالک عجم مثل پاکستان و ہندوستان کہ در آن عنق ، صدر و شکم ہمہ ضم میگردد بالاتفاق بدعت و واجب التبرک است علاوہ دلائل نقلی مفاسد آن دلائل عقلی نیز وجود دارد .

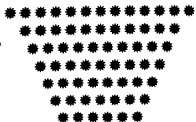
۱ - این طریقہ مخترعہ را سنت گفتن در حالیکہ بدعت است

۲ - ضم نمودن جسم با جسم موجب ابدای خوی و بوی بد و موجب بعضی امراض موذی میگردد کہ در ممالک پیش رفتہ نیز رواج ندارد بلکہ قبیح و مستہجن پنداشته میشود

۳ - پس چنین امر قبیح و مستہجن را سنت گفتن توهین سنت است .

۴ - شہوت پرستان در آن شہوت رانی میکنند و بہ گناہان کبیرہ دیگر درہا را باز کردہ کہ از نام سنت استفادہ سوء میکنند .

۵ - بسا اوقات چنین عمل معانقہ موجب موت و تکلیف میگردد یک شخص در اینجا با بغل دادن کسی را آنقدر فشار داد کہ جان داد ، شخص دوم را کسی در منطقہ دیگر آنقدر فشار داد کہ پهلویش میدہ شد ، شخصی دیگری را کسی آنقدر فشار داد کہ نفسش بند شد پس چنین عمل حماقت بر حماقت است بلکہ ظلم عظیم است . واللہ سبحانہ و تعالی اعلم . (یوم عرفہ، سنہ ۱۳۸۸ھ)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

وَجَمَامَ تَحْتَاتِكُمْ بَيْدُكُمْ الْمَصَالِحُ، أَحْمَدُ وَتُرْمَذِي،

وَقَالَ السَّيِّدُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ:

كَلُوا إِذَا تَلَقَّوْا تَصَالُحُوا وَإِذَا قَدِّعُوا مِنْ سَفَرٍ تَعَالَقُوا، أَوْسَطُ طَبْرَانِي.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنْ أَشَدَّ النَّاسَ عَذَابًا عِنْدَ اللَّهِ الْمُصَوِّرُونَ (بخاری)

(یعنی سخت ترین عذاب نزد خدا جل جلاله برای مصورین باشد،

النذیر العریان عن عذاب صورہ الحيوان

(لعنت و وعید شدید و عذاب درباره تصویر گیرنده و تصویر نهنده ذی روح)

افاضه : فقیه العصر دامت برکاتہم .

تحریر : حضرت مفتی محمد ابراہیم صاحب صادق آبادی مد ظلہ .

النذیر العریان عن عذاب صورة الحيوان

❖ خانہء کہ در آن تصویر باشد فرشته ها داخل آن خانه نمیشوند .

❖ عذاب شدید تر از همه مر تصویر سازان را باشد .

❖ تصویر سازی یک نوع شرک نمودن است با خداوند جل جلالہ

❖ تفصیل احکام مختلف تصاویر مختلفہ .

❖ ارشادات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم

❖ اجماع ائمہ اربعہ و فقہاء امت رحمہم اللہ

احکام شرعی تصویر

سوال : چیست حکم شرع متین در این مسئلہ من در یک مکتب ملازم ہستم در اختتام سال درسی طلاب صنوف مہمانی تیار میکنند اما در این محفل فلمبرداری و عکس گیری نیز می باشد چندین بار مانع این عمل شدم بالاخرہ دس سال را برویم کش نمودہ در محفل شریک شدم آیا در چنین مجلس شرکت برایم جواز دارد؟ سوال دوم اینست کہ فلمبرداری از نگاه شرع چہ حکم دارد تفصیلی بنویسید؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : شرکت نمودن در چنین مجالس جواز ندارد بلکہ در چنین مجالس شرکت واجب الترتک است با وجود ممانعت در صورت قدرت نداشتن باید مجلسا ترک گویند مگر اینکه کدام حق متعلق آن باشد کجماعۃ الصلوۃ واستیفاء الدین طبقہ کہ در قرآن کریم بطور واضح آمدہ :

﴿وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْنَا فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا مَعْتَمَّ مَائِنَتْ أَقْوَامٌ يَكْفُرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَفْعَلُوا مَعَهُمْ حَتَّىٰ يَخْرُجُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِمْ﴾ (الابۃ ۳-۱۴۰)

توجہہ : و خداوند جل جلالہ برای شما فرمان فرستادہ و قتیکہ با احکام الہی کفر و استہزاء صورت گیرد پس با آنان در مجلس شرکت نکنید تا کہ در کدام عمل دیگری نہرداختند زیرا در آن حالت شما نیز مانند آنان باشید .
اما ابوبکر جصاص در تفسیر این آیات می نویسد :

وفي هذه الآية دلالة على وجوب الكفر المعكر على فاعله وان من انكراه اظهار الكراهة اذ لم يمكنه
الالتصوتر له محالة فاعله والقيام عنه حتى يدعى ويصير الى حال غيرها (احکام القرآن ص ۲۸۸)

این آیات دلیل است کسی کہ مرتکب جرم شود بر آن رد و نکیر واجب است اگر از الہ جرم ممکن نباشد این نیز صورت نکیر است کہ اظهار نفرت و کراہت نمودن بر آن و موافقت را با او ترک نمودن تا و قتیکہ در کار دیگر داخل نشدہ باید از او برخیزد .

واضح است کہ لعنت تصویر را ہمہ مردم اختیار نمودند از پارلمان تا عریش سادہ در ودیو ارمملکت از تصویر منقش است اما این فلسفہ مترادف خود کشی است و قتیکہ کدام مرض (وبا) عام گردد و تمام ملک را در بر بگیرد پس عوض تدابیر احتیاطی باید آن ملک را ترک کند بہ ہر صورت بعضی جرم ہا چنین عام اند کہ بر حکم شرع هیچ اثر نکند ہر

نفقہ خارج شدہ از لسان نبوت حقیقت دارد تا دم حشر مشعل راہ باشد، اگر مسلمان
امروزی خلاف ارشادات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بغاوت کنند آنان شقاوت و سیاہ
بختی را مرتکب شوند در آن نقص فرمان نبوی نیست .

تصویر سازی از نگاه شریعت یک جرم کبیرہ است کہ نتایج هولناک آن بر کسی
مغفی نیست انجام عبرتناک اقوام معذب را قرآن کریم مفصل بیان نموده در آن تصویر کفر
و شرک بود طبقیکہ در حدیث صحیحین آمدہ

اولئك اذا مات فيهم الرجل الصالح فبوا على قبره مسجدا ثم صوروا فيه تلك الصور اولئك شرار
عقل الله (متفق علیہ)

وقتیکہ در آن اہل کتاب کسی از نیکان وفات میشد بر قبرش مسجد تیار می نمودند
پس بر قبرش تصویر آنرا اویزان می نمودند اینان بدترین مردم بودند شارح بخاری امام ابن
حجر عسقلانی رحمہ اللہ مینویسد : وکلن غالب کفر الاصر من جهة الصور (فتح الباری ص ۱۰۷)
در اکثر امتیان مرض کفر و شرک از تصاویر آغاز شدہ بود در این عصر وقتیکہ بی
پردگی فحاشی عریانی مانند سیلاب ہمہ دنیا را در بر گرفته است ہر کس نمیداند کہ این
نتیجہ فتنہ تصویر سازی است در این تصویر وی سی آر و اخبارات فاحش داخل است .

دلائل حرمت

بر حرمت تصویر احادیث زیادی وارد شدہ کہ بہ حد تواتر رسیدہ در صحیح بخاری دہ
ابواب در این حصہ وارد شدہ اختصار از این ابواب یک ، یک حدیث نقل نمودہ ایم .

۱- عن ابی طلحہ رضی اللہ عنہ قال قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم لا تلجلا لملئکۃ بہتافہ کلب
ولا تصاویر (بخاری ص ۱۰۷ باب التماویر)

یعنی خانہ کہ در آن سگ یا تصویر باشد فرشتہ های رحمت داخل آن نمیشوند .

۲- قال عبد اللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول ان اشد
الناس عذابا عند اللہ المصورون (ایضا باب عذاب المصورین یوم القیمۃ)

یعنی روز قیامت سخت ترین عذاب تصویر سازان راست .

۳- قال ابو ہریرۃ رضی اللہ عنہ سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول ومن اظلم من
نصب یحلی کتلی فلینخلقوا حبہ ولینخلقوا ذرۃ الحدید

یعنی ظالم بزرگ از آن کی ها باشد که در عمل خالقیّت با من مقابله میکند پس بگویند آیا یک دانه یا یک زره را میتوانند تا خلق کنند .

۴ - قاله عائشة رضی الله تعالی عنها: قد مر رسول الله صلى الله عليه وسلم من سفر وقد سترت بقرامی علی سهو قال فيه جمائل فلما راها رسول الله صلى الله عليه وسلم هتكة وقال اشهد الناس علما يوم القيمة اللحن يضاهون بخلق الله. (ایضا باب ما وطر من التصاویر)

حضرت عایشه رضی الله تعالی عنها میفرماید رسول الله صلى الله عليه وسلم از یک سفر عودت نمود بر روی اطاق پرده عکس دار را معلق نموده بودم با دیدن آن رسول الله صلى الله عليه وسلم از خانه بازگشت و فرمود روز قیامت عذاب شدید آن اشخاص را باشد که در صفت خالقیّت نقل میکند از خدا .

۵ - عن عائشة رضی الله تعالی عنها انها اشترت تمرقة فيها تصاویر فقام النبی صلى الله عليه وسلم بالباب فلم يدخل فقلت اتوب الی الله عما احدثت قال ما هذه التمرقة ؟ قلت لتجلس علیها وتوسدها . فقال ان اصحاب هذه الصور یعذبون يوم القيمة یقال لهم احیوا ما خلقتم وان الملائكة لاتدخل بیتا فیه الصور (ص ۸۸۱) باب من کره القعود علی الصور

حضرت عایشه رضی الله تعالی عنها میفرماید یک تکه تصویر دار را خریدم رسول الله صلى الله عليه وسلم بیرون خانه ایستاد شد و داخل نیامد عرض نمودم چه خطا نمودم تا توبه کنم رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمود: این تکه برای چه است؟ گفت: عرض نمودم تا شما بر آن تکیه کنید، رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمود: روز محشر این مصورین معذب میشوند و گفته میشوند که تصاویر تیا کرده خویش را حیات و روح دهد و بلا شبه فرشته ها در آن خانه داخل نمیشوند که در آن تصاویر موجود باشد .

۶ - كان قرام لعائشة رضی الله تعالی عنها سترت به جانب بیهما فقال لها النبی صلى الله عليه علی وسلم امیطی عنی فانه لا یزال تصاویر تعرض فی صلوئی (ایضا باب کراهیة الصلوئی فی التصاویر)

در خانه حضرت عایشه رضی الله تعالی عنها پرده تصویر دار بود رسول الله صلى الله عليه وسلم ارشاد فرمود: آنرا دور کن بار، بار تصاویر او مخمل نماز گردد جواب اشکال این در شماره (۱۳) بیاید .

۷ - عن عبد الله بن عمر رضی الله تعالی عنهما قال وعد النبی صلى الله عليه وسلم جبریل فرأت

علیه حتی اشتد علی النبی صلی الله علیه وسلم فخرج النبی صلی الله علیه وسلم ففعل ما وجد فقال له ان لا تدخل بیتا فیه صور قولا کلب. (ایضا باب من لا تدخل الملائکة بیتا فیه صورة)

حضرت جبرائیل علیه السلام با رسول الله صلی الله علیه وسلم وعده نمود اما در آن وقت نیامد پس رسول الله صلی الله علیه وسلم پریشان شد و قتیکه رسول الله صلی الله علیه وسلم بیرون تشریف برد با جبرئیل علیه السلام مواجه شد و شکوه نمود از تاخیر، جبرئیل امین علیه السلام گفت: در خانه که سگ یا تصویر باشد مایان داخل آن خانه نمیشویم، در خانه آنحضرت صلی الله علیه وسلم آن هر دو چیز موجود بود که رسول الله صلی الله علیه وسلم از آن اطلاق نداشت، جبرئیل علیه السلام گفت آنرا دور کنید.

۸ — عن عائشة رضی الله تعالی عنہا زوج النبی صلی الله علیه وسلم انها اشترت تمرقة فبها تصاویر فلما رآها رسول الله صلی الله علیه وسلم قام علی الباب فلم یدخل فعرفت فی وجهه الکراهیة وقالت یا رسول الله اتوب الی الله والی رسوله ماذا اذنبت، قال ما بال هذه التمرقة قالت اشتریتها لتقعد علیها وتوسدها فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان اصحاب هذه الصور یعذبون یوم القیمة ویقال لهم احيوا ما خلقتهم وقال ان البهیة الذی فیه الصور لا تدخله الملائکة (ایضا باب من لم یدخل بیتا فیه صورة)

حضرت عایشه رضی الله تعالی عنہا میفرماید که او یک پرده تصویر دارا را خرید و قتیکه آنرا رسول الله دید رسول الله صلی الله علیه وسلم از داخل شدن مانع شد علایم خشم را در روی مبارک دیده گفتیم یا رسول الله! توبه نمودم چه جرم کرده ام؟ فرمود این تکه تصویر دار چیست؟ گفتیم این تکه را خریدم آنرا تا شما بر آن تکیه کنید، آنحضرت فرمود این مصورین روز قیامت معذب میشوند و برای ایشان گفته میشوند تصاویر مخلوق خویش را روح بدید و فرمود در خانه که تصاویر باشد فرشته ها داخل آن نمیشوند.

۹ — عن وهب السوائی رضی الله تعالی عنه ان النبی صلی الله علیه وسلم لعن اکل الربوا و موکله والواشعة والمستوشمة و المصور (ایضا باب من لعن المصور)

رسول الله صلی الله علیه وسلم بر سود خوران سود دهندگان خال نهنده گان و نهانندگان و بر تصاویر سازان لعنت فرموده.

۱۰ — عن ابن عباس رضی الله تعالی عنہما قال سمعت محمدا صلی الله علیه وسلم یقول من صور صور فی الدنیا کلف یوم القیمة ان ینفخ فیها الروح ولیس بدائع (ایضا باب من صور صور فی الدنیا)

رسول الله صلى الله عليه وسلم ارشاد فرمود کسی که در دنیا تصویر سازی کند روز حشر مکلف گردانیده شود که در آن روح بیندازند اما نتوانند نه روح اندازند و نه در عذاب آنان تخفیف آید .

این وعید متعلق هر نوع تصویر است اگر بزرگ باشد یا کوچک بر لباس باشد یا بر روی کاغذ . یا بر در و دیوار یا سکه بر نقش یا نوت چا پشود بهر کیف مصداق وعید فوق میگردد . در این حصه تصریحات علماء امت در آینده می آید

مصداق آن وعید تنها تصویر سازی نیست بلکه امام ابن الحاج تصریح نموده که تصویب کننده آن و تحسین کننده آن و هم نشین آن که قلباً بر آن راضی میباشد که با وجود قدرت بر آن انکار نورزیده همه درجهم شریک میباشد (المدخل ، ص ۲۷۳ ، ج ۱) . البته تصاویر بی جان چیزها داخل این وعید نباشد طبقه که در صحیح بخاری فتوی ابن عباس رضی الله تعالی عنه موجود است .

ان اهدم الا ان تصنع فعلیک بهذا الشجر کل شیء لیس فیہ روح (صحیح بخاری ص ۲۲۱ ج ۱ صحیح مسلم ص ۲۰۲ ج ۲)

اگر هر آینه تصویر میسازی پس تصویر درخت و دیگر اشیای بی جان را رسم کن !

اجماع امت

تصویر سازی ذی روح به اجماع امت حرام است در این مورد با کثرت روایات موجود است که استقصاء کتاب ضخیم را در بر گیرد شکل مثال یک ، یک عبارت را علماء مکاتب فکر نقل کنیم .

۱ - شارح صحیح بخاری علامه بد رالدین عینی رحمه الله میفرماید .

وفي التوضیح قال اصحابنا وغيرهم تصویر صورة الحيوان حرام اشد التحريم وهو من الكبائر وسواء صنع له عين او لغيره لحرمانه بكل حال لان فيه مضاهاة لخلق الله وسواء كان في ثوب او ساطا ودينارا ودرهم او فلس او اداة او حائط واما ما ليس فيه صورة حيوان كالشجر ونحوه فليس بحرام . وسواء في هذا كله ماله ظل وما لا ظل له ومعناه قال جماعة العلماء مالك والشافعي والحنيفة وغيرهم رحمهم الله تعالى . (عمدة القاري ص ۲۲ ج ۲)

در توضیح آمده که در فقه مایان و دیگر مذاهب میفرمایند که تصویر سازی ذی روح

گناہ کبیرہ و حرام است اگر کہ پایمال نیز شود یا بہ کدام مقصد دوم تیار شود چرا کہ در آن مقابلہ صفت تخلیق خداوند جل جلالہ است اگر تصویر بر لباس باشد بر ظرف دیوار ، کاغذ و غیرہ

اما اگر تصویر غیر ذی روح باشد حرام نیست در حکم حرمت سایہ دار ، جسم دار بی سایہ (تنہا نقش) یک مساوی اند و در تصویر یک برابر اند و جماعت علماء امام مالک ، علامہ ثوری و امام ابو حنیفہ براین متفق اند در دیگر کتب احناف نیز این مسئلہ مدلل مذکور است مثلاً البدائع در (۱۶ ج ، ۱) و ہندیہ (۳۵۹ ج ، ۳) ورد المحتار (۶۴۷ ج ، ۱) والمناہ (۲۲۴) .

۲ - شیخ الاسلام محی الدین نووی شافعی رحمہ اللہ میفرماید :

قال اصحابنا وغيرهم من العلماء تصوير صورة الحيوان حرام شديد التعريم وهو من الكبائر لانه متعود عليه بهذا الوعيد الشديد المذكور في الاحاديث وسواء صنعته جماعة من او بغيرة فصنعتة حرام بكل حال لان فيه مضاهاة لخلق الله تعالى وسواء ما كان في ثوب او سباط او درهم او دينار او فلس او اناء او حائط او غيرها.

واما تصوير صورة الشجر ورجال الابل وغير ذلك مما ليس فيه صورة حيوان فليس بمحرام (وبعد سطرین) ولا فرق في هذا كله بين ماله ظل وما لا ظل له هذا تلخيص مذهبي في المسألة ومعهذا قال جماهير العلماء من الصحابة رضي الله تعالى عنهم والتابعين ومن بعدهم رحمهم الله تعالى وهو مذهب الثوري ومالك وابي حنيفة وغيرهم رحمهم الله تعالى وقال بعض السلف انما يعنى عما كان له ظل ولا بأس بالصورة التي ليس لها ظل وهذا مذهب باطل فان الستار الذي انكر النبي صلى الله عليه وسلم الصورة فيه لاشك احدا نه مذكور وليس لصورته ظل مع باقي الاحاديث المطلقة في كل صورة.

(شرح النووي على صحيح مسلم ص ۱۰۱ ج ۲)

علماء مسلک ما (شوافع) و دیگر علماء میفرمایند کہ تصویر ساختن ذی روح حرام و گناہ کبیرہ است چرا بر آن و عید شدید وارد شدہ کہ در احادیث مذکور است کہ در احادیث مذکور است اگر تصویر بہ قصد پایمال نمودن و ذلیل نمودن تیار شدہ باشد یا برای کدام مقصد دیگر بہر صورت تیار نمودن آن حرام است کہ در آن مقابلہ است با صفت تخلیق خداوندی جل جلالہ اگر بر لباس باشد یا بر رخت خواب یا درہم و دینار پول ، ظرف

دیوارو یا چیز دیگر البتہ تصویر سازی درخت و چیزی بی جان جواز دارد در این احکامات سایہ دار و بی سایہ (تنہا نقش) فرقی ندارد ہر دو حرام است ہمین است خلاصہ مذهب ما و قول جمہور صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم و تابعین و مذهب سفیان ثوری، امام مالک و ابو حنیفہ رحمہ اللہ قول بعضی اسلاف است کہ از سایہ دار و تصویر ذی جسم ممانعت آمدہ و در تصاویری کہ سایہ ندارد ممانعت نیست اما این مذهب باطل است زیرا تکیہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بر تصویر یکہ در پردہ بود آن شبہ و تصویر مذموم بود در حالیکہ آن تصویر سایہ نداشت مستزاد بر آن دیگر احادیث نیز موجود است در دیگر کتب شوافع نیز بر حرمت تصاویر تصریح آمدہ، مطالعہ کنید: (نہایۃ المحتاج الی شرح المنہاج، ص ۲۱۹ ج ۲، تکملۃ المجموع، شرح المہذب، ص ۴۰۲، ج ۶، حواشی تحفۃ المحتاج، ص ۴۷۲، ج ۷ وغیرہ۔

۳ - علامہ مرادوی حنبلی رحمہ اللہ میفرماید: **محرم تصویر مافیہ روح ولا محرم تصویر الشجر و لمحبوہ و العشا ل عمال یا شبہ مافیہ روح علی الصحیح من المذہب (الانصاف ص ۳۳۵)** تیار نمودن تصویر ذی روح حرم است اما تصویر درخت و غیرہ کہ با ذی روح مشابہت ندارد حرام نیست مطابق مذهب صحیح این تفصیل در این کتب نیز آمدہ المعنی لابن قدامہ (۲۸۲، ج ۷)، (الاقناع ص ۲۳۰) کشاف القناع (۱۷۱، ج ۵)

۴ - در عام کتب فقہ مالکی آمدہ کہ تصویر سایہ دار حرام و بی سایہ جائز است مانند یکہ در کتاب (در دیر علی مختصر الخلیل) آمدہ است: **والحاصل ان تصاویر المحبوات محرم اجماعا ان کانت کاملۃ لھا ظل مما یطول استمرارہ، بخلاف ناقص عضو لا یعیش بہ لو کان حیوانا، و بخلاف ما لا ظل لہ کمنش فی ورق او جدار و فیہ لا یطول استمرارہ بخلاف الصحیح حرمتہ۔ (الشرح الصغیر علی الدرر ص ۴۰۱)**

خلاصہ اینکہ تصاویر ذی روح بالا جماع حرام است بشرطیکہ مکمل باشد و قتیکہ سایہ دار و دیر پا باشد بر خلاف چنین تصویر کہ یک عضو او ناقص باشد کہ بدون آن حیات ذی روح ناممکن باشد و بر خلاف تصویر بی سایہ و قتیکہ بر روی کاغذ یا دیوار ساخته شود (این دو قسم تصاویر جائز است) و تصویر یکہ دیر پا نباشد در آن اختلاف است طبق قول صحیح حرام است۔ شرح منہج الجلیل (۱۶۶، ج ۲) الخراشی (۳۰۲، ج ۳) از امام مالک دو قول نقل است۔

۱- تفصیل بین تصویر سایه دار و بی سایه اول نا جائز دوم جائز است .

۲- قول دوم علی الاطلاق حرمت است. ملاحظه کنید : التمهید لابن عبدالله (۳۰۱ ج ۱)
باید دانست فتوی جواز بر تصویر بی سایه خلاف مذهب جمهور است که دلایل آن
ضعیف است از احادیث بخاری شریف ضعف آن فهمیده میشود از اینجا امام نووی
رحمه الله این مذهب را باطل قرار داده است و نسبت آنرا بسوی امام مالک رحمه الله
نکرده کما مر آنفا .

بعضی اکابر مذهب مالکی یا این موقف مخالف اند . مذهب جمهور را اختیار نموده اند
طبیکه امام ابن عبدالله رحمه الله مذهب جمهور را اصح گفته و امام زر قانی آنرا اعدل
المذاهب قرار داده امام ابن العربی نیز آنرا اصح گفته ملاحظه کنید : عارضة الاحوذی (ص
۱۵۳ ج ۷) زر قانی علی الموطا (ص ۳۷۶ ج ۴) .

۵- محمد بن علی الشوکانی که یک عالم مشهور غیر مقلد است در نیل الاوطار
(۱۱۳ ج ۲) تا (۱۱۷) بر حرمت تصاویر احادیث را نقل نموده و بر صفحه ۱۱۴ عبارت
کامل علامه نووی رحمه الله را نقل نموده و دو حدیث صحیح بخاری و مسلم را نقل نموده در
شرح آن مینویسیم .

الحديثان يدلان على ان التصوير من اشد المحرمات للتعود عليه بالتعذيب في النار وبان كل
مصور من اهل النار وورد لعمري المصورين في احاديث اخر وذلك لا يكون الا على محرمة متبالغ في القبح.
واما كان التصوير من اشد المحرمات الموجبة لما ذكر لان فيه مضاهاة لفعل الخالق جل جلاله .
ولهذا سمي الشارع فعلهم خلقا وسماهم خالقين . وظاهر قوله كل مصور وقوله بكل صورة صورها
الافراق بين المطبوع في الشيا وبين ماله جرم مستقل ويؤيد ذلك ما في حديث عائشة رضي الله
لعالي عنها المتقدم من التعميم الخ (نيل الاوطار ص ۱۱۹هـ)

هر دو حدیث دلیل است که تصویر سخت ترین محرمات است زیرا بر آن وعید عذاب جهنم
آمده و اینکه هر تصویر ساز اهل دوزخ است زیرا در احادیث دیگر بر تصویر سازان لعنت آمده و
این وعید شدید بر آن جرم که قباح و شناعت آن به انتها رسیده است گناه تصویر سخت
ترین حرام و مصداق وعیدات فوق الذکر موجود است زیرا در آن مقابله فعل تخلیق خداوند جل
جلاله است از اینجا رسول الله صلی الله علیه وسلم عمل تصویر سازی را (خلق) و عاملین آنرا

(خالقین) مسمی نموده اند و از الفاظ ظاهر حدیث که (کل مصور) (و بكل صورة صورها) است معلوم میشود که بین تصویر بر لباس و تصویر مستقل کدام فرقی نباشد تا نید آن از حدیث حضرت عایشه رضی الله تعالی عنه میشود که هر دو نوع تصویر را عام باشد.

فوائد متفرقه

در حدیث شماره اول تصریح آمده که فرشته در خانه تصویر دار داخل نشوند نزد علماء مراد از آن فرشتگان رحمت و برکت اند اما فرشتگان کراما کاتبین و حفظه از جنات از آن مستثنی میباشد در حدیث شماره دوم در حصه تصویر سازان وعید اشد العذاب وارد شده اگر گفته شود وعید اشد العذاب در حصه دیگر جرم ها نیز وارد شده پس این نصوص متعارض بنظر می رسند.

جواب : تمام آن مجرمین یک وقت تحت این وعید داخل باشند پس دخول یک فریق مستلزم خروج فریق دوم نباشد از حدیث پنجم و ششم معلوم میشود که در موجودیت پرده تصویر دار در خانه حضرت عائشه رضی الله تعالی عنها رسول الله صلی الله علیه وسلم نکیر نفروم بود بلکه در همانجا نماز نیز گذارید طبقه در الفاظ صحیح مسلم می آید : (و کان النبی صلی الله علیه وسلم یصلی الیه).

ظاهراً این روایت با روایت چهارم و پنجم متعارض است که در آن آمده رسول الله صلی الله علیه وسلم پرده تصویر دار را برای یک لمحہ نیز تحمل نکردند بلکه حکم نموده باید آن فوراً دور شود.

جواب : ۱ - دو روایت اول متعلق تصاویر چیزهای جاندار بود که رسول الله صلی الله علیه وسلم فوراً حکم برداشتن آنها نمود و در روایت ششم تصاویر مذکور از جانداران نبود بلکه بی جان بود که سبب گردانیدن توجه در نماز میگردد لذل آنحضرت صلی الله علیه وسلم از راه احتیاط حکم نمود بر برداشتن آن ، هکذا جمع العینی رحمه الله تعالی فی عمدة القاری ، ص ۷۴ ج : ۲۲ .

۲ - ممکن حدیث قبل از زمانه حرمت است - فتح الباری (۳۲۸ ج ۱) .

در این حدیث عوض حرمت حلت ثابت میشود که نیازمند جوابات است لذل داخل نمودن در احادیث دلائل حرمت درست نیست . (وشید احمد)

تجزیہ دلائل جواز

مجوزین تصویر دلائل ذیل را تقدیم می نمایند :

﴿يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أَخْرَجَ مِنْ حَبَشَاءٍ وَنَسِيتُكَ مِنَ الْمَثَلِ الْأَوَّلِ فَأَخْرَجَ الْبَاقِلَةَ الْأَوَّلَىٰ وَأَخْرَجَ الْبَاقِلَةَ الْآخِرَةَ﴾ (۱۳-۳۴)

توجه : تبار می نمودند برای او چیزی که می خواست از قصرها و تماثلا (تصویر) و طشت مانند تالاب و دیگر های محکم .

در این آیات تصریح است که سلیمان علیه السلام بر جنات تصویر تبار می نمود پس معلوم شد که تصویر سازی جواز دارد زیرا که عمل یک نبی جلیل القدر است .

۲ - مصداق احادیث نهی مجسمه هاست تصاویر منقش بر لباس ، تکه و کاغذ خارج از بحث است طبقی که در صحیح بخاری آمده در جانی که آنقدر وعید بر تصویر آمده در آنجا بر تصویر نقشی است که الارقا فی الثوب آمده مگر نقشی که بر لباس است از این الفاظ مستثنی قرار داده شده ملاحظه کنید (۸۸۱، ج ۲) باب من کره القعود علی الصور .

۳ - علت اصلی این احادیث اخراج ذوق بت پرستی بود از قلوب صحابه کرام که جدیداً مشرف به اسلام شده بودند اما وقتیکه عقیده توحید در ریشه های آنان جا گرفت و آنان با بتان طبعاً متغیر شدن خود بخود این احادیث منسوخ گردید .

مانندیکه در ابتدای اسلام حکم شده بود بر قتل سگ ها طبق بعضی اغراض مهم و حکم میده نمودن ظروف مخصوص شراب و ممانعت از زیارت قبور نموده شد بود اما وقتیکه تدریجاً این مقاصد حاصل گردید هر سه حکم پس منسوخ گردید .

علی الترتیب جواب هر سه دلائل را میدهیم :

۱ - درست است که تماثله معنای تصویر است اما که گفته میتوانیم که حضرت سلیمان علیه السلام تصویر اشیاء جاندار را تبار می نمود ؟ در صورتیکه عکاسی مناظر قدرتی درخت ، میوه ، کوه ، دریا و گل نیز داخل آن اند در تمائیل بلکه مدلول حقیقی آن اند و این دعوه بنا بر این نیز باطل است که سلیمان علیه السلام پیروکار تورات بود و در تورات ممانعت شدید آن آمده از تصویر سازی ذی روح که باوجود صدها تحریف این نقطه حالاً نیز در تورات موجود است ملاحظه کنید : خروج (۲۰، ۱، استثناء ۴، ۱۶ تا ۱۸) اگر تسلیم شود که حضرت سلیمان علیه السلام تصویر سازی چیزهای جاندار را نموده

بود ممکن مخصوص بود با شریعت او که اتباع آن به کدام فرد امتی محمدی جائز نیست بناء بر قاعده سلیم اصول فقه که تنها آن احکام شرائع سابقه واجب الاتباع این امت است که قرآن و حدیث آنرا تائید نموده اما حکم که خلاف آن حکم دیگری صادر نکرده است. از قول و عمل آنحضرت صلی الله علیه وسلم حرمت و ممانعت تصویر ثابت است اگر جائز و روا میبود در شریعت محمدی حکم صریحی در آن حصه داده میشد در رو گردانی نمودن اختیار نمودن یک حکم منسوخ شریعت سلیمان علیه السلام باشرط طبقه آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرموده : (واللّٰی نفس محمدیة لو بدالکم موسی فأتبعته و ترکتمو لایضللکم عن سوا السبیل ولو کان حیا و ادرك ذلک لیهو لای تبعی) (مشکوٰۃ بحواله دارمی)

یعنی سوگند بر ذاتیکه جان محمد صلی الله علیه وسلم در قدرت او است اگر موسی علیه السلام در محضر شما موجود می بود و شما عوض من اتباع او را شروع مینمودید پس گمراه میشدید از راه راست و اگر موسی علیه السلام نیز زنده میبود و نبوت من را میافت او نیز از من تابعداری مینمود .

۲ - در صفحات گذشته مایان ده احادیث از صحیح بخاری را نقل نمودیم که همه آنها احادیث مطلق انداز یک لفظ آنها اشاره نیز دانسته نمیشود که تصاویر جسم دار نا جائز و تصاویری جسم جائز است بلکه حدیث شماره (۵۰۴ و ۸) متعلق آن تصاویر است که بر لباس نقش شده بود که رسول الله صلی الله علیه وسلم بر آن نکیر شدید فرمود و در حصه تصویر سازان آن وعید ارشاد فرمود .

نیز در کتب احادیث و سیر تصریح شده که در وقت فتح مکه زمانیکه رسول الله صلی الله علیه وسلم داخل کعبه شد در آنجا علاوه دیگر بتان تصاویر حضرت ابراهیم علیه السلام و اسماعیل علیه السلام نیز در کعبه معلق بود رسول الله صلی الله علیه وسلم آن تصاویر را از بین برد و در حصه مشرکین فرمود قاتلهم الله (یعنی خداوند جل جلاله آنان را هلاک کند). اما این جمله (الاما کان رقما فی ثوب) پس رقم در کدام کتاب لغت بر معنای تصویر جاندار نیامده معنای اصلی آن نقش و نگار است چنانچه در صحیح بخاری و سنن ابوداؤد این واقعه آمده که بر دروازه حضرت فاطمه رضی الله تعالی عنها پرده منقش را رسول الله صلی الله علیه وسلم دید و اظهار ناگواری فرموده و ارشاد فرمود :

((مالنا ولدنا وما لنا ولنا لم نلح)) جمع الفوائد ص ۸۲۲ هـ

یعنی مایان چه تعلق داریم با دنیا ؟ و بانقش و نگار چه کار داریم . حضرت امام نووی رحمه الله میفرماید : وجوابها وجواب الجمهور عنه انه محمول على رقم على صورة الشجر وغيره مما ليس بمحمول (نووی علی مسلم ص ۲۰۰ هـ).

جواب مایان و علماء جمهور این است (الا ما كان رقما في ثوب) این جمله در حصه درخت و نقوش اشیای بی جان است حافظ ابن حجر رحمه الله میفرماید و يحمل ان يكون ذلك قبل النهي (فتح الباری ص ۳۱۹ ج ۱۰) احتمال دارد که این واقعه قبل از حرمت تصاویر صورت گرفته باشد علامه بدرالدین العینی رحمه الله میفرماید وقال الطحاوي بمقتل قوله الارقماني ثوب انه اراد رقما يوطأ ويمن كالسطح والوسائد انه ي (عمدة القاری ص ۲۴۴ هـ)

یعنی امام طحاوی رحمه الله میفرماید احتمال دارد که مراد از الارقماني ثوب تصاویری باشد و یا بالین باشد که پا یمال و ذلیل گردد مقصد اینکه کسی از شراح حدیث قائل این نیست که کدام نوع آن از این وعیدات خارج باشد .

۳ - این استدلال نیز مغالطه دادن است که در آن سه مثال تقدیم شده که در آن بعد از میانعت از آنحضرت صلی الله علیه وسلم اجازه صریح منقول شده است چنانچه متعلق سگان در حدیث آمده :

عن ابن مغل قال امر رسول الله صلى الله عليه وسلم بقتل الكلاب ثم قال ما بالهم وبالكلاب الحديث (صحیح مسلم ص ۲۰۰ هـ)

حضرت ابن مغل رضی الله تعالی عنه میفرماید : در ابتداء رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم قتل سگان را صادر فرموده بود بعد از آن فرمود که چه کار دارند مردم با سگان پس قل آنها را بگذارند

و در حصه زیارت قبور و ظروف شراب ارشاد فرمود :
كنتم نهيتمكم عن زيارة القبور فزوروها ونهيتمكم عن الاطاسي فوق ثلاث فامسكوا ما باندلكم ونهيتمكم عن الدبيل الا في سقاء فامسكوا في الاسقية ولا تشربوا مسكرا (صحیح مسلم ص ۲۴۴ هـ)
شما را باز داشته بودم از زیارت قبرها اما حالا این حکم منسوخ است قبور را زیارت

کنید و شما را باز داشته بودم از ذخیرہ نمودن گوشت قربانی اضافہ از حصہ سوم لیکن حالا این حکم نیز منسوخ شد تا مدتی کہ میخواستید ذخیرہ کنید و شما را باز داشته بودم از ظروف علاوہ از مشکیزہا لیکن بعد از این در ہر نوع ظروف تیار کنید بشرطیکہ چیزی نیشہ آور را نہ نوشید، بر عکس آن در حصہ جواز تصویر کدام روایتی را نیافتم و اگر موجود باشد مجوزین آنرا بیاورند و دونہ خرط الفتاد .

بلی شواہدی موجود است کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تا آخر عمرش بر تصویر نکیر فرمود بودند یک روایت صحیح بخاری را ملاحظہ کنید .

عن عائشۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہا قالت لیا اشدکی الذی صلی اللہ علیہ وسلم ذکر بعض نساء کدیسۃ راہا بارض الحبشۃ یقال لہا ماریہ و کانت ام سلمۃ و ام حبیبۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہما اتنا راض الحبشۃ فلذکر تامن حسبہا و تصاویر فیہا فرجع راسہ فقال اولئک اذا مات منہم الرجل الصالح بنوا علی قبرہ مسجدا ثم صوروا فیہ تلك الصور و اولئک ہر الارواح عند اللہ (صحیح بخاری ص ۹۱۱)

حضرت عایشہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا میفرماید وقتی کہ در ایام مرض الوفات بعضی ازواج المطہرات در محضر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم از یک معبد در سر زمین حبش یاد آور شدند کہ بنام ماریہ بود حضرت ام سلمہ و ام حبیبہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا بہ حبشہ رفتہ بودند آنان از حسن و جمال تصاویر موجود در آن یاد آوری نمودند با شنیدن این جملات رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سر مبارکش را بلند نمودہ و ارشاد فرمود (این بود دستور اہل کتاب) وقتی کہ مرد صالح در آن انتقال مینمود بر قبر آن مسجد تیار میکردند و بعدا تصویر او را بر قبر آن نصب میکردند (بالآخرہ از آن تصاویر دروازہ بت پرستی باز گردیدم آنان نزد خداوند جل جلالہ بدترین خلائق اند) .

در حدیث شمارہ (۴) بخاری کہ در آن ذکر عودت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم است از یک سفر کہ آن سفر سال آخر حیات طیبہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بود کہ طبق یک روایت این سفر خیبر و طبق روایت دیگر غزوۃ تبوک بود غزوۃ خیبر از سنہ ہفتم ہجری و غزوہ تبوک در سنہ نہم ہجری صورت گرفتہ است کما صرح بہ اصحاب السیر .

در احادیث مذکورہ کدام اصحیح بخاری اشارہ نیست کہ این ممانعت بہ علت بت پرستی بود فرض محال اگر ہمین را علت قرار دہیم باز ہم این دعویہ است کہ از دنیا بت

پرستی خاتمه یابد لذا رخصت دادن است تصویر سازی را در عصر متمدن موجوده دنیا نیز اقوام زیادی در گرداب بت پرستی میچرخند .

هر قوم در مذهب خود الوهیت مخصوص را اختیار نموده و اختیارات را به آنها تفویض نموده اند و از تصاویر آنها سوال میکنند عیان را چه بیان اگر برای چند لحظه این مفروضه را تسلیم کنیم که گلم بت پرستی از روی دنیا چیده نشده باز هم چه دلیل است که علت ممانعت تنها در بت پرستی منحصر بود ؟

بار دیگر بر احادیث فوق الذکر نظر کنید که یک سبب علم تصویر سازی مقابله صفت تخلیق خداوند جل جلاله است و از جانب دیگر این تصاویر مانع آمد و رفت ملائک رحمت میگردند .

الفرض : با چنین مفروضات از کدام مسئله قطعی شرع انکار ورزیده نشود نه سلف نکر چنین اجتهاد را داشتند مشائخ بزرگ اقوال افعال پیامبر صلی الله علیه وسلم علاوه از صحابه کرام کسی دیگری نبود زیرا شاهدان یقینی و حقیقی رمز شناسان همانها بودند آنان از احادیث متعلق تصویر اخذ نمودند که مراد هر نوع تصویر باشد طبیکه حضرت عمر رضی الله تعالی عنه دعوت نصاری را بدین منظور رد نمود که در دعوت شما تصاویر است حضرت علی رضی الله تعالی عنه حضرت ابوالهیاج اسدی رضی الله تعالی عنه را فرستاد تا در شهر تمام تصاویر را از بین برد فرمود من را نیز رسول الله صلی الله علیه وسلم بدین حکم مامور ساخته بودند . حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله تعالی عنه در یک خانه تصویر را دید از همانجا بازگشت .

این واقعات در صحیح بخاری و صحیح مسلم مفصلاً مذکور است در مسند احمد و سنن الکبیری بیہقی و واقعات چندین صحابه کرام دیگر نیز مفصلاً است مایان اختصار نمودیم در سابق واقعات ائمه کرام را نیز مفصلاً ذکر نمودیم چند دلایل علاوه از آن مثلاً .

۱- مصداق آن وعیدات تصاویر نوعیت مشرکانه بود که به قصد پرستش تیار شده بودند ضعف این دلیل نیازی ندارد به دلیل تقریباً چهل حدیث در این مورد آمده وعید شدید در آن وارد شده بر تصویر سازی اما در ذخیره احادیث اشاره نیامده که حرمت آن بر تصویر سازی جهت بت پرستی بود .

در روایت صحیح بخاری که ذکر نا رضایت آنحضرت صلی الله علیه وسلم جهت بودن پرده های تصویر دار حضرت عانسه رضی الله تعالی عنها آمده آیا در حصه پرده های تصویر دار عانسه رضی الله تعالی عنها معاذ الله چنین فکر نموده میشد که او پرده را جهت بت پرستی تیار نموده بود؟ کلا! و حاشا

وقتیکه دیگر توجیهات حرمت مانند مضاهاه بخلق الله و منع دخول ملائکه موجود است پس آیا آنرا نظر انداز نمودن و تنها یک سبب را مد نظر گرفتن درست است؟

۲ - تصویر کامره در حقیقت تصویر نیست این در حقیقت یک عکس و سایه است.

۳ - دوم اینکه فوتو گرافر تنها شکل ظاهری صورت جاندار را تیار میکند اعضاء و جوارح آنرا تخلیق و تکوین نمی کند که مصداق مضاهاه بخلق الله و دیگر وعیدات بگردد.

سطحیت و سادگی این دلایل کاملا واضح است در جواب آن ضیاع وقت در کار نیست فرق بین عکس و تصویر را در رساله (زهر تلویزیون) مطالعه کنید.

کردار علمای سیاسی

با تأسف میتوانیم که این لعنت تصویر از عوام تجاوز نموده به علماء نیز رسید بسا علماء مجوز این جرم و لعنت گردیده اند که دلیل عوام جهال میگردد عده عوام که در این مورد پرسیده شوند میگویند فلان، فلان عالم تصویر میگیرد و درست میگویند زیرا یومبه تصاویر آنان در اخبارات بنشر می رسد اما باید این معترض از عقل کار بگیرد که از یک جانب چند علماء سیاسی و از جانب دیگر اضافه از چهل حدیث صحیح در حصه وعید شدید تصویر سازی و تصویر بینی موجود است پس باید بدانند که عمل چند تن معدود علماء سیاسی این چیز حرام را حلال ساخته نتواند خدا را چه جواب دهیم که بادیکن تصویر چند علماء سیاسی تصویر را جواز بدهیم و احکام قطعی حرمت را به پشت اندازیم خودت مضاف باش باید خویش را متوجه حکم سازیم عمل چند تن علماء را دلیل نگیریم بلی اگر بر علماء محققین و عاملین چنین تنقیدات شود از طرف آنان جواب بگوئیم که مایان آن گناه را بنا بر مصلحت این مرتکب شدیم چرا در این دور فتن نجات از آن جرم ها غیر ممکن است چرا در آن صورت انجام دادن خدمت دینی ممکن نباشد گویا این نقصان دین و ایمان خویش را به خاطر نفع دینی روادار نیستند اگر آنقدر نکنیم پس با عوام ارتباط مایان

کاملاً قطع گردد این همه منطق بجا اما بگوئید در این عصر که تعداد مسلمانان خیلی اضافه است رسول الله صلی الله علیه وسلم با تنهای ندای توحید را بلند نمود و با تمام آزمایش ها و امتحانات شخصا بانفس نفیس خویش مقابله نمود تمام مصالحت مخالفین را رد نموده فرمود ((وَلِلّٰهِ لَوْ وَضِعُوا الشَّمْسُ فِيْ يَمِيْنِيْ وَالْقَمَرُ فِيْ يَسٰرِيْ عَلٰی اَنْ اَتْرَكَ هٰذَا الْاَمْرَ حَتّٰی يَظْهَرَ لِلّٰهِ اَوْ اَهْلِكَ فِيْهِ مَا تَرَكْتَهُ))۔ المدايحه ص ۴۳۳۔

دشمنان اسلام که چندین برابر مسلمانان بودند تمنای آنان فقط و فقط این بود که رسول الله صلی الله علیه وسلم از خط مشی خویش نگردد اما اندک نرمی و مداخلت نشان دهد مایان مخالفت را با او ترک میکنیم «ودوا لو تدن فیدهنون»۔

اما قرآنکریم جواب داد و این آرزوی آنان را زیر خاک نمود «وَلَا تَطْعَمْ كُلَّ حِلَافٍ مَّهِينٍ» این اعلان واضح است که بین اسلام و کفر هیچگاه سازش ممکن نیست، که با این عمل از یک جانب شخصیت آنحضرت صلی الله علیه وسلم بی داغ ثابت شد اما از جانب دیگر امتیان نام نهاد آنحضرت دین فروشی میکنند۔ «بین تفاوت را از کجاست تا بکجا»۔

در عصر حاضر این اعتراض از زبان عوام و خواص زمزمه میشود چرا با جدو جهد طولانی جماعات دینی کامران و کامیاب مقصد نشدند ؟ و چرا با وجود در مملکت نظام اسلامی نافذ نشد ؟

جواب آن سوال اینست که قبل از نفاذ نظام اسلامی مسلمان معیاری گردیدن لازمی است۔ (ادخلوا فی السلم کافة)

علاوه آن امید نصرت خداوندی خیالات وهمی است۔ زیات دانا از این علماء کیست بگوئید نصرت فرود آمده خداوندی در غزوه احد و حنین جهت لغزش اندک (که آنرا لغزش گفتن نیز در کار نیست) آن نصرت بازگردید با وجود آن که در اخلاص و جذبہ جهاد آنان هیچ شکی نبود محبت خداوند و رسول او در ریشه های آنان جا گرفته بود با وجودیکه در هر دو معرکه شخصا رسول الله صلی الله علیه وسلم با آنان شرکت داشت با وجود آن مدد فرود آمده از آسمانها پس عودت کرد گویا قانون الهی ثابت شد که در خلاف اطاعت خداوند اگر هر کسی باشد نصرت الهی در آنجا توقف کند۔

پس با در نظر گرفتن این حقائق این حضرات فیصله کنند که چگونه با آنان نصر

خداوندی باشد از یک جانب زمزمہ نفاذ حکم اسلام میشود و از جانب دوم مسلمانان در لعنت تصویر گیری مبتلا اند پس بہ یک وقت یکجا نمودن آب و آتش غیر ممکن است .
خلاصہ اینکہ حرمت تصویر قطعی است اگر عمل کدام عالم و مقتدی خلاف شروع باشد او ذمہ داری شخصی اوست کہ بر حکم شرعی اتوا انداز نباشد .

خلاصہ احکام

- تصویر ہر ذی روح حرام و گناہ کبیرہ است عام است اگر تصویر بزرگ باشد یا کوچک بر روی کاغذ باشد یا بر روی دیوار یا قلم باشد یا با کامرہ اگر در ماشین پریس تیار شود یا در سانچہ ماشین یک نوع تصویر ہم جواز ندارد .
- تصویر ساز فوتو گرافر و ہمنشینان آنان فاسق اند، اذان، اقامت وامامت وشہادت آنان مردود است .
- خرید و فروش تصویر حرام و کمائی آن حرام است .
- اگر مقصد تصویر نباشد بلکہ چیزی دیگری باشد اما تصویر بر آن نصب شدہ باشد تجارت آن چیز جواز دارد مثلاً بر تکہ رخت و کاغذ تصویر نصب شدہ است خریداری آن جواز دارد اما باید مشتری تصویر را زود تلف سازد .
- مانند تصویر سازی بالقصد مشاہدہ آن و تشہیر آن و نہادن آن نزد خود جواز ندارد مشاہدہ نمودن تصاویر تلویزیون ، وی سی آر و سینما حرام با لای حرام است .
- ہمین است حکم اخبار ، رسائل و کتب مطبوعہ مکاتب در حصہ تصویر قرائت مضامین جائز آن حلال و عملاً نظر انداختن بر تصاویر آن حرام است .
- ہمین است حکم مصور ساعت ہا مصور بازی ہا و تیار نمودن خرید و فروخت آن جواز ندارد نیز کمائی مصور را خوردن جواز ندارد لذا با آنان در آن تعاون علی المعصیت است .
- پاسپورت ، تذکرہ ، نوت تکت و سکہ با تصویر اشیای ضرورت اند در نگہداشتن آن جرم نباشد بعضی ہا تکت های شوقی را نزد خود میدارند این جواز ندارد .
- تصاویر ادارہ های تجارتی با شناختن کارت طلاب در آن خارج از ضرورت باشد پس جواز ندارد

● لباسیکہ بر آن تصویر باشد تادیہ نماز بر آن جواز ندارد اگر سجدہ بر آن بیاید نماز مکروہ تحریمی واجب الاعادہ است البتہ اگر تصویر خیلی کوچک یا سر بریدہ باشد یا بہ نظر نمی رسد پس خالی از کراہت است نیز اگر تصویر بزرگ و کلان پوشیدہ زیر پیراھن باشد جواز دارد اما نگہداشت آن بلا ضرورت در کار نیست.

درجائیکہ تصاویر ذی روح باشد داخل شدن بہ آنجا جواز ندارد مگر اینکہ ضرورت شرعی باشد مثلاً وصول نمودن قرض یا با چیزی وابستہ با معاد و معاش البتہ و یا با ضرورت دیگر.

اگر تصویر در قطی بند باشد یا زیر غلاف باشد پس مانع دخول ملائک رحمت نمیگردد البتہ تیار نمودن چیز تصاویر بلا ضرورت و خرید و فروخت آن نیز حرام است. اگرعکس و تصویردرخانہ یادوکان کسی باشد وشخص دہم برتلف نمودن آن قادر باشد واجب است بر او کہ آنرا تلف کند ضمان نیز بر او نباشد اما در صورتیکہ خوف فتنہ نباشد.

بعضی اشخاص در محافلی شرکت می ورزند کہ در آنجا عکس گیری موجود است این شخص بر رویش دسمال بیندازد اینقدر کافی نیست باید مجلس را ترک کند بالخصوص در صورتیکہ عالم و مقتدا باشد زیرا نشستن او در چنین مجلس دروازہ جواز را بر مردم باز میکند کہ موجب گناہ ہمین عالم میگردد پس جرم او دو چند میگردد پس اگر اجتماع دینی نیز باشد باید آنرا ترک کند.

بعضی افراد تصاویر بزرگان و رہبران را نزد خویش تبرکاً خیلی بہ عزت مینهند حکم چنین تصاویر نیز مانند حکم دیگر تصاویر هست در حرمت تیار نمودن خرید و فروخت و نگہداشت بلکہ در نگہداشت چنین تصاویر خوف فتنہ و کفر نیز وجود دارد لذ باید کاملاً از چنین تصاویر خود داری نمودہ شود زیرا سبب گمراہی مردم میگردد این احکام تصاویر ذی روح بود اما تصاویر بی جان یا تصاویری کہ سر قلم باشند بدون چہرہ پس خرید و فروخت و تیار نمودن آن جواز دارد.

محمد ابراہیم

نائب مفتی دارالافتا و الارشاد.

۱۳ جمادی الاولیٰ سنہ ۱۴۱۱ھ

ضمیمہ

از طرف فقیہ العصر مولانا مفتی رشید احمد مد ظلہم العالی

احکام اقسام مختلفہ تصاویر

سوال : احیاناً بر زور نقرہ تصویر کدام حیوان ساخته میشود و آیا استعمال چنین زیور جواز دارد؟ نیز با پوشیدن چنین زیور اداء نمودن صلوٰۃ جواز دارد یا خیر؟ و شرح نمائید کہ آیا تیار نمودن تصویر کدام حیوان بر زر و نقرہ جواز دارد یا خیر نیز شرح نمائید کہ در صورت کدام نوع تصویر نماز مکروه میگردد ؟ بینوا بالتفصیل اجرکم الله الجلیل .

الجواب باسم ملهم الصواب : قال الشیخ ابوالسعود رحمہ اللہ تعالیٰ : واعلم ان ظاهر التعلیق بلبسہ یفید ان بیع ثوب فیہ تصاویر لایکراهہ وقیل یکراهہ ای تحریماً بدلیل ما قبل من رد شہادۃ اذ المکروه تنزیہاً لا یوجب رد الشہادۃ وحیث کان بیعہ موجبا رد شہادۃ فہا صہ بالاولی ووجه الاولیۃ ثبوت الخلاف فی کراهۃ بیعہ بخلاف النسخ لکونہ تصویر (فتح المعین ص ۲۴۵ ج ۱)

وقال العلامة المحضکی رحمہ اللہ تعالیٰ فی مکروہات الصلوٰۃ ولیس ثوب فیہ تمثال ذی روح وان یکون فوق راسہ او بین یدیه او یحذائہ یمنۃ او یسرۃ او محل صلوٰۃ تمثال ولو فی وسادۃ منصوبۃ لامفر وشۃ واختلف فیما اذا کان التمثال خلفہ والاظهر الکراهۃ ولا یکراهہ لو كانت تحت قدمیه او محل جلوسہ لانہا مہانۃ او فی یدۃ عبارۃ الشمی بدنہ لانہا مستورۃ بثیابہ او علی غاتمہ بدقش غیر مستبین قال فی البحر ومفادۃ کراهۃ المستبین لا المستتر بکس او صرۃ او ثوب اخر واقراء المصنف او كانت صغیرۃ لا تعین تفامیل اعضائہا للناظر قائما وھی علی الارض ذکرۃ الحلی او مقطوعۃ الراس او الوجه او محوۃ عضو لا تعیش بدونہ او لغير ذی روح لایکراهہ لانہا لا تعبد و غیر جہیزل مخصوص بغیر المہانۃ کما بسطہ ابن الکمال واختلف المحدثون فی امتناع ملائکۃ الرحمۃ عما علی النذقین ففعلۃ عیاض واثبتہ النووی (رد المحتار ج ۳ ص ۲۳۶)

وقال ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ تحفہ قولہ (ولیس ثوب فیہ تمثال)

قال فی البحر فی الخلاصۃ وتکررہ التصاویر علی الثوب صلی فیہ اولانہی وھذا الکراهۃ تحریمیۃ وظاہر کلام النووی فی شرح مسلم الاجماع علی تحریم تصویر الحيوان وقال وسواء صنعہ لہا معین او لغيرہ فصحبتہ حرام بكل حال لان فیہ مضامین الخلق للہ تعالیٰ سواء کان فی ثوب او ساط او درہم وانا وحاط و غیرہا انہی فیہ ان یکون حراما لامکروہا ان ثبت الاجماع او قطعۃ الدلیل بتواترہ

انه كلام البح ملخصاً وظاهر قوله فينبغي الاعتراض على الخلاصة في تسمية تركها قسماً لكن مراد الخلاصة التمس المصريح به في المتون بدليل قوله في الخلاصة بعد ما مر اما اذا كان في يده وهو يصل ولا يكره وكلام النووي في فعل التصوير ولا يلزم من حرمة الصلاة فيه بدليل ان التصوير محرم ولو كانت الصورة صغيرة ككتفي على الدرهم او كانت في اليد او مستقرة او مهانة مع ان الصلاة بذلك لا حرم بل ولا تركة لان علة حرمة التصوير المضاهاة لخلق الله تعالى وهي موجودة في كل ما ذكر وعلة كراهة الصلاة بها التشبه وهي مفقودة فلها ذكر كما يأتي فاعتد هذا التصريح (رد المحتار ج ١ ص ٣٥٨)

وقال: (قوله وغير جبريل الخ) هو قوله للنبي صلى الله عليه وسلم ان لا تدخل بهتافه كلب ولا صورة رواه مسلم وهذا اشارة الى الجواب عما يقال: ان كانت علة الكراهة فيما مر كون المحل الذي تقع فيه الصلاة لا تدخله الملائكة لان شر المقام بقعة لا تدخلها الملائكة ينهي ان تركة ولو كانت العلة التشبه بعادتها فلا تركة الا اذا كانت امامه او فوق راسه والجواب ان العلة هي الامر الاول واما الثاني فيفيد اشدية الكراهة غير ان عموم النص المذكور مخصوص بغير المهانة لما روى ابن حبان والنسائي استاذن جبريل عليه السلام على النبي صلى الله عليه وسلم فقال ادخل فقال: كيف ادخل وفي بيتك ستر فيه تصاوير فان كنت لا بدفاً فلا تقطع رؤوسها واقطعها وسائداً واجعلها بسطاً نعمر يدعى هذا ما اذا كانت على بساط في موضع السجود فقدر انه يكره مع انها لا تمنع دخول الملائكة وليس فيها تشبه لان عبدة الصنام لا يسجدون عليها بل ينصبونها ويتوجهون اليها الا ان يقال فيها صورة التشبه بعادتها حال القيام والركوع وتعظيم لها ان سجد عليها اهل مخلصاً من الحلية والبحر.

القول: الذي يظهر من كلامهم ان العلة اما التعظيم او التشبه كما قدمناه والتعظيم اعم كما لو كانت عن يمينه او يساره او موضع سجوده فانه لا تشبه فيها بل فيها تعظيم وما كان فيه تعظيم وتشبه فهو اشد كراهة ولهذا تفاوتت رتبها كما مر وغير جبريل عليه السلام معلول بالتعظيم بدليل الحديث الاخر وغيره لعدم دخول الملائكة انما هو حيث كانت الصورة معظمة وتعليل كراهة الصلاة بالتعظيم اولى من التعليل بعدم الدخول لان التعظيم قد يكون عارضاً لان الصورة اذا كانت على بساط مفروش تكون مهانة لا تمنع من الدخول ومع هذا الوصل على ذلك البساط وسجد عليها تركة لان فعله ذلك تعظيم لها والظاهر ان الملائكة لا تمنع من الدخول بذلك الفعل العارض واما ما في الفتوح عن شرح عقاب من انها لو كانت خلفه او تحته رجليه لا تركة الصلاة ولكن تركة كراهة جعل الصورة في البيت للحديث فظاهرة الامتناع عن الدخول ولو مهانة وكراهة جعلها في بساط مفروش وهو خلاف الحديث المخصص كما مر (رد المحتار ج ١ ص ٣٥٩)

الاحکام المستفادة من النصوص المذكورة

تیار نمودن چنین زیور و پوشیدن، نماز گذاشتن با چنین زیور خرید و فروخت آن و نگهداشت آن ناجائز و نماز با آن واجب الاعادہ است۔
اگر تصویر را زیر لباس پوشیدہ باشد یا تصویر آنقدر کوچک باشد کہ در وقت قیام تمام اعضای انسان بنظر نمی رسید در حصہ آن مسائل ذیل است :
تیار نمودن تصاویر کوچک نیز حرام است بالاجماع : (لذہولہ فی العلة المنصوصہ بھاہون علی اللہ)

خرید و فروخت چنین تصویر

- در آن اندک اختلاف است اما با دلائل ذیل عدم جواز ارجح است :
- ۱ - دلائل حرمت قوی است ۔
 - ۲ - بہ وقت تعارض تساوی دلائل حرمت را ترجیح دادہ میشود ۔
 - ۳ - در اباحت آن صنعت آنرا ترقی دادہ شود کہ تعاون علی الائم در آن می آید لذ ناجائز است ۔
 - ۴ - ذریعہ ضلالت و ارتکاب کیائر میگردد در حق عوام کہ آنان قطع نظر صغیرہ و کبیرہ پوشیدہ و ظاہر قیود و تفاسیل را مد نظر نمی گیرند مطلقا بر جواز آن استدلال میکنند
 - ۵ - در تعریف مذکور صوۃ صغیرہ اختلاف است لذا بہ مردم عوام موقع بیانہ سازی پیدا میشود ۔

وجوہ اختلاف و نظائر آراء

- ۱ - اختلاف در قد ناظران ۔
- ۲ - اختلاف در نظر آنان ۔
- ۳ - اختلاف در روشنی ۔

باخود داشتن چنین تصاویر

این نیز جواز ندارد لما قدمنا من الدلائل الخمسة با داشتن این تصاویر ادای نماز با توضیع عبارات علماء با داشتن چنین تصاویر بلا کراہت نماز جواز دارد اما در آن نیز کلام است کما سیاتی

عمل گراہیت

- ۱ - امتناع ملائکہ ۔
- ۲ - تعظیم غیر اللہ ۔
- ۳ - تشبہ بعبدة الاصنام

پس بعضی ها مدار علت اولی را مدار علت ثانیه نیز قرار داده اند در نظر بنده در صورت نبودن علل مذکوره نیز در کراحت الصلوة این علت موجود است که در اینجا چنین چیز معصیت وجود دارد که صانع آن مؤرد لعنت قرار داده شده است طبقه در بعضی لصوص فقه در تشریح علت امتناع ملائکه مذکور است که این بقعه شالباق است لذا نماز در آنجا مکروه است

پس مقتضای آن این شد که در صورت موجودیت صورت صغیره یا پوشیدن آن نیز نماز مکروه و واجب الاعاده است زیرا اولاً در چنین بقیه آمدن ملائکه مختلف فیه است علاوه از آن نیز محل نظر است پس در صورتیکه این بقعه شریف البقاع نگردید اما جهت تشبیه نداشتن با بقعه خبیثه جهت وجود منکر است و هویکلی لعیوت الکراحتہ فلیتأمل.

تصاویر بر بساط یا موضع جلوس

در آن نیز این قبائح موجود است

- ۱ - صنعت تصاویر را ترقی داده میشود که بالاجماع حرام است .
- ۲ - ذریعه ضلالت و ارتکاب گناه میگردد در حق عوام که آنان استدلال میکنند بر مطلق اباحت تصویر، عوام فرق مهانه و غیر مهانه را ندانند .
- ۳ - امتناع ملائکه : اگرچه در این صورت امتناع ملائکه مختلف فیه است مگر وجوه مذکوره را پیش نظر گرفتن امتناع آن راجح بنظر میرسد دلیل بزرگ امتناع اینست که این ابقاء بلکه اقتناء معمول عمل ملعون است که مردم آنرا به قصد اهانت نمی نهند بلکه بقصد تعظیم مینهند و بقصد اشتیاق .

پس در این صورت قبائح مذکوره نیز نماز واجب الاعاده است و هذا لا یخالف ما رجحه الفقهاء رحمهم الله تعالی لان الاحکام تتغیر بتغیر الزمان فتفکر ولعل الحق لا یعدو تفکر . والله سبحانه و تعالی اعلم

رشید احمد

۲۷ جمادی الثانیہ سنہ ۱۳۸۷ھ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَعْفُوا الْمَآرِبَ وَأَعْفُوا النَّاسَ، مَنَعَكَ عَلَيْهِ،

نیل المآرب بحلق الشوارب

مجموعه سه فتاوی :

۱ - دراز نمودن هر دو طرف موی لب مکروه است.

۲ - حد تصفیه موی های اضافه.

۳ - حکم حلق الشارب

✽ ارشادات رسول اکرم صلی الله علیه وسلم

✽ نصوص فقهاء کرام رحمهم الله تعالى

✽ عقل سلیم وطبع مستقیم

نیل المآرب بحلق الشوارب

در این رساله : بالخصوص حدیث و عبارات فقهاء تثبیت گردیده که :

✽ قص و قطع موی های لب سنت است .

✽ دراز نمودن هر دو گوشه لب مکروه است .

✽ علاوه از این مدت تصفیه موی های حصه های دیگر جسد نموده شود .

احکام بروتها

دراز نمودن موی لب (بروتها) بر هر دو گوشه مکروه است

سوال : آیا دراز نمودن موی لب (بروت) بر هر دو گوشه جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : مکروه است .

قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ : واما طرفا الشارب واما السبالان فقلیل ہما منہ وقیل من اللعۃ وعلیہ لقلیل لایس بہ ترکیہا وقلیل یکرہ لہا فیہ من التشبہ بالاعاجم واهل الکتاب وہذا اولی بالصواب وتما مہ فی حاشیۃ توح (رد المحتار ص ۲۰۳) (۲۰۳)

وقال فی حاشیۃ علی البحر تحسب (قوله وهو المبالغة فی القطع) وقیل کرۃ ابقاء السبال وفیہ من التشبہ بالاعاجم بل بالمجوس واهل الکتاب وہذا اولی بالصواب لما رواہ ابن حبان فی صحیحہ من حدیث ابن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما قال ذکر لرسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم المجوس فقال انہم یوفرون سبالہم ویملقون لحامہم فقالوہم فکان ابن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما یجزکما بجز الشاة والمعیر (مدحہ الخالق) ہما مشی البحر الرائق ص ۱۱۱) . وللہ سبحانہ تعالیٰ اعلم

۱۵ ربیع الاول سنہ ۱۴۰۰ھ

حد صفائی موهای زائد

سوال : قطع الشوارب ، تقليم الاظفار ، تنف الابط و حلق اعانہ را چه حد است ؟ و تا

چند روز بعد صفائی نمودن آن واجب است ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بہ توافق امام صاحب و صاحبین حلق شوارب یا قص کا

لعلق آن سنت است درخصہ دراز نمودن شوارب و اظهار ازظاہر حدیث تا چہل یوم رخصت بنظر می رسد این تحدید در کتب فقہ مذکور است مگر فقہاء کرام علت حکم را پیش نظر گرفته ضابطہ نظافت را تحریر فرمودہ اند کہ بنا بر آن جہت اختلاف اشخاص و احوال حکم مختلف میگردد پس ذکر اربعین یوم با دواعی موجبہ باعث رخصت نیست بلکہ بدین مفهوم کہ با وجود اعذار مرخصہ بعد از مدت مذکورہ رخصت نیست .

اما قص شوارب نسبت بہ حکم دیگر امور ثلاثہ مؤکد است .

۱ - جہت نبودن نظافت در اکل و شراب خوف ابتلاء مرض میباشد .

۲ - تلوث رطوبت بینی موجب تازی و مورث مرض است .

۳ - توسط گردد و غبار خارجی نزدیک دهن و بینی موجب تازی و مورث امراض میباشد .

۴ - تشویه الوجه .

۵ - ایذاء الزوجه و تنفیرها

عن ابن عمر رضی الله تعالی عنهما (مرفوعاً) قصوا شواربکم فان بنی اسرائیل لم یفعلوا ذلك فودی نسأؤهم رواه الدیلمی . ونقل عنه الامام عبدالرؤف المناوی فی کنوز الحقائق والشیوخ عن المتقی کذا العمال .

بنا بر این دلائل وجوب تصفیه لب بالا به نظر می رسد البته بنا بر عذر شدید تا چهل یوم رخصت است اما در این مدت اهتمام نظافت ضروری است در کتب فقه صفا نمودن لب بالا را سنت قرار داده که با آن تطبیق قول وجوب دو است .

۱ - سنت لعینه واجب لغیره .

۲ - اداء واجب را دو صورت است حلق و قص در سنتیت حلق بعضی ها اختلاف دارند اما در اداء واجب بطریق قص اتفاق است در سنتیت آن انکار از سنتیت حلق خلاف مذهب منصوص صاحبین رحمهما الله غیر معتبر است . درست این است که حلق نیز سنت است بلکه درجه کامل سنت است نص علیه در امام الطاوی رحمه الله بعد از قص شوارب وجود دواعی موجه در تقلیم اظفار است در دوی متباقی در احوال معتدل تحت دواعی مذکوره در امور اربعه وقفه مناسب حسب ذیل است قص شوارب دو مرتبه در یک هفته تقلیم اظفار در هفته یک بار باقی مانده در دو هفته یکبار بهتر یا بعد از دو هفته .

قال العلیة النووی رحمه الله تعالی : واما موقت حلقه فالبعثت انه یضبط بالحاجة وطوله فاذا طال حلق و كذلك فی قص الشارب ونشف الابط وتقليم الاظفار واما احذیها انس المذکور فی الكتاب وقت لداقص الشارب وتقليم الاظفار ونشف الابط وحلق العانة ان لا یترک اکثر من اربعین لیلة لبعناه لا یترک ترکا تجاوز لیه اربعین لایهم وقت لیهم الترتک اربعین والله اعلم . (شرح النووی علی صحیح مسلم ص ۱۲۸ ج ۱)

وقال الحافظ العسقلانی رحمه الله تعالی : المعنی فی مشروعیه ذلك مخالفة المجوس والامین التشویش علی الاکل وبقامز هومة الماکول لیه (وبعد اسطر) وقد اهدی ابن العربی تخفیف شعر الشارب

معنی لطیفاً فقال ان الماء المائل من الانف یعلی به الشعر لما فيه من الزوجة وبعسر تنقیته عند غسله وهو بأمر حاسه شریفة وهی الشعر فصرع تحقیقه لیتحم الجبال والمنفعة (فتح الباری ص ۱۰۴۲) وقال ایضاً : قال ابن دلقی العید لا علم احدا قال یوجب قص الشارب من حیث وهو واحترز بذلك عن وجوبه بعارض حیث یتعین كما تقدمت الإشارة الیه من كلام ابن العربی (فتح الباری ص ۱۰۴۳)

در ترک قص علاوه از مفاسد مذکوره تشویبه الوجه کراهیت المنظر ایذاء زوجه و تغیر داد چهره و قباحات و عذاب های دیگر پیدا میشود كما قدما من حدیث الرسول صلی الله علیه وسلم فی نساء بنی اسرائیل .

وقال العلامة العثماني رحمه الله تعالى : قال القرطبي رحمه الله تعالى في المفهم ذكر الاربعين تحديداً لاكثر المذاهب ولا يمنع تفقد ذلك من الجمعية الى الجمعية والضابطة في ذلك الاحتياج اهـ وقال النووي رحمه الله تعالى في شرح المهذب ينبغي ان يختلف ذلك باختلاف الاحوال والاشخاص والضابطة الحاجة في جميع النصال المذكورة (فتح الملهم ص ۳۲۰)

وقال الملا صلي القاري رحمه الله تعالى : والمعنى ان لا تترك تركاً يتجاوز أربعين لانه وقتلهم الترك أربعين لان المختار ان يضبط الحلق والتقليم والقص بالطول فأذا طال حلق وقص وقلم ذكره الرة النووي (مرقاۃ ص ۲۵۲) والله سبحانه وتعالى اعلم . ۲۲ جمادی الاولی ۱۴۰۱ هـ

حکم حلق الشارب

سوال : آیا با پل (پاکي) تراشیدن موی لب (بروت) جواز دارد و یا مکروه است ؟ امام طحاوی رحمه الله در ترجمه الباب فرموده (باب حلق الشارب) بعد از بحث احفاء را در مقابل نص ذکر نموده نیز در وجه النظر افضلیت حلق را بر محرم قیاس نموده می فرماید و نصه : قصه حسن واحفاءة احسن والفضل وهذا مذهب ابی حنيفة وابی یوسف ومحمد رحمهم الله تعالى . وقال فی اخر البص : ان قص الشارب من الفطرة وهو مما لا بد منه وان ما بعد ذلك من الاحفاء هو الفضل وفيه من اصابة الخیر ما ليس فی القص (شرح معانی الآثار ص ۲۴۹) بیدنوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : امام طحاوی رحمه الله با لاتفاق اعلم به مذهب ابی حنيفة رحمه الله است طبق تحریر او به توافق ائمه ثلاثه رحمهم الله حلق مورد ثواب و مسنون است

در ترجمه الباب تحت (حلق الشارب) مراد از ذکر نمودن احادیث احفاء این است که در این احادیث احفاء به معنای حلق آمده است طبقه که در یک روایت صریح فتح الباری لفظ حلق مذکور است و سیجیء نصه . حافظ عینی رحمه الله میفرماید که در ترجمه الباب مراد از حلق احفاء یعنی استیصال کالحلق است که به عرض اظهار مبالغه با حلق تعبیر شده
ولا یحلی ان هذا التصلیل یعمل وتأویل القول بما لا یرضی به قائله ووتفرد به الحافظ العینی رحمه الله
تعالی ثم نقل هو نفسه فی البهائة سنیة الحلق عن المختار والمحیط وسیجیء نصه .
این تاویل با وجوده ذیلاً نا قابل قبول است :

کمال مصنفین مقصود اصلی ترجمه الباب میباشد از آنجا برای اثبات تحت آن احادیث ذکر نموده میشود در ترجمه الباب مصنف دعوه خویش را تقدیم کرد پس با احادیث مندرج تحت آن دعوه خویش را ثابت میکند از اینجا ثابت شد که امام طحاوی با حدیث احفاء سنت حلق را تثبیت نمود بر عکس آن مراد نمودن احفاء از حلق خلاف اصول تصنیف و قلب موضوع است استیصال حلق کالحلق ابلاغ فی المعنی و ایسر فی العمل بودن ظاهر است از اینجا بر حلق احفاء به معنای استیصال بالقص کالحلق را ترجیح دادن خلاف معقول است.
قال الحافظ العسقلانی رحمه الله تعالی : وورد الخبر بلفظ الحلق وهي رواية النسائي عن محمد بن عبيد الله بن يزيد عن سفيان بن عيينه بسند هذا الباب ورواه جمهور اصحاب ابن عيينه بلفظ القص وكذا سائر الروايات عن شيخ الزهري ووقع عند النسائي من طريق سعيد الباقري عن ابي هريرة رضي الله تعالى عنه بلفظ تقصير الشارب لعدم وقع الامر عما يشعر بأن رواية الخلق محفوظ كحديث العلاء بن عبد الرحمن عن ابيه عن ابي هريرة رضي الله تعالى عنه عند مسلم بلفظ جزوا الشوارب وحديث ابن عمر رضي الله تعالى عنهما بهذا كور في الباب الذي يليه بلفظ احفوا الشوارب وفي الباب الذي يليه بلفظ انهكوا الشوارب فكل هذه الالفاظ تدل على ان المطلوب المبالغة في الازالة لان الجزوهو بالجهيم والزاي الثقيلة فص الشعر والصوف الى ان يبلغ الجلد والاحفاء بالجهيلة والغاء الاستقصاء ومنه احفوه بالتمسالة قال ابو عبيد المحصورى معناه الزقوا الجز بالهشرة وقال الخطابي هو معنى الاستقصاء واليهك بالنون والكاف المبالغة في الازالة ومنه ما تقدم في الكلام على المختار قوله صل الله عليه وسلم للعافضة اشمى ولا يهدى اى

وہابی فی غتان المرآۃ وی حل ذلك اهل اللغة وقال ابن بطال : التبعک التالیف فی الحق وهو غیر الاستتصال (فتح الباری ص ۲۸۵ ج ۱۰)

وقال: قال الطحاوی رحمہ اللہ تعالیٰ: الخلق هو مذهب ابی حنیفۃ وابی یوسف ومحمد رحمہم اللہ تعالیٰ ام (فتح الباری ص ۲۸۶ ج ۱۰) وقال: وقد ربح الطحاوی الخلق علی القص بتفضیلۃ صلی اللہ علیہ وسلم الخلق علی التخصیر فی النسک (حوالہ بال)

وقال المحافظ العینی رحمہ اللہ تعالیٰ: قوله یعنی من الاحفاء بالحاء المهملة والفاء یقال احلی شعرہ اذا استاصلہ حتی یمیز کل خلق وتكون احفاء الشارب افضل من قصہ عبر الطحاوی بقوله بأب خلق الشارب (عمدة القاری ص ۴۳۴ ج ۲)

وقال: وقال الکافی وذكر الطحاوی رحمہ اللہ تعالیٰ فی شرح الاثر ان حلقہ سنة ونسب ذلك الی العلماء الثلاثة انہی قلت لم يذكر الطحاوی كذلك وانما قال بعد روایاتہ الاحادیث المذکورۃ والتوفیق بینہما ان الاحفاء افضل من القص نعم قال بأب خلق الشارب وانما اراد بذلك الاحفاء حتی یمیز کل خلق فی المختار حلقہ سنتہ وقصہ حسن وفي المحيط الخلق احسن من القص وهو قول ابی حنیفۃ وصاحبہ رحمہم اللہ تعالیٰ (بناية ص ۲۸۵ ج ۴)، وقال عبد اللہ بن محمود رحمہ اللہ تعالیٰ فی متنہ المختار: والسنة تعلیم الاظفار ونشف الابط وحلق العانة والشارب وقصہ احسن.

نقل فی شرحہ عن الامام الطحاوی رحمہ اللہ تعالیٰ: والخلق سنة وهو احسن من القص وهو قول اصحابہ رحمہم اللہ تعالیٰ قال علیہ الصلوٰۃ والسلام: احفوا الشوارب اعفوا الخلی والاحفاء الاستیصال (الاختیار لتعلیل المختار ص ۱۶۷ ج ۲)

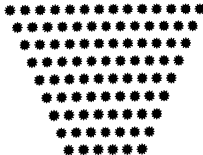
در متن قصہ لفظ احسن خطای کتابتی است لفظ درست (حسن) است بنا بر دو دلائل در عبارت منقولہ عینی از مختار و قصہ حسن آمدہ در شرح مصنف شخصاً از امام طحاوی رحمہ اللہ احسن بودن خلق نقل است، عینی رحمہ اللہ در حصہ احسن بودن خلق من القص بر مختار و محیط حوالہ دادہ تحقیق عبارت مختار گذشت مراد از محیط ظاہر محیط سرخسی است زیرا در حاشیہ طحاوی علی الدر بر آن تصریح آمدہ و سبب این نص ممکن در محیط برہانی نیز اینچنین باشد عنقریب طباعت آن متوقع است فلیراجع بعد.

وقال العلامة المحقق رحمه الله تعالى: وكرهه تركه وراء الاربعين مجتنب وفيه حلق الشارب بدعة وقيل سنة.

وقال العلامة ابن عابد بن رحمه الله تعالى: (قوله وقيل سنة) ومضى عليه في الملتقى وعبارة المجتنب بعد ما رمز للطحاوى حلقه سنة وسببه الى ابى حنيفة وصاحبيه رحمهم الهل تعالى والقص منه حتى يوازي الحرف الاعلى من الشفة العليا سنة بالاجماع (رد المحتار ص ۲۶۱ هـ)

وقال العلامة الطحاوى رحمه الله تعالى (قوله حلق الشارب بدعة) وقع في بعض التعبير بالقص ولي بعضها التعبير بالخلق ففي الهنديّة ذكر الطحاوى في شرح الاثار ان قص الشارب حسن وتفسيره ان يؤخذ منه حتى يلقص من الاطار وهو الطرف الاعلى من الشفة العليا قال والخلق سنة وهو احسن من القص هذا قوله وصاحبيه رحمهم الله تعالى كذا في محيط السرخسي. آء. وعبارة المجتنب وحلق الشارب بدعة والسنة فيه القص مع حلقه سنة نسبه الى ابى حنيفة وصاحبيه رحمهم الله تعالى والقص منه حتى يوازي الحرف الاعلى من الشفة العليا سنة بالاجماع (لمطاوى على الدرر ص ۲۰۲ هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۲۸ جمادى الاولى سنة ۱۴۰۱ هـ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَخْلُوا الشَّوَارِبَ وَاعْمُوا اللَّحْيَ، (متفق عليه،

کتاب احیاء الموات

قناة قدرتی حریم ندارد

سوال : در ولایت ما وادیہائی هستند کہ آب دارند و بعضی از آنها چشمہ معین دارد و بعضی ندارد ، در زیر آن آب آبادی میکنند و همین آب را بذریعہ قناة برده آب می دهند، بعد مدتی چند نفر بالاتر از آبادی اول آبادی می کنند و آب را می گیرند و این آب جاری است، گاہ گاہی در مواقع قحط خشک م شود و شخصی اول مانع می گردد، خلاصہ این کہ در این صورت صاحب آبادی اول می تواند آن را منع کردن یا نہ ؟ و این آب حریم دارد یا حکم آب اودیہ عظام دارد ؟ و آبادی قدیم و جدید فرق دارند یا نہ ، و آیا منع کردہ میتواند و یا خیر ؟ اگر منع کردہ بتواند پس در وقت ضرورت است یا ہر وقت . و آب اگر بالا گرفته شود آب زیر خشک می ماند، چہ حکم است ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب : اینچنین وادی حریم ندارد بر همین اساس شخص اول حق منع کردن را ندارد ، واللہ سبحانہ و تعالی اعلم . ۷ ربیع الاول ، سنہ : ۱۳۹۱ هـ .

حریم چاہ

سوال : حریم چاہ ماشینی بکدام اندازہ است ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب : در زمین مباحہ بہ اعتبار صلابت و رخاوت حریم آن مختلف می گردد ، اہل تجربہ باید این مقدار حریم را اینقدر تعین کنند کہ آب آن چاہ بطرف دیگر نرود ، و در زمین متوسطہ در گوشہ تا بہ چہل زراع حریم است، حریم در زمین ملوکہ متعین نیست ، در ہر جائیکہ مالک می خواہد در آنجا چاہ بکشد .

قال العلامة المحقق رحمه الله تعالى: وحریم ہذا لا یلحق وھی التي یلحق الماء منها بالبحر کما

العتن، وہی التي يترشح الماء معها باليد والعطن، مداح الابل حول البئر اربعون ذراعاً من كل جانب وقالان للناضح فستون وفي البئر ليلالية عن شرح المجمع لوعق البئر فوق اربعين يزداد عليها اهـ
 لكن نسبة القهستاني لمحمد رحمه الله تعالى ثم قال ويؤيد بقول الامام رحمه الله تعالى وعزاه للعتبة
 ثم قال: وقيل للتقدير في بئروعين عما ذكر في اراضيهم لصلابتها وفي اراضيها رخاوة فزيد لئلا ينتقل
 الماء الى العالي وعزاه للهداية وعزاه البرجندی للمكالي فليحفظ . وعبارة القهستاني: وفيه رمز الى انه
 لو حفر في ملك الغير لا يستحق الحریم فلو حفر في ملكه فله من الحریم ما شاء .

وقال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ تحت (قوله فوق الاربعين) وفي التتارخانية عن الينابيع
 ولا حاجة الى الزيادة من احتاج الى اكثر من ذلك يريده عليه وكان الاعتبار للحاجة للتقدير ولا يكون
 في المسألة خلاف في المعنى اهو نقل العلامة قاسم في تصحيحه عن مختارات النوازل ان الصحيح اعتبار
 قدر الحاجة في البئر من كل جانب (رد المحتار ص ۲۰۷ ج ۲) بولله سبحانه وتعالى اعلم .

۱۳ رمضان سنہ ۱۹۲۳ھ

در ارض مملوکه هیچ مقدار حريم متعين نيست

سوال : کسی در زمین مرده (بنجر) یک کاریز کشید، چند قدم دور شخصی دوم در
 زمین خود یک چاه کشید، آیا صاحب کاریز حق دارد که چاه کشنده را بگوید که این چاه
 را بند کن ! که آب کاریز مرا کم میکند .

در این مورد علماء منطقہ ما اختلاف دارند . یک گروه میگویند که اگر میان چاه
 و کاریز ده زراع فاصله باشد پس حق مطالبه را ندارد، اما گروه دوم آنرا بر بئر بالوجه قیاس
 نموده، قریب و بعید را هیچ اعتبار نمیدهند بلکه کش کردن و جذب کرد آب را اعتبار
 میدهند، اگر کاریز در مسافت یک زراع هم باشد و قیتکه آب را کم و جذب نکند مجاز
 است و اگر هر قدر در مسافت دور باشد، در صورت کم نمودن آب کاریز باید این چاه
 مسدود شود، قول اول، قول صاحب شرح وقایه است که بحر الرائق بر آن رد نموده و قول
 ثانی، قول شامی و قاضی خان است، اگر عوض قرب و بعد کم نمودن آب را اعتبار بدهیم
 پس این پیمانہ چگونه معلوم نموده میشود، از کتب فقه حوالہ دهید، و اگر همین حکم
 عوض کاریز در ارضی موات و چاه ارض مملوکه بین دو چاه سرزند حکم آن چیست ؟ آیا
 بین ارض موات و ارض مملوکه کدام فرق است و یا خیر ؟ بینوا نوجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب : مسائل حریم وغیرہ دربارہ ارض موات است ، در ملکیت شخصی خویش بہر صورت چاہ کشیدن جواز دارد ، اگر چہ کاریز و یا چاہ شخص دوم را نقصان میدہد . واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم . ۳۰ ذی القعدہ ۱۳۹۸ھ

حریم چشمہ

سوال : در یک وادی دو چشمہ موجود است و بین ہر دو چشمہ اقلّ دو صد ذراع فاصلہ است ، آیا در این دو صد ذراع فاصلہ یک چشمہ محسوب میشود و یا فاصلہ ہر دو چشمہ ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب : اگر این چشمہ قدرتی باشد پس کدام حریم ندارد ، اما اگر چشمہ شخصی باشد پس حریم چشمہ اول از جوانب اربعہ پنج صد ذراع خودہ باشد و حریم چشمہ دوم در جوانب ثلاثہ پنجصد ذراع خواہد باشد و بطرف چشمہ اول حق حریم را ندارد .

قال العلامة المحصّل رحمہ اللہ تعالیٰ : وحریم العين خمس مائت ذراع من کل جانب کبائی الحدیف (رد المحتار ص ۲۷۴ھ)

وقال ایضاً : وللحافر الثانی الحریم من الجوانب الثلاثہ دون جانب الاولی لسبق الثلک الاول فیہ (رد المحتار ص ۲۸۰ھ) واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم . ۲۶ جمادی الاولی ۱۳۹۹ھ

تنہا سنگ نہادن مشب احیاء نمیگردد

سوال : در یک قطعہ زمین خرابہ کہ از طرف حکومت در آن اذن عام بود کسی یک مقدار زمین را صاف نمودہ برای تعین چند سنگ نہاد و تا بہ چند سال بدین یقین کہ این زمین ملکیت من گردد زمین را همانطور گذاشت ، آیا این زمین ملکیت این شخص گردید و آیا حق منع نمودن تصرف غیر را از آن دارد یا خیر ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب : تنہا با نہادن سنگ کسی مالک نمی گردد بلکہ اگر آنجا تعبیر نمود و یا زراعت نمود مالک آن میگردد ، البتہ با نہادن سنگ تا بہ سه سال حق او بر دیگر مقدم خواہد باشد .

قال العلامة المحصّل رحمہ اللہ تعالیٰ : ومن حجر الارض ای منع غیرہ منها بوضع علامہ من حجر او

غیرہ لہر اہلہا ثلاث سنین دفعہ الی غیرہ و قبلہا ہوا حق بہا وان لہر ملکها لالہ امام ملکها بالاحیاء
والتعمیر لا عہد بالصہور (رد المحتار ص ۲۸۷) واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم۔ ۵ ربیع الثانی سنہ ۹۸ھ

دیوار بوریاں مثبت ملک نمی گردد

سوال : اگر یک شخص منزل نقلی مثلاً حصیر دار مانند چٹائی وغیرہ وغیرہ درست کرده در جنب منزل دیگر شخص دو سہ سال قیام کرده بعداً منتقل شد، در دیگر قریہ رفت، علامات این منزل نقلی کہ حصیر وغیرہ باشند ختم شدہ اند، بعد از چہار یا پنج سال دو مرتبہ آمد، دعوی کرد کہ این زمین مال بندہ است کہ یک وقت در این جا قیام کردہ بودم، آیا این شخص حق ادعاء دارد یا نہ ؟ مالک زمین می شود ہر وقت کہ دل آن خواہد تصرف می کند و دیگران را از تصرف باز می دارد بشخص مذکور این حق حاصل است یا خیر؟ بنا تو جروا۔

الجواب باسم ملہم الصواب: برای ثبوت ملکیت بناء و یا زراعت کردن ضروری است، از جور کردن خانہ، چٹائی و بوریا وغیرہ ملکیت ثابت نمی گردد۔ واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم۔ ۵ ربیع الثانی سنہ ۱۳۹۸ھ

حکم اذن احیاء از جانب حکام مختلف

سوال : اگر یک زمین غیر آباد را سہ نفر جدا-جدا آبا دمنودند کہ یکی آنها را تحصیل دار، دوہم را نائب تحصیل دار و شخص سوم را جریب کش جواز خط داد، سوال اینجاست کہ در این سہ حکام، حکم کدام حاکم را اعتبار دادہ شود و کدام یک آنان را نائب سلطان گفتہ میشود چرا کہ قول مفتی بہ اینست کہ در احیاء موات اجازہ دادن امام یا نائب امام ضروری است؟ بینوا تو جروا۔

الجواب باسم ملہم الصواب : اگر ہر سہ نفر یکجا یک قطعہ زمین را آباد کردند پس ہر سہ مالک آن می گردند اما بشرطیکہ جریب کش قانونی حقدار اجازہ دادن باشد، اما اگر ہر سہ در اوقات مختلف آنرا تعمیر کردند، شخص اول مالک آن می گردد اما اگر ہر یکی حصہ جدا گانہ را تعمیر نمود پس ہر یکی مالک حصہ آباد کردہ خویش میگردد اما بشرطیکہ جریب کش حقدار اجازہ دادن باشد۔ واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم۔ ۵ رجب سنہ ۹۸ھ

تعریف ارض موات

سوال : ارض موات عبارت از کدام زمین است ، تعریف آنرا بنویسید . بینوا توجروا .
الجواب باسم ملهم الصواب : ارض موات عبارت از آن زمین است کہ خارج از شهر باشد اما ملکیت کسی نباشد و حق مخصوص کسی ہم نباشد و از جملہ مرافق بلد ہم نباشد .
 قال ملك العلماء الکسائی رحمه الله تعالى : فالارض الموات هي ارض خارج البلد لم تكن ملكا لاحد ولا حق له خاصا فلا يكون داخل البلد موات اصلا (وبعد اسطر) وهل يشترط ان يكون بعيدا من العمران وشرطه الطحاوی رحمه الله تعالى فانه قال وما قرب من العامر فليس بموات وكذا روی عن ابی یوسف رحمه الله تعالى ان ارض الموات بقعة لو وقف علی ادناها من العامر رجل فنادی بأعلى صوته لم يسمعه من العامر وفي ظاهر الرواية ليس بشرط حتى ان يمر من البلد وقيل قياس رواية ابی یوسف رحمه الله تعالى وقول الطحاوی رحمه الله تعالى لا تكون والصحيح جواب ظاهر الرواية لان الموات اسم لما لا يلتفع به فاذا لم يكن ملكا لاحد ولا حق خاصا لم يكن منتفعا به كان بعيدا عن البلدة او قريبا منها (بدائع ص ۱۳۷)

وقال فی الهمدية: فالارض الموات هي ارض خارج البلد لم تكن ملكا لاحد ولا حق له خاصا فلا يكون داخل البلد موات اصلا وكذا ما كان خارج البلدة من مرافقها محتطبا لاهلها ومرعى لهم لا يكون مواتا حتى لا يملك الامام اقطاعها وكذلك ارض الملح والقار ونحوها مما لا يستغنى عنها المسلمون ارض موات حتى لا يجوز للامام ان يقطعها لاحد (عالمگیریہ ص ۲۸۸ ج ۲) والله سبحانه وتعالى اعلم .

۱۰ شوال سنہ ۹۸ھ

تعمیر نمودن در زمین مباح الاصل

سوال : در اطراف خانہ های ما یک اندازه زمین خالی است ، زمینکہ نزدیک خانہء کدام شخص باشد او در این زمین آبادی وغیرہ میکند وعرف نیز همین است کہ در این زمین حق اوست، پس سوال اینجاست کہ آیا در این زمین حق همه مردم قریہ است و یا حق فقط همان شخص است کہ این زمین نزدیک خانہء اوست ؟ شما فتویٰ داده است کہ با اجازهء حکومت آن زمین را تعمیر کردہ میتواند ، عرض این است کہ این حکم ارض موات است وغالباً ارض موات آن زمین را گفته میشود کہ از اطراف شهر بیرون میباشد در حالیکہ

این زمین در داخل قریه و نزدیک خانه ها است و یا در اطراف نزدیک آن است پس این زمین چطور در ارض موات داخل خواهد شد ، لطفاً جواب همراهی دلیل و حواله بدهید؟
 بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر چه این زمین ارض موات نیست لیکن در این زمین تصرف کردن از جهت خلاف قانون بودن با اجازه حکومت موقوف است . والله سبحانه وتعالی اعلم .
 ۳ ربیع الثانی ۱۳۹۹ هـ

احیاء ذمی مثبت ملک است

سوال : اگر یک ذمی به اجازه حکومت کدام زمین بنجر را آباد کند آیا این ذمی مالک آن شده میتواند و یا خیر ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : بله ! مالک آن شده میتواند .
 قال العلامة الترمذی رحمه الله تعالی : اذا احیی مسلم ارضاً غیر مفتوح بها ولیس بمملوکه لمسلم ولا ذمی (الی قوله) ملکها ان اذن له الامام فی ذلك وقال ملکها بلائنه وهذا لومسلسلاً فلو ذمیاً شرط الاذن اتفاقاً (رد المحتار ص ۲۷۴ ج ۲) والله سبحانه وتعالی اعلم .

۲۶ رمضان سنه ۱۴۰۰ هـ

اجاره کردن زمین بنجر حکومتی مثبت ملک نمیگردد

سوال : حکومت پاکستان در سنه (۱۹۶۸ م) به کدام مسلمان و یا ذمی یک قطعه زمین را داده و گفت تا به مدت ده سال از این زمین انتفاع بگیر ، اما بشرطیکه آب آن به ذمه تو باشد . این شخص بعد از مصارف زیاد در آنجا چاه عمیق کشید و زمین را زیر آب گردانید آیا بعد از ده سال پس این شخص آن زمین را تسلیم حکومت کند یا خیر ؟ آیا حکومت شرعاً حق گرفتن همه این زمین یا حق گرفتن یک حصه آنرا از این شخص دارد یا خیر ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : این صورت اجاره را دارد ، لذا این شخص مالک آن زمین نمیگردد ، اما به اجاره دادن زمین غیر آباد اجاره فاسده است حکم آن اینست که عوض آن از حکومت بین اجر مثل و اجر مقرر در زمین زراعت شده اقل یکی آن را بگیرد .

قال المحصلي رحمه الله تعالى: تفسد الاجارة بالسروط بالمخالفة ليقترض العقد (الى قوله) وكسر ط
طعام عبدو علف حابة ومرة الدار الخ (رد المحتار ص ۳۲۴هـ)

وقال: اوارها بشرط ان يثنيها اى يحرقها اويكرى امهارها العظام او يسرقها لبقاء الرهنة الافعال
لرب الارض فلو لم تبقى لم تفسد.

ونقل ابن عابد بن رحمه الله تعالى عن البيع محض (قوله بشرط ان يثنيها) فان كان الرثة يبقى بعد انتهاء
العقد يفسد لان فيه منفعة لرب الارض والافلا اه (رد المحتار ص ۳۲۴هـ)

وقال المحصلي: واعلم ان الاجر لا يلزم بالعقد فلا يجب تسليمه به (الى قوله) والاستيفاء للمنفعة
او تمكنه منه (الى قوله) فيجب الاجر لدار القرض ولم تسكن لوجود تمكنه من الانتفاع وهذا اذا كانت
الاجارة صحيحة اما في الفاسدة فلا يجب الاجر الحقيقية الانتفاع الخ (رد المحتار ص ۳۲۴هـ)

وقال ايضا: وتفسد بهالة المسمى كله او بعضه كتسمية ثوب او دابة او مائة درهم على ان يرميها
المستأجر لصيرورة البرمة من الاجرة فيصير الاجر مجهولا وتفسد بعدم التسمية (الى قوله)
لا يتمكن بل بالاستيفاء المنفعة حقيقة كما مر بالغام بالغ لعدم ما يرجع اليه (الى ان قال) والا
تفسد بهما بل بالسروط او الشيوع مع العلم بالمسمى لم يزد اجر المثل على المسمى لرضاهما به وينقص
عنه فساد التسمية الخ (رد المحتار ص ۳۲۴هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم.

٢٦ رمضان ١٣٠٠ هـ

فصل فی الشرب

در چشمہ ہمہ مردم شریک اند

سوال : یک چشمہ قدرتی است کہ قابل انتفاع ہمہ قوم است، سوال اینجاست کہ اگر کسی نزدیک این چشمہ یک ذخیرہ آب را تیار کند و توسط آن زمین خویش را سیراب کند و مردم دیگر را از منفعت آن محروم سازد آیا چنین نمودن برایش جواز دارد؟ در صورتیکہ از چندین قرن این چشمہ مشترک بود بین ہمہ قوم، آیا تخصیص دادن آن بہ این شخص جواز دارد بدون رضایت دیگران یا خیر؟ بینوا توجروا۔

الجواب باسم ملہم الصواب : چشمہ قدرتی حق ہمہ مردم است، تیار کردن ذخیرہ آب و مخصوص نمودن آن برای یک شخص جواز ندارد۔

قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم: المسلمون شرکاء فی ثلاث فی المأی والماء والكلام والدار۔

وقال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ: (قوله فی کل ماء لم یمر) اعلم ان الماء اربعة انواع الاول ماء البحار ولكل احد فحما حق الشفة و سقى الاراضی فلا يمنع من الانتفاع علی ای وجه شاء والثانی ماء الاودية العظام کسبحون وللناس فیہ حق الشفة مطلقاً وحق سقى سقى الاراضی ان لم یضر بالعامۃ (رد المحتار ص ۲۸۱ ج ۲) واللہ اعلم جماعہ وتعالیٰ اعلم۔
۱۱ صفر ۱۳۹۶ھ

با آمدن آب در نل آب ملکیت شخصی ثابت میشود

سوال : کسی از چشمہ قدرتی یک نل آب را تیر کرد و از آن نل بہ مسجد ہم آب میداد اما چند روز بعد با اہل محلہ اختلاف کرد و آب نل را ہم از مسجد بند کرد و گفت : این مردم مفسد من را و بعد از من اولاد من را تکلیف میدهند آیا چنین نمودن برایش جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا۔

الجواب باسم ملہم الصواب : با آمدن آب در نل این آب حق شخصی این شخص گردید کہ حق منع نمودن دیگران را دارد اما بند نمودن آب از مسجد خلاف مروت است، البتہ مستقیماً آب گرفتن از چشمہ آب حق ہر شخص است کسی حق منع نمودن او را ندارد، واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم۔
بحرہ الاول ۱۳۹۶ھ

در چراغہ حق ہمہ مردم است

این مسئلہ در متفرقات العطر والاباحہ گذشتہ است .

بیع الشرب «فروختن نوبت آب زمین و گشت»

سوال : آیا در وقت ضرورت بیع الشرب جواز دارد یا خیر ؟ نیز آیا بہ اجارہ دادن ، جہ نمودن ، وبہ عاریت دادن شرب جواز دارد یا خیر ؟ بینوا توجرا .

الجواب باسم ملہم الصواب : در ظاہر الروایۃ این ہمہ معاملات ناجائز بنظر می رسد ، البتہ مشائخ قائل جواز اند در وقت ضرورت عمل نمودن بر قول مشائخ جواز دارد .

قال العلامة المحقق رحمه الله تعالى : وكذا بيع الشرب وظاهر الرواية فساد الاتباع الحائية وهرح وهبانية وسنطقه في احياء الموات .

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى : (قوله وكذا بيع الشرب) ای فانه يجوز تبعا للارض بالاجماع ووحدة الرواية وهو احتيا مشايخ بلغة لانه نصيب من الماء درو عمل الاتفاق ما اذا كان شرب تلك الارض فلو شرب غيرها ففيه اختلاف المشايخ كما في الفتح والهرح .

(قوله وسنطقه في احياء الموات) حيث قال هو والمصنف هناك ولا يباع الشرب ولا يوهب ولا ياجر ولا يتصدق به لانه ليس مال متقوم في ظاهرو الرواية وعليه الفتوى ثم نقل عن شرح الوهبانية ان بعضهم جوز بيعه ثم قال وينفذ الحكم ببيعة اھ (رد المحتار ص ۱۱۸ ج ۴) والله سبحانه وتعالى اعلم .

۲ ربيع الاول ۱۴۰۱ھ

انتقال نمودن حصہ شرب «آب زمین» بسوی زمین دیگر

سوال : چه میفرمایند علماء دین مبین در مسئلہ ذیل فتائی کہ بین ده الی پانزده نفر است کہ سهمیه هر کس مشخص است حتی کہ بر سر ساعات تقسیم است واز اول تا آخر کہ کار کرده شده است هر کس کہ صاحب نصف ساعت بوده است پولی نصف ساعة داده است وکسی کہ صاحب دو ساعت بوده است پولی دو ساعت داده است ، حالا کسی کہ صاحب دو ساعت است زمین کم دارد وآب زیادہ واین شخص زمین دیگر دارد کہ آبش از این قناتہ نیست وآن زمین ہم از دیگر جا آب ندارد ، آیا این شخص میتواند کہ آب زیادہ را

بر همین زمین صرف کند یا نه ؟ و آن شرکاء مانع اند کہ آب زائد را نمی گذاریم کہ شما با آن زمین ببرید ، پس آیا این حق منع دارند یا نه ؟ در فتاویٰ قاضی خان در باب شرب بہامش عالمگیریہ ص : ۲۰۷ ، ج : ۱ می نویسد :

ولو كان لمسدس الماء من نهر بين قوم او عشر الماء او اقل او اكثر فاعل نصيبه من ذلك النهر كان له ان يسوق نصيبه الى حيث يشاء من الارضين لان ذلك ليس بشرط لاحد معين انتهى .

و در ہدایہ ج : ۴ کتاب الشرب و در دیگر کتب نوشته است :

ولیس لاحد من الشرکاء فی النهر ان يسوق شربه الى ارض له اخرى لیس لها شرب فی ذلك لانه اذا تقادم العهد يستدل به على ان حقه انتهى .

و در فکر احقر بظاہر از عبارت قاضیخان فہمیدہ می شود کہ شرکاء حق منع ندارند ، و از عبارت دیگر کتب معلوم میشود کہ حق منع دارند ، پس آیا توضیح این چہ گونه است ؟ و آیا محمل این عبارات یکی است یا فرق میکند ، عبارت ہدایہ دیگر محمل دارد و عبارت قاضیخان دیگر محمل ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : مدار جواز و عدم جواز در اینجا بر ضرر حالی و مالی شرکاست کہ آنان بر آن راضی نمی باشند ، اگر تقسیم آب را در کدام درجہ جواز دہیم پس انتقال آب بہ زمین خارجی جواز ندارد و لوکان الماء مقسماً بالایام زیرا اگر زمین خارجی از آب خیلی نشیب باشد پس جہت آب رفتن زیاد بہ شرکاء ضرر می رسد بالیقین ، علاوہ از آن جہت تقدم عهد احتمال دعوای شرکت ہم موجود است کما فی الہدایہ ، اگر این ضرورت حال کدام زمین داخلی باشد پس اذن شرکاء در آن شرط است و هیچ احتمال دعوای غیر شریک در اینجا نیست و اگر در وقت تقسیم زمین نظر انداز گردد ہر شریک حصہ خویش را در ہر جا کہ بخواہد صرف کند ، ہمین محمل جزئیہ خانیہ است ، فانهم رضوا بالضرر المذكور .

در پاکستان در عرف حکومتی و غیر حکومتی هیچ وجود شق دوم نیست ، بہر صورت باید زمین را در آب نہر مدنظر بگیرد ، البتہ در زمین غیر حکومتی اگر کدام شریک حصہ خارجی خویش را بگیرد اما شرکاء را ضرر ندهد اما چنین نمودن در زمین حکومتی حرام است . واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
﴿وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾
حریم قنات ((حدود کاریز))

- تحقیق مقام و مقدار حریم قنات
- تطبیق بین عبارات مختلف فقهاء کرام رحمهم الله

حریم قنات

- حریم قنات
- مقام حریم قنات
- مقدار حریم قنات
- جواب اول
- جواب ثانی
- تصویب در جواب ثالث
- التحقیق المزید

ابتداء حریم قنات

سوال : حریم قنات از کجا شروع میشود ؟ آیا از جای جریان آب و یا از جای برآمدن آب ؟ در این مورد بین اقوال مختلفه فقهاء تطبیق و ترجیح را بیان کنید با جواب مفصل عنایت فرمائید، شکرًا ، در مورد این استفتاء سه مرتبه به دارالعلوم کراچی مراجعه نموده ام اما باز هم تسلی من نشد ، لذا هر سه جواب در خدمت شمایان تقدیم گردید بعد از نظر عمیق ، جواب را تحریر ننماید ، عنایت شمایان باشد .

الجواب ومنه الصدق والصواب :

جواب اول : طبق تصریح فقهاء در قنات سه حصه بنظر می رسد : ۱ - حصه فوقانی

قناة که از آنجا آب می برآید.

۲- حصه تحتانی قناة که از آنجا آب گذر میکند .

۳- آن حصه قناة که از آنجا آب می برآید و بر سطح زمین جاری میشود .

در مورد حصه اول در صفحه : ۳۸۸، ج : ۵ عبارت عالمگیریه چنین است :

قال محمد بن الكتاب القنطرة على الماء من الميراث ما للميراث

یعنی قناة به منزله چاه است . پس حریم قناة مانند حریم چاه است یعنی چهل شرعی

متر و در حصه دوم عبارت عالمگیری چنین است : اما فی الموضع الذی لا یقع الماء علی الارض القنطرة على الماء من الميراث ما للميراث .

یعنی آن حصه که از آنجا آب بر روی زمین می گذرد و آن به منزله نهر است و حریم

آن مانند حریم نهر است .

و در مورد حصه سوم عبارت عالمگیری چنین است : القنطرة فی الموضع الذی یتظهر الماء منه

علی وجه الارض على العين الفوارية فيكون لها من الميراث حيث لم يمتل مال للعین محسباً ذراع

بالاجماع .

یعنی آن حصه قناة که از آنجا آب می برآید و بر روی زمین میگذرد و آن در حکم

چشمه است و حریم چشمه به مقدار پنجصد ذراع شرعی است .

ومفله فی الخاتمة علی هامش الهدیه ص ۲۲۰ و البحر ص ۳۳۱ هـ

بنا بر تفصیل فوق الذکر بین فقهاء کرام کدام اختلاف حقیقی موجود نیست . والله

سبحانه و تعالی اعلم .

اشکالات مستفتی بر جواب مذکور

جواب استفتاء موضوع قناة امد و رسید ولی تا حال در نظر احقر مسئله تشنه بلب و قابل

تحقیق و توضیح مزید است، در صورتیکه جناب عالی حریم قناة را از جای بیرون آمدن آب

از کاریز اثبات کرده اید و از منبع و نگاهش قرار نداده اید چند اشکال وارد می گردد که

حل آنها بر ذمه شما لازم است:

اول اینکه : مسئله قناة باتفاق ائمه رحیم الله منصوص شرعی نیست ، قیاسی است،

که اقال فی البدایه صرح الهدایه و قال فی الشامل القنطرة علیها حریم مفوض الی رای الامام لانه لا نص فی

الفرع (ص ۴۰۴)

پس وقتی که این مسئله قیاسی شد از دو حال خالی نمی گردد یا بر چاه قیاس کرده شود یا بر چشمه که منصوص اند .

اگر بر چاه قیاس کرده شود علت مشترک که شرط قیاس است بین این دو مسئله دیده نمی شود، چرا که چاه یکجا حفر عمیق کره میشود و آبش ایستاده است و قطره قطره می آید مثل فواره حرکت نمی کند و روان نمی شود و جوی ندارد، بخلاف قنات که اگر زیر بریده شود یا سر دریده شود در هر دو حال آب جاری دارد مثل فواره از منبع حرکت میکند نه از جای بیرون رفتن به مزارع و جوی و غیره تشریفات دارد .

البته اگر آنرا بجسمه قیاس کنیم چنانچه مشایخ کرده اند علت مشترک دیده می شود ولی در این صورت مقتضای قیاس مشایخ باید این بشود که حریم قنات از منبع و بنگاه قرار گیرد نه از جای بیرون رفتن به مزارع، چرا که به اتفاق ائمه رحمهم الله تعالی حریم چشمه از بنگاه است نه از حوض و انتهای جوی آن و اگر چنین کرده نشود قیاسی مع الفارق میگردد کما فی الصورة الاولى .

دوم اگر ما قنات را سه حصه تقسیم کنیم در حصه اول این اشکال می آید که آب چاه بسته و ایستاده و مثل فواره نیست بخلاف آب قنات.

و در حصه سوم این اشکال می آید که آنجا آب در حقیقت از زیر زمین بیرون می آید بلکه از زیر سرپوش قنات بیرون می آید و مثل فواره هم در اینجا موصوف نمی گردد، بخلاف آب چشمه که از زمین حقیقه بیرون می آید و مثل فواره هست، علت این وقت هم مفقود میگردد.

سوم، حریم باید یک حد معین باشد اگر حریم قنات جای بیرون آمدن آب از سرپوش قرار گیرد معین نمی گردد، چرا که وقت کم شدن آب چون قنات زیاده حفر کرده می شود کاریز آن سرپوش کرده پائین تر میرود بیک قرار نمی ماند پس باید در هر سال جای دیگر حریم داده شود.

چهارم، قنات چون کندیده می شود مبادی از دهنش که جای بیرون آمدن آبست به مزارع شروع می شود و غایتش رفته به منبع میرسد و تمام میگردد و بین این مسیر بسی جاهها که برای کشادن جوی قنات میباشد و از کرده می شود و قول امام محمد رحمه الله تعالی

محمول همین چاہا هست کہ بہ منبع نرسیدہ اند کہ ہر یکی از اینها حکم چاہ دارد و چون بغایت و منبع رسید مشایخ رحمہم اللہ تعالیٰ بر قول امام محمد رحمہ اللہ زاید کردند کہ در آن وقت حکم چشمہ دارد، و ظاہر است کہ در پائین و مبادی نیست بلکہ در غایت است و منبع، و امام بزرگ رحمہ اللہ تعالیٰ ہم همین طور فرمودہ است چنانچہ در عبارت قاضیخان تصریح است :

واما عندی حنیفۃ رحمہ للہ تعالیٰ اذا فعل ذلك بالذن الإمام يستحق الحریم للموضع الذی يقع الماء فیہ علی وجه الارض (الی ان قال) والقناة الی ان يقع الماء علی وجه الارض بمنزلة النهر الا ان فی القناة یمری الماء تحت الارض واذا وقع الماء علی وجه الارض یصیر ذلك الموضع بمنزلة العين لان فی العين یمرج الماء من الارض ویسبل علی وجه الارض (ص ۲۲۰ ہر حاشیہ ہندیہ بیروتی)

پنجم . الفاظیکہ فقہاء رحمہم اللہ تعالیٰ در این مورد استعمال فرمودہ اند این اند :

یظهر علی وجه الارض يقع الماء علی وجه الارض يقع الماء فیہ علی وجه الارض یسبح علی وجه الارض یسبح علی وجه الارض .

این وجہ الارض در نظر احقر همان ارض است کہ در منبع و بنگاہ آب است نہ این ارض کہ جای بیرون شدن آب بہ مزارع است ، بہ این قرائن :

قناة مجرای آب را می گویند کہ زیر سر پوش است و آن مختلف فیہا است بین امام و محمد یا صاحبین رحمہم اللہ تعالیٰ کہ امام آنرا بمنزلہ نہر قرار دادہ و حریم ندادہ است مگر مثل نہر، و امام محمد یا صاحبین آنرا یعنی دهن چاہہای آنرا بمنزلہ چاہ قرار دادند، و اگر نہ در جائیکہ آب از منبع بیرون می آید نزد امام بمنزلہ عین است : (کما فی البحر: ج ۲ ص ۲۴ و فتح القدیر و ہدایۃ ج ۲ ص ۳۲)

و نیز در ہندیہ : القناة فی الموضع الذی یظهر الماء منہ علی وجه الارض بمنزلة العين الفوارق

و این موضع مراد همان بنگاہ و منبع است بظاہراً نہ غیر .

و نیز دلیل قاضیخان بالا روشن است کہ فرمودند : لان فی العين یمرج الماء من الارض ویسبل علی وجه الارض .

پس معلوم شد کہ حریم قناة ہم آنجاست کہ آب از زیر زمین بر سر زمین می آید نہ آنجا کہ از سر پوش بیرون می رود .

ونیز عبارت کتاب الخراج واضح است :

قال ابو يوسف رحمه الله تعالى واجعل للقنات من الحریم ما لم یسبح علی وجه الارض مغل ما جعل
للابر فاذا ظهر الماء وسبح علی وجه الارض جعل بحریمه کحریم النهر باینه (ص ۴۴۰)

یعنی تا وقتی که آب قنات در منبعش ایستاده است و جریان نمیکند حکم آنرا مثل حریم
چاه میکنم و چون آبش بمیل قنات روان میگردد تا آخرش حکم آنرا مثل جو میگویم ، معلوم
شد که مسئله مختلف فیها بین امام و صاحبین همین مسیل است و جوی قنات تا آخر
ششم ، خلاصه عللی که از نصوص در مورد حریم معلوم میشود دو چیز است : یکی
دفع مضرت ، دوم جلب منفعت :

علت اولی در مالک و آب مشترک است ، دوم فقط برای مالک محدود است ، یعنی از
نصوص معلوم است که علت حریم اینست که از حافر اول ضرر نقص یا فناء آب دور
کرده شود و از منع تصرف از حریم هم جلوگیری کرده شود ، حالا ظاهر است که اگر
حریم از جای بیرون شدن آب از سرپوش قنات قرار داده شود و پنجد گز بدور بر آن ملک
او قرار گیرد ، فقط به او نفع ملک می رسد و دفع ضرر از آب که اصل علت است دور نمی
شود ، چرا که اینجا اگر کسی دور یا نزدیک اگر قناتی حفر کند چونکه منبع آب خیلی دور
است هیچ اثری ندارد .

و اگر حریم از منبع قرار داده شود ضرر از آب قنات و صاحب قنات هردو دور می گردد
و انتفاع ملک در این حدود هم به مالک می ماند ، بوسیله آب قنات باشد یا بوسیله دلو یا
مکینه از دهن چاهها قنات می تواند که در حدود پنجد گز ملکا استفاده کند ، و دفع الضرر
اهم از جلب منفعت است ، پس مقتضای این علل و قواعد هم همین است که حریم از منبع
و بنگاه باشد نه از جای بیرون آمدن آب از سرپوش قنات :

خلاصه : لطفاً اشکالات را به تدبیر تام نظر فرموده از جواب شافی مستفید فرمایند از
دیگر مفتیهای آنجا نیز در این مورد مشوره گیرند .

جواب ثانی : الجواب ومنه الصدق والصواب :

چیزی که شما فرمودید در مورد منبع ، قیاس نمودن آن بر چاه درست نیست .

درست است زیرا که این عبارت عالمگیری : قال محمد رحمه الله تعالى فی الکتاب القنات

مخالفة البئر فلها من الحريم ما للبئر.

در مورد آن حصه پانین قنات است که از آنجا آب گذر میکند ، در مورد منبع نیست طبقه صاحب در مختار در این مسئله اختلاف امام اعظم رحمه الله را نیز نقل نموده ، ظاهراً این اختلاف بین امام صاحب وصاحبین در مورد حصه پانین قنات آمده که از آنجا آب گذر میکند :

كما في الدر المختار (وللقناة) هي مجرى الماء تحت الأرض (حريم بقدر ما يصلحه) (اللقاء الطين ونحوه وعن محمد رحمه الله تعالى كالبيئر).

ولی الشامية تحت (قوله وعن محمد رحمه الله تعالى كالبيئر) قال الالتقاء قال المشايخ الذي في الاصل اي من ان القناة كالبيئر قولها وعدة لا حريم له لانها مخالفة النهر مالم يظهر ماؤها على وجه الارض ولا حريم للنهر عندئذ ان ظهر كالعين الفوارة حريمها بمسافة ذراع (ص ۳۰۰هـ)

پس چیزی که متعلق قنات در فتاوی سابق دارالعلوم آمده حريم آن مساوی است با حريم جاء از آن پس رجوع نموده البته چیزی را که گفته است (حصه سوم یعنی در جانی که آب بر سطح زمین میگذرد در صورت قیاس نمودن آن بر چشمه علت مشترک موجود نمیشود، این درست نیست چرا که در چشمه دو چیز موجود میشود :

۱ - خروج الماء من الارض .

۲ - سيلان الماء على وجه الارض .

طبقه که از عبارت قاضیخان ظاهر میشود :

والقناة الى ان يقع الماء على وجه الارض مخالفة النهر الا ان في القناة مجرى الماء تحت الارض فانما وقع على وجه الارض بصير ذلك الموضع مخالفة العين لان في العين يخرج الماء من الارض ويسهل على وجه الارض (الحاشية على الهدية ص ۳۲۰هـ)

حصه سوم را قیاس نمودن بر چشمه ضروری نیست که در آن از داخل زمین آب برآید نه توسط قنات چرا که او در این صورت عین چشمه است ، پس سوال قیاس آن بر چشمه خلق نمی شود ، حريم چشمه به توافق فقهاء از منبع محسوب میشود، از حوض محسوب نمیشود ، همین است و همین توقیفی است :

كما في الهداية : وان كانت عيناً لمجرىها خمس مائة ذراع لما روينا وهو قوله عليه السلام حريم

العین خمس مائة ذراع (الی ان قال) والعقدور بمسألة التوقیف (ج ۲ ص ۲۸۱)

اما در اینجا بحث چشمه نیست بلکه بحث متعلق حصه سوم قنات است ، این حصه سوم بر چشمه قیاس نموده شود در حصه قرار دادن حصه سوم حصه قنات اگر حریم در هرسال تبدیل شود در آن چه حرج است ؟

مانندیکه اگر چشمه از یک جا بند شود و در جای دوم برآید به توافق آئمه آنجا حریم آن محسوب میشود والفاظیکه فقهاء کرام آنرا در این مسئله استعمال نموده اند :

یظهر علی وجه الارض

یقع الماء علی وجه الارض

یقع الماء فیہ علی وجه الارض

یسلم علی وجه الارض

سلم علی وجه الارض.

از اینجا مراد آن مقام است که از آنجا آب بر سطح ارض ظاهر میشود ، یعنی حصه سوم قنات و حصه آخر آن منبع از آن مراد نیست که عبارات فقہی بر آن دلالت میکند . کما فی الغایة : والقنات الی ان یقع الماء علی وجه الارض معزلة النهر الا ان فی القنات یجری الماء تحت الارض فاما وقع علی وجه الارض یصور ذلك الموضع معزلة العین (الغایة علی الهدیة ص ۲۱۹)

در عبارت قاضی خان بر حصه اول ، حصه سوم اطلاق نهر میشود ، ظاهر است که حصه اول (وقع الماء علی وجه الارض) یعنی آن حصه فوقانی قنات که از آن آب جاری شود آن مراد نیست چرا که در حصه اول آن نهر نیست آن ترجمه عبارت در مختار (ولو ظهر الماء فکل العین) را که صاحب غایة الاوطر نموده است یعنی آب کاریز که بر فوق زمین می گذرد پس آن مانند چشمه است ، یعنی حریم آن پنجصد گز است ، ج : ۴ ، ص : ۲۵۴ .

از اینجا نیز ظاهر میشود که مراد از (ظهر الماء علی وجه الارض) حصه سوم است ، منبع مراد نیست ، صاحب عین هدایه در عبارت هدایه که (قالوا وعند ظهور الماء هو معزلة العین فواره) که ترجمه شده انست که مشاخر فرموده اند : وقتیکه آن آب بر روی زمین ظاهر شود پس آن مانند چشمه فواره دار است ، یعنی حریم آن پنجصد گز است (ج : ۴ ، ص : ۳۷۳) از اینجا نیز معلوم شد که مراد از ظهور الماء علی وجه الارض آن مقام است که بر آنجا آب بر ظاهر ارض ظاهر میشود . والله سبحانه وتعالی اعلم وعلمه اتم واکمل .

اشکال مستفتی بر جواب ثانی

با جواب دوم در مورد قنات یک مقدار مشکل مایان حل گردید که شمایان حریم قنات را از جای خروج آب تعین نمودید و در دلیل عبارات فقهاء کرام را تقدیم نمودید اشکال اینجاست آیا از جای منع قنات حریم دوم حاصل میشود یا خیر؟ اگر میباشد بکدام اندازه آیا به اندازه حریم چاه و یا به اندازه حریم چشمه ۱ و اگر حریم نداشته باشد پس مفهوم عبارت شمایان چیست ۱ در این صورت مراد از عین چشمه اگر گرفته شود بر آن کدام سوال وارد نمی شود.

و کدام نصوص که در مورد حریم چشمه و چاه وارد شده است پس منبع از آن واز مصداق آن اخراج گردد ۱ در صورتیکه علت استحقاق حریم به توافق فقهاء بنا بر حاجت به دو طریق است.

۱ - جهت دفع حاجت صاحب چشمه و چاه.

۲ - دفع ضرر صاحب حریم از آب.

حاجت دوم را فقهاء اصل علت قرار داده اند، همین قرین قیاس است چرا که تمام استفاده ها بر وجود صاحب چشمه یا چاه موقوف است اگر آب نباشد پس چگونه استفاده کرده میتواند.

واز مشاهده معلوم میشود اگر کسی تقریباً در مسافت بیست یا سی مرت چاه دوم بکشد این چاه را هیچ نوع نقصان ندهد که شخصاً خودم بین چنین دو قنات صاحب شرکت هستیم و صاحب حال و صاحب بیت و صاحب زمین هیچ ضرر عائد نگردیده چرا که در صورتیکه آب از سطح قنات بر آید غالباً تا مقدار پنجصد متر در داخل زمین جهت نشیب و فراز بودن قابل استفاده نمی باشد.

چرا که در دیار مایان قنات در مقدار یک هزار متر یا اقلأ هفصد متر قابل استفاده میباشد، پس دادن پنجصد متر حریم چه فائده داشته خواهد باشد. در دفع ضرر وجه نتیجه گیری خواهد بود از نص و قیاس؟ البته از مشاهده معلوم میشود اگر منبع بدور قنات فواره زده از زمین بر آید اگر شخص در داخل پنجصد متر یا کمتر قنات یا چاه دوم را بکشد یا ماشین بند کند پس به قنات اول ضرر میرسد بلکه اکثر قنات کاملاً خشک می شود که تمام

سرمایه و استفاده صاحب اول ردی می‌گردد بلکه بنا بر موجودیت ماشین های برقی در این عصر در مسافت یک هزار و هفصد متر هم از قنات اول آب خویش را از دست می دهد. بنظر احقر در هردو جا باید به آن قنات حریم داده شود تا که جامع عین وقنات موافق قیاس گردد و حاجت اصلی که دفع ضرر ماء است بحال ماند و مصداق عامه نصوص نیز بر قرار ماند . در این مورد منتظر تحقیق شمایان هستیم .

جواب ثالث :

الجواب حامداً ومصلیاً :

در مورد قنات بعد از مطالعه عبارات فقهاء در نظرم رسید که حصه فوقانی قنات که از آنجا آب می براید که با منبع تعبیر شده در حاشیه هدایه به نقل شارح المواقف تا وقتیکه از حصه بالائی قنات نهر و مسیل جاری نشده است تا آن وقت در حکم جاء است و وقتیکه از حصه فوقانی آن آب برآمد در نهر شامل می‌گردد ، لذا مقام فوقانی قنات و مقام تحتانی که از آنجا آب گذر میکند حریم هردو شرعاً متعین نیست به اعتبار رخاوت و سختی زمین باید برایش حریم تعیین گردد. طبقیکه قاضی خان در مورد قنات (کاریز) ، (بقدر ما یصلح) را حریم تعیین نموده نیز در کتب فقهاء در هردو حصه قنات صراحة حریم بنظر می رسد.

۱ - آن حصه قنات که از آن آب بر سطح زمین ظاهر میشود که حریم آنرا فقهاء کرام چشمه قرار داده اند .

۲ - آن حصه قنات که از آن آب برسر زمین ظاهر نگردد حریم آنرا فقهاء مانند حریم نهر گفته اند ، یعنی نظر به شدت و رخاوت زمین حریم آن تعیین گردد .

فی حاشیه الهدایة: (قوله والقنات) قال الشارح المواقف ان المرحوم یسئل فهو البیروان جعل فهو القنات و لیس لیسته الى الا بار کنسیه العیون السیالة الى الراکدة (ص ۲۸۲) (ص ۲۸۲)

ولی الخانیة علی هامش الهدیة: ولو حفر رجل قناتاً اذن الامام فی مفاز قوساق الماء حتی اتی به ارضا لأحیاء فأنه یجعل للقنات ولیمخرج مائة حرماً یهدو ما یصلح (ص ۲۲۰) (ص ۲۲۰)

فقهاء کرام حریم سوم قنات را مانند حریم چشمه قرار داده اند نه تنها بر این مقصد که کسی نزدیک آن کدام قنات را نکشد بلکه بنا بر اینکه اگر برای کاشتکاری و غیره قنات کشیده شود آنرا نیز اعتبار داده شود پس فقهاء حریم قنات را مانند حریم چشمه بر قرار نموده اند .

فی الہدایۃ: وان کانہ عیناً لحریمہا محسباً ذراعاً لہارویداً ولان الحاجة فیہ الی زیادۃ مسافت لان العین تستخرج للزراعة فلا بد من موضع یمری فیہ الماء ومن موضع یمجم فیہ الماء ومن موضع یمری فیہ الی الزراعة (ج ۲ ص ۲۰۸) ولله سبحانه وتعالى اعلم.

الجواب باسم ملهم الصواب: جواب ثالث درست است :
التحقیق المزید :

۱: قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ قال الاتقان قال المشایخ الذی فی الاصل ای من ان القناة کثیر قولہا وعدہ لا حریم لہا لانہا بمنزلة النہر مالم یمظہر ماؤها علی وجه الارض ولا حریم للنہر عندہ فان ظہر کالعین لغوار حریمہا محسباً ذراعاً (رد المحتار ص ۲۰۸ ج ۲)

از اینجا معلوم شد کہ عند الامام رحمہ اللہ حصہ زیر زمین قناة حریم نیست و نزد صاحبین حریم آن مانند چاہ چهل ذراع است اما درست اینست کہ نزد امام رحمہ اللہ نیز حریم آن مانند نہر حریم است کہ در آن بین امام صاحب و صاحبین رحمہم اللہ هیچ اختلاف نیست، بلکہ بالاتفاق حریم است :

کہا حرر الامام المحسبی رحمہ اللہ تعالیٰ فی مصنف حریم النہر وقررة العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ: فقیاس الامام رحمہ اللہ تعالیٰ القناة علی النہر مضاف لحریمہا کحریمہ عندہ ولذا قال صاحب التنویر وشارحہ العلائی رحمہما اللہ تعالیٰ وللقناة ہی مہری الماء تحف الارض حریم بقدر ما یصلحہ للاقاء الطین ونحوہ وعن محمد رحمہ اللہ تعالیٰ کثیر (رد المحتار ص ۲۰۸ ج ۲)

متعلق تحدید حریم بئر، فوارہ، چشمہ، نصوص حدیث وفقہ بر حالات متوسطہ مبنی است لذا با اختلاف احوال حدود حریم مختلف می گردد .

قال فی العلائیم معزاً للہستانی: وقیل والتحدید فی بئرو عین عما ذکر فی اراضیہم لصلابہا وفی اراضیہا رغا وقیزاد لعل ینقل الماء الی الثالی وعزاً للہنایة وعزاً للبرجدی للمکالی فلیحفظ.

وقال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ: وفی التآثر غائیة عن الیہابیع ومن احتاج الی اکثر من ذلک یرید علیہ وکان الاعتبار للحاجة للتحدید ولا یمکن فی المسألة خلاف فی المعنی اھو نقل العلامة قاسمی تصحیہ عن مختار اربع النوازل ان الصحیح اعتبار قدر الحاجة فی البئر من کل جانب.

وفی التنویر: وللقناة حریم بقدر ما یصلحہ.

وفی الشرح: للاقاء الطین ونحوہ (الی قولہ) وفی الاختیار فوہ لرای الامام ای لو بالکفہ والا فلا شہ لہ

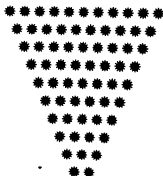
ذکره البرجندی (رد المحتار ص ۳۰۹ هـ)

ولی الخاتبة: ولو حضر رجل قناتاً بغير اذن الامام لم يفسد ما يصلح. (خاتبة على هامش الهدية ص ۲۲۰ هـ)

۳ - علامه حصکفی رحمه الله از برجندی شرط اذن امام را نقل نموده که قنات را بلا اذن امام حريم نمی باشد و اما قاضی خان رحمه الله میفرماید که قنات بلا اذن امام را هم حريم میباشد. این اختلاف مبني است بر آن اختلاف که نزد امام صاحب در احیاء الموات اذن امام شرط است و نزد صاحبین رحمهم الله شرط نیست. قول برجندی مبني است بر قول امام رحمه الله و قول قاضی خان بر قول صاحبین رحمهما الله. این وجه توفیق کاملاً ظاهر است. مع هذا امام علامه ابن عابدین رحمه الله بر آن تصریح نیز نموده است:

ونصه (قوله ای لو بالذنه) ای لو کان الاحیاء بالذن الامام لانه شرط عدد الامام والافلا یملك ما احیا ولا یتصحی له حرماً (رد المحتار ص ۳۱۰ هـ) ولله تعالی اعلم.

رشید احمد ۲۳ جمادی الاخره سنه ۱۳۰۹ هـ

کتاب الاشربة

حکم حقه نوشی

سوال : حقه نوشی چه حکم دارد ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : علامه ابن عابدين رحمه الله حلت و اباحت حقه را ثابت نموده و قول کراهت را رد نموده چند جمله شاميه را نقل نموده دلائل مزيد بر اباحت و تردید فريق مخالف را در کتاب الاشربة در شاميه مطالعه کنید :

وللعلامه الشيخ على الجمهورى المالكي سالة في حمله نقل فيها انه افق بحله من يعتمد عليه من ائمة المذاهب الاربعة و قلت والف في عليه ايضاً سيدنا العارف عبد الغنى النابلسي رسالة سماها الصلح بين الاخوان في اباحة شرب الدخان و تعرض له في كثير من تاليفه الحسان و اقام الطامة الكبرى على القائل بالحرمة و بالكره فانهما حكمان شرعيان لا يبدلها من حليل و لا تحليل على ذلك فانه لم يقبض اسكراه ولا تفتيرة ولا اضرار ابل ثبت له منافع فهو داخل تحت قاعدة الاصل في الاشياء الاباحة و ان ثبت له منافع فهو داخل تحت قاعدة الاصل في الاشياء الاباحة و ان فرض اضرار له للمعصن لا يلزم منه تحرمة على كل احد فان العسل يضر بالاصحاب الصفراء الغالية و ربما امرضهم مع انه شفاء بالنص القطعي وليس الاحتياط في الافتراء على الله تعالى بالثبات المحرمة او الكراهة الذين لا يبدلها من حليل بل في القول بالاباحة التي هي الاصل (رد المحتار ص ۲۹۹هـ)

اما چونکه اين شيوه آوارگان و مردم آوباش است لذا احتراز از آن در کار است و نيز با استعمال آن دهن بدبو ميگردد لذا حرام است . والله سبحانه و تعالى اعلم .

۲۸ جمادى الاولى ۱۳۷۲هـ

بهنگ حرام است

سوال : کسی ميگويد که در درمختار اباحت بهنگ مذکور است آيا واقعه اين مسئله در درمختار موجود است، اگر موجود است ، پس بهنگ چگونه حلال است ، بينوا بياناً شافيتاً توجروا اجراً و اقياً .

الجواب ومنه الصدق والصواب : عن ام سلمة رضي الله تعالى عنها قالت سمعت رسول الله صلى

لله عليه وسلم عن كل مسكر ومفتر (ابوفاود)

عن جابر رضى الله تعالى عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم كل مسكر حرام ان صلى الله
عنه لمن يشرب المسكر انة (مسلم)، عن ابن عمر رضى الله تعالى عنهما انه قال صلى الله عليه وسلم ما
اسكر كذيرة فقليله حرام (احمد وابن ماجة والدارقطني)، قال الحافظ العيني رحمه الله تعالى في شرح
الكنز: قال محمد بن الفلاحة رحمه الله تعالى كل ما اسكر كذيرة فقليله حرام من اي نوع كان

كسيكه ميگويد در درمختار اباحت بهنگ موجود است اين شخص كذاب ومفترى
است، در درمختار حرمت بهنگ صراحة موجود است، البته بر نوشيدن بهنگ حد مانند حد
شرب نيست بلكه تعزير است ماننديكه بر خوردن پيشاب وغانط حد نيست بلكه تعزير
است، هين است بعينه حكم بهنگ.

قال العلامة المحصفي رحمه الله تعالى: ويحرم اكل المديج والحشيشة وهو ورق القنب والافيون لانه
مفسد للعقل ويصد عن ذكر الله تعالى وعن الصلوة لكن دون حرمة الخمر فان اكل شيئا من ذلك لاحد
عليه وان اسكر منه بل يعزرها دون الحد كذا في الجوهر (رد المحتار ص ۲۵۴هـ)

در درمختار قول حلت نيست، بلكه حلال داننده آنرا كافر گفته است:

ونصه: ونقل عن الجماح وغيره ان من قال بمل المديج والحشيش فهو زنديق مبتدع بل قال محمد
الدين الزاهدي انه يكفر ويباح قتله.

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى تحص (قوله وهو ورق القنب) نقل ابن حجر عن بعض العلماء
ان في اكل الحشيش مائة وعشرين مضر قلبية ودنيوية ونقل عن ابن تيمية ان من قال بملها كفر قال
وامرأه اهل مذهبه اهوسيا في محله عندنا هـ

وقال ايضا تحص (قوله بل قال محمد الدين الزاهدي) لكن رايه في الزواج لاي حجر مانعه وحق القراني
وابن تيمية الاجماع مل تحريم الحشيشة قال ومن استحلها فقد كفر قال وانما لم يتكلم فيها الائمة
الاربعة لانها لم تكن في زمنهم وانما ظهرت في اخر المائة السادسة واول المائة السابعة حين ظهرت
دولة التتار اهرمير وفيه فليتحامل (رد المحتار ج ۲ ص ۲۵۴) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۲۷ ربيع الاخر ۱۲۷۳ هـ

تفصيل احكام بهنگ ، الكحل وغيره

سوال : آیا اكلاً یا خارجاً خوردن بهنگ حلال است یا خير ؟ آیا بر شارب آن حد

واجب است یا خیر؟ واستعمال الکحل چگونه است؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : مسکرات بر دو نوع است : یکی سیال و دیگر جامد.

سیال بر دو قسم است :

اول : آنکه اتفاق است بر حرمت ونجاست او که آن بر چهار نوع است : (۱) شراب

انگور خام . (۲) شراب انگور پخته . (۳) شراب رطب . (۴) شراب زبیب .

۱ - یک قطره آن نیز حرام است اگر که در آن نشه هم نباشد ، استعمال آن اکلاً و خارجاً در ادویه نیز حرام است. به هر صورت اگر بر حالت اصلی باشد یا بعد از کدام نوع تصرف هیئت دو را اختیار نموده باشد .

۲ - آن اشربه که در آن اختلاف است. یعنی علاوه از اشربه اربعه دیگر تمام اشربه ها .

این نیزد شیخین رحمهما الله طاهر است و کم از مقدار مسکر بلا لهُو بغرض تدای حلال است. نزد امام محمد رحمه الله نجس و حرام است اگر چه قلیل باشد .

بلا غرض تدای بقصد لهُو بالاتفاق حرام است و بر قدر مسکر بالاتفاق حد لازم است .

الکحل مستعمل در ادویه و دیگر مصنوعات از انگور و یا خرما تیار نمی شود . از اینجا نزد شیخین استعمال آن جواز دارد . قول شیخین نظر به اصول فتوی پذیرفته میشود . الا لعارض . اگر که فقهاء جهت حکمت فساد زمان . قول امام محمد رحمه الله را مفتی به قرار داده اند اما بنا بر عموم بلوی و ضرورت تدای نظر به اصل مذهب بر جواز فتوی داده میشود .

حکم مسکر جامد

آن مقدار مسکر جامد که بالفعل نشه آور است و در آن ضرر شدید باشد پس حرام است. همین مقدار کم از حد نیشه بقصد لهُو نیز حرام است. البته مقدار قلیل که اقل باشد از حد سکر دواء استعمال آن جواز دارد وجبیره نمودن بر آن نیز درست است .

متعلق حد این تفصیل است :

بر شراب انگور خام مطلقاً حد است اگر مسکر باشد یا خیر . علاوه از آن در دیگر مسکرات سیال در مقدار مسکر حد است اما بر قلیل حد نیست. در مسکرات جامد در مقدار سکر نیز حد نیست . البته در آن تعزیر است .

قال فی البدایة المتعنی : ویکره ای محرم کذا عبر فی النقایة هرب هدی الخمرای عکرة والامتناعا

لرجل للانقطاع به لان فيه اجزاء الخمر وقليله ككثيره كما مروى لكن لا يحد شاربه عند الغلبة المنقل ولنفرة الطبة عنه واعتبر الكرمي رحمه الله تعالى الطعم بلاسكر وبه يحد باجماع العلماء.

ولا يجوز الانقطاع بالخمر من كل وجه كما في وغيرها لان الانقطاع بالخمر حرام ولا يداوى بها جرح ولا خيرة دابة ولا تسقى ادميا ولو صبها للتداوى (الند المنقل بها مشي مجمع الانهر ص ۲۴۴)

وقال العلامة التبرتاضى رحمه الله تعالى: ويحد شاربها وان لم يسكر منها ويحد شارب غيرها (اى من البائعات المعرمة) ان سكر. (رد المحتار ص ۲۸۴)

وقال ايضا في بيان المسكرات الهامدات من المنيج والحشيشة والافيون: فان اكل شيئا من ذلك لاحد عليه وان سكر بل يهرز عما دون الحد.

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: (قوله وان سكر) لان الشرع اوجب الحد بالسكر من البهر وبغلا البها كول اتقألى (رد المحتار ص ۲۸۴)

وقال ايضا: قوله ويهرز اكل المنيج) هو بالفتح نبات يسمى في العربية شيكر ان يصدع ويسقط ويخلط العقل كما في التذكرة للشيع داود في القاموس واخبره الاحمر ثم الاسود واسلمه الابيض وفيه السبت يوم من الاسبوع والرجل الكثير النوم والمسبب الذي لا يتحرك وفي القهستانى هو احد نوعي همر القنب حرام لانه يزيل العقل وعليه الفتوى بخلاف نوع اخر منه فانه مباح كالافيون لانه وان اعتل العقل به لا يزيل وعليه يحمل ما في الهداية وغيرها من اباحة المنيج كما في شرح اللباب اه اقول هذا غير ظاهر لان ما يخل العقل لا يجوز ايضا بلا شبهة فكيف يقال انه مباح بل الصواب ان مراد صاحب الهداية وغيره اباحة قليله للتداوى ونحوه ومن صرح بحرمة اراد به القدر المسكر منه يدل عليه ما في غاية البيان عن شرح شيخ الاسلام اكل قليل السقيونيا والمنيج مباح للتداوى وما زاد على ذلك اذا كان يقتل او يذهب العقل حرام اه فهذا صريح فيها قلناه مؤيد لما بمقتضى سابقا من تخصيص ما مر من ان ما اسكر ككثيره حرام لقليله بالبائعات وهكذا يقال في غيره من الاشياء الهامدة البهرة في العقل او غيره يهرز تناول القدر البهر منها دون القليل النافع لان حرمة البهر لعينها بل لهررها وفي اول طلاق البهر من غلب عقله بالمنيج والافيون يقع طلاقه اذا استعمله للهو واحمال الافات قصدا لكونه معصية وان كان للتداوى فلا تعدى كذا في فتح القدير وهو صريح في حرمة المنيج والافيون للتداوى في اليزازية والتعليل ينادى بحرمة للتداوى اه كلام البهر وجعل في البهر هذا التفصيل هو الحق والحاصل ان استعمال الكثير المسكر منه حرام مطلقا كما يدل عليه كلام الغاية واما القليل

فان كان للهو حرام وان سكر منه يقع طلاقه لان مبدا استعماله كان محمورا وان كان للعداوى وحصل منه الاسكار فلا فاعتمد هذا التصريح المفرد بل هذا شيء لم أر من نبه عليه عدنا وهو انه اذا اعتاد اكل شيء من الهامدات التي لا يحرم قليلها ويسكر كثيرا حتى ياكل منها القدر المسكر ولا يسكره سواء اسكره في ابتداء الامر او لا فهل يحرم عليه استعماله نظرا الى انه يسكر غيره او الى انه قد اسكره قبل اعتياده ام لا يحرم نظرا الى انه ظاهر مباح والعلة في تحريمه الاسكار ولم يوجد بعد الاعتقاد وان كان فعله الذي اسكره قبله حراما كبن اعتاد اكل شيء مسموم حتى صار ياكل ما هو قاتل عادة ولا يضره كما بلغنا عن بعضهم فليحتمل نعم صرح الشافعية بأن العبرة لما يفيب العقل بالنظر لغالب الناس بلا عادة (رد المحتار ص ۲۴۷هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۵ اشوال سنه ۳۷۵هـ

حكم مأكولات ومشروبات الكحل دار

سوال : در دیار ما مشروبات مانند فانتا، کوکاکولا و غیره تیار میشود از کارخانه تحقیق نمودیم که در آن یک یا نیم قطره الکحل می اندازند که آن الکحل عموماً از غنّب، آلو، روغن و غیره تیار میشود، ناگفته نماند که این مشروبات محض بخاطر هضم و تنعم استعمال میشود.

در حصه نهم زیور بهشتی در ضمیمه ثانیه عبارت حسب ذیل است :

فالقسم الاول منه حرام ونجس غليظا والغلالة الإغيرة حرام ونجس غليظا (وفي رواية نجس غليظا كما في الهدية) وما عدا ذلك من الاشربة فهي في حكم الغلالة الإغيرة عند محمد رحمه الله في الحرمة والدعاسة وعند أبي حنيفة وأبي يوسف رحمهما الله تعالى محرم منها القدر المسكر وأما القدر الغير المسكر فلال الإلهو.

از این عبارت معلوم میشود که عند الشیخین رحمهما الله مقدار قلیل غیر خمر حلال است لذا اگر مقدار قلیل غیر خمر در چیز خوردنی یا نوشیدنی مانند میتانی، کیک، کلچه، کوکاکولا، فانتا و غیره انداخته شود، حلال خواهد باشد.

زید میگوید اگر کسی در کیک، کلچه، یا فانتا یک مقدار الکحل غیر خمر را بیندازد عند الشیخین آن طعام و شراب حلال است، اما عمرو میگوید که قوله شیخین مقید است با عدم لهو، بسکت، کیک و کلچه و کوک و فانتا محض برای هضم و تنعم استعمال میشود.

پس بنا بر داخل بودن در لہو حرام است ، شمایان بفہمائید کہ در ہردو قول کدام یکی بر حق است .

زید این ہم میگوید کہ استعمال کوک وفانتا حکم ابتلاء عامہ را اختیار نمودہ کہ جہت ابتلاء عامہ حرمت ثابت شدہ منتفی می گردد ، اما عمر میگوید کہ این مسئلہ را ابتلاء عام گفتن قابل قبول نیست چرا کہ این اشیاء محض برای تلذذ وتنعم استعمال میشود کہ از ضروریات طعام محسوب نمیشود چرا کہ دیگر مشروبات مثلاً شربت سیب وکیلہ قائم مقام آن است پس جہت عدم ضرورت وحاجت در ابتلاء عام داخل نیست پس قول کدام آنها درست است ، در کتب فقہ متعلق غیر خمر کسی استعمال مقدار قلیل را داخل و خارجاً و کسی ہردو نوع را حرام میندازد ، البتہ در حاشیہ مذکور زیور بہشتی چنین فرمودہ است :

فالاوّل ان لا یعرض للمبتلی بہ ہشتی نعم من قد دعی الاحتراز منہ فلیصبر ما شاء .

بنا بر این زید میگوید کہ قدر قلیل از شراب غیر خمر جائز الاستعمال است اگر خارجاً باشد یا داخل اما بنا بر تقوی داری اجتناب افضل است .

عمر و خلاف او قائل حرمت است اگر تلذذاً باشد اما دواءً جائز است ، متن زیور بہشتی را بر حاشیہ آن حمل میکند و عبارت دوم زیور بہشتی را تقدیم مینماید ودواءً بقدر غیر منشی داخل نیز استعمال آن جواز دارد .

زید قید دواءً را قید اتفاقی میندازد بنا بر عبارت زیور بہشتی ہر الکحل از جملہ اشربہ اربعہ نمیباشد پس چنین الکحل نزد شیخین جواز دارد .

در اینجا قید دواءً مفقود است پس فہمیدہ میشود کہ در آنجا این قید اتفاقی است .

۱۰ غمر میگوید کہ در ہردو جا مسئلہ ہای جداگانہ را بیان نمودہ ، شمایان بفہمائید کہ کدام آنها صاحب نظر درست است ؟ نیز در این عصر در ادویہ الکحل انداختہ میشود بالخصوص دواہای ہومیوپیتک از آن خالی نیست ، آیا استعمال این ادویہ جواز دارد یا خیر ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب : بعد از تحقیق ثابت گردید کہ در اشربہ وادویہ عصیر العنب ویا عصیر الرطب انداختہ نمیشود وتفصیل حکم دیگر اشربہ قرار ذیل است .

قال العلامة العظمی رحمہ اللہ تعالی : (قوله فیہا اذا قصدہ العتوی) صل طاعة لله واستمراء الطعام

اوالتداوی باماء المسکر منہ حرام بلاجماع اہلالتعالی (حاشیہ الشلیح علی التبعین ص ۲۹۴)
 وقال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ: (قولہ بلالہو وطرب) قال فی البختار الطرب عطف تصبیب
 الانسان لہذا حزن و سرور اھنی قال فی الدرر و هذا التھبید غیر مختص بهذا الاشریہ بل اذا ضرب الماء
 وغیر من الماء حانعللہو وطرب علی ہیئۃ الفسقة حرماھ (ردالمحتار ص ۲۹۱)
 وقال العلامة المحسکی رحمہ اللہ تعالیٰ: والرابع المثلث العنب وان اشتدھو ما طبع من ماء العنب
 حتی یذهب ثلثا ویبقى ثلثه اذا قصد به استمراء الطعام والتداوی والتقوی علی طاعة اللہ تعالیٰ ولو
 للہولاجل اجماعا حقا قی (ردالمحتار ص ۲۹۲)

وقال فی الھندیۃ: (واما ما هو حلال عند عامة العلماء) فهو الطلاء وهو المثلث ونبیذ التمر
 والزبيب فهو حلال شرہ ما دون السكر لاستمراء الطعام والتداوی وللتقوی علی طاعة اللہ تعالیٰ
 لا للتلذذ والمسکر منہ حرام وهو القدر الذی یسکر تقول العامة (عالمگیریہ ص ۴۱۲)
 وقال العلامة الکتوی رحمہ اللہ تعالیٰ: قلت للہو والطرب نوعان نوع منہما مباح اذا کان خالیا عن
 معنی البھصیۃ ومقدما ہما ونوع منہما مکروہہ اذا خلط بالبھصیۃ او مقدما ہما او تكون وسیلۃ الیہا
 وهذا هو المراد بقولہ للہو والطرب حیث الاول (عمدة الرعاۃ حاشیۃ صرح الوقایۃ ص ۶۶)

از عبارات فوق الذکر امور ذیل ثابت شد :

اول : استعمال غیر خمر در داخل در وقت اندازه کم از حد سکر برای تقوی واستمراء
 طعام جواز دارد ، در عصر حاضر بد هضمی ومرض خرابی معدہ عموم یافته لذا اشیاء مصلح
 معدہ و هاضم طعام در لوازم طعام داخل است .

دوم : اکل وشرب بقصد نشاط وطرب مطلقا ممنوع نیست، اما بطریق فسق ممانعت
 دارد ودر آن کدام ماکول ومشروب خاص تخصیص ندارد بلکه همین است حکم ہمہ
 ماکولات ومشروبات .

سوم : هرلہو وطرب حرام نیست بلکه آنکہ در آن ارتکاب حرام باشد ویا مفضی الی
 الحرام گردد پس حرام است ، (حاصل شماره ۳ و ۴ تقریبا یکی است) .

حاصل تفصیل اینست کہ تناول اشیاء مذکورہ حلال است علاوہ از آن عموما الکحل در
 این اشیاء بقصد حفاظت تعفن انداختہ میشود لذا استعمال آن بنا بر ضرورت جواز دارد ،
 در تلہی داخل نمی گردد، پس استدلال زید بر ابتلاء عام درست نیست چرا کہ با ابتلاء عام
 چیز حرام حلال نمی گردد . واللہ سبحانہ وتعالی اعلم .
 ۸ ربیع الثانی ۱۴۰۳ھ

انداختن شراب در گوش

سوال : از گوش یک طفل ریم می رود که به هیچ علاج شفاء یاب نشد کسی گفت : اگر یک قطره شراب در گوش او انداخته شود ممکن شفا یاب شود ، آیا چنین نمودن جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : اکثراً شراب از انگور و یا از خرما تیار میشود که استعمال آن جواز ندارد و اگر از چیزی دیگری تیار شده باشد باز هم اجتناب در کارست .
قال الامام قاضيهان رحمه الله تعالى: وقال محمد رحمه الله تعالى لا يظهر ابداً ويكره الاحتقان والاكتعال بالخمر وكذا الاقطار في الاحليل وان جعل في السعوط فالحاصل ان لا ينتفع بالخمر الا انما اذا نخل فينتفع به سواء صار خلا بالمعالجة او بعوز المعالجة خلافاً للشافعي رحمه الله تعالى (غانية بهامش الهدية ص ۲۲۶) . والله سبحانه وتعالى اعلم . ۲۶ محرم سنه ۹۶ هـ

از شراب سرکه جور شد

سوال : اگر در شراب نمک انداخته شود آیا سرکه میگردد یا خیر؟ و آیا با چنین نمودن پاک میگردد یا خیر؟ اگر پاک میگردد بکدام دلیل؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : معروف همین سخن است که اگر واقعه سرکه بگردد پس بنا بر تبدیل ماهیت پاک میگردد مانندیکه با تبدیلی ماهیت گندگی گاو و غیره پاک میگردد .

قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: تصح قوله يجوز تغليها ولو بطرح شئ فيها: واذا صار الخمر خلا يظهر ما يوزنها من الاناء وما اعلا لا تقبل يظهر تبعاً لوقيل لا يظهر لانه يجرأ بس الا اذا غسل بالخل لتغسل من ساعته فليظهر هذا بقوله والفتوى على الاول غانية (رد المحتار ص ۲۹۰) والله سبحانه وتعالى اعلم . ۱۳ شعبان سنه ۹۶ هـ

کتاب الرهن

رهن به این شرط کہ اگر تا مدت معین قرض ندهد، مرتهن مالک مرهون خواهد باشد

سوال : چه میفرمایند علماء دین متین در این مسئلہ کہ عمرو زمین خود را گرو بنزد زید بمقابل یک ہزار روپیہ دادہ است بہ این شرط کہ اگر بہ سہ قسط مبالغات مذکورہ بہ شش سال کل خواہ بعض اگر بہ میعاد معلوم ادا نہ کردم پس زمین مرهون زید راست، اکنون دہ سال گذشتہ است کہ رهن مرتهن را مبالغات معہود تمام ندادہ است، آیا اکنون زمین زید برسد یا نہ ؟؟ بینوا توجروا .

الجواب ومنہ الصدق والصواب : زید را بر زمین مرهون حق ملک نیست کہ بیع بوجہ تعلیق بالشرط باطل است .

قال العلامة العثماني رحمه الله تعالى: ما يبطل بالشرط الفاسد ولا يصح تعليقه به الخ.
وقال العلامة الحسكي رحمه الله تعالى: كل ما كان من التمليكات أو التقييدات كرجعة يبطل تعليقه بالشرط.

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله من التمليكات) كمبيع واجارة (رد المحتار ص

۴۲۲۲)

و نیز در بیع مذکور ثمن ہم مجهول است چرا کہ بعد از گزشتن مدت معینہ ہرچہ از قرض بہ ذمہ مدیون باقی خواہد ماند آنرا عوض مبیع مقرر کردہ اند و جہالت آن ظاہر است و جہالت ثمن سبب فساد بیع است . واللہ سبحانہ وتعالی اعلم .

۱۵ صفر ۱۳۷۲ھ

سوال مثل بالا

سوال : کسی یک چیز را بدین شرط رهن نہاد کہ اگر تا وقت معین فک رهن را نکرد پس بیع مرهون او عوض قرض متصور خواہد باشد، آیا این صورت درست است یا خیر؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : این بیع درست نیست و رهن نیز فاسد است .

قال الامام ابن الهيثم رحمه الله تعالى : لا يجوز تعليق البيع كان يقول اذا دخلت الدار فقد بعتهك
كلما عانة فقبل الاخر لا يفهم البيع عند الدخول (فتح القدير)

وقال العلامة الجوازى رحمه الله تعالى : عن الزهرى ان اهل الجاهلية كانوا يهدون ويشترون على
الراهن انه ان لم يقبض الدين الى وقت كذا فالمرهن مملوك للمرهن فابطل رسول الله صلى الله عليه
وسلم ذلك بقول لا يخلق الرهن . وقيل لسعيد بن المسيب هو قول الرجل ان لم يأت بالدين الى وقت
كذا فالمرهن يبيع بالدين ، فقال نعم . (كفاية مع فتح القدير ص ۱۷۴)

وقال الامام ابن رشد الباكي رحمه الله تعالى : واما الشرط المحرم المبتوع بالدين فهو ان يرهن
الرجل وهذا على انه ان جاء بحقه عند اجله والا فالرهن له فاتفقوا على ان هذا الشرط يوجب الفسخ وانه
معنى قوله عليه الصلوة والسلام لا يخلق الرهن (بداية المجتهد ص ۲۰۴)

وقال العلامة الحصكى رحمه الله تعالى : كل حكم في الرهن الصحيح فهو الحكم في الرهن الفاسد كما
في العبادية قال وذكر الكرخي رحمه الله تعالى ان المقبوض بحكم الرهن الفاسد يتعلق به الضمان وفيها
ايضا وفي كل موضع كان الرهن مالا والمقابل به مضمونا الا انه قد يبيع شرائط الجواز كرهن المشاع
ينعقد الرهن لوجود شرط الانعقاد ولكن بصفة الفساد كالفساد من البيوع وفي كل موضع لم يكن
الرهن كذلك اى لم يكن مالا ولم يكن المقابل به مضمونا لا ينعقد الرهن اصلا وحينئذ اذا هلك هلك
بغير شيء بخلاف الفاسد فانه يهلك بالاكل من قيمته ومن الدين .

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى : (قوله فهو الحكم في الرهن الفاسد) اى في حال الحيوة
والمات فلو تنزخى الراهن العتق بحكم الفساد وازاد استرداد المرهون كان للمرهن حبه حتى يودى
اليه الرهن . وقبض واذا مات الراهن وعليه ديون كثيرة فالمرهن اولى من سائر الغرماء وهذا كله اذا
كان الرهن الفاسد سابقا على الدين فلو كان يدين على الراهن قبل ذلك لم يكن له حبه لانه ما استفاد
تلك الفائدة بمقتضى هذا المال ويكون بعد الموت اسوة للغرماء لانه ليس على المحل يد مستحقة بخلاف
الرهن الصحيح . ثم اواخر وتمامه في العبادية والخيرة والجزائية وقوله يتعلق به الضمان) صوابه
لا يتعلق لان المنقول عن الكرخي رحمه الله تعالى في العبادية وغيرها انه يهلك امانة في الخيرة وروى
ابن سماعة عن محمد بن رحمه الله تعالى انه ليس للمرهن حبه لانه اصرار على المعصية ولكن ما في ظاهر
الرواية اصح لان الراهن لما نقص فقد ارتفعت المعصية وحبس المرهون المرهون ليصل الى حقه

لا يكون امرار الان الرهن يميز على تسليمه ما قبض فاذا اتخعت فهو المهر الاترى ان في الشرع الفاسد للمشتري المحبس الى استيفاء الثمن فهو المهر الاترى ان في الشرع الفاسد للمشتري المحبس الى استيفاء الثمن امر ملحصاً (قوله اى ان لم يكن مالا) كالمنبر وامر الولد فان للرهن اخذها لان رهنها باطل منع (قوله ولم يكن المقابل به مضموماً) كما لو رهن عينا بغير مسلم فله اخذها منه والواو معنى اوقال في جامع الفصولين فلو فقد احدها لم يتعقد اصلاً (رد المحتار ص ۳۳۸ ج ۲) والله سبحانه وتعالى اعلم.

تفصيل استيفاء الدين من المرهون

سؤال : ما قولكم رحمكم الله في ان المرهون اذا مضى عليه في يد المرهون سنة او سنتان ولا يذكه الرهن ولا ولده ولا ولد اولاده هل يصير بعد المرافعة الى القاضي او الحاكم المسلم ملكاً قطعياً للمرهون كما هو المعروف في القانون الحاضر وهو المسمى في اصطلاحهم زائد الميعاد وبالحيلة ان ائان الحاكم هو شرعى ام من القانون العرفى وبعد المرافعة الى الحاكم المسلم هل يجوز الانتفاع من ذلك المرهون شرعاً ام لا وان لم يميز له الانتفاع فكيف يستوفي دينه يبتوا توجهوا.

الجواب باسم ملهم الصواب : اذا حل اجل الرهن ولا يؤدي الرهن دين المرهون ولا ورثته بعد موت الرهن قبل فكك الرهن فان كانت ورثته فذره يميزهم القاضي ببيعهم واذا دين المرهون فان امتنعوا باعه القاضي وادى حقه ولا يملك المرهون نفس الرهن نعم لو كان الرهن داراً ولم يكن للمرهون دار غيرها يسكنها تتعلق حق المرهون بها.

وعلم بهذا ان لو كان المرهون محتاجاً الى نفس الرهن صار ملكاً له بأذن القاضي ان كانت قيمته مساوية للدين بوجاز له الانتفاع وان لم تكن مساوية فيرد كل واحد منهما الفضل الى صاحبه.

قال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى: مات الرهن باع وصيه رهنه بأذن مرهونه وقضى دينه لقيامه مقامه فان لم يكن له وصى نصب القاضي له وصياً وامره ببيعته لان نظره عام وهذا لو ورثته صفاراً فلو كباراً خلفوا الميع في الحال فكان عليهم تخليصه جوهره (وبعد اسطر) ولا يهطل الرهن بموت الرهن ولا بموت المرهون ولا عوهم يبق الرهن رهناً عند الورثة (رد المحتار ص ۳۳۳ ج ۲)

وقال ايضاً: سلطه بيع الرهن ومات للمرهون بيعه بلا محصر وارثه غاب الرهن غيبة منقطعة فرفع المرهون امر للقاضي لبيعته بدينه يبنى ان يجوز ولو مات ولا يعلم له وارث فباع القاضي داره جاز.

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى محض (قوله يبنى ان يجوز) بلى اذا كان حاضر او امتنع عن

بیعه و فی الولوالجیة میبرد علی بیعه فاما امتنع بأعه القاضی او امینة للمرهن و اوفاه حقه و العهدة علی
الراهن اء ملصقا و به افقی فی الحامدية و حروری الخوریة انه میبرد علی بیعه وان کأن دارا الحس له فبرها
یسکتها لتعلق حق المرهن بها بخلاف المفلس (رد المحتار ص ۲۲۴ هـ) و الله سبحانه و تعالی اعلم.
۲ رجب سنه ۸۸ هـ

زوعت در زمین رهن جواز ندارد

سوال : اگر مرتهن در زمین رهن کاشتکاری کند آیا حاصل آن برای مرتهن جواز دارد
یا خیر؟ اگر شخصاً رهن در زمین رهن زراعت کاشت کند و یک مقدار حاصل آنرا تسلیم
مرتهن کند ، آیا این صورت جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : نفع برداشت از آن برای مرتهن جواز ندارد ، رهن به
اجازه مرتهن از آن نفع گرفته میتواند اما برای مرتهن تعیین حصه در آن جواز ندارد .

قال فی التذویر و شرحه : (لا الانتفاع به مطلقاً) لا باستغنام و لاسکی و لالبس و لا اعادة
ولا اعادة سواء کان من مرهن او رهن الا باذن کل للاع و قیل لا یجمل للمرهن لانه ربا و قیل ان شرطه
کان ربا و الا لا و فی الاشیاء و الجوهر اباح الراهن للمرهن اکل الثمار اوسکنی الدار اولین الشاة المهرونة
فاکلهما لم یضمن و لم یمنعه ثم افاد فی الاشیاء انه یکره للمرهن الانتفاع بذلك و سيجي اخر الرهن (رد
المحتار ص ۳۱۰ هـ)

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالی تحت (قوله ولا یجمل للمرهن) قال قلبت و الغالب من احوال
الناس انهم انما یریدون عند الدفع الانتفاع و لولا لما اعطاه الداهم و هذا مما یزول الشرط لان
المعروف کالمشروط و هو مما یعین المنع و الله تعالی اعلم اه (رد المحتار ص ۳۱۱ هـ)

قال العلامة المحصکی رحمه الله تعالی معزاً للمضمرات عن العلیل ان یکره للمرهن ان ینتفع
بأرهن و ان اذن له الراهن قال المصنف و علیه یحمل ما عن محمد بن اسلم من انه لا یجمل للمرهن ذلك
ولو بالاذن لانه ربا قلبت و تعلیله یفید انها تحریمة فتامله (رد المحتار ص ۳۱۱ هـ) و الله سبحانه و تعالی
اعلم .

اجاره رهن جواز ندارد

سوال : یک صورت رهن این است که ده جریب زمین را عوض پنج هزار روپیہ رهن

میکند و چنین حبله را برای انتفاع از آن میگیرد که مثلاً سالانه ده روپیه را از آن وضع میکند، آیا این صورت جواز دارد یا خیر؟ و اگر این شرط مقرر کند که بعد از تکمیل ده سال باقی پول را اداء میکند و رهن خلاص میکند، در این صورت اگر او خواست که ده سال پیش رهن را خلاص میکند پس با حساب اداء کردن ده روپیه رهن را خلاص میکند و یا طبق شرط دهل سال را باید پوره کند؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: سال ده روپیه وضع نمودن را اجاره گفته میشود و مرهون را به اجاره دادن جواز ندارد، هر وقتیکه بخواهد رهن را قطع کند.

قال العلامة المحسني رحمه الله تعالى: لا الانتفاع به مطلقاً لا باستخدام ولا سكتي ولا ليس ولا اجاره ولا اعارة سواء كان من مرهون او رهن الا باذن كل للاعرو قيل لا يحمل للمرهون لانه ربا وقيل ان شرطه كان ربا والا لا.

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله وقيل لا يحمل للمرهون) قال في المنح عن عبد الله محمد بن اسلم السمرقندی وكان من كبار علماء سمرقند انه لا يحمل له ان يلتحق بشي منه بوجه من الوجوه وان اذن له الراهن لانه اذن له في الربو الا انه يستوي دينه كاملاً فتبقى له المنفعة فضلاً فيكون ربا وهذا امر عظيم قلنا وهذا مخالف لعامة المعتربات من انه يحمل بالاذن الا ان يحمل على الديانة وما في المعتربات على المحكم ثم راي في جواهر الفتاوى اذا كان مشروطاً صار قرضاً فيه منفعة وهو ربا والا فلا بأس ما في المنح مخلصاً واقرة ابنه الشيخ صالح وتعقبه المحمدي لان ما كان ربا لا يظهر فيه فرق بين الديانة والقرض على انه لا حاجة الى التوفيق بعد ان الفتوى على ما تقدم اي من انه يباح القول ما في الجواهر يصلح للتوفيق وهو وجهه وذكرنا نظيره فيما لو اهدى المستقرض للمقرض ان كان بشرط كره الا فلا وما نقله الشارح عن الجواهر ايضاً من قوله لا يضمن يفيد انه ليس بربا لان الربوا مضمون فيحمل على غير المشروط وما في الاشياء من الكراهة على المشروط ويؤيد قول الشارح الا ان اخر الرهن ان التعليل بأنه ربا يفيد ان الكراهة تحريرية فتأمل واذا كان مشروطاً ضمن كما افتي به في الخيرية فيمن رهن شهر زيتون على ان يأكل المرهون ثم رته نظير صبرة بالدين قال قلت والغالب من احوال الناس انهم يريدون عند الدفع الانتفاع ولو لا لبا اعطاء الدراهم وهذا بمنزلة الشرط لان المعروف كالمشروط وهو مما يعين المنع ولله تعالى اعلم اهـ (رد المحتار ص ۱۰۰ ح ۱) ولله سبحانه وتعالى اعلم.

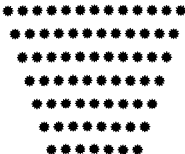
انتفاع گرفتن از رهن جواز ندارد

سوال : زید نزد بکر عوض صد روپیہ بایسکل خویش را رهن نموده ، آیا بکر حق استعمال آنرا دارد یا خیر؟ در صورتیکہ زید بخوشی اجازه استعمال آنرا بہ بکر داده است؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب : مرتهن مطلقاً ممنوع است از استفادہ از شی مرہون اگر راہن اجازه بدهد یا خیر زیرا کہ این ربوا است

قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ: محمد (قوله وقيل لا يحل للمرهن لانه ربوا) قال في المنع وعن عبد الله محمد بن اسلم السمرقندي رحمه الله تعالى وكان من كبار علماء سمرقند انه لا يحل له ان ينتفع بشئ منه بوجه من الوجوه وان اذن له الراهن لانه اذن له في الربوا لانه يستوفي دينه كاملاً فتبقى له المنفعة فضلاً فيكون ربوا وهذا امر عظيم (وبعد اسطر) قال ط قلسي والغالب من احوال الناس انهم اما يريدون عند الدفع الانتفاع ولو لاهلها اعطاء الدراهم وهذا مماثلة الشرط لان المعروف كالمشروط وهو مما يعين المنع والله تعالی اعلم اهـ (رد المحتار ص ۳۱۰ ج ۴) والله سبحانه وتعالی اعلم .

۲۰ ذی القعدة سنہ ۹۳ھ

کتاب الجنایة والضمان

در صورتیکه یک شتر، شتر دیگر را قتل کرد، حکم ضمان مالک شتر مقتول بر مالک شتر قاتل

سوال: در مورد مسائل ذیل حکم شرعی مطلوب است:

۱ - شتر کسی در جنگل میچرید که شتر کسی او را زد و قتل کرد، آیا بر مالک این شتر قاتل ضمان است یا خیر؟

۲ - اگر مالک شتر زننده نوکرش را ملزم نموده بود، در صورت کدام نقصان این شتر تو ضامن باشی، آیا در این صورت بر نوکر ضمان واجب است یا خیر؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: صورت های این مسئله مختلف است طبقه احکام مختلف دارد:

(۱) شتر قاتل خود بخود حمله نمود، اگر در زمین مالک باشد و یا در زمین اجنبی یا در شارع عام و یا در زمین مباح.

(۲) مالک شترش را در زمین خود گذاشت، شتر رفته در زمین اجنبی جنایت کرد.

(۳) مالک شترش را در زمین خویش گذاشت و او در همانجا جنایت نمود.

(۴) در زمین غیر شترش را با اذن گذاشت، اذن دلالت نیز کافی است بحسب العرف

آن جنگلی که در ملکیت کسی نباشد او هم در همین صورت داخل است.

(۵) بدون اجازه صریح یا دلالت رفته شترش را در زمین غیر گذاشت در صور اربعة

اول ضمان واجب نیست و در صورت خامسه ضمان واجب است، موجود بودن و نه بودن

مالک شتر قاتل در زمان قتل یک برابر است در حکم.

(۶) مالک شترش را در شارع عام گذاشت یا از آنجا آنرا می آورد که در راه کدام نقصان

کرد و در این صورت تفصیل است چونکه این صورت در سوال داخل نیست لذا ضرورت

تفصیل آن هم نیست، صورت های مذکوره در آن وقت درست است که شتر معروف نباشد بر

قتل انسانها اگر که در قتل حیوانات یا در دیگر نقصانات شهرت داشته باشد.

(۷) اگر شتر در قتل انسانها معروف باشد پس شرط تقدم ضمان واجب است، تفصیل

تقدم چنین است که محافظ یا مالک شتر را کسی بگوید: شتر تو خطر ناک است، کاملاً او را در حفظ داشته باشد، پس اگر بر تقدم شهادت موجود باشد و یا مالک یا محافظ بر تقدم اعتراف کند باز هم شتر را در حفاظت نداشته باشد پس شتر در طریق عام یا خاص یا در حالت ادخال بلا اذن در ملک غیر کدام نقصان مالی یا جانی به کسی برساند پس در این صورت ضمان واجب است.

۱- فی جنایات شرح التعویز: الفلتة دابة بدفسيها فاصابت مالا او ادحميا نهارا اوليلا لاضمان في الكل لقوله صلى الله عليه وسلم العجماء چهار اى المفلتة هدر.

وفي الشامية: ولو في الطريق او ملك غيره التقائي (رد المحتار ص ۳۹۰هـ)

۲- وفي جنایات الهندية: فان دخلت في ملك الغير من غير ادخال صاحبها بان كانت منفلة فلا ضمان على صاحبها (عالمگیری ص ۴۰هـ)

وفي الشامية: سواء دخلت بدفسيها او ادخلها بالاذن. وايضا فيها: فان كان الثاني فلامان عليه على كل حال لانه ليس بمباشر ولا متسبب (رد المحتار ص ۳۸۷هـ)

۳- وفي جنایات الهندية: فان كانت في ملك صاحب الدابة ولم يكن صاحبها معها فانه لا يضمن صاحبها (الى قوله) وان صاحبها معها ان كان قائدا لها او سائقا لها فكلا لا يضمن صاحبها في الوجوه كلها (عالمگیری ص ۴۰هـ). وفي شرح التعویز: فلو حدثت المذکورات في السر في ملكه لم يضمن ربه الا في الوطء وهو را که با لانه مباشر يقتله بفعله في حر الميراث. (رد المحتار ص ۳۸۷هـ)

۴- وفي جنایات الهندية: وان كان بالذن مالک فهو كما لو كان في ملكه (عالمگیری ص ۴۰هـ)

• وايضا فيها: وان اوقف الدابة في الفلاة لا يضمن (عالمگیری ص ۴۱هـ)

وايضا فيها: رجل ادخل بعيرا مفتعلا في دار رجل وفي الدار بعير صاحبها فوقع عليه المقتل فقتله اختلف المشايخ فيه منهم من قال لا ضمان على صاحب المقتل.

وايضا فيها: وان كان اذا عليها بأذنه فلامان وبه اعدل الفقيه ابو الليث وعليه الفتوى (عالمگیری ص ۴۲هـ)

وفي شرح التعویز: ولو حدثت في ملك غيره بأذنه فهو كملكه فلا يضمن كما اذا لم يكن صاحبها معها.

وفي الشامية: وان كانت الجنایة في ملك غير صاحبها فاما ان ادخلها صاحبها فيه اولا فان الثاني فلامان عليه على كل حال لانه ليس بمباشر ولا متسبب (رد المحتار ص ۳۸۷هـ)

۵- وفي جنایات الهدیة: وان جعلت بالذم مال صاحبها فصاحب الذم ضامن في الوجوه كلها سواء كانت واقعة او سائر فلو ساء كان صاحبها معها (الى قوله) اوله يمكن معها (عالمگیریه ص ۳۹۶) وفي شرح التنوير: والا يمكن بالذم ضمن ما اتلف مطلقا لتعديده وفي الشامية: وان كان الاول فعليه الضمان على كل حال سواء كان معها صاحبها او قائدها اورا كجها اولاً (رد المحتار ص ۳۸۷) ۶-

قال في شرح التنوير عن الدور: كلب يأكل عنب الكرم فاشهد عليه فيه فلم يحفظه حتى اكل العنب لم يضمن وانما يضمن فيما اشهد عليه فيما يخاف تلف بهي احد كالحائط المائل ونطح الثور وعقر كلب غور فيضمن اذا لم يحفظه انتهى. قال المصنف ويمكن حمل المتلف قول الزبلي وان اتلف الكلب فعلى صاحبه الضمان ان كان تقدم اليه قبل الاتلاف والا فلا كالحائط المائل على الاذمى انتهى فيحصل التوفيق.

وفي الشامية: كانه فهم من كلام الدور انه لا يضمن في الكلب غير الاذمى وهذا غير مراد وانما معنى كلامه يخاف منه تلف الاذمى فلا شهاد فيه موجب للضمان اذا عاقبه تلف سواء كان المتلف مالا او ادنيا وما لا يخاف منه تلف الاذمى بل يخاف منه تلف المال فقط كعنب الكروم فلا يفيد فيه الاشهاد الخ (رد المحتار ص ۳۹۲)

اقول: اما تفسير التقدير وتفصيله فمشرح في بيان الحائط المائل في الشامية ص ۳۸۷ وفي الهدية ص ۳۸۶ وفي الهداية والعناية مع الفتحة ص ۳۳۲)

وايضاً فيها: ولو اجمله صاحب الدار او ابراهمه بها او فعل ذلك سأكونها فذلك جائز ولا ضمان عليه نهياً تلف الحائط لان الحق لهم بخلاف ما اذا مال الى الطريق فأجمله القاضي او من اشهد عليه لا يصح لان الحق لجماعة المسلمين وليس سعيها ابطال حقه و هكذا في شرح التنوير والهدية.

۲- در صورتهاى ضمان بر نوكر ضمان واجب است .

قلت ويمكن ان يتوهم عدم الضمان على المحافظ مما في الشامية ونصها: ويؤخذ من عاقلة الواقف ان كان له عاقلة فيما اتصلمه وان لم تكن له عاقلة او كان فيها لا تصلمه فلا يؤخذ من القيم.

وايضاً فيها: فلو سقط حائط الصغير بعد الطلب من وليه كان الضمان في مال الصبي (رد المحتار ص ۳۸۴)

المعتذر فكان الواجب ان يكون الضمان عليه اجيب بأن في تركه العقب دفع مضرة متعلقة وهي مضرة مودة العقب وبعائه ثانياً وفي نكضه دفع مضرة مؤهومة لهما ان لا يسقط وان سقط لا يملك به شيء فكان تركه انظر للمصنف فلا يلزم الوصي ضمان (عناية مع الفتح ص ۳۳۳) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۲۳ رجب سنه ۷۲۴ هـ

اگر گاومیش را خوک فکر کرده قتل کرد ، بر او ضمان واجب است

سوال : کسی گاومیش یک شخص را خنزیر فکر کرده با تفنگ زد آیا بر او ضمان واجب است یا خیر؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : این قتل خطاست زیرا اقوی تر است درایه و روایه از تسبیب قتل پس بر قاتل ضمان واجب است زیرا در تسبیب قتل صراحته ضمان واجب است پس در قتل خطاء بطریق اولی ضمان واجب است .

اما قوة القتل عطا علی القتل تسبیحاً حاریه فلان الاول مباشرة والغالی تسبیب ولا ریب فی قوة المباشرة علی التسبیب واما روایه فلان فی الاول المماراة علی اثم الغالی ولان الاول یوجب حرمان الارث حون الغالی .

قال فی شرح التنویر : وموجه (الخطا وما یجرى مجراه) الکفایة . والدية علی العاقلة والاثم حون اثم القتل اذا الکفارة تؤخذ بالاثم لترك العزيمة .

و فی الشامیه عن الکفایة : وهذا الاثم لان نفس ترك المبالغة فی التعصب لیس بالاثم والمما فی المما اذا اتصل به القتل فتصویر الکفارة للذنب القتل وان لم یکن فیہ اثم قصداً للقتل . (ورد)

وايضاً فی الشرح : وموجه (التسبیب) الدية علی العاقلة لا الکفارة ولا اثم القتل .
والوضع فی غیر ملكه حد وکل ذلك یوجب حرمان الارث الا هذا ای القتل بسبب عدم نذار .

ص ۳۳۲ هـ

ان آن بین امام

بنا بر جزیه ذیل بر قتل تسبیحاً ضمان ثابت است :

قال فی التنویر : فی باب ما یحدثه الرجل فی الطريق وغیره فان تلف به .

۳۸۱ هـ حائط مائل کلب عقور ، ثور نطوح ، فرس کدوم

در جنایات حائط مائل ، کلب عقور ، ثور نطوح و فرس کدوم .
هو است مانندیکه از دلیل

در صورتیکه این امور ضعیف تر اند از قتل تسبیحاً در آن هـ

قال فی شرح العقود: مال حائط الی طریق العامة ضمن به ما تلف به من نفس السان او حیوان او مال الخ (رد المحتار ص ۴۲۳هـ)

ولی العامة من المنفعة فی مسالة نطح الغور: یضمن بعد الاشهاد بالنفس والمال (رد المحتار ص ۴۲۴هـ)

وایضا لوجبا: ان ما یخاف منه تلف الادعی فالاشهاد فیه موجب للضمان اذا اخطبه تلف سواء کان المتلف مالا او آدمیا (الی ان قال) فان الاشهاد فیه (الحائط المائل) موجب للضمان المال والنفس (الی ان قال) وقد افقی فی الخیوة بالضمان بعد الاشهاد فی حصان اعتاد الکفر وکذا فی ثور نطوح قال ولی الیازیة عن المنفعة فی نطح الغور یضمن بعد الاشهاد بالنفس والمال (رد المحتار ص ۴۲۴هـ) ولله سبحانه وتعالی اعلم.

بر متسبب ضمان واجب است

سوال: خالد مهتم مدرس زید را مدرس تعیین نمود که از فلان تاریخ تعیین شد در راه به زید یک قطعه خط از طرف خالد بسوی زید رسید که از طرف من معزول هستی، زید جهت تحقیق آمد، خالد لا علمی ظاهر نمود بلکه خط را جهت شرارت بکر نوشته بود، زید به حکم خالد جهت تحقیق رفت، اما در این سلسله یک مقدار پول مصرف کرد، آیا زید حق دارد که مصارف خویش را از بکر بگیرد یا خیر؟ بنوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: این مصارف بر بکر لازم است:

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالی: ومن ظلت تضمین الساعی مع مخالفته لعاقد المذهب من ان الضمان علی المباشر دون المتسبب ولكن الغوا یضا بضمانه زجر ان یسبب كثرة السعالة المفسدن بل الغوا یقتله من الفترة. (رسائل ابن عابدین ص ۲۱۲هـ)

وقال ایضا: قال فی المنع والفقوی اليوم یوجب الضمان علی الساعی مطلقا (رد المحتار ص ۴۲۴هـ)

اگر نابالغ و دیعت را حفاظت نکرد بر او ضمان لازم است

این مسئله در جلد هفتم در کتاب الودیعة می آید.

قطع نمودن چنین درخت کسیکه مردم آنرا پرستش میکنند

سوال: کسی یک درخت را که مردم آنرا عبادت میکرد ویا دیگر خرافات را در آنجا

مرکب میشدند پس این موحد آن درخت را قطع نمود ، مالک درخت مطالبه ضمان را میکند ، یک گروه علماء آنرا بر آلات معارف قیاس نموده ضمان را بر آن واجب نمیکند ، گروه دوم آنرا بر کنیز مغنیہ قیاس نموده ضمان را واجب میگردانند ، هر دو گروه بر تحکیم و فیصله شمایان راضی اند ، هر چه زود تر در این مورد فیصله نموده عنایت فرمائید تا این اختلاف خاتمه یابد . بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب :

قال فی شرح التنویر : وھن یکسر معارف بکسر المیم الة لله وولو لکل فر این کمال قیمته عشا منحوتاً صالحاً لغير الله وھن القمیع لا المفل بأراقہ سکر و منصف و سیم بیانہ فی الاہرۃ و مع بیعھا کلھا و قال لا یضمن ولا یصح بیعھا و علیہ الفتوی ملحق و در روز یلی و غیرھا و اقرۃ المصنف و اما طیل العزاة زاد فی حظر الخلاصۃ و الصیادین و الذب الذی یباح ہربہ فی العرس لضمون اتفاقا کلامۃ المغنیۃ و نحوھا ککبش لطوح و حمامۃ طیار و و دیک مقاتل و عبد غصی حیث تجب قیمتها غیر صالحۃ لهذا الامر .

و فی الشامیۃ (قوله و قال الخ) هذا الاعتلاف فی الضمان دون اباحۃ ائلاف المعازف و فیما یصلح لعلل اخر و الا لہ یضمن شیئاً اتفاقاً و فیما اذا قتل بلا اذن الامام و الا لہ یضمن اتفاقاً و فی غیر عود المغنی و عاہیۃ الحمار و الا لہ یضمن اتفاقاً لانه لو لم یکسرها عاد لفعلة القمیع و فیما اذا کان لمسلم فلولذلک ضمن اتفاقاً قیمته بالغاماً بلغ و کذا لو کسر صلیبہ لانه مال متقوم فی حلقہ قلت لکن جزم بہ فی الاختیار ایضاً و لعلہ اقتصر فی الهدایۃ علی ذکر المسلم لکونه محل الخلاف و بہ یعتمرر المقام فتدبر (رد المحتار کتاب الغصب ص ۱۳۴ هـ)

از عبارات مذکور احکامات ذیل مستفاد میشود .

- ۱ - چنین آلات لہو کہ در غیر لہو استعمال نمیشود تلف نمودن آن ضمان ندارد .
- ۲ - آن آلات لہو کہ در غیر لہو نیز استعمال میشود در مورد ضمان آن بین امام صاحب و صاحبین رحمہم اللہ اختلاف است و فتوی بر عدم ضمان است .
- ۳ - در کنیز مغنیہ و امثالہا بالاتفاق ضمان واجب است .

بین نوع ثانی و ثالث فرق این است کہ نوع ثانی برای لہو مصنوع و موضوع است و نوع ثالث موضوع لہو نیست بلکه بدون کدام صنعت مستعمل در لہو است مانندیکہ از دلیل

صاحبین رحمهما الله معلوم میشود : ((ان هذه الاشياء اعدت للمحصیه فبطل لقومها کاکثر))
 هدایه ص ۳۸۶ ج ۳.

از این دلیل معلوم شد که درنوع ثانی چنین آلات مراد است که ابتداءً معد وموضوع للهو باشد، بعد از تفصیل مذکور هر شخص میداند که شجره مسؤل عنها در قسم ثالث داخل است چرا که مصنوع للهو نیست بلکه بدون کدان صنعت بر همان حالت سابق ثابت داشته میشود ، مستعمل للهو است، کالامه المغنیة ونحوها . والله سبحانه وتعالی اعلم . ۲۹ ذی القعدة سنه ۱۳۷۶ هـ.

با قطع نمودن درخت خویش ، درخت شخص دیگر افتادن

سوال : شخصی نخل خود را قطع کرد بوقت افتادن بر نخل دیگری بیفتاد آنرا انداخت حالانکه قاطع در وقت قطع سعی کرد که تنه نخل بر نخل دیگری نیفتد ولی از قابو ایشان خارج گشته این نقصان هم رسانید، آیا بر قاطع ضمان لازم می آید یا خیر؟ اگر کسی بقاطع نخل گوید که شما به وقت قطع بر نخل خویش رسن بندید تا که بر نخل دیگری نیفتد وخساره وارد نکند، او رسن نه بست، ولی کوشش بسیار کرد که بوقت افتادن بر نخلی نیفتد تا هم از قابو خارج گشته نخل را با خود انداخت ، چه حکم است؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : بر قاطع ضمان نیست، ولی بصورت تنبیه، ضمان لازم است.

قال الامام قاضيهان رحمه الله تعالى : رجل مال حائط داره الى الطريق او الى ملك الانسان فسقط واتلف السان او مالا ان سقط قبل الاشهاد فلا ضمان عليه وان سقط بعد الاشهاد ضمن اذا لم يفرغ ذلك الموضع عن الحائط مع القدرة عليه فيصير جائباً ان تلف به الانسان كالتف الدية على عاقلته وان اتلف مال الانسان كان ضمانه على صاحب الحائط في ماله (الى ان قال) وصورة الاشهاد اذا كان مائلاً الى الطريق ان يقول له واحد من الناس ان حائطك هذا مائل الى الطريق او مخوف او متصدع فادع به وان كان مائلاً الى ملك الغير يقول له ذلك صاحب الدار وشرط وجوب الضمان على صاحب الحائط المطالبة بالاصلاح والتفريع ولا يشترط الاشهاد حتى لو طوبى بالتفريع ولم يفعل مع القدرة عليه كان ضماناً (عالية بها مع الهدية ج ۳ ص ۳۶۸) والله سبحانه وتعالی اعلم.

۵ ذی القعدة سنه ۸۷۷

با آوردن پستارہ گاہ پای شتر میدہ شد

سوال : کسی یک شتر را حوالہ دلال نمودہ کہ پستارہ گاہ برآن آوردہ وبفروش رساند، هماناکہ دلال شتر را با گاہ وزن نمود سپس تنها شتر را وزن نمود، بار دوم تنها گاہ را وزن نمود، وقتیکہ پستارہ گاہ را بر شتر می ماند چونکہ ہر شخص طریقہ بار کردن شتر را نمی داند در این وقت پای شتر میدہ شد ومعلوم نیست کہ آیا مالک شتر اجازہ بار دوم بار کردن پستارہ را بعد از باز کردن برای دلال دادہ بود یا خیر؟ در این صورت آیا بر دلال ضمان واجب است یا خیر؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملہم الصواب : اگر مالک اجازہ بار دوم بار کردن وبالا کردن پستارہ علف را نمودہ بود ویا ہمین بود تعامل تجار کہ بار بار پستارہ را باز وبستہ میکردند، در این صورت بر دلال ضمان واجب نیست لاذن المالك صراحةً او دلالةً واگر مالک صراحتاً اجازہ ندادہ بود ونہ این تعامل بود بین تجار، پس بر تجار ضمان واجب میگردد واگر بین مالک ودلال اختلاف آمد بر مالک بینہ واجب است (للاکثر وجوب الضمان وان کان یدعی الاذن ظاهراً). وبر دلال حلف واجب است (للاکثر وجوب الضمان وان کان یدعی الاذن ظاهراً).

تنبیہ : در وقت خرید وفروخت معلوم کردن وزن حیوان جواز ندارد . والله سبحانه وتعالی اعلم .
۱۷ شعبان سنہ ۱۳۸۸ھ

ضمان حوالہ ویا مالیکہ از راہ پستخنہ ارسال میشود، بر کہ ہا خواہد باشد؟

سوال : احقر تاجر کتب است، احقر بہ زید خط فرستاد کہ پنج، پنج نسخہ از مناجاة مقبول، زاد السعید، اغلاط العوام، کمالات اشرفیہ، وچند، چند نسخہ از نشر الطیب، تعلیم الدین و حیات المسلمین را بفروخت توسط پستہ خانہ، پس زید از جملہ چہار کتاب اول پنج، پنج نسخہ، واز جملہ سہ کتاب باقی از یکی بیست وچہار (۲۴) نسخہ، واز دیگر سی ودو (۳۲) نسخہ واز دیگر سی وپنج (۳۵) نسخہ فرستاد، ویک نسخہ شمائل ترمذی را از طرف خود بطور نمونہ فرستاد، اتفاقاً چند کتب آن بہ من رسید وکتب متباقی در راہ مفقود گردید . پرسیدم چرا آنقدر کتب زیاد برایم فرستادہ بودی؟ گفت : من مفہوم چند چند کتب را وسیع فکر کردم (یعنی تعداد زیاد) لذا زیات فرستادم، پس زید مطالبہ تمام پول را می کند، پس سوال این است کہ :

۱ - کتابہائیکہ قیمت آن متعین شدہ اما بہ من نرسیدہ آیا تضمین آن بر من واجب

است یا خیر؟

۲ - عوض چند چند نسخہ کہ مقدار زیاد کتب را فرستادہ و برای من نرسیدہ در صورتیکہ قصد من از چند چند ، پنج ، پنج و یا ہفت ، ہفت نسخہ بود ، اما بنا بر تنگی وقت چند چند نسخہ نوشتہ کردیم آیا ضمان آن بر من واجب است یا خیر؟

۳ - آیا قیمت کتاب فرستادہ شمائل ترمذی بر من واجب است یا خیر؟ بینوا توجروا۔
الجواب : باسم ملہم الصواب : عموماً در عرف تجار در صورت مفقود شدن مال ، ضمان بر فرستندہ می باشد نہ بر مرسل الیہ چرا کہ داکخانہ وکیل بانع است نہ وکیل مشتری لذا مال ضائع شدہ قبل القبض بر مشتری مضمون نمیباشد جهت قبل القبض بودن۔
 کتابہای کہ اضافہ از مطالبہ تو برایت فرستادہ شدہ اگر آنها را می گیری قیمت آن بر تو لازم است درغیر آن باید کتب را پس برایش ارسال نمائی ۔ واللہ سبحانہ وتعالی اعلم ۔
 ۲۰ جمادی الاولیٰ سنہ ۱۳۸۹ھ

قتل نمودن شتر حملہ آور

سوال : شتر زید با شتر عمر می چرید ، عمر می خواست تا شتر خویش را توسط خالد از شتر زید جدا کند ، در این وقت شتر بر خالد حملہ آورد ، اما از طالع نیک خالد عوض زیر قدم شدن شتر ، بر پشت او خیز زد و از اہالی محلہ کومک خواست ، مردم ازدحام آوردند با سنگ و کلوخ شتر را می زدند ، یک نفر تنگ دار ہم موجود بود او ہم در ابتداء شتر را با سنگ و کلوخ زد ، در این دوران شتر پای یک شخص دگر را ہم زخمی کرد ، بالاخرہ با پافشاری مردم این شخص توسط فیر تفنگ شتر را بہ قتل رساند ، در این صورت زید تاوان میخواد ، آیا بر شخص مامور تاوان زید لازم است یا خیر؟ بینوا توجروا۔

الجواب باسم ملہم الصواب : نجات دادن انسان فرض است ، مدد کنندہ عند اللہ ماجور است اما شتر مملوک غیر است و مامور در فعلش مختار بود ، لذا ضمان بر او لازم است :

قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ تعالیٰ تحت (قوله ای حیوان) ان الجمل لو صال علی انسان فقتلہ فعليه قيمته بالغاً ما بلغ لان الاذن في قتل السبع حاصل من صاحب الحي وهو الفارغ اما الجمل فلم يحصل الاذن من صاحبه (رد المحتار ص ۲۱۱)

و اگر شتر قبل از مردن ذبح نموده شد پس مامور بنا بر ضمان مالک گوشت گردید ، حق دارد دا گوشت و پوست را به فروش برساند ، بهتر اینست که باید زید صبر کند و در آخرت از خداوند جل جلاله طلبکار اجر عظیم گردد زیرا مامور نفس یک مسلمان را نجات داد ممکن زید را خداوند جل جلاله در دنیا نیز نعم البدل بدهد . والله سبحانه وتعالی اعلم .
 ۱۳ ربیع الآخر سنه ۱۳۹۳ هـ

حکم زخمی (مجروح) از جهت تصادم موتر

سوال : یک دریور موتر را به سرعت میدواند که در رویش یک شخص آمد ، دریور کوشید تا او را نجات دهد اما باز هم آن شخص با موتر تصادم کرد ، موتروان فرار نمود ، معلوم نیست که آیا آن شخص حیات است و یا جان داد ، آیا موتروان در این صورت ملزم به کدام مقدار پول است یا خیر ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : در این صورت دریور حق فرار را ندارد ، باید باز گردد و حال را تحقیق کند و اگر از کیفیت درست آگاه نشد پس فقط توبه و استغفار کند . والله سبحانه وتعالی اعلم .
 ۲۷ جمادی الثانی سنه ۱۳۹۵ هـ

حکم وطئ بالدابة (بامال کردن حیوان)

این مسئله در کتاب الحدود والتعزیر ، ص : ۵۰۳ ، ج : ۵ تحت عنوان (سزای بدفعلی با حیوان) گذشته است .

حکم ضیاع امانت

سوال : زید امام مسجد و مهتم مدرسه است ، پول مسجد نزدش امانت نهاده شده بود ، زید میگوید که با وجود حفظ آن پول را یازنه از او دزدی کرده اما میگوید که فی الحال هیچ امید بدست آوردن آن نیست ، پس سوال اینجاست که آیا بر زید ضمان این پول لازم است یا خیر ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : این پول امانت بود ، اگر مهتم واقعه حفاظت نموده باشد پس بر مهتم ضمان آن لازم نیست . والله سبحانه وتعالی اعلم .

۱۸ ربیع الثانی سنه ۱۳۹۶ هـ

اگر از جهت اشتباه مؤذن از مسجد چیزی گم شد پس او ضامن است

سوال : نزد مؤذن مسجد دو بکس چوبی چاندہ بود کہ مردم در آن چاندہ می انداختند . چندی بعد مؤذن گفت کہ در وقت جماعت طفلکان بکس را میدہ کردند و پول را از آن کشیدند . مردم قول مؤذن را اعتبار کردند . چندی بعد مؤذن گفت کہ پارچہ های بکس را یافتم . مردم بر مؤذن اشتباہ کردند و از او چند سوالات پرسیدند :

۱ - آیا تو در طول همین ہفتہ دہدی کہ بکس میدہ شدہ بود .

۲ - وقتیکہ روز جمعہ بکس را برداشتی در آن چند روپیہ بود ؟

اینچنین چند سوالات دیگر ہم کردند . مؤذن در جواب ہر سوال جواب بہ لا علمی داد . پس مردم وانتظامیہ مسجد بر مؤذن اشتباہ کردند چرا کہ تمام کلیدہای مسجد نزد مؤذن بود . پس سوال اینجاست کہ آیا ضمان اشیاء مفقود مسجد بر مؤذن است و یا بر انتظامیہ مسجد ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب : در عرف عام اثاث وسامان مسجد تحویل مؤذن مسجد میشود پس اگر درست حفاظت نمودہ باشد چونکہ این . چونکہ این مال امانت است پس بدوش مؤذن ضمان نیست اما اگر حفاظت درست نکرده باشد . پس بدوش مؤذن ضمان واجب است . در صورت مسؤلہ غفلت مؤذن بنظر می رسد لذا مؤذن ضامن است . واللہ سبحانہ وتعالی اعلم .

۳/جمادی الاولیٰ ۱۳۹۸ھ

بر وکیل بالشراء ضمان واجب نیست

سوال : زید ، بکر را حکم کرد کہ برایش فلان دوا را خریداری کند اما پول برایش نداد . وقتیکہ بکر دوا را خریداری کرد بوتل دوا میدہ شد . بکر بوتل دوم را از دوکان خرید . آیا بکر از زید قیمت ہردو بوتل دوا بگیرد و یا قیمت یک بوتل دوا را ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب : قیمت ہردو بوتل بر زید لازم است . واللہ سبحانہ وتعالی

۲۳ شعبان ۱۳۹۸ھ

اعلم .

تفصیل وجوب ضمان بر سوار

سوال : یک بچہ نو بالغ اسب دوانی میگرد ، اسب را تیز دواند کہ یک گوسفند را زیر پا کرد ، آیا ضمان این گوسفند بر این بچہ نو بالغ لازم است یا خیر؟ بینوا توجروا .

الجواب بانہم ملہم الصواب : اگر مرکب بنا بر مستی تیز شدہ باشد کہ از اختیار راکب بر آمدہ باشد ، راکب ضامن نیست ، اگر نقصان مالی باشد یا جانی زیرا این فعل بسوی راکب منسوب نمیشود و اگر در عجز راکب اختلاف آمد باید راکب بینہ بیاورد ، در غیر آن قول خصم قابل قبول می باشد مع الیمین .

این حکم در آن صورت است کہ راکب اسب را معتاد می دواند ، اما اگر بعد غیر معتاد قمچین زنی را بر اسب شروع کردہ باشد کہ اسب را از حاکمیت خویش خارج نمودہ باشد در آن صورت بر راکب ضمان لازم است . لانہ معتد کناحس الدابة .

قال العلامة المحقق رحمه الله تعالى : وانفلتت دابة بنفسها فاصابت مالا او ادميا نهارا اوليلا لاحضان في الكل لقوله صلى الله عليه وسلم العجماء جباراى المنفلتة هدر كما لو حصدت الدابة به اى بالراكب ولو سكران ولم يقد الر اراكب على ردها فانه لا يضمن كالمنفلثة لانه حينئذ ليس بمسؤولها فلا يضاف سيورها اليه حتى لو انفلتت السان فدمه هدر عمادية .

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى : وذكر الرمل انها لو اعتلتا في عدم القدوة على ردها فالقول للمصمم والبهمة على مدعى العجز لان انكارة لاصل الضمان في ضمن الدعوى لا يفيدها بعد تحقق سببه تأمل اهل المعصا (رد المحتار ص ۳۴۰ هـ) والله اعلم . نعم . ۱۵ صفر سنہ ۹۹

حکم ضمان جهت نقصان حيوان

سوال : چه میفرماید علماء کرام اندرین مسئلہ کہ اگر کسی خر خود را یا گاؤ یا شتر را در بیابان یعنی جنگل رها کرد برای جریدن علف ، بعدا این حیوان مذکور آمد و زراعت کسی را خورد یا نقصان کرد لیک یکبار نقصان نکردہ بلکہ چندان بار می آید ، زراعت مردم تلف میکند ، آیا ضمان بر صاحبش لازم است یا نہ ؟ اگر ضمان لازم است جواب حدیث چیست کہ (العجماء جرحها جبار) وثانیا اشهاد کردن تنها در بارہ تلف مال اعتبار دارد یا خیر؟ اگر دارد جواب این عبارت رد المحتار چیست ؟

ومالا يهدف منه تلف الادى بل يهدف منه تلف المال فقط كعصب الكروم فلا يفيده الاشهاد

(ردالمحتار ص ۳۹۲ ج ۲)

ولو ارسل بھیمۃ فافسدت زرعاً علی فورھا ضمن المرسل وان ماله علیہا او شمالاً ولہ طریق امر لا یضمن لہا امر (ردالمحتار ص ۳۹۲ ج ۲) بھنوا وجرؤا.

الجواب باسم ملہم الصواب : در این صورت ضمان واجب نیست ، البتہ لازم است تا حکومت مالک را تنبیہ دہد ، در صورت باز نیامدن سزای مناسب دہد او را . واللہ سبحانہ و تعالی اعلم .

حکم ضمان بر اجیر مشترک

سوال : اگر راعی یا دیگر اجنبی دید کہ گوسفند یا گاوی قریب مرگ است او را ذبح کرد ، ذابح ضامن می شود یا نہ ؟ اگر از دست راعی گوسفند گم شد ضامن میشود یا نہ ؟ و در بعض شہرہا این طور رسم است کہ روزانہ یک نفر از اہالی قریہ گوسفندان را می چراید ، آیا این یک نفر در حکم راعی است در صورت ذبح کردن یا گم کردن گوسفند یا نہ ؟ و راعی در اطراف ما اکثر مشترک برای چند نفر می شود و در ردالمحتار این عبارت موجود است :

ولو ذبحھا الراعی والا اجنبی ضمن لورجاء حیاءہا او اشکل امرھا ولو تیقن موعھا لالافن دلالة هو الصحیح (ردالمحتار ص ۴۱۶)

و در مجمع الانہر این طور است : فلو ذبح الراعی والا اجنبی شاة لایرجی حیاءہا لایضمن وقال الصدوق الشہید یضمن (مجمع الانہر ص ۲۲۲)

چونکہ مسئلہ مختلف فیہا است ، لہذا قول صحیح و مفتی بہ را معلوم کنید ، و در رد المحتار ، ص : ۵ ، ج : ۶ موجود است کہ (وبقولہما یضمن) پس نزد صاحبین رحمہما اللہ اجیر مشترک بہر حال ضامن میشود . بینوا وجرؤا .

الجواب باسم ملہم الصواب : تضمین اجیر مشترک چہار صورت دارد :

- ۱ - اینکه ہلاک بفعل الاجیر باشد یا تعدی اجیر .
- ۲ - اینکه ہلاک بفعل الاجیر باشد بدون تعدی اجیر ، در این دو صورت بہ اتفاق ائمہ احناف ضمان واجب است .
- ۳ - اینکه ہلاک بفعل الاجیر نباشد و احتراز از آن ہم غیر ممکن باشد .

در این صورت بر عدم وجوب ضمان اتفاق است .

۴ - هلاک بفعل الاجبر نباشد ، البته احتراز از آن ممکن باشد ، این صورت مختلف فیها است ، و در آن چهار اقوال است :

(۱) نزد امام اعظم رحمه الله ضمان واجب نیست .

(۲) نزد صاحبین رحمهما الله ضمان واجب است .

(۳) نزد متأخرین رحمهم الله نصف قیمت واجب است .

(۴) بعضی ها تفصیل نموده اند که اگر اجبر مصلح باشد بر او ضمان واجب نیست و بر

غیر مصلح ضمان واجب است ، و بر مستور الحال نصف قیمت واجب است .

این چهار اقوال مصححه و مفتی بهاست ، مفتی موقع و محل را دیده فتوی بدهد بنا بر

این تفصیل و تنبیه با شهادت شرعیه و یا اقرار مالک موت تثبیت گردد ، اتفاقاً ضمان

واجب نیست در غیر آن طبق تفصیل متأخرین نصف قیمت و فتوی ضمان کامل نیز داده

شده است .

حکم چراننده به نوبت نیز در حکم راعی است .

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله ولا یضمن الخ) اعلم ان الهلاك اما بفعل الاجبر

اولا، والاوّل اما بالتعدی اولا، والثانی اما ان ممکن الاحتراز عنه اولا، ففي الاول بقسمیه یضمن اتفاقاً.

وفي ثانی الثانی لا یضمن اتفاقاً، وفي اوله لا یضمن عدد الامار مطلقاً، وضمن عددهما مطلقاً وافتی

المتأخرون بالمصلح علی نصف القيمة مطلقاً، وقیل ان مصلحاً لا یضمن وان غیر مصلح ضمن وان

مستور افا لمصلح هو المبراد بالاطلاق فی الموضعین المصلح وغیره.

وفي المذابح: لا یضمن عدده ما هلك بغیر صدعه قبل العمل اوبعداً لانه امانة فی یدیه وهو القیاس

وقال یضمن الامن حرق غالب اولصوص مکابرین وهو استحسان اه قال فی الخیریه: فهذه اربعة اقوال

کلهما مصححة مفتی بها، وما احسن التفصیل الاخیر والاوّل قول ابی حنیفة رحمه الله تعالى وقال بعضهم

قول ابی حنیفة رحمه الله تعالى قول عطاء و طاؤس رحمها الله تعالى وهما من کبار التابعین، وقولهما قول

عمر وعلی رضي الله تعالى عنهما وبه یفتی احتشاً ما لعبر وعلی رضي الله تعالى عنهما وصيانة لاموال

الناس، والله اعلم اه وفي التعبین: ویقولهما یفتی لتغیر احوال الناس، وبه یحصل صيانة اموالهم اه

لانه اذا علم انه لا یضمن دعماً یدعی انه سرق او ضاع من یدیه.

وفي الخاتمة والمحيط والتعنة: الفتوى على قوله فقد اختلف الافعاء وقد جمع ما في الخبرية. وقال ابن مالك في شرح المجمع: وفي المحيط: الخلاف فيها انما كانت الاجارة صحيحة فلو فاسدة لا يضمن اتفاقا. لان العين حيثئذ تكون امانة لكون المحقود عليه وهو المنفعة مضبونة بأجر المثل اهـ (رد المحتار ص ۹۹۰) والله سبحانه وتعالى اعلم.

ضمان لباس شده نزد دهبی

سوال: در صورتیکه لباس از نزد دهبی مفقود گردد، دهبی نصف قیمت لباس را به مالک می دهد، آیا گرفت نصف قیمت برای مالک لباس جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: بله! جواز دارد، البته اگر ضیاع متیقن باشد جواز ندارد. قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله ولا يضمن الخ) اعلم ان الهلاك اما بفعل الاجير او لا والاول اما بالتعدي او لا والثاني اما ان يمكن الاعتراض عنه او لا ففي الاول بقسميه يضمن اتفاقا وفي ثاني الثاني لا يضمن اتفاقا وفي اوله لا يضمن عند الامام رحمه الله تعالى مطلقا ويضمن عندهما رحمهما الله تعالى مطلقا وفي المتأخرون بالصلح على نصف القيمة مطلقا وقيل ان مصلحا لا يضمن وان غير مصلح ضمن وان مستورا فالصلح اهـ والمراد بالاطلاق في الموضعين المصلح وغيره (رد المحتار ص ۴۰هـ)

وقال ايضا: وحاصل ما في الطوري عن المحيط ان ضمان المشترك ما تلف مقيد بفلافة شرائط ان يكون في قدر ترفع فلو غرق قمع عوج او رخ او صدعة جبل لا يضمن وان يكون محل العمل مسلما اليه بالتغلبية فلورب المتاع او وكيله في السفينة لا يضمن وان يكون المضبوط مما يجوز ان يضمن بالتعدي فلا يضمن الا دمي كما يأت (رد المحتار ص ۴۲هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۲ ربيع الاول سنه ۱۳۰۰هـ

در ضمان اضافه گرفتن از قیمت مثل جواز ندارد

سوال: اگر در دوکان مشتری یا طفلش چیزی را ضائع کند آیا دوکاندار با ضم نمودن منافع از او ضمان بگیرد و یا تنها قیمت خرید آنرا بگیرد؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: مسأوی با قیمت عام بازار ضمان گرفتن جواز دارد، اضافه از آن جواز ندارد. والله سبحانه وتعالى اعلم.

۱۸ جمادی الثانی سنه ۱۳۰۰هـ

تفصیل وجوب ضمان بر طبیب

سوال : اگر جهت علاج طبیب یا داکتر کسی بمیرد یا کدام عضو کسی تلف شود ، آیا طبیب و داکتر ملزم است یا خیر؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : طبیب بر دو قسم است : (۱) حاذق ، (۲) جاهل
حکم طبیب حاذق : علاج کردن برایش جواز دارد والزام ضمان از او بدو شرط مرتفع

است :

۱ - اگر مریض یا ولی او برایش اجازه داده باشد .

۲ - وقتی که علاج او طبق اصول طبابت باشد .

اگر کدام شرط از آن مفقود گردد و مریض را نقصان رسید ، طبیب ملزم می باشد ،
و اگر بلا اذن علاج نموده باشد پس باز هم ملزم است و اگر علاج به اجازه نموده باشد در آن
تفصیل ذیل است :

۱ - تمام طریقه و عمل علاج خلاف اصول طبیه باشد ، در این صورت اگر مریض فوت
شد ، دیت کامل لازم میگردد و اگر کدام عضو آن تلف شود حسب تفصیل فقهاء بر او ضمان
واجب است .

۲ - یک مقدار علاج طبق اصول طب و یک مقدار آنرا خلاف اصول طب نموده باشد
اگر در این صورت مریض هلاک شود پس نصف دیت واجب میگردد و اگر عضو او تلف
شود ضمان کامل بر او واجب می گردد و اگر عضو را نقصان داد و تجاوز نمود از موضع
معتاد پس بقدر آن ضمان واجب میگردد .

حکم طبیب جاهل : طبیب جاهل ، حق علاج را ندارد و به هر صورت بر او ضمان کامل
واجب میگردد ، اگر طبق اصول طبیه علاج نموده باشد یا خلاف اصول طبیه از مریض یا از
ولی او اجازه گرفته باشد یا خیر .

قنبیه : وجوب ضمان در آن صورت است که طبیب یا داکتر در علاج دستش را
استعمال نموده باشد ، مثلاً : عملیات نموده باشد یا پیچکاری نموده باشد و یا با دستش
مریض را دواء داده باشد ، اما اگر دواء تیار نموده باشد یا نوشته باشد و مریض شخصاً با
دست خود آن دواء را خورده باشد پس در این صورت بر داکتر ضمان لازم نیست ، البته

تعزيز به هر صورت واجب است .

قال العلامة المحصفي رحمه الله تعالى: ولا ضمان على جهم وبزاع أي بيطار حفصا دمجماور الموضع المعتاد فان جاوز المعتاد ضمن الزيادة كلها اذا لم يهلك العجمي عليه وان هلك ضمن نصف دية النفس لتلفها بماثون فيه وغير ماثون فيه فيتنصف ثم فرع عليه بقوله فلو قطع الختان الحشفة وبرى المقطوع يجب عليه دية كاملة لان هلمبا يركن عليه هيمان الحشفة وهي عضو كامل كاللسان فان مات فالواجب عليه نصفها بحصول تلف النفس بفعلين احدهما ماثون فيه وهو قطع الجملدة والاخر غير ماثون فيه وهو قطع الحشفة فيضمن النصف ولو شرط على الجهم ونحوه ان يمل على وجه لا يبرح لا يصح لانه ليس في وسعه الا اذا فعل غير المعتاد فيضمن عمادية وفيها سئل صاحب المحيط عن فساد قال له غلام او عبد اقصدي لفصدة فصدا معتادا فمات بسببه قال يجب دية الحر وقيمة العبد على عاقلة الفصاد لانه غطا وسئل عن فصدانما وتر كه حتى مات من السيلان قال يجب القصاص.

قال ابن عابد بن رحمه الله تعالى: (قوله لم يجاوز الموضع المعتاد)

أي دكان بالاذن قال في الكافي عبارة المختصر ناطقة بعدم التجاوز وسأكتفت عن الاذن وعبرة الجامع الصغير ناطقة بالاذن سأكتفت عن التجاوز فصا ما نطق به هذا بياننا لما سكفت عنه الاخر ويستفاد من مجموع الروايتين اشتراط عدم التجاوز والاذن في ضمان حتى اذا عدم احدهما او كلاهما يجب الضمان انتهى طوري وعليه ما يأتي عن العمادية (قوله فلو قطع الختان الحشفة) أي كلها قال في الشرع لبلالية ويقطع بعضها يجب حكومة عدل كما ذكره الاتقاني (قوله دية كاملة) قال الزيلعي هذا من اعجب المسائل حيث وجب الاكثر بالبرء والافتر، بالهلاك (قوله يجب دية الحر) أي لو كان الغلام حرا وقيمة العبد لو كان عبدا قال حلان فعلة غير ماثون فيه حيث لم يعتبر اخذهما للصحر بل بما في الاقوال (قوله لانه غطا) أي من القتل غطا اذ لم يعتمد قتله والدليل عليه عدم مجاوزة الفعل المعتاد (قوله قال يجب القصاص) لانه قتلته عمدا وهو قاصد لقتله فكان عمدا (رد المحتار ص ۴۳هـ)

قال العلامة المحصفي رحمه الله تعالى: يمنع مفسد ما جن يعلم المحيل الباطلة كتعليم الرقة لتبدين من زوجهما وتسقط عنها الزكوة وطبيب جاهل.

وقال العلامة ابن عابد بن رحمه الله تعالى: قوله (وطبيب جاهل) بأن يسقدهم دواء مهلكا واذا قوى عليهم لا يقدر على ازالته ضرر فلا يلحق (رد المحتار ص ۴۳هـ)

قال الامام ابو داود رحمه الله تعالى: حدثنا محمد بن العلاء نا حفص نا عبد العزيز بن عمر بن عبد العزيز

حدثنی بعض الوفد اللخنی قدما علی ابی قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اما طبیب تطیب علی قوم لا یعرف له طبیب قبل فذلک فاعند فیهوضامن قال عبدالعزیز اما انه لیس بالنصف اما هو قطع العروق والبط والکی . (سان ابی داود ص ۲۸۲هـ)

قال العلامة السهارنفوری رحمه الله تعالی: اما انه لیس بالنصف ای حکم الضمان لیس بالوصف باللسان وکذا حکم الکتابه فانه اذا وصف الدواء لانسان فعمل بالمريض فهلك لا يلزم الطبیب الدية اما هو ای حکم الضمان قطع العروق والبط ای الشق والکی بالشار (بذل المجهود ص ۶۱هـ) والله سبحانه وتعالی اعلم.

۱۶ ذی الحجة سنة ۱۴۱۶هـ

وصول نمودن مصارف بطور علاج

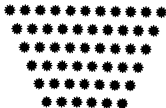
سوال : زید بکر را با چاقو زد و زخمی کرد و او در شفاخانه زیر علاج است ، در علاج و تصدیق و رضایت پولیس بکر چندین هزار روپیه مصرف کرد پس حالا در وقت صلح بکر طالب ده هزار روپیه شد ، آیا بکر حق گرفتن ده هزار روپیه را دارد یا خیر؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : بله ! برایش جواز دارد . والله سبحانه وتعالی اعلم.

۲۰ ذی الحجة سنة ۱۴۱۶هـ

حکم ضمان بر میده کردن آلات معصیت

این مسئله تحت در کتاب الحظر والاباحه تحت عنوان (حکم میده نمودن آلات معصیت) گذشته است .

باب القود

تفصیل حق قصاص

سوال : زید خالد را به ناحق بقتل رسانید ، حکومت وقت زید را فقط چند سال قید میکند و پس از آن رها میکند چرا که سزای قاتل در حکومت فقط چند سال قید است. و یا زید اصلاً در دست حکومت نمی آید زیرا او فرار نموده در کوهستان چند سال بود ، اگر در چنین صورت برادر خالد و یا کدام رشته دار دیگر او و یا کدام شخص از قوم او در عوض خالد زید را بقتل برساند آیا از روی شریعت وارثان خالد این حق را دارند که زید را بقتل برسانند و از او قصاص بگیرند در صورتیکه حکومت هم بدین راضی نیست ، امیدوارم تا مسئله را از نگاه شریعت روشن سازید و عند الله ماجور گردید . بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : قال الله تعالى: ومن قتل مظلوماً فقد جعلنا لوليه سلطاناً فلا يسرف في القتل انه كان منصوراً.

۱- قال العلامة الألوسی رحمه الله تعالى: (ومن قتل مظلوماً) بغیر حق یوجب قتله او بوجبه للمقاتل حق انه لا یعتبر اباحتہ لغیر القاتل وقد نص علماءنا من علیہ قصاص اذا قتله غیر من له القصاص یقتص له ولا یفیده قول الولی اذا امرته بذلك الا ان یكون الامر ظاهراً (فقد جعلنا لولیه) لمن یلی امره من الوارث او السلطان عند عدم الوارث واقتصار البعض علی الاول رعاية للاغلب (سلطاناً) ای تسلطاً واستیلاء علی القاتل بموافقتہ بأحد الامرین القصاص او الدیة وقد تتعین الدیة كما فی القتل الخطا والمقتول عطا مقتول ظلماً بالمعنی الذی اشیر الیه. (روح المعانی ص ۲۹۰ ج ۱)

۲- وقال الامام ابو بکر المحض رحمه الله تعالى: القتل ینقسم الی اربعة المحام واجب ومباح ومخطور ومالیس بواجب ولا مخطور ولا مباح (الی ان قال) واما المباح فهو القتل الواجب لولی الدم علی وجه القود فهو محذور بین القتل والعفو (احکام القرآن للجصاص ص ۲۴۰ ج ۲)

۳- وقال فی موضع اخر فی تفسیر قوله تعالى (ولا تقتلوا النفس التي حرم الله الاباحی) وقال الذهبی السلطان انه محذور بین القتل و بین اعد الدیة و علی السلطان ان یطلب القاتل حتی یدفعه لایه. (احکام القرآن للجصاص ص ۲۹۰ ج ۲)

۴- وقال ابو بکر بن العربی رحمه الله تعالى: وتحقیق ذلك ان الله تعالى اوجب القصاص ردعاً عن

الاتلاف وحياة للباقيين وظاهرة ان يكون حقاً لجميع الناس كالحدود والزواج عن السرقة والزنا حتى لا يختص بها مستحق يمدان البار تعالى استغنى القصاص من هذه القاعدة وجعله للاولياء والوارثين ليحقق فيه العفو الذنب اليه في باب القتل ولم يجعل عفو في سائر الحدود بحكمته البالغة وقدرته البالغة ولذا قال صلى الله عليه وسلم من قتل له قتيلاً فهو بخير النظرين بين ان يقتل او يأخذ الدية وكانت هذه كما تقدم ذكرها خاصة اعطيت هذه الامة تفضيلاً وتفضيلاً وحكمة وتفصيلاً لخص بذلك الاولياء لم تصور العفو والاستيلاء لاختصاصها بالحرز (احكام القرآن ص ۲۱۴)

٥- ثم قال (قوله سلطاناً) فيه خمسة اقوال (الى ان قال) اما طلبه حتى يدفع اليه فهو ابتداء الحق واخره استيفاء وهو القول الخامس (احكام القرآن ص ۲۱۴)

٦- وقال الامام الخازن رحمه الله تعالى: (ومن قتل مظلوماً فقد جعلنا لوليه سلطاناً) اي قوة وولاية على القاتل بالقتل وقيل سلطانه هو انه يتخير فانه شاء استقامد منه وان شاء اخذ الدية وان شاء عفا (تفسير خازن ص ۲۱۴)

٧- وقال العلامة ابو البركات النسفي رحمه الله تعالى: (سلطاناً) تسلطاً على القاتل في الاقتصاص منه (مذرك التذييل بهامش الخازن ص ۲۱۴)
نصوص الفقه:

١- قال الامام البرغياني رحمه الله تعالى: (ومن قتل وله اولياء صغار وكبار فللكبار ان يقتلوا القاتل عنداى حنيفة رحمه الله تعالى وقالوا رحمهما الله تعالى ليس لهم ذلك حتى يدرك الصغار (هداية ص ۲۹۵))

٢- وقال العلامة الباري رحمه الله تعالى: اذا كان اولياء القتل صغاراً وكباراً فاما ان يكون فيهم الاب والافان كان عليهم الاستيفاء عند علمائنا رحمهم الله تعالى بالاتفاق وان لم يكن فكذلك عنداى حنيفة رحمه الله تعالى وقالوا رحمهما الله تعالى ليس لهم ذلك حتى يدرك الصغار (العناية بهامش الفتح ص ۱۱۲)

٣- وقال الامام الكسائي رحمه الله تعالى: فان كان الكل كباراً فلكل واحد منهم ولاية استيفاء القصاص حتى لو قتله احدهم صار القصاص مستوفى (وبعد سطر) وكلنا اذا كان الكل حضور الابطحور لهم ولا لاحدهم ان يوكل في استيفاء القصاص على معنى انه لا يحوز لهم ولا لاحدهم ان يوكل في استيفاء القصاص علم عني انه لا يحوز للوكل استيفاء القصاص مع غيبة الموكل لاحتمال ان

الغائب قديماً ولان في اشتراط حصر الموكل رجاء العفو منه عند معاينة حلول العقوبة بالقاتل (بدائع ۲۳۳هـ)

۴- وقال ايضاً: وكذا اذا قتل من عليه القصاص بغير حق او بمحق بالرد والقصاص بأن قتل انساناً فقتل به قصاصاً يسقط القصاص ولا يجب المال لما قلنا (بدائع ۲۳۶هـ)

۵- وقال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى: من عليه التعزير لو قال لرجل اقم على التعزير ففعله ثم رفع للحاكم فانه يمتسب به قنية واقرة المصنف ومثله في دعوى الخالية لكن في الفتح ما يجب حقا للمعبد لا يقيمه الا الامام لتوافقه على الدعوى الا ان يحكمها فيه فليحفظ.

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: (قوله لا يقيمه الا الامام) وقيل لصاحب الحق كالقصاص وجه الاول ان صاحب الحق قد يسرف عليه غلظاً بخلاف القصاص لانه مقدر كما في البحر عن المجتبي (رد المحتار ۱۸۱هـ)

۶- وقال العلامة الحرثي رحمه الله تعالى: وللكبار القود قبل كبر الصغار.

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: (قوله وللكبار القود الخ) اي اذا قتل رجل هل ولي كبير وصغير كان للكبير ان يقتل قاتله عدده لانه حق مشترك وفي الاصل ان كان الكبير اباً استوفى القود بالاجماع وان كان اجنبياً بأن قتل عبد مشترك بين اجنبيين صغير وكبير ليس له ذلك وفي الكلام اشارة الى انه لو كان اكل صغار الهس للاخ والعلم ان يستوفيه كما في جامع الصغار فليل ينظر بلوغ احدهم وقيل يستوفى السلطان كما في الاعتيار والقاضي كالسلطان والى انه لو كان الكل كبار الهس للبعض ان يقتض دون البعض ولا ان يوكل باستيفائه لان في غيبة لموكل احتمال العفو فالقصاص يستحقه من يستحق ماله على فرائض الله تعالى ويدخل فيه الزوج والزوجة كما في الخلاصة والى انه لا يستتر القاضي كما في الخزانة والى انه لو كان القتل خطأ لم يكن للكبير الاستيفاء حصه نفسه كما في الجامع قهستاني وقوله لا يشترط القاضي اي قضاءه فمن له القصاص له ان يقتض سواء قضى به او لا كما في البزاية (رد المحتار ۳۳۷هـ)

۷- وقال العلامة الرافعي رحمه الله تعالى (قوله وقيل ليستوفى السلطان) في مهبوات الانقروى اذا كان الوريثة كلهم صغار افاستيفاء القصاص الى السلطان هو الاصح وجيز والمجنون والمعتوه كالصبي.

(التحرير المختار ۲۲۳هـ)

۸- وقال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى: ولو كالأول القتل بعد القتل اي بعد قتل الاجنبى

کند امر تهلقتله ولا یبذره له علی مقاتلته ولا یصدق ویقتل الاجنبی حری (ردالمحتار ص ۴۴۴هـ)

۹- وقال ایضاً: وظاهره ان حق الولی یسقط راساً کما لو مات العاقل حتف نفسه (حواله) (۱)

۱۰- وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالی معزاً بالتعذر غائبة: اذا قتل القاتل حق اوی غیر حق یسقط عنه القصاص بغیر مال وکذا اذا مات (ردالمحتار ص ۴۴۴هـ)

۱۱- وقال ایضاً: لو استوفاه بعض الاولیاء لم یضمن شيئاً ولی المجتبی والدور دم بین الثلثین فعفا احدهما وقتله الاحران علم ان عقوب بعضهم یسقط حقه بقادح الا فلا وندیه فی ماله (حواله) (۲)

۱۲- وقال العلامة المحصی رحمه الله تعالی: وعفو الولی عن القاتل الفضل من الصلح والصلح الفضل من القصاص (ردالمحتار ص ۴۴۴هـ)

۱۳- وقال ایضاً: الامام شرط استیفاء القصاص بالحدود عند الاصولیین ولفرق الفقهاء اشباهه وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالی: (قوله ولفرق الفقهاء) ای بین القصاص والحدود فیشترط الامام لاستیفاء الحدود دون القصاص حیوی قال فی الهدیه: واذا قتل الرجل عمداً وله ولی واحد فله ان یقتله قصاصاً قضی القاضی به او لم یقض اط (ردالمحتار ص ۴۴۴هـ)

۱۴- ولی العالیه عن الاشباه: الحدود کالقصاص الا فی سبع. ولی الشامیه: (تنبیه) زاد الحوی ثامنه وهی اشتراط الامام لاستیفاء الحدود من القصاص (رد المحتار ص ۴۴۴هـ)

۱۵- وقال العلامة (۱) رحمه الله تعالی: ویسقط القود بموت القاتل لغوات البهل (ردالمحتار ص ۴۴۴هـ)

۱۶- وقال ایضاً: القود یقتل للورثة ابتداءً بطریق الخلافه من غیر سبق ملک المورث لان شرعیه القود لتشفی الصدور وحرك الفار والمیت علیس بأهل له وقوله تعالی فقد جعلها الولیه سلطاناً نص فیها. وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالی: (قوله القود یقتل للورثة) قال فی الخانیة یتحق القصاص من یتحق میراثه علی فرائض الله تعالی یدخل فیهِ الزوج والزوجه اهـ (ردالمحتار ص ۴۴۴هـ)

از عبارات فوق امور ذیل مستفاد میگردد:

- ۱- اگر وارث بر قاتل قدرت نداشت بر حکومت لازم است که قاتل را گزنفاز نموده تسلیم ولی مقتول کند.
- ۲- اگر یک وارث هم قاتل را قتل کرد، دیگر ورثه حق قصاص دوباره را ندارند.

در صورتیکه کسی از ورثه هم عفوہ نکرده، حکم عفوہ نمودن در شماره (۱۳ - ۱۴) میآید.

۳ - اگر ورثه بعضی ها صغیر و بعضی کبیر باشند پس گرفتن قصاص حق بالغان است تا وقت بلوغ صغیران انتظار لازم است.

۴ - اگر همه ورثه صغیران معنوه باشند پس اجنبیان حق قصاص گرفتن را ندارند. کاکا و برادر که از وراثت محروم باشند نیز در حکم اجنبی اند، در این صورت بای حاکم قصاص بگیرد.

۵ - حق قصاص گرفتن کسی دارد که در مال میت حقدار میراث میباشد.

۶ - در اولیاء اگر والد موجود باشد پس در وقت قصاص گرفتن وجود دیگر اولیاء ضروری نیست و اگر والد موجود نباشد پس وجود همه اولیاء ضروری است.

۷ - در صورت توکیل در وقت قصاص موجودیت موکل ضروری است، در صورت غیاب ولی قصاص، قصاص گرفتن جواز ندارد.

۸ - در قتل موجب دیت، مال بقدر حصص باید تقسیم شود.

۹ - در صورت قتل موجب دیت اگر بعضی ورثه صغیر باشند باید ورثه بزرگ تنها حق خویش را بگیرند، گرفتن همه حق برای ایشان جواز ندارد.

۱۰ - اگر ولی مقتول کسی را در محضر عام یا در حضور شاهد وکیل گرفتن پس این وکیل در حضور موکل حق قتل آن قاتل را دارد.

۱۱ - اگر شاهد موجود نبود و اجنبی قاتل را به قتل رساند بعد از آن وارث مقتول گفت که من او را حکم نموده بودم، این دعوه درست نیست، باید از این اجنبی قصاص گرفته شود.

۱۲ - اگر کدام اجنبی قاتل را به قتل رساند و یا قاتل به مرگ خود مرد، پس حق ورثه مقتول اول ساقط گردید و حق دعوی را بر ورثه مقتول ثانی و یا بر ترکه او ندارند.

اگر یکی از ورثه حق قصاص خویش را ساقط کرد، در اینصورت ورثه متباقی حق قصاص را ندارند بلکه در این صورت قصاص ساقط گردید، ورثه تنها حقدار دیت شده میتوانند.

۱۴ - اگر کدام وارث حق قصاص خویش را عفوہ کرد باز هم ورثه متباقی قصاص

گرفتند اگر اینها میدانستند که عفو بعضی وارثان قصاص را ساقط میکند پس از اینها باید قصاص گرفته شود و اگر معلوم نباشد پس قصاص از اینها گرفته نشود بلکه در مال آن دیت واجب میگردد.

۱۵- نسبت به صلح عفو نمودن افضل تر است و صلح افضل تر است نسبت به قصاص.

با امور فوق الذکر جواب سوال ظاهر گردید. والله سبحانه وتعالى اعلم.

۱۵ جمادی الاخره سنه ۱۳۸۸ هـ

بدون توبه گناه قتل معاف نمیکرد

سوال : زید بکر را به قتل رساند پس اگر زید یک مقدار پول به ورثه بکر بدهد آیا گناه آخرت او عفو میشود ؟ و اگر ورثه بکر رضایت نداشته باشند و حکومت زید را به ده سال حبس محکوم کند آیا گناه او عفو میگردد ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : برای نجات از عذاب آخرت توبه و استغفار و رضامند ساختن ورثه مقتول ضروری است ، لذا نه تنها حبس کفاره این جرم میگردد و نه تنها راضی ساختن ورثه مقتول ، بعد از توبه و ارضاء ورثه مقتول نیز در آخرت جوابده خواهد بود .

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى : (قوله لاتصح توبة القاتل حتى يسلم نفسه للمقود) ای لاتكفيه التوبة وحدها قال في تبيين المعارم واعلم ان توبة القاتل لاتكون بالاستغفار والعدامة فقط بل يتوقف على ارضاء اولياء المقتول فان كان القتل عدما لادان محكمهم من القصاص منه فان شاء قتلوه وان شاء عفا عنه فمأنا فان عفا عنه كفته التوبة اه ملخصا وقد عدا انما انه بالعفو عنه يبرأ الدنيا وهل يبرأ فيها بينه وبين الله تعالى هو عذلة النفس على رجل فبات الطالب وابراه الورثة يبرأ فيها بقي اما في ظلمة المتقدم لا يبرأ فكذا القاتل لا يبرأ عن ظلمه ويبرأ عن القصاص والدية لتأخر عافية القول والظاهر ان الظلم المتقدم لا يسقط بالتوبة لتعلق حق المقتول به واما ظلمه على نفسه باق دامه على المحصية فيسقط به تأمل وفي الحامدية عن فتاوى الامام الدووي رحمه الله تعالى مسألة فيمن قتل مظلوما فاقصص وارثه او عفا عن الدية او فمأنا هل على القاتل بعد ذلك مطالبة في الاخرة الجواب طواهر الشرع تقتضي سقوط المطالبة في الاخرة اه وكذا قال في تبيين المعارم طواهر بعض الاحاديث يدل على انه لا يطالب وقال في مختار الفتاوى القصاص مخلص من حق الاولياء واما المقتل فيها صمه يوم القيامة فان بالقصاص مخلص من حق الاولياء واما المقتول فيها صمه يوم

القیامة فان بالقصاص ما حصل فائدة للقتول وحق ما بق علیه اهو هو می دینما استظهر ته (رد المحتار ص ۲۵۲ هـ) والله سبحانه و تعالی اعلم.

۲۲ صفر سنه ۸۹ هـ

با سزا قصاص و حق صلح ساقط نمیگردد

سوال : دو تن یکجا شده یک شخص را به قتل رسانیدند ، حکومت هردو را اسیر نموده بعد از حبس با جرمانه بزرگ رها کرد ، حالاً ورثه مقتول مطالبه قصاص و خون بها را میکنند آیا بعد از سزای حکومت مطالبه ورثه مقتول درست است یا خیر؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر حکومت به ورثه مقتول خون را عفو نکرده باشد و نه قاتلین خون بها را داده باشند پس در این صورت مطالبه ورثه مقتول درست است . والله سبحانه و تعالی اعلم .

۷ جمادی الاثانی سنه ۱۳۹۱ هـ

تفصیل قصاص در صورت قتل نمودن محارم یکدیگر را

سوال : در صورتهای ذیل حکم شرعی چیست ؟

- ۱ - زید پسرش را عمداً یا خطأً به قتل رساند.
 - ۲ - بکر پدرش زید را عمداً یا خطأً به قتل رساند.
 - ۳ - کسی برادر حقیقیش را عمداً یا خطأً به قتل رساند .
- در این تمام صورتهای بین پسر و پدر و بین برادرها حکم قصاص، دیت و وراثت چگونه است ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : در هردو صورت در قتل عمد و خطاء بر پدر دیت واجب است و در قتل خطاء بر عاقله پدر و در قتل عمد در مال شخصی پدر .

۲ - ۳ - قاتل برادر و پدر در صورت عمد قصاصاً به قتل رسانیده میشود و در صورت خطاء بر عاقله او دیت واجب است .

در هر سه صورت در قتل خطاء کفاره نیز واجب میشود با دیت و بهر صورت محروم میراث میگردد اگر قتل عمد باشد و یا قتل خطاء .

قال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى : والفرع بأصله وان عللاً بعكسه عللاً فالملك رحمه الله تعالى فيها اذا ذبح ابنه ذبحاً اي لا يقتص الاصول وان علواً مطلقاً ولو ان انا من قبل الام في نفس او اطراف

بفروعهن واسفلوا القوله عليه السلام لا يقاد الوالد بولده وهو وصف معلل بالجهنية فيعتدى لمن علا
 لانهم اسباب في احيائه فلا يكون سببا لافداهم وحينئذ فصحب الدية في مال الاب في ثلاث سنين
 لان هذا عندنا والعاقلة لاتعقل العبه (رد المحتار ص ۲۲۴هـ)

وقال ايضا: في بيان القتل العمد: وموجه الاثم والقود عيدا لا الكفارة لانه كبيرة محضاً (رد
 المحتار ص ۲۳۰هـ). وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله وكل ذلك) اي ما تقدم من السام
 القتل الغير المأخوذ فيه (رد المحتار ص ۲۳۲هـ)
 وفي الهندية: وان كان الولد قتل ولده عطا فالدية على عاقلة وعليه الكفارة في الخطأ (عالمگیری ص
 ۲۸) والله سبحانه وتعالى اعلم. ۲۸ محرم سنه ۹۸هـ

بعد از عفو مطالبه قصاص جواز ندارد

سوال: اولياء مقتول در محضر دو تن شاهد قاتل را عفو کردند. حالاً بار دوم مطالبه
 قصاص را میکنند. آیا مطالبه آنها مقبول میگردد یا خیر؟ بینوا توجروا.
الجواب باسم ملهم الصواب: با یکبار عفو نمودن قصاص برای ابد ساقط گردید پس
 بار دوم حق مطالبه قصاص را ندارند. والله سبحانه وتعالى اعلم.
 ۱۸ صفر سنه ۱۳۹۸هـ

هدف قتل یک شخص بود لیکن شخص دیگر به قتل رسید

سوال: عمرو بر زید دعوی قتل را دارد که زید چهار تن را بر قتل عمرو مقرر کرده
 بود اما آنها عوض عمرو، پدر عمرو را به قتل رسانیدند، در این صورت شرعاً حکم آمر
 و مامور چیست؟ بینوا توجروا.
الجواب باسم ملهم الصواب: امر قتل گناه کبیره است اگر بر آن قتل صورت گیرد یا
 نگیرد پس بر آمر توبه و استغفار لازم است، اما مامورین چونکه مباشرین قتل قتل هستند
 پس بر آنها قصاص لازم است اگر چه آنها قتل غیر مقصود کرده اند، زیرا این قتل عمد است
 ۵ محرم سنه ۱۳۹۹هـ. والله سبحانه وتعالى اعلم.

ضرب بالمثل بقصد قتل موجب قصاص است

چیزیہ قتل رساند کہ نہ اسلحہ باشد ونہ قائم مقام اسلحہ کما فی الہدایہ ج : ۴ ، ص : ۵۶۰
: وصاحبین آنرا چنین تعریف میکنند : (ان یعمد بصریہ عمالاً یقتل بہ غالباً) (ہدایہ ص ۶۱۱)
مذہب امام شافعی رحمہ اللہ نیز طبق مذہب صاحبین است لذا ضرب آن با سنگ
بزرگ یا چوب بزرگ و یا غوطہ دادن و غرق کردن در آب زیاد یا انداختن از کوه ، خلاصہ
اینکہ با چنین چیز قتل نمودن کہ اعضاء را قطع نکند نزد امام صاحب شبہ عمد میباشد
ونزد صاحبین قتل عمد شمرده میشود ، امام صاحب رحمہ اللہ در آلہ قتل سلاح وغیرہ را
مظہر نیت قتل قرار داده است ، لذا قتل با سلاح قتل عمد میباشد و قتل با غیر سلاح قتل شبہ
عمد خواہد باشد درحالیکہ نزد صاحبین مراد از ما یقتل بہ غالباً قتل عمد میباشد ومالا یقتل
بہ غالبہ شبہ عمد میباشد .

پس سوال اینجا است کہ در این عصر واقعات قتل بالمشغل اضافہ اضافہ شدہ است ، نیز
قتل با الہ جارحہ معمول یومی گردیدہ است ، اگر تعریف امام صاحب را قانون ملکی قرار
دہیم پس امکان اضافہ شدن واردات قتل در ملک است چرا کہ سزای شبہ عمد دیت است
کہ در این عصر نزد مردم پول بسیار است کہ در تادیبہ آن نیز سہولیت است کہ در قدم
اول عاقلہ دیت را اداء کند ، در قدم دوم در تادیبہ دیت سہ سال مہلت دادہ میشود .

بالمقابل تعریف صاحبین رحمہما اللہ مناسب این دور است واز معبارت شرح عقود رسم
المفتی روشن میشود کہ در معاملہ قضاء بر قول امام ابو یوسف رحمہ اللہ فتوی دادہ میشود .

وفي القیمۃ من باب المفتی : الفتوی علی قول ابی یوسف رحمہ اللہ تعالی قیماً یتعلی بالقضاء لزیادۃ
تجربۃ کذا فی البزازیۃ من القضاء . (شرح عقود رسم المفتی ص ۲)

نیز در صفحہ (۱۷) این کتاب تصریح شدہ است کہ قول صاحبین رحمہما اللہ در
حقیقت قول امام صاحب است کہ فرع کدام اصل است ، شخصاً امام صاحب در مورد شبہ
عمد شرط نہادہ کہ قصد ضارب فقط تادیب باشد ، اتلاف نفس نباشد ، بہ این معنی اگر قصد
او اتلاف نفس باشد پس قتل بالمشغل نزد امام صاحب قتل عمد پنداشتہ میشود طبقیکہ در
عبارت ذیل تصریح شدہ است :

یشترط عند ابی حنیفۃ رحمہ اللہ تعالی ای فی شبہ العمد ان یقصد العادیب دون الاتلاف (رد
المحتار ص ۳۵۱)

در اعلاء السنن در جلد (۱۷) نیز قتل بالمثل بقصد القتل را موجب قصاص قرار داده است . بنا بر این تفصیل اگر بر قول صاحبین فتوی داده شود پس احادیث ذیل را چه جواب بگوئیم ؟

۱- قال رسول الله صلى الله عليه وسلم قتل السوط والعصا شبهة العمد

۲- قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الا ان قتل عطا العمد بالسوط والعصا والمجر فيه حدية مغلظة مائة من الابل فيها اربعون خلفه في بطونها اولادها (احكام القرآن باب شبهة العمد ص ۲۲۹) بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : نزد امام صاحب در شبه عمد شرط قصد التادیب دون الاتلاف نص است بر اینکه ضرب بالمثل بقصد الاتلاف عمد است پس علم قصد دو صورت دارد :

۱ - اینکه شخصاً قاتل بر آن اعتراف کند .

۲ - اینکه قرائن ظاهره موجه بالیقین موجود باشد .

قال العلامة الراعی رحمه الله تعالى: (قوله ای فی شبهة العمد ان یقصد التادیب الخ) یوافقه ما قاله الزیلعی والعمامی هذا النوع شبه عمد لان فيه قصد الفعل لا القتل فكان عمدا باعتبار نفس الفعل وخطا باعتبار القتل اهویوافقه ما ذكره ايضا فی الاستدلال لمذهب الامام رحمه الله تعالى وعلی هذا اذا اقر بقصد قتله عمدا ذكریقتص منه عدة . (التحریر المختار ص ۲۲۲)

در جزئیة مذکوره اگر که فقط اقرار قصد مذکور است اما قرائن ظاهره را نیز در اثبات قصد مؤثر تسلیم میکنیم کما فی کنایات الطلاق عند المذاكرة بلکه قرائن قاطعه را موجب حکم قرار میدهم.

سزای مذکوره قتل خطاء و قتل عمد بر این نص است که قتل غیر محدد بقصد قتل قتل عمد پنداشته میشود از اینجا معلوم شد که احادیث مذکور در سوال دلیل بر قتل عمد است لذا بنا بر تحقیق قاضی اگر قصد قتل ثابت گردد پس حکم بر قصاص نموده میشود . والله سبحانه وتعالى اعلم .

ربیع الاول سنه ۹۹ هـ

بر آمر قصاص لازم نمیگردد

سوال : مالک یک میل توسط چند نفر یک کلانتر مزدوران را به قتل رساند ، آیا ورثه مقتول حق دارد که ازمالک میل و یا ازپسرانش قصاص بگیرند یا خیر؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : باید اصل قاتل بشرائط معهوده قتل ، به قتل رسانیده

شود که تحت تفصیل عنوان حق قصاص گذشته است، قتل نمودن آمر قتل در قصاص جواز ندارد. والله سبحانه وتعالى اعلم.

صلح نمودن شیر وارث مسقط قصاص نمیگردد

سوال : ورثه یک مقتول قرار ذیل اند :

والده ، زن ، سه همشیره ، یک پسر نابالغ ، یک پسر ، پسر ماما که خواهر زاده مقتول نیز است ، والده و خانم مقتول همیشه زاده مقتول را مختار نامه دادند در مقدمه قتل پس اگر این پسر ماما با قاتل صلح کند بدون رضایت دیگر ورثه یا با رضایت آنان آیا میتواند که بدون رضایت دیگر ورثه با قاتل صلح کند یا خیر؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : طلب قصاص حق ورثه است لذا با عفو یا صلح یکی آنها قصاص ساقط میگردد ورثه که رضایت ندارند حق دیت به آنها داده شود . در سوال در اشخاص مذکوره پسر ماما وارث نیست لذا صلح یا عفو نمودن او هیچ اعتباری ندارد .

قال العلامة التبرتلي رحمه الله تعالى: ويسقط القود عود القاتل وبغفو الأولياء وبصلحهم على مال ولو قليلا وبجهب حالاً وبصلح أحدهم وعفو أوليهم بقي حصته من الدية (رد المحتار ص ۴۳۴هـ)
قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله القود يشبث للورثة) قال في الخانية يستحق القصاص من يستحق ميراثه على فراش الله تعالى يدخل فيه الزوج والزوجة اهـ (رد المحتار ص ۴۳۴هـ)
والله سبحانه وتعالى اعلم .
۸ ربيع الثاني من ۱۴۰۳ هـ

حکم قصاص در صورتیکه بعضی ورثه نابالغ باشند

سوال : اگر یکی یا دو تن از ورثه مقتول نابالغ باشند آیا تا به وقت بلوغ آنان انتظار نموده شود و یا فی الحال از قاتل قصاص گرفته شود ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : فی الحال قصاص گرفتن جواز دارد . انتظار تا بلوغ صبیان ضروری نیست .

قال العلامة المحمدي رحمه الله تعالى: وللكبار القود قبل كبر الصغار خلاف لهما والاصل ان كل ما لا يهجز اذا وجد سببه كاملاً ثبت لكل على الكمال كولاية الكاح وامان الا اذا كان الكبير اجدباً

عن الصغير فلا يملك القود حتى يبلغ الصغير اجماعاً علي فليحفظ.

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: (قوله علافا لهما) فعددهما ليس لهما ذلك الا ان يكون الشريك الكبيراً بالصغير بما ينفقها على ما اذا كان مشترکین کبیرین و احدهما غائب (قوله والاصل الخ) استدلال بقول الامام قال في الهداية وله ان حق لا يتجزى لثبوته بسبب لا يتجزى وهو القرابة واحتمال العفو من الصغير منقطع اي في الحال فيجب لكل واحد كمالاً في ولاية الانكاح بخلاف الكبيرين لان احتمال العفو من الغائب ثلثها (رد المحتار ص ۳۳۷) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۸ ربیع الثانی سنہ ۱۳۰۳ھ

قبل از فیصلہ حکومتی قصاص گرفتن

سوال : در این عصر جدید حکومت طبق اصول اسلامی فیصلہ نمی کند . آیا می تواند که ورثه مقتول بدون فیصلہ حکومتی قاتل را به قصاص برسانند یا خیر؟ بینوا توجروا .
الجواب باسم ملهم الصواب : قصاص گرفتن با چند شرائط مقید است که وجود آن متعسر است که تفصیل آن شرائط تحت عنوان (تفصیل حق قصاص) گذشته است . والله سبحانه وتعالی اعلم .
 ذی القعدة سنہ ۱۳۰۹ھ

قتل نمودن رسته دار قاتل جواز ندارد

سوال : آیا می توانند که اولیاء مقتول عوض قاتل کدام رسته دار او را به قتل رسانند یا خیر؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : نه خیر ! جواز ندارند . والله سبحانه وتعالی اعلم .
 ذی القعدة سنہ ۱۳۰۹ھ

از امام هم قصاص گرفته میشود

سوال : اگر امام یعنی خلیفه کسی را قتل کند آیا از او قصاص گرفته میشود ؟ و باید که از او قصاص بگیرد ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : از خلیفه نیز قصاص گرفته میشود ، حق قصاص را ولی مقتول دارد ، خلیفه باید نفس خود را تسلیم او کند ، در غیر آن ولی مقتول به اتفاق مسلمانان از او قصاص بگیرد .

قال العلامة المحصلى رحمه الله تعالى: والخليفة الذى لا والى طوقه يؤخذ بالقصاص والاموال لا يهبها من حقوق العباد فليس تؤخذ فيه مولى الحق اما بتمكينه او عدة المسلمين.

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: (قوله اما بتمكينه) اى تمكين الخليفة ولى الحق من الاستيفاء (رد المحتار ص ۲۴۱۸هـ).

وقال الامام ابن الهمام رحمه الله تعالى: تحت قوله (لا يؤخذ به الا القصاص والمال) بخلاف حقوق العباد كالقصاص وضمان المتلفات لان حق استيفائها لمن له الحق ويكون الامام فيه كفيرة وان احتاج الى المذعة فالمسلمون منعة فيقتدر بهم على الاستيفاء فكان الوجوب مفيداً (فتح القدير ص ۳۴۱هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم.

در قتل بالاكره قصاص بر كه خواهد باشد ؟

سوال : در صورت اكراه قصاص بر كه واجب است آیا بر مكروه (بالكسر) است و یا بر مكروه (بالتفتح) است اگر مكر (بالكسر) قاضى یا سلطان باشد آیا حكم او نیز مانند عام مكروه است و یا فرق دارد؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم طهيم الصواب : در اكراه ملجئ قصاص بر مكروه (بالكسر) يعنى آمر است و در غير ملجئ بر مأمور است، در سلطان وغير سلطان هيچ فرق نیست.

قال العلامة المحصلى رحمه الله تعالى: ويقادى فى القتل العمد المكروه بالكسر لومكلفاً على مالى الميسر خلاف لما فى النهاية فقط لان القاتل كالآلة ووجهه الشافى رحمه الله تعالى عليهما ونفاة ابو يوسف رحمه الله تعالى عنهما للشبهة.

وقال العلامة الطحطاوى رحمه الله تعالى: قوله لان القاتل كالآلة وهذا قول الامام ومحمد رحمهما الله تعالى قال فى التبيين لهما انه محمول على القتل بطبعه ايفار الحياتة فيصير الة للمركه فيها يصلح ان يكون الة وهو الاتفاق دون الاثم وهذا لان الة هى التى تعمل بطبعها كالسيف فان طبعه القتل عند الاستعمال فى عمله وكالدار فان طبعها الاحراق وكالباء فان طبعه الاغراق وباستعمال الة يجب القصاص على المستعمل فكذلك هذا (حاشية الطحطاوى على الدر ص ۲۴۱هـ).

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: (قوله ويقادى فى القتل العمد المكروه فقط) يعنى انه لا يباح الاقدام على القتل بالمكروه ولو قتل اثم ويقتص الحامل ويحزم الميراث لو بالغاً ويقتص المكروه من الحامل ويرهاضر لبلالية (رد المحتار ص ۳۴۱هـ).

وقال رحمه الله تعالى ايضاً: وحكمه اذا حصل علمه ان ينقل الفعل الى الحامل فيها يصلح ان يكون المكرة الة للعامل كانه فعله بنفسه كاتلاف النفس والمال وما لا يصلح ان يكون الة له اقتصر على المكرة كانه فعله باعتباره مثل الاقوال والاكل (رد المحتار ص ۴۰۰) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۶ ذی الحجۃ ۱۴۱۷ھ

تحقیق آله جارحه للعمد

سوال : آیا در تحقیق قتل آله جارحه یا آهن بودن ضروری است یا خیر؟ با تحریر تفصیل منون سازید؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : در تحقیق قتل بودن آله آهنی ضروری نیست ، اشیاء دیگر مانند چوب ، سنگ یا بانس نیز کافیت ، البتہ در آهن یا مانند آن تیغ دار بودن شرط نیست اما در چوب و غیرہ محدود بودن شرط است ، نیز آتش ہم آله جارحه شمرده میشود .

قال العلامة ابو بكر بن علي الحدا رحمه الله تعالى: (قوله قال لعبد ما تعبد بغيره بسلح او ما اجرى مجرى السلاح في تفريق الاجزاء كالحد من الخشب والحجر والنان) العبد ما تعبد بقتله بالحديد كالسيف والسكين والرمح والمخدر والنشابة والابرقة والاشفاء وجميع ما كان من الحديد سواء كان يقطع او يبطع او يرض كالسيف ومطرقة الحداد والزبرقة وغير ذلك سواء كان الغالب منها الهلاك ام لا ولا يشترط الحد في الحديد في ظاهر الرواية لانه وضع للقتل قال الله تعالى وانزلنا الحديد فيه بأس شديد وكذا ما يشبه الحديد كالصفر والرصاص والذهب والفضة سواء كان يبطع او يرض حتى لو قتله بالثقل منها يجب عليه القصاص كما اذا ضربه بحدود من صفر او رصاص (قوله او ما اجرى مجرى السلاح في تفريق الاجزاء) كالزجاج والليطة والحجر المحدود كل ما كان يقع به الزكاة اذا قتله به ففيه القصاص (المجوهرة العبرية ص ۲۰۲) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۲۵ ذی الحجۃ ۱۴۱۷ھ

در قصاص ترک شہادت جائز نیست

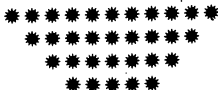
سوال : آیا شاهد میتواند در مقدمہ قصاص شہادت را ببوشد یا خیر؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر نزد ولی مقتول علاوه از او دیگر شاهد نباشد پس بر او بدون مطالبہ شہادی گفتن واجب است و پوشیدن شہادت جواز ندارد ، اما این وجوب با

شروط سبعة ذیل مشروط است :

- ۱ - عادل بودن قاضی .
 - ۲ - شاهد آنقدر دور باشد که وقت عصر پس به خانه برسد .
 - ۳ - یقین باشد بر قبول شهادت .
 - ۴ - از طرف مدعی مطالبه شهادت نموده شود حقیقهً مانندیکه براین شاهد علم داشته باشد یا حکماً و قتیکه علم نداشته باشد ، اما در صورت عدم شهادت حق او ضائع میگردد .
 - ۵ - دیگر هیچ شاهد نداشته باشد .
 - ۶ - شاهد بر بطلان مشهود به علم نداشته باشد .
 - ۷ - در صورت شهادت علی الاقرار علم خوف نباشد از جهت اقرار .
- قال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى: ويجب اذاؤها بالطلب ولو حكما كما مر لکن وجوبه بشرط سبعة مبسوطة في البحر وغيره منها عدالة قاض وقرب مكانه وعلمه بمقبوله او بكونه اسرع قبولاً وطلب المدعي لو في حق العبدان لم يوجد بدله اي بدل الشاهد لانها فرض كفاية تتعين لو لم يكن الاشاهدان لتحيل او اداء .
- وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله كماً) وهو قوله او خوف فوت حقه (قوله وقرب مكانه) فان كان بعيداً بحيث لا يمكنه ان يغدو الى القاضي لاداء الشهادته فيرجع الى اهله في يومه ذلك قالوا لا يائمه لانه يلحقه ضرر بذلك قال تعالى ولا يضار كاتب ولا شهيد بحر (قوله ان لم يوجد بدله) هذا هو خامس الشروط واما الاثنان الباقيان فهما ان لا يعلم بطلان المشهود به وان لا يعلم ان المقر اقر خوفاً (ردالمحتار ص ۴۰، ۴۱) والله سبحانه وتعالى اعلم .

۲۵ ذی الحجة سنه ۱۲۱۷ هـ

کتاب الدیات والحدود

تفصیل دیت عاقلہ

سوال : در صورت قتل خطاء بر عاقلہ قاتل دیت لازم میگردد ، سوال اینجاست کہ دیت چقدر است؟ وبکدام طریقہ باید اداء گردد؟ نیز مراد از عاقلہ کدام افراد اند؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب : دیت بہ صورت دارد :

۱ - ده هزار نقرہ یا قیمت آن (یک درہم مساوی : $402 / 3$ گرام ، ده هزار درہم مساوی : $82 / 34$ کیلو گرام) .

۲ - یک هزار دینار (طلا) یا قیمت آن (یک دینار مساوی : $86 / 4$ گرام ، یک هزار دینار مساوی : $86 / 4$ کیلو گرام) .

۳ - صد شتر یا قیمت آن ، این شتران پنج نوع خواهند باشند :

اول : بیست شتران مادہ یک سالہ .

دویم : بیست شتران نر یک سالہ .

سوم : بیست شتران مادہ دوسالہ .

چہارم : بیست شتران مادہ سہ سالہ .

پنجم : بیست شتران مادہ چہار سالہ .

تعداد مذکور در دیت مذکر است ، اما دیت مؤنث بنصف آن خواهد باشد ، اختلاف در این است کہ آیا تعین یکی از دیت در اختیار قاتل است یا در اختیار قاضی؟ قول اول راجح بنظر می رسد ، معہ هذا اگر طبق قول ثانی قاضی تعین کند جائز و نافذ است .

تفصیل عاقلہ

اگر قاتل از اہل دیوان باشد پس عاقلہ او نیز از اہل دیوان خواهند باشند ، یعنی آن مرد عاقل وبالغ کہ نام او در دیوان حکومتی درج باشد کہ او عوض کدام خدمت یا بنا بر ضرورت از خزانہ حکومتی وظیفہ میگیرد ، از اینجا او را اہل عطاء نیز گفته میشود ، قبل از ہمہ آن جماعت دیوان کہ با قاتل تعلق دارند طبق تفصیل آئندہ دیت اگر این جماعت نکافہ نکردند جماعت فرقہ دوم بعد از آنها جماعت فرقہ سوم در آن سہم گیرند ، در این

عصر ماموریت خانمان عموم دارد در دفاتر حکومتی، بنظر تفقه این خانمهای دیوانی باید در عاقله محسوب شوند، مدار عاقله بر تناسر است که در عصر حاضر چندین صورت دارد، مثلاً تنظیم های سیاسی، اهل حرفت، اهل صنعت، تاجران، مزدورکاران وغیره، لذا اگر قاتل رکن تنظیم سیاسی یا رکن کدام دیگر تنظیم باشد، همین تنظیم عاقله او خواهد باشد، واگر عاقل اهل دیوان نباشد وبا کدام تنظیم سیاسی هم ارتباط نداشته باشد پس عاقله او عصبه او خواهند باشند که بر آنها وجوب الارث علی ترتیب الارث واجب خواهد باشد، در قدم اول ابناء سپس آباء، سپس برادران، بعد از ان برادر زاده ها، بعد از ان کاکا، بعد از آن پسران کاکا، واز قاتل نیز حصه دیت گرفته میشود اگر اهل دیوان باشد یا نباشد، واضطربت اقوال الفقهاء رحمهم الله فی ذلک والصحیح ما حررنا.

بر زنان، صبیان ومجانین دیت واجب نیست اگر که قاتل هم باشند.

اگر قاتل عاقله نداشته باشد پس باید از بیت المال در مدت سه سال دیت او اداء گردد بشرطیکه قاتل مسلمان باشد وکدام وارث معروف هم نداشته باشد، مثلاً لقیط باشد ویا کدام حری مسلمان شده باشد، اگر قاتل ذمی باشد ویا کدام وارث معروف داشته باشد اگر که بعید باشد یا بنا بر رق وکفر محروم باشد، در این صورت دیت عوض بیت المال در مال شخصی قاتل خواهد باشد، اینچنین در صورت بودن دیت بر بیت المال اگر بیت المال موجود نباشد یا امکان اداء آن از بیت المال نباشد پس دیت از مال قاتل در مدت سه سال تکمیل شده وصول گردد.

طریقه وصول دیت

دیت در مدت سه سال تکمیل میشود از یک شخص در مدت یک سال (۱/۳-۱) یعنی یک صحیح یک بر سه درهم ویا (۵۳۶/۴) گرام، که اضافه از این گرفته نمیشود.

قال الامام قاضیخان رحمہ اللہ تعالی: ویدخل الایام والایماء والعاقلة. (عائیه بهامفی الہندیہ

ص ۳۴۳)

وقال العلامة ابوالسعود رحمہ اللہ تعالی: (قوله فقیہ یدخلون) لقریہم وقیل لایدخلون لان الضم لبفی المخرج حتی لایصیب کل واحد اکثر من ثلاثة اواربعة وهذا المعنی الما یصلق عند الکثرة والایام والایماء لایکثرون کذا فی الہدایۃ والراجح لجزم قاضیخان بأن القاتل وابنه من حیلۃ العوائل ولم یحک

فيه خلافاً (فتح المعين ص ۲۴۲)

وقال العلامة قاضي زادة الافندي رحمه الله تعالى: (قوله وقيل لا يدخلون لان الضم لنفي المخرج حتى لا يصيب كل واحد اكثر من ثلاثة و اربعة وهذا المعنى انما يتحقق عند الكثرة والاباء والابناء لا يكثران) اقول فيه كلام وهو ان عدم كثرة الاباء مسلم واما عدم كثرة الابناء فكثرة الاخوة لم ينوع كيف واخوته ابناء ابية فاذا جاز ان يكثر ابناء ابية فلم لا يجوز ان يكثر ابناء نفسه فعامل (نتائج الافكار ص ۳۳۰)

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله واباء القاتل وابدأوه لا يدخلون في العاقلة وقيل يدخلون) (رد المحتار ص ۳۱۱هـ)

وقال العلامة الرافعي رحمه الله تعالى: (قوله واباء القاتل وابدأوه لا يدخلون في العاقلة وقيل يدخلون) قال الزيلعي رحمه الله تعالى واختلفوا في اباء القاتل وابدأته قيل يدخلون لقرجه وقيل لا يدخلون لان الضم لدفع المخرج حتى لا يصيب كل واحد اكثر من اربعة وهذا المعنى انما يتحقق عند الكثرة والاباء والابناء لا يكثران اهـ ولم يظهر التعليل الثاني ثم رايته ف تكملة الفتح نظريه بان اخوته ابناء ابية وجاز ان يكثروا فلم لا يجوز ان يكون ابدأوه كذلك اهـ (التصريح المختار ص ۲۴۴)

وقال ملك العلماء الكسائي رحمه الله تعالى: ثم الوجوب على القاتل فيما تحصله العاقلة قول عامة المشايخ وقال بعضهم كل الدية في هذا النوع تجب على الكل ابتداء القاتل والعاقلة جميعاً والصحيح هو الاول لقوله في اهله ومعنائه فليصرح وليؤدوه هذا خطاب للقتل للعاقلة على ولى ان الوجوب على القاتل ولما ذكرنا ان سبب الوجوب هو القتل وانه وجد من القاتل لامن العاقلة فكان الوجوب عليه لا على العاقلة وانما العاقلة تحصل دية واجبة عليه ثم دخول القاتل مع العاقلة في التحصيل ملتبساً وقال الشافعي رحمه الله تعالى لا يدخل معهم (بدائع ص ۲۵۵هـ)

وقال ايضا: ويدخل القاتل مع العاقلة ويكون عليها يؤدي كأحدهم لان العاقلة تحصل جنابة وجدت منه وحماً وأوجب عليه فكان هو اولى بالتحصيل (بدائع ص ۲۵۶هـ)

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله والقاتل عنداً كأحدهم) يعني اذا كان من اهل العطاء اما اذا لم يكن فلا شيء عليه ومن الدية عنداً ايضاً ذكره في المبسوط وعند الشافعي رحمه الله تعالى لاشي عليه مطلقاً معراج (رد المحتار ص ۳۱۲هـ)

وقال العلامة الرافعي رحمه الله تعالى: (قوله ذكره في المبسوط) وفي العناية يعني اذا كان القاتل من

اهل الديوان اما اذا لم يكن فلا شيء عليه عندنا من الدية كما لا يحب عند الشافعى رحمه الله تعالى لكن تحليل المسألة يفيد الدخول مطلقاً (التصريح المختار ص ۲۴۳۰هـ)

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله فيشار كهم على الصحيح) تعدم في القسامة انه اعتبار المتأخرين ومضى في الهداية هنا على عدم المشاركة قال في الكفاية وهو اختيار الطحاوى وهو الاصح وهو اصل رواية محمد رحمه الله تعالى اهل لكن ذكر في العناية ان ما تقدم انما هو فيما اذا وجد القتل في دار امرأه فاذا فعلها المتأخرون مع العاقلة لتقدير ما قاتله بسبب وجوب القسامة اما ما هنا هو فيما اذا كانت قاتلة حقيقة والفرق ان القسامة تستلزم وجوب الدية على المقتسم اما بالاستقلال واما بالدخول في العاقلة عندنا بالاستقرار وقد تحقق الملزوم فصحق اللزم بخلاف القتل مباشرة فانه قد لا يستلزم الدية اهمامها وعليه فليس في المسألة اختلاف تصحيح لا اختلاف الموضوع فتأمل.

(رد المحتار ص ۱۲هـ)

قال في الهدية: وليس على النساء والدية من كان له عطاء في الديوان عقل وعلى هذا لو كان القاتل صبياً أو امرأه فلا شيء عليه من الدية كذا في الكافي (عالمگیری ص ۱۰۶هـ)

قال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى: وتقسم الدية عليهم في ثلاث سنين لا يؤخذ في سنة الاخرهم او درهم وثلاث ولم تزد على كل واحد من كل الدية في ثلاث سنين على اربعة على الاصح فان لم تسع القبيلة للملك هم الجهم اقرب القبائل لسبا على ترتب العصباء.

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله على الاصح) وقيل يؤخذ من كل واحد في كل سنة ثلاث دراهم او اربعة كما في الملطی (رد المحتار ص ۱۱هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۲ محرم سنه ۸۶هـ

اگر طفل زیر پهلوی مادر آمرد و مرد

سوال: اگر طفل زیر پهلوی مادر بمیرد حکم این خانم چیست در شریعت؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم العوایب: تفصیل احکام این مسئله قرار ذیل است:

- ۱ - مادر بنا بر بی احتیاطی مجرم و گناهکار است. باید توبه کند.
- ۲ - کفار، اعتناق رقبه مؤمنه است. اگر قدرت آنرا نداشت، پس دوماء مسلسل روزه بگیرد. از روز اول ماه قمری شروع کند با حساب ماه دوماء را تکمیل کند. در صورت غیر امکان. شصت روز، روزه را تکمیل کند.

- ۳ - از میراث این طفل محروم میگردد ، دیت نیز داخل میراث است .
 ۴ - بر عاقلہ او دیت واجب است . واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم . ۲ محرم ۱۳۸۶ھ

حکم قتل خطاء

سوال : در مراسم عروسی مردم فیرہوائی کردند ، اتفاقاً مرمی یک شخص بر یک نفر اصابت نمود و او را بہ قتل رساند ، آیا در این صورت دیت واجب است یا خیر؟ و اگر عوض دیت کامل ہر دو گروه بر دہ یا پنج ہزار روپیہ صلح کنند ، آیا این صلح درست است یا خیر؟ یک مولوی صاحب میگوید : در این صورت دیت یا صلح نمودن بر یک مقدار پول جواز ندارد چرا کہ دیت در آن صورت واجب میشود کہ قصد او نفر را بہ قتل رسانیدہ باشد ، حکم شرع در این مورد چیست؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب : این قتل خطاء است ، احکام آن قرار ذیل است :

- ۱ - دیت بر عاقلہ است .
 ۲ - کفارہ بر قاتل است ، یعنی اعتاق رقبہ مؤمنہ اگر قدرت آنرا نداشته باشد دوماء مسلسل روزہ بگیرد .
 ۳ - توبہ و استغفار کند .

صورت ذکر شدہ در سوال جواز دارد اما دادن پول در مجلس ضروری است .

قال العلامة المحسني رحمه الله تعالى: وموجهه ای موجب هذه النوع من الفعل وهو الخطأ وما جرى
 همراه الكفارة والدية على العاقلة واللائم دون اثم القتل اذا الكفارة تؤخذ باللائم ترك العزيمة (رد
 المحتار ص ۲۲۲هـ) وقال في الصلح: لو صالح بغير مقادير صح كيف ما كان بشرط المجلس لتلا يكون
 ديناً بدلين (رد المحتار ص ۲۲۱هـ) واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم . غرہ ذی القعدہ ۸۹ھ

در قتل خطاء از والد دیت و کفارہ ساقط نمیگردد

سوال : آیا مثلیکہ در قتل عمد قصاص از والد ساقط میشود اینچنین در قتل خطاء نیز از او دیت و کفارہ ساقط میگردد یا خیر؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب : از والدین تنها قصاص ساقط میگردد ، دیت و کفارہ ساقط نمیگردد .

قال في الهندية: وان كان الوالد قتل ولده خطأ فالدية على عاقلته وعليه الكفارة في الخطأ (عالمگیری ص ۶۹) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۱۴ صفر سنه ۹۷ هـ

قاضی حق اسقاط تاجیل دیت را ندارد

سوال : آیا قاضی در قتل خطاء یا شبه عمد اختیار ختم تاجیل سه سال را به ادا نمودن حالاً دیت را دارد یا خیر؟ از یک جانب به ولی مقتول ورشته داران قریب او صدمه قتل رسیده است ، از جانب دیگر او تا به سه سال انتظار بکشد به اداء دیت اگر امکان داشته باشد تحریر نمائید ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : در قتل خطاء تاجیل دیت به اجماع صحابه کرام ثابت است لذا قاضی اسقاط آنرا ندارد . البته در قتل شبه عمد ، عدم تاجیل منقول است از امام شافعی رحمه الله ، اما آنچه احناف بر تاجیل اتفاق دارند لذا اگر کدام قاضی شافعی المسلك باشد و او حالاً بر دیت فیصله کند نافذ خواهد باشد .

قال الامام الکسائی رحمه الله تعالى : واختلف في شبه العمد والعمد الذي دخلته شبهة وهو الاب اذا قتل ابنة عمه قال اصحابنا رحمه الله تعالى انها تجب مؤجلة في ثلاث سنين الا ان دية شبه العمد تصله العاقلة ودية العمد في مال الاب وقال الشافعي رحمه الله دية الدمر كدية العمد تجب حالاً وجه قوله ان سبب الوجوب وجد حالاً فتجب الدية حالاً اذا حكم يثبت على وفق السبب هو الاصل الا ان التاجيل في الخطأ ثبت معزولاً به عن الاصل لاجماع الصحابة رضي الله تعالى عنهم اي ثبت معزولاً بالتصنيف على القاتل حتى يحمل عنه العاقلة والعمد يستحق التغليظ ولهذا وجب في ماله لا على العاقلة ولذا ان وجوب الدية لم يعرف الا ببعض الكتاب العزيز وهو قوله تبارك وتعالى ومن قتل مؤمناً خطأ فصير رقبته مؤمنة ودية مسلمة الى اهله والنص وان ورد بلفظ الخطأ لكن غيرة ملحق به الا انه محمل في بيان القدر الوصف فبين عليه الصلوة والسلام في النفس المؤمنة مائة من الابل وبيان الوصف وهو الاجل ثبت باجماع الصحابة رضي الله عنهم بالقطعية سيدنا عمر رضي الله تعالى عنه محضر منهم فصار الاجل وصفاً لكل دية وجب على النص (بدائع ص ۲۵۱ هـ) والله سبحانه وتعالى اعلم .

سريع الاول سنه ۹۹ هـ

حکم شخصیکہ در تصادف موثر گشته شود

سوال : بنا بر تصادف موثر وغیرہ کسی فوت کرد ، آیا این موت در قتل خطاء محسوب میشود و یا در کدام نوع دیگر از قتل ؟ آیا بر درپور کفارہ وبر عاقلہ او دیت واجب میگردد و یا کدام حکم دیگری دارد ؟ در این عصر تفصیل عاقلہ چگونه است ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب : این قتل خطاء است ، بر درپور کفارہ وبر عاقلہ او دیت واجب است ، تفصیل عاقلہ ودیت تحت عنوان (تفصیل دیت وعاقلہ) گذشتہ است . واللہ سبحانہ وتعالی اعلم .
غرویہ الثانی ۱۳۹۹ھ

نصاب قطع ید

سوال : حکومت قانون وضع نموده کہ برای قطع نمودن دست سارق نصاب (۴/۵۷) گرام یعنی چیزی کم نیم توله طلا و یا قیمت آن است ، در این مورد در اشتباہ افتیدم کہ عوض نوت مروج باید آن چگونه تبادلہ شود ؟ ہر شخص تخمین این مقدار مالیت را کردہ نمیتواند ، چونکہ فقہاء در مورد قطع ید دہ درہم را متعین نمودہ اند کہ مساوی با دو توله وشش ونیم ماشہ نقرہ میشود کما حررہ المفتی الاعظم رحمہ اللہ فی کتابہ (اوزان شرعیہ، ص : ۶) پس آیا در مقابل این فیصلہ فقہاء این قانون حکومتی جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب : حکومت خلاف قانون شرعی ، حق قانون سازی را ندارد ، نصاب قطع دست ، دہ درہم یا یک دینار است ، درہم (۲/۴۰۲) گرام نقرہ میشود و دینار (۴/۸۶) گرام طلا میشود ، طلا و نقرہ در قیمت کم و بیش فرق میکند لذا تعین دائمی آن با نوت غیر ممکن است .

تحقیق وزن دینار و درہم را بندہ در رسالہ (بسط الباع لتحقیق الصاع) نمودہ است . واللہ سبحانہ وتعالی اعلم .
جمادی الاولی ۱۴۱۳ھ

حدود کفارہ سینات نیست

سوال : آیا حد شرعی مثلاً حد قذف ، حد شرب خمر وحد زنا بعد از عملی نمودن ، مرتکب جرم را از مواخذہ آخرت بری میسازد یا خیر؟ و یا توبہ واستغفار نیز در حق او

ضروری است ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب : بدون از توبہ از مواخذہ اخروی خلاص شدہ نمیتواند .

۲۳ جمادی الاولیٰ ۱۳۹۹ھ

واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم .

از دست کسی طفل افتید و مرد

سوال : کسی از روی شفتت با طفل خود بازی میکرد کہ ناگاہ طفل از دست او افتید

و مرد . پس از روی شریعت حکم او چیست ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب : این قتل جاری مجرای خطاء است . وحکم آن اینست :

۱ - باید توبہ کند . ۲ - دیت بر عاقلہ است . ۳ - حرمان عن الارث .

حکم جماعیکہ موجب اسقاط حمل باشد

سوال : کسی با زن حاملہ خود جماع میکرد کہ از جهت آن حمل زن ضائع شد

درحالیکہ او میدانست کہ با این جماع حمل ضائع میشود ، آیا بر این شخص کفارہ لازم است و یا خیر ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب : اگر جماع بطور معروف نموده باشد بر این شخص هیچ

ضمان نیست و اگر بطریقہ غیر معروف نموده باشد وزوجہ چنین حرکت نموده باشد کہ

عموماً موجب اسقاط حمل میگردد وبہ نیت اسقاط این عمل کرده باشد پس بر عاقلہ زوجہ

ضمان (غره) واجب میگردد کہ مقدار آن قرار ذیل است :

۵۰۰ پنج صد درہم و با (۷۰۱ / ۱) کیلو گرام نقرہ در طول یک سال ، خلاصہ اینکہ

بر عاقلہ زوجہ سہ شرائط است در وجوب ضمان :

۱ - چنین حرکت نموده باشد کہ عموماً مسقط میگردد .

۲ - بدون اذن زوج باشد .

۳ - بہ نیت اسقاط باشد .

و اگر زوج چنین حرکت نموده باشد کہ عموماً مسقط میگردد پس بر عاقلہ زوج غره

پ است در ضمان در آن نیت اسقاط شرط نیست . واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم .

۵ جمادی الآخر ۱۳۰۲ھ

هام و خاص حق حد دادن را ندارند

سوال : تقریباً شانزده سال قبل کمونست های افغانستان پدرم را اسیر کردند که تا امروز بی درک است ، چند روز بعد از اسارت پدرم ، کاکای جوانم که غیر شادی شده بود با مادرم زنا کرد که مادرم از آن حمل گرفت و قتیکه پرسیدم ، مادرم اعتراف نمود و کاکایم هم گفت که در خانه شریک چنین میشود ، کاکای دوم من به خاطر بهانه به مادر من گفت که من یا یک دختر عروسی میکنم و تو همراهی ما برو تا او را ببینی ، به این بهانه مادرم را بعد از وضع حمل برد و در آنجا به قتل رسانید ، او حالا اعتراف این قتل را میکند و این کار را جهاد بزرگ میگوید ، با او گفتیم چرا برادر خود را همراهیش به قتل نرساندی، گفت : موقع را دیده کار این کار نیز میکنم ، چندین مرتبه موقع یافت اما برادر خود را به قتل نرساند، حالا قتیکه مایان جوان شدیم می خواهیم تا انتقام مادر خویش را بگیریم ، آیا برای مایان قتل نمودن آن زانی و قاتل جواز دارد یا خیر؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : در اجرای حدود امام یا نائب او اختیار دارد ، علاوه از آنان کسی دیگر اختیار ندارد .

قال الامام الکسائی رحمه الله تعالى : واما شرائط جواز قامعها فثلاث ما يعمر الحدود كلها ومنها ما يخص البعض دون البعض اما الذي يعمر الحدود كلها فهو الامة وهو ان يكون المقيم للحدود الامام او من ولاة الامام وهذا عدداً (وبعد اسطر) وبيان ذلك ان ولاية اقامة الحد إنما تسمع للامام لمصلحة العباد وهي صيانة انفسهم واموالهم واعراضهم لان القضاة يمتنعون من التعرض خوفاً من اقامة الحد عليهم والمولى لا يساوى الامام في هذا المعنى لان ذلك يلقى على الامة والامام قادر على الاقامة لشو كته ومنعته وانقياد الرعية له قهراً وجبراً ولا يخاف تبعه الهانة والتابعهم لانعدام المعارضة بينهم وبين الامام ومهمة الميل والمحاباة والعوائى عن الاقامة متغية في حقه فيقيم على وجهها فيحصل الغرض المشروع له الولاية بيقين (بدائع الصنائع ص ٢٢٢) والله سبحانه وتعالى اعلم .

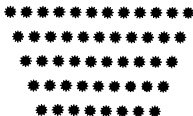
حد قذف با عفوہ نمودن ساقط نمیگردد

سوال : در قرآن کریم خداوند جل جلالہ میفرماید : کسی که بر زنان پاک تہمت زد باز چار شاہد نیاورد ، او را ہشتاد تازیانہ بزنید و شہادت آنان را قبول نکنید و آنها فاسق اند، پس اگر کسی بر زن پاک دامن تہمت زد و بعد از آن را ثابت نکرد و بر او حد جاری شد ، آیا در این صورت مردہا حق فیصلہ بردن را بہ عدالت دارند یا خیر؟ آیا این سخن درست است : و قتیکہ مقذوف بہ محکمہ بیاید پس قاذف مجبور میشود تا الزام خود ثابت کند و در صورت عدم ثابت کردن بہ او حد جاری میشود و بعد از آمدن بر محکمہ ، نہ حکم او را معاف کردہ میتواند ونہ صاحب معاملہ ونہ بہ کدام تاوان مالی این معاملہ ختم میشود، ونہ با توبہ و معافی خواستن از سزاء خلاص میشود؟ بینوا توجروا :

الجواب باسم ملہم الصواب : در سوال مذکور تفصیل است : مردہا نیز حق مطالبہ حد قذف را دارند و با عفوہ نمودن مقذوف یا عدالت قاذف عفوہ نمیشود ونہ حد ساقط میگردد ، البتہ در صورت عفوہ نمودن مقذوف بنا بر عدم مطالبہ صاحب حق ، حد جاری نمیشود، اما مقصد درست نبودن عفوہ مقذوف اینست کہ بعد العفو نیز اختیار مطالبہ را دارد .

قال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى: ولا أثر فيه خلافاً للشافعي ولا رجوع بعد اقرار ولا اعتياض أي أخذ عوض ولا صلح ولا عفو فيه وعنه نعم لو عفا بالمقذوف فلا حد للصحة العفو للترك الطلب حتى لو عاد وطلب حد شتمني ولذا لا يترك الحد إلا بمحض ته (رد المحتار ص ۴۱۳، ۴) والله سبحانه وتعالى اعلم.

عذی الحجۃ ۹۳ھ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ التَّوْحِيدِ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ
وَتُصْلِهِ جَهَنَّمَ ۖ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿١٦﴾﴾

دیت زن

در این رسالہ از قرآن وحدیث و از اجماع امت ثابتہ شدہ است کہ دیت زن نصف دیت مرد است

افاضہ : حضرت فقیہ العصر دامت برکاتہم .

تحریر : حضرت مفتی محمد ابراہیم صاحب صادق آبادی

دیت زن

در فتنہ های ظلمت جدید یک فتنہ این ہم است کہ دیت زن مساوی است با دیت مرد ، در این رسالہ بطلان این نظریہ
تحریر میگردد وبا دلائل قاطعہ تثبیت میشود کہ دیت زن مساوی است با نصف دیت مرد .

● آیت های قرآنی

● ارشادات نبوی

● اجماع صحابہ کرام رضی اللہ تعالیٰ عنہم

● اجماع چهار امامان

● جراب دلائل ملحدین

موقف اجماعی امت در باره دیت زن

در این عصر چیز کم بها و ارزان منصب اجتهاد است که نزد مردم هیچ قیمت ندارد. هر شخص می تواند مجتهد شود، که این سلسله از سابق ادامه دارد، در این عصر مسئله جدید بنظر مردم مسئله دیت زن است که در اخبارات این مسئله را هوا داده میشود درحالیکه یک طالب مبتدی هم میداند که این مسئله متفق علیه و اجماعی است، اگر پرسیده شوند که در شعله دادن این مسئله شمایان کدام خدمت دینی را انجام میدهید؟ پس این دوست ابله جواب میدهد که علماء مایان از حالات حاضر بی خبر اند و این مسائل قدیم اسلامی سبب بد نامی اسلام و مسلمانان میگردد، لذا حالا مدرن و متمدن دنیا مکلف ساخته تا باید از سر نو در آن اجتهاد نموده شود.

البته تقدیم نمودن تعالیم اسلام به رنگ جدید قابل صد ستایش است، اما این کدام نوع دانشمندی است که جهت اعتراضات بی بنیاد اغیار مایان مرغوب گردید و چهره حسین دین خویش را تغییر دهیم؟ این خوف بدنامی در حقیقت شکست است در مقابل دشمنان اسلام و احساس کمتری است.

طریقه مردانه وار دفاع اینست که: احکام اسلام را معقول، موزون و مبنی بر فطرت ثابت نمودن و تردید اعتراضات احمقانه را بر تعلیمات پاکیزه اسلام نمودن.

اگر مسائل اجماعی را جهت اعتراض اغیار ترک کنیم ممکن از دین کامل دست بردار گردیم از اینجا مخالفین اسلام در شان اقدس آنحضرت صلی الله علیه وسلم نیز اعتراضات احمقانه نموده اند، پس دین تقدیم کرده آنحضرت صلی الله علیه وسلم را چگونه معاف خواهند کرد؟ چند مثال را ملاحظه کنید:

۱ - در دین محمدی (صلی الله علیه وسلم) شهادت زن مساوی با نصف شهادت مرد است

۲ - حصه زن در میراث نصف حصه مرد است.

۳ - اطاعت شوهر بر خانم لازم است نه اطاعت خانم بر شوهر.

۴ - در یک وقت مرد حق چهار نکاح را دارد اما خانم این حق ندارد.

۵ - اختیار طلاق، ظهار و ایلاء را فقط مرد دارد نه زن.

۶ - ولی نکاح مرد است، زن نیست.

۷ - زنان نسبت به مردان ناقص اند در عقل و دین .

۸ - اجازهء نکاح با اهل کتاب فقط مردان را است ، نه زنان را .

۹ - نماز جمعه، نماز عیدین، جہاد و خروج در مجتمعات عامہ وظیفہ مرد است ، دائر کار زن چہار دیواری خانہ است .

۱۰ - مردہا بر زنان حاکمان و نگران اند ، حکومت زن در دائرہ اسلام ہیچ متصور نیست .

این تمام مسائل از نصوص قرآن و احادیث نبوی ثابت است کہ ہر مسئلہ آن در نظر دشمن کم از شہتیر نیست .

پس بگوئید : کدام کدام مسئلہ را بریدہ طبق معیار آنها بسازیم ؟ چنین جہاد کدام خدمت تعمیری اسلام است ، بلکہ کوشیدن است در ناکام ساختن قصر مشید اسلام .

آدم بر سر مطلب : اگر عمدہا کدام مسلمان کسی را قتل کرد ، سزای او قتل است زیرا کہ جان دیگر را از بین برد پس در بدل او جان این شخص می رود ، اما در صورت قتل خطاء کفارہ ودیت واجب است .

دیت مرد مقتول صد شتر است وبصورت نقد ہزار دینار یا دہ ہزار درہم است . ودیت خانم مقتولہ مساوی با نصف دیت مرد است ، یعنی پنجاہ شتر یا پنجصد دینار یا پنج ہزار درہم ، در این عصر خلاف این مسئلہ اجماعی انتشارات آغاز شدہ کہ این خلاف امتیازات اصول مرد وزن است کہ در اصل این مسئلہ از اروپا آغاز شدہ کہ نتیجہ فکر مستعار آنانست ، در غیر ان ہر کسی میدانند کہ در اسلام تصور این مساوات کور کورانہ در فکر کسی نمی آید ، پس مثلہ نصف دیت زن مسئلہ اجماعی است .

بالاختصار دلائل آنرا قرار ذیل ملاحظہ فرمائید :

(۱) در قرآن کریم خداوند میفرماید :

۱ - ﴿وَاللِّزَّالِ عَلَىٰ ذَرْبِهِ﴾ .

ترجمہ : و مردان را ہست برایشان بلندی یعنی فرمانروائی .

۲ - ﴿وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ رَزَّوْنَ مِنَ الْإِسْلَامِ﴾ (الایہ (۲: ۲۸۲)

توجه: وبگیرید دو شاهد را از مردان خویش یعنی مسلمانان پس اگر نباشند دو مرد پس یک مرد و دوزن کافی است از کسیکه رضامند باشید از گواهان .

۳ - ﴿يُؤْتِيكَ اللَّهُ فِي الْأَوْلَادِ ذَكَرًا لَكَ مِثْلُ مَا لَكَ الْأُنثَىٰ﴾ (۴: ۱۱)

توجه: حکم میکند خدا شما را در حق اولاد شما که مرد را هست مانند حصه دوزن.

۴ - ﴿الرجال قوَّامون على النساء﴾ (۴: ۳۴)

مردان با تدبیر کار کننده مسلط شده اند بر زنان .

این آیات در بسیار احکام بین مرد وزن فرق را واضح میسازد . در حکم دیت نیز اگر مرد و متفاوت باشند پس این اعتراض چه حیثیت دارد .

(۲) ۲- عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم عقل المرأة مثل عقل الرجل حتى يبلغ الفقه من دينها . (سنن نسائي ۴۷۲۷۷ سنن کبری للمذهبي مصنف عبدالرزاق ۳۷۷)

توجه: عمرو بن شعیب از پدرش و او از جدش روایت میکند که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرموده است: دیت زن مساوی است با دیت مرد تا آنکه به ثلث برسد .

(۳) عن معاذ بن جبل رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم دية المرأة مثل دية الرجل (سنن کبری للمذهبي ۷۷۷)

از معاذ بن جبل رضی الله تعالی عنه روایت است که رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمود: دیت زن مساویست با نصف دیت مرد .

(۴) عن ابن شهاب وعن مكحول وعطاء رحمهم الله تعالى: قالوا ادركنا العباس عن ابن دية المسلم الحر على عهد النبي صلى الله عليه وسلم مائة من الابل فقوم عمر ابن الخطاب رضي الله تعالى عنه تلك الدية على اهل القرى الف دينار واثنى عشر الف درهم ودية الحر الف دينار اذا كان من اهل القرى خمسمائة دينار او ستة الاف درهم فاذا كان الذي اصابها من الاعراب فديةا خمسون من الابل ودية الاعرابية اذا اصابها الاعرابي خمسون من الابل . لا يكلف الاعرابي الذهب ولا الورق (السنن الكبرى للمذهبي ۷۷۷ مصنف عبدالرزاق ۳۷۷ مصنف ابن أبي شيبة ۳۰۰)

توجه: امام ابن شهاب از مکحول و عطاء رحمهما الله روایت میکند که نمایان مردم را (یعنی صحابه کرام و تابعین را) بلا خلاف بر این مذهب یافتیم که دیت مرد مسلمان آزاد در

عصر آنحضرت صلی الله علیه وسلم صد شتر مقرر شده بود . سپس حضرت عمر رضی الله تعالی عنه قیمت آن دیت چنین مقرر نمود : بر اهل قریه هزار دینار یا دوازده هزار درهم ودیت زن مسلمان آزاد که از اهل قریه باش پنج صد دینار یا شش هزار درهم و وقتی که قاتل او بدوی باشد پس دیت مقتوله پنجاه شتر خواهد باشد و اگر قاتل بدوی ، بدوی دیگر باشد پس دیت پنجاه شتر باشد . بدوی بر تادیبه طلاء و نقره مکلف نمیشود .

(۵) عن الشعبي رحمه الله تعالى ان علياً رضي الله عنه كان يقول جراحات النساء على النصف من حية الرجل فيها اقل وكثر . (السنن الكبرى للمذهبي ۱/۳۰۰ مصنف ابن أبي شيبة ۳۰۰)

ترجمه : از حضرت امام شعبی رحمه الله روایت است که حضرت علی رضی الله تعالی عنه فرمود : جراحات زنان در قلیل و کثیر مساوی است با نصف دیت مردان .

(۶) عن ابراهيم عن علي بن ابي طالب رضي الله عنه انه قال عقل المرأة على النصف من عقل الرجل في النفس وفيما دونها (السنن الكبرى ۱/۳۰۰ مصنف عبد الرزاق ۳۰۰)

ترجمه : حضرت ابراهیم رحمه الله روایت نموده از حضرت علی رضی الله تعالی عنه که او فرموده است : دیت زن در جان و اعضاء مساوی است با نصف دیت مرد .

(۷) وقال ابن مسعود رضي الله تعالى عنه الا السن والموخضة فانها سواء وما زاد فعل النصف (السنن الكبرى ۱/۳۰۰ مصنف عبد الرزاق ۳۰۰ مصنف ابن أبي شيبة ۳۰۰)

ترجمه : و ابن مسعود رضی الله تعالی عنه میفرماید : دندان و موخضه (آن زخم که به استخوان برسد) در آن دیت زن مساوی است با دیت مرد و در اضافه از آن دیت زن نصف دیت مرد است .

(۸) وكان يدين ثلث مبر رضي الله تعالى عنه يقول حية المرأة في الخطأ مثل حية الرجل حتى يبلغ ثلث الدية فما زاد فهو على النصف (مصنف ابن أبي شيبة ۳۰۰ السنن الكبرى ۱/۳۰۰ مصنف عبد الرزاق ۳۰۰)

ترجمه : و حضرت زید بن ثابت رحمه الله میفرماید : دیت خطاء زن مانند دیت مرد است تا که به ثلث دیت برسد و وقتی که از این زیاد شد پس دیت زن نصف دیت مرد است .

(۹) مالك عن يحيى بن سعيد عن سعيد بن المسيب رحمه الله تعالى انه كان يقول تعاقل المرأة الرجل الى ثلث الدية (موطأ مالك ۱/۴۰۰)

توجه: امام مالک رحمه الله از یحیی بن سعید و او از سعید بن المسیب روایت میکند که: (تا به ثلث دیت مرد وزن یک مساوی اند).

(۱۰) مالک عن ابن شهاب و یلقه عن عروة ابن الزبیر انهما کانا یقولان مثل قول سعید بن المسیب ان المراهقة تعادل الرجل الى ثلث دية الرجل فاذا بلغت الثلث دية الرجل كأنصف على النصف من دية الرجل (موطأ مالک ص ۶۰)

توجه: امام مالک رحمه الله از ابن شهاب و از حضرت عروه بن زبیر رضی الله عنهما روایت نموده است که هر دو صاحبان مانند سعید بن المسیب قول نموده اند که تا به ثلث دیت مرد وزن مساوی است اما وقتی که دیت زن تا به ثلث دیت مرد برسد پس دیت زن مساوی است با نصف دیت مرد.

(۱۱) کتب شرح الی هشام بن هبیر رحمه الله تعالی ان دية المرأة على النصف من دية الرجل الا السن والموضحة (مصنف ابن ابی شیبة ص ۴۰۲) السن الکبری ص ۹۹ مصنف عبد الرزاق ص ۴۳۳

توجه: قاضی شریح رحمه الله به هشام بن هبیره نویسد که دیت زن مساوی با نصف دیت مرد است علاوه از کشیدن دندان و زخم موضعه (زخمیکه به استخوان برسد).

(۱۲) عن ابن عون عن الحسن رحمه الله تعالی قال یستوی جراحات الرجال والنساء على النصف، فاذا بلغت النصف فهي على النصف (مصنف ابن ابی شیبة ص ۴۰۱)

توجه: ابن عون رحمه الله از حسن بصری رحمه الله روایت نموده است که تا به نصف دیت حکم مرد وزن یکسان است اما وقتی که دیت به نصف برسد پس دیت زن نصف می باشد از دیت مرد.

(۱۳) عن سعید بن المسیب وعن مکحول عن عمر بن العزیز رحمه الله تعالی قال: يعادل الرجل المرأة في ثلث دية المرأة. (مختلف ابن ابی شیبة ص ۴۰۳) مصنف عبد الرزاق ص ۴۳۳

توجه: حضرت سعید بن مسیب و مکحول و عمر بن العزیز رحمه الله روایت نموده اند از حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله که تا به نصف دیت حکم زن و مرد مساوی است. بعد از آن مختلف است، یعنی دیت زن نصف دیت مرد است.

بعضی روایات آن سنداً ضعیف اند اما بعضی روایات متصل با آن موجود است، نیز صحابه کرام و تابعین عظام بزرگ بلا خلاف بر آن مهر قبول را زده اند و تصدیق نموده اند.

پس ضعف آن جبریه گردد ، کدام دلیل خلاف قول این صحابه کرام و تابعین عظام بزرگ موجود نیست که نصف دیت را رد کند . پس قول نصف دیت قول اجماعی امت است . پس امت مسلمه بر یک زبان اتفافی قول نموده اند بر نصف دیت زن در مقابل مرد که قرار ذیل تصریحات آنان تقدیم میشود :

۱ - در کتاب مشهور احناف (هدایه) آمده است : (ودية المرأة على النصف من دية الرجل) و قد ورد هذا اللفظ موقوفاً على صلى الله تعالى عنه ومرفوعاً الى النبي صلى الله عليه وسلم (هداية ص ۲۰۸۲)

توجه : و دیت زن مساوی است با نصف دیت مرد و این حدیث به همین الفاظ موقوفاً بر روایت حضرت علی رضی الله تعالی عنه از رسول الله صلی الله علیه وسلم مرفوعاً منقول است .

۲ - به حواله موطاء از امام محمد رحمه الله دو روایت مذکور است ، تفسیر آن در موطاء چنین آمده است : قال مالك وتفسير ذلك انها تعاقله في البوذية والنقلة وما حون المأومة والجاهلثة واشباهاها مما يكون فيه ثلث الدية فصاعداً ، فإذا بلغت ذلك كان عقلها في ذلك النصف من عقل الرجل (موطاء مالك ص ۹۰) .

توجه : امام مالك رحمه الله میفرماید : تفسیر آن چنین است که دیت زن مساوی است با دیت مرد در موضعه (مانندیکه استخوان آن میدهد شود) منقله (که استخوان از جای خود جدا شود) و آن جراحات که کم باشد ، اما مأومه (زخم تالاق سر) و جانفه (زخم شکم) و مانند آن در دیگر زخم ها نصف دیت یا زیاد از نصف در اندک از آن زن مساوی است با مرد در دیت ، ما و قتیکه نصف یا اضافه از نصف باشد پس در آن دیت زن مساوی است با نصف دیت مرد ، همین تفصیل در المدونة الكبرى ، ج : ۶ ، ص : ۳۱۹ نیز مذکور است که در ثلث وزائد از ثلث نصف دیت است .

شارح موطاء مولانا محمد زکریا رحمه الله در شرح مقام فوق الذکر میفرماید :

قال ابن المنذر وابن عبد البر : اجمع اهل العلم على ان دية المرأة نصف دية الرجل وحكي غيرها عن ابن عليه دالاهم انهما قال لاديتها كدية الرجل لقوله صلى الله عليه وسلم في النفس المؤمنة مائة من الابل وهذا قول شاذ يخالف اجماع الصحابة وسنة النبي صلى الله عليه وسلم فان في كتاب عمرو بن حزم دية المرأة على النصف من دية الرجل وهي اخص مما ذكره فيكون مفسر الماذكورة ومخصاله

(اوجز المسالك ج ۳ ص ۲۵۱)

توجه : امام ابن منذر وابن عبدالبر رحمهما الله میفرمایند : اهل علم اجماع دارند بر اینکه دیت زن مساوی است با نصف دیت مرد و هر دو قول ابن علیه و اصم را نقل نبوده اند. دیت زن مساوی است با دیت مرد ، از اینجا ارشاد گرامی آنحضرت صلی الله علیه وسلم است که دیت نفس مؤمن صد شتر است ، اما این یک قول شاذ است که خلاف اجماع صحابه کرام رضی الله تعالی عنهم است ، و خلاف سنت است چرا که در کتاب عمرو بن حزم آمد اند. که دیت زن مساوی است با نصف دیت مرد و این ارشاد اخص تر است نسبت به حدیث مذکور الصدر لهذا آن مفسر و مخصص آن قرار داده شده است .

۳ - وقال الشافعي رحمه الله تعالى لم اعمل مع الفاضل اهل العلم قديماً ولا حديثاً في ان دية المرأة نصف دية الرجل وذلك خمسون من الابل (کتاب الامراء ص ۱۰۶ ج ۱)

امام شافعی رحمه الله میفرماید : در معلومات من در عصر قدیم و جدید کسی چنین نیست که در این مسئله مخالفت کند که دیت زن مساوی با نصف دیت مرد است که پنجاه شتر میشود ، لذا بر آن اجماع است .

۴ - امام موفق الدین ابن قدامه رحمه الله میفرماید : (ودية المرأة المسلمة نصف دية الحر المسلم) قال ابن المنذر وابن عبد البر اجمع اهل العلم على ان دية المرأة نصف دية الرجل (المغنی ص ۵۳۱ ج ۲)

ودیت زن آزاد مسلمان مساوی است با نصف دیت مرد مسلمان اصیل ، امام ابن المنذر وابن عبدالبر رحمهما الله میفرمایند : بر این اجماع است که دیت زن مساوی است با نصف دیت مرد .

جهت اختصار یک یک حواله مستند از مذاهب اربعه تقدیم نمودیم و اگر نه بعد از تتبع تقریباً بیست حواله جات میسر میشود .

عالم معروف اهل حدیث ، علامه شوکانی رحمه الله در نیل الاوطار ، ج : ۷ ، ص : ۲۲۴ مفصلاً بر این مسئله اجماع آئمه اربعه را نقل نموده است :

دلائل منکرین اجماع

در پی این مسئلہ اجماعی ، دست زھر آلود غربی ہاست ، مایان با آیات واحادیث متعدد مسئلہ مساوات مرد وزن را رد نمودیم تا اقلًا کدام مسلمان در فریب آن نیاید .

در اینجا بر دلائل مخالفین اجماع نظر می اندازیم :

۱- در سورۃ نساء آیت (۹۶) (فَدِّیۃً مَّسْلُوبَۃً اِلٰی اَہْلِہٖ...) مطلق است برای تقبید آن آیت دیگر قرآنی در کارست و یا حدیث متواتر ومشہور، یا اقلًا خبر واحد با سند صحیح کہ یکی از آن ہم در اینجا وجود ندارد، لذا حکم مطلق قرآنی باید بر اطلاق خویش جاری گردد.

الجواب : دعوی عموم یا اطلاق در مورد آیت سورۃ نساء بی بنیاد است ، ترجمہ جملات متعلق آیات چنین است : (کسیکہ کدام مؤمن را سہوًا بہ قتل رساند پس بر او آزاد نمودن یک غلام یا کنیز مسلمان لازم است ودیت است کہ تسلیم خانوادہ آن گردد یا اینکه آنان او را عفو کنند).

(مدعی اصل آیت کریمہ کہ از ترجمہ آن ظاہر میشود همین است) .

در صورت قتل خطاء بر قاتل دیت وکفارہ لازم است .

همین است تقاضای انصاف ودیانت ، بر عکس آن قاتل خاطی قصاص نمودن یا کاملاً بری الذمہ گردانیدن خلاف اصول عدل ومساوات است ، در قتل نمودن بر قاتل ظلم لازم میشود ، و در رها نمودن بدون دیت وکفارہ حق تلفی ورثہ مقتول لازم می آید ، لذا قرآن کریم این فیصلہ عادلانہ را صادر نمود کہ در آن رعایت ہردو فریق نمودہ میشود .

خلاصہ اینکه قرآن کریم وجوب نفس کفارہ ودیت را بیان کردہ ، اما مقدار دیت (کل یا نصف دیت) با این آیات هیچ تعلق ندارد ، البتہ چنین گفتہ میشود کہ آیت مجمل است کہ تفصیل آ از احادیث، تعامل صحابہ بلکہ از روشنی اجماع است ثابت میشود .

۲ - المسلمون تتکفلون بامعہم الحدیث (ابوداؤد، نسائی، ابن ماجہ وغیرہم).

ازاین حدیث واضحًا معلوم میشود کہ خون ہمہ مسلمانان مساوی است ، لذا مانند قصاص در حکم دیت ہم مرد وزن مساوی اند .

الجواب : این حدیث نیز با موقف مخالفین هیچ تعلق ندارد بلکہ مطلب درست آن چنین است : درباب قصاص ودیت حکم ہمہ مسلمانان یکسان است کہ بلا امتیاز قوی

ضعیف، شریف و ضعیف، مرد وزن هر قاتل مسلمان بصورت عمد در عوض مقتول مسلمان قتل نموده میشود.

با جاری نمودن این قانون عالمگیر، رسول الله صلی الله علیه وسلم ریشه کنى رسم جاهلیت را نمود که عوض مرد، زن قتل نموده میشد و عوض زن کسی به قتل رسانیده نمى شد، اینچنین قوی ترک نموده شده، ضعیف به قتل مى رسید که آنحضرت صلی الله علیه وسلم این امتیاز را از بین برده و همه مسلمانان را در یک صف قرار داد.

الفرض: در این حدیث در نفاذ قانون قصاص و دیت اصول بیان نموده شد، هیچ تعرض نشده در آن در مقدار دیت.

امام ابو جعفر طحاوی رحمه الله میفرماید: فتأملنا قول رسول الله صلی الله علیه وسلم: المؤمنون تتكافأ دماؤهم، فوجدنا أهل العلم جميعاً لا يختلفون في تأويل ذلك انه على التساوى في القصاص والديات وان ذلك يدعى ان يكون لشريف على وضع فضل في ذلك وان ذلك كان رداً على اهل الجاهلية في تركهم قتل الشريف بقتله الوضيع وفي ذلك ما قد علقنا ان النساء في جري ذلك كالرجال ان الرجل يقتل بالمرأة كما تقتل المرأة بالرجل. (مشكل الاثر للامام الطحاوى رحمه الله تعالى ج ۲ ص ۱۰)

پس مایان در این قول رسول الله صلی الله علیه وسلم که فرمود: (المؤمنون تتكافأ دماؤهم) فکر کردیم پس تمام علماء را متفق یافتیم که این ارشاد در مورد مساوات قصاص و دیت است و این ارشاد رد میکند اینرا که کدام اعلی را بر ادنی ترجیح داده شود و در آن و در آن تردید دستور زمانه جاهلیت است که آنان شریف را در مقابل قتل ضعیف عفو میکردند و از این ارشاد فهم نمودیم که زن نیز در این قانون مانند مرد است لذا مرد عوض زن به قتل رسانیده میشود مانندیکه زن در مقابل مرد قصاص میشود.

دیگر همه شراح حدیث نیز همین مفهوم را از حدیث گرفته اند بنا بر خوف طوالت مایان آن عبارت را کاملاً نقل نکردیم.

ملا علی قاری رحمه الله میفرماید: یرید به ان دماء المسلمين مساوية في القصاص بقاد الشريف منهم بالوضیع والكبیر بالصغیر والعالم بالجاهل والمرأة بالرجل..... على خلاف ما كان يفعل اهل الجاهلية.

در: (مرقاة المفاتیح ص ۶۵)، اشعة اللمعات ص ۲۳۳، نهل اوطار ص ۱۵۵، بطل المجهود ص

۲۴۔ ہمہ نیز ہمیں تفصیل مذکور است .

مولانا خلیل احمد صاحب میفرماید : (وہذا الاجماع) این موقف اجماعی ہمہ امت است اما منکرین اجماع بزور از آن مطلب خویش را میگیرند ، بگوئید این شرح جدید حدیث را کہ اینان ایجاد کردند چگونه تا چہارہ صد سال در علم امت نیامدہ بود ؟ و در ذہن راوی حدیث حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نیز نیامدہ بود چنانچہ متعلق نصف دیت مذہب او را در فوق ذکر کردیم .

شعر :

سر خدا کہ عابد و زاہد کسی نہ گفت
در حیرتم کہ بادہ فروش از کجا شنید

۳ - حکم مساوات دیت مرد و زن از حضرت عمر ، حضرت علی ، حضرت امام ابو حنیفہ و حضرت امام شافعی رضی اللہ تعالیٰ عنہم نیز منقول است چنانچہ قاضی ابوالولید الباجی رحمہ اللہ میفرماید :

قوله رضي الله عنه تعاقل امرأة الرجل الى ثلث الدية اصبعها كاصبعه يريدان ما دون ثلث الدية علقها فيه كعلق الرجل وهو معنى معقلها له حتى اذا بلغ في عقل ما جنى عليها ثلث الدية كان عقلها نصف عقل الرجل وهذا قال من ذكره مالك من التابعين وهو قول زيد بن ثابت و ابن عباس رضي الله تعالى عنهم و ما روي عن ابن مسعود رضي الله تعالى عنه تساويها في الموضع و اختلف عن عمر بن الخطاب و عن ابن ابي طالب رضي الله تعالى عنهما فروى عنهما بأسناد ضعيف انهما على دية الرجل في القليل والكثير و به قال ابو حنيفة و الشافعي رحمهما الله تعالى و روى عنهما مغل قولنا (المعتق ص ۴۷) امام مالك رحمہ اللہ میفرماید : دیت زن مساوی است با نصف دیت مرد ، کلک او مانند کلک مرد می باشد ، مقصد او این است کہ در کم از نصف ، زن مانند مرد است در دیت ، ہمیں اہم معنای مساوات زن با مرد ، اما وقتی کہ جنایت در حق زن بہ نصف دیت برسد پس دیت او مساوی خواهد باشد با نصف دیت مرد ، ہمیں است قول آن تابعین کرام کہ امام مالک رحمہ اللہ از آنان نام برده ، ہمیں است قول زید بن ثابت و عبد اللہ بن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما و روایت است از ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ در موضہ حکم مرد و زن یکسان است ، و از حضرت عمر و حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہما دو روایت مختلف منقول است : یک روایت ضعیف السند اینست کہ در قلیل و کثیر دیت مرد و زن

یکسان است ، ہمیں است قول امام ابو حنیفہ و امام شافعی رحمہما اللہ ، در روایت دوم حضرت حمز و حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہما طبق مذهب ماست کہ بعد از نصف دیت ، دیت زن مساوی است با نصف دیت مرد .

این استدلال نیز یک مغالطہ خندہ آور است ، اساس کامل این استدلال بر خطاء یک کاتب مبنی است کہ در (انہا علی نصف دية الرجل) لفظ نصف را ترک کردہ است، از سہو کاتب منکرین اجماع درخوش فہمی آمدہ اند ، این روایت ضعیف منقولہ از حضرت عمر و حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہما در دیگر کتب نیز موجود است کہ در آن لفظ نصف موجود است، در سنن الکبری للبیہقی آمدہ است : عن ابراہیم النخعی رحمہ اللہ تعالیٰ عن عمر بن الخطاب و علی بن ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہما انہما قالوا علی المرأة علی النصف من دية الرجل فی النفس و فی اذونہا (ص ۶۹۷) .

این روایت بہ ہمین الفاظ در کتاب امام محمد رحمہ اللہ (الحجة علی اهل المدينة ، ج : ۴ ، ص : ۲۸۴ نیز موجود است .

نیز در مصنف ابن ابی شیبہ رحمہ اللہ از حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ بہ الفاظ ذیل منقول است : تستوی جراحات النساء و الرجال فی کل شیء (ص ۲۱۰) .

این روایت را در فوق ہم مفصل نقل نمودیم ، اگر این مذهب این حضرات میبود کہ از عبارات ناقص (المنتقى) اخذ نمودہ شدہ است پس کدام منکر اجماع مأخذ آنرا تقدیم کند ، صاحب عبارت قاضی ابوالولید رحمہ اللہ عالم قرن پنجم ہست پس مذهب حضرت عمر و حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہما تا بہ او بہ کدام سند رسیدہ است؟

این مردم از جمهور امت مطالبہ آیات قرآن یا احادیث متواتر یا مشہور و یا مطالبہ سند صحیح را میکنند و خود ایشان بر یک حدیث ضعیف بلکہ بر یک روایت خطاء آنقدر مصر اند، اینرا گفتہ میشود (دیوانہ بہ کار خود ہوشیار است) .

مذهب امام ابوحنیفہ و امام شافعی رحمہما اللہ را نیز در فوق از ہدایہ و از کتاب الام نقل نمودیم کہ مذهب آنان در ہمہ کتب مستند چنین تحریر شدہ است ، پس سبب مساوات دیت بسوی اینہا کاملاً خطاء و غلط است، بر الفاظ منقول ہدایہ کہ در مورد دیت بسوی حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ منسوب شدہ باید تجدید نظر شود .

این الفاظ (ودیة المرأة علی النصف من دية الرجل) را در عبارت (المنتقى) سهواً گفته شده است .

۴ - در متقدمین مذهب ابوبکر الاصم و امام ابن علیہ همین بود کہ آنان قائل مساوات دیت مرد وزن بودند طبقیکہ در المغنی لابن قدامة ج : ۹ ، ص : ۵۳۲ و دیگر کتب تصریح آن موجود است .

الجواب : این استشہاد درست است ، مذهب ہردو اینچنین است اما در اینجا چند سخن قابل نظر است :

اول : این ابوبکر الاصم کہ عبدالرحمن بن کیسان نام دارد طبق قول لسان المیزان ، ج : ۱ ، ص : ۳۴ - ۳۵ معتزلی بود کہ در طبقات معتزله نام او موجود است و عقائد فاسد معتزله را ہمہ میدانند .

و بنام ابن علیہ دو تن شہرت دارند : ۱ - اسماعیل بن علیہ محدث معروف و استاد امام شافعی رحمہ اللہ . ۲ - پسر او ابراہیم بن علیہ کہ امام شافعی رحمہ اللہ او را (ہو ضال یضل الناس)) گفته است (لسان المیزان) .

پس بعید است کہ نظر امام اسماعیل بن علیہ مساوات دیت مرد وزن باشد چرا کہ امام شافعی رحمہ اللہ میفرماید : (لم اعلم مخالفاً من اهل العلم قديماً ولا حديثاً) در معلومات من در عصر قدیم و جدید هیچ صاحب علم خلاف نصف دیت نیست ، عبارت کامل کتاب الام قبلاً نقل شد .

بہ ظاہر قول مساوات ، قول ابراہیم بن علیہ جہمی است کہ هیچ لائق اعتنا نیست پس اصحاب این نظریہ بی حیثیت اند ، لقد صدق من قال : الغريق يتشبه بها كشمش .

در حقیقت اعتماد چنین مردم ساقط الاعتبار بر کدام دلیل علمی مستند نیست بلکہ دلیل آنان مترادف تردید است .

سوم اینکه در مورد دلیل ابن قدامة کہ آنها تقدیم میکنند در آن نیز مسطور است : (وهذا قول شاذ مخالف اجماع الصحابة رضي الله تعالى عنهم وسنة النبي صلى الله عليه وسلم) (۹۴۳ھ) .

این یک قول ہاذاً است کہ خلاف اجماع صحابہ کرام و سنت نبوی است ، بعد از این

مقدار تصریح دلیل آنها چه حیثیت داشته باشد ؟ والله الهادی الی سبیل الرشاد .
 محمد ابراهیم نائب مفتی دارالافتاء والارشاد - ۹ جمادی الاالی ۱۴۱۲ هـ

استدراک

در مورد دیت در مقدار نقره از حضرت عمر رضی الله تعالی عنه دو روایت منقول است :
 ده هزار درهم ، دوازده هزار درهم ، امام بیهقی رحمه الله هر دو روایت را مع صورت تطبیق
 چنین نقل نموده است و میفرماید که :

قال محمد بن الحسن رحمه الله تعالى بلغنا عن عمر بن الخطاب رضي الله عنه انه فرض على اهل
 الذهب الف دينار وعلى اهل الورق عشر الف درهم .

(حدثنا) بذلك ابو حنيفة رحمه الله تعالى عن الهيثم عن الشعبي عن عمر بن الخطاب رضي الله
 تعالى عنه .

وقال اهل المدينة : ان عمر بن الخطاب رضي الله تعالى عنه فرض الدية على اهل الورق اثني
 عشر الف درهم .

قال محمد رحمه الله تعالى كذا صدق اهل المدينة ان عمر بن الخطاب رضي الله تعالى عنه فرض الدية
 اثني عشر الف درهم ولكنهم فرضها اثني عشر الف درهم و وزن ستة (السنن الكبرى للبيهقي ص ۱۰۰)
 حاصل تطبیق ارشاد امام محمد رحمه الله این است که درهم با دو وزن مختلف رائج بود
 . بین هر دو نسبت (۱۰ = ۱۲) بود .

محمد ابراهیم ۹ رجب سنه ۱۴۱۳ هـ

تمت بالخیر

((جلد هشتم به پایان رسید))

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد وعلی آله واصحابه وسلم اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین

فہرست مضامین

صفحہ	موضوع
۳	کتاب الحظر والاباحہ
۳	احکام قرآن مجید کتب فقہ، حدیث و دیگر اشیا، مقدسہ
۳	تیار کردن ظرف (پاکت) از داغذیکہ در آن آیات مقدسہ موجود باشد جواز ندارد
۳	حریق نمودن مصاحف قدیمی و بوسیدہ جواز ندارد
۵	احراق اوراق بوسیدہ کتب حدیث
۶	خلاف ترتیب تعلیم نمودن قرآن کریم بہ اطفال
۶	ذکر اللہ تعالیٰ را برای مقصد و چیزی دیگر آله ساختن جائز نیست
۷	تحریر نمودن آیات قرآنی باخون
۷	دادن آب زمزم بہ بہنگی ((آن عیسائی کہ جارو کشی میکند))
۸	بوسہ نمودن لوحہ ہا و کاغذہای کہ آیات قرآنی بر آن نوشتہ شدہ باشد
۸	قرآن کریم را با خود بہ قبرستان بردن و از آن تلاوت نمودن
۹	تکیہ نمودن بر کتب فقہ و حدیث
۹	نوشتن (ص) بعد از نام آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
۹	بی وضو برداشتن آن حصہ اخبار کہ در آن آیات قرآنی نیز باشد
۱۰	بوسہ نمودن تمثال نعل شریف
۱۰	نہادن قرآن زیر سقف زینہ
۱۰	در تاق بلند نہادن قرآن و دراز نمودن پای بہ آن طرف
۱۱	اویزان نمودن آیاتہای قرآن در دکان یا مکان
۱۲	تحریر نمودن آیات قرآنی و بسم اللہ در اخبارات و خطوط حکومتی
۱۲	تحریر آیات قرآنی بر پول سیاہ
۱۳	کتابت قرآن بلا وضو

۱۴	مسائل متعلق پردہ ((حجاب)) وغیرہ
۱۴	احکام معانقہ نمودن خانم ها دربین خود
۱۴	سودا آوردن خانم از بازار
۱۵	پوشیدن لباس چُست و تنگ جواز ندارد
۱۵	همرای یک زن با محرم، سفر خانم دوم جواز ندارد
۱۶	سفر نمودن با محرم نابالغ
۱۷	پوشیدن چوری از دست اجنبی
۱	حصہ گرفتن زنان در رایہ گیری
۱۸	آیا صحبت و ہمبستری نمودن با حاملہ زنا جواز دارد؟
۱۸	مکتب و فاکولتہ خواندن بہ زنان جواز ندارد
۱۹	آموختن تعلیم داکتری و طبابت بہ زنان
۱۹	آموختن خط بہ خانم ها
۲۰	پردہ نمودن از نامرد «ایزک»
۲۰	پردہ نمودن از خسر
۲۱	پردہ نمودن از داماد
۲۱	اندازہ عمر و سن فر ضیت پردہ
۲۳	بدون پردہ بہ دوشیزہ گان و عظم نمودن جواز ندارد
۲۴	حجاب کردن از شوہر خواہر (پازنہ) فرض است
۲۴	سخن گفتن با زن بیگانہ
۲۵	سلام دادن بہ غیر محرم
۲۶	صحبت کردن با زنانیکہ در طیارہ کار میکنند
۲۶	در صورت علاج نظر نمودن بہ شرمگان زن
۲۶	یاد نمودن تجوید از غیر محرم
۲۷	صحبت نمودن یا خانم پازنہ
۲۸	بوسہ نمودن شرمگاہ خانم خود

۲۸ نظر کردن زوجین به شرمگاہ یکدیگر
۲۹ چکر دادن خانم و بردن خانم برای تفریح
۳۲ با تنہائی نشستن خانم با دریور
۳۳ سر برهنہ نشستن خانم در خانہ خود
۳۳ نظر کردن بہ مخطوبہ
۳۵ بیرون رفتن زنان بہ تبلیغ جواز ندارد
۳۷ حاصل نصوص مذکورہ
۳۷ بصیرت فقہیہ
۳۹ خروج برای مجلس و عظ
۴۰ احکام لباس و زینت
۴۰ رنگ ممنوع برای مردہا
۴۱ بند ازار در رنگ زعفرانی
۴۱ لباس رنگ سیاہ
۴۱ حکم پوشیدن پتلون
۴۲ لباس دارندہ تار نقرہ دار
۴۳ حکم ابریشم مصنوعی
۴۳ مشابہت لباس مردان و زنان با ہم
۴۳ عمامہ بدون کلاہ جواز دارد
۴۴ التزام لنگی در مراسم عروسی
۴۴ فیشن و زیبائی کردن خانم برای شوہر خود
۴۴ فیشن نمودن ذر محضر محارم
۴۴ دنداناسہ زدن برای مردان
۴۵ حکم انگشتر برای مردہا
۴۵ حکم زیور و انگشتر برای زن
۴۶ تکمہ های طلا و نقرہ برای مردہا

۴۶	بہ آرائشگاہ رفتن و در آنجا سنگار کردن
۴۷	پوشیدن نمبان جواز ندارد
۴۷	دوشیزہ عروسی ناشدہ حق پوشیدن چوری را دارد
۴۸	احکام موی ہا
۴۸	تراشیدن و کوتاہ کردن ریش بدترین گناہ است
۴۹	توہین ریش کفر است
۴۹	چور نمودن خانم ہا
۴۹	پیوستن موہای مصنوعی
۵۰	صاف نمودن موی ہا از چہرہ زنان
۵۰	تراشیدن موی گردن جواز دارد
۵۱	کش نمودن پل بر روی بہ خاطر بر آمدن ریش
۵۱	حدود عانہ (زیرناف)
۵۲	استعمال بودر در تصفیہ موی زیر ناف
۵۲	تفصیل صورت های جائز و نا جائز در حصہ موی های سر
۵۵	صورت های جائز موی ہا
۵۷	بالتربیب جوابات سولات
۵۸	چوتی کردن موی برای مردہا جواز ندارد
۵۹	کسب حلال و حرام
۵۹	تیار نمودن زیورات (طلا)
۶۰	زیاد خواستن جوالی اجرت را از مقدار مروج
۶۰	اضافہ از میتر کراء گرفتن برای دریور تیکسی
۶۱	وظیفہ گرفتن در بانک، محکمہ، انکم تکس و محکمہ بیمہ
۶۱	وظیفہ گرفتن در سینما
۶۱	اجرت در تعمیر سینما، بانک و دیگر ادارہ های سودی
۶۲	کمانی دوختن پتلون و کرتی

۶۲	گرفتن مال ضبط کردہ از طرف حکومت
۶۳	افراط در کسب جواز ندارد
۶۳	چندہ خواستن در جلسہ
۶۴	وارد کردن طلا و نقرہ از ممالک خارجی
۶۴	خلط نمودن آب در شیر
۶۴	قاچاق بری
۶۴	طبابت نمودن غیر طبیب
۶۵	رشوت دادن جهت نجات از محصول ناجائز
۶۵	جهت نجات از بی اعتنائی طبیب به او رشوت دادن
۶۶	صورت های جائز و ناجائز رشوت
۶۷	حکم نکس های مختلف
۶۷	آمیزش برای صراف بقدر مصرف جائز است
۶۸	تجارت تفسیر مودودی جواز ندارد
۶۸	وظیفہ گرفتن در ادلرہ های سود و شراب در دار الحراب
۶۹	حکم کستم ((گمرک))
۶۹	قیمت زیات گرفتن وکیل بالشراء
۷۰	کمیش گرفتن وکیل از دکاندار
۷۰	چیزهای حلال و حرام در اشیاء خورد و نوش و متعلقات آن
۷۰	قبول نمودن ہدیہ و دعوت رشوت خور
۷۱	طعام خریدہ شدہ با مال حرام مانند آن حرام است
۷۲	سوال مثل بالا
۷۲	حکم گوشت، میوہ و شیر بازاری
۷۵	خاموش بودن در وقت خوردن طعام
۷۶	حکمت ممانعت سلام در وقت طعام
۷۶	خلط نمودن نورہ و تمباکو با ہان

۷۶	در حالت پوشیدن بوت طعام خوردن
۷۷	دادن پس خورده به مسکین
۷۸	بسم الله گفتن بر چیز حرام
۷۸	در حالت ایستاده نوشیدن آب از سبیل ((چاہای آب خوردن در راہ))
۷۹	استعمال نمودن ظروف غیر مسلم
۷۹	پذیرفتن دعوت در مقامات منکرات
۸۰	نان خوردن در هوتلیکہ در آن ساز و سرود باشد
۸۰	پنیر مایہ حلال است
۸۱	حکم پنیر مایہ وارد شدہ از ممالک غیر اسلامی
۸۲	نوشیدن شیر صابون دار
۸۲	نوشیدن آب از نلکہ های نصب شدہ از مال حرام
۸۲	سبزی تر شدہ با آب نجس حلال است
۸۳	شیر حیوانی کہ آب نجس را بنوشد حلال است
۸۳	بعد از تناول طعام تا دیر در خانہ میزبان نشستن
۸۴	خوردن و نوش در ظرف استیل
۸۴	خوردن و نوش یعنی خوردن طعام بر چوکی و میز
۸۵	خوردن خاک بہ نیت شفاء
۸۵	با یتیم از مال مشترک مهمانی نمودن
۸۵	خوردن و نوش با مردم شیعہ مذهب
۸۶	پذیرفتن دعوت کافر
۸۶	پذیرفتن دعوت خلیفہ (نائی)
۸۶	خوردن طعام خارج شدہ از بین دندانها
۸۷	شیر گوسفند عقیم (نازائیدہ)
۸۷	با چیز سوخته حرام تیار کردن غذا
۸۷	خوردن خاک ملتانی

۸۸ نوشانیدن شیر خون آلود بر طفل حرام است
۸۸ حکم گوشت مرغ های زراعتی
۸۹ نوشیدن شیر خانم خویش حرام است
۸۹ نوشیدن در قدح (پیالہ) میدہ شدہ
۸۹ مغز استخوان حیوان مردار حرام است
۹۰ تحقیق جیلی ((یک نوع مواد خوراکی است))
۹۰ افتیدن مگس در چای
۹۱ حکم میوہ و گندمیکہ مور آنرا بخورند
۹۱ بارسیدن گوشت مطو کہ مسلمان بدست کافر حرام نمیگردد
۹۲ حیلہ جواز خوردن لحم نزد کافر
۹۲ طعام دادن به مسکین از مال حرام جواز ندارد
۹۴ احکام سلام
۹۴ بہ کافر سلام یا جواب سلام
۹۴ سلام گفتن بر بدعتی و فاسق
۹۵ موافق کراہیت سلام
۹۶ جواب سلام در خط
۹۷ جواب سلام رادیو واجب نیست
۹۷ اضافہ نمودن لفظ ویر کاتہ در سلام مکروہ است
۱۰۰ در وقت بار بار آمد و رفت تکرار سلام
۱۰۱ در وقت سلام نہادن دست بر پیشانی
۱۰۱ سلام نمودن بہ اشارہ دست
۱۰۱ سوال مثل بالا
۱۰۲ رسوم مروجہ
۱۰۲ حکم اشعار نعتیہ
۱۰۳ حکم کارت عید

۱۰۴	داد و گرفت مجیدی ((پول و تحفہ های عید از یکدیگر گرفتن))
۱۰۴	داد و گرفت تحائف در مواقع مختلف
۱۰۶	روشن نمودن چراغ ها در تقریبات عرسوی وغیرہ
۱۰۷	مثل سوال بالا
۱۰۷	بعد از صحت یا ب شدن طوق گل را در گردن انداختن
۱۰۸	انداختن طوق گل ها در گردن امام مسجد
۱۰۸	انداختن طوق گل ها در گردن امام مسجد
۱۰۸	تجلیل سال اولاد
۱۰۹	دعوت نمودن حاجی
۱۰۹	دعوت ختنہ
۱۱۱	مقابلہ حسن قرائت
۱۱۲	حکم قنوت نازلہ در صورت فسادات سیاسی ولسانی
۱۱۲	رسم خینہ بندان در عروسی ها
۱۱۳	ریختن خون در تہداب خانہ
۱۱۳	ہبہ نمودن ثواب و پذیرفتن آن
۱۱۳	بوسہ نمودن پیشانی حاجی
۱۱۳	خوردن نوش در دوران عیادت مریض
۱۱۴	در روز دیوالی تقسیم شیرینی
۱۱۴	حکم قرآن خوانی مروج
۱۱۹	طریقہ درست ایصال ثواب
۱۲۰	متفرقات الحظر والاباحہ
۱۲۰	خوابیدن دو تن در یک بستر خواب
۱۲۱	خفہ وصول نمودن حق خویش را از مال مقروض
۱۲۱	دیدن فلم حج حرام است
۱۲۲	تبدیل نمودن اسم محمد

۱۲۲	نام نہاد بنام (عبدالرسول، غلام غوث).....
۱۲۳	اسماء متعدد یا تبدیلی اسم.....
۱۲۳	غیر قریشی را قریشی گفتن.....
۱۲۳	نام نہاد بنام اسم عبدالرحمن و یا عبدالرحیم.....
۱۲۴	کاغذ پرانی جواز ندارد.....
۱۲۴	تحقیق در سرایت مرض.....
۱۲۵	در طلب معاش سفر نمودن بدون اذن والدین.....
۱۲۶	در صورت استغنائی والدین بدون اجازه سفر جواز دارد.....
۱۲۷	بدون اجازه والدین در جای دیگر تدریس نمودن.....
۱۲۸	سروپا برهنہ بودن.....
۱۲۸	غیر عالم حق درس قرآن را ندارد.....
۱۲۹	نفاذ زدن جواز دارد.....
۱۲۹	چیدن موی سفید برای مرد جوان جواز دارد.....
۱۲۹	مقاطعه نمودن با سودخور.....
۱۲۹	فروختن گاو مادہ و حاملہ بہ خاطر ذبح بر قصاب.....
۱۳۰	کامیاب نمودن شاگرد تمیل و نالائق جواز ندارد.....
۱۳۰	قتل نمودن حیوانات موذی.....
۱۳۱	قتل چلباسک ((چمچورہ)) باعث ثواب است.....
۱۳۱	برهنہ نمودن ستر (عورت) جهت حصول ملازمت.....
۱۳۲	چوچہ مصنوعی گاؤ.....
۱۳۲	در چراگاہ حق یمہ است.....
۱۳۳	در برداشتن خوک تعاون با کافر.....
۱۳۳	دراخبار مشاہدہ نمودن عکس مرد وزن.....
۱۳۴	بہ نیت تبلیغ ارتکاب معصیت جواز ندارد.....
۱۳۴	بنا بر کدام مصلحت گناہ را جائز دانستن الحادیت است.....

- ۱۳۴ عکس کشیدن عالم زیادہ است
- ۱۳۵ عوض وانعام دادن جانبین را در اسبہ دوانی
- ۱۳۵ سوراخ نمودن گوش و بینی
- ۱۳۶ تفصیل صورت های جائز و ناجائز غیبت
- ۱۳۶ صورتهای ناجائز غیبت
- ۱۳۶ صورتهای جائز غیبت
- ۱۳۸ سوار شدن بر بایسکل کہ بر آن عکس باشد
- ۱۳۸ صورت های جائز نسل بندی
- ۱۳۹ قطع تعلق نمودن با پسر فاسق خویش!
- ۱۳۹ اداء کردن نماز بر جای نماز بخلی (اہریشمی)
- ۱۴۰ وظیفہ گرفتن با شہادت نامہ و سند ساختگی
- ۱۴۰ حصول رعایت از رئیس طب در سند طب
- ۱۴۰ گرہ دادن در دمیدن
- ۱۴۱ تلاوت و تفسیر در رادیو
- ۱۴۱ در رادیو نشریات اسلامی نیز حرام است
- ۱۴۲ یاد گرفتن لسان انگلسی
- ۱۴۳ حکم بازیچہ های مجسمہ های مصنوعی
- ۱۴۳ تیکہ گرفتن اجساد حیوانات مردہ از بلدیہ
- ۱۴۳ در حالت اضطرار خوردن مال غیر
- ۱۴۴ نگاہداشت سگ بنا بر ضرورت
- ۱۴۴ کشیدن تصویر پاسپورت و بہ آن اجورہ گرفتن حرام است
- ۱۴۴ اطفال را بہ واسطہ عکس ہا تعلیم دادن
- ۱۴۵ بیان و وعظ شخص ریش تراش در مسجد
- ۱۴۵ دادن سامان آرایش بہ کافر
- ۱۴۵ دروغ گفتن در حصہ وصول حق خویش

۱۴۶	دعا بہ صدای بلند در اجتماع تبلیغی
۱۴۶	دروغ گفتن و رشوت دادن جهت نجات از ظلم
۱۴۶	بہ حرمت ((لا الہ الا اللہ)) گفتن
۱۴۷	تیار نمودن پاسپورت جهت زیارت والدین
۱۴۷	بعد از اعلان توبہ قطع تعلق جواز ندارد
۱۴۷	آموختہ کردن مار، شادی، خرس وغیرہ
۱۴۸	حکم کمیٹہ مروجہ
۱۴۹	انہماک نمودن در بازی ہا و آنرا شرف پنداشتن
۱۵۰	شنیدن اخبار مختلف و نشر آن بہ مردم
۱۵۱	ساعت چینیائی را بدست کردن
۱۵۱	حجamt نمودن بر خلیفہ ((دلاک))
۱۵۲	حکم شفاعت
۱۵۲	نطفہ غیر زوج را در رحم انداختن
۱۵۳	حکم نیست تیوب بی بی
۱۵۳	خدمت گرفتن از اولاد نابالغ
۱۵۳	اقامت غیرقانونی در یک کشور
۱۵۴	قیام اضافہ از مدت ویزہ جواز ندارد
۱۵۵	از میتر برق بہ کسی تار دادن
۱۵۵	بند نمودن راہ عام از زمین خویش
۱۵۵	حکم بُرس تیار شدہ از موی های خوک
۱۵۷	نقل کردن در امتحان
۱۵۷	در گناہ اطاعت والدین جواز ندارد
۱۵۸	آموختن طبابت
۱۵۸	سفر نمودن با امرد اغیار
۱۵۸	توسط پیچکاری اخراج شیر از حیوان

۱۵۹ سفر نمودن بہ زیارت قبور
۱۵۹ حکم قرعہ اندازی
۱۵۹ حکم بازماندن ہوتل در ایام رمضان
۱۶۰ معائنات طبی برای تثبیت زنا
۱۶۰ ترک نمودن وظیفہ ناجائز
۱۶۱ سزا دادن بہ طلاب
۱۶۱ ذبح کردن چوچہ گاومیش ظلم است
۱۶۱ تہداب گذاری خانہ را بدست کدام بزرگ نمودن
۱۶۲ ریختاندن خون در تہداب خانہ
۱۶۲ پرندہ و حیوان را بعد از شکار در آب گرم نہادن
۱۶۲ انگشتان دسہا را در یکدیگر در آوردن
۱۶۳ دست را بر پهلوی نہادن
۱۶۳ تصرف نمودن حکومت در ملکیت شخصی کسی
۱۶۴ غیر اللہ را شہنشاہ گفتن جواز ندارد
۱۶۴ داغ دادن بہ قصد تداوی
۱۶۴ یاد گرفتن علم جفر و رمل حرام است
۱۶۵ کراہیت ((سمر)) یعنی صحبت بعد از عشاء
۱۶۶ مطالعہ اخبار
۱۶۷ تعلیم و مکتب
۱۶۷ استعمال نمودن بوتل شراب
۱۶۷ ارتباط داشتن با دیوث جواز ندارد
۱۶۸ نصب نمودن چشم حیوان در چشم انسان جواز دارد
۱۶۸ ادبیتی کارت (یعنی کارت مخصوص طلاب) جواز ندارد
۱۷۱ بازی های شطرنج، لدو و دوازده کنجی جواز ندارد
۱۷۳ مسمی نمودن تنظیم های دینی بہ اسامی انگریزی

۱۷۴	استعمال تاریخ انگریزی
۱۷۵	در این عصر مباحلہ جواز ندارد
۱۷۷	مشت زنی حرام است
۱۷۷	معاملہ داری باشیعہ، قادیانی و فرقہ ذکری
۱۸۰	جہت غرض دنیوی عمل بہ مذہب غیر حرام است
۱۸۱	گوش گرفتن بہ تیلفون لازم نیست
۱۸۱	حکم تعویذ
۱۸۴	تباہ کاری های گولی شیطانی
۱۸۴	بازی فت بال
۱۸۶	یاد گرفتن غوطہ زنی در حوض تفریحی
۱۸۶	معاینہ ستر نابالغ
۱۸۷	مال خریداری شدہ با پول حرام نیز حرام است
۱۸۷	حکم میدہ نمودن آلات معصیت
۱۸۸	حکم استمنایبید الزوجہ
۱۸۹	الاکتعال للرجال
۱۸۹	سرمہ نمودن بقصد زینت جواز دارد
۱۹۲	توزیع الاعیان علی حرمة ترقیع الانسان
۱۹۲	انتقال خون و پیوند کاری اعضای انسانی
۱۹۵	تنقید بر فتوی جواز
۱۹۶	تنقید
۱۹۷	تنقید
۱۹۸	تنقید
۱۹۸	الحاق
۲۰۰	جوابات
۲۰۵	زہر تلویزیون

۲۰۵ مہلک تر از زہر تیوبرکلوز ((مرض تپ)) است
۲۰۶ احکام تلویزیون
۲۰۶ لعنت تلویزیون
۲۰۶ مفساد تلویزیون
۲۰۶ ۱ - تصویر بینی
۲۰۸ تصویر در روشنی احادیث
۲۰۸ ۱ - شنیدن غنا و مزامیر گناہ است
۲۰۹ ۳ - جنازہ حیا و غیرت بر آمد
۲۰۹ ۴ - وارد شدن کدورت بر قلب
۲۱۰ ۵ - خارج شدن شناعت گناہ از دل
۲۱۰ ۶ - ضیاع وقت بیش قیمت
۲۱۱ ۷ - متضرر ساختن صحت جسمانی بالخصوص اعصاب را
۲۱۳ ۸ - پخش نمودن جرائم
۲۱۳ ۹ - بی حرمتی از شعائر دینی
۲۱۴ ۱۰ - و بال عظیم این جرم های بزرگ در معاشرہ
۲۱۵ عذر گناہ
۲۱۵ کیست ویدیوی
۲۱۷ افسوس
۲۱۷ کرشمہ جہالت
۲۱۸ احکام تلویزیون
۲۱۹ الحاق
۲۱۹ بنا بر غلبہ شہوت با مادر خویش زنا کردن
۲۱۹ واقعہ عذاب عبرتناک چشم دید
۲۲۰ اثرات فضائی تلویزیون
۲۲۰ در دنیا عذاب عظیم

۲۲۰	عذاب قبر
۲۲۰	تلویزیون را ضائع کنید قبل از آنکه شما را ضائع کند
۲۲۱	اثرات مرتب مهلک تلویزیون بر اطفال
۲۲۱	مرض سرطان ((کینسر)) از تلویزیون جور میشود
۲۲۱	فالج و کور شدن
۲۲۱	حمله دزدان بر بانک
۲۲۲	تلویزیون و امراض چشم
۲۲۲	عذاب قبر از تلویزیون
۲۲۲	بد کاری با دختران خویش
۲۲۲	تنبیه از طرف خداوند جل جلاله
۲۲۳	حکم مال مغلوط از حلال و حرام
۲۲۳	مال مغلوط از حلال و حرام
۲۲۵	دلایل شماره پنجم
۲۴۰	خلاصه
۲۴۱	اسکلیت انسان در تعلیم طبابت
۲۴۱	اسکلیت انسانی برای تعلیم طبابت
۲۴۱	در تعلیم طبابت توسط اسکلیت انسانی تجربه نمودن جواز ندارد
۲۴۶	ضبط تولید و اسقاط حمل
۲۴۷	احکام
۲۵۲	طریق السداد لمحل الخضاب بالسواد
۲۵۲	جواب یک رساله متعلق خضاب بالسواد
۲۵۶	ضمیمه
۲۵۶	خضاب کننده به سیاهی بوی بهشت را نبیند
۲۵۷	وعیدات بر خضاب سیاه
۲۵۹	اجماع مذاهب اربعه

۲۶۱	فتاویٰ اکابرین
۲۶۷	مسائل متفرقہ
۲۶۹	المصابیح الفراء للوقایہ عن عذاب الفناء
۲۶۹	شنیدن ساز و سرود حرام و ریشہ تمام جرایم است
۲۷۰	دلایل حرمت
۲۷۳	احادیث مبارکہ
۲۷۵	اجماع ائمہ رحمہم اللہ
۲۷۸	عذر گناہ
۲۸۰	خلاصہ
۲۸۱	مصافحہ و معانقہ
۲۸۲	چہار مسائل مصافحہ و معانقہ
۲۸۲	۱ - با دو دست مصافحہ مستحب است
۲۸۳	تجزیہ دلایل معانقہ
۲۸۴	جوابات ادلہ ثلاثہ مذکورہ
۲۸۵	جوابات بعضی شبہات
۲۸۶	فیصلہ فقہاء کرام رحمہم اللہ
۲۸۷	دلایل استحباب
۲۸۷	۲ - ثبوت مصافحہ در وقت وداع
۲۸۸	تاویلات مانعین
۲۸۹	۳ - دریغل گرفتن در معانقہ
۲۹۰	۴ - حکم معانقہ
۲۹۳	وجہ الترجیح
۲۹۳	وجہ التوفیق
۲۹۴	اقوال ائمہ رحمہم اللہ
۲۹۷	النذیر العریان عن عذاب صورہ الحيوان

۲۹۸	احکام شرعی تصویر
۲۹۹	دلائل حرمت
۳۰۲	اجماع امت
۳۰۶	فوائد متفرقہ
۳۰۷	تجزیہ دلائل جواز
۳۱۲	کردار علمای سیاسی
۳۱۴	خلاصہ احکام
۳۱۶	ضمیمہ : از طرف فقیہ العصر مولانا مفتی رشید احمد مدظلہم العالی
۳۱۶	احکام اقسام مختلفہ تصاویر
۳۱۸	الاحکام المستفادة من النصوص المذكورة
۳۱۸	خرید و فروخت چنین تصویر
۳۱۸	وجوہ اختلاف و نظائر آراء
۳۱۸	باخود داشتن چنین تصاویر
۳۱۸	عمل کراہیت
۳۱۹	تصاویر بر بساط یا موضع جلوس
۳۲۰	نبیل المآرب بحلق الشوارب
۳۲۱	احکام پروتھا
۳۲۱	دراز نمودن موی لب (پروتھا) برہر دو گوشہ مکروہ است
۳۲۱	حد صفائی موہای زائد
۳۲۳	حکم حلق الشارب
۳۲۷	کتاب احیاء الموات
۳۲۷	قنات قدرتی حریم ندارد
۳۲۷	حریم چاہ
۳۲۸	در ارض منلوکہ هیچ مقدار حریم متعین نیست
۳۲۹	حریم چشمہ

۳۲۹	تنہا سنگ نهادن مثبت احیاء نمیگردد
۳۳۰	دیوار پوریانی مثبت ملک نمی گردد
۳۳۰	حکم اذن احیاء از جانب حکام مختلف
۳۳۱	تعریف ارض موات
۳۳۱	تعمیر نمودن در زمین مباح الاصل
۳۳۲	احیاء ذمی مثبت ملک است
۳۳۲	اجارہ کردن زمین بنجر حکومتی مثبت ملک نمیگردد
۳۳۴	فصل فی الشرب
۳۳۴	در چشمہ ہمہ مردم شریک اند
۳۳۴	با آمدن آب در نل آب ملکیت شخصی ثابت میشود
۳۳۵	بیع الشرب ((فروختن نوبت آب زمین و کشت))
۳۳۵	انتقال نمودن حصہ شرب ((آب زمین)) بسوی زمین دیگر
۳۳۷	حریم قنات ((حدود کاریز))
۳۳۷	ابتداء حریم قنات
۳۴۴	اشکال مستفتی بر جواب ثانی
۳۴۸	کتاب الاشرہ
۳۴۸	حکم حقہ نوشی
۳۴۸	بہنگ حرام است
۳۴۹	تفصیل احکام بہنگ ، الکحل و غیرہ
۳۵۲	حکم ماکولات ومشروبات الکحل دار
۳۵۵	انداختن شراب در گوش
۳۵۵	از شراب سرکہ جور شد
۳۵۶	کتاب الرهن
۳۵۶	رهن بہ این شرط کہ اگر تا مدت معین قرض ندهد، مرتہن مالک مرہون خواہد باشد
۳۵۶	سوال مثل ہالا

۳۵۸	تفصیل استیفاء الدین من المرہون
۳۵۹	زرعت در زمین رهن جواز ندارد
۳۵۹	اجارہ رهن جواز ندارد
۳۶۱	انتفاع گرفتن از رهن جواز ندارد
۳۶۲	کتاب الجنایۃ والضمان
	در صورتیکہ یک شتر، شتر دیگر را قتل کرد، حکم ضمان مالک شتر مقتول بر مالک
۳۶۲	شتر قاتل
۳۶۵	اگر گاومیش را خوگ فکر کردہ قتل کرد، بر او ضمان واجب است
۳۶۶	بر متسبب ضمان واجب است
۳۶۶	اگر نابالغ ودیعت را حفاظت نکرد بر او ضمان لازم است
۳۶۶	قطع نمودن چنین درخت کسیکہ مردم آنرا پرستش میکند
۳۶۸	با قطع نمودن درخت خویش، درخت شخص دیگر افتادن
۳۶۹	با آوردن پشتارہ گاہ پای شتر میدہ شد
۳۶۹	ضمان حوالہ و یا مالیکہ از راہ پستخنہ ارسال میشود، بر کہ ہا خواہد باشد؟
۳۷۰	قتل نمودن شتر حملہ آور
۳۷۱	حکم زخمی (مجروح) از جہت تصادم موثر
۳۷۱	حکم وطی بالدابہ (ہامال کردن حیوان)
۳۷۱	حکم ضیاع امانت
۳۷۲	اگر از جہت اشتہاء مؤذن از مسجد چیزی گم شد پس او ضامن است
۳۷۲	بر وکیل بالشراء ضمان واجب نیست
۳۷۳	تفصیل وجوب ضمان بر سوار
۳۷۳	حکم ضمان جہت نقصان حیوان
۳۷۴	حکم ضمان بر اجیر مشترک
۳۷۶	ضمان لباس ضائع شدہ نزد دہوی
۳۸۶	در ضمان اضافہ گرفتن از قیمت مثل جواز ندارد

۳۷۷	تفصیل وجوب ضمان پر طیب
۳۷۹	وصول نمودن مصارف بطور علاج
۳۷۹	حکم ضمان پر مبدہ کردن آلات معصیت
۳۸۰	باب القود
۳۸۰	تفصیل حق قصاص
۳۸۵	بدون توبہ گناہ قتل معاف نمیگردد
۳۸۶	با سزا قصاص وحق صلح ساقط نمیگردد
۳۸۶	تفصیل قصاص در صورت قتل نمودن محارم یکدیگر را
۳۸۷	بعد از عفو مطالبہ قصاص جواز ندارد
۳۸۷	هدف قتل یک شخص بود لیکن شخص دیگر بہ قتل رسید
۳۸۷	ضرب بالمثقل بقصد قتل موجب قصاص است
۳۸۹	بر آمر قصاص لازم نمیگردد
۳۹۰	صلح نمودن غیر وارث مسقط قصاص نمیگردد
۳۹۰	حکم قصاص در صورتیکہ بعضی ورثہ نابالغ باشند
۳۹۱	قبل از فیصلہ حکومتی قصاص گرفتن
۳۹۱	قتل نمودن رشتہ دار قاتل جواز ندارد
۳۹۱	از امام ہم قصاص گرفته میشود
۳۹۲	در قتل بالاکراء قصاص بر کہ خواهد باشد ؟
۳۹۳	تحقیق آلہ جارحہ للعد
۳۹۳	در قصاص ترک شہادت جائز نیست
۳۹۵	کتاب الدیات والحدود
۳۹۵	تفصیل دیت عاقلہ
۳۹۵	تفصیل عاقلہ
۳۹۶	طریقہ وصول دیت
۳۹۸	اگر طفل زیر پهلوی مادر آمد و مرد

۳۹۹ حکم قتل خطاء
۳۹۹ در قتل خطاء از والد دیت و كفاره ساقط نمیگردد
۴۰۰ قاضی حق اسقاط تاجیل دیت را ندارد
۴۰۱ حکم شخصیکه در تصادف موتر کشته شود
۴۰۱ نصاب قطع ید
۴۰۱ حدود كفارهء سیئات نیست
۴۰۲ از دست کسی طفل افتید و مُرد
۴۰۲ حکم جماعیکه موجب اسقاط حمل باشد
۴۰۳ عام و خاص حق حد دادن را ندارند
۴۰۳ حد قذف با عفو نمودن ساقط نمیگردد
۴۰۵ دیت زن
۴۰۶ موقوف اجماعی است در بارهء دیت زن
۴۱۳ دلایل منکرین اجماع
۴۱۸ استدراک

تم فہرست الکتاب بعون الملک الوہاب

وصلی اللہ تعالیٰ علی خیر خلقہ محمد وعلی آلہ واصحابہ وسلم اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین

